

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΙΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΝΩΝ

Ένεκοιμη κατά τὴν ὥραν ἀρχής. 13144 τῆς 7ης Μαΐου 1919
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

Τιμάται μετά τοῦ βιβλίοσ. καὶ φόρ. Δρ. 24.00
Βιβλιόσ. Δρ. 8.90 Φόρος ἀναγ. Δαν. » 1.80
Ἄριθ. ἀδ. κυκλοφορίας 743—23—7—925

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' (ΙΓ')

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ, Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ—81Α Πανεπιστημίου 81Α.

1925

1600
ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΒΡΑΧΝΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α' ΤΑΞΙΝ ΤΟΥ ΤΕΤΡΑΔΕΙΟΥ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΝ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

META EIKONON

Ένεκρίθη κατά τὴν ὑπὸ ἀριθ. 13144 τῆς 7ης Μαΐου 1919
κοινοποίησιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

ΤΙΜΗΣ ΕΝΕΚΕΝ

Νιόχος Καραϊστάνης

ΕΚΔΟΣΙΣ Δ' (ΙΓ')

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ

ΔΗΜ. Ν. ΤΖΑΚΑ, Σ. ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ & ΣΙΑ
ΑΘΗΝΑΙ—81Α Πανεπιστημίου 81Α.

1925

18800

Ψηφιοποήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Αριθ. Πρωτ. 13144

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 7η Μαΐου 1919.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΤΟ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

III ρ ός

τὸν κ. N. Βραχνόν, συγγραφέα διδακτικῶν βιβλίων.

Ανακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ἀποφάσεως τῇ 3 τοῦ λήξαντος μηνὸς ἐκδοθείσης καὶ τῇ 19 τοῦ αὐτοῦ δημοσιευθείσης ἐν τῷ ὑπὲρ ἀριθ. 26 φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως ἐνεργίθη ἀπὸ τοῦ προσεχοῦ σχολικοῦ ἔτους 1919—1920 καὶ ἐφεξῆς τὸ πρός ξρίσιν ὑποβληθὲν ἐν ζειρογράφῳ ὑμέτερον βιβλίον «Ἐλληνικὴ Ἰστορία» διὰ τὴν Α' τάξιν τῶν τετραξίων γυμνασίων καὶ τὴν ἀντίστοιχον τάξιν τῶν λοιπῶν σχολείων τῆς μέσης ἐκπαίδευσεως μετὰ τῆς ὑποχρέωσεως ὅπως πρὸ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ βιβλίου ὑμῶν τούτου συμπιορφωθῆτε πρὸς τὰς ἐν ταῖς οἰκείαις ἐκθέσεσι τοῦ ἐκπαίδευτικοῦ συμβουλίου περιλαμβανομένας ὑποδείξεις.

Ο. Υπουργός
Δ. ΔΙΓΚΑΣ

II. Ζαγανιάρης

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει ἐνταῦθα τὴν ὑπογραφὴν τοῦ συγγραφέως, καὶ τὴν σφραγίδα τῶν ἐκδοτῶν.

Τύποις «Ἀστεως»—B. Γ. ΤΣΟΚΟΠΟΥΔΟΣ & Σια
Πειραιεὺς

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΙΨΩ ΜΑΧΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος.

Θέσις καὶ ἔκπασις τῆς Ἑλλάδος.—*Η κυρίως Ἑλλὰς κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους περιελάμβανε τὰς νοτίους χώρας τῆς νῦν καλούμενης Βαλκανικῆς χερσονήσου ἥτοι τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν μέσην ἥ Στερεάν Ἑλλάδα, τὴν Πελοπόννησον, καὶ τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ τῷ Ἰονίῳ πελάγει νήσους.*

Ἡ Μακεδονία, ἥ Ἡπειρος καὶ ἡ Θεσσαλία ἀπετέλουν τὴν καλουμένην βόρειον Ἑλλάδα, ἥτις ἔχωρίζετο τρόπον τινὰ ἀπὸ τὴν μέσην Ἑλλάδα διὰ δύο κόλπων, τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ. Ἡ μέση Ἑλλὰς περιελάμβανε τὰς ἔξης χώρας, πρὸς ἀνατολὰς μὲν τὴν Ἀττικήν, τὴν Μεγαρίδα, τὴν Βοιωτίαν, τὴν Φωκίδα, τὴν Δωρίδα καὶ τὴν Λοκρίδα, πρὸς δυσμὰς δὲ τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ Πελοπόννησος εἶναι χερσόνησος, ἥ δποιά ἄλλοτε συνεδέετο μὲ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τῆς Κορίνθου, τώρα δὲ χωρίζεται διὰ διώρυχος, διωρυχμέντος τοῦ Ἰσθμοῦ. Εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσχωροῦν βαθέως τέσσαρες κόλποι, ὁ Ἀργολικός, ὁ Λακωνικός, ὁ Μεσσηνιακός καὶ ὁ Κυπαρισσιακός, οἵτινες παρέχουν εἰς αὐτὴν τὸ σχῆμα φύλλου πλατάνου. Ἀπετελεῖτο δὲ ἡ Πελοπόννησος ἐξ ἐννέα χωρῶν, αἵτινες ἦσαν αἱ ἔξης, 1) ἡ Κορινθία, 2) ἡ Σικουωνία πρὸς δυσμὰς τῆς Κορινθίας, 3) ἡ Φλαισία πρὸς νότον τῆς Σικουωνίας, 4) ἡ Ἀχαΐα, 5) ἡ Ἀργολίς, 6) ἡ Λακωνική, 7) ἡ Μεσσηνία, 8) ἡ Ἡλις καὶ 9) ἡ Αρκαδία, κατέχουσα τὸ κέντρον τῆς Πελοποννήσου.

Αἱ ἀνὰ τὸ Αἴγαῖον πέλαγος νῆσοι ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ πολύτοξον γέφυραν, ἥ δποιά συνδέει τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος. Ομοίως καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους ἀποτελοῦν γέφυραν, ἥτις μεταφέρει ἐκ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Φυσικὴ διάπλασις τοῦ ἐδάφους.—*Ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα κατ’ ἔξοχὴν δρεινή.* Τῇ ἐννέᾳ δέκατα τῆς ἐπιφανείας της κατέχονται ὑπὸ δρέων, τὸ δοῖα σχεδὸν κανονικῶς διασταυρώνονται εἰς τρόπον ὥστε σχηματίζονται μεταξὺ αὐτῶν μικρὰ δροπέδια, μικρὰ τερπναὶ κοιλάδες καὶ μικρὰ καὶ μεγάλαι πεδιάδες. Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν δρέων ἐκτείνονται μέχρι τῆς θαλάσσης καὶ σχηματίζουν ἀποτόμους καὶ ἀποκρήμνους ἀκτάς. Ἐκ τῶν πεδιάδων μεγίστη εἶναι ἡ θεσσαλική, τὴν δοίαν διαρρέει δρόμος Πηνειός καὶ ἡ δύοια εἶναι μεγαλοπρεπεστάτη κατὰ τὴν θέαν. Μεγάλαι ἐπίσης πεδιάδες εἶναι ἡ τοῦ Ἀλιάκμονος, ἡ τοῦ Ἀξιοῦ, καὶ ἡ τοῦ Στρυμόνος εἰς τὴν Μάκεδονίαν, ἡ βοιωτική, ἡ μεσσηνιακή καὶ ἡ τῆς Ἡλιδος,

Ποταμοὺς μεγάλους καὶ πλωτοὺς δὲν ἔχει ἡ Ἑλλάς, διὰ τῶν δρόμων νὰ διευκολύνεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἢ συγκοινωνία τῶν ἀνθρώπων. Ἐνεκα δὲ τῆς δρεινῆς διαπλάσεώς της ἡ Ἑλλὰς ἔχει εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἐπιφανείας της μικρὰ καὶ μεγάλα κοιλώματα, εἰς τὰ δοῖα σύλλεγόμενα τὰ ὄρητα σχηματίζουν διαφόρους λίμνας.

Τὸ ἐδαφος τῆς Ἑλλάδος γενικῶς ἔξεταζόμενον πλὴν τῆς Μακεδονίας, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Βοιωτίας· καὶ τινῶν πεδινῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου, ἰδίως τῆς μεσσηνιακῆς πεδιάδος, εἶναι ἀγονον καὶ λιθόδες. Ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἔξι ἀσβεστολιθικῶν καὶ σχιστολιθικῶν πετρωμάτων, τὰ δοῖα εἰς πολλὰ μέρη περιέχουν πλούσια μεταλλοφόρα στρώματα.

Ἡ Ἑλλὰς περιβάλλεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης ἐκ τοιῶν μερῶν, ἐξ ἀνατολῶν, ἐκ νότου καὶ ἐκ δυσμῶν. Καμμία ἄλλη χώρα τῆς γῆς δὲν διατέμενεται ὑπὸ τῆς θαλάσσης τόσον πυκνῶς καὶ τόσον βαθέως, δούν ἡ Ἑλλάς. Ὄλα τὰ παρόλια αὐτῆς καὶ ἰδίως τὰ νοτιοανατολικὰ εἶναι πλήρη κόλπων, ἀκρωτηρίων, ὄρμων καὶ λιμένων.

Κλῖμα καὶ βλάστησις.—Τὸ κλῖμα τῆς Ἑλλάδος παρὰ τὴν μικρὰν αὐτῆς ἔκτασιν εἶναι ποικίλον. Εἰς τὰ παρόλια εἶναι εὔκρατον, εἰς τὰς κοιλάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ μᾶλλον θερμόν, καὶ εἰς τὰ δρεινὰ μέρη δροσερὸν καὶ κάπως ψυχόν. Ο οὐρανὸς εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθαρὸς καὶ διαυγής. Μόνον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν τὸ κλῖμα ὑφίσταται ἀποτόμους μεταβολάς. Αἱ βροχαὶ πίπτουν τὸ φυιγόπωρον καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ χειμῶνος, σπανίως δὲ τὸ θέρος, τὸ δροῦον ὡς ἐκ τούτου εἶναι ξηρόν. Εἰς τὰ δρεινὰ μέρη πίπτει χιών,

ἀλλὰ δὲν διατηρεῖται πολὺν χρόνον. Εἰς τὰς βαθείας χαράδρας ὑψηλῶν τινων δρέων διατηρεῖται ἡ χιών.

Ἐνεκα τῆς ποικιλίας τοῦ κλίματος ποικίλη εἶναι καὶ ἡ βλάστησις τῆς χώρας, ποικίλα δὲ καὶ τὰ προϊόντα αὐτῆς. Κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους τὰ δρη τῆς Ἑλλάδος ἐκαλύπτοντο ύπὸ δασῶν, εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη ἐφύ-
οντο παντοειδῆ δρυόφρόνα δένδρα. Ἡ Ἀττικὴ ἐσεμνύετο διὰ τὰς ἐκλεκτὰς ἐλαίας της. Ἄμπελῶνες καὶ συκαὶ εὐρίσκοντο πανταχοῦ σίτος δὲ καὶ κριθὴ καὶ ἄλλα γεννήματα παρήγοντο εἰς ὅλα τὰ μέρη.

**Ἐπίδρασις τοῦ κλίματος καὶ τῆς φυσικῆς διαπλάσεως τοῦ ἔδα-
φους ἐπὶ τοὺς κατοίκους.**—Ἡ ποικιλία τοῦ κλίματος καθίστα τοὺς Ἑλληνας ὑγιεῖς, πνευματώδεις καὶ φαιδρούς, ἡ δὲ ποικιλία τῶν προϊ-
ῶντων ἔξαγειρουσα τὴν ψυχὴν αὐτῶν διάθεσιν τὸν παρεκίνει εἰς τὸ νὰ εἶναι φίλεροι. Ἄλλος δρωσδήποτε τὰ προϊόντα τῆς ἐλληνικῆς γῆς δὲν ἥσαν ἄφθονα καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες ἐσεμνύοντο, διότι διὰ τοῦ κόπου ἀπέκτων τὸν πλοῦτον καὶ πάντα τὰ συντελοῦντα εἰς τὴν εὐημερίαν τοῦ βίου.

Ἡ κατάτμησις τῆς χώρας καὶ ὑπὸ τῶν δρέων καὶ ὑπὸ τῆς θαλάσσης συνετέλεσεν εἰς τὴν ἵδρυσιν καὶ ἀνάπτυξιν τοπικῶν πολιτειῶν αὐτονόμων καὶ ἀνεξαρτήτων.

Μέγα πλεονέκτημα διὰ τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἡ θάλασσα. Ὁ σχηματι-
σμὸς τῶν ἀκτῶν αὐτῆς, δπως ἐδηλώθη ἀνωτέρῳ, προεκάλει ζωηράν συγ-
κοινωνίαν μεταξὺ τῶν διαφόρων μερῶν τῆς ἐλληνικῆς γῆς. Ἐπειδὴ δὲ
κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἡ θάλασσα ἦτο τὸ κυριώτερον μέσον συγ-
κοινωνίας, οἱ Ἑλληνες ταχέως ἐκυριάρχησαν αὐτῆς καὶ διὰ τῶν ἀποικιῶν τῶν, περὶ τῶν ὅποιων κατωτέρῳ θὰ γίνῃ λόγος, ἐπεξετάθησαν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς παραλίους χώρας, τὰς ὅποιας περιβρέχει ἡ Μεσόγειος θάλασσα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

1. Προέλληνες.—Πελασγοί.—Ἡ Κρήτη καὶ τὸ Μινωϊκὸν κράτος.

Κατὰ τοὺς παλαιοτάτους χρόνους κατώκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα διά-
φοραὶ προελληνικὰ φῦλα. Τοιαῦτα ἥσαν οἱ Πελασγοί, οἵτινες ἥσαν διεσπαρμένοι εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, οἱ Λέλεγες, οἵτινες ἀναφαί-

νονται εἰς τὴν μικρασιατικὴν παραλίαν, εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, οἱ Κάδμειοι, οἵτινες φέρονται ώς κάτοικοι τῆς Βοιωτίας, οἱ Ἀβαντες τῆς Εὐβοίας, οἱ Ἐτεόκροτες τῆς Κρήτης, οἱ Κάρες, οἱ Μινύαι καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν φύλων δύμως τούτων τὸ πολυπληθέστερον ἦσαν οἱ Πελασγοί· διὰ τοῦτο καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ἐπεκράτησεν ώς περιληπτικὸν δλων τῶν λαῶν, δοι κατώκησαν τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν παναρχαίαν ἐποχήν, καὶ δὴ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ὀνομάσθη πελασγικὴ ἐποχή.

Μεταξὺ τῶν φύλων τῶν ἀποτελούντων τὸν καλούμενον πελασγικὸν λαὸν διεκρίνοντο κυρίως οἱ Μινύαι καὶ οἱ Κάρες. Οἱ Μινύαι κατώκουν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ᾽ ἡ κυριωτέρα ἔδρα αὐτῶν ἦτο ἡ Βοιωτία. Ἐν αὐτῇ ἤκμασε κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους ὁ Ὁρχομενός, ἡ πλουσία μητρόπολις τῶν Μινυῶν, ἔδρα ἴσχυρῶν καὶ πλουσίων βασιλέων. Οἱ Κάρες κατώκουν τὰ παραλία τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκ τούτων δὲ δρμηθέντες κατέλαβον τὰς νῆσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ παραλίους χώρας τῆς Ἑλλάδος, ώς τὴν Μεγαρίδα, τὴν Τροιζηνίαν, τὴν Ἐρμιόνην, τὴν Ἐπίδαυρον, τὴν Κορινθίαν καὶ τὴν νῆσον Σαλαμῖνα. Ἡσαν πολεμισταὶ φέροντες δύπλισμὸν ἐξ δρειχάλκου, διέτρεχον τὴν θάλασσαν ώς πειραταὶ καὶ ἀνελάμβανον μισθοφορικὴν ὑπηρεσίαν παρὰ βασιλέυσι.

Οἱ οἵ αὖτερῷ μνημονευόμενοι λαοὶ δὲν ἦσαν Ἑλληνες. Τοῦτο ἀποδεικνύει ἡ γλωσσολογία. Ἡ ἐπιστήμη αὗτη διδάσκει ὅτι οἱ προελληνικοὶ οὗτοι κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος ώμοιον γλῶσσαν, ἡ δύοια δὲν εἶχε καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐλληνικήν. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἦσαν μεταξὺ των στενῶς συγγενεῖς ἔνεκα τοῦ γλωσσικοῦ των ἰδιώματος, εἶχον κοινὴν τὴν καταγωγὴν καὶ ἀνῆκον εἰς δύμοφυλίαν, εἰς τὴν δύοιαν ὑπήγοντο καὶ οἱ ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Καππαδόκαι, Λυκαόνες, Πισιδεῖς, Κίλικες. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἐπὶ χιλιετηρίδας ὅλας πρὸ τοῦ τρισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ., ενρίσκοντο εἰς πρωτογενῆ κατάστασιν. Κατώκουν ἐντὸς σπηλαίων ἡ εἰς καλύβας ἀπὸ ξύλα καὶ ἀπὸ καλάμους· τὰ ἐργαλεῖά των καὶ τὰ διάφορα σκεύη ἦσαν λίθινα. Λείψανα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εὑρέθησαν πανταχοῦ τῆς βιορείου Ἑλλάδος καὶ εἰς τὴν Ἀττικήν,

Πρῶται αἱ Κυκλάδες νῆσοι καὶ ἴδιως ἡ Κρήτη ἔξηλθον ἀπὸ τὴν πρωτογενῆ κατάστασιν καὶ ἥχισαν νὰ πολιτεύωνται. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ποὺ πρὸ τοῦ δισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. εἶχεν εἰσαχθῆ ὁ χαλκὸς καὶ ὁ δρειχάλκος διὰ τὴν κατασκευὴν ἐργαλείων, ὅπλων καὶ σκευῶν.

Συνοικισμοὶ καὶ πόλεις ἴδρυθσαν πανταχοῦ καὶ ίδιως εἰς τὴν Κοίτην. Ἐκτοτε ἀνεπτύχθη πυκνὴ συγκοινωνία μεταξὺ τῆς Κοίτης καὶ τῶν Κυκλαδῶν. Ἐπίσης ἀνεπτύχθη πυκνὴ συγκοινωνία μεταξὺ τῆς Κοίτης καὶ τῶν Κυκλαδῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ τῆς Αἴγυπτου ἀφ' ἐτέρου. Ἡ Αἴγυπτος τότε ὑπερεῖχε πολὺ κατὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ ἡ συγκοινωνία μετ' αὐτῆς συνετέλεσεν πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμού εἰς τὴν Κοίτην καὶ εἰς τὰς Κυκλαδας. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ δύο πόλεις ὑπερέχουν εἰς τὴν Κοίτην, ἡ Κνωσὸς καὶ ἡ Φαιστός.

Καὶ εἰς τὰς δύο ταύτας πόλεις ἐν ἀρχῇ τῆς 2ας χιλιετηρίδος ἐκτίσθησαν κολοσσιαῖα καὶ μεγαλοπρεπῆ ἀνάκτορα. Εἰς τὴν Κνωσὸν συνεκεντρώθη ὅλη ἡ πολιτικὴ δύναμις τῆς νήσου καὶ ἥρχισε γοργῶς νὰ προοδεύῃ ἡ τέχνη. Ἐν ἀρχῇ τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδος ἡ τέχνη καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐν γένει ἀνῆλθεν ἐν Κοίτῃ εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν καὶ ἡ Κνωσὸς σὺν τῷ χρόνῳ ἔγινε πρωτεύουσα μεγάλου μοναρχικοῦ κράτους. Ὁ περιφημότερος ἐκ τῶν βασιλέων τῆς Κοίτης ὑπῆρξεν ὁ Μίνως. Τὸ κράτος τοῦ Μίνωος ἔζετείνετο ἐφ' ὅλης τῆς Κοίτης, ἐπὶ τῶν νήσων τοῦ Αἴγαίου καὶ ἐπὶ τῶν παραθαλασσίων χωρῶν τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος.

Τὴν ἐπέκτασιν τοῦ κράτους τοῦ Μίνωος, τὴν ἐπικράτησιν τῆς ναυτιλίας τῶν Κορητῶν, καὶ τὴν διάδοσιν ἐν γένει τοῦ μινωϊκοῦ πολιτισμοῦ μαρτυρεῖ τὸ ὄνομα Μινώα, τὸ δποῖον ἀπαντᾶ εἰς τὴν Κοίτην, εἰς τὴν Σίφνον, εἰς τὴν Πάρον, εἰς τὰ Μέγαρα, εἰς τὴν Λακωνικήν, εἰς τὴν Κέρκυραν, καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Πολύ, φαίνεται, ἐβοήθησαν τὸν Μίνωα καὶ οἱ Κᾶρες τῶν νήσων καὶ τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ θὰ συνετέλεσαν εἰς τὴν σύμπτηξιν καὶ τὴν ἀνὰ τὸ Αἴγαῖον ἐπέκτασιν τοῦ μινωϊκοῦ κράτους.

Ἡ Κοίτη διετέλει εἰς ἐπισήμους πολιτικὰς σχέσεις μὲ τὴν Αἴγυπτον. Κοίτες καὶ λοιποὶ νησιῶται ἀπεστέλλοντο εἰς τὴν Αἴγυπτον κομίζοντες δῶρα πρὸς τὸν βασιλέα Τουθμώσιον Γ' πολύτιμα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ἔργα μινωϊκῆς τέχνης.

Τὸ Μινωϊκὸν κράτος ἥρχισε νὰ παρακμάζῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς 15ης ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Τὰ ἀνάκτορα τῆς Κνωσοῦ κατεστράφησαν ἡ ἔνεκα ἐσωτερικῆς στάσεως ἡ ἔνεκα ἐπιδρομῶν γενομένων ἔξω θεν. Ἐπίσης κατεστράφησαν καὶ τὰ ἀνάκτορα τῆς Φαιστοῦ. Τότε τὸ πρῶτον ἥρχισαν νὰ κατέρχωνται εἰς τὴν Κοίτην ἐλληνικοὶ λαοί, οἱ Ἀχαιοί, καὶ αὐτοὶ συνετέλεσαν ἀμέσως ἡ ἐμμέσως εἰς τὴν καταστρο-

φήν τῶν ἀνακτόρων τούτων καὶ εἰς τὴν κατάλυσιν τῆς ἐν Κνωσῷ βασιλείας.

Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς μοναρχικῆς βασιλείας ἐν Κρήτῃ ἡ νῆσος δὲν ἀποτελεῖ πλέον ἔνιατον κράτος (ἀπὸ τοῦ 1400), ἀλλὰ διεσπάσθη εἰς πολλὰ μικρὰ κατὰ πόλεις τοιαῦτα,

2. Οἱ Ἑλληνες καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτῶν.

Οἱ Ἑλληνες ἦσαν κλάδος τῆς δυτικῆς διμάδος τῆς Ἰνδοευρωπαϊκῆς ἡ Ἀρίας διμοφυλίας, εἰς τὴν δρόσιαν ἀνῆκον ὅλοι σχεδὸν οἱ κάτοικοι τῆς Εὐρώπης (Ἴταλοί, Κελτοί, Γερμανοί, Σλαβοί) καὶ τῆς δρόσιας ἡ λογαιοτάτη ἔδρα δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ δρισθῇ μετὰ βεβαιότητος. Πόθεν καὶ διὰ τίνος ὁδοῦ οἱ Ἑλληνες μετανάστευσαν εἰς τὴν χώραν, τὴν μετέπειτα ὀνομασθεῖσαν Ἑλλάδα, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐν τούτοις εἶναι πιθανότατον ὅτι οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τῆς Σας χιλιετηρίδος ἤρχισαν νὰ κατέρχονται εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰς βορείους χώρας τῆς Εὐρώπης (καὶ ἀκριβέστερον ἀπὸ τὴν σημερινὴν μεσημβρινὴν Ρωσίαν), διότι καὶ αἱ μετέπειτα μετακινήσεις τῶν ἑλληνικῶν φύλων ἐκ βορρᾶ ἔγιναν.

Ποιὸν ὄνομα ἔφερε τὸ ἑλληνικὸν φύλον, τὸ δρόσιον πρῶτον κατῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκ βορρᾶ, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται ὅτι πρῶτοι κατῆλθον οἱ Ἰωνες, φυλὴ δραστηρίᾳ καὶ πολεμικῇ. Οἱ Ἰωνες ἐπροχώρουν διλίγον κατ' διλίγον πρὸς νότον, ὑπέτασσον τοὺς παλαιοὺς κατοίκους καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἀφωμοίωνον αὐτούς. Μετὰ τοὺς Ἰωνας κατῆλθον οἱ Ἀχαιοί. Οὗτοι ἐπεκράτησαν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἴδρυσαν ἀχαϊκὰ βασίλεια, τῶν δρόσιων ἰσχυρότατὸν ἥτο τὸ βασίλειον τῶν Μυκηνῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα. Οἱ Ἀχαιοὶ ἔξετάθησαν καὶ εἰς τὰς νήσους καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κρήτην, ὅπου συνετέλεσαν εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ μοναρχικοῦ κράτους τοῦ Μίνωος. Τελευταῖοι κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα οἱ Δωριεῖς, οἵτινες κατὰ πρῶτον ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ἔπειτα δὲ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς τὴν Κρήτην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Ο ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΟΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

3. Προκρηπτικὴ περίοδος (πρωτογένεια)

a') **Συνοικισμοί.**— Οἱ ἀνθρώποι τῶν πρῶτων χρόνων δὲν εἶχον μόνιμον κατοικίαν. Ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν ἐτρέφοντο κυρίως διὰ τῆς θή-

ρας καὶ παρηκολούθουν τὰς ἀγέλας τῶν ἀγρίων ζώων, μὲ τὰ δόποια ἐτρέφοντο, ἐστάθμευνον δὲ εἰς τόπους ὑπηνέμους καὶ εἰς σπήλαια. Τὰ ὅπλα, μὲ τὰ δόποια ἐφόνευν τὰ ἄγρια ζῷα, ἥσαν λίθινα. Ὁσαύτως λίθινα ἥσαν καὶ τἄλλα αὐτῶν ἐργάλεῖα. Ἀλλὰ μὲ τὴν πάροδον τῶν αἰώνων οἱ ἀνθρωποι ἐπολιτιζοντο ἀπὸ τῆς στιγμῆς δὲ καθ' ἣν ἔμαθον νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν, ἔπαινσαν νὰ διάγουν βίον νομαδικὸν καὶ ἐγκαταστάθμησαν μονίμως μετὰ τῶν οἰκείων των εἰς τινα τόπον, εἰχον δὲ ἐξημερώσει πολλὰ ἐκ τῶν ζώων, ὃς τὸν κύνα, τὸν βοῦν, τὸ πρόβατον, τὸν χοῖρον, τὸν ἵππον. Τὰ ζῶα ταῦτα δνομάζονται κατοικίδια. Κατόφουν δὲ οἱ ἀνθρωποι εἰς σπηλαιώδεις κοιλότητας βράχων, λείφανα τῶν δοπίων εὑρέθησαν ἐν Κρήτῃ ἀναγόμενα εἰς τὴν 4ην χιλιετηρίδα: ἀλλὰ συνήθως κατεσκεύαζον καλύβας ἀπὸ ξύλα καὶ ἀπὸ καλάμους.

Αἱ καλύβαι εἰς τὸ κάτω ἄκρον εἰχον σχῆμα περιφερικὸν (στρογγύλον ἢ ἐλλειψοειδές), εἰς δὲ τὸ ἄνω ἄκρον ἀπέληγον εἰς ἀκανόνιστον θολοειδές ἢ κωνικὸν σχῆμα. Ὅπου δὲν ὑπῆρχον ξύλα, κατεσκεύαζον τὴν κατοικίαν των λιθίνην μὲ πρωτογενῆ ἀρχιτεκτονικήν, ἐτοποθέτουν δηλαδὴ λίθους διαφόρων σχημάτων τὸν ἐναὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἀπέκοπτον διὰ σφύρας τὰς μεγαλειτέρας προεξοχάς, ἐγέμιζον δὲ τὰ κάσματα μὲ μικροτέρους λίθους.

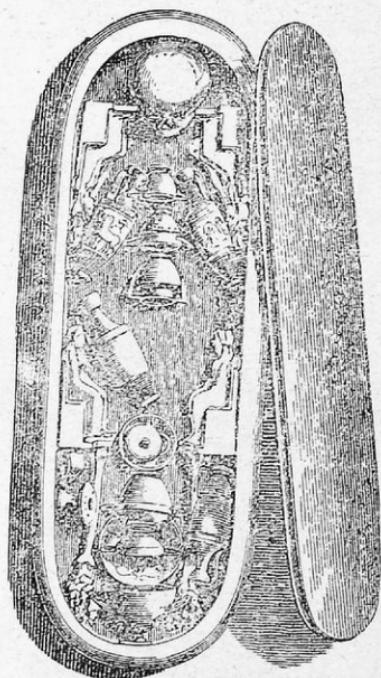
Ἡ στρογγύλη καλύβη δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἔχῃ μεγάλας διαστάσεις. Προκειμένου δὲ νὰ κατασκευασθῇ κατοικία μεγαλειτέρα, ἐλάμβανεν ἥ καλύβη σχῆμα ἐλλειψοειδὲς καὶ ἐχωρίζετο εἰς πλείονα τοῦ ἐνὸς διαμερίσματα. Διὰ τῆς ἀποκοπῆς δὲ τῶν ἄκρων τοῦ ἐλλειψοειδοῦς σχήματος παρηγόρησαν τὰ τετφάλευρα ἥ γωνιαῖα οἰκήματα. Τούτων ἡ στέγη κατεσκευάζετο συνήθως δριζοντίᾳ ἥ κεκλιμένη πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν ἥ μᾶλλον κεκλιμένη καὶ πρὸς τὰς δύο πλευράς.

Τοιαῦτα οἰκήματα πλησίον ἀλλήλων κατεσκευασμένα ἀπετέλουν συνοικισμόν. Τοιοῦτοι προϊστορικοὶ συνοικισμοὶ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ περιφερικῶν καλυβῶν ἀνεσκάφησαν πάμπολλοι εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Φωκίδα, εἰς τὸν Ὁροχομενὸν τῆς Βοιωτίας, καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, χρονολογούμενοι ἀπὸ τῆς 4ης χιλιετηρίδος.

“Οταν οἱ κάτοικοι ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ συνοικισμοὶ ἐπεξετάθησαν, οἱ δὲ ἀνθρωποι ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν πρόνοιαν πρὸς ἀσφάλειαν καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν πάσης ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως. Πρὸς τούτο ὠχυροῦτο διὰ προχώματος ἥ διὰ τείχους καὶ συνηθέστερον ἐξελέ-

γετο πρὸς συνοικισμὸν ὑψωμα, τὸ δποῖον περιεβάλλετο διὰ τείχους. Τὸ ὑψωμα μὲ τὸ τείχος ὀνομάζετο ἀκρόπολις.

Εἰς τοὺς μικροὺς συνοικισμοὺς ἡ ἀκρόπολις ἦτο καὶ πόλις. Ἐν αὐτῇ δηλαδὴ κατώκουν καὶ ὁ ἄρχων καὶ ὁ λαός. Ἀλλ᾽ εἰς τοὺς μεγάλους συνοικισμοὺς μόνον οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατώκουν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ πολὺς λαὸς κατέκει ἔξω τῆς ἀκροπόλεως διεσπαρμένος συνήθως εἰς τὴν πέριξ χώραν κατὰ γένη· ἥ οἰκογενείας. Μόνον ἐν καιρῷ πολέμου ἢ κινδύνου ὁ λαός κατέφευγεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν συναποκομίζων καὶ τὰ κτήνη του καὶ τὴν λοιπὴν περιουσίαν του.

Εἰκ. 1. Τάφος μετὰ κτερίσματων

πτοντο μαζὶ μὲ τὸν νεκρὸν πράγματα, τὰ δποῖα ὑπέμετον δτι ἔχοειάζετο οὗτος, οἷον ἀγγεῖα, δπλα, κοσμήματα. Τὰ τοιαῦτα πράγματα ὀνομάζοντο **κτερίσματα**. Περὶ τὸ τέλος τῆς ἐπικηδείου τελετῆς ἐκάλουν τρεῖς φορᾶς τὴν ψυχὴν τοῦ ἀποθανόντος μὲ τὸ ὅνομα, τὸ ὁ-

β') **Θρησκεία — Λατρεία τῶν νεκρῶν.** — Αἱ ἀρχαιόταται γενεαὶ, ἐπομένως καὶ οἱ Ἡραί λαοί, ἐπίστευσαν εἰς δευτέραν τινὰ ὑπαρξιν ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς ζωῆν. Αἱ γενεαὶ αὗται ἐθεώρησαν τὸν θάνατον ὅχι ὡς διάλυσιν τοῦ ἀνθρωπίνου ὅντος ἀλλ᾽ ὡς ἀπλῆν ἀλλαγὴν τῆς ζωῆς. Κατὰ τὰς ἀρχαιοτάτας δοξασίας ἡ ψυχὴ μετὰ θάνατον δὲν μετέβαινεν ἵνα διέλθῃ τὴν δευτέραν ὑπαρξιν εἰς ἄλλον κόσμον, δποῖος ἦτο ἔνος πρὸς τὴν γῆν, ἀλλ᾽ ἔμενεν ἐγγύτατα εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἔξηκολούθει νὰ ζῇ ὑπὸ τὴν γῆν. Η ψυχὴ ὑπὸ τὴν γῆν παρέμενεν ἥνωμένη μὲ τὸ σῶμα, ἐκ τῆς πίστεως δὲ ταύτης προπῆλθεν ἥ ταφὴ τῶν νεκρῶν. Καθ' ἥν στιγμὴν τὸ σῶμα κατετίθετο εἰς τὸν τάφον, ἐπίστευον δτι εἰς τὸν τάφον κατετίθετο ἀνθρωπος ζωντανός. Δι' αὐτὸν ἐθά-

ποῖον ἔφερεν οὗτος ἐπὶ τῆς γῆς ζῶν, ηὔχοντο δὲ εἰς αὐτὸν νὰ ζήσῃ
νῦπὸ τὴν γῆν εὐτυχὴς καὶ προσέθετον «*Κούφη σοι χθὼν ἐπάνωθεν
πέσοι*» ἢ «*Ἐστω σοι ἡ γῆ κούφη*». Κατὰ τὰς τότε δοξασίας, δὲ ἀνθρω-
πος κατατιθέμενος εἰς τὸν τάφον δὲν ὥφειλεν εὐθύνας διὰ τὴν προτέραν
του ζωήν· ἐπομένως δὲν προσεδόκα οὕτε ἀμοιβᾶς οὕτε τιμωρίαν.

Οἱ νεκροὶ ἐνομίζοντο ὡς δύντα ιερά. Οἱ ἀνθρώποι τοὺς ἐλάτρευον
καὶ ἀπηγόρουν πρὸς αὐτοὺς δεήσεις.

Ἡ πρώτη λοιπὸν θρησκεία τῶν ἀνθρώπων ἦτο καθαρῶς οἰκιακή.
Ἐκάστη οἰκογένεια εἶχε τοὺς θεούς της, οἵτινες ἦσαν αὐτοὶ οἱ νεκροὶ¹
της. Ἡ θρησκεία αὕτη ἐνεκλείετο ἐντὸς τοῦ περιβόλου τῆς οἰκίας. Ἡ
λατρεία της δὲν ἦτο δημοσία. Τούναντίον ὅλαι αἱ ιεροτελεστίαι ἐτε-
λοῦντο μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας. Ἡ κατ' οἶκον θρησκεία δὲν
εἶχε κανόνας ὅμοιου μόρφους οὐδὲ τυπικὸν κοινόν. Ἐκάστη οἰκογένεια
εἶχε τὰς ιεροτελεστίας της, τὰς ἴδιαιτέρας ἑορτάς της, τὸ τυπικὸν τῶν
δεήσεών της καὶ τοὺς ὕμνους της. Οἱ νεκροὶ δὲν ἔδεχοντο ἄλλην λα-
τρείαν παρὰ τὴν λατρείαν τῶν ἀπογόνων των. Εἰς τὰς ἐπιταφίους τε-
λετὰς ἀπηγορεύετο ἡ παρουσία ἀνθρώπων, οἱ δποῖοι δὲν ἀνῆκον εἰς
τὴν οἰκογένειαν τοῦ θανόντος.

Φυσικὴ θρησκεία.—Πλὴν τῆς οἰκιακῆς καὶ οὕτως εἰπεῖν λαϊκῆς
θρησκείας, αἱ ἀρχαιόταται γενεαὶ εἶχον καὶ δευτέραν θρησκείαν, τὴν
θρησκείαν τῆς ὑλικῆς φύσεως. Ὁ ἀνθρώπος τῶν πρώτων χρόνων ἀδια-
κόπως ἦσθμάνετο τὴν ὑλικὴν του ἀσθένειαν καὶ τὴν ἀσύγκριτον δύναμιν
τῆς φύσεως, ἡ δποία τὸν περιεστοίχιζεν. Διαρκῶς ὑφίστατο τὴν ἐπίδρα-
σιν ἐνὸς ἀναμίκτου πλούσιατος σεβασμοῦ, ἀγάπης καὶ τρόμου πρὸς
τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν φύσιν. Ἀνομοιογῶν δὲ τὴν ἔξαρτησίν του ἐκ τῶν δια-
φόρων στοιχείων τῆς φύσεως ἥρχισε ν² ἀναπέμπη πρὸς αὐτὰ δεήσεις καὶ
νὰ τὰ λατρεύῃ. Ἐκ τῶν στοιχείων δύο, τὰ κυριώτατα, ἐθεοποίησε κα-
τὰ πρῶτον, τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν. Ὁ Οὐρανὸς ἦτο ἡ ὑψίστη θεό-
της, ἡ δποία παρεῖχεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ φῶς καὶ τὴν βροχήν, τὴν
ἄλλοτε εὐεργετικὴν καὶ ἄλλοτε καταστρεπτικὴν. Ἐλατρεύετο δὲ ἡ θεό-
της αὕτη χωρὶς δνομα. Ἡ Γῆ παρῆγε τὰ φυτὰ καὶ τοὺς καρπούς, διὰ
τῶν δποίων ἔτρεφε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ ζῷα, ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐδέ-
χετο ζῷα καὶ ἀνθρώπους ἀποθνήσκοντας.

Ιοία ἐκ τῶν δύο τούτων θρησκειῶν προηγήθη τῆς ἄλλης δὲν εἶναι
δυνατὸν νὰ γνωριζωμεν. Ἄλλ³ εἶναι βέβαιον δτι ἡ θρησκεία τῶν νεκρῶν

διέμεινε διὰ πιντὸς ἀμετάβλητος εἰς τὰ νόμιμα αὐτῆς, ή δὲ θρησκεύα τῆς ὑλικῆς φύσεως ὑπέστη ἔξελιξιν διὰ μέσου τῶν αἰώνων, τροποποιοῦσα κατ' ὅλγον τὰ δόγματα καὶ τοὺς μύθους αὐτῆς.

Ἄλ φετιχιστικαὶ συμβολικαὶ παραστάσεις τοῦ θείου.—Λατρεία αὐτοῦ.— Ἀφ' ὅτου ὁ ἀνθρωπὸς συνέλαβε τὴν ἔννοιαν τοῦ θείου, ἥσθιμάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἔχῃ σῆμά τι, τὸ ὅποιον νὰ ὑποδηλῷ τὴν ὑπαρξίαν καὶ παρουσίαν αὐτοῦ. Ἐφαντάσθη λοιπὸν τὸ θεῖον ἐνυπάρχον εἰς ἄψυχά τινα πράγματα (σύμβολα) καὶ ὑπὸ τὴν μορφὴν τῶν συμβόλων ἐλάτεσεν αὐτό. Τὰ ἵερὰ ταῦτα σύμβολα ἦσαν ὁ διπλοῦς πέλεκυς

ἱερὰ κέρατα, ἱεροὶ στῦλοι καὶ λίθοι, σταυροί, ζωόμορφα εἰδώλια.

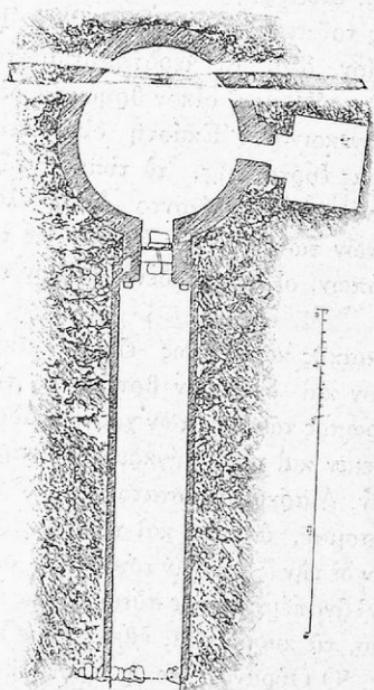
Διὰ τὸ καταστήσῃ τοὺς υἱούς εἰμενεῖς πρὸς τὸν ἑαυτόν του ὁ ἀνθρωπὸς, προσέφερεν εἰς αὐτοὺς σπονδὰς ὑγρῶν ἢτοι ἔχουνε κατὰ γῆς οἶνον, γάλα καὶ ἄλλα ὑγρά, καὶ ἐθυσίαζε ζῷα καὶ ἀπηγόρυθνε προσευχὰς διὰ λόγων καὶ διὰ σχημάτων. Ναοὶ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δὲν ὑπῆρχον. Ἡ δημοσία λατρεία ἐγίνετο εἰς τὸ ὑπαιθρον.

Τάφοι καὶ ἔθιμα ταφῆς.— Ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων οἱ ἀνθρωποὶ ἔθαπτον τους νεκρούς των ἐντὸς λάκκων, τοὺς δόποίους ἀνέσκαπτον εἰς τὸ ἔδαφος. Εἰς τοὺς λάκκους τούτους μετὰ τὴν ταφὴν ἐπεσώρευον χῶμα καὶ οὕτῳ κατασκευᾶζετο τενυητὸν ὑψωμα, τὸ δόποιον περιεβάλλετο διὰ ταπεινοῦ τείχους διὰ νὰ μὴ

Eἰς. 2. Κάτοψις θολωτοῦ τάφου.

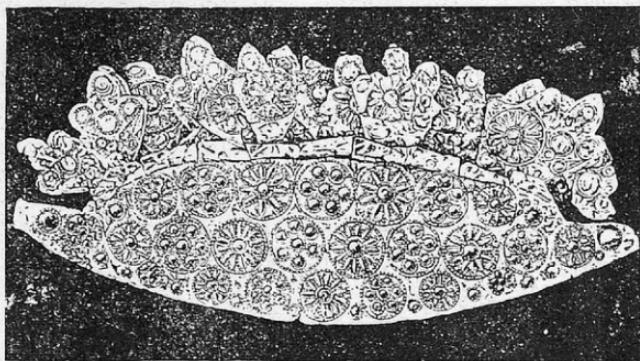
καταπίπῃ τὸ χῶμα. Τὰ τοιαῦτα ὑψώματα ὠνομάζοντο **τύμβοι**. Εἶναι δὲ οἱ τύμβοι τὰ ἀρχαιότερα ἐπιτάφια μνημεῖα.

Βραδύτερον κατεσκεύαζον τάφους κτιστοὺς καὶ λαξευτοὺς εἰς βράχους, οἱ δόποιοι εἶχον σχῆμα κυκλικὸν ἢ τετράγωνον καὶ στέγην θολοειδῆ ἢ ἀετοειδῆ. Εἰς τοὺς τάφους τούτους εἰσήρχετο τις διὰ θύρας ἢ δι-

άπλοον ἀνοίγματος. Οἱ κτιστοὶ ἡ λαξευτοὶ τάφοι ἡσαν συνήθως μεγάλοι καὶ ἔχοντιμενον εἰς ἐπανειλημένην ταφὴν νεκρῶν, ἀνῆκον δὲ ἔκαστος εἰς ὁδισμένην οἰκογένειαν ἥ γένες. Οἱ ἀρχαιότατοι τῶν ἐν Ἑλλάδι ἀνακαλυψθέντων τάφων χρονολογοῦνται ἀπὸ τοὺς πρώτους χούρους τῆς θησαυροῦ.

Οἱ νεκροὶ κατετίθεντο εἰς τὸν τάφον ἔχοντες τὴν στάσιν τὴν ὅποιαν εἶχον, διὰ τοῦ νεκροῦ, δι' οὓς λόγους εἴπομεν ἀνωτέρῳ, ἐτίθεντο εἰς τὸν τάφον καὶ ἀντικείμενα, τὰ δποῖα ὑπετίθετο ὅτι οὗτος ἔχειάζετο. Τὸν ἔθιμον τοῦ νὰ τεντώνουν τὸν νεκρὸν πρὸ τοῦ νὰ ψυχθῇ εἰσήχθη βραδύτερον, προηλθε δὲ ἐξ ἄλλου ἀναφανέντος ἐθίμου, νὰ ἐναποθέτουν τὸν νεκρὸν ἐντὸς ξυλίνου φρεάτου, τὸ δποῖον εἶχε πάντοτε σχῆμα κανονικὸν καὶ ἐπίμηκες,

Eἰκ. 3. Χρυσοῦν διάδημα εὑρεθὲν ἐν Μυκήναις.

Παράδοξος τρόπος ταφῆς εἶναι δὲ ἐντὸς πηλίνων πίθων. Ο νεκρὸς ἐτοποθετεῖτο εἰς τὸν πίθον συνεσταλμένος καὶ πεπιεσμένος, ἐθάπτετο δὲ δὲ πίθος εἰς τὴν γῆν. Τοιοῦτον ἔθιμον ταφῆς ἦσκεῖτο εἰς τὴν Κοίτην καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος.

4. Κρητικὸς καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμός.

Ως ἔξαγεται ἐκ τῶν προειδημένων, κατὰ τὴν θησαυροῦ κατοικοὶ τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκοντο εἰς πρωτογενῆ κατάστασιν πολιτισμοῦ. Ἡσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔζων κατὰ μικροὺς συνοικισμούς. Τὰ ἐργαλεῖα αὐτῶν, τὰ σκεύη καὶ τὰ ὅπλα ἡσαν λίθινα.

Πρῶται, ως προείπομεν, αἱ Κυκλαδες καὶ μάλιστα ἡ Κοίτη ἔξηλθον ἐκ τῆς πρωτογενοῦς καταστάσεως καὶ ἤρχισαν νὰ πολιτίζωνται. Ο

Κυκλαδικὸς πολιτισμὸς καὶ ὁ τὰ μέγιστα ἀναπτυχθεὶς Κρητικὸς (1700-1200) διεδόθη καὶ εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα, ἦνώθη δὲ μὲ τὸν πολιτισμὸν αὐτῆς καὶ οὕτω παρήχθη νέος πολιτισμὸς εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ νέος οὗτος πολιτισμὸς ὠνομάσθη **Μυκηναϊκὸς** ἐκ τῶν Μυκηνῶν, αἱ δόποιαι ὑπῆρχεν ἡ περιφανεστέρα πόλις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἔποχήν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς εἶναι οὕτως εἰπεῖν διακλάδωσις τοῦ Κρητικοῦ, δι’ αὐτὸν καλεῖται καὶ **Κρητιομυκηναϊκός**. Ἐν τοῖς ἔξης θέλομεν πραγματευθῆ τὰ διάφορα στοιχεῖα τοῦ Κρητιομυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἵδιως τὰ κατὰ τὰν τέμνου-

α') Οἰκίαι καὶ ἀνάπτορα.—Εἰς τὰ προηγούμενα εἴπομεν ὅτι ἐκ τῆς περιφερικῆς καλύβης ἡ οἰκίας παρήχθη ἡ τετράπλευρος οἰκία. Ἐπροτιμήθη δὲ καὶ ὑπερόσησε τὸ τετράπλευρον σχῆμα, διότι εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο ἥτο δυνατὸν νὰ κατασκευάζωνται μεγαλείτερα κτίσματα καὶ νὰ διαιροῦνται εἰς πολλὰ δωμάτια. "Οπου τὰ δωμάτια ἥσαν ἀρκετὰ μεγάλα, κορμοὶ δένδρων ἐμπηγνυόμενοι εἰς τὸ ἔδαφος ὑπεστήριζον τὴν στέγην. Αἱ οἰκίαι ἔκτιζοντο μὲ μικροὺς λίθους, συνδεομένους διὰ πηλοῦ. Ἔνιοτε ἔκτιζοντο μὲ ωιάς πλίνθους. Πρὸς στερεώσιν δὲ τῶν ἐκ πλίνθων τοίχων παρενετίθεντο καὶ ἔντα δριζοντίως καὶ ἐνίοτε καθέτως. Αἱ καλλίτερον κτισμέναι οἰκίαι εἶχον ἐπίχρισμα ἀπὸ πηλόν, ὅπερ καθίστα διμαλήν τὴν ἐπιφάνειαν τῶν τοίχων, καὶ ἐπ' αὐτοῦ πολλάκις ἄλλο ἐπίχρισμα ἐξ ἀσβέστου, τὸ δοποῖον ἐκοσμεῖτο διὰ πολυχρώμων τοιχογραφιῶν.

Αἱ μικραὶ καὶ εὐτελεῖς οἰκίαι διηροῦντο συνήθως εἰς τοία κατὰ μῆκος δωμάτια. Τὸ ἐμπροσθέν ἦτο στοὰ ἀνοικτὴ πρὸς τὰ ἔξω. Εἰς τὸ μεσαῖον ὑπῆρχεν ἑστία καὶ ἵσως περὶ αὐτὴν κίονες (κοουμοὶ δέγδονων).

Μεγάλαι καὶ πολὺσύνθετοι οἰκίαι, καλῶς κτισμέναι καὶ πολυτελῶς διακοσμημέναι, ἐχοησίμευνον ὡς κατοικίαι τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ ὀνομαζόντο ἀνάκτορα. Περίφημα ὑπῆρξαν τὰ ἀνάκτορα τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ τῆς Κνωσοῦ καὶ τῆς Φαιστοῦ εἰς τὴν Κοίτην.

Είς τὰ ἀνάκτορα τῆς Τίγουνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν διακρίνονται περδίθυρον αὐλῆς, αὐλή, αἴθουσα δώματος, πρόδομος, μέγαρον καὶ θάλαμοι περὶ αὐτό.

Εἰς τὸ πρόθυρον αὐλῆς ὑπῆρχον δωμάτια διὰ τοὺς ὑπηρέτας (φυλακεῖον ἢ θυρωρεῖον). Ἡ αὐλὴ περιεβάλλετο ὑπὸ στοῶν, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτῆς ὑπῆρχε κυκλοερής κτιστὸς βωμὸς τοῦ Ἐργείου Διός. Μετὰ τὴν αὐλὴν ἦτο τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ ἀνακτόρου, τὸ διποίον ἀπέτελείτο ἐξ τριῶν μερῶν, τῆς αἰθού-

σης, τοῦ προδόμου καὶ τοῦ κυρίως μεγάρου ἀνδρῶν. Ἡ αἰθουσαὶ ἡτο στοὰ μὲ δύο κίονας ἀνοικτὴ πρὸς τὴν αὐλήν. Οἱ πρόδομοι ἡτο δωμάτιον πρὸ τοῦ κυρίως μεγάρου. Τὸ δὲ μέγαρον εἶχεν εἰς τὸ μέσον κυκλοτερῆ ἐστίαν καὶ περὶ αὐτὴν τέσσαρας κίονας διὰ νὰ ὑποβαστάζουν τὴν στέγην. Υπεράνω τῆς ἐστίας ἐσχηματίζετο δπαῖδν τι, ἦτοι ἀνοιγμα τετράγωνον, διὰ τοῦ δποίου ἡδύνατο νὰ εἰσέρχεται τὸ ἐκ τοῦ ἥλιου φῶς καὶ νὰ ἔξερχεται ὁ ἐκ τῆς ἐστίας καπνός. Τὸ δπαῖδν εἶχεν ἰδίαν στέγην ὑψηλοτέραν τῆς στέγης τοῦ λοιποῦ διαμερίσματος. Τὸ κυρίως μέγαρον ἡτο τὸ διαμέρισμα, εἰς τὸ δποίον διητῶντο οἱ ἄνδρες. Περὶ αὐτὸν ὑπῆρχον θάλαμοι μικροὶ καὶ σκοτεινοὶ χρησιμεύοντες ὡς κοιτῶνες καὶ ὡς ἀποθῆκαι. Ἰδιαίτερον διαμέρισμα ἔχοησίμευε διὰ τὰς γυναικας (γυναικωνῖτις).

Εἰς τὸ κυρίως μέγαρον καὶ εἰς τὴν αἴθουσαν δώματος τὸ δάπεδον ἡτο ἐπικεχρισμένον δι' ἀσβεστοκονιάματος, τὸ δποίον ἔφερε πολυχρώμους γραφάς διηρημένας καὶ διατεταγμένας κατὰ τετράγωνα, παρεῖχε δὲ οὔτω ὅψιν πλουσίως κοσμημένων τατίτων. Καὶ οἱ τοῖχοι ἐπίστης ἦσαν ἐπικεχρισμένοι διὰ κονιάματος καὶ κοστημένοι διὰ πολυχρώμων τοιχογραφιῶν.

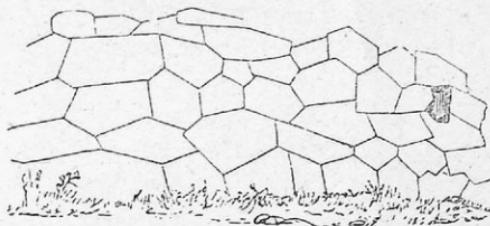
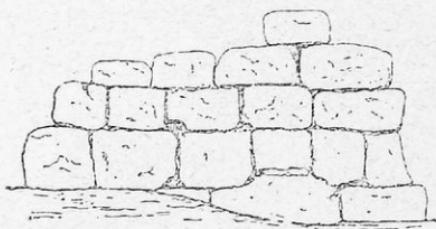
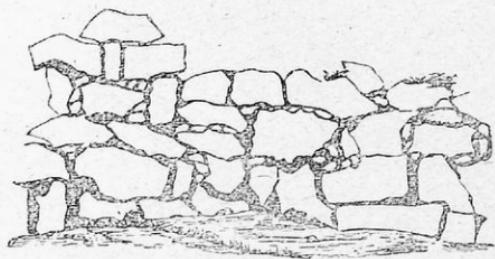
Τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ εἶς τὴν Κρήτην ἡτο μέγα, πολυσύνθετον καὶ πολυώροφον, ἔχοησίμεισε δὲ ὡς ἐνδιαίτημα ὅχι μόνον τοῦ βασιλέως καὶ τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πολυαριθμού προσωπικοῦ αὐλικῶν, θεραπόντων καὶ δούλων, διαφόρων τεχνιτῶν καὶ ἄλλων ἀνθρώπων, οἱ δποίοι ἦσαν συγκεντρωμένοι περὶ τὸν ἀνώτατον καὶ ἀπόλυτον ἀρχοντα τῆς πολιτείας καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ εἰργάζοντο. Διεκρίνοντο δὲ εἰς αὐτὸν μεγάλαι αἴθουσαι διὰ τὰς ἐπισήμους παρουσιάσεις καὶ ὑποδοχάς, ἰδιαίτερα διαμερίσματα διὰ τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασίλισσαν καὶ τὰς γυναικας τῆς αὐλῆς, δωμάτια λουτροῦ, μεγάλαι ἀποθῆκαι, θησαυροφυλάκια, δωμάτια χρησιμεύοντα πρὸς λατρείαν (ἱερά), ἔργαστηριον γλύπτου, ἐλαιοπιεστήριον καὶ παντοῖα ἄλλα διαμερίσματα. Τὰ πάντα ἦταν διατεταγμένα κατὰ τρόπον, ὁ δποίος συνετέλει εἰς μεγαλοπρέπειαν καὶ εἰς εὐμάρειαν βίου.

‘Ο κίων κατ’ ἀρχὰς ἡτο ἀπλοῦς κοριμὸς δένδρου καὶ ἐνεπηγγύετο εἰς τὴν γῆν· διὰ τοῦτο ἵσως τὸ κάτω μέρος ἡτο λεπτότερον, τὸ δὲ ἄνω παχύτερον. Σὺν τῷ χρόνῳ διωτες ὁ κίων προσέλαβεν ἀρχιτεκτονικὴν μορφὴν καὶ ἔγινε τὸ σπουδαιότερον μέλος τοῦ κοητομυκηναϊκοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ συστήματος. Χρῆσις αὐτοῦ ἐγίνετο κυρίως εἰς τὰ μεγάλα ἐν γένει καὶ ἐπίσημα κτίσματα, ἐκοιμεῖτο δὲ μὲ χρώματα καὶ μὲ διαβδώσεις εὐθείας ἢ ἐλικοειδεῖς, προσέθεσαν δὲ εἰς αὐτὸν βάσιν λιθίνην καὶ κιονόκρανον.

β'). *Ἐνδυμασία καὶ δπλισμός*.—Τὸ σύνηθες ἔνδυμα τῶν Κρητῶν
καὶ οἰδιάτηκος εἰς τὸ μέρη

5. Αἱ καλαιὶ τέχναι.

α') Ἀρχιτεκτονική.—Κατὰ τὸν προϊστορικὸν χρόνον ἡ ἀρχιτεκτονικὴ ἦτο ἡ σπουδαιοτέρα ἐν Ἑλλάδι τέχνη. Τὰ ἔργα αὐτῆς ἐχρησίμουν κυρίως πρὸς ἀσφάλειαν τῶν πόλεων καὶ διὰ νὰ ζοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ μεγιστᾶνες ἀνέτως καὶ μεγαλοπρεπῶς.

Εἰκ. 4. α') Κυκλώπειον τεῖχος
β') Ἰσοδομικὸν »
γ') Πολυγωνικὸν »

τέροις λίθοις. Κατὰ τὸ κυκλώπειον σύστημα ἦσαν κτισμένα τὰ τείχη τῆς Τίρυνθος, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ καὶ τὰ τείχη τῶν Μυκηνῶν. Ὡνυμάσθη δὲ κυκλώπειον τὸ σύστημα τοῦτο, διότι κατὰ τὴν παράδοσιν τὸ ἐφήρωμοσαν οἱ Κύκλωπες. Κατὰ τὸν ἀρχαίον οἱ Κύκλωπες ἦσαν φυλὴ μικρασιατική, προσκληθέντες δὲ ἐκ τῆς Λυκίας εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ

Τὰ κύρια ὑλικὰ πρὸς οἰκοδομὴν κατὰ τὸν προκειμένον χρόνον ἦσαν λίθοι, ὅμαλοι πλίνθοι, καὶ ξύλα. Διὰ τὰς ἀκροπόλεις καὶ διὰ τὰ ἀνάκτορα ἐχρησιμοποιοῦντο κολοσσαῖοι λίθοι.

Ἡ τειχοδομία τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ἀκροπόλεων ἐγίνετο κατὰ τοία συστήματα, τὸ **κυκλώπειον**, τὸ **ἰσοδομικὸν** καὶ τὸ **πολυγωνικόν**.

Τὸ κυκλώπειον τεῖχος ἀπετελεῖτο ἀπὸ λίθους κολοσσαίοντος καὶ ἀργοὺς ἦτοι ἀμύροφους, οἵτινες ἐτοποθετοῦντο ὁ εἰς ἐπὶ τοῦ ἄλλου ὅπως ἔξήγοντο ἐκ τοῦ λατομείου ἀνευ οὐδεμιᾶς ἔξεργασίας καὶ συνδετικῆς ὕλης. Τὰ μεταξὺ τῶν ὁγκολίθων σχηματιζόμενα κενὰ ἐπληροῦντο μὲν μικρο-

ἰσχυρῶν αὐτῆς βασιλέων ὡς μισθωτοὶ ἔκτισαν τὰ τείχη, τὰ δποῖα φέρουν τὸ ὄνομά των. Λείφανα Κυκλωπείων τειχῶν σώζονται εἰς τὰς Μυκήνας, εἰς τὴν Τίρυνθα καὶ εἰς τὸν Ὁρογενέν τῆς Βοιωτίας.

Κατὰ τὸ ισοδομικὸν σύστημα λίθοι πελεκημένοι καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥπτον παραλληλόγραμμοι ἐτοποθετοῦντο οὕτως ὥστε οἱ ἀρμοὶ τῶν λίθων λίθων ἐκάστης σειράς νὰ μὴ συμπίπτουν μὲ τοὺς ἀρμοὺς τῶν λίθων τῆς ὑποκειμένης σειρᾶς. Κατὰ τέλειον ισοδομικὸν σύστημα εἶναι κτισμένον μέρος τοῦ τείχους τῶν Μυκηνῶν, οἱ δύο μεγάλοι τάφοι^{*} αὐτῶν καὶ ὁ τάφος τοῦ Ὁρογενεοῦ.

Κατὰ τὸ πολυγωνικὸν σύστημα ἡ οἰκοδομὴ ἀπαρτίζεται ἀπὸ λίθους ἀνισοπλεύρους, πολυγώνους, καλῶς ἔξειργασμένους καὶ ἀκριβῶς προσηρμοσμένους. Πολλάκις ἡ προσαρμογὴ τῶν λίθων γίνεται τόσον τελεία, ὥστε τὸ ὅλον τεῖχος προσλαμβάνει ὅψιν οἷονεὶ συμπλέγματος.

Ἐκ τῶν τριῶν συστημάτων ἀρχαιότερον εἶναι τὸ κυκλωπειον.

β') **Ζωγραφική.**—Καθ' ὅλην τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν ἡ ζωγρα-

Εἰκ. 5. Τείχη τῶν Μυκηνῶν μετὰ τῆς πύλης τῶν λεόντων.

(*) Εἰς τὰς Μυκήνας ἐν τῇ κάτω πόλει ὑπάρχουν ἐννέα κτιστοὶ θολωτοὶ τάφοι ἀναγόμενοι εἰς τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα π. Χ. Ἐπισημότεροι δὲ εἶναι ὁ καλούμενος θησαυρὸς τοῦ Ἀτρέως ἢ τάφος τοῦ Ἀγαμέμνονος καὶ ὁ τάφος τῆς Κλυταιμνήστρας. Ωσαύτως ἐπισημότατος εἶναι ὁ ἐν Ὁρογενεῷ τῆς Βοιωτίας θησαυρὸς τοῦ Μινύου.

φική προορισμὸν καὶ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν εἶχε τὴν διακόσμησιν τῶν ἐπιφανειῶν.

Ἄπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἔκδημουν τὰς ἐπιφανείας τῶν πηλίνων ἀγγείων διὰ ζωγραφιῶν (ἀγγειοφραφία). Τὰ κάλλιστα δημώς τῶν ἔργων τῆς ζωγραφικῆς εἶναι αἱ πολύχρωμοι τοιχογραφίαι τῶν ἀνακτόρων καὶ ἄλλων ἐπισήμων κτισμάτων.

Ἡ τέχνη τῆς διακοσμήσεως τῶν τοίχων εἶχε μεγάλως ἀναπτυχθῆ εἰς τὴν Κρήτην κατὰ τὴν 17ην ἑκατονταετηρίδα, δόποτε ἐκτίσθη τὸ ἀνάκτορον τῆς Κνωσοῦ, καὶ ἀνῆλθεν εἰς ἀκμὴν κατὰ τὴν 16ην ἑκατονταετηρίδα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνακτόρου τούτου, διακρίνεται δὲ διὰ τὴν ἔξαιρετον ἀπεικόνισιν τῆς φύσεως καὶ διὰ τὴν ζωηρὰν ἐκφρασιν τῶν μορφῶν.

Ἐκ τῆς Κρήτης ἡ ζωγραφικὴ διεδόθη καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα (Θήραν, Μῆλον, Τίρυνθα, Μυκήνας, Όοχομενὸν κ.λ.π.). Ἡ δημοιότης δὲ τῶν τοιχογραφιῶν τῶν πόλεων τούτων μὲ τὰς τοιχογραφίας τῆς Κρήτης εἶναι τοιαύτη, ὥστε δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι Κρήτες τεχνῦται διέδωκαν τὴν προκειμένην τέχνην εἰς τὴν Θήραν καὶ εἰς τὴν Μῆλον καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀργολίδα καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν,

γ') *Κεραμευτικὴ-ἀγγειογραφία*. Καθ' οὓς χρόνους ὁ ἀνθρωπὸς δὲν ἐγνώριζε τὰ μέταλλα ἀκόμη, κατεσκεύαζεν ἀπὸ πηλὸν τὰ ἀγγεῖα καὶ τὰ ἄλλα οἰκιακὰ σκεύη: Ἀλλὰ τὰ κατασκευαζόμενα ἀγγεῖα ἦσαν χονδροειδῆ ἀπὸ πηλὸν ἀκάθαρτον, μέλανα ἢ ἐρυθρά. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς 3ης χιλιετηρίδος, δόποτε ἐμφανίζονται τὸ πρῶτον εἰς τὰς χώρας τοῦ Αἴγαίου τὰ μέταλλα, ἀρχεῖται ἐποχὴ προόδου εἰς τὰ ἀγγεῖα καὶ ὡς πρὸς τὰ σχήματα καὶ ὡς πρὸς τὴν διακόσμησιν. Τὰ τοιχώματα τῶν ἀγγείων γίνονται λεπτότερα καὶ πολλαπλασιάζονται τὰ σχήματα. Ψήνονται δὲ ἥδη ἐντὸς καμίνων καὶ οὐχὶ εἰς τὸ ἀνοικτὸν πῦρ τῆς ἑστίας. Αἱ πρὸς διακόσμησιν χαρασπόμεναι γραμμαὶ πληροῦνται πολλάκις μὲ λευκὴν ὕλην· εἰς τὰ εὐθύγραμμα δὲ σχήματα προστίθενται σὺν τῷ χρόνῳ καὶ καμπύλογραμμα. Κατὰ τὰς τελευταίας δὲ ἑκατονταετηρίδας τῆς 3ης χιλιετηρίδος γίνεται χοῦσις καὶ τοῦ κεραμεικοῦ τροχοῦ.

Τὰ ἀγγεῖα τῆς κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἀναπτυχθέντα εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀνελθόντα εἰς μεγάλην ἀκμήν, εἰσήχθησαν εἰς τὴν Μῆλον, εἰς τὴν Θήραν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἐπέδρασαν δὲ μεγάλως ἐπὶ τῆς τέχνης τῆς ἀσκουμένης

εἰς τὰς Μυκήνας. Τὸ ἔδαφος τῶν ἀγγείων τῆς κρητομυκηναϊκῆς ἐποχῆς εἶναι κίτρινον ἢ ὑπόλευκον φυσικόν, τὰ δὲ κοσμήματα αὐτῶν διὰ στύλου μέλανος ἢ μελανοκασταγοῦ χρώματος εἶναι φυτικά μορφαὶ ἐν πλήρει φυσικῇ ἀληθείᾳ, ἵτοι φυτὰ καὶ μάλιστα ἄνθη, προσέτι δὲ θαλάσσια ὄντα (πολύποδες, δστρακα, κοχλίαι, κοράλλια, κ.λ.π.).

δ') **Πλαστικὴ—Γλυπτικὴ.**—'Η πλαστικὴ ἢ γλυπτικὴ δὲν ἥτο τέχνη τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν. 'Ος ἐκ τούτου ἥρχισε νὰ ἀσκῆται ὑστερούτερον ἀπὸ τὴν ἀρχιτεκτονικήν. 'Η τέχνη αὕτη ἡσχολεῖτο κυρίως εἰς τὸ νὰ διακοσμῇ μὲ ἀναγλύφους παραστάσεις τὰς ἐπιφανείας ἀντικειμένων, τὰ δποῖα ἥσαν κατεσκευασμένα ἀπὸ μαλακὴν ἢ σκληρὸν ὕλην. Κατασκευάζοντο δύμως καὶ αὐτοτελῆ ὅλογλυφα ἔργα, τὰ δποῖα παριστανον μορφὰς ἀνθρώπων καὶ ζώων. Τὰ ὑλικά, τῶν δποίων ἐγίνετο κρονίσις, ἥσαν μαλακοὶ καὶ σκληροὶ λίθοι, πηλὸς καὶ ἄλλαι μαλακαὶ καὶ εὔπλαστοι ὕλαι (πορσελάνη, ἀσβεστος), δστᾶ ζώων καὶ παντοῖα μέταλλα ἥτοι χαλκός, συνήθως χρυσὸς καὶ σπανίως ἀργυρος. 'Ο τρόπος τῆς ἐξεργασίας τῶν ὑλικῶν τούτων προώδευσε μεγάλως. Κατάλληλα ἐργαλεῖα είζον πρίονας, διὰ τῶν δποίων ἔκοπτον τὸν σκληροτέρους λίθους, τρυ-

Εἰκ. 6. Ἐγχειρίδιον μετὰ ζωγραφιῶν.

πάνια, διὰ τῶν δποίων ἐτρύπων αὐτούς, καὶ τόρνους.

Μετάλλινα ἔργα κατεσκεύαζον χυτὰ καὶ σφυρόγλατα καὶ ἐκόσμουν αὐτὰ κατὰ διαφόρους τρόπους. Τὴν κατεργασίαν τοῦ χρυσοῦ ἀνήγαγον εἰς μεγάλην τελειότητα. Ἐπίσης ἐξεργάζοντο τοὺς πολυτίμους λίθους καὶ ἐσκάλιζον ἐπ' αὐτῶν ζῷα καὶ ἀνθρώπους καταπληκτικῆς φυσικότητος.

Καὶ ἡ ἐμπαιτικὴ τέχνη ἡσκεῖτο κατὰ τοὺς κρητομυκηναϊκοὺς χρόνους μὲ μεγάλην δεξιότητα· ἔγνωσίζον δηλαδὴ νὰ ἐμβάλλουν κοσμήματα ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐκ παντοίας ἄλλης ὕλης ἐπὶ ἀντικειμένων διαφόρου ὕλης καὶ νὰ παράγουν πολυχρώμους ζωγραφίας.

“Εξοχον ἔργον ἐμπαιστικῆς εἶναι ἐγχειρίδιον εὐρεθὲν ἐντὸς τάφου τῶν Μυκηνῶν, τὸ δποῖον κοσμεῖται μὲ πολυχρόμους παραστάσεις θαυμασίας τέχνης καὶ καταπληκτικῆς φυσικότητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΑΙ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΕΙΣ (1200—1000)

6. Αἱ μεταναστεύσεις ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι.—Ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Κατὰ τὴν 12ην ἑκατονταετηρίδα π. Χ. ἴσχυραὶ μετακινήσεις λαῶν ἀρχίσασαι ἀπὸ τὰ ὅρη τῆς Ἰλλυρίας καὶ ἐκταθεῖσαι μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Κρήτης συνετάραξαν τὴν Ἑλλάδα. Αἱ μετακινήσεις αὗται διήρκεσαν ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας.

Οἱ Θεσσαλοί, οἱ δποῖοι κατώκουν εἰς τὴν Θεσπρωτίαν τῆς Ἡπείρου, πιεζόμενοι ὑπὸ τῶν βορειοτέρων καὶ ἴσχυροτέρων Ἰλλυριῶν διέβησαν τὴν Πίνδον καὶ κατέλαβον τὴν εὔφορον καὶ πλουσίαν χώραν, τὴν δποίαν διαρρέει δι ποταμὸς Πηνειός καὶ ἡ δποία ἐκ τοῦ ὀνοματός των ὀνομάσθη Θεσσαλία. Διαμοιράσαντες δὲ αὐτὴν τὴν διοικοῦσαν ἀριστοκρατικῶς.

Ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλίας ἄλλοι μὲν ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητὰς καὶ ἔγιναν δοῦλοι, πενέσται ὀνομαζόμενοι, ἄλλοι δὲ ἐγκατέλειψαν τὴν πατρίδα. Οἱ περὶ τὴν Ἀργην κατοικοῦντες Βοιωτοὶ συναποκομίζοντες τὰ ποίμνιά των καὶ τὴν ἄλλην κινητὴν περιουσίαν των μετενάστευσαν καὶ διαβάντες τὰ νότια ὅρη ἐφθασαν εἰς τὴν περὶ τὴν Κοπαΐδα εὔκαιρον καὶ κτηνοτρόφον χώραν. Ἐκεῖ ἐγκαταστάθησαν καὶ ἔκτισαν τὴν νέαν Ἀργην, ἡ δποία κατόπιν κατεπόθη ὑπὸ τῆς λίμνης. Ἡ νέα Ἀργην ἔγινε τὸ κέντρον τῆς νέας Βοιωτίας. Ἐκ ταύτης δὲ δομώμενοι οἱ Βοιωτοὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Μινύας ἀπὸ τὸν Ὁροχομενὸν καὶ τοὺς Καδμείους ἀπὸ τὰς Θήβας καὶ κατέλαβον αὐτοὶ ὅλην τὴν χώραν, ἥτις ἐκ τοῦ ὀνόματός των ὀνομάσθη Βοιωτία.

Οἱ Δωριεῖς, οἵτινες κατώκουν τὸ βόρειον μέρος τῆς Θεσσαλίας παρὰ τὸν Ὄλυμπον, μετανάστευσαν εἰς τὴν μέσην Ἑλλάδα καὶ κατέλαβον τὴν μεταξὺ τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Παρνασσοῦ χώραν, τὴν Δρυοπίδα, ἥτις ἀπὸ αὐτοὺς ὀνομάσθη Δωρίς. Οἱ δὲ ὑπὸ αὐτῶν ἐκδιωχθέντες Δρύοιπες ἀπῆκλυθον εἰς τὴν Καρυστίαν τῆς Εὐβοίας καὶ εἰς τινα μέρη τῆς Ἀργολίδος.

Άλλὰ τὸν μεγαλείτερον κλονισμὸν ἐπέφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὅτι ἀρχικὸν σημεῖον, ἐκ τοῦ δποίου ἔξεκίνησαν οἱ Δωριεῖς πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοπόννησου, ὑπῆρχεν ἡ μικρὰ Δωρίς, πιστοποιεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ διάλεκτος τῶν Δωριέων διμοιάζει μὲ τὴν διάλεκτον τῶν Φωκέων καὶ τῶν Λοκρῶν,

Οἱ Δωριεῖς πολλαπλασιασθέντες ὑπὲρ τὸ δέον καὶ στερούμενοι τόπου, διότι ἡ Δωρίς ἦτο πολὺ μικρὰ χώρα καὶ ὁρεινή, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιζητήσουν τύχην· εἰς τὴν Πελοπόννησον. Κατὰ στίφη λοιπὸν καὶ κατὰ χρονικὰ διαστήματα καὶ διὰ διαφόρων δδῶν εἰσῆλασαν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἄγοντες μεθ' ἕαυτῶν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, κατόπιν δὲ μακροχρονίων ἀγώνων, οἱ δποίοι διήρκεσαν ὑπὲρ τὰς δύο ἑκατονταετηρίδας, ἔγιναν κύριοι τῶν νοτίων καὶ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν τῆς ζερσονήσου, ἥτοι τῆς Μεσσηνίας κατὰ πρῶτον, ἐπειτα τῆς Λακωνικῆς καὶ τελευταῖον τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κορινθίας. Μέρος δικαστῶν τῶν Δωριέων παρέμεινεν εἰς τὴν Δωρίδα, ἡ δποία ἔλογιζετο ὡς μητρόπολις τῶν Δωριέων. Ωσαύτως αἰτωλικὰ γένη, τὰ δποῖα ἐτίμων ὡς γενάρχην τὸν Ὁξελον, κατέλαβον τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἡ ἐνταῦθα ἰδιουμεῖσα Αἰτωλικὴ πολιτεία ἐπεξετάθη πρὸς νότον καθ' ὅλην τὴν κούλην χώραν ὑπὸ τὸ γεωγραφικὸν ὄνομα Ἡλις.

Ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Ἀργολίδος, (τῶν Ἀχαιῶν), μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων πολλοὶ μετενάστευσαν οὐχὶ ἀθρόοι, ὅπως λέγει ἡ παράδοσις, ἀλλὰ τμηματικῶς εἰς τὴν βόρειον παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ἡ δποία ἀπὸ αὐτοὺς ὀνομάσθη Ἀχαία.

Ἀπὸ τὰς χώρας τῆς Πελοποννήσου μόνη ἡ ὁρεινὴ Ἀρκαδία διετήρησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της.

Διὰ τῆς κατακτήσεως τοῦ πλείστου μέρους τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Δωριέων σύμπασα ἡ μορφὴ τῆς χώρας ταύτης ἥλλοιώθη. Τὸ κράτος τῶν Ἀχαιῶν κατελύθη, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἔλαβον τὴν ἀρχὴν οἱ ὁρεσίβιοι Δωριεῖς. Πόλεις μέχρι τοῦδε ἀνθοῦσαι κατεστράφησαν, ἀκροπόλεις ἰσχυραὶ μετεβλήθησαν εἰς ἐρείπια, καὶ ἀνάκτορα μεγαλοπρεπῆ ἐπυρηπολήθησαν ὑπὸ τῶν ἀπολιτίστων κατακτητῶν. Αὗτὴ ἡ πολύχρονος καὶ ἔνδοξος πόλις τῶν Μυκηνῶν μετεβλήθη εἰς ἀσημον χωρίον. Ο πολιτισμὸς ἐν γένει καὶ ἡ τέχνη ἡ κοητομυκηναϊκὴ ἔξηφανίσθη.

Μία μοιρα τῶν Δωριέων διεπεραιώθη εἰς τὴν Κρήτην καὶ κατέλα-

βεν αυτήν. Καὶ εἰς τὴν Κορήτην οἱ Δωριεῖς ἔξηφάνισαν τὸν πολιτισμόν. Ὁ Ἑξηφανίσθη ἐπίσης καὶ ἡ εἰρηνικὴ συγκοινωνία τῶν λαῶν τοῦ Αἰγαίου, ἡ ναυτιλία ἔξεπεσε καὶ μὲτὸν καιρὸν περιῆλθεν αὕτη εἰς χεῖρας τῶν Φοινίκων, οἵτινες κατέκουν τὰ ἀνατολικῶς τῆς Κύπρου παράλια τῆς Ἀσίας. Οὗτος ἔλληξεν ἡ κορητομυκηναϊκὴ ἐποχὴ καὶ ἤρχισε διὰ τὴν Ἑλλάδα νέα ἐποχήν, ὁ καλούμενος ἐλληνικὸς μεσαίων.

Εἰς τοὺς ὕστερους χρόνους οἱ Δωριεῖς ἀναφερόμενοι εἰς τοὺς παλαιοὺς μύθους ἔπλασαν τοὺς ἀρχηγοὺς των ὡς ἀπογόνους τοῦ Ἡρακλέους (*), θέλοντες νὰ δικαιολογήσουν τὴν ὑπ' αὐτῶν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου ὡς ἐπιστροφὴν εἰς χώρας, αἱ δοποῖαι ἀνῆκον εἰς αὐτοὺς ἀληρονομικῷ δικαιώματι. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ μετανάστευσις αὕτη τῶν Δωριέων εἰς τὴν Ηελοπόννησον καλεῖται «Κάθοδος τῶν Ἡρακλειδῶν».

7. Ὁ πρῶτος ἐλληνικὸς ἀποικισμός.

Οἱ ἐλληνικοὶ ἀποικισμοὶ ἀρχῆσαν ἀπὸ τοὺς μυκηναϊκοὺς χρόνους, ἀλλὰ δὲν ἔξερχονται ἔξω τῶν δρίων τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Μεταξὺ τῶν παλαιοτάτων ἀποικιῶν πρόπει νὰ θεωρηθῇ ἡ νῆσος Κύπρος, ἡ δοπία ἔνεκα τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως εἶχε σημαντικὴν σημασίαν, καθ' ὃσον ἔξευπηρέτει τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον μεταξὺ τῆς προσθίας Ἀσίας καὶ τῆς Λύσεως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διάλεκτος τῶν Ἐλλήνων κατοίκων τῆς Κύπρου ὅμοιαζε κατὰ πολὺ μὲ τὴν ἀρκαδικὴν διάλεκτον, ὁ ἀποικισμὸς τῆς νήσου πρόπει νὰ ἔλαβε χώραν, ὅταν ἀκόμη οἱ Δωριεῖς δὲν κατεῖχον τὰς ἀκτὰς τῆς Πελοποννήσου. Οἱ Ἐλληνες τῆς Κύπρου κατεῖχον μέρος μόνον τῆς νήσου. Ἐκ τῆς συμβιώσεως δὲ αὐτῶν μὲ τοὺς Φοίνικας παρήχθη κοινός τις ἐλληνοφοινικὸς πολιτισμός. Ἀπὸ τὴν Κύπρον οἱ Ἐλληνες ἐπέρασαν εἰς τὴν μικρασιατικὴν ἀκτὴν καὶ κατέλαβον τὴν Παμφυλίαν, ὅπου κεῖται ἡ σημερινὴ Ἀττάλεια. Κατὰ τὴν

(*) Ὁ Ἡρακλῆς, υἱὸς τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀλκμήνης, ἀπεκλείσθη ἐκ τοῦ θρόνου τῶν Μυκηνῶν διὰ δόλου τῆς Ἡρας, ἀντ' αὐτοῦ δὲ ἔγινε βασιλεὺς τῶν Μυκηνῶν ὁ ἔξαδελφός του Εὐρυσθεύς. Ὁ Εὐρυσθεύς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἡρακλέους ἔξεδίωξε τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἡρακλέους, οἵτινες κατὰ τοὺς μύθους ἔγιναν ἀρχηγοὶ τῶν Δωριέων, ἦσαν ὁ Τήμενος, ὁ Ἀριστόδημος καὶ ὁ Κρεσφόντης, κατὰ δὲ τὴν διά κλήρου διανομὴν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν, ὡς λέγει ἡ παράδοσις, ὁ μὲν Τήμενος ἔλαβε τὴν Ἀργολίδα, οἱ δύο ἀνήλικοι υἱοὶ τοῦ ἀποθανόντος Ἀριστόδημου Προκλῆς καὶ Εὐρυσθένης τὴν Λακωνικήν, καὶ ὁ Κρεσφόντης διὰ δόλου κατὰ τὴν κλήρωσιν τὴν Μεσσηνίαν.

ἐποχὴν αὐτὴν (14ην ἑκατονταετηρίδα) κατελήφθη καὶ ἡ Κοίτη ὑπὸ ἐλληνικῶν φύλων (ἰδ. σελ. 7).

Οἱ ἀποικισμὸς τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἔλαβε χώραν μετὰ τὴν διωρικὴν μετανάστευσιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἣτις μετανάστευσις, ὡς προείπομεν, ἐπέφερε μεγάλην ἀναστάτωσιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

Οἱ ἀποικισταὶ ἦσαν λαοὶ ἀνάμικτοι. Ἀναλόγως τοῦ σημείου, ἐκ τοῦ δυοῖσον ἐγίνετο ἡ ἀναχώρησις, ὑπερίσχυνον εἰς ἀριθμὸν οἱ ἀποικοι τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου μέρους. Ἐκ τῶν ἀναμίκτων δὲ τούτων λαῶν ἀπετελέσθησαν σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τὰς νέας χώρας αἱ γνωσταὶ τρεῖς φυλαί, τῶν Αἰολέων, τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Δωριέων.

Αἰολικαὶ ἀποικίαι.—Πρῶτος, μετὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔγινεν ὁ καλούμενος αἰολικὸς ἀποικισμὸς εἰς τὴν βιορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ συγγένεια τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ αἰολικῆς διαλέκτου μὲ τὰς διαλέκτους τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Βοιωτίας ἀποδεικνύει ὅτι οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν ἀποικιστῶν ἦσαν ἐκ τῶν χωρῶν τούτων ἔλαβον ὅμως μέρος εἰς τὸν ἀποικισμὸν τοῦτον καὶ ἄλλοι λαοὶ καὶ μάλιστα Ἀχαιοὶ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ μετανάσται ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ Εὐρίπου καὶ ἐκ τῶν λιμένων τῆς Βοιωτίας, διέπλευσαν λοξῶς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος καὶ διηγυνθήσαν πρὸς τὰς νήσους Λέσβον καὶ Τένεδον, τὰς δοπίας καὶ κατέλαβον. Ἐκ τούτων δὲ δρμώμενοι κατέλαβον δριστικῶς μετὰ μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγχωρίους ὅλην τὴν βιορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἥτοι τὴν Τρωάδα καὶ τὴν Μυσίαν. Ἐκεῖ ἔκτισαν δώδεκα ἀποικίας, τῶν δοπίων σπουδαιότεραι ἦσαν ἡ Κύμη καὶ ἡ Σμύρνη. Ἐπίσης σπουδαία ἀποικία ἦτο καὶ ἡ Μυτιλήνη ἐπὶ τῆς νήσου Λέσβου. Εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας βραδύτερον ἔλαβον κατὰ πρῶτον οἱ μετανάσται τὸ ὄνομα Αἰολεῖς ὡς προερχόμενοι ἐκ παντοίων λαῶν (αἰόλος=ποικίλος, παντοῖος) κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Ἰωνας καὶ τοὺς Δωρεῖς, ἡ δὲ χώρα ὄνομάσθη Αἰολίς.

Ιωνικαὶ ἀποικίαι.—Μετὰ τὸν αἰολικὸν ἀποικισμὸν ἔγινεν ὁ ιωνικὸς ἀποικισμός. Ἀνάμικτοι λαοί, μεταξὺ τῶν δοπίων ἐπλεόναζον οἱ Ἰωνεῖς, ἀναχωρήσαντες ἐκ τῆς μέσης Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῶν βιορειοανατολικῶν μερῶν τῆς Πελοποννήσου κατέλαβον δριστικῶς κατὰ πρῶτον τὰς Κυκλαδας νήσους πλὴν τῆς Μήλου, τῆς Θήρας καὶ τῆς Ἀνάφης.

ἔπειτα κατέλαβον τὰς μεγάλας νήσους Χίον καὶ Σάμον καὶ τέλος τὰς ἀπέναντι αὐτῶν εὐδόμους ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐκεῖ ἔκτισαν δόδεκα ἀποικίας, τῶν ὅποιων ἐπισημότεραι ἦσαν ἡ Χίος καὶ ἡ Σάμος ἐπὶ τῶν διμωνύμων νήσων, ἡ Φώκαια, αἱ Κλαζομεναί, ἡ Ἐφεσος, ἡ Κολοφών, αἱ Ἐρυθραὶ καὶ ἡ Μίλητος. Βορειοτέρα ἦτο ἡ Φώκαια, νοτιωτέρα δὲ ἐπὶ χερσονήσου ἡ Μίλητος. Ἐκεῖ τὰ διάφορα ἑθνικὰ στοιχεῖα, ἐκ τῶν ὅποιων ἀπετελοῦντο οἱ ἀποικοι, συνεχωνεύμησαν εἰς ἓν, τὸ Ἰωνικόν, ἡ δὲ χώρα ωνομάσθη Ἰωνία. Ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Ἰωνικὸς ἀποικισμὸς ἔγινεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ὅτι ἡ πόλις αὕτη ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις τῶν μικρασιατῶν Ἰώνων δὲν εἶνε ἀρχική, προηῆθε μετὰ ταῦτα.

Οἱ Ἰωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὴν παλαιοτέραν ἐποχὴν κατεῖχον τὰ σκῆπτρα τῆς πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς κινήσεως τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Αἱ δώδεκα αὐτῶν ἀποικίαι ἀπετέλεσαν βραδύτερον, κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα, ἀμφικτιονίαν (Ιωνικὴ διωδεκάπολις), τῆς ὅποιας θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Μυκάλης ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος. Οἱ δὲ Κολοφώνιοι ἐκδιώξαντες τοὺς Αἰολεῖς ἐκ τῆς Σμύρνης κατέστησαν αὐτὴν πόλιν ιωνικήν.

Καὶ αἱ Κυκλαδες ἀπετέλεσαν ἀμφικτιονίαν ιδιαιτέραν, τῆς ὅποιας κέντρον ἀπέβη ἡ μικρὰ καὶ πετρώδης νῆσος Δῆλος, ἥτις ἐθεωρεῖτο ὡς τόπος τῆς γεννήσεως τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Ἀρτέμιδος.

Δωρικαὶ ἀποικίαι. — Ἡ δομὴ πρὸς ἀποικισμὸν μετεδόθη καὶ εἰς τοὺς Δωριεῖς. Πολλοὶ Δωριεῖς ἀνάμικτοι μετὰ παλαιῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου ἀπέπλευσαν ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀργολίδος καὶ πρῶτον κατέλαβον καὶ ἀπώκισαν τὰ Κύθηρα, τὴν Μῆλον, τὴν Θήραν καὶ τὴν Ἀνάφην· ἔπειτα προχωρήσαντες κατέλαβον τὰς νήσους Τρόδον καὶ Κῶν καὶ τὴν μεσημβρινὴν ἀκτὴν τῆς Καρίας καὶ ἔκτισαν ἔξ πόλεις, τρεῖς εἰς τὴν Τρόδον, μίαν εἰς τὴν Κῶν καὶ δύο ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Καρίας, τὴν Κνίδον καὶ τὴν Ἀλικαρνασσόν. Αἱ ἔξ αὗται ἀποικίαι ἀπετέλουν τὴν λεγομένην **δωρικὴν ἔξαπολιν**, τῆς ὅποιας θρησκευτικὸν κέντρον ἦτο ὁ ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος ἐπὶ τοῦ Τριοπίου ἀκρωτηρίου,

8. Ἐθνικαὶ φυλαὶ καὶ διάλεκτοι.

Μετὰ τὰς μεταναστεύσεις οἱ Ἕλληνες εὐδίσκονται διηγομένοι εἰς τέσσαρας φυλάς, τοὺς Ἀχαιούς, τοὺς Ἰωνας, τοὺς Δωριεῖς καὶ τοὺς Αἰολεῖς. Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατῆλθον ἐκ βορρᾶ οἱ Ἰωνες, οἱ Ἀχαιοὶ καὶ

οἱ Δωριεῖς, Αἰολεῖς ὀνομάσθησαν κατὰ πρῶτον οἱ σύμμικτοι λαοί, οἱ δυοῖοι ἀπόκισαν εἰς τὴν βιορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μεταξὺ τῶν δυοίων ἐπλεόναζον οἱ Ἀχαιοί. Ἐκ τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀποικιῶν τὸ ὄνομα τοῦτο μετεφέροθη κατόπιν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ δι' αὐτοῦ ὀνομάσθησαν ὅλοι ὅσοι δὲν ἦσαν Ἰωνεῖς καὶ Δωριεῖς.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ διάφορα Ἑλληνικὰ φῦλα κατῆλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ διαφόρους χρόνους καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τόπους παραλλάσσοντας καὶ κατὰ τὴν διάπλασιν καὶ κατὰ τὸ κλῖμα, ή γλῶσσα αὐτῶν ὑπέστη ἀλλοιώσεις καὶ ὡς πρὸς τὴν προφοράν καὶ ὡς πρὸς τὸν σχηματισμόν. Οὕτω διεκοίθη αὕτη εἰς πλείστας τοπικὰς διαλεκτους. Αἱ διάλεκτοι αὗται ὑπήχθησαν εἰς τρεῖς γενικωτέρας διαλέκτους, τὴν *αἰολικήν*, τὴν *δωρικήν* καὶ τὴν *ἰωνικήν*. Ἐκ τῆς Ἰωνικῆς δὲ κατόπιν προῆλθε καὶ τετάρτη διάλεκτος, ἡ *ἀττική*. Ἡ διάλεκτος τῶν Ἀχαιῶν ἦ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Πελοπόννησου ἔξηφανίσθη ἐνωρίς, λείφανα δὲ αὐτῆς ἔσωθησαν εἰς ἐπιγραφὰς τῆς ἀρκαδικῆς καὶ τῆς κυπριακῆς διαλέκτου.

Αἱ τέσσαρες διάλεκτοι εἶχον πολλὴν συγγένειαν μεταξὺ των ὡς ἀποτελοῦσαι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, τὴν Ἑλληνικήν· καὶ εἰς μερικὰ μὲν ἡσαν καθαρώτεραι, εἰς μερικὰ δὲ ἀνεμιγνύοντο μὲν ἀλλαζόντες. Τοῦτο δὲ συνέβαινε κατ' ἔξοχὴν εἰς τὰς ἀποικίας, ὅπου συνέρρεον διάφορα φῦλα.

Ἐκ τῶν τεσσάρων διαλέκτων ἡ αἰολικὴ διακρίνεται διὰ τὸ εὔκαμπτον καὶ τὸ μελῳδικόν· ἡ δωρικὴ εἶναι ἔντονος καὶ ἥχηρὰ καὶ μεγαλοπρεπής· ἡ Ἰωνικὴ ἀναπτυχθεῖσα καὶ μορφωθεῖσα ὑπὸ τὸν αἴθριον οὐρανὸν τῆς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰωνίας διακρίνεται διὰ τὴν γλυκύτητα, τὴν χάριν καὶ τὴν λεπτότητα· ἡ δὲ ἀττικὴ διαμορφωθεῖσα εἰς τὴν Ἀττικὴν διὰ τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ πεζογράφων ἔφθασεν εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα, διακρίνει δὲ αὐτὴν χάρις, σεμνότης, ἀκρίβεια καὶ δύναμις.

Ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει τὰ πρωτεῖα μεταξὺ ὅλων τῶν γλωσσῶν τοῦ κόσμου. Κέκτηται ἀμέτρητον πλούτον ὄνοματικῶν καὶ ὁμηριακῶν τύπων, συνθέσεων, τρόπων συντάξεως καὶ διαφόρων ταύτης σχημάτων. Διὰ τοῦ πλούτου τούτου δύναται ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα νὰ ἐκφράζῃ ὅχι μόνον τὰ ποικίλα φαινόμενα τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ἀλλὰ καὶ αὐτὰς τὰς διαφορωτάτας καταστάσεις τῆς ψυχῆς.

9. Πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων
μετὰ τὰς μεταναστεύσεις.

Τὰ δημητικὰ ἔπη.—Εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα καὶ μάλιστα εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον ἔλαβεν ἀρχὴν μία παραδοσις ὅτι ἔξεστρατευσαν κάποτε ἑλληνικοὶ λαοὶ ἐναντίον τῆς Τροίας, ἥτις ἔκειτο εἰς τὴν βιοειδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἡ παραδοσις αὗτη σὺν τῷ χρόνῳ προσέλαβε ποιητικὴν μορφὴν ὑπὸ τύπου λαϊκῶν ἀσμάτων, τὰ δόποια ἐτραγῳδοῦντο κατὰ τοὺς μεμακρυσμένους ἔκεινους χρόνους. Τὰ ἄσματα ταῦτα καὶ ἐν γένει τὰ ἄσματα τὰ ἔξυμνοῦντα ἀθλους ἥρωών την καλούμενην ἥρωϊκὴν ἥ ἐπικὴν ποίησιν.

Οἱ λαοί, οἱ δόποιοι ἐκ τῆς Βοιωτίας καὶ τῆς Θεσσαλίας μετενάστευσαν εἰς τὴν βιοειδυτικὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὅπου, ὡς γνωρίζομεν, ὀνομάσθησαν Αἰολεῖς, παρέλαβον ἐκ τῆς μητρικῆς χώρας πλῆθος ἀσμάτων ἀναφερομένων εἰς τὴν κατὰ τῆς Τροίας ἐκστρατείαν. Ἐκεῖ τὰ ἄσματα ταῦτα ἐμορφώθησαν εἰς τὸν καλούμενον **Τρωϊκὸν κύκλον**, διστις παρὰ πολὺ ἐκίνει τὸ ἐνδιαιφέρον τῶν ἀπογόνων τῶν πρὸ τῆς Τροίας ἀγωνισθέντων προγόνων.

Οἱ Τρωϊκὸς κύκλος ἐπεξετάμη εἰς ὅλας τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἰωνικὰς ἀποικίας καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐνωρὶς ἀπώλεσε τὸν χαρακτῆρα αἰολικοῦ τοπικοῦ μύθου, συμπεριλαβὼν καὶ τοὺς ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν τῆς Πελοποννήσου καὶ τοὺς ἥρωας τῶν Ἰώνων τῆς Ἀττικῆς.

Οἱ Ἰωνεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, λαὸς φύσει εὐκίνητος καὶ πλήρης ζωηρᾶς φαντασίας, ὑπὸ τὸν ὁραῖον καὶ ἀείποτε αἴθριον οὐρανόν, ἀφοῦ ἐπλούτησαν ἐκ τοῦ ἐμπορίου καὶ ἐκ τῆς ἐν γένει εὐφορίας τῆς χώρας των, ἥρχισαν νὰ καλλιεργοῦν καὶ τὴν ποίησιν, διέπλασαν δὲ καὶ εἰς ἀνυπέρβλητον τελειότητα προΐγαγον τὴν ἥρωϊκὴν ἥ ἐπικὴν ποίησιν. Τὸν κολοφόνα τῆς ἐπικῆς ποίησεως σημαίνει τὸ ὄνομα Ὅμηρος.

Οἱ Ὅμηρος ἔζησε κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα π.Χ. ἐποίησε δὲ δύο μαρὰ ποιήματα, τὴν Ἰλιάδα καὶ τὴν Ὀδύσσειαν, τὰ δόποια εἶναι τὰ τελειότατα προϊόντα τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Καὶ εἰς μὲν τὴν Ἰλιάδα περιγράφονται οἱ πέριξ τοῦ Ἰλίου, τὸ δόποιον ἦτο ἡ πρωτεύουσα τῆς Τροίας, ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Τρώας, ἥ δὲ Ὀδύσσεια φάλλει τὰς τύχας καὶ τὰ τεράστια συμβάντα τοῦ Ὀδυσσέως κατὰ τὴν δεκαετῆ εἰς τὰς θαλάσσας πλάνην αὐτοῦ.

Τὰ δημητικὰ ποιήματα εἶναι τὰ πρῶτα φιλολογικὰ μνημεῖα τῆς ἑλ-

ληνικῆς γλώσσης. Ταῦτα ἐποιήθησαν βεβαίως εἰς χρόνους πολὺ μεταγενεστέρους ἐκείνων, τοὺς δποίους περιγράφουν. Ἐπομένως αἱ περιγραφαὶ τῶν ἀνδραγαθημάτων τῶν ἥρων ἐν μέρει μὲν βασίζονται ἐπὶ τῆς παραδόσεως ἢ ἐπὶ ἀρχαιοτέρων ποιημάτων, ἐν μέρει δὲ ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τοὺς ἀγῶνας, τοὺς δποίους οἵ ἄποικοι διεξήγαγον πρὸς κατάκτησιν τῆς νέας πατρίδος. Τὰ δὲ ἥμη, τὰ ἔθιμα, ἡ τεχνὴ καὶ ἐν γένει δ πολιτισμός, δπως ἀπεικονίζονται εἰς τὰ διηγηκὰ ποιήματα, εἶναι τῆς συγχρόνου τοῦ ποιητοῦ ἐποχῆς. Ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων τοῦ Ὁμήρου καὶ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν, αἱ δποῖαι ἔγιναν εἰς τὰς Μυκήνας καὶ εἰς τὴν Κρήτην, δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἔννοιάν τινα περὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς μεταναστεύσεις.

Θρησκεία—Δατρεία.—Μέχρι τοῦδε ἐκ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως εἴχον θεοποιηθῆ μόνον δύο, τὰ κυριώτατα, δ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ. Ἡδη ἡ φυσιολατρία ἐπεξετάθη περισσότερον. Ὁ ἀήρ, τὸ πῦρ, τὸ φῶς, καὶ ἐν γένει ὅλαι αἱ δυνάμεις καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως ἐλατρεύοντο ὡς θεότητες. Αἱ ἀφηρημέναι θεότητες βαθμηδὸν ἐπροσωποποιοῦντο, ἐλάμβανον μορφὴν ἀνθρωπίνην καὶ ἐγίνοντο θεοί, οἱ δποῖοι εἰχον μορφὴν, σκέψεις, αἰσθήματα καὶ πάθη ἀνθρώπων. Κατὰ τὴν προσωποποίησιν ἐκάστου ἐκ τῶν θεῶν ἐπλάττετο ὑπὸ τοῦ εὑφαντάστου ἐλληνικοῦ λαοῦ ίστορία, ἡ δποία περιελάμβανε τὴν γέννησιν, τὰς ίδιότητας, τὰς πράξεις καὶ τὰς σχέσεις αὗτοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Οὕτω ἡ ἐλληνικὴ θρησκεία ἔλαβε τέλειον τύπον φυσιολατρικοῦ καὶ ἀνθρωμομορφικοῦ πολυμείσμου.

Ἐκαστος τόπος εἶχε τοὺς ίδιαιτέρους θεούς του. Πᾶς χείμαρρος, πᾶσα πηγὴ καὶ ἐν γένει πᾶν στοιχεῖον τῆς φύσεως ἐλατρεύετο ὡς θεός. Ἐκ τῶν πολυαριθμῶν τούτων θεῶν πολλοὶ ἦσαν κοινοὶ εἰς ὅλους τοὺς Ἑλληνας, διότι ἀντεπροσώπευον τὰς ίσχυροτέρας δυνάμεις τῆς φύσεως, αἱ δποῖαι πανταχοῦ ἐφανερώνοντο δμοίως.

Δώδεκα ἐκ τῶν θεῶν ἐθεωροῦντο οἱ μέγιστοι ὅλων καὶ ὀνομάζοντο Ὁλύμπιοι ὡς κατοικοῦντες ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης κορυφῆς τοῦ Ὁλύμπου, ἣτις συνεχέετο μὲ τὸν οὐρανόν, ἐκεῖ δπου δὲν ἥδύνατο νὰ φθάσῃ τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ δπου διαρκής γαλήνη καὶ αἰθρία ἐβασίλευεν. Ἡσαν δὲ οἱ δώδεκα Ὁλύμπιοι θεοί οἱ ἔξης :

1) Ὁ **Ζεύς**, ὁ μέγιστος ἔξ ὅλων τῶν θεῶν, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ, δ συναγείων τὰς νεφέλας (νεφεληγερέτης) καὶ ἀπολύων τὰς καταιγίδας, δ

ἀστραπτων και βροντῶν (ἐρίγδουπος, τερπικέραυνος). Σύμβολα τῆς δυνάμεώς του ἡσαν ἡ καταιγὶς και ὁ κεραυνός. Ἡ δύναμις του ἦτο ἀκαταμάχητος και αἱ βουλαὶ του ἀνεξιχνίαστοι. Αὐτὸς συνετήρει τὸ πᾶν και διηγόμενε τὰς τύχας τῶν ἐθνῶν και τῶν ἀνθρώπων. 2) Ἡ Ἡρα, σύγιος τοῦ Διός, θεὰ και αὐτὴ τοῦ οὐρανοῦ και ἔφορος τοῦ συζυγικοῦ βίου. 3) Ἡ Ἀθηνᾶ, ἔξελθοῦσα ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς τελεία κόρη και πάνοπλος, κρατοῦσα ἀσπίδα και δόρυ, τὸ δποῖον ἔπαλλε (ἔξ οὐ και Παλλὰς) και ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουσα κράνος. Ἡτο θεὰ κατὰ πρῶτον λόγον τῆς ἀστραπῆς και ἔπειτα τοῦ πολέμου τοῦ διεξαγομένου μετὰ συνέσεως και εἰς νίκην πάντοτε τελευτῶντος. Ἡτο προσέτι θεὰ τῆς σοφίας και τῆς βιομηχανίας και μάλιστα τῶν γυναικείων ἐργοχείρων (Ἐργάνη). 4) Ὁ Ποσειδῶν, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς και θεὸς τῆς θαλάσσης. Σύμβολον τῆς δυνάμεώς του ἦτο ἡ τοίαινα, μὲ τὴν δύοιαν συνετάρασσε τὸν πόντον και διήγειρε τρικυμίας και θυέλλας, 5) Ὁ Ἀπόλλων, θεὸς τοῦ φωτὸς και τοῦ ἥλιου και ἡγέτης τῶν Μουσῶν. Ἡτο προσέτι τιμωρὸς και ἐκδικητής. Ως τοιοῦτος ἔφερε τόξον και βέλη (ἀργυρότοξος, ἐκηβόλος), και διὰ τῶν βελῶν του ἔπειφερε τοὺς ιοιμοὺς και τοὺς ταχεῖς και αὐτομάτους θανάτους. 6) Ἡ Ἀρτεμις, δίδυμος ἀδελφὴ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ἡτο ἀρχικῶς θεὰ τῆς σελήνης, ἔπειτα δὲ τοῦ κυνηγίου, και ἐτέροπετο κυνηγοῦσα ἀνὰ τὰ ὅρη ἄγρια θηρία, ἥκολουθεῖτο δὲ πάντοτε ὑπὸ Νυμφῶν. Ὅπως δ ἀδελφός της, οὕτω και αὐτὴ ἔφερε τόξον και ἔφοιπτε βέλη (ἰοχέαιρα), ἀτινα ἔπειφερον ταχὺν θάνατον. 7) Ὁ Ἄρης, ἀλλοπρόσαλλος και βροτολοιγός, θεὸς κατ' ἀρχὰς τῆς καταιγίδος και ἔπειτα τοῦ πολέμου, ἀρεσκόμενος καθ' ὑπερβολὴν εἰς τὴν αἰματοχυσίαν. 8) Ὁ Ἡφαιστος, χωλός, θεὸς τοῦ πυρὸς και πάσης μεταλλουργικῆς τέχνης. 9) Ἡ Ἀφροδίτη, θεὰ τῆς γονιμότητος και τοῦ ἔρωτος. 10) Ὁ Ἐρμῆς, ἄγγελος τοῦ Διός, φορῶν πτερωτὰ πέδιλα και κρατῶν κηρύκειον, θεὸς τοῦ ἀνέμου και ἔπειτα τοῦ ἐμπορίου (κερδῆς) και τῶν γραμμάτων (λόγιος). 11) Ἡ Δημήτηρ, ἀδελφὴ τοῦ Διός, προστάτις τῆς γεωργίας και ἐπομένως τῆς πολιτικῆς τάξεως και τῶν θεσμῶν (θεσμοφόρος). 12) Ἡ Ἐστία, θεὰ τοῦ οίκιακοῦ πυρὸς και ἀσύλου.

Οἱ δώδεκα Ὀλύμπιοι θεοὶ συνήρχοντο εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Διός και ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Διὸς συνεζήτουν και ἐλάμβανον ἀποφάσεις περὶ τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου.

Πλὴν τῶν δώδεκα τούτων θεῶν ὑπῆρχον καὶ ἄλλοι, ὡς ὁ Πλούτων, ἀδελφὸς τοῦ Διὸς καὶ θεὸς τῶν νεκρῶν, ἥ **Περσεφόνη**, θυγάτη τῆς Δήμητρος καὶ σύζυγος τοῦ Πλούτωνος, ὁ **Διόνυσος**, θεὸς τοῦ οἴνου, δὲ **Ἄιολος**, θεὸς τῶν ἀνέμων, ἥ **Θέμις**, θεὰ τῆς δικαιοσύνης κλπ.

Ἡ φυσικὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων διεμορφώθη καὶ ἔλαβε τὸν δριστικὸν τύπον διὰ τῶν δύο μεγάλων ποιητῶν, τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Ἡσιόδου.

Ἡ λατρεία πρὸς τοὺς θεοὺς ἔξηκολούθει νὰ εἶναι ἥ αὐτή, δπως καὶ κατὰ τοὺς προομηρικοὺς χρόνους. Τώρα ἥρχισαν νὰ κτίζωνται καὶ ναοὶ πρὸς λατρείαν τοῦ θείου. Ἐκαστος ἐκ τῶν θεῶν εἶχε τὸν ναόν του καὶ ἴδιαν τάξιν λατρείας.

Εἰς τὰς ἐνήκας καὶ τὰς θυσίας δὲν ὑπῆρχε χρεία ἱερέως. Πᾶς ἐλεύθερος ἀνὴρ ἥδύνατο ν' ἐναπέμπῃ μόνος εὐχάς καὶ νὰ προσφέρῃ θυσίας πρὸς τοὺς θεούς. Οἱ οἰκοδεσπότης εἶχε θέσιν ἱερέως εἰς τὴν οἰκίαν του. Οἱ βασιλεῖς ἥσαν ἱερεῖς τῆς πολιτείας καὶ αὐτοὶ προΐσταντο τῶν δημοσίων θυσιῶν. Ὅπηρον δύμως καὶ ἴδιαιτέρα τάξις ἱερέων, οἵτινες μόνοι ἐγνώριζον τὴν κανονισμένην τάξιν τῆς λατρείας τοῦ θεοῦ, τὸν δποῖον ὑπηρέτουν.

Εἰς τοὺς θεοὺς προσέφερον καρπούς, οἶνον, γάλα, μέλι, ἀρώματα, καὶ ἐθυσίαζον ζῷα. Ἡ θυσία ἐγίνετο ἐπὶ τεχνητοῦ ὑψώματος, τὸ δποῖον ἐκαλεῖτο **βωμός**. Ἐπὶ τοῦ βωμοῦ ἔκαιον τὰ μηρία καὶ τὸ λίπος τοῦ θυσιαζομένου ζώου, τὰ δὲ λοιπὰ μέρη τὰ ἔψηνον καὶ τὰ ἔτρωγον οἱ μετασχόντες τῆς θυσίας, οἵτινες κατόπιν τραγῳδοῦντες ἐχόρευνον πέριξ τοῦ βωμοῦ.

Ὄς πρὸς τὸν τόπον τῆς κατοικίας τῶν νεκρῶν ἵσχε τώρα ἄλλη τις δοξασία. Ἐφαντάζοντο ἔνα χῶρον ἐπίσης ὑπόγειον, ἄλλο ἀπείρως εὐρύτερον τοῦ τάφου, εἰς τὸν δποῖον χῶρον ὅλαι αἱ ψυχαὶ μακρὰν τοῦ σώματος αὗτῶν ἔζων συνηθίζοισμέναι. Οἱ χῶρος οὔτος ὀνομάζετο Ἀδης. Εἰς τὸν Ἀδην ἐπεβάλλοντο ποιναὶ καὶ ἀπενέμοντο ἀμοιβαὶ ἀναλόγως τῆς διαγωγῆς, τὴν δποίαν δὲ ἄνθρωπος ἐτήρησεν ἐν τῇ ζωῇ.

Ἡ μαντική.—Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους σπουδαιότατον στοιχεῖον τῆς λατρείας ἀπετέλει ἥ μαντική. Οἱ Ἑλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ διὰ διαφόρων σημείων προεμήνυνον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ πέλλοντα νὰ συμβοῦν. Τοιαῦτα σημεῖα ἥσαν μερικὰ ἀσυνήθη φυσικὰ φαινόμενα, καθὼς αἱ ἀστραπαί, αἱ βρονταί, οἱ σεισμοί, αἱ ἐκλείψεις τῆς σελήνης

καὶ τοῦ ἡλίου, τὰ δποῖα ἐκαλοῦντο **διοσημίαι**. Ἀλλὰ ὅλοι οἱ ἀνθρωποι δὲν ἦδύναντο νὰ ἔξηγήσουν τὰ σημεῖα ταῦτα. Ἀπῆτείτο ἴδιαιτέρα τις ἵκανότης. Ἐκ τούτου παρήχθη ἡ δοξασία ὅτι οἱ θεοὶ παρεῖχον ὡς δῶρον διαρκὲς εἰς μερικοὺς ἀνθρώπους ἢ εἰς γένη τὴν χάριν νὰ δύνανται ἐκ τῶν διοσημιῶν νὰ κατανοοῦν τὴν θέλησιν τῶν θεῶν καὶ νὰ προλέγουν τὰ μέλλοντα. Οἱ τοιοῦτοι ἀνθρωποι ὠνομάζοντο **μάντεις**.

Ἀλλ' οἱ Ἑλληνες, ὅταν ἥθελον νὰ μάθουν τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν, δὲν περιωρίζοντο εἰς τὸ νὰ ἔξετάζουν μόνον τὰς εἰδημένας διοσημίας. Ἐπειδὴ ἡ μυσία ἦτο τὸ μέσον, διὰ τοῦ δποίου οἱ ἀνθρωποι ἐπεκοινώνουν ἀμέσως πρὸς τοὺς θεούς, ἔξήτουν νὰ μάθουν τὴν θείαν βούλησιν κατ' αὐτὴν τὴν θυσίαν. Παρετήρουν λοιπὸν ἐπιμελῶς καὶ μὲ θησκευτικὴν σιωπὴν τὴν ὅλην πορείαν τῆς ἱεροτελεστίας, ἰδίως τὴν φλόγα τῆς θυσίας καὶ τὰ σπλάγχνα τοῦ ἱερείου, αἵ δὲ γινόμεναι παρατηρήσεις ἔθεωροῦντο ὡς ἀσφαλῆ τεκμήρια τῆς εὑμενείας ἢ τῆς δυσμενείας τοῦ θεοῦ, εἰς τὸν δποῖον προσεφέρετο ἡ μυσία. Τὸ εἰδος τοῦτο τῆς μαντικῆς ἐλέγετο **ἱερομάντεια** ἢ **ἱεροσκοπία**. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα εἴδη μαντικῆς ὑπῆρχον, ὡς ἡ **οἰωνοσκοπία** (ἢ πτησις τῶν οἰωνῶν ἦτοι σαρκοφάγων δρονέων), ἡ **πυρομάντεια** κλπ. Ἀλλὰ καὶ τὰ μαντεῖα, περὶ τῶν δποίων ἀλλαχοῦ θὰ γίνη λόγος, ἥσχισαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ λαμβάνουν σημασίαν. Ἡ μαντικὴ τέχνη ἐπενήργησε πολὺ εἰς τὸν δημόσιον καὶ εἰς τὸν ἴδιωτικὸν βίον τῶν Ἑλλήνων.

Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.—Παλαιότατα ἡ κοινωνία ἦτο διηρημένη εἰς δύο τάξεις ἀνθρώπων, εἰς τοὺς ἐλευθέρους καὶ εἰς τοὺς δούλους. Οἱ δοῦλοι (διμῆς) ἦσαν κυρίως αἰχμάλωτοι πολέμου. Οἱ ἐλεύθεροι πάλιν ὑποδιηροῦντο εἰς δύο τάξεις, οὔσιωδῶς διακεκομένας ἀπ' ἀλλήλων, τοὺς ἡγεμόνας καὶ εἰς τὸν πολὺν δῆμον, ἥ, ὅπως λέγει ὁ Ὄμηρος, τοὺς λαούς. Οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους προστηγορίας ἐμφαντικὰς τοῦ ἀνωτέρου των ἀξιώματος· ἐκαλοῦντο **ἄριστοι**, **ἀνακτεις**, **ἡγήτορες**, **βουληφόροι**, **γέροντες**. Ἡ λέξις γέρων δὲν ἐσήμαινε τὸν πρεσβύτερον κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ τὸν περιβεβλημένον τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρχοντος. Οἱ ἡγεμόνες ἀνῆγον τὴν ἀρχήν των εἰς τοὺς θεούς, ἀλλ' ἐπρεπε νὰ ἔχουν καὶ προσωπικὰ προτερήματα· ἰδίως ἐκέπτηντο πολλὴν δεξιότητα περὶ τὰς πολεμικὰς ἀσκήσεις καὶ περιεφρόνουν τὸν κίνδυνον. Ἡσαν δέ οἱ ἡγεμόνες οἱ μεγαλοκτηματίαι τοῦ τόπου.

Ο πολὺς δῆμος, οἱ λαοί, συνέκειντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ βιομηχά

νους, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο **δημιουργοί**, ἀνθρώποι δηλαδὴ ἀσκοῦντες δημοσίᾳ τέχνην τινά. Τοιούτοι ἦσαν χαλκεῖς, σκυτοτόμοι, μάντεις, λατροί, ἀοιδοί, ἔμποροι, κήρυκες καὶ πλ.

Ὑπῆρχε καὶ μία ἄλλη τάξις ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἐθεωροῦντο μὲν ἔλευθεροι, ἀλλὰ δὲν διέφερον πολὺ ἀπὸ τοὺς δούλους: ἦσαν οἱ **θῆτες**, οἵτινες ἔνεκα τῆς ἐσκάτης πενίας των ἡναγκάζοντο ὡς μισθωτοί νὰ καλλιεργοῦν τὰς γαίας τῶν πλουσίων.

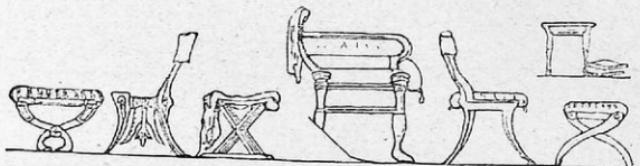
Πολιτευμα.—Τὸ πολίτευμα εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν προοιμηθεὶς χρόνους ἦτο κληρονομικὴ βασιλεία. Οἱ βασιλεῖς κατήγοντο ἐξ ἡγεμονικοῦ οἴκου, ἀνῆγον δὲ τὴν ἀρχήν των εἰς τὸν Δία, καὶ ὡς ἐκ τούτου τὸ πρόσωπον αὐτῶν ἐθεωρεῖτο ιερόν. Ἀλλὰ δὲν ἦρκει μόνη ἡ καταγωγὴ ἀπέτοῦντο καὶ ἄλλα προσόντα παρὰ τῶν βασιλέων, οἷον σύνεσις, σωματικὴ δόμη, ἀνδρεία καὶ μεγαλοπρεπής μορφή.

Ἐπὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων ἡ δύναμις τῶν βασιλέων ἦτο ἀπεριόριστος. Μετὰ τὰς μεταναστεύσεις ὅμως μόνον εἰς τὸν πόλεμον εἶχεν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν ὁ βασιλεύς, ἐν καιρῷ δὲ εἰρήνης περιῳρίζετο σύντη νπὸ συμβουλίου. Τὸ συμβουλίον τοῦτο ἀπετέλουν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπιφανῶν οἴκων, οἱ προειδημένοι ἡγεμόνες, βούληφόροι, γέροντες καὶ πλ. Ὁ βασιλεὺς προσεκάλει συνήθως εἰς συμπόσιον τοὺς συμβούλους (βούλὴ γερόντων) καὶ ἀφοῦ πρῶτον προσέφερον θυσίαν εἰς τὸν θεόν, ἔπειτα ἐκάθηντο καὶ τρώγοντες συνεζήτουν ὅμοι τὰ σοβαρὰ ζητήματα τῆς πολιτείας καὶ ἀπεφάσιζον τὰ δέοντα. Όσάκις δὲ ἐπρόκειτο περὶ λίαν σοβαρῶν ζητημάτων, συνεκάλουν διὰ κηρύκων τὸν λαὸν εἰς ἐκκλησίαν (ἀγορὰ δίμου) διὰ νὰ ἀκούσουν ἀπλῶς τὴν γνώμην αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔξεφραζε πρῶτος τὴν γνώμην του ὁ βασιλεὺς, κρατῶν σκῆπτρον, περὶ αὐτῆς δὲ ἔδιδον κατόπιν τὰς ἀναγκαίας διασφήσεις οἱ γέροντες ἢτοι οἱ σύμβουλοι τοῦ βασιλέως. Καὶ ψηφοφορίᾳ μὲν δὲν ἐγίνετο οὔτε δριστικὴ ἀπόφασις τοῦ πλήθους. Πολλάκις ὅμως τὸ πλῆθος μὲ τὴν ἀποδοκιμαστικὴν βοήν του ἡνάγκαζε τὸν βασιλέα καὶ τὴν βούλην νὰ τροπολογήσουν τὰς ἀποφάσεις των.

Οἱ βασιλεὺς διεχειρίζετο καὶ τὴν δικαστικὴν ἔξουσίαν μόνος ἡ μετὰ τῶν εὐγενῶν, τῶν ἀποτελούντων τὸ συμβουλίον αὐτοῦ. Σπανίως ὅμως οἱ ἀνθρώποι προσέφευγον εἰς τὸν βασιλέα διὰ νὰ λύσῃ τὰς διαφοράς των. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦν ἐκείνους ἐπεκράτει ἡ **χειροδικιά** καὶ ἔκαστος ἐπὶ τοσοῦτον ἦτο ἔξηστα λισμένος κατὰ τῆς βίας καὶ τῆς ἀδι-

***Ελληνικὴ Ιστορία.—Ν. Βραχνοῦ.** "Εκδοσις Α'. 15—5—925 3

κίας, ἐφ' ὅσον μόνος ἥδυνατο νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν ἑαυτόν του. Ἐνεκα τοίτου ὅλοι τότε ὀπλοφόροι. Ἡ τιμωρία μάλιστα τοῦ φόνου ἦτο προσωπικὴ ὑποχρέωσις τῶν συγγενῶν τοῦ φονευθέντος. Ο φονεὺς ἥδυνατο ν' ἀποφύγῃ τὴν ἐκδίκησιν, πληρώνων χρηματικὴν ἀποζημίωσιν (ποινὴν) εἰς τὸν συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος, ἐὰν οὐτοὶ ἔστεροι.

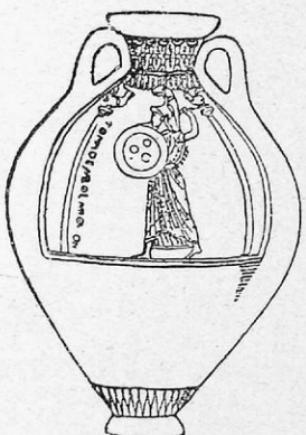

Eἰκ. 7. Καθίσματα.

ἄλλως ἡναγκάζετο νὰ φύγῃ μακρὰν τῆς πατρίδος καὶ νὰ ζῇ διὰ παντὸς φυγάς.

Ἴδιωτικὸς βίος.—Ο ἴδιωτικὸς βίος κατὰ τὸν χρόνον τούτους ἦτο ἀπλούστατος. Οἱ βασιλεῖς μὲ τοὺς εὐγενεῖς κατώκουν εἰς τὰς ἀκροπόλεις, αἱ ὁποῖαι, ὡς εἴπομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, περιεβάλλοντο ὑπὸ

ἰσχυρῶν τειχῶν, ὁ δὲ πολὺς λαὸς κατώκει γύρῳ ἀπὸ τὰς ἀκροπόλεις ἀσχολούμενος εἰς ποικύλα ἔογα. Τὰς γαίας τῶν πλουσίων ἐκαλλιέργουν οἱ δοῦλοι· ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, καὶ τὰ ποίμνια αὐτῶν ἐπίσης οἱ δοῦλοι τὰ ἐφύλασσον· πολλάκις ὅμως μὲ τοὺς δούλους συνυπήρετον ὃς μισθωτοὶ καὶ θῆτες. Τὰ ἀνάκτορα καὶ αἱ οἰκίαι δὲν διέφερον οὐσιωδῶς ἀπὸ τὰ ἀνάκτορα καὶ τὰς οἰκίας τῆς προηγούμενης περιόδου. Πρὸς διαμονὴν τῶν γυναικῶν τώρα εἶναι ὅρισμένον τὸ ὑπερῷον τῆς οἰκίας.

Eἰκ. 8. Ἀμφορεύς.

Τὰ ἔπιπλα τῆς ἐποχῆς ταύτης ἦσαν ἀπλᾶ. Καθίσματα εἶχον τὸν θρόνον, τὸν κλισμὸν

καὶ τὸν δίφρον. Ο θρόνος ἦτο ἀναπαυτικὴ καθέδρα μὲ στηρίγματα τῶν νώτων (ἐρεισίνωτον) καὶ τῶν χειρῶν καὶ μὲ ὑποπόδιον, τὸ δποῖον ἐκαλεῖτο θρῆνυς. Ο κλισμὸς ἦτο καθέδρα μικροτέρα τοῦ θρόνου μὲ στήριγμα μόνον διὰ τὰ νῶτα. Ο δίφρος ὅμοιάζε πρὸς

τὸ παρὸν ἡμῖν καλούμενον σκαμνίον. Πρὸς φύλαξιν τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν πολυτίμων ἀντικειμένων εἶχον κιβώτια. Διὰ τὰ ὑγρὰ ὑπῆρχον διαφόρου σχήματος πήλινα ἀγγεῖα, δὲ πίθος διὰ νὰ ἀποθηκεύουν τὸν οἶνον, τὸ ἔλαιον, καὶ τὸ μέλι, δὲ ἀμφορεὺς μὲ δύο λαβάς, δῆστις ἔχοντις μενεν ὡς δοχεῖον ἔλαιον καὶ οἴνου, ἢ ὑδρία μὲ στενὸν λαιμόν διὰ τὸ ὕδωρ, ἢ λήκυθος ὡς δοχεῖον ἔλαιον, δὲ κρατήρα διὰ τὴν ἀνάμιξιν τοῦ οἴνου μὲ τὸ ὕδωρ, ἢ φιάλη διὰ τὰς σπονδάς. Κλίνας εἶχον καμηλάς. Ἐτρωγον ἐπὶ μικρῶν τραπεζῶν καθήμενοι. Τὰ μαγειρικὰ σκεύη ἦσαν

Εἰκ. 9. Λήκυθοι.

σχεδὸν ὅμοια μὲ τὰ ἴδια μας. Πρὸς φωτισμὸν μετεγειρίζοντο δᾶδας.

Ἡ ἐνδυμασία ἦτο τώρα ἀπλουστέρα παρὰ κατὰ τοὺς προελληνικούς χρόνους. Οἱ ἄνδρες ἐφόρουν μακρὸν λινοῦν χιτῶνα καὶ ἐπ’ αὐτοῦ μέγια τεμάχιον μαλλίνου ὑφάσματος ὡς ἐπανωφόριον. Ἐφόρουν ὑποδήματα, τὴν δὲ κεφαλὴν εἶχον γυμνήν. Αἱ γυναικεῖς ἐφόρουν ἐπίσης μακρὸν χιτῶνα, δὲ ὅποιος ἐδένετο κατὰ τὴν ὁσφὺν διὰ ζώνης. Μέρος αὐτοῦ ἀνεσύρετο ἀνωθεν τῆς ζώνης καὶ ἐσχημάτιζε τὸν καλούμενον κόλπον. Ἐφόρουν δὲ αὗται ἐνίστε εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ πέπλον ἐξ ὑφάσματος λεπτοῦ.

Ἐνεκα τῆς ἀπλότητος τοῦ βίου οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς εἰρ-

γάζοντο καὶ οἱ Ἰδιοί. Αἱ γυναικες διέμενον εἰς τὸ Ἰδιαίτερον αὐτῶν διαμέρισμα, συνήθως τὸ **ὑπερῷον**, διότου δὲν εἰσήρχοντο οἱ ἄνδρες, καὶ ἡσκολοῦντο εἰς τὰς οἰκιακὰς ἐργασίας. Καὶ αὐταὶ αἱ βασιλισσαὶ περιστοιχίζομεναι ὑπὸ τῶν θεραπαινίδων ὑφαινον, ἔνηθον καὶ ἐκέντων. Αἱ θυγατέρες τῶν βασιλέων μὲ τὰς θεραπαινίδας μετέβαινον εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἔπλυνον τὰ ἔνδυματα.

“Οταν τις ἥθελε νὰ νυμφευθῇ, ἀπετείνετο εἰς τὸν πατέρα τῆς κόρης, τὴν δποίαν ἥθελε γάλαβη σύζυγον, καὶ εἰς ἀντάλλαγμα διὰ τὴν κόρην προσέφερεν εἰς τὸν πατέρα αὐτῆς ἀριθμόν τινα βιῶν ἢ προβάτων, διότι τότε δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη νομίσματα. Ο πατὴρ ἀπεφάσιζε περὶ τοῦ γάμου. Ἡ κόρη δὲν εἶχε δικαίωμα ν' ἀρνηθῇ. Εὰν οἱ δύο ἄνδρες συνεφώνουν, ἔγίνετο ὁ γάμος. Ο γαμβρὸς μὲ μεγάλην συνοδείαν μετέβαινεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πενθεροῦ διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν νύμφην καὶ δδηγήσῃ αὐτὴν εἰς τὴν οἰκίαν του. “Οταν ἡ νύμφη ὠδηγεῖτο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ γαμβροῦ, ἡ συνοδεία ἡκολούθει πάλλουσα ὑπὸ τὸν ἥχον τοῦ αὐλοῦ γαμήλιον ἄσμα, τὸν καλούμενον **ὑμέναιον**. Άλλὰ καίτοι ἥγοραζετο ἡ γυνὴ ὑπὸ τοῦ ἀνδρός, ἦτο ἐλευθέρα καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἦτο πολὺ ἀνωτέρα παρὰ κατὰ τοὺς κατόπιν χρόνους τῆς ἀκμῆς τῆς Ἐλλάδος. Ἡτο κυρία τοῦ οἴκου της. Διηγύθεντε τὰς θεραπαινίδας. Εἰς τὴν μεγάλην αἴθουσαν εἶχε τὸν θρόνον της παρὰ τὸν θρόνον τοῦ συζύγου της. Άλλ᾽ ὅφειλεν εἰς αὐτὸν ὑπακοήν, καθὼς καὶ δῆλοι οἱ ἐν τῷ οἴκῳ καὶ αὐτοὶ οἱ ἡλικιωμέντες παῖδες. Τὰ τέκνα ἐμοίραζον μεταξὺ των ἔξι ἵσου τὴν πατρικὴν περιουσίαν.

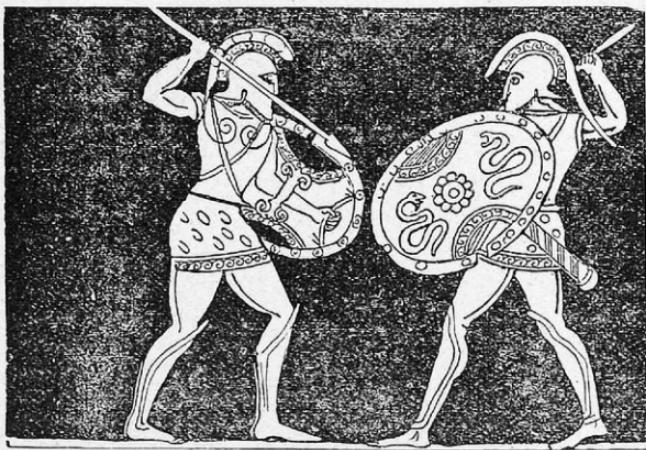
Τὸ αἰσθῆμα τῆς φιλίας ἦτο ζωηρότατον, πιλυμόρθητος δὲ ὑπῆρξεν ἡ φιλία τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τοῦ Πατρόκλου.

Ἡ φιλοξενία ἐτιμᾶτο μεγάλως. Πᾶς ἔνος ζητῶν φιλοξενίαν ἔγίνετο δεκτὸς μὲ πολλὴν προθυμίαν, διότι ὁ ἔνος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Λιὸς (Ζεὺς ἔνιος). Εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ αἰσθήματος τῆς φιλοξενίας συνετέλει ἴσως καὶ τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν δοξασίαν τῶν τότε ἀνθρώπων οἱ θεοὶ κατήρχοντο ἐνίστε εἰς τὴν γῆν καὶ παρουσιάζοντο εἰς τοὺς ἀνθρώπους ζητοῦντες φιλοξενίαν. Διὰ τοῦτο εἰς τὸν ξένον παρείθετο πρῶτον τροφὴ καὶ ἀφοῦ οὕτος ἐτρωγεν, ἔπειτα ἥρωτάτο τὶς εἶναι καὶ πόθεν ἔρχεται. Συνήθως ὁ φιλοξενῶν καὶ ὁ φιλοξενούμενος ἀντήλλασον δῦσα.

Σεβαστότερος ἀκόμη ἀπὸ τὸν ξένον ἦτο ἐκεῖνος, ὃστις καταδιωκόμενος διὸ σίανδήποτε αἰτίαν κατέφευγεν εἰς τὴν οἰκίαν τινὸς καὶ ἔζητε βοή-

θειαν. Ὁ τοιοῦτος ὀνομάζετο **ἶκέτης** καὶ διετέλει ἐπίσης ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διός. Ὁ ἴκέτης ἐκάθητο πλησίον τοῦ βωμοῦ ἢ πλησίον τῆς ἑστίας τῆς οἰκίας, ὃ δὲ οἰκοδεσπότης δὲν ἦδύνατο ν' ἀρνηθῆ εἰς αὐτὸν τὴν προστασίαν του, διότι ἄλλως ἐτιμωρεῖτο σκληρῶς ὑπὸ τοῦ Διός.

•**Η πολεμικὴ τέχνη.**—Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὴν μεγα

Εἰκ. 10. Πολεμισταὶ τῶν δμητρικῶν χρόνων.

λειτέροιν ἀξίαν εἶχεν ἡ πολεμικὴ τέχνη. Εἰς τὸν πόλεμον τότε τὸ πᾶν ἥτο ἡ ἀτομικὴ ἐνέργεια, καμμία δὲ πειθαρχικὴ δύθμισις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων δὲν ὑπῆρχεν. Ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου ἔξηρτάτο ἐκ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς δεξιότητος τῶν ἀρχηγῶν (ἡρώων). Ὁ κοινὸς δῆμος τῶν στρατιωτῶν οὔτε εὐρύθμιως οὔτε στοιχηδὸν ἐπορεύετο εἰς τὴν μάχην, ἐμάχετο δὲ ἀτάκτως καὶ ἔκαστος διὰ τὸν ἑαυτόν του· διὰ τοῦτο δὲ καὶ πολὺ δλίγον συνετέλει εἰς τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ εὐγενεῖς ἔφερον ὅπλα ὅποια καὶ οἱ μαχηταὶ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἀμυντικὰ μὲν ἀσπίδα, κράνος καὶ κνημῖδας, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ θώρακα ἀπὸ γαλκῶν διὰ νὰ προφυλάττῃ τὸ στῆθος (τὸ κράνος καὶ αἱ κνημῖδες τῷρα εἶναι μετάλλιναι), ἐπιθετικὰ δὲ δύο δόρατα, τὸ ἐν διὰ νὰ τὸ δίπτουν, τὸ δὲ ἄλλο διὰ νὰ πλήττουν διὸ αὐτοῦ τὸν ἐχθρόν, προσέτι δὲ καὶ ξίφος μακρὸν καὶ μάχαιραν. Προϊλαννον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπὶ ἄρματος ἐλαφροῦ διτρόχου, τὸ δποῖον ἐσύρετο ὑπὸ δύο ἵππων καὶ διηγ-

θύνετο ὑπὸ ἥνιοχου, ἐμάχοντο δὲ ἄλλοτε ἀπὸ τοῦ ἄρματος καὶ ἄλλοτε καταβαίνοντες ἔξ αὐτοῦ. Οἱ λοιποὶ στρατιῶται ἐμάχοντο πάντοτε πεζοὶ φέροντες τὰ αὐτὰ μὲ τοὺς εὐγενεῖς δπλα ἄλλὰ ἡστωτέρας ἀξίας.

Ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον.—Κατὰ τοὺς κρητομυκηναϊκοὺς χρόνους ἦκμαζεν ἡ ναυτιλία εἰς τὰς χώρας τοῦ Αἴγαιου· ἀφ' ὅτου ὅμως οἱ Δωριεῖς κατέλαβαν τὴν Κρήτην, τὸ ἔξαγωγικὸν ἐμπόριον τῶν λαῶν τοῦ Αἴγαιου ἀνεκόπη, ἡ ναυτιλία ἔξεπεσε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ περιῆλθεν αὕτη εἰς χεῖρας τῶν Φοινίκων. Οἱ Φοινίκες ἔκποτε διενήργουν τὸ ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Ἑλλάδος, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ ναυτιλία περιωρίσθη εἰς μόνον τὸ Αἴγαιον πέλαγος. Τὰ πλοῖα τότε ἦσαν ἀνευ καταστρώματος καὶ μὲ μίαν σειρὰν κωπῶν. Ἐκαστον πλοῖον εἶχεν ἐν μόνον ἵστιον κινητόν, τὸ δόποιον μετεχειρίζεσθαι, δσάκις ὁ ἄνεμος ἦτο οὔριος. Συνηθέστερον ὅμως τὰ πλοῖα ἐκινοῦντο διὰ κωπηλασίας.

Ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἐφευρεθῆ ἀκόμη τὸ νόμισμα, τὸ ἐμπόριον ἦτο ἀνταλλακτικόν, οἱ ἐμποροὶ δηλαδὴ ἀντήλλασσον τὰ προϊόντα. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν καὶ διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐτιμᾶτο παρὰ πολὺ ἡ πολεμικὴ τέχνη, τὸ ἐμπόριον ἦτο πολὺ περιωρισμένον καὶ κάπως περιεφρονεῖτο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ
ΚΑΙ Ο ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΑΠΟΙΚΙΣΜΟΣ

Α'. ΔΩΡΙΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

10. Ἡ πολιτεία τῆς Σπάρτης.

Ἡ χώρα καὶ οἱ κάτοικοι.—Ἡ κατάκτησις τῆς Λακωνικῆς ὑπὸ τῶν Δωριέων, δπως καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν εἴπομεν, δὲν ἔγινεν εὐχερῶς οὐδὲ διὰ μιᾶς, ἄλλὰ μετὰ μακροὺς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους αὐτῆς, τοὺς Ἀχαιούς. Οἱ Δωριεῖς καταλαβόντες τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα ἥγανεντο μὲ σθένος καὶ καρτερίαν ἐπὶ δύο περίπου ἐκατονταετηρίδας πρὸς τοὺς Ἀχαιούς, οἱ δποιοι ὥσαύτως ἀνθίσταντο γενναίως. Τέλος οἱ Δωριεῖς ἔγιναν κύριοι τοῦ πλείστου μέρους τῆς Λακωνικῆς ἦτοι τῆς ἀνω καὶ μέσης κοιλάδος τοῦ Εύρωτα. Ἡ ἐκάστοτε κατακτωμένη γῆ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος διενέμετο μεταξὺ τῶν κατακτητῶν εἰς ἵσους κλήρους. Σημειωτέον ὅμως ὅτι οἱ κλῆροι τοὺς

δποίους ἐλάμβανον οἱ εὐγενεῖς, ἥσαν μεγάλειτεροι ἀπὸ τοὺς κλήρους, οἱ δποῖοι ἐδίδοντο εἰς τὸν πολὺν δῆμον.

Ἄπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως οἱ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς διεκόλθησαν εἰς τρεῖς τάξεις, τοὺς **Σπαρτιάτας**, τοὺς **Περιοίκους** καὶ τοὺς **Εἴλωτας**. Σπαρτιᾶται ἐλέγοντο οἱ Δωριεῖς ἀπὸ τὴν πόλιν Σπάρτην, ἥ δποία ἔκειτο ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὁχθῆς τοῦ Εὐρώπα ποταμοῦ καὶ εἰς τὴν δποίαν κατώκουν οἱ κατακτηταί. Οὗτοι κατεῖχον δλας τὰς δημοσίας ἀρχὰς καὶ ἀπετέλουν τὸν διαρκῆ στρατὸν τῆς πολιτείας, ἐθεώρουν δὲ ἀναξιοπρεπὲς νὰ ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν ἢ νὰ μετέρχωνται οἰονδήποτε ἐμπόριον ἢ τέχνην. Ἔζων ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα τῶν κλήρων, τοὺς δποίους ἐκαλλιέργουν οἱ Εἴλωτες καὶ τοὺς δποίους κλήρους δὲν εἶχον δικαίωμα οὔτε νὰ πωλήσουν οὔτε νὰ δωρήσουν οὔτε διὰ διαμήκης νὰ μεταβιβάσουν κατὰ βούλησιν. Ὁ κλῆρος περιήρχετο ἀπὸ τὸν πατέρα εἰς τὸν πρωτότοκον ἢ τὸν πρεσβύτερον οὗτον, δ δποῖος ὑπερχρεοῦτο νὰ διατρέψῃ καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς οἰκογενείας.

Περίοικοι (πέριξ οἰκοῦντες) ὠνομάζοντο οἱ παλαιοὶ κάτοικοι τῆς Λακωνικῆς, οἱ Ἀχαιοί, δσοι οἰκειοθελῶς ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς. Οὗτοι διετήρησαν τὴν προσωπικὴν τῶν ἐλευθερίαν, κατώκουν τὰς πέριξ τῆς Σπάρτης κώμας καὶ ἐκαλλιέργουν ἐλευθέρως τὰ κτήματά των, δσα οἱ κατακτηταὶ ἀφῆκαν εἰς αὐτούς, πληρώνοντας εἰς τοὺς κατακτητὰς ὡς φόρον τὸ ἥμισυ τῶν προϊόντων. Σημειωτέον ὅτι τὰ κτήματα αὐτῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν δρεινὰ καὶ ἄκαρπα. Οἱ Περίοικοι ἡσχολοῦντο προσέτι εἰς τὸ ἐμπόριον, εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν. Πολιτικὰ δικαιώματα δὲν εἶχον, ἀλλ᾽ εἰς τὸν πόλεμον ἐλάμβανον μέρος. Οἱ Περίοικοι καὶ οἱ Σπαρτιᾶται δι² ἔνδος δνόματος ὠνομάζοντο Λακεδαιμόνιοι, δπως Λακεδαιμώνων ὠνομάζετο ἡ Σπάρτη μεθ' ὅλης τῆς περὶ αὐτὴν χώρας.

Εἴλωτες ὠνομάσθησαν δσοι ἐκ τῶν παλαιῶν κατοίκων τῆς Λακωνικῆς ἥθιλησαν ν² ἀντισταθμοῦν εἰς τοὺς κατακτητὰς ἀλλὰ νικηθέντες ἔγιναν δοῦλοι αὐτῶν. Κυρίως εἰπεῖν οἱ Εἴλωτες ἦσαν δοῦλοι τοῦ κοινοῦ. Ως τοιοῦτοι δὲν ἦτο δυνατὸν οὔτε νὰ πωληθοῦν οὔτε νὰ δωρηθοῦν. Οἱ Εἴλωτες ἀπετέλουν τὴν μεγάλην τάξιν τῶν γεωργῶν. Ἔζων ἐν καλύβαις εἰς τοὺς κλήρους τῶν Σπαρτιατῶν, τοὺς δποίους ἀναγκαστικῶς ἐκαλλιέργουν ἀπὸ πατρὸς εἰς οὗτον, καὶ ἐπλήρωντο εἰς τὸν ἴδιοκτήτην ὀρισμένον ποσὸν ἐκ τοῦ εἰσοδήματος. Μερικοὶ ἐκ τῶν Εἴλωτων

εἰργάζοντο καὶ εἰς ἄλλας οἰκιακὰς ἐργασίας τῶν Σπαρτιατῶν. Εἰς τὸν πόλεμον οἱ Εῦλωτες ἐπολέμουν ὡς ψιλοὶ ἥτοι ἑλαφρῶς ὠπλισμένοι, ὅσοι δὲ διέπορεπον εἰς τὸν πόλεμον ἐγίνοντο ἐλεύθεροι, ὀνομαζόμενοι **νεοδαμώδεις** ἥτοι νέοι πολῖται.

Τὸ πολίτευμα.—Οἱ ἀρχαῖοι ἀπέδιδον τὴν διαρρύθμισιν τοῦ σπαρτιατικοῦ πολιτεύματος εἰς τὸν Λυκοῦργον, ἀλλὰ περὶ τοῦ βίου αὐτοῦ ἐπικρατοῦν παρ’ αὐτοῖς πολλαὶ ἀμφιβολίαι καὶ διαφωνίαι. Τὸ σπαρτιατικὸν πολίτευμα δὲν εἶναι ἔργον ἐνὸς νόμοθέτου. “Εως ὅτου λάβῃ τὴν δριστικὴν μορφήν, τὴν δοπίαν παρουσιάζει κατὰ τοὺς ἴστορικοὺς χρόνους, διῆλθεν ἀναμφισβήτητος μακρὸν στάδιον ἀναπτύξεως, περιλαμβάνει δὲ τοῦτο δὲν τοὺς τοὺς τύπους τῆς διμηρικῆς πολιτείας **βασιλείαν**, **βουλὴν γερόντων** καὶ **ἀγορὰν δῆμον**.

Βασιλεία.—“Απ’ ἀρχῆς ἡ σπαρτιατικὴ πολιτεία παρουσιάζει τὸν παράδοξον θεσμὸν τῆς διπλῆς βασιλείας. Οἱ δύο βασιλεῖς ἐφημίζοντο ὡς καταγόμενοι ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν Εὑρυσθένους καὶ Προκλέους (ἰδ. σελ. 24, σημ.) Τοῦτο δμως εἶναι ἀπλὴ παράδοσις. Φαίνεται διτὶ πρὸς διατήρησιν τῆς χώρας, τὴν δοπίαν μετὰ μακροὺς καὶ αίματηροὺς ἀνῶντας κατέκτησαν, καὶ πρὸς ἵδρυσιν ἐν αὐτῇ ἰσχυροῦ κράτους ἔλαβον ἀπὸ κοινοῦ τὴν ἀρχὴν δύο ἰσχυρὰ βασιλικὰ γένη, οἱ Ἀγιάδαι καὶ οἱ Εὐρυπωντίδαι. Τὰ δύο ταῦτα γένη δὲν ἡδύνατο νὰ συνδεθοῦν μεταξύ των διὰ κηδεστίας καὶ εἶχον χωριστοὺς οἴκους καὶ χωριστοὺς τάφους.

• Μόνον εἰς τὸν πόλεμον οἱ βασιλεῖς εἶχον μεγίστην ἰσχύν· ἥσαν ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ καὶ ἡδύναντο νὰ θανατώνουν οἰνοδήποτε. “Οταν δμως ἐπανήρχοντο εἰς τὴν Σπάρτην, ἥσαν ὑπόχρεοι νὰ δίδουν λόγον τῶν πράξεών των. Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 510 π.Χ. ἔξεστρατευον καὶ οἱ δύο βασιλεῖς, μετὰ δὲ ταῦτα ὁ ἔτερος μόνον. “Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἡ ἔξουσία των ἥτο περιωρισμένη· ἐδίκαιον τὰς δίκας τὰς ἀναγομένας εἰς τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον, προϊσταντο τῶν δημοσίων θυσιῶν, κατὰ δὲ τοὺς πρώτους χρόνους προήδρευον τῆς γερουσίας ὡς καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Τιμὸς ἀπήλαυον πολλάς· εἶχον διπλῆν μερίδα εἰς τὰ συσσίτια, τιμητικὴν θέσιν εἰς τοὺς ἀγῶνας, τὸ τρίτον τῶν ἐν πολέμῳ λαφύρων. “Οταν δὲ ἀπέθνησκον, ἐθάπτοντο μὲ μεγάλην ἐπισημότητα καὶ ἐπενθοῦντο ἐπὶ δέκα ἡμέρας ὑπὸ τῶν Περιοίκων καὶ τῶν Εὐλότων.

Γερουσία.—Οἱ Σπαρτιᾶται ἥσαν διηρημένοι εἰς τρεῖς φυλὰς καὶ εἰς τριάκοντα ὁβάς, ἐκάστης φυλῆς ὑποδιαιρουμένης εἰς δέκα ὁβάς.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διαιρέσεως ταύτης συνεστάθη ἡ γερουσία (βουλὴ γερόντων). Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν δκτῷ μελῶν (γερόντων) ἀντιπροσωπευόντων τὰς εἴκοσι δκτῷ ὁβάς. Οἱ γέροντες (γερουσιασταὶ) ἦσαν Ἰσόβιοι, ἔξελέγοντο δὲ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου ἐκ τῶν εὐγενῶν τῶν ὑπερβάντων τὸ 60ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας καὶ ἔχόντων τὸ ἥθος ἄμεμπτον. Τῆς γερουσίας προήδρευον κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους οἱ δύο βασιλεῖς, οἱ δποῖοι ἦσαν ἐκ κληρονομικοῦ δικαιώματος ἀντιπρόσωποι τῶν δύο ὁβῶν, εἰς τὰς δποίας ἀνῆκον τὰ γένη αὐτῶν. Ἡ γερουσία μετὰ τῶν βασιλέων προεβοιλεύετο περὶ ὅλων τῶν δημοσίων ὑποθέσεων, αἵτινες ἔμελλον νὰ ὑποβληθοῦν. εἰς τὴν κρίσιν τοῦ δήμου, ἐδίκαζε δὲ ὡς ἀνώτατον ποινικὸν δικαστήριον καὶ ἦτο ἀρχὴ ἐντελῶς ἀνεύθυνος,

Ἐκκλησία. — Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου ὠνομάζετο **ἀπέλλα** καὶ ἀπετελεῖτο ἐξ ὅλων τῶν Σπαρτιατῶν ὅσοι ἦσαν συμπληρώσει τὸ 30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας Συνήρχετο δὲ αὕτη κατὰ πᾶσαν πανσέληνον εἰς τὸ ὕπαιθρον καὶ διὰ βοῆς *ναι* ἢ *οὐ* ἐνέκρινεν ἢ ἀπέριπτε τὰς προτάσεις τῆς γερουσίας καὶ τῶν βασιλέων χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ τροποποίησιν.

Οἱ ἔφοροι. — Ἡ ἐπισημοτέρα ἀρχὴ τῆς Σπάρτης ἦτο ἡ ἀρχὴ τῶν ἐφόρων. Οἱ ἔφοροι ἦσαν πέντε. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν οὗτοι διωρίζοντο ὑπὸ τῶν βασιλέων καὶ ἦσαν ἀντιπρόσωποι αὐτῶν εἰς τὰ πέντε τμῆματα τῆς πόλεως ἐκτελοῦντες ἀπλῶς ἀστυνομικὰ καθήκοντα· σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως συνεκέντρωσαν εἰς κεῖράς των πᾶσαν ἔξουσίαν καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῶν ἀπέβη ἐπὶ τέλους ἰστούραννος, ἔξελέγοντο δὲ ἡδη ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ ἔφοροι δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι οὔτε εἰς τὴν γερουσίαν οὔτε εἰς τὴν ἀπέλλαν οὔτε εἰς τοὺς βασιλεῖς, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς διαδόχους των. Αὐτοὶ συνεκάλουν τὴν γερουσίαν καὶ προήδρευον αὐτῆς, ἐνῷ οἱ βασιλεῖς ἡδη ἀπλῶς παρεκάθηντο μὲ τοὺς γερουσιαστὰς (Ἡροδ. Γ' 57); αὐτοὶ ἐπίσης συνεκάλουν καὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ προήδρευον αὐτῆς, ἀφαιρεθέντος τοῦ δικαιώματος τῆς προεδρίας ἀπὸ τοὺς βασιλεῖς (Θουκ. Α. 87). Οἱ ἔφοροι εἶχον τὴν διαχείρισιν τῶν δημοσίων χοημάτων, ἡδύναντο κατὰ τὸ δοκοῦν νὰ παύσουν ὅλους τοὺς ἀρχοντας, πλὴν τῶν γερουσιαστῶν, καὶ νὰ ἐπιβάλλουν εἰς αὐτοὺς χοηματικὸν πρόστιμον καὶ φυλάκισιν. Ἐπετήρουν τὴν ἀγωγὴν ὅλων τῶν πολιτῶν. Καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς βασιλεῖς ἡδύναντο νὰ ἐπιβάλλουν χοηματικὸν πρόστιμον, διὰ βαρὸν δὲ ἔγκλημα ἐδίκαζον αὐτοὺς διμοῦ μετὰ τῆς γερουσίας. "Ολη ἡ ἔξωτερη πολιτικὴ ἦτο εἰς κεῖρας τῶν

έφορων. Αὗτοὶ ἐδέχοντο καὶ ἔπειμπον πρέσβεις. Αὗτοὶ διέτασσον τὰς ἐκστρατείας. Καὶ εἶχε μὲν ὁ βασιλεὺς ἐν πολέυῳ τὴν ἀνωτάτην στρατηγίαν, παρηκολούθουν δῆμος αὐτὸν δύο ἐκ τῶν ἐφόρων. Μόνοι οἱ ἐφόροι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ μὴ παρακάθηνται εἰς τὰ συσσίτια.

Ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν. — Ἡ ἀγωγὴ τῶν πολιτῶν ἦτο πολεικὴ ὅπως πολεμικὸς ἦτο καὶ ὁ χαρακτὴρ τῆς δωρικῆς φυλῆς. Ὁ Σπαρτιάτης ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἥν ἐγεννᾶτο ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν πολιτείαν. Τὰ νεογέννητα παιδία ἐξητάζοντο ὑπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ὅσα μὲν ἔξι αὐτῶν εὑρίσκοντο ἀσθενικὰ καὶ ἀνάπηρα ἐρρίπτοντο εἰς τοὺς ἀποθέτας, τόπον βαραθρώδη πλησίον τοῦ Ταῦγέτου· τὰ δὲ ἀρτιμελῆ καὶ ὑγιαὶ μέχρι μὲν τοῦ ἐβδόμου ἔτους τῆς ἡλικίας ἀνετρέφοντο ὑπὸ τῶν γονέων, κατόπιν δὲ παρελάμβανεν αὐτὰ ἡ πολιτεία καὶ αὐτὴ ἐφορόντιζε διὰ τὴν περαιτέρῳ ἀνατροφήν των παρεδίδοντο δὲ εἰς τοὺς παιδονόμους καὶ κατετάσσοντο ὑπὸ αὐτῶν εἰς ἀγέλας ἢ βούας. Πάσης ἀγέλης προϊστατο ὁ μεταξὺ τῶν ἰδίων παίδων διακρινόμενος ἐπὶ φρονήσει καὶ ἀνδρείᾳ καὶ εἰς τὰς διαταγὰς τούτου οἱ λόιποὶ ὄφειλον ὑπακοήν.

Οἱ παῖδες ἀνετρέφοντο μὲ πᾶσαν σκληραγωγίαν. Συνήθιζον νὰ ὑποφέρουν εὐκόλως τὴν πεῖναν, τὴν δίψαν, τὸ ψῦχος, τὸν καύσωνα, τὴν ἀγρυπνίαν. Ἐβάδιζον ἀσκεπεῖς καὶ ἀνυπόδητοι. Ἐφόρουν τὸ αὐτὸ ἔνδυμα θέρος καὶ χειμῶνα. Ἐκοιμῶντο κατ' ἀγέλας ἐπὶ στρωμάνων ἐκ καλάμων, τοὺς δόποιους αὐτοὶ ἔκοπτον εἰς τὰς δύχθας τοῦ ποταμοῦ Εὐρωτα. Ἐγυμνάζοντο δὲ ἀδιακόπως εἰς τὸν δρόμον, εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸ ἄλμα, εἰς τὸν δίσκον, εἰς τὸ ἀκόντιον.

Εἰς τοὺς παῖδας καὶ εἰς τοὺς ἐφήβους ἐπετρέπετο νὰ κλέπτουν διὰ νὰ δύνανται ἐν καιρῷ πολέμου νὰ ἔξαπατον τοὺς πολεμίους καὶ νὰ ἔξευσικουν τὴν τροφήν των. "Οστις δῆμος ἐφωράτο κλέπτων ἐκολάζετο διὰ μαστιγώσεως ὅχι νὰ κλέπτης ἀλλὰ νὰ ἀνεπιτήδειος.

Ἡ καθαρῶς στρατιωτικὴ ἀνατροφὴ τῶν νέων περιώριζεν, ὃς ἦτο ἔπομενον, τὴν πνευματικὴν αὐτῶν μόρφωσιν, ἀλλὰ δὲν ἀπέκλειεν αὐτὴν ἐντελῶς. Περιεστρέφετο αὐτῇ μόνον εἰς ὅσα ἦσαν ἐπιτήδεια νὰ διαγείρουν εἰς τοὺς νέους φρονήματα ὑψηλὰ καὶ γενναῖα, ν' ἀναπτύξουν δὲ εἰς αὐτοὺς τὸ αἴσθημα τῆς φιλοπατρίας. Ἰδίως ἐμάνθανον οὗτοι μουσικὴν καὶ χορὸν στρατιωτικὸν (πινδούχην), ἀπεστήθιζον τὰς ὁγήτρας (νόμους) τὰς ἀποδιδούμενας εἰς τὸν Λυκοῦρον, τὰ ἔπη τοῦ Ὄμηρου,

καὶ ἄλλα πολεμικὰ ἔσματα, τὰ δποῖα ἔξυμνουν τοὺς ὑπὲρ πατρίδος πεσόντας καὶ ἔψεγον τοὺς δειλοὺς καὶ ἀνάνδρους. "Οταν κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐχόρευον, ἐσχηματίζοντο τρεῖς χοροί, τῶν γερόντων, τῶν ἐν ἀκμῇ ἀνδρῶν, καὶ τῶν παιδῶν. Καὶ οἱ μὲν γέροντες χορεύοντες ἐψαλλον:

«"Αἱμιες ποκ' ἡμες ἄλκιμοι νεανίαι»

Οἱ δὲ ἐν ἀκμῇ ἀνδρες:

«"Αἱμιες δὲ γ' εἰμὲς, αἱ δὲ λῆσ, πειραν λάβε»

Οἱ δὲ παιδες:

«"Αἱμιες δὲ γ' ἐσσόμεθα πολλῷ κάρρονες»

Ἐδιδάσκοντο προσέτι οἱ νέοι νὰ εἶναι σεμνοὶ κατὰ τὸ ἥθος, νὰ σέβωνται καὶ νὰ τιμοῦν τοὺς γέροντας, νὰ ἵστανται σιωπηλοὶ καὶ ὡς ἀγάλματα ἐνώπιον τῶν ἀρχόντων.

Καὶ τῶν παρθένων ή ἀγωγὴ εἰς τὴν Σπάρτην ἦτο δμοία μὲ τὴν ἀγωγὴν τῶν νέων. Τασσόμεναι καὶ αὐταὶ κατ' ἀγέλας μέχρι τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας, πρὸ τοῦ δποίου ἀπηγορεύετο νὰ ἔλθουν εἰς γάμον, ἥσκοῦντο εἰς τὴν πάλην, εἰς τὸν δρόμον καὶ εἰς τὸ ἀκόντιον⁴ οὕτω δὲ καθίσταντο ὑγιεῖς καὶ εὔρωστοι καὶ ἔτικτον ὑγιᾶ καὶ εὔρωστα παιδία. Ή Σπαρτιάτις τὰ πάντα ἐθυσίαζεν ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Δίδουσα τὴν ἀσπίδα εἰς τὸν υἱόν της μεταβαίνοντα εἰς τὸν πόλεμον ἔλεγεν εἰς αὐτὸν «ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς», δηλαδὴ ἢ ταύτην νὰ φέρῃς νικητὴς ἢ ἐπὶ ταύτης νὰ σὲ φέρουν νεκρόν.

Ο σπαρτιατικὸς βίος.—Οἱ Σπαρτιάται εἰς τὴν τροφήν των ἵσαν δλιγαρκεῖς, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλουν κατ⁵ ἔξοχὴν τὰ καλούμενα συσσίτια. "Ολοι δηλαδὴ οἱ Σπαρτιάται, πλὴν τῶν γυναικῶν, καὶ αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ὑποχρεωτικῶς συνέτρωγον δμοῦ εἰς κοινὰς τραπέζας εἰσφέροντες ἕκαστος κατὰ μῆνα δρισμένην ποσότητα ἀλεύρου, οἴνου, τυροῦ καὶ σύκων. Μόνον ὅστις ἐθυσίαζεν ἢ ἀπονσίαζεν εἰς τὴν θήραν ἀπηλλάσσετο τῆς ὑποχρεώσεως νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὰ συσσίτια. Οἱ δαιτυμόνες ἐκάθηντο εἰς τὰς τραπέζας ἀνὰ 15, ἐφαίδρυνον δὲ τὰς συσσιτίας ταύτας μὲ ἔσματα, μὲ χοροὺς καὶ μὲ διηγήσεις σεμνὰς καὶ μὲ σκώμματα ἀνεκτά. Ή κυριωτέρα τροφὴ τῶν Σπαρτιατῶν ἦτο δ μέλας ζωμός, δ δποῖος συνίστατο ἀπὸ χοίρειον κρέας, δξος καὶ ἄλας καὶ ἐντὸς τοῦ δποίου ἐβαπτον τὸν κρίμινον ἀρτον.

Εἰς τὸν Σπαρτιάτην ἀπηγορεύετο διὰ θανάτου νὰ ἔξελθῃ ἐκ τῆς Λακωνικῆς ἄνευ ἀδείας τῶν ἀρχόντων, καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ ἔδῃ πῶς

ζοῦν οἱ ἄλλοι καὶ ἀποτραπῆ ἀπὸ τὰ πάτρια ἥθη. Ἀλλως τε τὴν ἀποδημίαν καθίστα ἀδύνατον καὶ ἡ ἔλλειψις νομίσματος. Εἰς τὴν Αακωνικὴν ἐπετρέπετο ἡ χρῆσις μόνον τοῦ σιδηροῦ νομίσματος, τὸ ὅποιον ὅχι μόνον δύσχρηστον καὶ δυσμετακόμιστον ἦτο, ἀλλὰ καὶ καμμίαν κυκλοφορίαν δὲν εἶχεν ἔξω τῆς Λακωνικῆς.

Εἰς τοὺς Σπαρτιάτας ἀπηγορεύετο νὰ ἔχουν χρυσὸν καὶ ἀργυρὸν· ὅστις δὲ ἐφωρᾶτο ἔχων τοιαῦτα πολύτιμα μέταλλα ἐθανατοῦτο. Ἐφόρουν οὗτοι ἐνδύματα πολὺ ἀπλᾶ καὶ κατώκουν εἰς οἰκίας ἔχουσας καὶ χονδροειδῶς κατεσκευασμένας. Ὡς ἐκ τῆς στρατιωτικῆς ἀνατροφῆς των οἱ Σπαρτιάται δὲν ἦγάπων τοὺς μακροὺς λόγους. Όμιλουν πάντοτε ὀλίγα καὶ διὰ τῶν ὀλίγων λέξεων ἔλεγον πολλὰ πράγματα. Τοῦτο ἐκάλεῖτο **λακωνισμός**.

Οἱ Σπαρτιάται ἡσχολοῦντο εἰς μόνα τὰ γυμνάσια καὶ τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Τὴν μονοτόνιαν ὅμως τοῦ τοιούτου βίου διέκοπτε συχνὰ ἡ θήρα. Φαιδροὶ διμιλοὶ θηρευτῶν ἀκολουθούμενοι καὶ ἀπὸ τὰ φημισμένα **λακωνικὰ** κυνάρια ἀνήρχοντο τὰς δασῶδεις κλιτῦς τοῦ Ταῦγέτου, ὅπου ὑπῆρχεν ἀνεξάντλητον κυνήγιον ἀγρίων αἰγῶν καὶ χοίων, ἔλαφων καὶ ἄρκτων. Αἱ ἄγριαι σπιλάδες, ἐπὶ τῶν ὅποιών κατὰ τὰ τρία τέταρτα τοῦ ἔτους ἐπικάμηται ἀδιάλυτος ἡ χιών, παρεῖχον ἵκανὴν εὐκαιρίαν πρὸς ἀνάπτυξιν ἀνδρικῆς δεξιότητος, τέχνης καὶ καρτερίας εἰς κόπους.

Ο σπαρτιατικὸς στρατός.— Ἀπὸ τοῦ 20οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας μέχρι τοῦ 60οῦ οἱ Σπαρτιάται ἦσαν στρατιῶται. Εἰς τὴν πόλιν ἔζων ὡς ἐν στρατοπέδῳ, ὁ δὲ πόλεμος δι’ αὐτοὺς ἦτο πανήγυρις. Ὁ δριλισμὸς αὐτῶν ἐκτὸς τοῦ ἄρματος, τὸ ὅποιον ἔπαινε νὰ εἴναι ἐν χρήσει, ἦτο ὅμοιος μὲ τὸν δριλισμὸν τῶν ὅμηρικῶν χρόνων. Οἱ Σπαρτιάται ἐμάχοντο πεζοὶ καὶ ὅχι πλέον ἀτάκτως, ὅπως ἐπὶ τῶν ἡρωϊκῶν χρόνων. Ἐθεώρουν καθηκόν των νὰ μάχωνται καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ὑπὲρ πατρίδος. Μένοντες σταθεροὶ εἰς τὴν μάχην δὲν ὑπεκώδουν οὐδὲ ἐσάλευνον, ἀλλ’ ἐνίκων ἦ ἐπιπτον. Ὁ **τρέσας** ἦτοι ὁ φοβηθεὶς καὶ δύνασπις γενόμενος ἐθεωρεῖτο **ἄτιμος** καὶ περιεφρονεῖτο ὑπὸ πάντων. Δὲν ἦτο πλέον δεκτὸς οὕτε εἰς τὴν ἐκκλησίαν οὔτε εἰς τὰ συσσίτια. Ἐὰν ἦτο ἄγαμος δὲν εὑρισκει σύζυγον· ἐὰν εἴχε μυγατέρας, δὲν εὑρισκει γαμβρόν. “Οσοι δὲν ἀπέστρεφον ἀλλ’ αὐτοῦ τὸ πρόσωπον ἥδυναντο νὰ τὸν δαπίσουν ἀτιμωρητί.

Κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὅποιαι περιεβάλ-

λοντού έπος τειχῶν, ή Σπάρτη ἔμεινεν ἀτείχιστος, διότι ὡς τείχη αὐτῆς ἀποσυμάχητα ἐχοησίμευον ή ἀνδρεία καὶ τὰ στήθη τῶν πολιτῶν.

Κατάκτησις τῆς ὅλης Λακωνικῆς.—Διὰ τῶν λαμπρῶν νόμων καὶ μεσιῶν της ή Σπάρτη ἐνισχύθη ἐσωτερικῶς καὶ ἀνυψώθη εἰς μεγάλην δύναμιν. Προσβαλόντες οἱ Σπαρτιάται καὶ τὰ ὑπολειπόμενα δχυφάν κέντρα τῶν Ἀχαιῶν ἦτοι τὰς Ἀμύκλας, τὰς Γερόνθρας καὶ τὸ Ἐλος πρὸς τὸ μέρος τοῦ Λακωνικοῦ κόλπου κατέλαβον καὶ αὐτὰ καὶ οὕτω συνεπλήρωσαν τὴν κατάκτησιν τῆς ὅλης Λακωνικῆς.

11. **Αἱ κατακτήσεις τῆς Σπάρτης.**—Ἐπέκτασις τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Πελοποννήσου.

Πρῶτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (743—724).—Ἡ Μεσσηνία εἶχε κατακτηθῆ πρότην ὑπὸ τῶν Δωριέων· δι᾽ εἰρηνικοῦ μάλιστα συμβιβασμοῦ οἱ παλαιοὶ κάτοικοι διετήρησαν ἵσα δικαιώματα μὲ τοὺς κατακτητάς. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι ὡς ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐφορίας τῆς χώρας τῶν ἥσαν παραδεδομένοι εἰς τὴν τρυφηλότητα· ἀλλὰ καὶ οἱ κατακτηταὶ Δωριεῖς δλίγον κατ’ δλίγον ἥρχισαν νῦν ἀποβάλλονταν τὸν τραχὺν αὐτῶν χαρακτῆρα καὶ εἰς τὸ τέλος ἐξωμοιώθησαν μὲ τοὺς πρώτους κατοίκους οὕτως ὥστε δὲν ἐφαίνοντο πλέον δμογενεῖς μὲ τοὺς Δωριεῖς τῆς Σπάρτης.

Οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Λακωνικῆς, ἐζήτησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν κυριαρχίαν τῶν καὶ ἔξω τῆς Λακωνικῆς. Εἰς τοῦτο ὥθει αὐτοὺς ὅχι μόνον ή ἔμφυτος πρὸς τὸν πόλεμον δοπὴ αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ή ἀνάγκη τῆς πολιτείας. Οἱ κλῆροι τῶν Σπαρτιατῶν, ὅπως προείπομεν, δὲν ἥδυναντο νὰ πωληθοῦν οὔτε νὰ μοιρασθοῦν, ἀλλὰ μετέβαινον ἀπὸ τὸν πατέρα εἰς τὸν πρεσβύτερον γένον. Σὺν τῷ χρόνῳ διμως αἱ περισσότεραι σπαρτιατικαὶ οἰκογένειαι δὲν εἶχον κλῆρον καὶ δυσκόλως ἥδυναντο νὰ ζήσουν· ἐπρεπε καὶ αὐτοὶ νῦν ἀκοκτήσουν κλῆρον καὶ πρὸς τοῦτο ἐπρεπε νὰ κυριεύσουν ἔνην χώραν καὶ νὰ τὴν μοιράσουν μεταξύ τῶν ὅσοι δὲν εἶχον κλῆρον. Οἱ Σπαρτιάται λοιπὸν ἔρχισαν τὰ κατακτητικά τῶν βλέμματα πρὸς τὴν πλουσίαν καὶ εὔφορον γειτονικὴν Μεσσηνίαν. Ἐν ἔτει 743 κατέλαβον αἰγανιδίως τὴν δχυφάν πόλιν τῶν Μεσσηνίων Ἀμφειαν καὶ ἐκ ταύτης δομώμενοι ἐλεγέλατον τὴν Μεσσηνίαν. Οἱ Μεσσηνίοι μὴ δυνάμενοι νὰ διατηρήσουν τὴν ὑπαιθρὸν χώραν ἀπεσύρθησαν καὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ δχυφόν φρού-

ριον τῆς Ἰθώμης, ἀπὸ ἐκεῖ δὲ ἔξηκολούμησαν νῦν ἀνθίστανται ὑπὸ τὸν ἀνδρεῖον βασιλέα των Ἀριστόδημον. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστόδημου ἡ Ἰθώμη ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν πολεμίων (724) καὶ μετ' αὐτῆς ὅλη ἡ χώρα. Ἐκ τῶν Μεσσηνίων ἄλλοι μὲν κατέφυγον εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ εἰς τὸ Ἀργος, ἄλλοι δὲ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν καὶ ἐγκατεστάμησαν εἰς τὸ Πήγιον. Ὅσοι δὲ ἦχμαλωτίσθησαν εἰς τὸν πόλεμον ἢ ἄλλως ἔμειναν εἰς τὴν χώραν ἡναγκάσθησαν νὰ καλλιεργοῦν· ὃς εἴλωτες τὴν γῆν, ἢ δποία διηρέθη εἰς κλήρους καὶ διενεμήθη εἰς τοὺς ἀκλήρους ἐκ τῶν Σπαρτιατῶν.

Δεύτερος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (645—622).— Ἐπὶ δύδοις κονταὶ ἔτη ἐστέναζον οἱ Μεσσήνιοι ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Ἀλλ᾽ ἡ νέα γενεὰ ἀνατραφεῖσα ἐν τῇ δίψῃ τῆς ἐθνικῆς ἐκδικήσεως ἔλαβε τὰ ὅπλα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ νεαροῦ Ἀριστομένους. Οἱ Μεσσηνίοι εἰς μόνας τὰς δυνάμεις των στηριζόμενοι ἀντετάχθησαν κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτούς. Ἡ ἐπίδρασις τῆς νίκης ταύτης ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔχασαν τὸ θάρρος των καὶ περιέπεσαν εἰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ στάσεις. Ὅσοι εἶχον λάβει κλήρους εἰς τὴν Μεσσηνίαν κατὰ τὸν πρῶτον Μεσσηνιακὸν πόλεμον τώρα τοὺς ἔχασαν καὶ δὲν εἶχον πλέον τὰ μέσα νὰ συντηρηθοῦν· ὃς ἐκ τούτου ἐξήτουν νὰ γίνη νέα διανομὴ τῆς σπαρτιατικῆς γῆς μεταξὺ ὅλων τῶν Σπαρτιατῶν. Ἡ Σπάρτη λοιπὸν διήνυε σπουδαίαν ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἐκ ταύτης δὲ ἐσωσεν αὐτὴν ὁ ἔξι Ἀφιδνῶν τῆς Λακωνικῆς ποιητὴς Τυρταῖος.

Οἱ Τυρταῖος μὲ τὰ φλογερὰ πολεμικὰ ἄσματά του ἀνώρθωσε τὸ καταπεσὸν φρόνημα τῶν Σπαρτιατῶν, κατέπαυσε τὰς ἐμφυλίους ἔριδας καὶ ἐξήγειρε τὴν φιλοπατρίαν αὐτῶν μεγάλως. Οὕτω μετά τινας μάχας οἱ Σπαρτιᾶται ἡνάγκασαν τοὺς Μεσσηνίους νῦν ἀποσυρθοῦν εἰς τὰ ὅρεινά σύνορα τῆς Ἀρκαδίας, ἢ δὲ ἀπότομος καὶ δυσπρόσιτος Εὔρα κατέστη τὸ γενικὸν στρατόπεδον τῶν Μεσσηνίων.

Ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ὁ ἥρωεύκος Ἀρίστομένης ὑπερόγσπιτε γενναίως τὴν Εὔραν ἀποκρούων τὰς προσβολὰς τῶν Σπαρτιατῶν ἀλλὰ τὸ ἔνδεκατον ἔτος τῆς πολιορκίας οἱ Σπαρτιᾶται κυτώρθωσαν διὰ προδοσίας νὰ γίνουν κύριοι τῆς Εὔρας, μετ' αὐτῆς δὲ καὶ ὅλης τῆς Μεσσηνίας. Οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῆς ἐλευθερίας ἡναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα, καὶ ἄλλοι μὲν μετέβησαν καὶ ἐγκατεστάμησαν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἄλλοι δὲ ἀπόκησαν εἰς τὴν ἐν Σικελίᾳ Ζάγκλην, τὴν δποίαν

μετωνόμασαν Μεσσήνην· δὲ ἡρωϊκὸς Ἀριστομένης μετέβη εἰς τὴν Ρόδον, ὅπου καὶ ἀπέθανε πλησίον τοῦ γαμβροῦ του Διαγόρα, βασιλέως τῆς νήσου. Ἐκτοτε δὲ Μεσσηνία περιέπεσεν εἰς παρακυῆν.

Πόλεμος πρὸς τοὺς Ἀρχάδας καὶ πρὸς τοὺς Ἀργείους.— Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Μεσσηνίας οἱ Σπαρτιᾶται ἔστρεψαν τὰ ὅπλα τῶν κατὰ τῶν Ἀρχάδων, τοὺς δποίους ἐμίσουν, διότι ἐδέχθησαν τοὺς φυγάδας Μεσσηνίους. Δὲν κατώρθωσαν δμως νὰ τοὺς ὑποτάξουν. Μόνον τοὺς Τεγεάτας ἔπεισαν νὰ γίνουν σύμμαχοί των· παρεκάρησαν δὲ εἰς αὐτοὺς τὴν μεγάλην τιμὴν ν ἀποτελοῦν τὸ ἀριστερὸν κέρας τοῦ σπαρτιατικοῦ στρατοῦ. Ἐπειτα οἱ Σπαρτιᾶται ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς Ἀργείους καὶ ἀφῆρεσαν ἀπὸ αὐτοὺς τὴν Κυνουρίαν καὶ τὴν Θυρεάτιν. Ἐκτοτε δὲ δύναμις τῆς Σπάρτης ἦντινη. Ολαὶ σχεδὸν αἱ πόλεις τῆς Πελοποννήσου, πλὴν τοῦ Ἀργούς καὶ τῆς Ἀχαΐας, ἥνωθησαν καὶ ἀπετέλεσαν ἰσχυρὰν συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἥγεμονίαν τῆς Σπάρτης.

12. Η πολιτεία τοῦ Ἀργους.

Ποὶν ἦ φθιάσῃ ἡ Σπάρτη εἰς τὴν δύναμιν, περὶ τῆς δποίας ἔγινε λόγος ἀνωτέρῳ, τὸ Ἀργος ἦτο δὲ οἱ σημαντικωτέρα ἀπὸ τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δωρικὰς πολιτείας. Τὸ Ἀργος ὑπῆρξεν ἡ μητρόπολις τῶν Δωριέων τῆς Ἀργολίδος καὶ κληρονόμος τῆς δυνάμεως τῶν Μυκηνῶν καὶ τῆς Τίρυνθος. Οἱ Ἀργεῖοι, ἦτοι οἱ Δωρεῖς καὶ οἱ συγχωνευθέντες μὲ αὐτοὺς Ἀχαιοί, δὲν ἐλησμόνουν τὴν δόξαν καὶ τὴν ἴσχυν τοῦ Ἀγαμέμνονος, στηριζόμενοι δὲ εἰς τὰ πρωτοτόκια τοῦ Τημένου, τοῦ πρεσβυτεροῦ ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν, οἱ δποῖοι κατὰ τὴν παράδοσιν ὑπῆρξαν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Δωριέων κατὰ τὴν μετανάστευσιν αὐτῶν, εἰχον τὴν ἀξίωσιν νὰ εἶναι ἥγεμόνες τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλος δὲ οἱ Σπαρτιᾶται ἡσχολοῦντο εἰς τὸ νὰ ἰδούσουν κράτος συγκεντρωτικόν, οἱ Ἀργεῖοι περιωρίσθησαν ἐν ἀρχῇ νὰ προΐστανται κράτους δμοσπονδιακοῦ. Ἡδη ἀπὸ τοῦ θου πιθανῶς αἰῶνος πολλαὶ πόλεις αὐτόνομοι τῆς ἀνατολικῆς Πελοποννήσου, ή Ἐπίδαυρος, ή Γροιζήν, ή Αἴγινα, αἱ Κλεωναί, δὲ Φλιοῦς, ή Σικυών καὶ ἄλλαι ἀπετέλουν δμοσπονδίαν, τῆς ἥποιας προΐστατο τὸ Ἀργος.

Οἱ Ἀργεῖοι ἄπαιξ μόνον καὶ παροδικῶς ἥδυνήθησαν νὰ λάβουν τὴν ἥγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ διασήμου βασιλέως των Φείδωνος. Ο Φείδων, δστις ἥκμασε κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα,

ἀνήγαγε τὸ Ἀργος εἰς τὴν ὑφίστην ἀκμήν. Υπήγαγε τὴν Κόρινθον ὑπὸ τὴν ἀργολικὴν δμοσπονδίαν, εἰσελάσας δὲ μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἡλιδα ἀπέκλεισε τοὺς Ἡλείους ἀπὸ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας καὶ ἀνέθηκε τὴν προεδρίαν αὐτῶν εἰς τὸν Πισάτας, μετὰ τῶν διοίων ἐτέλεσεν ἀπὸ κοινοῦ τοὺς ἐν λόγῳ ἀγῶνας τῷ 668.

Οἱ Φείδων δὲν ὑπῆρξε μόνον βασιλεὺς Ἰσχυρούς ὑπῆρξε καὶ ὁ ἀνήρ, εἰς τὸν διοίων ἡ Πελοπόννησος ὅλη, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡ Ἑλλὰς ὅλη, διφεύλει προόδους σπουδαιοτάτας. Διὰ τῆς ἀναμίξεώς του εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας ἔγινεν ἡ κυριωτάτη αἰτία ὅπως οἱ ἔως τότε τοπικοὶ ἐκεῖνοι ἀγῶνες δλίγον κατ' δλίγον ἀποβοῦν πανελλήνιοι. Εἰσήγαγεν εἰς τὴν Πελοπόννησον δρισμένα μέτρα διὰ νὰ μετροῦν τὰ μήκη καὶ σταθμὰ διὰ νὰ ζυγίζουν τὰ βάρη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ βαθύλωνιακοῦ συστήματος, τὸ διοίων ἥτο ἥδη ἐν κρήσει εἰς τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐληνικὰς ἀποικίας. Πρῶτος οἱ Φείδων ἔκοψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα νομίσματα καὶ ἴδρυσεν νομισματοκοπεῖον εἰς τὴν Αἴγιναν. Εἰς τὸ νομισματικὸν σύστημα τοῦ Φείδωνος διετηρήθησαν μὲν τὰ προϋπάρχοντα δνόμιατα δραχμὴ καὶ ὀρούλος, ὧδισμησαν δὲ καὶ δύο σταθμοὶ νομίσματων, ἐκ τῶν διοίων ὃ εἰς ὀνομάσθη τάλαντον, ὃ δὲ ἔτερος μνᾶ. Οἱ Ἑλληνες ἀναγνωρίζοντες τὴν μεγάλην ταύτην εὐεργεσίαν τοῦ Φείδωνος ὀνόμασαν τὰ εἰσαγόμενα ὑπὸ αὐτοῦ μέτρα καὶ σταθμὰ Θειδώνια.

Καὶ αἱ μὲν ἐκπολιτιστικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Φειδωνος ἔμειναν διαρκεῖ. Άλλὰ τὸ Ἀργος μετὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ἀπώλεσε διὰ καντὼς τὴν ἔπειταικὴν τοι δύναμιν. Οἱ Σπαρτιάται ἥδυνήθησαν ν̄ ἀφρισθέσουν ἀπὸ τοὺς Ἀργείους τὴν Κυνονορίαν καὶ τὴν Θυρεατινήν, ὡς προείπομεν, οἱ δὲ Ἡλεῖοι βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Σπαρτιατῶν κατέβαλον διοσχεδῶς τοὺς Ηισάτας καὶ ἀνέλαβον τὴν προστασίαν τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγώνων. Άλλοι οἱ Ἀργεῖοι καὶ μετὰ τὸν περιορισμὸν τῆς δυνάμεως των δὲν ἀπέβαλον τὰς δξιώσεις των περὶ ἡγεμονίας, ἔξηκολούθησε δὲ ἡ ἀντίθεσις αὐτῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας. Προϊόντος τοῦ κρόνου καὶ ὁ δεσμός, ὃ διοίως συνήγνωνε τὰς διαφόρους πόλεις τῆς ἀργολικῆς δμοσπονδίας ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἀργους, ἐχαλαρώθη ἐντελῶς.

13. Η πολιτεία τῆς Κορίνθου.

Η Κόρινθος ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς μεγάλας ἐμπορικὰς πόλεις τῆς Ελλάδος. Τὴν ἐμπορικὴν σημασίαν της τὴν ὥφειλεν εἰς τὴν ἀπαράμιλλον θέσιν της. Ἐκείτο εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἀκρον τοῦ ισθμοῦ, δ

δποῖος συνέδεε τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν μέσην Ἑλλάδα, καὶ μεταξὺ δύο κόλπων, τοῦ Κορινθιακοῦ καὶ τοῦ Σαρωνικοῦ, οἵτινες παρείχον λαμπρὸν λιμένας, δι πρῶτος τὸ Λέκαιον καὶ δι δεύτερος τὸ Σχοῖνον (σημερινὸν Καλαμάκι) καὶ τὰς Κεγχρεάς. Οἱ δύο κόλποι συνεκοινώνουν διὰ τοῦ δνομαστοῦ **διόλκου**, ἥτοι δρόμου, διὰ τοῦ δποίου ἐσύροντο διὰ ξηρᾶς μικρότερα πλοῖα ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

Εἰς τὴν Κόρινθον ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως ὑπῆρχε βασιλεία. Εἰς ἐκ τῶν βασιλέων ὀνομάζετο Βάκχις καὶ ἔξ αὐτοῦ ὀνομάζετο Βακχιάδαι οἵ κατόπιν βασιλεῖς, καθὼς καὶ τὸ σύνολον τῶν ἀριστοκρατικῶν οἰκογενειῶν, αἱ δποῖαι ἐσυγγένευον μὲ τὸν οἶκον τοῦ Βάκχιδος. Ἀπὸ τοῦ 747 αἱ Βακχιάδαι κατήργησαν τὴν βασιλείαν καὶ ἀνέθετον κατ' ἔτος τὴν κυβέρνησιν εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς ἑαυτούς των, δστις ὀνομάζετο **πρύτανις**. Ἄλλος ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Κόρινθος ἀπέβη πλουσία καὶ ἐμπορικωτάτη, διὸ δῆδημος εὐπορήσας ἔξανέστη κατὰ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ ἔζητησε συμμετοχὴν εἰς τὰ δημόσια πράγματα. Ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης ὁφελούμενος δι δημαγωγὸς Κύψελος κατέλυσε τὴν δλιγαρχίαν τῶν Βακχιαδῶν καὶ ἔγινε τύραννος τῷ 665. Κατήγετο δὲ δι Κύψελος ἔξ ἐπιφανῶν γονέων καὶ μάλιστα ἐκ μητρὸς ἦτο Βακχιαδής.

Υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Κυψέλου ὑπῆρξεν δι Περιάνδρος, εἰς ἐκ τῶν ἔπιτα σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Ἀμφότεροι οἱ τύραννοι οὗτοι ἀνύψωσαν τὴν δύναμιν τῆς Κορίνθου καὶ ἔσωτερικῶς καὶ ἔξωτερικῶς. Ἐξωτερικῶς μέν, διότι ἴδρουσαν ἐμπορικοὺς σταθμοὺς εἰς τὰ παραλία τῆς Αἰτωλίας, Ἀκαρνανίας, Ἡπείρου καὶ Ἰλλυρίας, ἀπώκησαν τὴν Ποτείδαιαν εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον καὶ συνῆψαν ἐμπορικὰς σχέσεις μὲ τὰς παραλίους πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Λυδίας καὶ τῆς Αἰγύπτου ἔσωτερικῶς δέ, διότι προήγαγον τὴν βιομηχανίαν, τὴν καλλιτεχνίαν καὶ τὴν ναυπηγικήν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περιάνδρου κατελύθη ἡ τύραννίς καὶ ἡ ἀρχὴ παρεδόθη εἰς τὸν εὐπορωτέρους ἐκ τῶν πολιτῶν. Βραδύτερον δὲ ἡ Κόρινθος προσῆλθεν εἰς τὴν πελοποννησιακὴν συμμαχίαν, τῆς δποίας προΐστατο ἡ Σπάρτη.

14. Ἡ πολιτεία τῆς Σικυῶνος

Περὶ τῆς Σικυῶνος τίποτε δὲν εἶναι γνωστὸν μέχρι τῆς ἐβδόμης ἐκατονταετηρίδος. Τῷ 673 παρουσιάζεται ὡς τύραννος αὐτῆς δι Ορθαγόρας, ἀνὴρ καταγόμενος ἔξ εὐτελοῦς γένους. Ἐκ τῶν ἀπογόνων αὗτοῦ

Ἐλληνικὴ Ιστορία. — N. Βραχνοῦ. "Ἐκδοσις 4'. 17-5-925

ἐπιφανέστατος ὑπῆρξεν δὲ Κλεισθένης, δὲ δόποιος ἐτυράννησε μεταξὺ τοῦ 600 καὶ 560. Ἡ δύναμις τῆς Σικυῶνος ἐπὶ Κλεισθένους ὑπῆρξε μεγίστη, εἰς αὐτὸν δὲ ἀνετέθη καὶ ἡ ἡγεμονία τοῦ πρώτου ιεροῦ πολέμου, κατὰ τὸν δόποιον κατεστράφη ἡ Κρίσα. * Ἡ προσωπικὴ μεγαλοπρέπεια τοῦ Κλεισθένους μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τῶν περιφανῶν νικῶν, τὰς δόποιας ἐνίκησεν οὗτος εἰς τὰ Πύθια καὶ εἰς τὰ Ὀλύμπια. Πολυμορύλητοι δὲ ὑπῆρξαν οἵ γάμοι τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ Ἀγαρίστης μὲ τὸν ἐξ Ἀθηνῶν Ἀλκμεωνίδην Μεγακλέα, ἐκ τούτου δόποιου ἐγενήθη ὁ ἔξοχος νομοθέτης τῶν Ἀθηνῶν Κλεισθένης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κλεισθένους κατελύθη εἰς τὴν Σικυῶνα ἡ τιχαννής καὶ ἔγινε δημοκρατία. Ἄλλα καὶ αὖτη μετ' ὀλίγον κατελύθη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἀντικατασταθεῖσα δι' ὀλιγαρχίας.

Β'. Η ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

15. Προϊστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἀττικῆς

Ἡ Ἀττικὴ εἶναι βραχώδης τριγωνικὴ χερσόνησος, ἥδη δόποια χωρίζεται ἀπὸ τὴν ἥπειρον μὲ δύσβατα δόρη καὶ εἰσχωρεῖ εἰς τὴν θάλασσαν τόσον πολὺ, ὥστε αἱ μεταναστεύσεις τῶν λαῶν, αἱ δόποιαι ἔγιναν ἀπὸ βιορρᾶ καὶ αἱ δόποιαι ἐτάραξαν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἀφῆκαν ἐντελῶς ἄθικτον τὴν Ἀττικήν. Ἄλλ. ἐξ ἀλλού μέρους ἡ Ἀττικὴ ἦτο ἐκ φύσεως προωρισμένη νὰ δεχθῇ μετανάστας ἀπὸ θαλάσσης. Αἱ πρῶται ἀποβάσεις ἦσαν αἱ τῶν Φοινίκων, ἵζην δὲ αὐτῶν εὑρίσκομεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Σαλαμίνος. Ἡ νῆσος αὕτη, κειμένη ἀπέναντι καὶ πλησίον τριῶν πεδιάδων, τῆς Μεγαρικῆς, τῆς Ἐλευσινίας καὶ τῆς τῶν Ἀθηνῶν, ἦτο σταθμὸς παρὰ πολὺ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Φοίνικας. Ἡνοιξαν λοιπὸν ἐνταῦθα οὗτοι ἀγορὰν καὶ ἐπεκοινώνουν εἰληνικῶς μὲ τοὺς Ἰθαγενεῖς, ὀνόμασαν δὲ τὴν νῆσον Σαλαμῖνα ἦτοι νῆσον εἰρήνης. Ἐπειτα ἐπῆλθον ἄλλα φῦλα θαλασσοπόρων καὶ ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν χώραν, Μινύαι, Κᾶρες, Λέλεγες. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν ἀκτὴν, ἥδη δόποια ἦτο περισσότερον εὐπρόσιτος καὶ ἥδη δόποια ὀνομάζετο **Παραλία**, ἐγκατεστάθησαν Κρῆτες, Ἰωνες καὶ Λύκιοι θαλασσοπόροι. Ἀπὸ τὰ διάφορα

* Οἱ Κρισαῖοι διὰ τοῦ ἐπινείου αὐτῶν, τῆς Κίρρας, δεσπόζοντες τῆς πεδιάδος τῆς Ἀμφίσης ἐφορολόγουν παρανόμως καὶ βαρέως τοὺς πορευομένους εἰς τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν. Οἱ Ἀμφικτίονες ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Κρισαίων. Οἱ Κρισαῖοι ἐνικήθησαν, ἥ πόλις των Κρίσα κατεστράφη καὶ ἡ χώρα των καθωσιώθη εἰς τὸν Ἀπόλλωνα.

δὲ μέρη τῆς Παραλίας εἰσεχώρησαν ἔπειτα οἱ ἐπήλυδες εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Οὗτοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀπετελέσθησαν ἐκ διαφόρων στοιχείων καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν ὑπῆρχον κῶμαι ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης, εἰς τὰς δύοις δὲν ὑπῆρχεν ἐπιγαμία, τοῦτον ἔστι δικάιος μιᾶς κώμης δὲν ἥδυνατο νὰ λάβῃ σύζυγον ἀπὸ ἄλλην κώμην. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν ἡ Ἀττικὴ ἐμφανίζεται ὡς χώρα, ἢ δύοια εἶχε δώδεκα πόλεις αὐτονόμους καὶ αὐτοδιοικήτους, ἐκ τούτων δὲ σπουδαιοτάτη ἦτο ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀνατολικῶς τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν λόφον Ἀγρας κατώκουν Ἰωνες. Εἰς τοὺς πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως συνεχεῖς λόφους κατώκουν Φοίνικες, Κᾶρες καὶ Λέλεγες. Τὰ δὲ ἀρχαιότερα πελασγικὰ γένη, τὰ δύοια ἐθεωροῦντο αὐτόχθονα, κατώκουν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ νοτιοανατολικὰ αὐτῆς. Σὺν τῷ χρόνῳ αἱ τρεῖς αὗται γειτονικαὶ οἰκήσεις ἦνώθησαν εἰς μίαν πόλιν, κέντρον δὲ αὐτῆς ὡρίσθη ἡ Ἀκρόπολις διὰ τὸ διχοδὸν αὐτῆς. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐνώσεως ταύτης ἔωρτάζετο ἔκτοτε ἡ ἐօρτὴ τῶν Παναθηναίων.

Οἱ Ἰωνες ἥρχισαν τότε νὰ ἐπικρατοῦν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ προσεπάθουν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἐνότητα εἰς ὅλην τὴν Ἀττικήν. Ἄλλὰ διὰ νὰ ἀποτελεσθῇ μία κοινὴ πολιτεία ἔπειτεν αἱ ἐνδεκα ἐκ τῶν ὑφισταμένων δώδεκα πόλεων ν ἀποβάλουν τὴν αὐτονομίαν των καὶ νὰ ὑπαγθοῦν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν. Τοῦτο κατωρθώμη, δπως λέγει ἡ πιναράδισις, ὑπὸ τοῦ Θησέως. Ο Θησεὺς κατήργησε τὴν αὐτονομίαν τῶν ἐνδεκα πόλεων καὶ ἦνωσεν αὐτὰς πολιτικῶς ὑπὸ μίαν ἀρχὴν καταστήσας κέντρον καὶ πρωτεύουσαν τῆς Ἀττικῆς τὰς Ἀθήνας. Τότε πολλοὶ ἐκ τῶν εἰς τοὺς ἀγροὺς κατοικούντων εὑπατριδῶν μετέφεκτησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ οὕτω ἥρχισαν αὗται νὰ γίνωνται πόλις μεγάλη καὶ ἰσχυρά. Τότε κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν εἰς τοὺς Ἰωνας συνήθειαν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς κατενεμήθησαν εἰς τέσσαρας φυλάς, ἐκάστη δὲ φυλὴ ἀπετελεῖτο ἐξ οἰκογενειῶν, αἱ δύοιαι συνεδέοντο μεταξύ των διὰ συγγενικῶν δεσμῶν. Εἰς ἀνάμνησιν τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως ὅλων τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἔωρτάζοντο τὰ Συνοίκια ἢ Μετοίκια.

16 Τὸ πρὸ τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις πολίτευμα.

Ἄρχικῶς τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν ἦτο κληρονομικὴ βασιλεία. ἀλλ ἐπειδὴ μερικοὶ ἐκ τῶν βασιλέων ἦσαν μαλθακοὶ εἰς τὰ πολεμικά, ἴδρυθη καὶ δευτέρᾳ ἀρχή, ἡ πολεμαρχία. Σὺν τῷ χρόνῳ δέ, ἐπὶ τοῦ

βασιλέως Μέδοντος, ἵδρυθη καὶ τρίτη ἀρχή, ἡ τοῦ ἀρχοντος. Οὕτω ἀντὶ ἑνὸς βασιλέως ἦσαν τρεῖς ἀρχοντες. Ἐκ τούτων δὲ πολέμαρχος ἐπεμελεῖτο τὰ πολεμικὰ πράγματα, δὲ ἀρχων, δοτις σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγίστην δύναμιν, εἰσὶ τὴν ἐποπτείαν τῆς διοικήσεως καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ βραδύτερον ἔχονο λογοῦντο τὰ ψηφίσματα καὶ τὰ ἄλλα δημόσια ἔγγραφα· διὸν καὶ ἐπώνυμος ἀρχων ἀρχότερα ὠνομάζετο· δὲ δὲ βασιλεὺς περιωρίσθη εἰς τὰ θρησκευτικὰ μόνον. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν οἱ τρεῖς ἀρχοντες ἦσαν ἰσόβιοι, ἐπειτα ἡ ἀρχὴ αὐτῶν περιωρίσθη εἰς δέκα ἔτη, ἀπὸ δὲ τοῦ 683 ἔγιναν ἐνιαύσιοι καὶ ἀντὶ τριῶν ἐξελέγοντο ἐννέα ἔξι δλων ἀνεξαιρέτως τῶν εὐπατριδῶν. Οἱ ἔξι τελευταῖοι ὠνομάζοντο **θεσμοθέται**, ἔργον δὲ εἶχον νὰ καταγράψουν καὶ νὰ φυλάττουν τὰ ὑπὸ τοῦ χρόνου καθιερωμένα ἔθιμα, τὰ δποῖα ἔχοντιμενον τρόπον τινὰ ὡς νόμοι διὰ τὰς δίκας.

“Ἄλλη μεγίστη ἀρχὴ εἰς τὰς Ἀθήνας ἦτο ἡ **βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου**, εἰς τὴν δποίαν εἰσήρχοντο κατ’ ἔτος οἱ ἐννέα ἀρχοντες μετὰ τὴν λῆξιν τῆς ἀρχῆς των. Ἡσαν δὲ οἱ Ἀρεοπαγῖται ἰσόβιοι. Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐξέλεγε τοὺς ἀρχοντας, ἐφρόντιζε περὶ τῆς διατηρούσεως τοῦ πολιτεύματος, ἀπεφάσιζε περὶ δλων τῶν σπουδαίων ὑποθέσεων τῆς πολιτείας, ἐδίκαζε τὰς φονικὰς δίκας ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ βασιλέως, καὶ τέλος εἶχεν ἀπόλυτον ἔξουσίαν νὰ κολάζῃ καὶ νὰ ἐπιβάλλῃ πρόστιμον εἰς τοὺς προσβάλλοντας τὰ δημόσια ἥθη.

17. Ἡ ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν.—**Ο Κύλων.**

Τὸ πολίτευμα τῶν Ἀθηνῶν, δπως διεμορφώθη, ἦτο ἀριστοκρατίκον. “Ολας τὰς ἀρχὰς τὰς κατείχον οἱ εὐπατρίδαι. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν οἱ πλουσίοι γαιοκτήμονες. Τὸ ἄλλο πλῆθος, τὸ δποῖον ἀπετελεῖτο κυριώς ἐκ γεωργῶν, ἐμπόρων, βιομηχάνων, ναυτικῶν καὶ χειρωνάκτων, δὲν ἔλαμβανε μέρος εἰς τὴν διοίκησιν. Ἐκτὸς δὲ τούτου οἱ γεωργοὶ ίδίως δὲν εὐρίσκοντο εἰς καλὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν.

“Οσοι ἐκ τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν εἶχον ἀπὸ τὰς γαίας των ἐτησίαν πρόσοδον πεντακοσίους μεδίμνους καὶ ἄνω ὠνομάζοντο **πεντακοσιομέδιμνοι**.—Ο μέδιμνος ἔζυγις εἴσι δκάδας. ”Οσοι δὲ ἐκ τῶν εὐπατριδῶν ἐτρεφον πολεμικὸν ἴππον καὶ ἐπολέμουν ἔφιπποι εἰς τὸν πόλεμον ὠνομάζοντο ἴππεῖς.

Οἱ γεωργοὶ διεκρίνοντο εἰς δύο τάξεις, εἰς τοὺς ἀγρότας, οἱ δποῖοι εἶχον δλίγην γῆν ἰδικήν των, καὶ εἰς τοὺς ἀγρότας, οἱ δποῖοι εἰσγά-

ζοντο τὰς γαίας τῶν πλουσίων. Οἱ πρῶτοι ἀπετέλουν ἀναμφιβόλως μικρὸν μέρος τοῦ ἀγροτικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐκαλοῦντο **ζευγῖται**. Ὁπως καὶ τὸ ὅνομα δεικνύει, ἦσαν κύριοι τόστις γῆς, ὅσην ἡδύναντο νὰ καλλιεργήσουν μὲ ἐν ζεῦγος ἀροτριώγων κτηνῶν. Ὅσοι ἐκαλλιέργουν τοὺς ἀγροὺς τῶν εὐπατριδῶν ἐκαλοῦντο κατ' εὐφημισμὸν **πελάται**, δηλαδὴ γείτονες τῶν εὐπατριδῶν· ἐκαλοῦντο δὲ προσέτι καὶ **ἐκτημόροι**, διότι ὥφειλον ν̄ ἀποδίδουν εἰς τὸν κύριον τὰ $\frac{5}{6}$ τῶν προϊόντων τοῦ ἀγροῦ, τὸν διοῖον ἐκαλλιέργουν, ἐκράτουν δὲ δι² ἔαυτοὺς ὡς μισθὸν τῆς ἔργασίας των τὸ ὑπολειπόμενον $\frac{1}{6}$. Ἀλλὰ μὲ τὸ $\frac{1}{6}$ τῶν προϊόντων τοῦ καλλιεργούμενου ἀγροῦ φυσικὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ θρέψουν τὴν οἰκογένειάν των. Ἡ θέσις των ἐπομένως ἦτο οἰκτρά. Καθίστατο δὲ οἰκτροτέρα, διότι, ἂν δὲν ἐπλήρωνον εἰς τὸν κύριον τὸ συμπεφωνημένον μίσθωμα, ἐγίνοντο δοῦλοι αὐτοῦ αὐτοὶ καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν. Οἱ πελάται ἦ ἐκτημόροι ἀπετέλουν τὴν πολυπληθῆ τάξιν τῶν καλουμένων θητῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶν ζευγιτῶν ἦ θέσις δὲν ἦτο καλλιτέρα, διότι οἱ νόμοι περὶ δανείων ἦσαν λίαν σκληροί. Ὅσοι ἔξ αὐτῶν δὲν ἡδύναντο νὰ πληρώσουν τὰ χρέη των εἰς τοὺς δανειστὰς ἐγίνοντο δοῦλοι αὐτῶν, διότι οἱ δανεισμοὶ ἐγίνοντο ἐπὶ ὑποθήκῃ ὅχι τοῦ ἀγροῦ ἀλλὰ τοῦ σώματος. Καθ³ δὲν εἶπεν ἦ κατάστασις τοῦ πλήθους ἦτο ἀθλιωτάτη καὶ τὸ μῆσος αὐτοῦ κατὰ τῶν πλουσίων μέγιστον.

Ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης ἦθέλησε νὰ ὥφεληθῇ καὶ νὰ γίνη ἄρχων πλούσιος τις δὲν μπιονίκης Ἀθηναῖος, διόματι Κύλων, γαμβρὸς τοῦ τυράννου τῶν Μεγάρων Θεαγένους. Βοηθούμενος οὗτος ὑπὸ τῶν ἐν Ἀθήναις διπαδῶν του καὶ τοῦ πενθεροῦ του κατέλαβεν αἰφνιδίως τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 636 μὲ τὸν σκοπὸν νὰ γίνῃ τύραννος. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν του δὲν ἐπέτυχεν. Οἱ κατ² ἐκεῖνο τὸ ἔτος ἄρχων Μεγακλῆς, υἱὸς τοῦ Ἀλκιμέωνος, ἐποιόρκησε στενῶς τὸν Κύλωνα. Καὶ οὗτος μὲν κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ Μέγαρα πρὸς τὸν πενθερόν του, οἱ δὲ διπαδοὶ αὐτοῦ κατέφυγον ὡς ἵκεται εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἀφοῦ δὲ ἐκαμόν σπονδὰς πρὸς τὸν Μεγακλέα διὰ νὰ δικασθοῦν, ἐνῷ κατήρχοντο ἐκ τῆς Ἀκροπόλεως ἐσφάγησαν οἱ περισσότεροι ἔμπροσθεν τοῦ βωμοῦ τῶν Εὑμενίδων, παρὰ τὸν Ἀρειον Πάγον.

Ἡ πρᾶξις αὕτη ἐθεωρούμην ὡς ἀσέβημα πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ὠνομάσθη **Κυλώνειον ἄγος**. Ἐπειδὴ δὲ τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν πόλιν λοιμικὴ νόσος, ὁ δεισιδαιμών λαὸς ἀπέδωκεν αὐτὴν εἰς τὴν ὁργὴν τῶν

θεῶν. Οἱ Ἀλκμεωνίδαι, οἰκογένεια πλουσιωτάτη καὶ ἴσχυροτάτη, ὡς ἔναγεῖς ἦτοι κατηραμένοι, εἴλκυσαν ἐναντίον τῶν τὸ κοινὸν μῆσος. Καὶ ὅσοι μὲν ἔξ αὐτῶν ἔζων κατεδικάσθησαν εἰς παντοτινὴν ἔξοδίαν, τὰ δὲ διστᾶ τῶν τεθνεώτων ἀνεσκάφησαν ἐκ τῶν τάφων καὶ ἐρρίφθησαν ἔξω τῆς Ἀττικῆς. Ἐκ τῶν ταραχῶν τούτων ὠφελούμενοι οἱ Μεγαρεῖς ἀφήρεσαν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους τὴν Σαλαμῖνα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ δεισιδαιμονία κατεῖχεν ἀκόμη τὴν πόλιν, προσεκλήθη ἐκ τῆς Κορήτης ὁ σοφὸς γέρων Ἐπιμενίδης, ὃ δποῖος διὰ θυσιῶν ἐκαθάρισεν αὐτήν.

18. Η νομοθεσία τοῦ Δράκοντος.

Οἱ εὐπατρίδαι ἔξηκολούθουν νὰ καταπιέζουν διαφροτρόπως τὸν λαὸν καὶ δι' αὐτὸ οὔτος συχνὰ ἐστασίαζε. Τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ ἐπέτεινε καὶ δι' αὐθαίρετος τρόπος, μὲ τὸν δποῖον ἐγίνετο ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης σύμφωνα μὲ ἀγράφους νόμους, τοὺς δποίους οἱ εὐπατρίδαι δικασταὶ ἡριμήνευον κατὰ τὸ συμφέρον των. Ἐπίσης τὴν δυσαρέσκειαν τοῦ λαοῦ ἐπέτεινε καὶ ἡ παντελὴς στέρησις πολιτικῶν δικαιωμάτων τοῦ πλήθους. Τὴν στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἡσθάνοντο περισσότερον οἱ ἔμποροι, οἱ ναυτικοὶ καὶ οἱ βιομήχανοι, τῶν δποίων ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἥτο ἀρκετὰ καλή. Ἐπὶ τέλους ὁ λαὸς ἔξεγέρθη καὶ ἀπήτησε πολιτικὰ δικαιώματα καὶ νόμους γραπτούς, συμφώνως πρὸς τοὺς δποίους ν^ο ἀπονέμηται ἡ δικαιοσύνη. Οἱ εὐπατρίδαι ἡναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ἀνέθεσαν εἰς τὸν Δράκοντα τῷ 621 νὰ γράψῃ νόμους.

Οἱ Δράκων ἔγραψε νόμους ποινικοὺς καὶ πολιτικούς. Διὰ τῶν πρώτων ὥρισε τὰς ποινὰς τῶν ἐγκλημάτων, διὰ δὲ τῶν δευτέρων ὥρισε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τῶν πολιτῶν. Καὶ τὰς μὲν ποινὰς ὥρισεν ὡς ἔξῆς. Οἱ ἐκ προμελέτης ἀνθρωποκτόνος ἐτιμωρεῖτο μὲ θάνατον καὶ ἡ περιουσία αὐτοῦ ἔδημεύετο. Οἱ ἔξ αἱμελείας ἀνθρωποκτόνος κατεδικάζετο εἰς παντοτινὴν ἔξοδίαν καὶ ἐπετρέπετο εἰς πάντα πολίτην νὰ φονεύσῃ ἀτιμωρητὴ αὐτόν, ἀν ἐτόλμα νὰ διαιμένῃ ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς. Μὲ θάνατον ἐτιμωροῦντο καὶ οἱ κλέπται. Τὰ δὲ λοιπὰ ἐγκλήματα ἐτιμωροῦντο αὐτηρησότατα μὲν, ἀλλ᾽ ὅχι μὲ θάνατον. Ἐν γένει ἡ ποινικὴ νομοθεσία τοῦ Δράκοντος ἥτο αὐστηροτάτη.

Τὰ δὲ πολιτικὰ δικαιώματα ἐκανόνισεν ὁ Δράκων ὡς ἔξῆς. Τὴν νομοθετικὴν ἔξουσίαν εἶχεν ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου καὶ ἡ βουλή. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλάμβανον μέρος ὅσοι ἥδύναντο νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸν

στρατὸν ὁ πλιζόμενοι μὲν ἴδικά των ἔξοδα, δηλαδὴ ἐκτὸς τῶν εὐπατριδῶν καὶ οἱ ζευγῖται. Ἡ βουλὴ ἀπετελεῖτο ἐκ 401 μελῶν. Ἐργον τῆς βουλῆς ἦτο νὰ προβουλεύεται περὶ τῶν ὑποθέσεων, αἱ δποῖαι ἔμελλον νὰ συζητηθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Οἱ ἐννέα ἄρχοντες καὶ οἱ ταμίαι ἔξελέγοντο, ὅπως καὶ πρότερον, ἐκ τῶν πλουσίων εὐπατριδῶν, οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ἵππαρχοι ἐκ τῶν ἐχόντων περιουσίαν κτηματικὴν ἔλευθέραν ὅχι μικροτέραν τῶν ἐκατὸν μνῶν καὶ παῖδας ἐκ νομίμου γάμου ἀνω τῶν δέκα ἑτῶν. Οἱ βουλευταὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἄρχαι ἔξελέγοντο διὰ κλήρου ἐξ ὅλων τῶν πολιτῶν τῶν δυναμένων νὰ ἔξοπλίζωνται μὲν ἴδια των ἔξοδα καὶ ἐχόντων ἡλικίαν ἀνω τῶν τριάκοντα ἑτῶν. Δις δὲ ὁ αὐτὸς δὲν ἥδυνατο νὰ ἀρξῃ καμμίαν ἀρχὴν ποὺν κληρωθοῦν ὅλοι.

Εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον δὲ Δράκων ἀνέθεσε νὰ ἐπιτηρῇ τοὺς ἀρχοντας εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. Ὁστις ἥδικετο ὑπὸ τίνος ἐκ τῶν ἀρχόντων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγεῖῃ τοῦτον εἰς τὴν βουλὴν τοῦ Ἀρείου Πάγου, αὕτη δὲ ἐτιμώρει τοὺς παραβάτας διὰ προστίμου. Ἄλλὰ τὰς φονικὰς δίκας, τὰς δποίας πρότερον ἐδίκαζεν δὲν Ἀρειος Πάγος, ὑπήγαγεν δὲ Δράκων εἰς τὸ δικαστήριον τῶν ἐφετῶν, τὰ δποῖον ἐσύστησεν αὐτὸς καὶ τὸ δποῖον ἀπετελεῖτο ἐκ 51 εὐπατριδῶν, ἐχόντων ἡλικίαν ἀνω τῶν 50 ἑτῶν. Προήδρευε δὲ αὐτοῦ δὲ βασιλεύς.

19. Ὁ Σόλων καὶ ἡ νομοθεσία αὐτοῦ.

Οἱ πολιτικοὶ θεσμοὶ τοῦ Δράκοντος δὲν ἐβελτίωσαν διόλου τὴν κοινωνικὴν κατάστασιν, μᾶλλον δὲ ἐστερεώσαν τὰ ὑπάρχοντα δεινά, διότι δὲ Δράκων παρεδέχθη εἰς τὴν νομοθεσίαν του τὰ περὶ χρεῶν νόμιμα. Τὰ χρέη τῶν ἀγροτῶν ηὔξανον ἀκαταπιύστως, ὅσοι δὲ δὲν ἥδυναντο νὰ πληρώσουν τὰ δφειλόμενα περιήρχοντο εἰς δουλείαν. Διὰ τοῦτο καὶ πάλιν ἐστασίασεν δὲ δῆμος κατὰ τῶν εὐπατριδῶν, αἱ δὲ δύο φατρίαι ἐπὶ πολὺ ἵσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων. Τότε ἀπὸ κοινοῦ ἔξελέξαν συμφιλιωτὴν καὶ ἀρχοντα τῷ 594 τὸν Σόλωνα καὶ ἀνέθεσαν εἰς αὐτὸν νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τρόπον, δὲ δποῖος νὰ συμβιβάζῃ καὶ τὰς δύο ἀντιμαχομένας φατρίας.

Ο Σόλων, ὅταν ἦτο νέος, ἐπεχείρησε πολλὰ ταξείδια καὶ εἶχε γνωρίσει τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους πολλῶν λαῶν. Ὡς ἐκ τούτου εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην πεῖραν δι' αὐτὸν οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Σόλωνα. Πλὴν δὲ τούτου δὲ Σόλων εἶχε προσφέρει καὶ πρότερον μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὴν πατρίδα του, διότι ἔγινεν αἵτιος ν ἀνακτή-

σουν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν Σαλαμῖνα ἀπὸ τοὺς Μεγαρεῖς. Καὶ ἦτο μὲν εὐπατρίδης ὁ Σόλων ἀλλ᾽ ἐπειδὴ εἶχε μετρίαν περιουσίαν, ἀνῆκε μᾶλλον εἰς τὴν μεσαίαν τάξιν καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀρεστὸς καὶ εἰς τὰς δύο μερίδας.

Σεισάχθεια.— Ὁ Σόλων ἀμα ἀνέλαβε τὴν ἀρχὴν κατὰ πρῶτον ἔκαμεν ἀποκοπὰς χρεῶν ἦτοι κατήργησε ὅλα τὰ χρέη, ἴδιωτικὰ καὶ δημόσια, δσοι δὲ διὰ χρέη εἶχον γίνει δօῦλοι ἡλευθερώμησαν. Ἰνα δὲ μὴ ἐπανέλθῃ ἡ αὐτὴ κατάστασις, ἀπηγόρευσεν ὁ Σόλων νὰ δανείζωνται τοῦ λοιποῦ ὁι πολῖται ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν σωμάτων. Τὰ μέτρα ταῦτα ὠνομάσθησαν **σεισάχθεια**, διότι δι’ αὐτῶν ἀπεσείσθη τὸ ἀφρόδητον βάρος, τὸ δποῖον ἐπίεζε τὸν λαόν. Ὁ Σόλων ἐπίσης διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν διατήρησιν τῶν μικρῶν ἴδιοκτησιῶν, ὥστεσεν ἀνώτατον ὅριον περιουσίας, μεγαλείτερον τοῦ δποίου εἰς κανένα δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχῃ. Ἀλλὰ συγχρόνως ἵνα διευκολύνῃ τὰς συναλλαγὰς καὶ πρὸ πάντων ἵνα ἀνακουφίσῃ ἐκείνους, οἱ δποῖοι ἔξημιώθησαν ἐκ τῆς σεισαχθείας, μετέβαλε τὸ νομισματικὸν καὶ μετρικὸν σύστημα. Οὕτω ἡ μνᾶ ἀντὶ ἔβδομήκοντα τριῶν δραχμῶν, ὡς ἐτιμᾶτο πρότερον, ἐτιμᾶτο τώρα ἕκατὸν δραχμαίς. Τὸ δὲ νέον μετρικὸν σύστημα ἔγινε κατὰ πεντήκοντα τοῖς ἕκατὸν μικρότερον τοῦ προηγουμένου.

Διαιρεσις τῶν πολιτῶν.— Πρὸ τοῦ Σόλωνος, ὡς εἴδομεν, οἱ πολῖται διηροῦντο εἰς τέσσαρας τάξεις, τοὺς **πεντακοσιομεδίμνους**, τοὺς ἑπτεῖς, τοὺς **ζευγίτας** καὶ τοὺς **θῆτας**. Ὁ Σόλων διετήρησε τὴν διαιρεσιν ταύτην, συμπεριέλαβε δὲ εἰς τὴν ἐτησίαν πρόσοδον καὶ τὰ ὑγρὰ προϊόντα, δρίσας τὸ κατώτατον ὅριον τῆς κτηματικῆς προσόδου, τὸ δποῖον ἐπρεπε νὰ ἔχουν οἱ ἀνήκοντες εἰς ἔκάστην τάξιν. Οὕτω τὴν πρώτην τάξιν ἀπετέλουν δσοι εἶχον ἐτησίαν πρόσοδον 500 μέτρα ἔηρῶν καὶ ὑγρῶν προϊόντων ἦτοι 500 μεδίμνους σίτου καὶ κριθῆς ἢ 500 μετρητὰς οίνου καὶ ἑλαίου (ὅ μετρητὴς ἔζυγις 27 δκάδας) ἢ 500 ἐν ὅλῳ μέτρα ἐξ ἀμφοτέρων. Τὴν τάξιν τῶν ἱππέων ἀπετέλουν δσοι εἶχον ἐτησίαν πρόσοδον 300 μέτρα καὶ ἐτρεφον πολεμικὸν ἵππον. Οἱ ζευγίται ἐπρεπε νὰ ἔχουν ἐτησίαν πρόσοδον 200 μέτρα. Τὴν δὲ τελευταίαν τάξιν, τὴν τῶν θητῶν, ἀπετέλουν δσοι εἶχον ἐτησίαν πρόσοδον μικρότερον τῶν 200 μέτρων καὶ οἱ ἐντελῶς ἀποροι.

Πολιτικὰ δικαιώματα.— Ἐκ τῶν τριῶν πρώτων τάξεων ἔξελέγοντο οἱ ἄρχοντες, δχι ὅμως δλοι ἐξ ὅλων ἀδιακρίτως, ἀλλ᾽ ἀναλόγως τῆς περιουσίας των. Οὕτω οἱ ταμίαι ἔξελέγοντο ἐκ τῶν πεντακοσιομε-

δίμνων μόνον, οἱ ἐννέα ἀρχοντες ἐκ τῶν πεντακοσιομεδίμνων καὶ ἐκ τῶν ἵπτεων, οἱ δὲ λοιποὶ καὶ ἐκ τῶν τριῶν τάξεων. Οἱ θῆτες δὲν ἥρχον καμμίαν ἀρχὴν καὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι ἀπὸ τοὺς φόρους, ἐλάμβανον δύμας μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ εἰς τὰ δικαστήρια, εἰς δὲ τὸν πόλεμον ἔξεστρατευον ὡς ψιλοί.

“Ολαι αἱ ἀρχαὶ ἦσαν ἄμισθοι καὶ κληρωταὶ ἐκ καταλόγου, εἰς τὸν δοποῖον ἐκάστη ἐκ τῶν τεσσάρων φυλῶν ἀνέγραφεν ἑκείνους, τοὺς δοποίους προέκρινεν ὡς ὑποψηφίους. Οὕτω π. χ. ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἐκλογὴ τῶν ἐννέα ἀρχόντων, ἐκάστη φυλὴ προέκρινε δέκα, τοὺς δοποίους ἀνέγραφεν εἰς κατάλογον. Ἐκ τῶν τεσσαράκοντα δὲ προκριθέντων ἔξελέγοντο διὰ κυάμου ἐννέα. Εἰς τοὺς μετὰ ταῦτα χρόνους μερικαὶ ἐκ τῶν ἀρχῶν ἦσαν χειροτονηταί.

Βουλὴ.— ‘Ο Σόλων διετήρησε καὶ τὴν βουλὴν, τὴν δοπίαν συνέστησεν δὲ Δράκων, ὡρισε δὲ τοὺς βουλευτὰς εἰς τετρακοσίους (ἐκατὸν ἔξι ἐκάστης φυλῆς). Οἱ βουλευταὶ ἔξελέγοντο κατ’ ἔτος διὰ κλήρου ἔξι ἑκείνων, οἱ δοποῖοι εἶχον ἥλικιαν ἀνω τῶν τριάκοντα ἑτῶν. Ἡ βουλὴ ἦτο ἀρχὴ προβούλευτικὴ, ἦτοι συνεζήτει προσηγούμενως πᾶν ζήτημα, τὸ δοποῖον ἔμελλε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, καὶ ἔξεφερεν ἐπ’ αὐτοῦ τὴν γνώμην της, ἐκαλεῖτο δὲ ἡ γνώμη της **προβούλευμα**. Τὸ προβούλευμα τοῦτο ὑπεβάλλετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου.

Ἐκκλησία.— Κυρίαρχον δύμως τῆς πολιτείας κατέστησεν δὲ Σόλων τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐλάμβανον μέρος ὅλοι οἱ πολῖται καὶ τῶν τεσσάρων τάξεων δοι εἴχον ἥλικιαν ἀνω τῶν εἴκοσιν ἑτῶν. Αὗτη ἐψήφιζε τοὺς νόμους, ἔξελεγε τοὺς ἀρχοντας καὶ τοὺς δικαστάς, ἔζητε παρ’ αὐτῶν εὐθύνας μετὰ τὴν ληξιν τῆς ἀρχῆς των, ὡριζε τοὺς φόρους, ἀπεφάσιζε περὶ πολέμου καὶ περὶ εἰρήνης, ὡς καὶ περὶ συμμαχιῶν. Συνήρχετο δὲ ἡ ἐκκλησία τοῖς τοῦλάχιστον τοῦ μηνὸς ἐν ὑπαίθρῳ, μέχρι μὲν τοῦ δου αἰῶνος εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς ἀγορᾶς, ἀπὸ δὲ τοῦ δου αἰῶνος εἰς τὴν Πνύκα. Πᾶς δοστις ἥθελεν ἥγόρευεν, δὲ δὲ ἀγορεύων ἔφερε στέφανον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ἡ ἀπόφασις ἐγίνετο δι’ ἀνατάσεως τῶν χειρῶν, ἐνίστε δὲ καὶ διὰ ψηφοφορίας.

Ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου.— ‘Η βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου διετήρησε τὸ δικαίωμα, τὸ δοποῖον εἶχε, νὰ ἐπιτηρῇ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων. ‘Αλλ’ δὲ Σόλων δύμας ἔδωκεν εἰς αὐτὴν εὑρουτέραν δικαιοδοσίαν· ἐπετήρησε αὐτῇ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων, τὰ ἥμη τῶν πολιτῶν καὶ τὴν θρησκείαν, τιμωροῦσα τοὺς ἀργούς, τοὺς ἀσώτους, καὶ τοὺς

ἀσεβεῖς. Ἐκ τῶν φονικῶν δικῶν ἐδίκαζε τὰς δίκας φόνου καὶ τραύματος ἐκ προμελέτης. Ωσαύτως ἐδίκαζε τὰς δίκας περὶ ἐμπρησμοῦ καὶ φαρμακείας, ὡς καὶ τὰς δίκας περὶ ἀποπείρας καταλύσεως τοῦ δήμου. Τὸ δικαστήριον τῶν ἐφετῶν ἔξηκολούθει νὰ δικάζῃ τὰς λοιπὰς φονικὰς δίκας.

Ἡλιαία.—Ο Σόλων κατέστησε μέγια δικαστήριον, τὸ δποῖον ὁνομάζετο **Ἡλιαία**. Η Ἡλιαία περιελάμβανε ἔξι χιλιάδας δικαστάς (ἡλιαστάς), οἵτινες ἔξελέγοντο κατ' ἕτος διὰ κλήρου ἐκ τῶν συμπληρωσάντων τὸ τριακοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας. Διηρεῖτο δὲ εἰς δέκα τμήματα καὶ ἑκαστον ἔξι αὐτῶν περιελάμβανε πεντακοσίους δικαστάς. Οἱ ὑπολειπόμενοι χίλιοι ἦσαν ἀναπληρωτικοί. Πρὸ τοῦ Σόλωνος ή κρίσις τῶν ἀρχόντων ἦτο **κυρία** ἥτοι ἀνέκκλητος ἀπὸ δὲ τοῦ Σόλωνος καὶ ἐφεξῆς ἐπετρέπετο ἔφεσις ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας.

Ἄλλοι θεσμοὶ τοῦ Σόλωνος.—Ο Σόλων ἔθεσε καὶ ἄλλους νόμους ἀφορῶντας εἰς τὰς ἴδιωτικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις τῶν πολιτῶν. Βλέπων δὲ ὁ Σόλων ὅτι ή πόλις πολλάκις ἐταράσσετο, ὑπὸ στάσεων, μερικοὶ δὲ ἐκ τῶν πολιτῶν ἔνεκα δραμυμίας ἔμενον ἀδιάφοροι, ἔθεσε νόμον, διὰ τοῦ δποίου ἐκηρούσσετο **ἄτιμος**, τοῦτο ἔστιν ἐστερεότερο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων ἐκεῖνος, ὅστις ἐν καιρῷ στάσεως ἔμενεν οὐδέτερος, ἥτοι δὲν ἐλάμβανε μέρος οὔτε ὑπὲρ τῆς μᾶς οὔτε ὑπὲρ τῆς ἀλλῆς φατοίας, καὶ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ ἐγκαταλείπεται ή πολιτεία εἰς τοὺς πονηρούς.

Καὶ περὶ ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας ἔλαβε πρόνοιαν ὁ Σόλων. Ωσαύτως καὶ περὶ ἀνατροφῆς τῶν παίδων, ὑποχρεώσας τοὺς Ἀθηναίους νὰ διδάσκουν τοὺς παῖδας των τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικήν. Ἐπέβαλε δὲ εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχῃ ἑκαστος ἐν ἐπάγγελμα.

Ἀποδημία τοῦ Σόλωνος.—Οἱ νόμοι τοῦ Σόλωνος, γραφέντες εἰς τετραγώνους ἔυλίνας στήλας στενούμενας πρὸς τὰ ἄνω καὶ στρεφομένας (κύρβεις), κατετέμησαν εἰς τὴν βασίλειον στοάν, ὡρούσθησαν δὲ ὅλοι οἱ πολῖται νὰ τηροῦν αὐτούς. Ἄλλ' ή διάρκεια αὐτῶν δὲν προεμπνύετο μακρά. Ο μὲν δῆμος ἤλπιζεν ἀναδασμὸν ὅλης τῆς γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐπέτυχε τοῦτο· οἱ δὲ εὐπατορίδαι ἐστενοχωροῦντο, διότι περιωρίσθησαν τὰ πολιτικά των δικαιώματα καὶ ἥλαττώθη ἡ δύναμις των. Ἔνεκα τούτου ὁ Σόλων καθ' ἐκάστην ἤνωκλείτο. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ λοιπὸν τὰς ἐνοχλήσεις καὶ διὰ νὰ μὴ ἀναγκασθῇ νὰ μεταβάλῃ τι ἐκ τῶν κειμένων νόμων, ἀπεδήμησεν ἔξι Ἀθηνῶν καὶ μετέβη εἰς Αἴγυπτον, Κύ-

προν καὶ Μικρὰν Ἀσίαν, ἥ δὲ ἀποδημία του αὗτη διήρκεσε δέκα ὅλα ἔτη.

20. **Ἡ τυραννίς τοῦ Πεισιστράτου.**

Παράλιοι, Πεδιακοί, Διάκριοι.— Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀποδημίαν τοῦ Σόλωνος οἱ Ἀθηναῖοι διῆγον ἐν ἡσυχίᾳ. Ἄλλα κατόπιν αἱ στάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον προσέλαβον τοπικὸν χαρακτῆρα. Οὕτω οἱ Ἀθηναῖοι διηρέθησαν εἰς τρεῖς πολιτικὰς μερίδας, τῶν **Παραλίων**, τῶν **Πεδιακῶν** καὶ τῶν **Διακρίων**. Ὡνομάσθησαν δὲ αἱ τρεῖς αὗται πολιτικὰ μερίδες ἐκ τῶν μερῶν, εἰς τὰ δυοῖς κατώκουν ἥ εἶχον τὰ κτήματά των. Καὶ οἱ μὲν Παράλιοι κατώκουν τὰ νοτιοανατολικὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς καὶ ἡσχολοῦντο εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν, ἔχοντες δὲ ἀρχηγὸν τὸν Μεγακλέα ἦσαν κηρυγμένοι ὑπὲρ τοῦ πολιτεύματος τοῦ Σόλωνος. Οἱ Πεδιακοί εἶχον τὰ κτήματά των εἰς τὰ πεδινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, τὰ πρὸς τὴν Ἐλευσῖνα καὶ τὴν Μεγαρίδα. Εἰς τούτους ἀνήκον οἱ πλούσιοι καὶ οἱ κτηματίαι, οἱ δυοῖς ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Λυκοῦργον ἔζήτουν κυβέρνησιν ὀλιγαρχικῆν. Οἱ δὲ Διάκριοι κατώκουν τὰ πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολὰς δορεινὰ μέρη τῆς Ἀττικῆς, τὰ δυοῖς ἔκαλοῦντο **Διακρία**. Εἰς τούτους ἀνήκον οἱ πενέστεροι, οἱ δυοῖς ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Πεισίστρατον ἔζήτουν ἀναδασμὸν ὅλης τῆς γῆς. Ἐκ τῶν συχνῶν στάσεων ἦθελησε νὰ ὠφεληθῇ ὁ Πεισίστρατος.

Πεισίστρατος.— Ο Πεισίστρατος ἦτο συγγενὴς τοῦ Σόλωνος, εἶχε δὲ διαπρέψει εἰς τὸν κατὰ τῶν Μαγαρέων πόλεμον πρὸς ἀνάκτησιν τῆς Σαλαμῖνος. Ἡτο εὐγλωτος, φιλάνθρωπος καὶ εὐπροσήγορος. Διὰ τῶν προτερημάτων του τούτων προσεέλκυσε τὴν εὔνοιαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ λαοῦ. Ἐνθαρρυνθεὶς δὲ ἐκ τούτου ἐπεχείρησε νὰ γίνῃ τύραννος τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ τοῦ ἔξῆς τεχνάσματος. Ἡμέραν τινὰ κατετραυμάτισε τὸν ἑαυτόν του ἐλαφρῶς καὶ προσελθὼν αἰμόφυρτος εἰς τὴν ἀγοράν, ἐπὶ ὀχήματος φερόμενος, διηγεῖτο εἰς τὸ ἐκεῖ συρρεῦσαν πλῆθος ὅτι οἱ ἐχθροί του διὰ πολιτικοὺς λόγους ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφόνησον. Ο λαὸς πεισθεὶς εἰς τοὺς λόγους τοῦ Πεισίστρατου ἐψήφισε νὰ δοθοῦν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα κορυνηφόροις ὡς σωματοφύλακες. Τούτους αὐξήσας δ Πεισίστρατος εἰς τετρακοσίους κατέλαβε τὴν Ἀκρόπολιν τῷ 560 καὶ ἔγινε τύραννος. Ἄλλοι οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι του Λυκοῦργος καὶ Μεγακλῆς διμοφθορήσαντες ἔξεδίωξαν αὐτόν. Μετά τινα χρόνον δ Πεισίστρατος συμφίλιωθεὶς μὲ τὸν Μεγακλέα

νῆλθε καὶ κατέλαβε πάλιν τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' ἡ φιλία αὕτη πρὸς τὸν Μεγακλέα δὲν διήρκεσε πολὺν χρόνον καὶ δὲ Πεισίστρατος ἔξεδιώχθη δευτέρου φορὰν ἐκ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔμεινεν ἐνδεκα ἔτη μακρὰν τῆς Ἀττικῆς. Τὸ δέκατον ὅμως ἔτος βοηθούμενος ὑπὸ τῶν Ἐρετριέων, τῶν Θηβαίων καὶ τοῦ ἐκπτώτου τυράννου τῆς Νάξου Λυγδάμιος ἐπανῆλθε καὶ πάλιν εἰς Ἀθήνας καὶ κατέλαβεν ἐκ τοίτου τὴν ἀρχὴν τῷ 537, διετήρησε δὲ αὐτὴν μέχρι τέλους τοῦ βίου.

Ἡ κυβέρνησις τοῦ Πεισίστρατου ὑπῆρξεν ἡπία, δικαία καὶ φιλάνθρωπος. Ἐκυβέρνησεν οὗτος συμφώνως μὲ τοὺς νόμους καὶ καμμίαν πλεονεξίαν δὲν ἐπεδίωξε διὰ τὸν ἑαυτόν του. Ἐπροστάτευσε τοὺς γεωργοὺς προδανεῖς τοὺς εἰς αὐτὸν χρήματα διὰ νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν καὶ νὰ δύνανται νὰ πληρώνουν τακτικὰ τὸν φόρον τῆς δεκάτης. Διὰ νὰ μὴ μεταβαίνουν οἱ ἀγρόται εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παραμελοῦν οὕτω τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀγρῶν, εἰσήγαγε τὸν θεσμὸν τῶν κατὰ δήμους δικαστῶν, οἱ δποῖοι περιήρχοντο κατὰ τὴν χώραν καὶ διέλυνον ἐπὶ τόπου τὰς μὴ σπουδαίας διαφοράς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ ἀγρόται μένοντες σχεδὸν διαρκῶς εἰς τὸν ἀγρούς των δὲν εἶχον τὴν ἐπιθυμίαν οὕτε τὸν καιρὸν νὰ ἀναμηγγύωνται εἰς τὰ πολιτικά,

Ο Πεισίστρατος ἦτο φύλος τῶν γραμμάτων. Πρῶτος ἴδρυσεν εἰς τὰς Ἀθήνας βιβλιοθήκην. Συνέλεξε καὶ κατέγραψε τὰ ἔπη τοῦ Ὁμήρου, τὰ δποῖα πρότερον ἐψάλλοντο σποραδικῶς, καὶ διέταξε ν' ἀπαγγέλωνται δλόκληρα κατὰ τὴν ἔօρτὴν τῶν Παναθηναίων. Ἐκόσμησε τὴν πόλιν μὲ διάφορα κτίσια. Κατεσκεύασεν ἀγροτικὰς ὁδοὺς καὶ ὑδραγωγεῖα. Ἐθεσε τὰ θεμέλεια τοῦ μεγαλοπρεποῦς ναοῦ τοῦ Ὄλυμπίου Διός, τὸν δποῖον μετὰ πολλοὺς αἰώνας (150 μ. Χ.) φροδόμησεν δὲ Ψωμαῖος αὐτοκράτωρ Ἀδριανός. Ἐν γένει δὲ Πεισίστρατος ἀνύψωσε τὰς Ἀθήνας καὶ κατέστησεν αὐτὰς κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας. Διὰ τοῦτο δικαίως θεωρεῖται ὡς θεμελιωτὴς τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν.

Πεισίστρατίδαι.—Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πεισίστρατου (527) ἔλαβε τὴν ἀρχὴν δὲ πρεσβύτερος νίδος αὐτοῦ Ἰππίας ἔχων συνάρχοντα καὶ τὸν νεώτερον ἀδελφὸν του Ἰππαρχον. Καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ ἐκυβέρνων κατὰ ἀρχὰς πολὺ καλῶς, δπως ὁ πατήρ των. Ἀλλ' δὲ Ἰππαρχος ἐκδικούμενος προσωπικὸν πάθος κατά τίνος εὐγενοῦς νέου, δνόματι Ἀρμοδίου, ἀπηγόρευσεν εἰς τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ νὰ κανηφορήσῃ μετ' ἄλλων παρθένων κατὰ τὴν ἔօρτὴν τῶν Παναθηναίων. Τὴν οἰκογενειακὴν ταύτην ὑβριν δὲν ἦνέχθη δὲ Αρμόδιος. Ὅθεν μὲ τὸν στενὸν του φίλον Ἀρι-

στογείτονα καὶ μὲ ἄλλους νέους δημιοκρατικῶν φρονημάτων παρεσκεύασε συνωμοσίαν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταλύσουν τὴν τυφαννίδα. Ὁμελλε δὲ ἡ κατάλυσις νὰ γίνῃ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἑορτὴν ταύτην οἱ συνωμόται μόνον τὸν Ἰππαρχον κατώρθωσαν νὰ φονεύσουν, ἐφονεύθησαν δόμως καὶ ὁ Ἀρμόδιος καὶ ὁ Ἀριστογείτων, διὸν πρῶτος εὐθὺς μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἰππαρχου ὑπὸ τῶν δοφυφόρων τούτου, δὲ ὁ Ἀριστογείτων μετά τινας ἡμέρας κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἰππίου.

Ἐκτοτε ὁ Ἰππίας κατέστη σκληρότατος. Πολλοὺς ἐκ τῶν πολιτῶν ἐφόνευσε καὶ ἄλλους ἔξωρισε καὶ τὰς περιουσίας αὐτῶν ἐδήμευσε. Ὁθεν καὶ τὸ μῆσος τοῦ λαοῦ ἐναντίον αὐτοῦ ἐκορυφώθη. Τότε οἱ φυγάδες, τῶν δοπίων προϊσταντο οἱ ἀπὸ πολλοῦ ἔξοριστοι Ἀλκιμεωνίδαι, βοηθούμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Κλεομένους ἐποιούρκησαν τὸν Ἰππίαν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ Ἰππίας στενοχωρηθεὶς ἦναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἀπέλθῃ ἐξ Ἀθηνῶν. Μετέβη δὲ μετὰ τῆς οἰκογενείας του πρὸς τὸν ἐτεομαλῆ ἀδελθόν του Ἡγιστροτόν, τύραννον τοῦ παρὰ τὸν Ἐλλήσποντον Σιγείου.

12. Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς τυφαννίδος ἥρχισαν αἱ στάσεις μεταξὺ τῶν ἀριστοκρατικῶν καὶ τῶν δημιοκρατικῶν. Ἀρχηγὸς τῶν ἀριστοκρατικῶν ἦτο ὁ Ἰσαγόρας, φίλος τοῦ Ἰππίου, τῶν δὲ δημιοκρατικῶν ὁ Κλεισθένης, υἱὸς τοῦ Μεγακλέους καὶ τῆς Ἀγαρίστης· ὑπερισχύσας δὲ ὁ Κλεισθένης μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα τοῦ Σόλωνος ἐπ' ὀφελείᾳ μὲν τοῦ δῆμου, πρὸς βλάβην δὲ τῶν εὐπατριδῶν.

Καὶ πρῶτον διὰ νὰ διασπάσῃ τὰς παλαιὰς φυλάς, αἱ δόποιαι βάσιν εἶχον τὴν καταγωγὴν καὶ ὡς τοιαῦται ἥδυναντο ν' ἀποβοῦν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν πολιτείαν, κατήργησεν αὐτάς. Διὰ νὰ ἀναμεῖη δὲ τοὺς πολίτας οὕτως ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ καμμία διάκρισις μεταξὺ αὐτῶν λόγῳ καταγωγῆς διηγεσε δῆλους τοὺς Ἀθηναίους εἰς δέκα φυλάς. Αἱ νέαι φυλαὶ βάσιν εἶχον τὴν κατοικίαν τῶν πολιτῶν, εἶχον δηλαδὴ αἱ νέαι φυλαὶ τοπικὸν χαρακτῆρα, τύπον διοικητικῆς διαιρέσεως. Ἐκάστη ἐκ τῶν δέκα φυλῶν περιελάμβανε πολίτας ἀδιακρίτως πάσης τάξεως καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων παλαιῶν φυλῶν. Διὰ νὰ αὐξήσῃ δὲ τὸν ἀριμοὸν τῶν πολιτῶν ὁ Κλεισθένης ἐποιειτογράφησε τοὺς ἐν Ἀθήναις κατοικοῦντας ξένους καὶ ἀπελευθέρων. Ἐπειτα διήγεσε τὴν χώραν εἰς δῆμους.

“Εκαστος δῆμος ἀπετέλει αὐτόνομον κοινότητα, προϊστατο δὲ αὐτοῦ εἰς δήμαρχος. Διὰ τῆς συντάξεως τῶν δήμων εἰς αὐτοτελεῖς κοινότητας συνήνωσεν δὲ Κλεισθένης ὅλους τοὺς δημότας ἐκάστου δήμου καὶ τοὺς συνέδεσε πρὸς ἄλλήλους οὕτως ὡστε ὅντες δημόται τοῦ αὐτοῦ δήμου καὶ ἐκ τῶν δήμων δημαρχούμενοι νὰ θεωροῦνται ἀναμεταξύ των ἵσοι καὶ νὰ μὴ διακρίνουν τοὺς παλαιοὺς πολίτας ἀπὸ τοὺς νεοπολίτους.

Τὴν βουλὴν τῶν τετρακοσίων ηὔησεν εἰς πεντακοσίους, ἐκλεγομένων πεντήκοντα βουλευτῶν ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Διηρεῖτο δὲ ἡ βουλὴ εἰς δέκα τμήματα καὶ ἐκαστὸν ἐξ αὐτῶν περιελάμβανε τοὺς βουλευτὰς μιᾶς φυλῆς ἦτοι πεντήκοντα. Οἱ πεντήκοντα οὕτοι βουλευταὶ εἶχον τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ 36 ἡμέρας (διαιρέθεντος καὶ τοῦ ἔτους εἰς δέκα τμήματα) καὶ δηνομάζοντο **πρυτάνεις**, δὲ χρόνος τῆς ἀρχῆς των ὠνομάζετο **πρυτανεία** καὶ ἡ φυλὴ, εἰς τὴν δροίαν ἀνηκον, **πρυτανεύοντα**. Ἡ σειρὰ τῶν πρυτανειῶν ὠρίζετο διὰ κλήρου. Ωσαύτως διὰ κλήρου ἐξελέγετο καθ' ἐκάστην ἐκ τῶν πρυτάνεων εἰς πρόεδρος, δηνομάζομενος, **ἐπιστάτης**. Ὁ ἐπιστάτης ἐκράτει τὴν σφραγίδα καὶ τὰς κλεῖδας τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, προΐδρευε δὲ καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οἱ πρυτάνεις ἐτρέφοντο δημοσίᾳ δαπάνῃ εἰς τὸ πρυτανεῖον.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ δήμου συνήρχετο ἥδη τακτικῶς μὲν τετράκις καθ' ἐκάστην πρυτανείαν, ἐκτάκτως δέ, δσάκις παρουσιάζετο ἀνάγκη.

— ‘Ο Κλεισθένης ὤρισε νὰ ἐκλέγωνται κατ’ ἔτος δέκα στρατηγοί, εἰς ἐξ ἐκάστης φυλῆς. Οἱ στρατηγοὶ ἐν καιρῷ μὲν εἰρήνης ἐφρόντιζον νὰ παρασκευάζουν τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς χώρας καὶ διηρύθυνον τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν αὐτῆς, ἐν καιρῷ δὲ πολέμου εἶχον τὴν στρατηγίαν ἐκαστος ἀνὰ μίαν ἡμέραν.

— ‘Ο Κλεισθένης ἔθεσε καὶ τὸν **περὶ δστρακισμοῦ** νόμον διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς τυραννίδος. Πᾶς πολίτης, δὲ όποιος καθίστατο ἐπικίνδυνος εἰς τὴν πολιτείαν εἴτε διὰ τὸν πλούτον του εἴτε διὰ τὴν πολιτικὴν του δύναμιν, ἐξωστρακίζετο ἐκ τῆς πόλεως ἐπὶ δέκα ἔτη. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν ἐφηρμόσθη ὁ νόμος ἐπὶ τῶν φύλων καὶ συγγενῶν τοῦ Πεισιστράτου. Ἀλλὰ βραδύτερον δὲ ἐξοστρακισμὸς ἀπέβη ἀπλῶς ὅργανον τοῦ φύλου καὶ τοῦ φατριαστικοῦ πνεύματος, ἐξωστρακίζετο δὲ συνήθως ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀσθενεστέρους πολιτικῆς φατρίας διὰ νὰ δύναται ἡ ἄλλη φατρία νὰ διαχειρίζεται τὰ κοινὰ ἀνενογκλήτως. Ὁ ἐξοστρακισμὸς δὲν συνεπέφερεν ἀτιμίαν οὔτε δήμευσιν τῆς περιουσίας. Διὰ νὰ ἐξοστρακισθῇ τις, ἐπρεπε νὰ ψηφίσουν κατ-

αὐτοῦ ἦ, κατ' ἄλλους, νὰ μετάσχουν τῆς ψηφοφορίας τὸ διλιγότερον ἐξ χιλιάδες, ἄλλως δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὁ ἔξιστρακισμός.

Αἱ τολμηραὶ διατάξεις τοῦ Κλεισθένους ἡρέθισαν τὴν ἀριστοκρατικὴν φατρίαν, ὁ δὲ προϊστάμενος αὐτῆς Ἰσαγόρας προσεκάλεσε τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Κλεομένην, ἵνα ἔλθῃ καὶ ἐκδιώξῃ ἐξ Ἀθηνῶν τοὺς Ἀλκμεωνίδας ὃς ἐναγεῖς. Ὁ Κλεομένης δύο φορᾶς ἔξεστρατεύσε κατὰ τῶν Ἀθηνῶν. Καὶ τὴν μὲν πρώτην φορὰν ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἡττημένος· κατὰ δὲ τὴν δευτέραν ἔλαβεν ὡς συμμάχους κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἑκτὸς τῶν Πελοποννησίων καὶ τοὺς Βοιωτούς καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχεν ἐνεκα τῆς ἀσυμφωνίας τῶν συμμάχων καὶ ὁ Κλεομένης ἡναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ἀπακτος. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι, ἀφοῦ ἀπηλλάγησαν ἀπὸ τὸν κίνδυνον, ἐπῆλθον κατὰ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς παρὰ τὸν Εὔριπον· διαβάντες δὲ κατόπιν εἰς τὴν Εὔβοιαν ἐνίκησαν αὐθημερὸν καὶ τοὺς Χαλκιδεῖς, ἥ δὲ Χαλκίς, ἥ περιφανὴς μητρόπολις τοσούτων ἀποικιῶν, ὃς θὰ ἔδωμεν κατωτέρῳ, ἔγινεν ἀθηναϊκὴ ἀποικία, διανεμηθείσης τῆς γώρας εἰς τέσσαρας χιλιάδας κληρούχους Ἀθηναίους.

22. Ὁ δεύτερος ἐλληνικὸς ἀποικισμὸς

Ἡ δομὴ τῶν Ἐλλήνων πρὸς ἀποικισμὸν ἐπανελήφθη κατὰ τὸν δύγδονον αἰῶνα, εἰς τοῦτο δὲ συνετέλεσαν ποιῆλα αἴτια, κυριώτατα δῆμως τὸ ἔξης, α') εἰς πολλὰ μέρη τῆς Ἐλλάδος ὁ πληθυσμὸς ηὗξηθη τόσον πολὺ, ὥστε τὰ προϊόντα τῆς γῆς δὲν ἐπήρκουν νὰ διαθρέψουν τόσον πληθυσμόν, β') αἱ πολιτειακαὶ μεταβολαὶ εἰς μερικὰς πόλεις ἐπέφεραν τοιαύτας ἀνατροπάς, ὥστε αἱ μερίδες, αἱ δοῖαι ἐνικῶντο, ἀναγκάζοντο νὰ ζητοῦν νέαν πατρίδα· καὶ γ') τὸ φύσει ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα τῶν Ἐλλήνων. Τελευταῖον δὲ καὶ αἱ ἐγχώριαι ἀοχαὶ ἐνεκεν ἐσωτερικῶν λόγων ἐξέπεμπον πολλάκις ἀποικίας.

Οἱ δεύτεροι ἐλληνικὸι ἀποικισμοὶ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ δύγδου μέχρι τοῦ ἔκτου αἰῶνος. Πρὸς ἀνατολὰς τὰ παράλια τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, ὁ Εὔξεινος Ηόντος μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀζοφικῆς, πρὸς νότον ἥ Αἴγυπτος καὶ ἥ Κυρηναϊκή, καὶ πρὸς δυσμὰς ἥ Σικελία καὶ ἥ κάτω Ἰταλία καὶ αἱ ἀκταὶ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας ἐγέμισαν ἀπὸ ἐλληνικὰς ἀποικίας, αἱ δοῖαι ήμιλλῶντο εἰς τὸ στάδιον τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Αἱ πόλεις δέ, αἱ δοῖαι ἐξέπεμψαν τὰς περισσοτέρας καὶ σπουδαιοτέρας τῶν ἀποικιῶν, ἥσαν ἥ Μίλητος, τὰ

Μέγαρα, ή Χαλκίς, ή Κόρινθος, ή Φώκαια, ή Ρόδος καὶ ή Θήρα.

Α'. *Αἱ πρὸς δυσμὰς ἀποικίαι.*—Κατ' ἀρχὰς οἱ Ἑλληνες ἐτράπησαν πρὸς δυσμάς. Οἱ Κορίνθιοι, πρωτότεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους Ἑλλήνας προοδείσαντες κατὰ θάλασσαν, περὶ τὸ 735 ἐτόλμησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὰς ναυτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των μέχρι Σικελίας. Κατέλαβον δὲ καὶ ἀπόκισαν τὴν Κέρκυραν διὰ νὰ διευκολύνουν τὸν πλοῦν αὐτῶν μεταξὺ Πελοποννήσου καὶ Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ἔχουν πρόχειρον ἐμπορικὸν σταθμὸν εἰς τὰς ἐμπορικὰς των σχέσεις μὲ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἰλλυρίαν. Μετὰ ταῦτα ἀπόκισαν ἐπὶ τῆς Ηλυσικῆς παραλίας οἱ μὲν Κορίνθιοι τὴν Ἀπολλωνίαν, οἱ δὲ Κερκυραῖοι τὴν Ἐπίδαμνον. Κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ ὁγδούνος αἰώνος οἱ Ἑλληνες ἤρχισαν ἀμφότεροι νὰ καταλαμβάνουν τὰ παράλια τῆς Σικελίας καὶ τῆς κάτω Ἰταλίας.

Εἰς τὴν Σικελίαν οἱ Χαλκιδεῖς ἔκτισαν τὴν πρώτην ἀποικίαν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς νήσου, τὴν **Νάξον**, ητὶς βραδύτερον ἔκτισε τὰς παρακειμένας πόλεις **Κατάνην** καὶ **Λεοντίνους**. Ἐπειτα οἱ Κορίνθιοι ἔκτισαν τὰς **Συρακούσας** ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας, αἰτινες σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβησαν ή μεγίστη καὶ δυνατωτάτη ἐκ τῶν ἐν τῇ Δύσει ἑλληνικῶν ἀποικιῶν. Οἱ Χαλκιδεῖς μετὰ Κυμαίων ἔκτισαν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ τοῦ χωρίζοντος τὴν Σικελίαν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας τὴν **Ζάγκλην**, ή δοπία κατόπιν ὑπὸ τῶν Μεσσηνίων μετωνομάσθη **Μεσσήνη**. Οἱ Μεγαρεῖς ἔκτισαν τὰ **Μέγαρα** καὶ οἱ Ρόδιοι τὴν **Γέλαν**. Ἐκ τῆς Γέλας προῆλθεν δὲ **Ἀκράγας**, ἐκ τῆς Ζάγκλης ή **Ιμέρα**, καὶ ἐκ τῶν Σικελιωτῶν Μεγαρέων δὲ **Σελινοῦς**.

Εἰς τὴν κάτω ἡ νότιον Ἰταλίαν τοσοῦτον ἦτο τὸ πλῆθος τῶν ἑλληνικῶν ἀποικιῶν, ὥστε αὗτη ὀνομάζετο **Μεγάλη Ἑλλάς**. Αἱ ἀποικίαι αὗται παρὸ ὅλα τὰ προσκόμματα, τὰ δοπία παρενέβαλλον οἱ ἄγροι ἴθαγενεῖς, προήχθησαν εἰς μεγάλην εὐπορίαν καὶ πλοῦτον διὰ τοῦ κατὰ θάλασσαν ἴδιως ἐμπορίου, τὸ δοπίον ἐμεριζόντο μὲ τοὺς Ἐτρούσκους καὶ μὲ τοὺς Καρχηδονίους. Οἱ μέγας ὅμως πλοῦτος ἐπέφερεν εἰς τὰς πλείστας ἐνωρὶς νάρκωσιν καὶ μαλθακότητα.

Ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἰταλίᾳ ἀποικιῶν ἀρχαιοτάτη ἦτο ή Κύμη, ή δοπία ἐκτίσθη ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Ἀσίᾳ Κύμης καὶ τῆς ἐν Εὐβοίᾳ Χαλκίδος κατὰ τὰ μέσα τοῦ ἐνάτου αἰώνος. Διετέλεσε δὲ ἐπὶ ίκανὸν χρόνον ή Ιταλικὴ Κύμη ή μόνη κατὰ τὰς χώρας ταύτας ἀντιπρόσωπος τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ μετέδιδεν εἰς αὐτὰς τὰ προϊόντα τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτι-

σμοῦν. Υπὸ τῆς Κύμης ταύτης κατόπιν ἐκτίσθη ἡ *Παρθενόπη* (σημερινὴ Νεάπολις). Οἱ Χαλκιδεῖς ἐκτίσαν τὸ *Ρήγιον* ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς κειμένης κατέναντι τῆς Ζάγκλης.

Τὸ νοτιώτερον μέρος τῆς Ιταλικῆς χερσονήσου ἀπετέλει σχεδὸν ἀποκλειστικῶς τὴν ἀποικιακὴν περιοχὴν τῶν Ἀχαιῶν τῶν βιορείων χωρῶν τῆς Πελοποννήσου. Οὗτοι κατέλαβον δλόκηρον τὴν χώραν ἀπὸ τοῦ Τάραντος μέχρι τοῦ Τυρρηνικοῦ πελάγους. Αἱ παλαιότεραι ἐκ τῶν ἰδρυθεισῶν εἰς τὸ μέρος αὐτὸν ἀποικιῶν ἦσαν ἡ *Σύβαρις*, τῆς δοπίας οἵ κάτουκοι ἔγιναν διαβότοι ἐπὶ μαλθακότητι, τρυφῇ καὶ ἀσωτείᾳ, ἡ *Κρότων*, ἡ δοπία ἐφημίζετο διὰ τὴν καλλιέργειαν τῆς ἀθλητικῆς τέχνης, καὶ τὸ *Μεταπόντιον*. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς παραλίας ἴδρυθεσαν καὶ οἱ *Ἐπιξεφύριοι Δοκοροὶ* ὑπὸ τῶν Ὀπουντίων Λοκρῶν. Εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τῆς νοτίου Ἰταλίας ἀνήκει καὶ ὁ *Τάρας*, εἰς τὸν μυχὸν τοῦ διμονύμου κόλπου, ἡ μόνη ὑπὸ τῆς Σπάρτης ἴδρυθείσα ἀποικία, Ἐκ τῶν εἰρημένων δὲ ἀποικιῶν προηῆθον καὶ ἄλλαι πάμπολαι ἀποκίαι, αἵτινες ἐκάλυψαν δῆλην νότιον Ἰταλίαν.

Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Γαλλίας ἴδρυθη ὑπὸ τῶν Φωκαέων τῷ 600 π. Χ. ἡ σπουδαιοτάτη *Μασσαλία*, ἡ δοπία ἡσκῆσε λίαν ἐκτεταμένον ἐμπόριον καὶ διέδωκε τὸν ἐλληνικὸν πολιτισμόν. Καὶ οἱ Μασσαλιῶται ἴδρυσαν διάφορα ἐμπορεῖα κατὰ τὰς Αγιστικὰς Ἀλπεις, οἷον τὴν *Ολβίαν*, *Αντίπολιν*, *Νίκαιαν*, *Μένοικον*, καὶ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ισπανίας, ὡς τὴν *Ρόδην*, τὴν *Ἀγάδην* καὶ ἄλλας.

B'. Ἀποικίαι πρὸς νότον. — Ἐπὶ τῶν βιορείων παραλίων τῆς Ἀφρικῆς ἐκτίσθη ὑπὸ τῶν Θηραίων περὶ τὸ 624 π. Χ. ἡ *Κυρήνη*, ἡ δοπία ταχέως προήχθη καὶ κατέστη τὸ κέντρον ἀκμαίου κράτους. Πέριξ αὐτῆς σὺν τῷ χρόνῳ ἐκτίσθησαν καὶ ἄλλαι πόλεις ἡ *Ἀπολλωνία*, ἡ *Βάροη*, ἡ *Τεύχειρα* καὶ ἡ *Βερενίκη*, οὕτω δὲ συνεκροτήθη ἡ *Κηφυναϊκὴ πεντάπολις*. Καὶ αὐτὴ ἡ Αἴγυπτος, ἡ δοπία ἔως τότε ἦτο κλεισμένη εἰς τοὺς ἔνοντας, ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος ἡνοίχθη εἰς τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Μιλήσιοι ἐκτίσαν ἐν αὐτῇ τὴν *Ναύκρατιν* τῷ 620 π. Χ. ἡ δοπία μεγάλως προήχθη διὰ τοῦ ἐμπορίου.

G'. Ἀποικισμὸς τῶν ἀκτῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης. — Αἱ μακεδονικαὶ καὶ αἱ θρακικαὶ ἀκταὶ εἶχον μεγάλην σπουδαιότητα, διότι ἦσαν πλούσιαι εἰς ἔντειαν, χρησιμωτάτην διὰ τὴν ναυπηγίαν, καὶ εἰς μεταλλωρύχεια. Οἱ Χαλκιδεῖς τῆς Εύβοιάς ἐκάλυψαν μὲ πολυαριθμούς ἀποικίας τὴν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας τοίγλωσσον χερσόνησον, *Ἐλληνικὴ Ιστορία*. — N. Βραχνοῦ. "Ἐκδοσις Δ'. 19—5—925 5

ἥ δοίας καὶ **Χαλκιδικὴ** ἐκ τούτου ὀνομάσθη. Ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου ἔδουσαν ὄσαύτως ἀποικίας καὶ οἱ Ἐρετοῖες καὶ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀθηναῖοι. Ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ ἀποικιῶν προεῖχον ἡ **"Ολυνθός** (τῶν Χαλκιδέων), ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν, ἡ **Ποτείδαια** (τῶν Καρινθίων), ἡ **"Ακανθός** καὶ τὰ **Στάγειρα** (τῶν Ἀνδρίων) καὶ ἄλλαι. Εἰς τὰ νότια παράλια τῆς Θράκης ἐκτίσθησαν ὑπὸ τῶν Λεσβίων ἡ **Αἶνος** καὶ ὑπὸ τῶν Τητῶν τὰ **Ἄβδηρα**. Ἡ πόλις αὗτη ἦτο μὲν πατρὶς τοῦ διασήμου φιλοσόφου Δημοκρίτου καὶ τοῦ σοφιστοῦ Πρωταγόρου, ἐν τούτοις ὅμως οἱ κάτοικοι αὐτῆς (**Ἄβδηροι**) ἦσαν περιβόητοι διὰ τὴν εὐήθειαν καὶ τὴν ἀπειροκαλίαν των. Ωσαύτως ἔξελληνίσθησαν αἱ νῆσοι **Σαμοθράκη** καὶ **Θάσος**, τὰς δοίας πρότερον εἶχον καταλάβει οἱ Φοίνικες.

Δ'. **Ἀποικισμὸς τοῦ Ἑλλησπόντου, τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ Εὔξείνου Πόντου.**

— Απὸ τοῦ Ἑλλησπόντου ἀρχίζει ἡ ἀποικιακὴ περιοχὴ τῶν ιωνικῶν πόλεων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Αἱ ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τοῦ Ἑλλησπόντου πόλεις **Ἄβυδος**, **Ἀρίσβη**, **Πάριον**, καθὼς ἐπίσης ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Χερσονήσου αἱ **Λίμναι** καὶ ἡ **Καρδία** ἦσαν ἀποικίαι τῶν Μιλησίων. Ἐκ τῶν ἄλλων μικρασιατικῶν πόλεων ἡ Φώκαια ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ Ἑλλησπόντου τὴν **Δάμφακον**. Καὶ τῆς Προποντίδος τὰς ἀκτὰς κατὰ τὸ πλεῖστον κατέλαβον οἱ Μιλήσιοι. Ως στήριγμα διὰ τὴν εὐρυτέραν ἐπέκτασιν αὐτῶν ἦτο ἡ **Κύζικος**. Ἐκ ταύτης δριμώμενοι ἀπώκισαν διλόκληρον τὴν νότιον ἀκτὴν τῆς Προποντίδος μέχρι τοῦ Βοσπόρου. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως σημεῖον ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου, τὸ δόποιον ἐκυριάζει τῆς ἐμπορικῆς ὁδοῦ τοῦ Εὔξείνου Πόντου, ἀφήρεσαν ἀπὸ τοὺς Μιλησίους οἱ Μεγαρεῖς. Οὕτοι ἔκτισαν ἐπὶ μὲν τῆς εὐρωπαϊκῆς ὅρμης τοῦ Βοσπόρου τὸ **Βυζάντιον**, ἐπὶ δὲ τῆς ἀσιατικῆς τὴν **Χαλκηδόνα**.

Τὸ ἀνοίγμα τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ ἡ ἔναρξις τῆς καταλήψεως τῶν ἀκτῶν αὐτῆς ἔγινεν ὑπὸ τῶν Μιλησίων κατὰ τὸν ἔβδομον αἰώνα. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ ἑλληνικοῦ ἀποικισμοῦ ἐλαβε τὸ ὄνομα Εὔξείνος Πόντος. Ἰδιαίτερως τὰς ἀσιατικὰς ἀκτὰς τοῦ Εὔξείνου Πόντου ἀπώκισαν οἱ Μιλήσιοι διὰ περισσοτέρων πόλεων, ἐκ τῶν δοιών ἀπὸ ἐμπορικῆς ἀπόφεως σπουδαιοτάτη ἀπέβη ἡ **Σινώπη**. Αὕτη ἐκ παραλλήλου πρὸς τὴν μητρόπολιν Μίλητον ἀπώκισεν διλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ Εὔξείνου Πόντου μέχρι τῆς Κοιλίδος· σπουδαιόταται δὲ ἀποικίαι αὐτῆς ἦσαν ἡ **Κερασοῦς** καὶ ἡ **Τραπεζοῦς**. Ἐπὶ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς

τοῦ Εὐξείνου Πόντου, νοτίως τοῦ Ἰστρου ποταμοῦ, ἀπόκισαν οἱ Μιλήσιοι τοὺς **Τόμους**, τὴν Ὀδησσὸν καὶ τὴν Ἀπολλωνίαν. Ἐτόλιμησαν οὗτοι νὰ ἴδούσουν ἀποικίαν καὶ εἰς τὴν παραλίαν τῆς σημερινῆς νοτίου Ψωσίας, τὴν κατοικουμένην ὑπὸ τῶν Σκυθῶν. Σπουδαιοτέρα τῶν ἀποικιῶν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ήτο ἡ ἐπὶ τοῦ Βορυσθένους **Ολβία**. Ωσαύτως ἀνεπτύχθησαν εἰς σημαντικὰ ἐμπορικὰ κέντρα καὶ αἱ ἀποικίαι **Θεοδοσία**, **Παντικάπαιον** καὶ **Φαναγόρεια**, τὰς δύοις ἴδρυσαν οἱ Μιλήσιοι ἐπὶ τῆς Ταυρικῆς χερσονήσου (Κριμαίας). Μόλις κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα ἥχοισαν καὶ οἱ Μεγαρεῖς ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς Μιλήσιους νὰ ἐγκαθίστανται ἐνταῦθα. Εἰς τὴν Βιθυνίαν ἴδρυθη ὑπὸ αὐτῶν ἡ **Ηράκλεια**, ὑπὸ αὐτῆς δὲ πάλιν ἴδρυθησαν ἡ **Χερσάν** ἐπὶ τῆς νοτιοδυτικῆς ἄκρας τῆς Κριμαίας καὶ ἡ **Μεσημβρία** ἐπὶ τῆς θρακικῆς ἀκτῆς τοῦ Πόντου.

Οὕτω λοιπὸν δὲ ἔλληνισμός, ἡ ἔλληνικὴ γλῶσσα, τὰ ἔλληνικὰ ἥθη καὶ οἱ ἔλληνικοι θεσμοὶ ἔξηπλώθησαν ἀπανταχοῦ ἀνὰ πάσας τὰς ἀκτάς, δπου τὸ εὑφορον τῆς γῆς, δπου καλὸς λιμήν, δπου ἡ εύκολία τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ κέρδους ἐδελέαζον τοὺς ἀποίκους.

Οἱ ἀποικοὶ ἀπερχόμενοι ἐκ τῆς μητροπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἐνός, ἐκ τῶν εὐγενεστέρων οἰκογενειῶν, δστις ἐκαλεῖτο **οἰκιστής**, παρελάμβανον μεθ' ἑαυτῶν ἐκ τοῦ πρυτανείου τῆς μητροπόλεως μέρος τοῦ ἱεροῦ πυροῦ, τὸ δποῖον ἐσήμαινε τὸν δεσμὸν τῆς ἀποικίας μὲ τὴν μητρόπολιν. Ὅταν δὲ ἔφθανον εἰς τὸ μέρος, δπου ἔμελλον νὰ ἐγκατασταθοῦν, ἐτέλουν θρησκευτικὴν τελετὴν καὶ ἐγκαθίστων τὴν ἐστίαν τῆς πόλεως, δπου διετήρουν ἀσβεστον τὸ πῦρ, τὸ δποῖον ἐκόμισαν ἐκ τῆς μητροπόλεως.

Πολιτικῶς αἱ ἀποικίαι ἦσαν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὰς μητροπόλεις. Οἱ μόνοις δεσμὸς ἦτο τὸ σέβας πρὸς τὴν μητρόπολιν καὶ ἡ λατρεία τῶν πατρῷων θεῶν. Εἰς τὸν πόλεμον ἐβοήθουν ἡ μία τὴν ἄλλην καὶ ἐθεωρεῖτο ἀνόσιον νὰ πολεμοῦν ἀναμεταξύ των. Ἐν γένει ἡ σχέσις μεταξὺ μητροπόλεως καὶ ἀποικίας ἦτο οὐα ἡ σχέσις μεταξὺ μητρὸς καὶ ἐγγάμου θυγατρός.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δὲν περιωδίσθη εἰς τὴν καλουμένην τώρα Βαλκανικὴν χερσόνησον, ἀλλ' ἐπεξετάθη πανταχοῦ, δπου διεδόθη δὲ ἔλληνισμός. Οἱ Ἑλληνες, δις προείπομεν, ἡμιλλῶντο εἰς τὸ στάδιον τῆς εὐημερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Μετὰ μάκρους ἀγῶνας καὶ πολλὰ παθήματα ἐπρώτευσαν εἰς διους τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως

καὶ ἀρετῆς, ἀνεδείχθησαν τὸ μεγαλοφυέστατον ἄμα καὶ μαχιμώτατον τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἔθνων, τὸ καλλιτεχνικότατον καὶ ἐν πολλοῖς πρακτικώτατον. Σεμνυνόμενοι δὲ δικαίως διὰ τὴν διμολογουμένην ταύτην ἀρετὴν ἀπέδωκαν κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα π. Χ. εἰς ἕαυτοὺς τὸ ὄνομα τοῦ τελείου ἀνθρώπου, ὅλους δὲ τοὺς ἄλλους ὡνόμασαν βαρβάρους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'.

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ Ε' ΑΙΩΝΟΣ

23. Τὰ ἐλληνικὰ πολιτεύματα.

Τὰ ἀρχαιότατα πολιτεύματα εἰς τὰς διαφόρους Ἑλληνικὰς πόλεις ἦσαν βασιλεῖαι κληρονομικαί. Προϊόντος δημοσίου τοῦ χρόνου καὶ σὺν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ἔθνους ἡ βασιλεία ἥρχισε νὰ καταρρέῃ, τούναντίον δὲ ηὗξάντει ἡ ἴσχὺς καὶ ἡ δύναμις τῶν εὐγενῶν, οἱ δποῖοι περιεστοίχιζον τοὺς θρόνους τῶν βασιλέων καὶ ἀπέτελον τὸ συμβούλιον αὐτῶν. Ἡσαν δὲ οἱ εὐγενεῖς οὗτοι οἱ μέγιστοι τῆς χώρας γαιοκτήμονες. Ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ ὀγδόου αἰῶνος κατηργήθη ἡ βασιλεία εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀντ' αὐτῆς δὲ ἰδρύθη ὀλιγαρχία ἥτοι ἀρχὴ ὀλίγων ἀνδρῶν, τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ πλουσιωτέρων. Μόνον εἰς τὴν Σπάρτην διετηρήθη ἡ βασιλεία μέχρι τῶν τελευταίων χρόνων, ἀλλὰ τὰ δικαιώματα αὐτῆς, ὡς εἴδομεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν, περιωρίσθησαν κατὰ πολὺ. Ὡσαύτως ἡ βασιλεία διετηρήθη καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὀλιγαρχία κατέστη μισητὴ εἰς τοὺς πολλούς. Οἱ εὐγενεῖς, οἱ δποῖοι κατεῖχον τὴν ἔξουσίαν, ὅχι μόνον ἀπέκλεισαν τὸν δῆμον ἀπὸ κάθε συμμετοχὴν εἰς τὰ κοινά, ἀλλὰ καὶ τὸν κατεπίεζον μὲ ἐπαχθεῖς φόρους καὶ μὲ βαρείας ἐργασίας. Ἐν τούτοις ὁ δῆμος διὰ τῆς ἔμπορίας καὶ τῆς βιομηχανίας προήχθη εἰς εὐπορίαν καὶ ἀπέκτησε συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων του. Ἐνεκα τούτον ἔξηγέρθη κατὰ τῶν εὐγενῶν καὶ ἀπήτησε καὶ αὐτὸς συμμετοχὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν. Ἐντεῦθεν ἐπροκαλοῦντο συχναὶ στάσεις. Καὶ εἰς μερικὰς μὲν πόλεις οἱ εὐγενεῖς ἤναγκασθησαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ ἀνετέθη ἡ δισορθούμωσις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων εἰς τοὺς λεγομένους **νομοθέτας**. Εἰς ἄλλας δημοσίεις ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀπαίτησιν τοῦ δήμου καὶ ἔξηκολούμθουν νὰ καταπιέσουν καὶ νὰ καταθλίψουν αὐτόν. Διὰ τοῦτο ἐπροκάλεσαν βιαιοτέρους καὶ αἵματηροτέρους ἀγῶνας. Κατὰ τούτους τοὺς ἀγῶνας

μερικοὶ δυνατοὶ καὶ φιλόδοξοι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν, ὥφελούμενοι ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ πλήθους κατέλυσαν εἰς μερικὰς πόλεις τὴν διλιγαρχίαν καὶ ἔγιναν **τύραννοι**, συγκεντρώσαντες εἰς χειράς των τὴν ὑπεροτάτην τῆς πολιτείας ἀρχήν. Ἡ ἐποχὴ τῆς τυραννίδος συμπίπτει ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑβδόμου αἰῶνος μέχρι τῶν μέσων τοῦ ἔκτου.

Πολλοὶ ἐκ τῶν τυράννων ἐκυβέρνησαν λαμπρά, ὅπως ὁ Πεισίστρατος εἰς τὰς Ἀθήνας, ὁ Κύψελος καὶ ὁ Περιάνδρος εἰς τὴν Κόρινθον καὶ ὁ Κλεισθένης εἰς τὴν Σικουῶνα. Οἱ διάδοχοι δμως αὐτῶν ἔξωκειλαν εἰς κατάρρησιν τῆς ἔξουσίας των καὶ ἀπέβησαν δεσπόται βίαιοι. Ἐπὶ τῶν μηδικῶν χρόνων κατελύθη σκεδὸν πανταχοῦ ἡ τυραννίς καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν κατὰ μέγα μέρος οἱ Σπαρτιάται· ἀντὶ δὲ τῆς τυραννίδος εἰς μὲν τὰς Ἰωνικὰς πόλεις ἴδρυμησαν δημοκρατίαν, εἰς δὲ τὰς δωρικὰς διλιγαρχίαν.

24. Τὰ πολεμικά.

Ο στρατός.—Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τὰ πολεμικὰ προώδευσαν κατὰ πολύ. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἀπὸ τοῦ 18ου μέχρι τοῦ 60ου ἔτους τῆς ἡλικίας οἱ πολῖται ὑπέκειντο εἰς στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐκαλοῦντο δσάκις ἡ ἀνάγκη τὸ ἀπῆτε. Ὁ στρατὸς ἀπετελεῖτο ἐξ δπλιτῶν, ψιλῶν καὶ ἵππεων. Οἱ δπλῖται, ἦτοι βαρέως ὠπλισμένοι (βαρὸν πεζικόν), ἦσαν πολῖται ἐκ τῶν εὑπορωτέων τάξεων, ὑπηρέτουν δὲ ἄνευ μισθοῦ καὶ ἐπομηθεύοντο ἐξ ἰδίων τὰ ὅπλα των, τὴν σκευὴν καὶ τὰς τροφάς των. Ἀπετέλουν δὲ οἱ δπλῖται τὴν κυριωτέραν δύναμιν τοῦ στρατοῦ. Οἱ ψιλοὶ ἦτοι ἐλαφρῶς ὠπλισμένοι (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταί) ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν ἀπορωτέων τάξεων, τῶν μὴ δυναμένων δι^{τόν} ἰδίων ἔξόδων νὰ πορισθοῦν τέλειον ὠπλισμόν. Τὸ ἵππικὸν δὲν ἔθεωρεῖτο τόσον σπουδαῖον. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων μόνοι οἱ Θεσσαλοὶ καὶ οἱ Βοιωτοὶ εἶχον ἵππικὸν ἄξιον λόγου.

Εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ πρῶτον ἔτος οἱ νέοι ἡσκοῦντο εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων, τὸ δὲ δεύτερον ὑπηρέτουν ὡς περίπολοι ἐντὸς τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐφρούρουν τὰ φρούρια αὐτῆς, τὰ δποὶα ἥσαν εἰς τὰ μεθόρια· μεθ' ὁ (κατὰ τὸ 20ὸν ἔτος) κατετάσσοντο εἰς τὸν ἐνεργὸν στρατόν, δίδοντες τὸν ἔξης ὅρκον :

«Δέν θὰ καταισχύνω τὰ ὅπλα τὰ ἱερά, οὐδὲ θὰ ἐγκαταλείψω τὸν στρατιώτην, πλησίον τοῦ δποίου ἥθελον ταχθῇ· θὰ ὑπερασπίσω καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια καὶ μόνος καὶ μετὰ πολλῶν, καὶ τὴν πατρίδα δέν θὰ παραδώσω μικροτέραν, ἀλλὰ πολὺ μεγαλειτέραν καὶ ἐνδοξοτέραν παρ' ὅσον τὴν παρέλαβον, καὶ θὰ

νπακούω μετά προθυμίας εἰς τοὺς κρίνοντας πάντοτε μετά φρονήσεως, καὶ θὰ πείθωμαι εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους».

Ἄπο τοῦ 40οῦ μέχρι τοῦ 60οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας ἀνῆκον εἰς τὴν ἐφεδρείαν, ἡ δποία ἦτο προωρισμένη νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ ὅρια τῆς χώρας.

Εἰς τὴν Σπάρτην ἡ στρατιωτικὴ ἀγωγὴ ἥρχιζε κυρίως εἰπεῖν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἥν ἡ πολιτεία παρελάμβανε τοὺς παῖδας πρὸς ἀνατροφήν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σπαρτιᾶται κυρίως τὰ δύο τελευταῖα ἔτη τῆς ἀγωγῆς ἀφιέρων εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Κατὰ τὰ δέκα πρῶτα ἔτη τῆς στρατιωτικῆς των ὑπηρεσίας (20ὸν-30ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας) ἐχοησιμοποιοῦντο εἰς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας· ἀπὸ δὲ τοῦ 30οῦ ἔτους ἀνῆκον εἰς τὸν καθ' αὐτὸν ἐνεργὸν στρατόν.

Οἱ δπλισμὸς τοῦ δπλίτου ἦτο δπως καὶ κατὰ τοὺς δμηρικοὺς χρόνους, ἀλλὰ δὲν ἐμάχοντο πλέον ἀτάκτως, δπως κατὰ τὴν δμηρικὴν ἐποχὴν. Οἱ δπλῖται παρετάσσοντο συνήθως εἰς **φάλαγγα**. Ἡτο δὲ ἡ φάλαγξ σῶμα πυκνόν, τοῦ δποίου τὸ βάθμος καὶ πλάτος διέφερε κατὰ τὴν συνήθειαν ἢ τὰς περιστάσεις. Ἡ φάλαγξ ἐβόδιζε καὶ εἰλίσσετο λαμβάνουσα διαφόρους σχηματισμούς. Ἐφ' ὅσον δὲ τὸ ἔδαφος ἦτο δμαλόν, παρεῖχεν αὕτη ἰσχὺν ἀκατανίκητον. Ὅταν δμως τὸ ἔδαφος καθίστατο διακεκομένον, δυσκόλως ἥδυνατο νὰ διατηρήσῃ τὴν συνοχήν. Οἱ ψιλοὶ ἐχοησιμοποιοῦντο εἰς ἀναγνωρίσεις, εἰς καταλήψεις δυσβάτων διὰ τὴν φάλαγγα τόπων, εἰς τὸ νὰ προκαλοῦν τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὴν μάχην, νὰ παρενοχλοῦν αὐτὸν κατὰ τὴν σύρραξιν τῆς φάλαγγος, καὶ τέλος εἰς τὸ νὰ καταδιώκουν αὐτόν.

Παρὸ τοῖς Ἀθηναίοις ὑπῆρχε νόμος αὐλστηρότατος τιμωρῶν μὲ θάνατον τὴν αὐτομολίαν ἢ τὴν παράδοσιν εἰς αἰχμαλωσίαν, μὲ **ἀτιμίαν** δὲ (στέρησιν τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων) τὴν δειλίαν ἢ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς θέσεως· ἀντιθέτως κάνθε ἔξαιρετικὴ πρᾶξις ἀνδραγαμίας ἥμειβετο μὲ βαθμὸν ἢ μὲ ἀλλας τιμάς. Καὶ εἰς τὴν Σπάρτην, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν προειρημένων, οἱ **τρέσαντες** καὶ ὁιψάσπιδες γενόμενοι ἐτιμωροῦντο μὲ **ἀτιμίαν**. Παρὸ τοῖς Σπαρτιάταις ἀπηγορεύετο καὶ ἡ καταδίωξις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἡ ἀπογύμνωσις ἐχθρικῶν πτωμάτων. Γενικὴ δμως συνήθεια ὑπῆρχε παρὸ τοῖς Ἑλλησιν οἱ νικηταὶ ν' ἀφαιροῦν τὰ ὅπλα τῶν φονευομένων ἐχθρῶν καὶ νὰ συναθροίζουν αὐτὰ εἰς σωρόν, τὸν δποῖον ωνόμαζον **τρόπαιον**. Ἡτο δὲ τὸ τρόπαιον σημεῖον τῆς νίκης.

Πρὸιν ἀρχίσουν τὴν μάχην οἱ Ἑλλήνες προσέφερον θυσίαν εἰς τοὺς

θεοὺς καὶ δὲν συνεκρότουν μάχην πρὸν ὁ μάντις δηλώσῃ ὅτι οἱ οἰωνοὶ τῶν σπλάγχνων τοῦ ἰερείου ἥσαν αἴσιοι.

Tὸν ναυτικόν.—Τὰ πλοῖα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρότους αἰῶνας ἥσαν ἄνευ καταστρώματος καὶ ἔχοησίμευον μόνον ὡς πορθμεῖα. Πρῶτοι οἱ Φωκαῖς, ὡς λέγεται, κατεσκεύασαν **μακρὰς ναῦς**, ὡς ὀνομάσθησαν.³ Ήσαν αὗται αἱ λεγόμεναι **πεντηκόντοροι** ἥτοι πλοῖα, τὰ διποῖα εἶχον πεντήκοντα κωπία καὶ πεντήκοντα κωπηλάτας, 25 εἰς τὴν μίαν πλευρὰν καὶ 25 εἰς τὴν ἄλλην, καθημένους κατὰ στοίχους. Οἱ Ἐρυθραῖοι κατεσκεύασαν πλοῖα μὲν δύο σειρὰς κωπίων εἰς κάθε μίαν τῶν πλευρῶν, τὰς καλουμένας **διήρεις**, καὶ οἱ Κορίνθιοι πλοῖα μὲ τρεῖς σειρὰς κωπίων, ἥτοι τὰς καλουμένας **τριήρεις**. Αἱ τριήρεις ἔχοησίμευον ὡς πολεμικὰ πλοῖα. Εἶχον καταστρώματα, τὰ δὲ πληρώματα αὐτῶν συγκείμενα ἐκ κωπηλατῶν, ναυτῶν καὶ ἐπιβατῶν ἀνήροχοντο εἰς ὑπερδιακοσίους ἄνδρας. Ἡ τριήρης εἶχεν ἔμπροσθεν μετάλλιον ἔμβολον καὶ ἐν ἐκ τῶν πρώτων στρατηγημάτων τῆς ναυμαχίας ἥτο νὰ προσβάλλουν τὰ πλοῖα τῶν ἔχθρων κατὰ τὴν πλευρὰν διὰ τοῦ ἐμβόλου τούτου καὶ οὕτω νὰ τὰ βυθίζουν.

25. Ἐμπόριον, ναυτιλία, νομίσματα.

Καθὼς εἴπομεν εἰς τὰ προηγούμενα, ἀφ' ὅτου οἱ Δωριεῖς κατέλαβον τὴν Κρήτην, ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία ἔξεπεσε καὶ σὺν τῷ χρόνῳ τὸ ἐμπόριον μετεῖξεν.⁴ Ανατολῆς καὶ Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Φοίνικας.⁵ Άλλὰ μετὰ τὸν ἀποικισμὸν τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς⁶ Ασίας ἤχισαν καὶ πάλιν οἱ Ἑλληνες νὰ ἐπιδίωνται εἰς τὴν ναυτιλίαν καὶ δλίγον κατ' δλίγον ἔξηνάγκασαν τοὺς Φοίνικας ν'⁷ ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας.⁸ Ἐκτότε ἤχισε καὶ πάλιν νὰ ἀκμάζῃ ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον πρὸ πάντων εἰς τὰς ἀποικίας τῆς Μικρᾶς⁹ Ασίας.

Εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀκμὴν τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου συνετέλεσεν ὅχι μόνον ἡ φυσικὴ δραστηριότης τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἐγενικεύθη ἡ χρῆσις τῶν νομίσματων, τὰ δὲ νομίσματα, ὡς γνωστόν, διευκολύνουν πολὺ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγάς.

Πολλοὺς αἰῶνας πρὸν ἐφευρεθῆ τὸ νόμισμα, τὰ χρήσιμα εἰς τὸν βίον ἤγοράζοντο καὶ ἐπωλοῦντο δι' ἀπλῆς ἀνταλλαγῆς, αἱ δὲ ἀξίαι ἔξετιμῶντο συνήθως εἰς βοῦς καὶ εἰς πρόβατα. Τὸ πρῶτον βῆμα ἐκ τῆς

πρωτογενοῦς ταύτης μεθόδου τῆς συναλλαγῆς ἔγινε διὰ τῆς ἀντικαταστάσεως τῶν βιοῶν καὶ τῶν προβάτων διά τυνος ὑλῆς, ἡ ὅποια εὐκολώτερον ἐβαστάζετο καὶ ἡ ὅποια εἶχε πραγματικὴν ἀξίαν ἥ κατὰ συνθήκην περιεβλήθη τοιαύτην. Τοιαύτη εὐκόλως βασταζομένη ὑλὴ ἦσαν τὰ μέταλλα, ὁ χαλκὸς καὶ ὁ σίδηρος, καὶ μάλιστα ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἀργυρός. Τὰ μέταλλα τὰ πρωτοισμένα διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς εἶχον σχῆμα διαβίδιων ἥ διβελίσκων ἀνευ ἐπισήμου ἐμβλήματος.

Πρῶτοι οἱ Χαλδαῖοι τῆς Βαβυλῶνος ἐφεῦρον ὠρισμένον σύστημα μέτρων καὶ σταθμῶν. ¹Ο βαβυλώνιος σταθμὸς εἶχε τρεῖς κυρίας μονάδας, τὸ **τάλαντον**, τὴν **μνᾶν** καὶ τὸν **σίκλον**. ²Ἐν τάλαντον ἰσοδυνάμει μὲ ἔξηκοντα μνᾶς καὶ μία μνᾶ μὲ ἔξηκοντα σίκλους. ³Ήτο λοιπὸν τὸ βαβυλωνιακὸν σύστημα ἔξηκονταδικόν.

Ο διὰ τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς χρυσὸς καὶ ἀργυρός ἐκόπτετο συνήθως εἰς τεμάχια στρογγύλα ἥ τετράγωνα ὠρισμένου βάρους, κατὰ τὸ βαβυλωνιακὸν σταθμικὸν σύστημα, καὶ περιεφέροντο ταῦτα ἀπὸ χειρὸς εἰς χειρὰ. Τὸ σύστημα τοῦτο ἔξηπλώθη καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Βαβυλῶνος καὶ δὴ καὶ εἰς τὴν Λυδίαν καὶ τὴν Φοινίκην. Λέγεται ὅτι πρῶτοι οἱ Λυδοὶ ἐφεῦρον τὸ νόμισμα, ἥτοι ἐπὶ τοῦ ζυγισμένου τεμαχίου χρυσοῦ ἥ ἀργύρου ἐχάραξαν Ἰδίαν σφραγῖδα, ἥ ὅποια καθίστα περιττὴν τὴν ζύγισιν τοῦ τεμαχίου, οὕτω δὲ ἔκαστον τεμάχιον μετεβλήθη εἰς νόμισμα. ⁴Ἐκ τῆς Λυδίας κατὰ Ἑρῷαν καὶ ἐκ τῆς Φοινίκης κατὰ Θάλασσαν τὸ βαβυλώνιον σύστημα εἰσήχθη καὶ εἰς τὰς κατὰ τὴν Μικρὰν ⁵Ασίαν ἐλληνικὰς ἀποικίας. Πρώτη δὲ ἥ Φώκαια καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτῆν καὶ ἄλλαι ἐλληνικαὶ πόλεις ἔκοψαν χρυσὰ καὶ ἀργυρᾶ νομίσματα. ⁶Αφοῦ δὲ ἔγινεν ἀρχή, μετ' οὐ πολὺ εἰσήχθησαν εἰς κυκλοφορίαν καὶ πρακτικώτεραι ὑποδιαιρέσεις τῆς νομισματικῆς-μονάδος. Αἱ Ἰωνικαὶ πόλεις συνωμολόγησαν νὰ δέχωνται ἀμοιβαίως τὰ ἴδια τῶν νομίσματα. Οὕτω δὲ ἐσχηματίσθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Ιωνίας σύνδεσμος ἐλληνικῶν χωρῶν, εἰς τὰς ὅποιας ἥκμασε τὸ ἐμπόριον ὃσον εἰς κανὲν ἄλλο μέρος. ⁷Η ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία, ἐπέφερε μεγάλας μεταβολὰς καὶ νεωτερισμούς. Εἰς τὴν Ιωνίαν κατὰ πρῶτον ἥ κίνησις τοῦ διὰ θαλάσσης ἐμπορίου ἐδέσποσε τοῦ ὅλου βίου τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην ἀπέβη ἀντὶ τῆς γεωργίας ἡ ἐμπορία καὶ ἥ ναυτιλία ἥ βάσις τῆς εὐημερίας τῶν λαῶν. Κορυφαία δὲ τῆς Ιωνικῆς ὁμοσπονδίας ὑπῆρξεν ἥ Μῆλητος.

¹Ἐκ τῆς Μικρᾶς Ασίας καὶ τῆς Φοινίκης μετεδόθη τὸ νόμισμα καὶ

εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκ ταύτης εἰς τὰς ἐν τῇ Δύσει ἀποικίας της. Ἄλλος εἰς τὴν Ἑλλάδα δὲ βασινώνιος σταθμὸς ὑπέστη βαθμιαίαν ἔκπτωσιν, ἐκ τούτου δὲ προῆλθεν δὲ αἰγινητικὸς σταθμός, δὲ εὐβοϊκὸς καὶ ἐπὶ Σόλωνος δὲ ἀττικός. Οἱ αἰγινητικὸς σταθμὸς ἦτο δὲ βαρυτέρος καὶ ἔγινε δεκτὸς εἰς ὅλας τὰς δωρικὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου. Οἱ εὐβοϊκὸς ἦτο ἐλαφρότερος καὶ ἦτο ἐν κρήσει εἰς τὰς Ἰωνικὰς πόλεις. Οἱ δὲ σολῶνειος ἢ ἀττικὸς σταθμὸς ἦτο ἀκόμη ἐλαφρότερος. Ἐκτότε ἡ μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ μάλιστα μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας ἐμπορικὴ ἐπικοινωνία ἀπέβη ζωηροτάτῃ, ἀν καὶ οὐχὶ πάντοτε εἰρηνικῇ.

Μεταξὺ τῶν σπουδαιοτάτων ἐμπορικῶν πόλεων τοῦ δγδόνος αἰῶνος ἦσαν ἡ Χαλκίς καὶ ἡ Ἐρετρία. Αὗται ὑπῆρχαν αἱ μέγισται ἀντίπαλοι τῆς πέραν τῆς θαλάσσης Μίλητου, ἀμφοτέρων δὲ αἱ ἀποικίαι ἦσαν πολυαιριθμόταται. Τῶν δύο δὲ τούτων εὐβοϊκῶν πόλεων τὰ πλοῖα ἐκάλυπτον τὰ πελάγη. Περὶ τὰ τέλη τοῦ δγδόνος αἰῶνος ἐξερράγη μεταξὺ Χαλκίδος, καὶ Ἐρετρίας μέγας πόλεμος. Καὶ ἐφαίνετο μὲν δὲ πόλεμος οὗτος ὅτι ἔγινε διὰ τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιζήλων πόλεων κείμενον Ληλάντιον πεδίον, ἐξ οὗ **Ληλάντιος** πόλεμος ὠνομάσθη ἀλλὰ κατ' οὐσίαν ἦτο πόλεμος περὶ τῆς κατὰ θάλασσαν υπεροχῆς. Ἀπόδειξις τούτου εἶναι δὲ καθολικὸς χαρακτήρ, τὸν δποῖον οὗτος προσέσλαβε. Σύμπασα ἡ ναυτιλούμενη Ἑλλὰς μετέσχε τοῦ πολέμου τούτου, καὶ ἄλλαι μὲν πόλεις συνεμάχησαν μὲ τὴν Χαλκίδα, ὅπως ἡ Σάμιος καὶ ἡ Κόρινθος, ἄλλαι δὲ μὲ τὴν Ἐρετρίαν, ὅπως ἡ Μίλητος καὶ ἡ Κέρκυρα. Η διαίρεσις δὲ ὅλης τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο ἐχθρικὰ στρατόπεδα ἐξ ἀπαντος θὰ εἴχεν ἀφορμὴν τὴν σύγκρουσιν ἐμπορικῶν συμφερόντων. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ἐνικήθη ἡ Ἐρετρία.

26. Πνευματικὴ καὶ ἡθικὴ ἀνάπτυξις.

Οὐμοῦ μὲ τὴν ὑλικὴν πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῶν Ἑλλήνων ἥρχισε κάπως καὶ ἡ πνευματικὴ αὐτῶν ἀνάπτυξις. Η πνευματικὴ κίνησις τῶν Ἑλλήνων ἥρχισεν ἀφ' ὅτου προσέλαβον οὗτοι τὸν ἀλφάβητον. Τοῦτο συνέβη πιθανώτατα κατὰ τὸν ἔνατον αἰῶνα, καθ' ὃν δηλαδὴ χρόνον οἱ Ἑλληνες ἥρχισαν νὰ ἔρχωνται εἰς στενωτέρας σχέσεις μὲ τὴν Ἀνατολήν. Οἱ Ἑλληνικὸς ἀλφαβῆτος κατάγεται ἐκ τοῦ σημιτικοῦ (φοινικοῦ) ἀλφαβήτου ἀνεπτύχθη δὲ κατὰ πρῶτον πιθανῶς εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἥτις εὑρίσκετο εἰς στενωτάτας μὲ τὴν Ἀνατολὴν σχέσεις καὶ ἔνεκα τού-

του ἀκριβῶς ὑπερέβη ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πολιτισμοῦ.

Οὐδὲν ἔχει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀλφάραβητος ἐξαπλωθεὶς καὶ εἰς τὰ μέρη τῆς εὐρωπαϊκῆς Ἑλλάδος ὑπέστη ἐν τῇ χρήσει τῆς γραφῆς μεταβολάς τινας τοπικάς, ἀλλὰ κατὰ τὸν πέμπτον αἰώνα π. Χ. ἐπεκράτησεν εἰς ὅλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον ὁ ἰωνικὸς ἀλφάραβητος. Οὕτω δὲ ἐτέθη ἡ βάσις, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔμελλε νὰ ἴδουσθῇ ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ τέχνη τοῦ γράφειν κατ’ ἀρχὰς βεβαίως ἦτο περιωρισμένη εἰς στενὸν κύκλον. Κατὰ τὸν ὅγδοον αἰώνα (800 - 700) δὲν ἐγίνετο χρῆσις τῆς γραφῆς. Κατὰ τὸν ἔβδομον (700 - 600) ἐγίνετο περιωρισμένη χρῆσις. Ἀλλ’ ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰώνος, δηλ. ἀπὸ τοῦ 600 καὶ ἔπειτα, γίνεται κοινὴ χρῆσις τῆς γραφῆς. Ἐκτοτε ἥρχισε νὰ λαμβάνῃ ἐπίδοσιν ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ τὸν πέμπτον αἰώνα ἔφθασεν εἰς τὴν μεγίστην ἀκμήν.

Μὲ τὴν πνευματικὴν πρόοδον εἶναι στενῶς συνδεδεμένη καὶ ἡ ἡμικὴ πρόοδος. Ἐνῷ ἡ ἐποχὴ τοῦ Ὁμηρου μὲ τὴν λέξιν ἀρετὴν ἐννοεῖ κάθε εἶδος πνευματικῶν καὶ σωματικῶν προτερημάτων, π. χ. εἰς τὰς γυναικας ἐννοεῖ τὴν ὀραιότητα, ἀρχῆςει ἀπὸ τοῦ 7ου αἰώνος ἡ ἀρετὴ νὰ λαμβάνῃ τὴν σημασίαν τῆς ἡμικῆς ἱκανότητος, χωρὶς ν' ἀποβάλῃ τὴν παλαιάν της σημασίαν. Κατὰ τὴν γνώμην λοιπὸν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἡ ἀρετὴ δύναται ν' ἀποκτηθῇ δι' ἵδιων κόπων, ἐνῷ αὕτη κατὰ τὴν δοξασίαν τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς ἦτο δῶρον τῶν θεῶν. Σημαντικὸν εἶναι ὅτι μεταξὺ ὅλων τῶν ἀρετῶν τιμάται κατ’ ἔξοχὴν ἡ δικαιοσύνη, μία ἐννοια, τῆς ὁποίας καὶ αὐτὴ ἡ λέξις λείπει παρορθόφων.

Τὴν ἀρίστην ἀπόδειξιν διὰ τὴν ἡμικὴν κατάστασιν μιᾶς ἐποχῆς παρέχει τὸ πολεμικὸν δίκαιον, οἷον ἐν πολέμῳ δηλαδὴ ἰσχύοντες νόμοι, τῆς ἐποχῆς αὐτῆς. Ἀρχῆςει ἥδη νὰ φείδεται τις τοῦ ἡττημένου ἐχθροῦ καὶ νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς τοὺς αἰχμαλώτους τὴν ἀπολύτωσιν. Μετὰ τὴν νίκην δίδονται τὰ πτώματα πρὸς τοὺς οἰκείους καὶ πρὸς ταφὴν γίνεται ἀνακοχὴ τις. Καὶ εἰς τὴν φιλανθρωπίαν παρατηρεῖται πρόοδος. Θεωρεῖται τώρα ἀγενὲς νὰ χαίρῃ τις διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀντιπάλου ἢ νὰ περινθρεῖται τὸν νεκρὸν αὐτοῦ.

Ἡ διαρκοῦσα ἐμπόλεμος κατάστασις μεταξὺ τῶν γειτονικῶν ἐθνῶν ὑπεκρώησεν ἥδη εἰς εἰρηνικὰς σχέσεις. Ὡσαύτως μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων τῆς αὐτῆς πολιτείας ἡ χειροδοκία ἐξαφανίζεται, ἀντικαθισταμένη διὰ τῶν ποινικῶν δικαστηρίων τῆς πολιτείας. Ἡ γνώμη ὅτι ὁ θάνατος

ηδύνατο νὰ ἔξιλεωθῇ διὰ χρηματικῆς πληρωμῆς δὲν ὑφίσταται πλέον. Μόνος δὲ θάνατος ἢ ή μακροχρόνιος ἔξορία τοῦ φρονέως δύναται νὰ ίκανοποιήσῃ τὴν συναίσθησιν τοῦ δικαίου.

Ἡ γυνὴ κατὰ τὴν διμηρικὴν ἐποχὴν εἶχε τιμητικὴν θέσιν ὡς σύντροφος τοῦ ἀνδρός. Ἡ συνήθεια ὅμως νῦν ἀγοράζεται ἢ γυνὴ ἐταπείνωνεν αὐτήν, διότι ἀπὸ νομικῆς ἀπόφεως ἐθέωρετο ὃς πρᾶγμα. Ἀλλ᾽ ἀπὸ τοῦ ἓτοῦ αἰῶνος ἔξελιπεν ἡ συνήθεια τῆς ἀγορᾶς. Ἡ κόρη λαμβάνει ἥδη ὑπανδρευομένη προῖκα καὶ οὕτω ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὴν ἀπεριόριστον ἴσχὺν τοῦ ἀνδρός. Συνεπείᾳ τούτου ἡ μνγάτηρ ἀποκτᾷ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς κληρονομικὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας. Οὐχὶ ἥττον καὶ εἰς τὴν πνευματικὴν κίνησιν τῆς ἐποχῆς ἔλαβε μέρος ἡ γυνὴ. Τοῦτο δεικνύει ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ποιητοῖων τὰς δροίας παρόντας παρόντας, ἡ Σαπφώ ἡ Λεσβία, ἡ Μύρτις καὶ ἡ Κόριννα ἐκ Βοιωτίας, ἡ Τελέσιλα ἐξ Ἀργους, ἡ Πράξιλλα ἐκ Σικυῶνος καὶ ἄλλαι.

Τὰ ἥμικὰ ζητήματα ἐνδιέφερον πολὺ τοὺς Ἕλληνας κατὰ τὸν ἓτο αἰῶνα. Ὁ Ἡσίοδος διὰ τοῦ ποιήματός του **Ἐργα καὶ Ημέραι** ἀπεπιράθη νὰ συνθέσῃ τὸν ἥμικὸν κώδικα. Ἐκτοτε ἥμικὰ παραγγέλματα ἀποτελοῦν μέγα μέρος τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως καὶ μάλιστα τῆς ἐλεγείας, περὶ τῆς δροίας δὲ λόγος κατωτέρω. Τὰ ποιήματα τοῦ Σιμωνίδου καὶ τοῦ Πινδάρου, τὰ δροῖα ἐποιήθησαν πρὸς ἔξυμνησιν τῶν νικητῶν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς ἀγῶνας, εἴναι πλήρη ἥμικῶν διδασκαλιῶν.

Ως ἀντιπρόσωποι τούτων τῶν ἥμικῶν διδασκαλιῶν ἐθεωροῦντο ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων οἱ καλούμενοι **ἐπτὰ σοφοί**, Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, Πιττακὸς ὁ Μυτιληναῖος, Σόλων ὁ Ἀθηναῖος, Περίανδρος ὁ Κορίνθιος καὶ ἄλλοι. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τούτων, πιθανῶς δὲ, συνέγραψαν ποιητικὰ ἔργα ἥμικον περιεχόμενον. Τὰ γνωμικά των «γνῶθι σαυτόν», «μηδὲν ἄγαν», «πᾶν μέτρον ἀριστον» καὶ τὰ παρόμοια ἀπετέλουν τὴν βάσιν τῆς λαϊκῆς ἥμικῆς.

Εἰς τὴν ἀρχὴν βεβαίως τοῦ νὰ πράττῃ τις τὸ καλὸν χάριν αὐτοῦ τοῦ καλοῦ οἱ Ἕλληνες ταύτης τῆς ἐποχῆς καὶ οἱ ἐπτὰ σοφοὶ δὲν ἔξήρθησαν. Ἡ ἥμική των διδασκαλία στηρίζεται δὲν ἔπλετη τῆς ἀρχῆς τοῦ ὀφελίμου. Ὁ Ἡσίοδος ἀποτρέπει ἀπὸ τὴν ἐπιορκίαν μὲ τὴν σκέψιν ὅτι τὸ γένος ἐκείνου, δὲ δροῖος ἐπιορκεῖ, καθοσιοῦται εἰς τὸν Ἀδην. Ὁ Σόλων εὔχεται μὲν νῦν ἀποκτήσῃ πλοῦτον, δὲν θὰ ἥθελεν ὅμως νῦν

ἀποκτήσῃ αὐτὸν μὲ ἀθέμιτα μέσα, διότι γρήγορα ἢ ἀργά θὰ ἀκολουθήσῃ ἢ τιμωρία τῆς ἀδίκου πράξεως.

27. Θρησκεία καὶ λατρεία

‘Υπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῆς εἰρημένης μεταβολῆς εἰς τὰς ἡμικὰς γνώμας τῶν Ἑλλήνων ἥρχισαν καὶ αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν δοξασίαι νὰ λαμβάνουν καθαρωτέραν μορφήν. Παρ’ Ὁμήρῳ οἱ θεοὶ εἶναι οἱ ἵσχυροὶ κύριοι τοῦ κόσμου, οἱ δποῖοι ἀπονέμουν τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δυστυχίαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅπως ἀρέσκει εἰς αὐτούς. Διὰ νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὔνοιαν τῶν θεῶν οἱ ἀνθρώποι ἐν μόνον μέσον ὑπάρχει, ἢ πλουσία θυσία. Τώρα ἐκτὸς τούτου οἱ θεοὶ θεωροῦνται ως προστάται τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τιμωροὶ τοῦ ἀδίκου καὶ ἐν γένει ὡς ἄγρυπνοι φύλακες τῶν ἡμικῶν νόμων. Οἱ θεοὶ ἀμείβουν τὴν ἀρετὴν καὶ κολάζουν τὴν κακίαν, ἀν καὶ πολλάκις ἢ τιμωρία ἐπέρχεται πολὺ βραδέως. Οἱ θεοὶ ἀπαιτοῦν ἥδη οἱ προσερχόμενοι πρὸς αὐτοὺς νὰ εἶναν ἄγνοι καὶ καθαροὶ τὴν ψυχήν.

Ἐν γένει ὅλος ὁ βίος τῶν Ἑλλήνων μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην αὐτῶν εὐσέβειαν πρὸς τοὺς θεούς. Ὁ Ἑλλην ὅλας τὰς ἐπισήμους περιστάσεις τοῦ βίου του, ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς γεννήσεως μέχρι τοῦ θανάτου του, καθηγίαζε μὲ θρησκευτικὰς τελετάς. Κατὰ τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου του ἔθυε γενέθλια· τὸν γάμον καθέρουν μὲ θρησκευτικὰς τελετάς· καὶ εἰς τὰ πένθη ἔζητε παρηγορίαν ἐν τῇ θρησκείᾳ· καὶ τὴν μνήμην τῶν νεκρῶν ἐπίσης μὲ θρησκευτικὰς τελετὰς ἔτιμα.

Ἡ λατρεία ἔξακολον θεῖ τοῖς τῶν θυσιῶν, τὴν δποίαν μετὰ προσοχῆς καὶ εὐλαβείας ἐτίθουν οἱ Ἑλληνες, ἔμεινε σχεδὸν ἀμετάβλητος ἀπὸ τοὺς δημορικοὺς χρόνους. Ὁπως καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, πᾶς ἀνὴρ ἥδυνατο νὰ προσφέρῃ μόνος θυσίας εἰς τὸν θεόν· ἀλλ’ οὐχ ἦττον καὶ οἱ ἱερεῖς ἐνομίζοντο ἀναγκαιότατοι εἰς τὴν λατρείαν. Πρὸς λατρείαν ἐκάστου θεοῦ ἐκτὸς τῆς εὐσέβειας ἀπῆτείτο καὶ ἐμπειρία, μόνοι δὲ οἱ ἱερεῖς ἥσαν ἐμπειροὶ τῶν νόμων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰς θυσίας καὶ τὰς εὐχάς.

Ἡ ταφὴ τῶν νεκρῶν.—Τὸν ἐνταφιασμὸν τῶν ἀποθνησκόντων οἱ Ἑλληνες ἔθεώρουν ὡς πρᾶγμα σπουδαιότατον, διότι ἐπίστευον ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώντων, ἀν τὰ σώματα αὐτῶν ἔμενον ἀταφα, δὲν ἥδυναντο νὰ κατέλθουν εἰς τὸν Ἄδην, ἀλλὰ περιεπλανῶντο εἰς τὸν κόσμον ὑφιστάμεναι φρικτὰς ταλαιπωρίας. Τόσον δὲ ἵσχυρὸν ἦτο παρὰ

τοῖς Ἐλλησι τὸ αἰσθῆμα τοῦτο, ὥστε ἐθεωρεῖτο θρησκευτικὸν καθῆκον διαβάτης, ὅταν συνήντα νεκρὸν ἀταφον, νὰ δίπτη ἐπ' αὐτοῦ δλίγον χῶμα. Μετὰ τὴν μάχην πρώτη μέριμνα τῶν στρατηγῶν ἦτο νὰ θάπτουν τοὺς νεκρούς.

Πρὸ τῆς ἐκφροφᾶς τοῦ νεκροῦ ἐτελούντο τὰ ἔξῆς: πρῶτον ἔλουν τὸ σῶμα τοῦ νεκροῦ καὶ ἡλειφον αὐτὸ διὰ μύρων. ἔπειτα ἐνέδυον αὐτὸν μὲ καθαρὰ λευκὰ ἱμάτια, τὴν δὲ κεφαλὴν ἐστεφάνων μὲ νωπὰ ἄνθη, καὶ ἀφοῦ ἐθετον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ ὀβολὸν διὰ νὰ πληρώσῃ τὸν πορθμέα Χάρωνα, ὅστις ἤθελε διαπεραιώσει αὐτὸν εἰς τὸν Ἀδην, τὸν ἐτοποθέτουν ἐπὶ κλίνης ἐν τῇ αἰθούσῃ, ὅπου προσερχόμενοι μελανειμονοῦντες οἱ οἰκεῖοι καὶ φίλοι ἐθρήνουν αὐτόν.

Ἡ ἐκφροφὰ τοῦ νεκροῦ ἐγίνετο τὴν ἀκόλουθον ἢ τὴν τρίτην ἡμέραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἥλιου. Οἱ ἄνδρες ἐπορεύοντο ἔμπροσθεν, αἱ δὲ γυναῖκες ὅπισθεν τοῦ ἐκφροφούντο νεκροῦ. Ἡ νεκρικὴ πομπὴ συνῳδεύετο ὑπὸ μισθωτῶν θρηνοφθων, οἱ δρποῖοι ἡσαν συνήθως γυναῖκες ἐκ Καρίας. Ἐξέφερον δὲ τοὺς νεκροὺς εἰς τοὺς τάφους, οἱ δρποῖοι, ἔκειντο ἢ ἐκτὸς τῆς πόλεως, ὅπως ἐν Ἀθήναις εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν παρὰ τὸ Δίπυλον, ἢ ἐντὸς τῆς πόλεως, ὅπως ἐν Σπάρτῃ. Μετὰ τὸν ἐνταφιασμὸν ἐγίνετο εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἀποθνήσκοντος τὸ περίδειπνον ἦτο δεῖπνον πρὸς παρηγορίαν τῶν συγγενῶν τοῦ ἀποθανόντος, καὶ ἔπειτα νεκρώσιμοι τινες θυσίαι. Ἐνίστε ὁ νεκρὸς ἐκαίετο καὶ ἡ κόνις αὐτοῦ περισυναχθεῖσα ἐφυλάσσετο ἐντὸς κάλπιδος. Ἡ καῦσις ὅμως τῶν νεκρῶν ἦτο σπανιωτέρα, ἐγίνετο δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν καιρῷ πολέμου ἢ ἐπιδημίας ἢ εἰς τὴν ξένην γῆν.

28. Ὁ Ἰδιωτικὸς βίος.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ βίος τῶν Ἐλλήνων ἦτο ἀκόμη ἀπλούστερος. Αἱ οἰκίαι ἡσαν μικραὶ καὶ ἴσογειοι καὶ χωρὶς παράθυρα, οἱ δὲ τοῖχοι αὐτῶν ἀσβεστόχριστοι. Ἐπιπλα ἡσαν μία χαμηλὴ κλίνη μὲ δλίγα κλινοσκεπάσματα, μερικὰ καθίσματα, πολλάκις ἀνευ στηρίγματος τῶν νώτων, ὅμοια πρὸς τὰ σημερινὰ σκαμνία, κιβώτια, μικραὶ καὶ χαμηλαὶ τράπεζαι, πήλινα δοχεῖα, καὶ λυχνίαι. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην πρὸς φωτισμὸν ἐγίνετο χοῆσις τοῦ ἑλαίου ἐπομένως τὰς ὁμηρικὰς δᾶδας ἀντικατέστησαν αἱ λυχνίαι.

Ἡ ἵνδυμασία ἔξακολουθεῖ σχεδὸν ἡ αὐτή. Οἱ ἄνδρες ἐφόρουν κατάσαρκα λινοῦν χιτῶνα, ὅστις ἔξωντο περὶ τὴν δσφὴν καὶ ἐσχημάτιζε

πτυχάς, ἔφθανε δὲ συνήθως μέχρι τῶν γονάτων. Ὁ χιτών εἶχε καὶ βραχείας κειρίδας. Καὶ αἱ γυναικεῖς ἐφόρουν χιτῶνα· ἀλλ᾽ ὁ γυναικεῖος χιτὼν ἦτο πάντοτε ποδήρης ἢ μᾶλλον εἶχε μῆκος μεγαλείτερον ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ἦτο μᾶλλον πολύπτυχος. Ἐξώνετο καὶ οὗτος περὶ τὴν ὁσφύν. Μέρος αὐτοῦ ἀνεσύρετο ἄνωθεν τῆς ζώνης καὶ ἐσχημάτιζε τὸν καλούμενον κόλπον. Ὅταν ἔξηρχοντο ἐκ τῆς οἰκίας, ἐφόρουν καὶ οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναικεῖς καὶ τὸ καλούμενον ἱμάτιον. Τὸ ἱμάτιον, καὶ τὸ ἄνδρικὸν καὶ τὸ γυναικεῖον, ἦτο μᾶλλινον τετράγωνον ὑφασμα,

Eἰκ. 11. Ἀνὴρ μετὰ χιτῶνος. Eἰκ. 12. Ἀνὴρ φέρων ἱμάτιον.

λεπτὸν ἢ παχὺ ἀναλόγως τοῦ καιροῦ, διὰ τοῦ ὅποιον ἐτυλίσποντο μὲ πολλὴν τέχνην καὶ φιλοκαλίαν. Ἐφόρουν προσέτι καὶ ὑποδήματα, τὰ δοπιὰ ἀφινον τὸ ἄνω μερος τοῦ ποδὸς ἀκάλυπτον καὶ ἐδένοντο δι᾽ ἵμαντων.

Ἡ τροφὴ τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀπλουστάτη. Ἐλαῖαι, ὅσπρια, σῦκα, τυρὸς καὶ δλίγος ἀρτος ἔηρδος ἦτο ἡ συνήθης τροφή. Ἐπινον δλίγον οἶνον καὶ οὐδέποτε σχεδὸν ἀκρατον, ἀλλὰ πάντοτε ἀνάμικτον μὲ ὕδωρ. Ἐτρωγον δὲ συνήθως οἱ Ἑλληνες τρεῖς φρορὰς τὴν ἡμέραν, τὴν πρωΐαν,

ὅταν ἡγείροντο ἐκ τῆς κλίνης, τὴν μεσημβρίαν καὶ τὴν ἐσπέραν. Καὶ τὴν μὲν πρωΐαν ἔτρωγον ἀρτον βρεγμένον εἰς δλίγον ἀκρατον οἶνον καὶ ἐκάλουν τὴν τροφὴν ταύτην **ἀκράτισμα**. περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔτρωγον μαγείρευμα, τὸ ὅποιον ἐκάλουν **ἄδριστον**. τὴν δὲ ἐσπέραν ἔτρωγον τὴν κυρίαν τροφήν, τὴν ὅποιαν ὠνόμαζον **δεῖπνον**.

Οἱ Ἑλληνες τῶν πρώτων χρόνων ἔτρωγον καθήμενοι. Κατόπιν ὅμως οἱ πλούσιοι παρέλαβον τὴν ἀνατολικὴν συνήθειαν νὰ δειπνοῦν ἔξηπλωμένοι εἰς κλίνας. Ἐνομίζετο δὲ ἡ κλίνη προτιμοτέρα ἀπὸ τὴν καθέδραν, διότι κατεῖχεν ὅλον τὸ σῶμα καὶ ἀπήγλασεν αὐτὸν ἀπὸ κάθε κίνησιν. Μόνον οἱ ἄνδρες ἔτρωγον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον.

Αἱ γυναικες ἔτρωγον καθήμεναι πλησίον τῶν συζύγων, ἐπίσης δὲ καὶ τὰ παιδία. Οἱ ἄνδρες κατεκλίνοντο ἐπὶ τῶν κλινῶν στηριζόμενοι ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ἀγκῶνος. Πρὸ αὐτῶν παρετίθετο χαμηλὴ τράπεζα μὲ τὰ φαγητά. Ποὺν κατακλιθοῦν, ἔλυνον οἱ δοῦλοι τὰ ὑποδήματα αὐτῶν καὶ ἔνιπτον τοὺς πόδας των, ἐπειτα δὲ μόνοι ἔνιπτον τὰς χεῖρας. Συνήθη φαγητὰ τῶν πλουσίων ἥσαν κρέατα, ἄτινα ἐμαγείρευν διαφοροτρόπως, δσπρια, ἰχθύες νωποὶ καὶ ἀλίπαστοι, λουκάνικα (ἀλλάντες), τυρός, ἔλαιαι καὶ ἄλλα. Αἱ περόναι ἥσαν ἀγνωστοι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Μαχαίρια μετεχειρίζοντο μόνον οἱ γέροντες ἄλλως δὲ τὰ κρέατα παρετίθεντο κομμένα εἰς μικρὰ τεμάχια. Τὸν ζωμὸν ἐρρόφουν διὰ κοχλιαρίου. Εἰς τὸ τέλος ἐγεύοντο διάφορα δπωρικὰ καὶ παντοῖα γλυκίσματα.

Εἰκ. 13.
Γυνὴ ἡμάτιον
φοροῦσσα.

29. Ἡ ἀγωγὴ τῶν παίδων κυρίως ἐν Ἀθήναις.

Ἡ καλὴ ἀγωγὴ τῶν παίδων δικαίως ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ὡς θεμελιώδης ἀρχὴ πρὸς μόρφωσιν καλῶν πολιτῶν, ἐπὶ τῶν ὅποιων στηρίζεται τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος καὶ ἡ οἰκογενειακὴ εὐδαιμονία. Διὰ τοῦτο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἦ ἀνατροφὴ τῶν τέκνων ἐγίνετο μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν.

Ἐκτὸς τῆς Σπάρτης εἰς ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἦ ἀνατροφὴ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις τῶν παίδων ἥτο ἔργον τῶν γονέων. Εἰς τὰς Ἀθήνας μάλιστα δὲ Σόλων διὰ νόμου ἐκανόνισε τὸν τρόπον τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων Ἡ ἀγωγὴ ἥτο διττή, ψυχικὴ καὶ σωματική.

‘Η διττή παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἀγωγὴ περιελάμβανε τὰ γράμματα, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν γυμναστικὴν. Τὰ τοία ταῦτα διετέλουν τὴν τελείαν παιδείαν, ἡ δποία καθιστᾶ τοὺς ἀνθρώπους καλούς κατὰ τὰ σώματα καὶ κατὰ τὰς ψυχὰς καὶ μορφώνει πολίτας ἀγαθοὺς καὶ χρησίμους εἰς τὴν πόλιν, διότι τὸ κοινὸν ἀγαθὸν καὶ ἡ ἀκρα εὐδαιμονία τῆς πόλεως ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ πρώτιστος καὶ μεγιστος σκοπὸς τοῦ βίου.

Μέχρι τοῦ ἔβδομου ἔτους τῆς ἥλικίας οἱ παῖδες ἐπαιδεύοντο κατ’ οἶκον αὖτης πόλεως. Ἐπειτα ἐστέλλοντο εἰς τὰ διδασκαλεῖα. Οἱ εὗποροι παρέδιδον τοὺς νίοις των εἰς παιδαγωγοὺς διὰ νὰ τοὺς ὀδηγοῦν εἰς τὰ διδασκαλεῖα. Ἐλαμβάνοντο δὲ οἱ παιδαγωγοὶ ἐκ τῶν δούλων καὶ συνήθως ὅχι ἐκ τῶν σοβαρῶν καὶ νοημόνων.

Τὰ διδασκαλεῖα ἦσαν ἴδιωτικὰ, ἐν τούτοις διετέλουν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῆς πόλεως. Ἡ διάρκεια τῆς κἀθ’ ἥμεραν διδασκαλίας ἦτο ὡρισμένη ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι δύσεως τοῦ ἥλιου. Οἱ παῖδες οἱ μὲν εὐπορώτεροι συνοδεύομενοι ὑπὸ τῶν παιδαγωγῶν, οἱ δὲ ἄποροι ἀνευ ἀκολουθίας μεταβαίνοντες εἰς τὰ διδασκαλεῖα ἐβάδιζον ἡσύχως καὶ κοσμίως.

Τὰ οἰκήματα τῶν διδασκαλίων ἦσαν πεντεχρῶς ἐπιπλωμένα. Ὡς μόνο ἐπιπλα είχον ὀλίγα ἀπλὰ βάθρα, εἰς τὰ δόποια ἐκάθηντο οἱ μαθηταί, καρφία εἰς τοὺς τοίχους, διπόθεν ἐκρέμων τὰ βιβλία καὶ τὰ ὅργανα τῆς μουσικῆς, καὶ ἔδρας διὰ τοὺς διδασκάλους. Οἱ μαθηταὶ ἔφερον μεθ’ ἕαυτῶν τὰ ὅργανα τῆς γραφῆς. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔγραφον ἐπὶ τῶν γονάτων γράσσοντες διὰ γραφίδος τὰ γράμματα ἐπὶ πινακίδος, ἀλειμμένης διὰ κηροῦ.

Ἡ διδασκαλία ἥρχιζεν ἀπὸ τὴν ἀνάγνωσιν, τὴν γραφὴν καὶ τὴν ἀριθμητικὴν. Ἐπειτα ἥρχιζεν ἡ παιδεία ἐκείνη, ἡ δποία κυρίως συννετέλει εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς ψυχῆς. Δὲν ἐδίδετο προσοχὴ εἰς τὴν χοησιμότητα τῶν διδασκομένων καὶ εἰς τὴν ἐπισώρευσιν ποικίλων γνώσεων εἰς τὴν κεφαλὴν τῶν παίδων. Τὴν ἐκ τῶν διδασκομένων ὠφέλειαν καὶ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν διδαγμάτων εἰς τὸν πρακτικὸν βίον ἐθεώρουν βάνανσα καὶ ἀνελεύθερα. Προσεῖχον πρωτίστως εἰς τὴν μόρφωσιν τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς, εἰς τὴν διάπλασιν φρονήματος εὐγενοῦς, ἐλευθερίου καὶ μεγαλοψύχου. Τούτου ἔνεκα βάσιν τῆς παιδείας ἔταξαν τὴν μελέτην τῶν ποιητῶν, καὶ ἡ βάσις αὕτη ἀπὸ τοὺς κρόνους τοῦ Σόλωνος ἔμειναν ἀσάλευτος. Ἡ μελέτη τῶν ποιητῶν ἐφρόνουν διτὶ ἐνέπνεεν εἰς τοὺς νέους ἀγάπην πρὸς τὴν ἀρετὴν καὶ μῆσος πρὸς τὸ κακόν. Ηρωτί-

στως δὲ ἔτιμων τὰ Ὁμηρικὰ ἔπη. Ἐφρόνουν προσέτι ὅτι ὁ ὄνυθμός, ἡ ἀρμονία καὶ τὸ εὐηγχον τῶν στίχων ἐπράῦνον τὰς ὄρμας καὶ ἐσωφρονίζον τὴν ψυχήν. Ὁμοῦ μὲ τὸν Ὅμηρον ἐδιδάσκοντο καὶ οἱ ὕμνοι πρὸς τοὺς θεούς, οἱ δῆποιοι ἐκράτυνον τὸ θρησκευτικὸν αἴσθημα, ὃς καὶ ἄλλοι ποιηταί, οἶον ὁ Ἡσίοδος, ὁ Τυρταῖος.

Εἰς τὰ διδασκαλεῖα οἱ μαθηταὶ ἀδιαλείπτως ἀνεγύνωσκων τὰ ἔπη τῶν ποιητῶν, ἀντέγραφον, ἀπεστήμιζον καὶ ἔψαλλον αὐτά, διότι ἔξ ἀρχῆς ἡ διδασκαλία τῆς μουσικῆς ἦτο ἀχώριστος ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τῶν γραμμάτων. Τὸ συνηθέστερον μουσικὸν ὅργανον, διὰ τοῦ δῆποιου συνώδευνον τὸ ἄσμα, ἥτο ἡ κιθάρα. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ αὐλὸς ἥτο σύνηθες ὅργανον.

Καὶ εἰς τὴν Σπάρτην ἡ μουσικὴ ἐνομοθετήθη ὡς συμπλήρωμα τῆς ἀγωγῆς τῶν Λακεδαιμονίων ἀλλ᾽ ἐκεὶ ἐσπουδάζετο ἡ μουσικὴ μόνον διὰ νὰ ἐγείρῃ τὸ θυμικὸν τῶν ἀνδρῶν καὶ νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτοὺς ἐνθουσιώδην ὄρμήν. Εἰς τὰς Ἀθήνας σκοπὸς τῆς μουσικῆς ἦτο ἡ μόρφωσις ὅσον τὸ δυνατὸν τελείου ἀνδρὸς καὶ ψυχικῶς καὶ σωματικῶς. Ἡ Σπάρτη ἥθελε πολεμιστάς, αἱ Ἀθῆναι ἥθελον ἐλευθέρους καὶ μεγαλόφρονας ἀνδρας.

Ομοῦ μὲ τὴν μουσικὴν οἱ παῖδες ἐδιδάσκοντο καὶ γυμναστικήν, ἥσκοῦντο δὲ γυμνοί. Ἐκ τούτου καὶ ὁ τόπος ὠνομάσθη γυμνάσιον καὶ ἡ ἀσκησις γυμναστική. Τὸ γυμνὸν διὰ τὸν Ἑλληνα δὲν εἶχε τὸ προσβλητικόν. Ἐδιδάσκοντο δὲ οἱ παῖδες γυμναστικὴν εἰς ἴδιωτικὰ γυμναστήρια πληρώνοντες μισθὸν εἰς τοὺς διδασκάλους. Τὰ γυμναστήρια ταῦτα, τὰ δοποῖα καὶ παλαιστραὶ ὠνομάζοντο, δὲν ἥσαν πλουσίως καὶ ἐπιδεικτικῶς διεσκευασμένα, διότι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅλοι οἱ παλαιοὶ Ἑλληνες ἔθεωροιν περιττὴν τὴν πληθὺν τῶν γυμναστικῶν ὅργάνων.

Ἡ σχολικὴ ἐκπαίδευσις τῶν νέων ἔληγε μὲ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 16ου ἔτους τῆς ἡλικίας. Μετὰ ταῦτα ἔξηκολούθουν μὲν οἱ νέοι τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις εἰς τὰ γυμναστήρια τῆς πόλεως, ἥσκοῦντο δὲ καὶ εἰς τὰ ὅπλα καὶ εἰς τὴν ἱππικὴν, πολλοὶ δικαστέοντο καὶ εἰς ὑψηλότερα μαθήματα, φιλοσοφίαν, δητορικήν, ἴστορίαν, μάλιστα δὲ δοι οὐεπεθύμουν νὰ πράξουν τὰ πολιτικά. “Οταν δὲ ἐγίνοντο δεκαοκταετεῖς μετέβαινον εἰς τοὺς ἐφήβους καὶ ἐνεγράφοντο εἰς τοὺς δημότας.

Αἱ παρόμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας διέμενον πάντοτε κατ’ οἶκον καὶ ἐπαιδεύοντο ὑπὸ τῆς μητρός. Ἡ σωματικὴ αὐτῶν ἀσκησις περιωρίζετο εἰς δοχῆσεις, εἰς σφαιρισμούς καὶ εἰς αἰώρας (ἀνεμόκουνια). Ἐδιδάσκοντο κατ’ οἶκον δλίγα γράμματα, μουσικήν, φρίκην, χειροτεχνίματα, καὶ ἥσκολοῦντο ἐν γένει εἰς οἰκιακὰς ἐργασίας, μαγειρικήν, ὑφαντικήν.

Ἐλληνικὴ Ἰστορία. — N. Βραχνοῦ. "Ἐκδοσις Δ'. 21-5-925 6

Μόνον κατὰ τὰς ἔօρτάς, κατὰ τὰς διοίας ἐγίνοντο χροὶ παρθένων,
ἔξηρχοντο ἐκ τῶν στενῶν δρίων τοῦ οἴκου καὶ ἀνεστρέφοντο μὲν νέους
καὶ μὲν ἄνδρας. Ὅπανδρεύμεναι αἱ Ἀθηνίδες εἰλον ἐλευθερίαν τινά,
διετέλουν ὅμως ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ ἀνδρὸς καὶ δὲν ἔξηρχοντο ἐκ τῆς
οἰκίας εἰμὴ ἐν μεγάλῃ ἀνάγκῃ. Ὅταν ἔξηρχοντο, ὕφειλον νὰ ἀκολου-
θοῦνται ὑπὸ μιᾶς τούλαχιστον θεραπαινίδος. Διὰ τοῦτο αἱ πτω-
χαί, αἱ διοίαι δὲν εἰλον θεραπαινίδας, ἔξερχόμεναι ἐπλήρωνον ἐν παι-
δίον διὰ νὰ τὰς ἀκολουθῇ.

30. Αἱ καλαὶ τέχναι.

Κατὰ τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ἡκμαζεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ καλούμενος κορητοικηναϊκὸς πολιτισμός, ἦ τέχνη ἦτο προηγμένη, καθὼς εἴδομεν, εἰς δὲ οὓς τοὺς κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης δράσεως. Γὰ μέχρους ήμιδν περισσωμέντα ἥ ἀνασκαφέντα μνημεῖα τῆς παναρχαίας τέχνης τῶν Ἑλλήνων δεικνύουν ἐπίδρασιν τῆς ἀσιατικῆς τέχνης.

³ Άλλὰ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τὴν ἀποίκησιν αὐτῶν εἰς τὴν Κρήτην ὅχι μόνον ἀνεκόπτη κάθε πρόοδος τῶν τεχνῶν, ἀλλὰ καὶ ὅλος ὁ προϊστορικὸς πολιτισμὸς ἐξηφανίσθη, σκοτεινοὶ δὲ αἰῶνες ἐπηκολούθησαν. ⁴ Ενῷ δὲ εἰς τὴν Ελλάδα παρετείνετο ὁ καλούμενος Ἑλληνικὸς μεσαίων, εἰς τὴν Μικρὰν ⁵ Ασίαν τὰ πράγματα ἦσαν κάπως καλλίτερα. Οἱ μετανάσται εἶχον φέρει μαζί των τὰ στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ ἐκ τῆς μητροπόλεως. ⁶ Αφοῦ δὲ ἐγκατέστησαν κατὸ τὰς ἀκτὰς τῆς Μικρᾶς ⁷ Ασίας μονίμους πολιτείας καὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας, ἥργισαν γὰρ καλλιεργοῦν καὶ τὰς τέγνας,

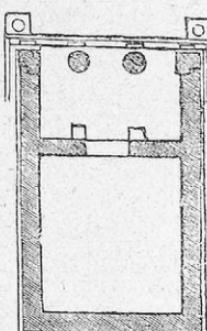
“Αλλ’ ή ἀναγέννησις τῶν καλῶν τεχνῶν ἥρχισε κυρίως ἀπὸ τοῦ ἐβδόμου αἰῶνος. Τότε ἀρχίζει ἡ ποιητική καὶ αὐτοφυὴς ἐλληνικὴ τέχνη, ἡ ὁποία μετὰ τὰ Ηεροικὰ εἰς βραχύτατον διάστημα χρόνου ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμήν. Ἰδίως δὲ ἡ ἀρχιτεκτονική, ἡ πλαστικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, ὃς θὰ ἴδωμεν κατωτέρῳ, ἀνῆλθον εἰς ἀνυπέοβλητον τελειότητα.

Αρχιτεκτονική.—Η ελληνική αρχιτεκτονική κατά τὴν περίοδον ταύτην συνδέεται στενώτατα μὲ τὴν μορησκείαν, ἔχουσα δικό την οἰκοδομὴν ναδῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ἀνεπτύχθη ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας τέχνας. Κάθε πόλις καὶ κάθε κοινότης πρώτιστον μέλημα εἶχε νόμον τὸ δυνατὸν λαμπροτάτην κατοικίαν τῶν θεῶν. Κατά τὴν περίοδον ταύτην ἡ κατασκευὴ ἴδιωτι-

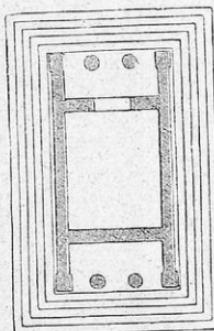
κῶν οἰκιῶν ἀμιλλωμένων κατὰ τὴν λαμπρότητα πρὸς τὰ ἵερὰ τῶν θεῶν ἐθεωρεῖτο ὡς ἀσέβεια. Εἰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀπετυπώθη ἐναργῶς ὁ διάφορος καὶ ἀντίθετος χαρακτὴρ τῶν δύο μεγάλων ἑλληνικῶν φύλων, τῶν Δωριέων καὶ τῶν Ιώνων, οὕτω δὲ παρόχημησαν δύο ἑλληνικοὶ δυναμοὶ, ὁ δωρικὸς καὶ ὁ ιωνικός. Καὶ ὁ μὲν δωρικὸς διακρίνεται διὰ τὸ βαρύν, τὸ αὐστηρὸν καὶ δεδεμένον, ὁ δὲ ιωνικὸς διὰ τὸ ἔλαφρόν, τὸ χαρίεν καὶ τὸ ἐλεύθερον.

Ἡ ἀρχικὴ καὶ ἀπλουστάτη μορφὴ τοῦ ναοῦ ἦτο ἐν ἐπίμηκες πάραλληλόγραμμον δωμάτιον τοῦ ὅποιου ἡ δοφοφὴ ὑψουμένη εἰς τὸ μέσον ἐλάμβανε τριγωνικὸν σχῆμα. Ἡ εἰσόδος ἦτο ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν πλευράν. Ἐπειτα προεξετάμησαν αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ πρὸς ἀνατολὰς καὶ εἰς τὸν χῶρον μεταξὺ τῶν ἄκρων ἐτοποθετήθησαν δύο κίονες, διατηρηθείσης τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς μετὰ τῆς εἰσόδου. Ὁ ναὸς οὕτος καλεῖται **ναὸς ἐν παραστάσι**.

Οὕτω ὁ ναὸς διηρέθη εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὅποιών τὸ μὲν περικελεισμένον, ἐντὸς τοῦ ὅποιου ἴστατο τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ, δνομάζεται **σηκὸς ἢ κατ' ἔξοχὴν ναός**, ὁ δὲ πρὸ αὐτοῦ χῶρος **πρόδομος ἢ πρόναος**. Χάριν συμμετρίας αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ προεξετάμησαν καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ οὕτω ἀπετελέσθη ὁ **διπλοῦς ναὸς ἐν παραστάσι** καὶ προσετέθη καὶ τοίτος χῶρος, ὁ καλούμενος **διπισθόδομος**. Ἀλλὰ ἀντὶ τῆς προεκτάσεως τῶν μακρῶν πλευρῶν πρὸς ἀνατολὰς προσετέθη στοὰ ἐκ τεσσάρων κιόνων καὶ οὕτω ἐσχηματίσθη ὁ καλούμενος **πρόστυλος ναός**. Χάριν συμμετρίας δισαύτως προσετέθη στοὰ καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ οὕτω δ ναὸς ἔγινεν **ἀμφιπρόστυλος**. Ἀλλὰ τὴν λαμπροτάτην μορφὴν ἔλαβεν ὁ ἑλληνικὸς ναός, ὅταν προσετέθη ὀλόγυρα αὐτοῦ στοὰ ἐκ κιόνων καὶ ἐπειδὴ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἡ περιθέουσα στοὰ ἐκαλεῖτο πτερόν ἢ πτέρωμά, δ ναὸς οὕτος καλεῖται **περίπτερος**. Πολλάκις ἡ περιθέουσα στοὺς ἦτο διπλῆς ἦτο εἶχε δύο στοίχους κιόνων, καὶ τότε δ ναὸς καλεῖται

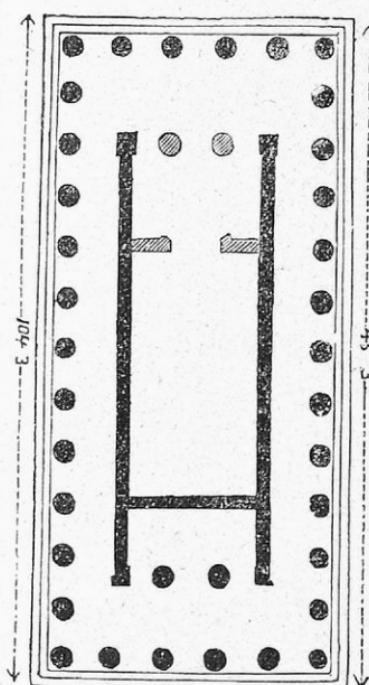
Εἰκὼν 14. Ναὸς
ἐν παραστάσι.

Εἰκ. 15. Διπλοῦς ναὸς
ἐν παραστάσι.

δίπτερος. Κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν κιόνων εἰς κάθε μίαν ἐκ τῶν μικρῶν πλευρῶν δὲ ναὸς ὀνομάζεται τετράστυλος, ἑξάστυλος, δικτάστυλος. Εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς οἱ κίονες εἶναι διπλάσιοι καὶ εἰς ἐπὶ πλέον παρὰ εἰς τὰς μικρὰς. Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καὶ οἱ κίονες στηρίζονται ἐπὶ λιθοκτίστου κοηπιδώματος, τὸ δποῖον φέρει ἀναβαθμούς. Η στοὰ ἀρκτε-
κτονικῶς εἶναι τὸ ἐπισημότερον μέρος τοῦ ναοῦ καὶ εἰς αὐτὴν κυρίως παρατηρεῖται ἡ διαφορὰ μεταξὺ τοῦ δωρικοῦ καὶ τοῦ ιωνικοῦ ὁμοιοῦ.

Ο κίων εἶναι σῶμα κυλινδρικὸν φέρον ἐφ' ὅλης τῆς ἐπιφανείας ὁρθόδοσεις. Εἰς τὸ ἄνω ἄκρον τοῦ κίονος σχηματίζεται τὸ κιονόκρανον, τὸ καλλιτεχνικώτατον μέρος αὐτοῦ. Ο κίων τοῦ δωρικοῦ ὁμοιοῦ στηρίζεται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ κοηπιδώματος καὶ ἔχει ὁρθόδοσεις 16—20 αἱ δποῖαι ἀπολήγουν κατὰ τὰ ἄκρα εἰς ὀξείας ἐπιφανείας. Ο δὲ κίων τοῦ ιωνικοῦ ὁμοιοῦ φέρει ιδίαν κομψοτάτην βάσιν, καλουμένην σπεῖραν. Ο κοριόλος αὐτοῦ εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος, αἱ δὲ ὁρθόδοσεις αὐτοῦ, 24, ἀπολήγουν κατὰ τὰ ἄκρα εἰς εὐφείας ἐπιφανείας. Τὸ ιωνικὸν κιονόκρανον εἶναι συνθετώτερον τοῦ δωρικοῦ. Οἱ κίονες ὑποβαστάζουν μεγαλοπρεπῆ θρησκόν, δστις ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦ διάζωματος καὶ τοῦ γείσου. Τὸ διάζωμα εἰς τὸν ιωνικὸν ὁμοιοῦ φέρει πλαστικὰς παραστάσεις, εἴλημμένας ἐκ τῆς μυθολογίας ἢ ἐκ τῆς ιστορίας, ἐν συνεχείᾳ, δπότε καλεῖται ξωοφόρος. Εἰς τὸν δω-

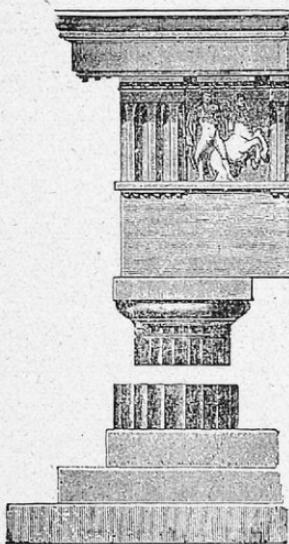
Eph. 16. Ναὸς περιπτερος.

οικὸν ὁμοιοῦ τὸ διάζωμα ἀποτελεῖται ἐκ μετοπῶν καὶ ἐκ τριγλύφων. Καὶ αἱ μετόπαι τοῦ δωρικοῦ ναοῦ φέρουν πλαστικὰς παραστάσεις.

Εἰς τὰς μικρὰς πλευρὰς τοῦ ναοῦ ὑφοῦται ὑπεράνω τοῦ γείσου τριγωνικὸς τοῖχος πρὸς σχηματισμὸν τῆς στέγης, ἐπὶ τοῦ δποίου τίθεται ὠσαύτως γείσον. Τὸ τριγωνικὸν αὐτὸ σχῆμα καλεῖται ἀέτωμα. Εἶναι δὲ τὸ ἀέτωμα τὸ τιμιώτερον μέλος τοῦ ἐλληνικοῦ ναοῦ καὶ διὰ

σχηματίζεται τὸ κιονόκρανον, τὸ καλλιτεχνικώτατον μέρος αὐτοῦ. Ο κίων τοῦ δωρικοῦ ὁμοιοῦ στηρίζεται ἀμέσως ἐπὶ τοῦ κοηπιδώματος καὶ ἔχει ὁρθόδοσεις 16—20 αἱ δποῖαι ἀπολήγουν κατὰ τὰ ἄκρα εἰς ὀξείας ἐπιφανείας. Ο δὲ κίων τοῦ ιωνικοῦ ὁμοιοῦ φέρει ιδίαν κομψοτάτην βάσιν, καλουμένην σπεῖραν. Ο κοριόλος αὐτοῦ εἶναι ὑψηλότερος καὶ λεπτότερος, αἱ δὲ ὁρθόδοσεις αὐτοῦ, 24, ἀπολήγουν κατὰ τὰ ἄκρα εἰς εὐφείας ἐπιφανείας. Τὸ ιωνικὸν κιονόκρανον εἶναι συνθετώτερον τοῦ δωρικοῦ. Οἱ κίονες ὑποβαστάζουν μεγαλοπρεπῆ θρησκόν, δστις ἀποτελεῖται ἐκ τοῦ ἐπιστυλίου, τοῦ διάζωματος καὶ τοῦ γείσου. Τὸ διάζωμα εἰς τὸν ιωνικὸν ὁμοιοῦ φέρει πλαστικὰς παραστάσεις, εἴλημμένας ἐκ τῆς μυθολογίας ἢ ἐκ τῆς ιστορίας, ἐν συνεχείᾳ, δπότε καλεῖται ξωοφόρος. Εἰς τὸν δω-

τοῦτο ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὰ Ἱερά οἰκοδομήματα. Ἐμφότερα τὰ ἀετώματα (ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν) ἐκοσμοῦντο δι' ἀγαλμάτων παιστώντων μυθολογικήν τινα πρᾶξιν σχέσιν ἔχουσαν μὲ τὸν λατρευό-

Eἰκ. 17. Δωρικὸς ἔυθυμός.

Eἰκ. 18. Ιωνικὸς ἔυθυμός.

μενον θεόν. Προϊόντος τοῦ χρόνου παρήχθη νέον κιονόκρανον, τὸ κοινωνιακόν, τὸ δποῖον ἔχει ποικίλην τὴν μορφήν.

Πλαστική. — ‘Η πλαστικὴ ἡ γλυπτικὴ εἶναι ἡ κατ’ ἔξοχὴν Ἑλληνικὴ τέχνη, ἡ δποία ἀνῆλθεν εἰς ἀνυπέρβλητον σημεῖον τελειότητος. Κανὲν ἄλλο ἔθνος οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον δὲν κατώρθωσε νὰ δημιουργήσῃ πλαστικὰ ἔργα ἐφάμιλλα πρὸς τὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Τὰ ἔργα αὐτῶν θεωροῦνται καὶ εἶναι πρότυπα καλλιτεχνίας. Τὸ μόνον περισωθὲν εἰς ἡμᾶς πρωτότυπον ἔργον τοῦ Πραξιτέλους, δὲν τῷ μουσείῳ τῆς Ὀλυμπίας ενδισκόμενος Ἐρμῆς, ἀν καὶ εἶναι ἀσημίν νεανικὸν ἔργον τοῦ μεγάλου καλλιτέχνου, ὑπερέχει κατὰ τὴν ἐντέλειαν καὶ τὴν χάριν ἀπὸ δλα τὰ ἀγάλματα τῶν γλυπτῶν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Eἰκ. 19. Ναός.

Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς πλαστικῆς ἦσαν εὐτελεῖς, ἡ δὲ ἀνάπτυξις αὐτῆς σχετικῶς ἥρχισε βραδέως. "Υλην μετεχειοῦτο καὶ ἀρχὰς τὸ ξύλον (ξύλογλυφία, ξοανοποιία) καὶ τὸν πηλὸν (πηλοπλαστική). "Οπως ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, οὕτω καὶ ἡ πλαστικὴ ἦτο, καὶ ἀρχὰς μόνον, τέχνη ὑπηρετικὴ τῆς θρησκείας. 'Ο ναὸς ἔπρεπε νὰ στολισθῇ μὲ ἔργα γλυπτικῆς καὶ πρὸ πάντων νὰ ἔχῃ τὸ ἄγαλμα τοῦ θεοῦ. "Αλλὰ τὰ ἀγάλματα καὶ ἀρχάς, συμφώνως μὲ τὰς ιερὰς παραδόσεις, ἦσαν ἀκαμπῆ ἀπὸ ξύλου, εἶχον τοὺς διφθαλιμοὺς κλειστούς, τὰς χεῖρας πρὸς, τὰ κάτω προσκεκολλημένας εἰς τὸ σῶμα, τοὺς δὲ πόδας ἥνωμένους.

"Ινα μιօρφωθῇ εἰς τέχνην αὐτοτελῆ καὶ ἐλευθερῶν ἡ πλαστική, ἔπρεπε νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ κάθε παράδοσιν καὶ νὰ κατανικήσῃ τὰς τεχνικὰς δυσκολίας καὶ νὰ τελειοποιήσῃ τὰ πρὸς ἔξεργασίαν μέσα. Τοῦτο συνέβη κατὰ τὸν ἔβδομον αἰῶνα. Τότε οἱ Σάμιοι Ροῦκος καὶ Θεόδωρος ἐφεύρον τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων καὶ ἔχυσαν ἀγάλματα. Τότε ἥρχισεν ἡ πλαστικὴ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδαν ἀναπτύσσεται καὶ νὰ προάγεται ταχέως. Τότε κατέπεσαν καὶ τὰ ιερὰ δεσμά. Οἱ τεχνῖται ἥνοι εἶναν τοὺς διφθαλιμοὺς εἰς τὰ ἀγάλματα, ἐποίησαν τοὺς βραχίονας ἀνατεταμένους καὶ τὰ σκέλη εἰς τὴν στάσιν τοῦ βαδίζοντος. "Εκτότε συνετελέσθη μεγάλη πρόοδος. 'Η πλαστικὴ ἥρχισε πλέον νὰ ἔξευγενίζεται καὶ νῦν ἀναβιβάζεται εἰς καλλιτεχνίαν. Τὰ μέγιστα δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν προανωγὴν καὶ τελειοποίησιν τῆς πλαστικῆς καὶ τὸ ἔλληνικὸν ἔθος, ἡ γυμναστική, ἡ δοπία ἀπήλαξε ἀπὸ κάθε περιορισμὸν τὴν παράστασιν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Εἰς τὰς παλαίστρας καὶ εἰς τὰ γυμναστήρια, ὅπου οἱ "Ἐλληνες ἥσκοῦντο γυμνοί, ἐμελέτα δὲ καλλιτέχνης τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἔκει ἐμορφώνετο ἡ φιλοκαλία τοῦ ἔλληνικοῦ ἔθνους. "Αφ' ὅτου δὲ ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἴδρυνται οἱ ἀνδριάντες τῶν ὀλυμπιονικῶν εἰς τὸ ιερὸν ἀλσος τῆς Ἀλτεως ἐν Ὀλυμπίᾳ, ἡ πλαστικὴ εἶχε πάμπολλα ἔργα πρὸς ἐκτέλεσιν. Τὸ οὐλικὸν δέ, εἰς τὸ δοπίον ἔλαμψεν ἡ πλαστικὴ, δὲν ἦτο δὲ χαλκὸς ἀλλὰ δὲ λευκὸς λίθος, τὸ μάρμαρον. Διὰ τοῦ μαρμάρου ἡ ἔλληνικὴ πλαστικὴ παρήγαγε τὰ τελειότερα αὐτῆς προϊόντα.

Ζωγραφική.— "Η ζωγραφικὴ παρήχθη ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ νὰ ἐπικοινωνῇ τὰς ἐπιφανείας τῶν ἀρχιτεκτονικῶν οἰκοδομημάτων καὶ μάλιστα τῶν σκευῶν καὶ τῶν ἐργαλείων τὴν ἀνάγκην δὲ ταύτην πληροῖ δχι μόνον καθ' ὅλην τὴν προϊστορικὴν περίοδον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους ιστορικοὺς χρόνους. Καὶ καὶ ἀρχὰς μὲν ἡ ζωγραφικὴ ἦτο τέχνη ὑπηρετική, δπως καὶ ἡ πλαστική, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν,

έλλειψει μνημείων, ἀπὸ πότε ἥρχισε νὰ ἀναπτύσσεται καὶ νὰ προάγεται εἰς καλλιτεχνίαν. Ὁπωσδήποτε δύμας τοῦτο θὰ συνέβῃ μετὰ τὰ Περσικά. Μέχρι τῆς ἐποχῆς ἑκείνης ἡ ζωγραφικὴ περιωρᾶζετο εἰς τὸ νὰ κοσμῇ τὰς ἐπιφανείας τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μνημείων καὶ μᾶλιστα τῶν ἀγγείων μὲ διαφόρους παραστάσεις ἀνθρώπων, ζώων καὶ φυτῶν. Πρῶτος δὲ Ἀθηναῖος Εὔμαρος φαίνεται ὅτι ἔβελτίωσε κατά τι τὴν ζωγραφικήν, διακρίνεται τὴν μορφὴν τῆς γυναικὸς ἀπὸ τὴν μορφὴν τοῦ ἀνδρός. Οὐ δὲ ἐκ Κλεωνῶν Κίμων πρῶτος εὗρε τὴν ἐν κατατομῇ ἡ κατὰ κρόταφον (en profil) ἀπεικόνισιν καὶ πτυχώσας τὸν ἵματισμὸν διέκοινεν αὐτὸν ἀπὸ τὸ σῶμα.

31. Η ποίησις

Ἄπὸ τὰ μέσα τοῦ δύδοντος αἰῶνος συνέβησαν εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰς πόλεις καὶ νήσους τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεγάλαι πολιτικαὶ καὶ κοινωνικαὶ μεταβολαί. Η ἐμπορικὴ κίνησις καὶ ἡ ναυτιλία ηὗξήθησαν, ἀγῶνες καὶ πανηγύρεις μεγαλοπρεπεῖς συνεστήθησαν, ἡ βασιλεία κατηργήθη σχεδὸν πανταχοῦ, τὴν ἀρχὴν δὲ ἔλαβον οἱ εὐγενεῖς. Ἐπηκολούθησαν κατόπιν σφραδῷ ἀγῶνες μεταξὺ τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ δήμου, ὅστις εὐπορήσας διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας ἔζητει νὰ συμμετάσχῃ καὶ αὐτὸς εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν. Η τοιαύτη κατάστασις τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους ἐπενήργησε πολὺ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ ἔπος, τὸ δρπίον ἔξυμνει τοὺς παλαιοὺς ἥρωας, δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον εἰς τὴν νέαν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν κατάστασιν, καθ' ἣν τὸ αἴσθημα τῆς ἴδιας προσωπικότητος ἀνεπτύχθη καὶ δ πολίτης ἔξεφραζεν εὐθαδοσῶς καὶ ἀφόβως τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ αἰσθήματα καὶ βουλεύματα. Ἐχοειᾶστο νέα ποίησις, ἡ δρπία νὰ παρακολουθῇ τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς. Τότε λοιπὸν παραγήθη νέον εἶδος ποιήσεως ἡ καλουμένη λυρικὴ ποίησις.

Ο λυρικὸς ποιητὴς κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἐπικὸν ποιητὴν ἡ ἐκφράζει τὰς ἴδιας του σκέψεις, τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ πάθη μὲ ψυχὴν συγκεκινημένην ἡ διερμηνεύει τὰ φρονήματα καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ πλήθους ὑποδηλῶν συνάμα καὶ τὰ ἴδια του. Η λυρικὴ ποίησις ἔνεκα τοῦ διαφόρου χαρακτῆρος τῶν ἐλληνικῶν φύλων, παρὰ τοῖς δρπίοις ἐκαλλιεργήθη, ἀνεπτύχθη καὶ ἥκμασεν ὑπὸ διαφόρους μορφάς. Τὰ διάφορα δὲ εἴδη τῆς λυρικῆς ποιήσεως είναι ἡ ἐλεγεία, δὲ οἱ λαμβός, ἡ μελικὴ ποίησις καὶ ἡ χορικὴ ποίησις.

Ἐλεγεία.— Η ἐλεγεία κατ' ἀρχὰς ἦτο ἄσμα θρηνῶδες, συνοδευό-

μενον ὑπὸ αὐλοῦ, καὶ ἐκ τῆς θρηνώδους ἐλεγείας προϊόντος τοῦ χρόνου ἀνεπτύχθη τὸ ἐπιτάφιον ἐπίγραμμα. Ἀναλόγως δὲ τῆς ὑποθέσεως τῶν ἀσμάτων ἡ ἐλεγεία ἦτο πολεμική, πολιτική, ἐρωτικὴ καὶ ἡθική. Πολεμικὰς ἐλεγείας ἐποίησεν δὲ ἐξ Ἐφέσου Καλλῖνος καὶ δὲ ἐκ Λακωνίας Τυρταῖος, πολιτικὰς δὲ Σόλων καὶ δὲ Θέογνις δὲ Μεγαρεύς, ἐρωτικὰς δὲ Μίμνειμος δὲ Κολοφώνιος, καὶ ἡθικὰς δὲ Φωκυλίδης δὲ Μιλήσιος. Εἰς δὲ τὰ εἶδη τῆς ἐλεγείας ηὐδοκίμησε κατ’ ἔξοχὴν δὲ Σιμωνίδης δὲ Κεῖος.

Ταμβος.— Ὁ ταμβος εἶναι σατυρικὴ ποίησις, διὰ τῆς δροίας σκώπτονται τὰ ἐλαττώματα καὶ αἱ κακίαι τῶν ἀνθρώπων, εἶναι δὲ φοβερὸν ὅπλον ἐκδικήσεως κατὰ τῶν προσωπικῶν ἐχθρῶν. Περίφημοι ταμβογάραι φοβεροὶ ὑπῆρχαν δὲ Ἀρχίλοχος δὲ Πάριος, δὲ Σιμωνίδης δὲ Ἀμοργῖνος, ἐξ δὲ πικρότατος καὶ ἐμπαθέστατος δὲ Ἰππωνᾶς δὲ Ἐφέσιος. Ἡ ἐλεγεία καὶ δὲ ταμβος ἥκμασαν παρὰ τοῖς Ἰωσὶ.

Ἡ μελικὴ ποίησις.— Ἡ τελεία μορφὴ τῆς λυρικῆς ποιήσεως εἶναι ἡ μελικὴ ποίησις ἡ μονῳδία, τὴν δροίαν χαρακτηρίζει ἐλευθέρα καὶ θερμὴ ἐκδήλωσις τῶν ἀτομικῶν τοῦ ποιητοῦ συγκινήσεων, οἷον χαρᾶς, θλίψεως, πένθους, ἔρωτος, φιλίας. Τὴν μονῳδίαν, τῆς δροίας οὐσιώδες στοιχεῖον εἶναι ἡ μουσική, ἐκαλλιέργησαν οἱ Αἰολεῖς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ μάλιστα οἱ ἐν Λέσβῳ, διεκρίθησαν δὲ εἰς αὐτὴν δὲ Ἀλκαῖος καὶ ἡ Σαπφὼ ἐκ τῆς Λέσβου καὶ δὲ Ἀνακρέων δὲ Τήϊος.

Ἡ χορικὴ ποίησις.— Ἡ χορικὴ ποίησις ἐκαλλιέργηθη ὑπὸ τῶν Δωριέων εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὴν Σικελίαν. Θέμα δὲ ἔχει τὴν πανηγυρικὴν ἔξυμνησιν θεῶν, ήρώων, ἀνδρῶν ἔξόχων, νικητῶν εἰς ἀγῶνας καὶ πανηγύρεις, καὶ δὲν ἐκφράζει, δπως ἡ μελικὴ ποίησις, πάθη καὶ συναισθήματα ἐνὸς μόνου προσώπου, ἀλλὰ διερμηνεύει τὰς ἰδέας καὶ τὰ συναισθήματα δλοκλήρου πλήθους καὶ ἔμνους. Ἐπισημότατος δὲ δὲ τῶν ποιητῶν τῆς χορικῆς ποιήσεως εἶναι δὲ Πίνδαρος δὲ Θηβαῖος.

Τὴν χορικὴν ποίησιν ἐβοήθησε τὰ μέγιστα ἡ ἀνάπτυξις τῆς μουσικῆς. Δημιουργὸς καὶ τελειοποιητὴς τῆς ἐλληνικῆς μουσικῆς εἶναι δὲ **Τέρροπανδρος** δὲ Λέσβιος δστις μετέβαλε τὴν τετράχορδον κιθάραν εἰς ἑπτάχορδον.

32. Ἡ φιλοσοφία

Κατὰ τὸν ἔκτον αἰῶνα ἥκμασαν οἱ καλούμενοι **ἐπτὰ σοφοί**, περὶ τῶν δροίων ἔγινε λόγος ἀνωτέρω καὶ οἱ δροῖοι ὕφειλον τὴν δόξαν των εἰς τὴν πολιτικὴν σύνεσιν καὶ τὴν πρακτικὴν των σοφίαν. Διὰ συντόμων ἀποφθεγμάτων, τὰ δροῖα ἥσαν ἀπόρροια τῆς φιλοσοφικῆς παρα-

τηρήσεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου (ἰδ. σ. 75) ἐδίδασκον οὗτοι πῶς πρέπει νὰ ζῇ τις διὰ νὰ εἶναι εὐτυχῆς.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀποικίας ἐνεφανίσθησαν ἄνθρωποι, οἵτινες παραβλέποντες τὰ θρησκευτικὰ διδάγματα ἥρχισαν νὰ ἀναζητοῦν τὴν πρώτην ἀρχὴν τῶν ὅντων, τὸ πῶς δηλ. ἔγινεν ὁ κόσμος, καὶ προσεπάθουν νὰ εὑρούν μίαν ἔξηγησιν τῶν διαφόρων φυσικῶν φαινομένων. Οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι ὠνομάσθησαν φιλόσοφοι, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἔρευνα αὐτῶν ἐστρέφετο περὶ τὴν φύσιν, φυσικοὶ φιλόσοφοι. Τῶν φιλοσόφων τούτων διεκρίθησαν τρεῖς σχολαί, ἡ Ἰωνική, ἡ Πυθαγόρειος καὶ ἡ Ἐλεατική.

Ἡ Ἰωνικὴ σχολὴ, τῆς δρπίας ἰδρυτὴς ἦταν ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, παρεδέχετο ὡς ἀρχὴν τῶν ὅντων ἐν ὑλικὸν στοιχεῖον (τὸ ὕδωρ, τὸν ἀέρα, τὸ πῦρ). Εἰς τὴν Ἰωνικὴν σχολὴν ἀνῆκε καὶ ὁ Ἡράκλειτος ὁ Ἐφέσιος, δστις παρεδέχετο τὸ πῦρ ὡς μόνην ἀρχὴν τῶν ὅντων. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον «Τὰ πάντα ἀεὶ φέουσι καὶ διηγενεῶς μεταβάλλονται».

Ἡ δὲ Ἐλεατικὴ σχολὴ, τὴν δρπίαν ἰδρυσεν εἰς τὴν Ἐλέαν τῆς κάτω Ἰταλίας ὁ Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος, ἐδόξαζεν ὅτι ὁ κόσμος εἶναι ἐν ὅντινοις καὶ ἀμετάβλητον, χρόνος δὲ καὶ χῶρος καὶ κίνησις δὲν ὑπάρχουν οὐδὲ τὰ πολλά.

33. Ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἐλλην καὶ ἐπικράτησις αὐτοῦ.

Μέχρι τῆς ἑβδόμης π. Χ. ἔκατονταετηρίδος οἱ κατοικοῦντες τὴν Ἑλλάδα δὲν εἶχον κοινὸν ὄνομα. Παρ’ Ὁμήρῳ ὀνομάζονται Ἀχαιοί, Δαναοί, Ἀργεῖοι. Ἐλληνας ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος μόνον τοὺς Μυρμιδόνας, οἵτινες ἐν τῆς Φθίας ἔξεστράτευσαν μετὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἐναντίον τῆς Τροίας. Τὸ ὄνομα Ἐλληνες προῆλθεν ἐκ τῶν Σελλῶν ἢ Ἐλλῶν, οἱ δρποῖοι κατώκουν τὴν Ἐλλοπίαν, χώραν τῆς Ἡπείρου πλησίον τῆς Δωδώνης. Κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους τὸ ὄνομα τοῦτο (Ἐλληνες) ἔξηπλώθη μέχρι τῆς ἐν τῇ νοτίῳ Θεσσαλίᾳ Φθίας. Οἱ Δωριεῖς, οἱ δρποῖοι μετενάστευσαν ἐκ τῆς παρὰ τὸν Ὄλυμπον χώρας εἰς τὴν μεταξὺ Οἴτης καὶ Παρνασοῦ χώραν, τὴν καλουμένην Δρυοπίδα, ἥσαν Ἐλληνες. Ὅταν δὲ οὗτοι ἐκ τῆς Δρυοπίδος μετενάστευσαν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ κατέκτησαν αὐτὴν, τότε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Πελοπόννησον ὠνομάσθησαν Δωριεῖς ὡς προερχόμενοι ἐκ Δωρίδος, τὸ δρποῖον ὄνομα εἶναι αὐτόσημον μὲ τὸ ὄνομα Δρυοπίς καὶ σημαίνει χώραν δασώδη. Ὡνομάσθησαν δὲ μὲ ίδιαίτερον διακριτικὸν φυλετικὸν

δόνομα, ληφθὲν ἐκ τοῦ δόνοματος τῆς χώρας, ἐκ τῆς δόποιας ὕδριμησαν πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, διότι τὸ δόνομα Ἐλληνες ἡρούσε νὰ διαδίδεται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τὴν Ἑλλάδα. Κατέστη δὲ τοῦτο γενικὸν εἰς ὅλους κατὰ τὸ πρῶτον ἥμισυ τῆς ἑβδόμητης ἐκατονταετηρίδος..

34. Ἐθνικὴ ἐνότης τῶν Ἐλλήνων

Οἱ Ἐλληνες δὲν ἀπετέλεσαν ποτὲ ἐν κράτος, ἀλλ᾽ ἡσαν διηρημένοι εἰς ἀπειραρίθμους αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξαρτήτους πολιτείας. Ἀλλ᾽ αἱ αὐτοτελεῖς καὶ ἀνεξάρτητοι αὗται πολιτεῖαι συνεδέοντο ἀναμεταξύ των διὰ δεσμῶν ἥμικῶν καὶ κοινωνικῶν τόσον στενῶς, ὥστε ὅλοι οἱ Ἐλληνες ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ὡς ἀποτελοῦντας ἐν καὶ τὸ αὐτὸν ἔθνος. Οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν δεσμῶν ἡσαν ἡ αὐτὴ γλῶσσα, τὰ αὐτὰ ἥμη καὶ ἔθιμα καὶ τὸ σπουδαιότερον ἡ αὐτὴ θρησκεία. Καὶ ἀληθῶς ἡ θρησκεία παρέσχεν εἰς τοὺς Ἐλληνας τὰ τελεσφορώτερα μέσα τοῦ συνδέσμου των. Ταῦτα δὲ ἡσαν τὰ μαντεῖα, αἱ ἀμφικτιογίαι καὶ οἱ πανελλήνιοι ἀγῶνες,

35. Μαντεῖα.

Καθὼς εἴπομεν εἰς τὰ προηγούμενα (σ. 31), οἱ Ἐλληνες ἐπίστευον ὅτι οἱ θεοὶ διὰ διαφόρων σημείων προεμήνυσον εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὅσα ἔμελλον νὰ συμβοῦν, τὰ δὲ σημεῖα αὐτὰ ἔξήγουν οἱ καλούμενοι μάντεις. Κυρίως δόμως καὶ πρὸ πάντων τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλὰς τῶν θεῶν ἔμανθανον οἱ Ἐλληνες εἰς ἵερούς τινας τόπους, ὅπου ἐπίστευον ὅτι παρίσταντο ἀριστώς αὐτοὶ οἱ θεοί. Οἱ ἱεροὶ οὗτοι τόποι ὠνομάζοντο **μαντεῖα**, συνέρρεον δὲ εἰς αὐτὰ πανταχόθεν οἱ ἀνθρώποι ζητοῦντες χρησμόν.

Μαντεῖα ὑπῆρχον πολλὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα, οἷον τὸ μαντεῖον τοῦ Διός εἰς τὴν Δωδώνην τῆς Ἡπείρου, τὸ ἀρχαιότατον ἔξ ὅλων, τὸ τοῦ Ἀμφιαράου εἰς τὸν Ὁρωπόν, τὸ τοῦ Τροφωνίου παρὰ τὴν Λεβάδειαν. Ἀλλὰ τὸ δόνομαστότατον ἔξ ὅλων τῶν μαντείων καὶ κατὰ πολὺ συντεῖνον εἰς τὴν ἐθνικὴν τῶν Ἐλλήνων ἐνότητα ἦτο τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἰς τὴν Φωκίδα, ὅπου ὁ Ἀπόλλων διὰ τῆς Πυθίας (ἵερείας) διηρημήνευε τὰς περὶ τῶν μελλόντων βουλὰς τοῦ Διός.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὑπωρείας τοῦ Παρνασσοῦ. Ὁ χῶρος, ἐπὶ τοῦ δόποιου ἔκειτο τὸ ἱερόν, ὠνομάζετο Πυθώ, ἔξ οὗ καὶ ὁ Ἀπόλλων ὠνομάζετο Πύθιος καὶ ἡ ἵέρεια Πυθία καὶ οἱ παρῷ αὐτὸ τελούμενοι ἀγῶνες Πύθια.

Ἡ Πυθία ἔχοησμοδότει ἀπαξ τοῦ μηνός. Προηγουμένως ἐλούετο

εἰς τὴν Κασταλίαν κρήνην, ἡ ὅποια ἔκειτο πλησίον τοῦ ἱεροῦ καὶ εἰς τὸ μέσον τῶν Φαιδριάδων (ἀποτόμων βράχων). Κατόπιν ἐμάσα φύλλα δάφνης καὶ ἔπινεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ νάματος τῆς Κασσοτίδος πηγῆς· ἐστεμμένη δὲ προσήρχετο εἰς τὸ ἱερὸν καὶ ἐκάθητο ἐπὶ τρίποδος, κάτωθεν τοῦ ὅποίου ὑπῆρχε γάσμα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἔξηρχετο ὁ μαντικὸς ἀτμός. Ἡ Πυθία ζαλίζομένη ἀπὸ τὸν μαντικὸν ἀτμὸν καὶ ἀπὸ τὰ ναρκωτικὰ φύλλα ἥρχιζε νὰ ἐκβάλῃ ἀνάρρητοις φωνάς. Ἐκ τῶν ἀνάρρητων φωνῶν τῆς Πυθίας οἱ παιοστάμενοι ἰερεῖς κατήρτιζον τὸν χοησμὸν τοῦ θεοῦ, διότι ἡ διασκευὴ καὶ αὐτὸ τὸ νόμα τοῦ χοησμοῦ ἦτο ἔργον τῶν ἱερέων.

Οἱ ἱερεῖς ἐπίστευον ὅσας δτι ἡρμήνευον πιστῶς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, ἀποδίδοντες ὀρισμένην ἔννοιαν εἰς ἐκάστην ἐκ τῶν κινήσεων καὶ τῶν φωνῶν τῆς Πυθίας. Ἀλλ' ἐὰν ἐνίστε ἐχρησιμοδότουν ὑποκαθιστῶντες τὰ ἴδια των διανοήματα εἰς τὰς ἀνάρρητοις φωνὰς τῆς ἱερείας, ἡ ἀπάτη ἦτο συγγνωστή, διότι προήρχετο ἐξ εὐσεβείας πρὸς τὸ θεῖον καὶ ἐσκόπει τὴν ὀφέλειαν τῶν ζητούντων τὸν χοησμόν. Οἱ ἱερεῖς ἐκεῖνοι εὑρισκόμενοι εἰς συνεχῆ ἐπικοινωνίαν μὲ δλον τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον, γνωρίζοντες ἀριστα τὶ συνέβαινεν εἰς κάθε πόλιν, γνωρίζοντες τοὺς διευθύνοντας τὰ τῆς πολιτείας καὶ τοὺς πόθους αὐτῶν, ἥδυναντο ἀσφαλῶς νὰ δίδουν εἰς κάθε πόλιν ἐπιτυχεῖς συμβουλάς. Ἀλλὰ καὶ ἀν δὲν ἔγνωριζον ἐκ τῶν προτέρων τὶ ἔπειρε ν' ἀποκριθοῦν, εἶχον καιόν, ποὶν καθήση ἐπὶ τοῦ τρίποδος ἡ Πυθία, νὰ ἀρνηθοῦν τὰς ἀναγκαίας πληροφορίας ἐκ τῶν διμιλιῶν πρὸς τὸν ζητοῦντα χοησμόν. Οἱ χοησμοὶ ἦσαν πάντοτε ἔμμετροι καὶ σύντομοι, ἐνίστε δὲ σκοτεινοὶ καὶ διττῶς ἐριψιτηνούμενοι, Τὸ διφορούμενον καὶ αἰνιγματῶδες τῶν χοησμῶν ἐξησφάλιζε μὲν τοὺς ἱερεῖς ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην ἡ ἀλλοίαν ἐκβασιν τῶν πραγμάτων, δὲν ἥμπτόδιζε δὲ καὶ τοὺς ζητοῦντας τὸν χοησμὸν νὰ ἔρμηνον τὰς ἀποκρίσεις ὅπως συνέφερε εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῶν σκοπῶν των. Οἱ ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς εὐφυΐας των ἥδυνηθησαν νὰ διατηρήσουν ἐπὶ αἰῶνας ἀμείωτον καὶ ἀλύμαντον τὴν δύναμιν αὐτοῦ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα.

Τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν εἶχε φήμιν παγκόσμιον. Ὁχι μόνον Ἔλληνες ἀλλὰ καὶ ξένοι ἐκ διαφόρων μερῶν ἥρχοντο καὶ ἐξήτουν χοησμόν, ἐκόμιζον δὲ καὶ πλουσιώτατα δῶρα.

36. Ἀμφικτιονίαι.

Πολλάκις αἱ γειτονικαὶ πόλεις εἶχον ἔνα ναὸν κοινόν. Εἰς τὸν ναὸν τοῦτον συνίσχοντο καὶ ἔτος ἀντιπρόσωποι τῶν γειτονικῶν πόλεων, ἐτέ-

λουν κοινὰς ἔορτάς, συγχρόνως δὲ συνεσκέπτοντο καὶ περὶ τῶν κοινῶν συμφερόντων τῶν πόλεών των. Κατ’ αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον κατήρτιζον μικρὰς ἐνώσεις πολιτικάς, αἱ δοποῖαι ὠνομάζοντο **ἀμφικτιονίαι**. Σήμερον αἱ τοιαῦται ἐνώσεις ὀνομάζονται δημοσπονδίαι. Αἱ ἀμφικτιονίαι συνετέλουν εἰς τὸ νῦν ἐνώνωνται πολιτικῶς πολλοὶ Ἐλληνες καὶ νὺν ἀποτελοῦν οὕτω μίαν συμπολιτείαν.

Ἄμφικτιονίαι ὑπῆρχον πολλαὶ εἰς τὴν Ἐλλάδα. Η τῶν δώδεκα ἴωνικῶν πόλεων καὶ ἡ τῆς δωρικῆς ἑξαπόλεως εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ περὶ τὸ ιερὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὴν Καλαυρίαν (σημερινὸν Πόρον), ἡ περὶ τὸ ιερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος εἰς τὴν Δῆλον. Ἄλλ’ ἡ ἐπισημοτέρα ἐξ ὅλων ἦτο ἡ λεγομένη «Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον». Τοῦ συνέδριον τούτου μετείχον δώδεκα λαοί, Βοιωτοί, Δωριεῖς, Ἰωνες, Φωκεῖς, Θεσσαλοὶ καὶ ἄλλοι. Κάθε μία ἐκ τῶν πολιτειῶν, αἱ δοποῖαι ἀπετέλουν τὸ συνέδριον τοῦτο, ἔπειτε κατ’ ἕτος δύο ἀντιπροσώπους, ἐκ τῶν δοποίων δὲ εἰς ἐλέγετο **πυλαγόρας** διὰ τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις, δὲ ἔτερος **ἱερομνήμων** διὰ τὰς θρησκευτικάς.

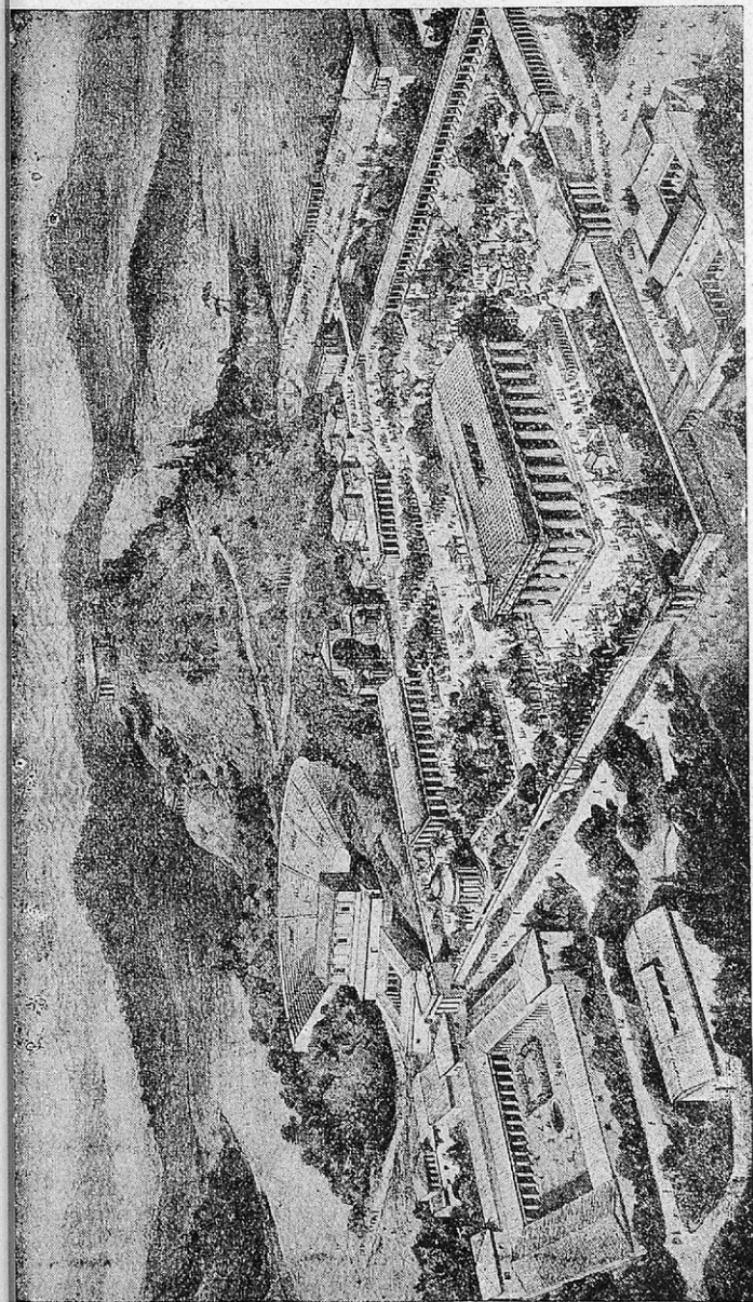
Τὸ συνέδριον τοῦτο συνήρχετο δύο φοράς τὸ ἔτος, τὸ μὲν ἔαρ εἰς τοὺς Δελφούς, τὸ δὲ φθινόπωρον εἰς τὴν πλησίον τῶν Θερμοπυλῶν κινούμενοι τὸν Ἀνθίλην εἰς τὸ ιερὸν τῆς Δήμητρος. Οἱ Ἀμφικτίονες εἶχον τὴν ἄμεσον ἐφορείαν τοῦ ἐν Δελφοῖς ιεροῦ, διηγύθυνον τοὺς Πυθικοὺς ἀγῶνας καὶ ἐφορόντιζον νὺν λύουν κάθε διαφοράν ἀναφυούμενην μεταξὺ τῶν λαῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὸ συνέδριον.

37. Πανελλήνιοι ἀγῶνες.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἐλληνες εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ τελοῦν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς διαφόρους πόλεις θρησκευτικὰς πανηγύρεις, εἰς αὐτὰς δὲ ἐλάμβανον μέρος οἱ κάτοικοι τῆς πανηγυριζούσης πόλεως καὶ οἱ πέριξ κατοικοῦντες. Τὰς πανηγύρεις ταύτας ἐλάμπουν μὲν ἀγῶνας μουσικούς, ποιητικούς καὶ πρὸ πάντων γυμναστικούς.

Τέσσαρες ἐκ τῶν πανηγύρεων τούτων σὺν τῷ χρόνῳ ἔγιναν πανελλήνιοι καὶ συνέρρεον εἰς αὐτὰς ἐξ ὅλων τῶν μερῶν θεαταί. Αἱ πανηγύρεις αὗται, αἱ δοποῖαι ἦσαν ἐκ τῶν κυριωτάτων ἐθνικῶν δεσμῶν. Ἠσαν τὰ Πύθια, τὰ Ἰσθμιά, τὰ Νέμεια καὶ τὰ Ὀλύμπια.

α') Τὰ **Πύθια** ἐτελοῦντο εἰς τοὺς Δελφοὺς πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος κατὰ τετραετίαν μὲν μουσικούς καὶ γυμναστικούς ἀγῶνας καὶ μὲν ἀρματοδρομίας, αἱ δοποῖαι ἐγίνοντο εἰς τὸ πλησίον τῶν Δελφῶν Κρι-

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Εἰκ. 20.

Κολλάξ Κλαζέσιον Θέατρον Ηραίον
Γηγάκσιον Φολίππειον
(σίκημα ίδιουθέν) 13 Θηγαναρεσοί Μητροφίσιον
οπές Φιλιππού τοῦ Μακεδόνος)

Στάδιον
Στάδιον Ποσειδῶν

Κρονίου ψροῦ, Βέσσαρα Πισσών τοῦ Αττικοῦ
Περίσσολος „Αλτεώς“
Ναὸς Διός

σαίον πεδίον. Ἀγωνοθέται ἡτοι ἐπιμεληταὶ τῶν ἀγώνων ἥσαν οἱ Ἀμφικτίονες, εἰς δὲ τοὺς νικητὸς ἐδίδετο ὁ δικαίων κλάδος δάφνης.

β') Τὰ Ἰσθμια ἐτελοῦντο εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου πρὸς τιμὴν τοῦ Ποσειδῶνος κατὰ διετίαν, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον κλάδον πίτυος.

γ') Τὰ Νέμεια ἐτελοῦντο κατὰ διετίαν εἰς τὴν Νεμέαν τῆς Ἀργολίδος πρὸς τιμὴν τοῦ Διός, οἱ δὲ νικηταὶ ἐλάμβανον κλάδον σελίνου.

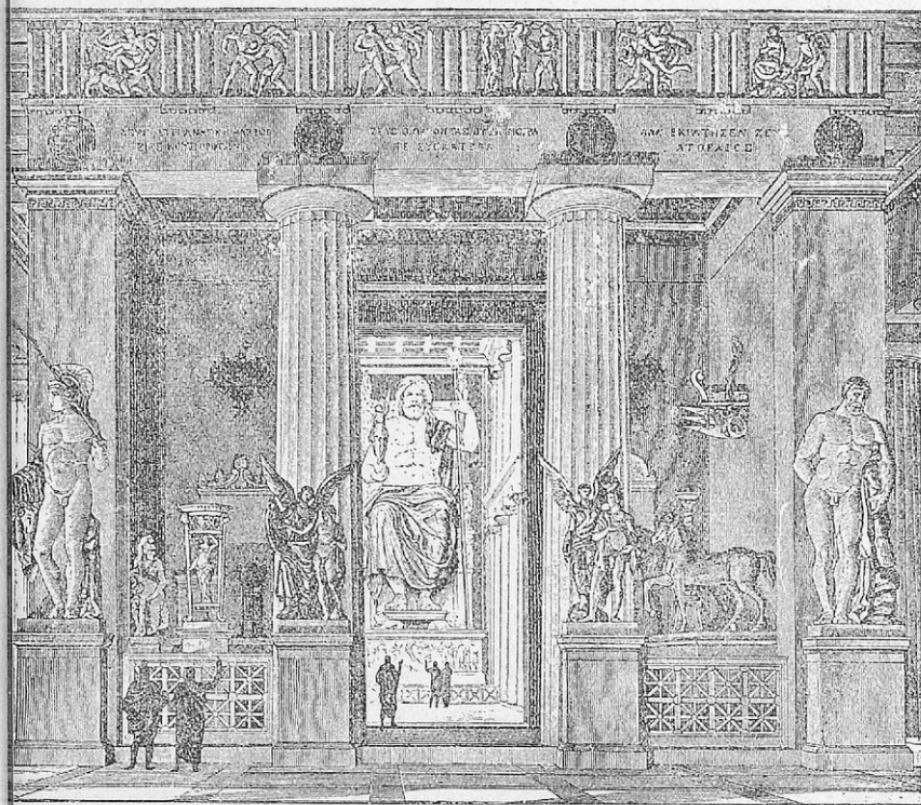
δ') Τὰ Ὀλύμπια ἥσαν ἡ ἀρχαιοτέρα καὶ ἐπιφανεστέρα τῶν πανηγύρεων, ἴδονθεῖσα πιθανῶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Ἡλείων Ἰφίτου. Ταῦτα ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τοῦ Διὸς ἀνὰ πᾶν τέταρτον ἔτος εἰς τὴν Ὁλυμπίαν παρὰ τὸ ιερὸν ἄλσος, τὸ ὅποιον ὠνομάζετο Ἀλτις, τὸν μῆνα Ἰούλιον, καὶ διήρκουν μέχρι μὲν τοῦ 427 π. Χ. μίαν ἡμέραν, μετὰ δὲ ταῦτα πέντε ἡμέρας.

Ἡ ἐπιμέλεια τοῦ ἐν Ὁλυμπίᾳ ιεροῦ καὶ ὁ περὶ τὸν ἀγῶνα στολισμὸς ἥσαν ἀνατεθειμένα εἰς τοὺς Ἡλείους, δέκα δὲ ἐξ αὐτῶν κληρούμενοι καὶ Ἐλλανοδίκαιοι ὀνομαζόμενοι ἐπώπτευον τὸν ἀγῶνας, ἀνεκήρυξσον τοὺς νικητὰς καὶ ἐν γένει διηγύθυνον τὰ κατὰ τοὺς ἀγῶνας.

Οταν ἥγγιζεν ἡ ἕορτή, ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τῶν Ἡλείων εἰς ὅλας τὰς πόλεις ἡ ἐκεχειρία. Οἱ πόλειμοι τότε καὶ ἀī ἐμφύλιοι στάσεις κατέπανον, ἥσυχία δὲ καὶ ἀσφάλεια παρείχετο καὶ εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς καὶ εἰς ὅλους δοῖς μετέβαινον εἰς τὴν Ὁλυμπίαν πρὸς θέαν τῶν ἀγώνων ἢ πρὸς ἐμπορίαν. Ὄλαι αἱ πόλεις ἐπεμπονοῦσαν τὰ Ὀλύμπια θεωρούσει, τὸ δὲ πλῆθος τῶν συρρεόντων εἰς τὴν ἕορτὴν ἥτο τοσοῦτον, ὥστε δὲν ἐπήρκουν νὰ περιλάβουν αὐτὸν τὰ οἰκήματα, τὰ ὅποια ὑπῆρχον εἰς τὴν Ὁλυμπίαν καὶ εἰς τὰ πέροιξ αὐτῆς. Λιὰ τοῦτο κατεσκευάζοντο προχείρως σκηναὶ καὶ καλύβαι καὶ ἄλλα καταλύματα, ἐμποροὶ δὲ καὶ κάπηλοι ἔξεθετον πρὸς πώλησιν παντοειδῆ ὄντα. Οὕτω ἴδρυντο πλησίον τοῦ ιεροῦ περιβόλου πόλις ὀλόκληρος, ἡ ὅποια τὰχέως ἐξηφανίζετο, διότι ἐθεωρεῖτο ἀνόσιον νὰ κατοικοῦν παρὰ τὸ ιερὸν ἄλλοι ἐκτὸς τῶν ιερέων καὶ τῶν φυλάκων καὶ τοῦ λοιποῦ ὑπηρετικοῦ.

Οἱ περίβολος τῆς Ἀλτεως περιεβάλλετο ὑπὸ τοίχου καὶ ἐντὸς αὐτοῦ ἔπειρα ὑπῆρχον καλλιτεχνήματα, οἷον βωμοί, ἀγάλματα, θησαυροί, ἀναθήματα. Μεταξὺ τῶν ἀγαλμάτων διέπερεπον δὲ Ἐρμῆς τοῦ Προαξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου. Οἱ Ἐρμῆς τοῦ Προαξιτέλους ἀνευρεθή τῷ 1877 μεταξὺ τῶν ἐρεπίων τῆς Ὁλυμπίας καὶ εὑρίσκεται τῶρα εἰς τὸ αὐτόνι μουσεῖον κινῶν τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὴν Ὁλυμπίαν. Ωσαύτως ἀνευρεθή πρὸ ἐτῶν καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου,

δυστυχῶς ἀκρωτηριασμένη. Εἰς τὸ ἄλσος τῆς Ἀλτεως ὑψοῦτο καὶ διεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ὄλυμπίου Διός, τοῦ δποίου τὰ ἀετώματα ἐκοιμοῦντο διὰ περικαλλεστάτων ἔργων γλυπτικῆς. Εἰς τὸν σηκὸν τοῦ ναοῦ ἵστατο τὸ κολοσσιαῖον χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τοῦ Διός, ἀριστοτέχνημα τοῦ δαιμονίου καλλιτέχνου Φειδίου. Ωσαύτως ὑψοῦτο εἰς τὸ

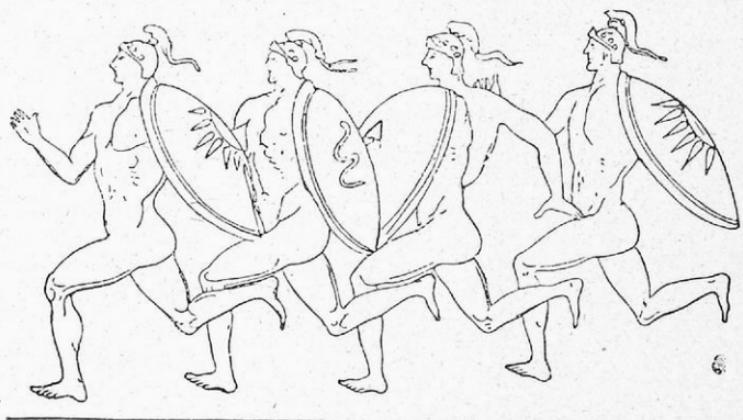
Εἰκ. 21. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἐν Ὄλυμπίᾳ ναοῦ τοῦ Διός.

ἄλσος τὸ Ἡραῖον, εἰς ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐλληνικῶν ναῶν, ἐντὸς τοῦ δποίου ἥτο στημένος δὲ Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Κρονίου δρούς ὑπῆρχον δεκατρεῖς **θησαυροὶ** (ναοὶ μικροί), τοὺς δποίους εἶχον κτίσει ἐλληνικαὶ πόλεις διὰ νὰ ἀποθέτουν ἔκαστη εἰς τὸν ἴδιον της θησαυρὸν τὰ ἀφιερώματά της εἰς τὸν Δία. Βορειοανα-

τοιλικῶς τῆς Ἀλτεως ἥτο τὸ στάδιον, μήκους 600 περίπου ποδῶν, ὅπου ἐτελοῦντο οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες, καὶ περαιτέρῳ τοῦ σταδίου ὁ ἵπποδρομος, ὅστις περιεβάλλετο ὑπὸ στοῶν.

Εἰς τὸ μέσον τοῦ γραφικοῦ τούτου κόσμου ἐτελοῦντο οἱ Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Εἰς τοὺς ἀγῶνας μόνον γνήσιοι Ἑλληνες ἐδικαιοῦντο νὰ λαμβάνουν μέρος. Εἰς τὰς γυναικας ἀπηγόρευετο νὰ παρίστανται μεταξὺ τῶν θεατῶν.

Ἡ ἔօτη ἥρχιζε διὰ θυσίας εἰς τὸν Δία. Τὴν πρώτην ἡμέραν παρῆλαυνον αἱ σταλεῖσαι ὑπὸ τῶν πόλεων **θεωρίαι** καὶ κατέθετον εἰς τοὺς θησαυροὺς τὰ ἀφιερώματά των, οἱ δὲ μέλλοντες νὰ ἀγωνισθοῦν ὥρκι-

Εἰκ. 22. **Οπλιτοδρόμοι.**

ζοντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διὸς ὅτι θὰ διαγωνισθοῦν τιμίως καὶ συμφώνως μὲ τοὺς κανόνας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἥρχιζον οἱ ἀγῶνες. Κατ' ἀρχὰς οὗτοι περιωρίζοντο εἰς τὸν ἀπλοῦν δρόμον, ὅστις ἥτο ἀγὼν ταχύτητος. Κατ' αὐτὸν οἱ ἀγωνιζόμενοι ὠφειλον νὰ διατρέξουν τὴν ἐξ 192 μέτρων κονίστραν τοῦ σταδίου ἀπαξ μόνον ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἄλλο. Εἰς τὸν ἀπλοῦν δρόμον προσετέθησαν ἔπειτα ὁ **διαυλος** (διπλοῦς μετὰ καμπῆς δρόμος) καὶ ὁ **δόλιχος** καὶ ὁ **σπλίτης** δρόμος. Ὁ δόλιχος ἥτο ἀγὼν ἀντοχῆς, καθ' ὃν ὠφειλον οἱ ἀγωνιζόμενοι δωδεκάκις νὰ διατρέξουν τὸν γῆρον τοῦ σταδίου. Εἰς τὸν διπλίτην δρόμον οἱ ἀγωνιζόμενοι διέτρεχον ἔνοπλοι δἰς τὸ στάδιον (διαυλοδρόμος). Βραδύτερον δὲ εἰσῆχθησαν καὶ ἄλλα ἀγωνίσματα, ἡ **πάλη**, τὸ **ἄλμα**, τὸ **ἀκόντιον** καὶ ἡ **δισκοβολία** καὶ οὕτω ἀπετελέσθη τὸ **πένταθλον**.

προσέτι δὲ ή πυγμὴ καὶ τὸ παγκράτιον, τὸ δποῖον ἦτο ἀγών πυγμῆς καὶ πάλης συγχρόνως. Τέλος εἰσήχθησαν αἱ ἴπποδρομίαι καὶ αἱ ἀρματοδρομίαι, αἵτινες ἦσαν δὲ λαμπρότατος ἐξ ὅλων τῶν ἀγώνων, ἀλλ’ εἰς αὐτὰς ἔνεκα τῆς μεγάλης δαπάνης ἐλάμβανον μέρος μόνον οἱ πλούσιοι εὐπατρίδαι καὶ βασιλεῖς, ὅχι προσωπικῶς, ἀλλ’ ἀπλῶς ἀποστέλλοντες ἵππους καὶ ἄρματα ἵνα ἀγωνισθοῦν.

Ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν ἀγώνων ἦτο ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀπονομὴν τῶν βραβείων. Ἡσαν δὲ τὰ βραβεῖα στέφανοι ἐκ κοτίνου ἦτοι ἀγριελαίας, ἥ δποια εὐρίσκετο εἰς τὸ ἄλσος τῆς Ἀλτεως. Ἐντὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐστήνετο χρυσολεφαντίνη τράπεζα καὶ ἐπ’ αὐτῆς ἐτοποθετοῦντο οἱ στέφανοι. Οἱ κήρυξ ἐνώπιον τοῦ συνηγμένου πλήθους, τοῦ ἐκπροσωποῦντος ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἔξεφώνει τὸ ὄνομα καὶ τὴν πατρίδα τοῦ νικητοῦ. Οἱ νικητὴς προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν καὶ οἱ Ἕλλανοδίκαι ἐπέθετον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ στέφανον. Τοῦτο δὲ ἀπετέλει μεγίστη δόξαν δι’ αὐτόν. Τὸ κατ’ ἔξοχὴν ἀγώνισμα ἦτο δὲ ἀπλοῦς δρόμος καὶ δὲ νικήσας εἰς αὐτὸν ἐθεωρεῖτο διὸς καιρίως νικητής.

Οἱ Ὀλυμπιονίκαι — οὕτω ἐκαλοῦντο οἱ νικῶντες εἰς τὰ Ὀλύμπια — ἔωραζον τὴν νίκην των διὰ θυσιῶν καὶ ἐπινικίων συμποσίων ἐπὶ τοῦ Κρονίου δρους. Τὴν δόξαν των ἔξυμνουν οἱ ποιηταὶ καὶ ἀπεθανατίζετο δστις ἥθελεν εὐτυχήσει νὰ ἕμνηθῇ ὑπὸ τῆς λιός τοῦ Πινδάρου.

Οἱ Ὀλυμπιονίκαι ἐλάμβανον εἰς τὰς πατρίδας των πλείστας τιμάς. Σύμπασα ἡ πόλις μετὰ πομπῆς ὑπεδέχετο τὸν Ὀλυμπιονίκην, τοῦ δποίου ἥ δόξα ἦτο καὶ ἰδική της δόξα. Πολλὰὶ πόλεις κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν Ὀλυμπιονικῶν ἐκορήμνιζον μέρος τοῦ τείχους διὰ νὰ εἰσέλθῃ θριαμβευτικῶς δὲ νικητής. Τοῦτο δὲ ἦτο δεῖγμα δτι ἡ πόλις, ἥτις εἶχε τοιούτους ἀθλητάς, δὲν εἶχεν ἀνάγκην τείχους. Πᾶς Ὀλυμπιονίκης μετὰ τρεῖς νίκας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ στήσῃ τὸν ἀνδριάντα του ἐντὸς τοῦ λεωφόρου ἀλσους τῆς Ἀλτεως.

Ἡ ἔξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἐλληνικού κόσμου εἰς τὸν Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας συνάθροισις ἀγωνιστῶν καὶ θεατῶν ἐθεωρεῖτο καὶ λίστη εὐκαιρία πρὸς ἐπίδειξιν τῶν πνευματικῶν ἔργων. “Οὐεν πολλοὶ ἴστο-

“Ἐλληνικὴ Ἰστορία. — N. Βραχνοῦ. ”Ἐκδοσις Δ’. 23—5—925

7

Εἰκ. 23. Τεθφριππον.

οικοί, δήτορες καὶ φιλόσοφοι ἔσπευδον εἰς τὴν φαιδρὰν ταύτην πανγυριν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπεδείκνυν τὰ ὀριστουργήματα τοῦ λόγου. Ὡσιύτως καὶ καλλιτέχναι ἐπεδείκνυν τὰ ἔργα του. Ἀλλὰ καὶ ή ἀνάγνωσις τῶν πνευματικῶν ἔργων καὶ ή ἐπίδειξις τῶν καλλιτεχνημάτων δὲν ἀπετέλουν μέρος τῆς ἑορτῆς.

Ἡ δλυμπιακὴ τετραετία ὀνομάζετο Ὀλυμπιάς. Οἱ Ἑλληνες ἀπὸ τοῦ 300 π. Χ., μετεχειοῦσσον τὰς Ὀλυμπιάδας διὰ νὰ χρονολογοῦν τὰ γεγονότα. Ἡροῦν δὲ αἱ Ὀλυμπιάδες ἀπὸ τοῦ 776 π. Χ., διότι ἀπὸ τότε ἥρχισαν νὰ καταγράφωνται τὰ ὄνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Τ'.

ΟΙ ΕΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΙ ΛΑΟΙ

36. Οἱ Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ασίας.

Εἶναι γνωστὸν εἰς ήμᾶς ἐκ τῶν προηγουμένων ὅτι τὰ παρόλια τῆς Μικρᾶς Ασίας ἀπὸ τὸν 10ον αἰῶνα π. Χ. κατελήφθησαν ὑπὸ Ἑλλήνων ἀποίκων, οἵτινες ἵδρυσαν ἐκεῖ πολυαριθμούς πόλεις. Οἱ Ἑλληνες ἀποικοι μέχρις ὅτου ἐγκατασταθοῦν δριστικῶς εἰς τὰς νέας πατρίδας των διεξήγαγον μακροὺς ἀγῶνας πρὸς τοὺς ἐγκωφίους λαούς, καθ' οὓς ἀγῶνας ἔξεγέρθη τὸ ἐθνικὸν αὐτῶν φρόνημα. Μετὰ τὴν δριστικὴν ἐγκατάστασιν ἀφῆκαν τὰ δῆλα καὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης. Ὄντες δὲ τολμηροὶ ναυτικοὶ καὶ ἐπιδέξιοι ἔμποροι κατώρθωσαν δλίγον κατ' δλίγον νὰ ἐκτοπίσουν πανταχόθεν τοὺς Φοίνικας καὶ νὰ λάβουν αὐτὸι εἰς χεῖράς των δλον τὸ μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐμπόριον. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ἐπλούτησαν, ἥρχισαν νὰ καλλιεργοῦν τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν καὶ νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὰς τέχνας. Συνηθίσαντες δικαίως εἰς τὸν ἀνετον καὶ ἀπολαυστικὸν βίον ἀπέβαλον σὺν τῷ χρόνῳ τὴν προτέραν πολεμικήν των δρμήν.

Ἐπὶ αἰῶνας οἱ Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ασίας ἔμειναν ἀπόσβλητοι. Οἱ δπισθεν τῶν Ἑλλήνων κατοικοῦντες μεσογειακοὶ λαοὶ ἔβλεπον μὲ ἀπάθειαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄφινον ἀνενοχλήτως νὰ ἐπωφελοῦνται τοὺς θησαυροὺς τῆς ἴδιας των χώρας. Τὰ ἀρχαῖα βασίλεια τῆς Ἀνατολῆς κατείχοντο ὑπὸ ἀδιαφορίας πρὸς τὰ παρόλια. Συνιστάμενα ἀρχικῶς ἐξ ὁρευδῶν χωρῶν καὶ ἐκ πλουσίων παραποταμίων κοιλάδων δὲν ἥσθαντο τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικοινωνοῦν θαλασσίως μὲ ξένας χώρας. Ὅσα ἐκ τῶν πλουσίων προϊόντων των ἔξηγοντο εἰς ξένην γῆν διεβιβάζοντο

διὰ χειρῶν ξένων καὶ οἱ ξένοι ἀπεκόμιζον τὸ ἔξ αὐτῶν κέρδος· ἵσαν δὲ οὗτοι οἱ Φοίνικες καὶ ἀργότερον οἱ Ἕλληνες. Οἱ Ἑλληνες μάλιστα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εὐρίσκοντο εἰς ζωηροτάτην ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς μεσογειακοὺς λαούς, ὅντες δὲ ἐπιτήδειοι ἔμποροι ἐφρόντιζον διὰ παντὸς μέσου νὰ διατηροῦν ἀγαθὸς σχέσεις μὲ τοὺς Ἀσιάτας. Ἐπεσκέπτοντο τὰς ἀγορὰς αὐτῶν, ἥγοράζον τὰ προϊόντα των καὶ ἔδιδον εἰς αὐτοὺς ποικίλας παραγγελίας. Ἐκ τῶν μικρασιατικῶν βασιλείων ἐκεῖνο, τὸ δποῖον εἶχε μᾶλλον φιλικὰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἵτο τὸ βασίλειον τῶν Φρυγῶν.

‘Αλλ’ ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἤτο δυνατὸν νὰ διαρκέσῃ ἐπ’ ἄπειρον. Τὸν ὅγδοον αἰῶνα ἴδρυθη τὸ Ἰσχυρὸν βασίλειον τῶν Λυδῶν, εἰς τοὺς δόποις πρῶτοι ὑπέκυψαν οἱ Φρύγες καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς μεσογαίας. Εἰς τὴν κατακτητικὴν δρμὴν τῶν Λυδῶν δὲν ἥδυνήθησαν ν’ ἀντισταθοῦν οἱ Ἕλληνες, οἵτινες ἄλλως καὶ δὲν συνεδέοντο μεταξὺ των δι’ οὐδενὸς πολιτικοῦ δεσμοῦ. ‘Υπετάχθησαν λοιπὸν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς Λυδούς. ‘Αλλὰ τὸ βασίλειον τῶν Λυδῶν κατελύθη περὶ τὰ μέσα τοῦ βου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ αἱ χῶραι αὐτοῦ προσηρτήθησαν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος. Τότε καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἥλαξαν δεσπότην γενόμενοι ὑπήκοοι τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν. Περὶ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνος καὶ τὰ ἄλλα μεγάλα καὶ ἀρχαῖα κράτη τῆς Ἀνατολῆς, τῶν Αἴγυπτίων, τῶν Βαβυλωνίων, τῶν Ἀσσυρίων καὶ τῶν Φοινίκων ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Πέρσας καὶ συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος. Πρὸς κατανόησιν τούτου ὡς καὶ τῶν σχέσεων τῶν λαῶν τούτων πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἀνάγκη νὰ γνωρίζωμεν δποῖοι τινες ἵσαν οἱ λαοὶ οὗτοι.

37. Αἰγύπτιοι.

Χώρα.—‘Η Αἴγυπτος κατέχει τὴν βορειοανατολικὴν γωνίαν τῆς Ἀφρικῆς. Εἶναι κοιλὰς κειμένη μεταξὺ δύο ἔρημων, τῆς λιβυκῆς καὶ τῆς ἀραβικῆς. Θὰ ἤτο δὲ καὶ αὕτη ἔρημος, ἢν δὲν διερρέετο ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ Νείλου. Εἰς τὴν Αἴγυπτον σπανίως βρέχει. ‘Αλλ’ ὁ Νεῖλος πλημμυρῶν κατ’ ἔτος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Αἰγυπτίου μέχρι τέλους Ὁκτωβρίου κατακλύζει τὰ πεδινὰ μέρη τῆς χώρας διὰ τῶν ὑδάτων του. ‘Οταν δὲ ἀποσύρωνται τὰ ὑδάτα, ἀφίνονται λίμνη, ἡ δποία καθιστᾶ τὸ ἔδαφος γονιμώτατον. ‘Ενεκα τούτου ἡ Αἴγυπτος εἶναι εὐφροσύνη καὶ καλλιεργεῖται δύο φοράς τὸ ἔτος. ‘Ο Ἡρόδοτος δνομάζει τὴν Αἴγυπτον δῶρον τοῦ Νείλου.

Οἱ πάτοικοι.— Ἡ φυλετικὴ καταγωγὴ τῶν Αἰγυπτίων εἶναι ἀγνωστος. Αἱ ἀνώτεραι τάξεις φαίνεται ὅτι ἥλθον ἐκ τῶν Ἰνδιῶν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ καὶ εἶναι Καυκασίας φυλῆς, ἐνῷ αἱ κατώτεραι εἶναι μῆγμα Αἰθιοπικῆς καὶ Καυκασίας.

Πολίτευμα.— Ἡ Αἴγυπτος διηρεύτο εἰς τὴν ἄνω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας, καὶ εἰς τὴν κάτω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Πολίτευμα ἐν Αἴγυπτῳ ἦτο ἡ κληρονομικὴ βασιλεία. Οἱ βασιλεῖς, καλούμενοι Φαραώ, ἐθεωροῦντο ὡς νοῦ τοῦ ὑπεροτάτου θεοῦ **Ῥά**, ὅστις εἶχεν ἀνθρωπίνην μορφήν. Οἱ βασιλεῖς περιεστοιχίζοντο ὑπὸ ἀριστοκρατίας, ἥτις κατείχεν ὅλα τὰ ἀξιώματα. Μεγάλην ὁσαύτως δύναμιν εἶχον οἱ Ἱερεῖς.

Θρησκεία.— Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο φυσιολατρία. Ἐλάτερον οἱ Αἰγύπτιοι τὰς φυσικὰς δυνάμεις. Ἀνώτατος θεός ἦτο ὁ θεὸς τοῦ ἥλιου **Ῥά**, εἰς τὸν ὄποιον ἤσαν ἀφιερωμένοι οἱ ὀβελίσκοι. Μεγάλοι θεοὶ ἐπίσης ἤσαν ὁ Φθᾶ (**Ηφαίστος**), ὅστις ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν Μέμφιδα, καὶ ὁ **Ἄμμων** (**Ζεύς**), ὅστις ἐλατρεύετο εἰς τὰς Θήβας καὶ τοῦ ὄποιού νηπήκε μαντείον εἰς γαριεστάτην ὅσιν τῆς λιβυκῆς ἐρήμου.

Κατώτεροι θεοὶ ἤσαν ὁ **Οσιρις**, ἡ σύζυγός του **Ισις** καὶ ὁ νῖὸς αὐτῶν **Ωρος**, οἵτινες δῆμος ἐλατρεύοντο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων μετὰ περισσοτέρους ζήλου καὶ καθολικώτερον, διότι εἰς αὐτοὺς ἐστηρίζοντο αἱ ἱερῷτεραι παραδόσεις. Οἱ **Οσιρις**, ὅστις εἰκόνιζε τὴν εὑφορον καὶ ζωγόνον φύσιν, διετέλει εἰς διηνεκῆ καὶ ἀμείλικτον πόλεμον πρὸς τὸν κακὸν δαιμόνα, τὸν Τυφῶνα, ὅστις ἦτο ἡ θεοποίησις τοῦ ἐκ τῆς ἐρήμου πνέοντος καυστικοῦ ἀνέμου. Κατὰ τὸν μῆνον ὁ **Οσιρις** νικᾶται ὑπὸ τοῦ Τυφῶνος. **Άλλος** ὁ νῖὸς τοῦ **Οσίδιος** **Ωρος**, ὅστις ἐδήλου τὴν διὰ τῆς ἐκχειλίσεως τοῦ Νεύλου ἀναγεννωμένην εὐφορίαν, ἀνδροῦται καὶ φονεύει τὸν Τυφῶνα.

Τοὺς θεοὺς τῶν οἱ Αἰγύπτιοι παρίστανον ὑπὸ μιօρφὴν ζώου, ἐνίστε δὲ μὲ σῶμα ἀνθρώπου καὶ κεφαλὴν ζώου ἢ μὲ σῶμα ζώου καὶ κεφαλὴν ἀνθρώπου.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Ἐπίστευον δηλαδὴ ὅτι αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον, ὃν εἶχον πράξει ἀδικίας ἐν τῇ ζωῇ, ἐροπτοντο εἰς τὸν Τάρταρον καὶ ἐκεῖ ἔμενον ἐπὶ τρισχύλια ἔτη· κατόπιν ἐπανήρχοντο εἰς τὸν κόσμον ὑπὸ μιօρφὴν ζώου (αἴλουρον, ὄφεως, κυνός, λέοντας, κροκοδελού). Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου τὰ ζῷα ταῦτα ἐθεωροῦντο Ἱερὰ καὶ δὲν ἐφονεύοντο. Κατόπιν αἱ ψυχαὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὸ

παλαιὸν σῶμα. Ἡτο λοιπὸν ἀναγκαία ἡ διατήρησις τοῦ σώματος κατὰ τὸ διάστημα αὐτό. Διὰ τοῦτο οἱ Αἰγύπτιοι ἐταρίχευνον τοὺς νεκροὺς ὡς μοιμίας καὶ ἐφύλαττον αὐτοὺς εἰς ὑπόγεια κοιμητήρια. Ως τάφοι τῶν βασιλέων ἔχοντι μενον αἱ πυραμίδες, αἱ δποῖαι πᾶσαι εἰς τὸν κέντρον ἔφερον θαλάμους καὶ εἰς αὐτοὺς ἀπετίθετο ἡ μοιμία τοῦ βασιλέως.

Παιδεία—γραφή.—Ἡ παιδεία παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο λίαν διαδεδομένη. Ἡδη ἀπὸ τοῦ δισχιλιοστοῦ ἔτους π. Χ. εἶχον ἀναπτυχθῆ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, ἡ ιατρική, ἡ ἀστρονομία, ἡ γεωμετρία. Τὸ ἀστρονομικὸν ἔτος ἐκ 365 ἡμερῶν ἦτο γνωστὸν παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις. Τὴν παιδείαν εἶχον εἰς χειρας οἱ ἰερεῖς. Ἀναφέρεται δτι πολλοὶ ἐκ τῶν σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος ἥλθον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὡς οἱ Σόλων, οἱ Θαλῆς, οἱ Πυθαγόρας, οἱ Πλάτων, καὶ ἐδιδάχθησαν παρὰ τῶν ἱερέων τῆς Αἰγύπτου.

Γραφὴ παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἦτο ἡ καλουμένη **ἱερογλυφική**. Αὕτη συνίστατο ἀπὸ εἰκόνας, αἱ δποῖαι παρίσταντον τὰς λέξεις, καὶ διημύνετο ἐκ δεξιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά. Τὴν ἱερογλυφικὴν μετεχειρίζοντο οἱ λίαν πεπαιδευμένοι, δις οἱ ἰερεῖς, καὶ μόνοι οὗτοι ἐγνώριζον τὴν χοήσιν αὐτῆς. Κατὰ τὴν πρώτην χιλιετηρίδα ἦτο ἐν χοήσει παρὰ τῷ λαῷ ἡ καλουμένη **δημοτικὴ γραφὴ** καὶ εἰς αὐτὴν συνετάσσοντο τὰ συμβόλαια καὶ τὰ μεταξὺ τῶν ἴδιωτῶν ἔγγραφα. Οἱ Αἰγύπτιοι πρῶτοι ἐπενόησαν τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου ἐκ παπύρου.

Γεωργία, βιομηχανία, τέχνη.—Ἡ γεωργία, ἡ βιομηχανία, καὶ ἡ τέχνη ἦσαν προηγμέναι παρὰ τοῖς Αἰγυπτίοις ἥδη ἀπὸ 2500 ἔτη π. Χ. Αἱ ζωγραφίαι καὶ τὰ ἐργαλεῖα, τὰ δποῖα ενδέθησαν εἰς τοὺς τάφους, δεικνύοντα δτι οἱ Αἰγύπτιοι ἐγνώριζον νὰ καλλιεργοῦν τὴν γῆν μὲ ἀροτρῷα συρόμενα ὑπὸ βιῶν, νὰ σπείρουν καὶ νὰ θερίζουν τὸν σῖτον, νὰ καλλιεργοῦν τὴν ἄμπελον καὶ νὰ παράγουν οἶνον. Ἡ ὑφαντική, ἡ μεταλλουργία, ἡ ξυλουργία, ἡ ξυλογραφία καὶ ἀλλαὶ τέχναι εἶχον φθάσει εἰς πολλὴν τελειότητα. Καταπληκτικὰ εἶναι τὰ ὑδραυλικὰ ἔργα, τὰ δποῖα οἱ Αἰγύπτιοι εἶχον κατασκευάσει διὰ νὰ διανέμεται τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ Νείλου εἰς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγίστην ἔκτασιν. Ηελώραιι δεξαμεναὶ ἔχοντι μενον διὰ τεχνητὰς πλημμύρας κατὰ τὰ ἔτη τῆς ἔηρασίας. Ὁσαύτως προχώματα καὶ διώρυχες εἰς πλεῖστα μέρη ἔχοντι μενον διὰ τὴν κανονικὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν Αἰγυπτίων εἶναι ἐπιβλητική. Λείφανα ναῶν καὶ πόλεων εύρισκονται καθ' δῆλην τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου. Ἡ γλυπτικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἦσαν

βοηθητικαὶ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Πᾶς τοῦχος ἐκαλύπτετο ὑπὸν γλυπτῶν παραστάσεων καὶ ὅλαι αἱ παραστάσεις ἦσαν χρωματισμέναι. Τὰ ἀγάλματα ὅμως ἔζουν βραχίονας καὶ σκέλη συνηγνωμένα μὲ τὸ σῶμα.

Δυναστεῖαι.— Πρῶτος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου μνημονεύεται ὁ Μηνᾶς, 4000 ἢ 3000 ἔτη π. Χ. δότις ἥνωσεν εἰς ἐν κράτος τὴν ἀνω καὶ κάτω Αἴγυπτον μὲ πρωτεύουσαν τὴν Μέμφιν. Ἀπὸ τοῦ Μηνᾶ λαμβάνουν τὴν ἀρχὴν διάφοροι δυναστεῖαι ἐν Αἰγύπτῳ. Οἱ τῆς 4ης δυναστείαν βασιλεὺς Χέοψ, Χεφρῷν καὶ Μυκεδίνος (πατήρ, υἱὸς καὶ ἔγγονος) ἔκτισαν τὰς θαυμαστὰς πυραμίδας, τῶν δποίων μεγίστη ἡτο ἡ τοῦ Χέοπος, ἵψους 400 ποδῶν. Περὶ τὰ 2000 ἔτη π. Χ. οἱ Ὑκσως ἦτοι βασιλεὺς ποιμένες, αἰθιοπικῆς καταγωγῆς, ἔξορμήσαντες ἐκ τῆς Συρίας καὶ τῆς βιορείου Ἀραβίας εἰσέβαλον διὰ τοῦ στενοῦ τοῦ Σουεζ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Νείλου καὶ κάτεστησαν τὴν Αἴγυπτον φόρου ὑποτελῆ. Ἀλλὰ μετὰ πεντακοσίων ἔτῶν, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, τυραννικὴν ἀρχὴν οἱ Ὑκσως ἔξεδιώχθησαν καὶ τὸ βασίλειον τῶν Φαραὼ ἀνιδρύθη μὲ πρωτεύουσαν τὰς Θήβας. Τότε ἥρχισεν ἡ λαμπροτέρᾳ ἐποκῇ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ κράτους, τὸ δποῖον ἔφθιμασεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν ἐπὶ τοῦ ἥρωος βασιλέως Ῥαμεσσῆ Β' (1388 - 1322), τὸ δποῖον οἱ Ἑλλήνες δονομάζουν Σέσωστριν.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ῥαμεσσῆ Β' τὸ Αἰγυπτιακὸν κράτος ἥρχισε νῦν παρακαλάζῃ. Κατὰ τὴν 7ην ἐκατονταετηρίδα ἡ κάτω Αἴγυπτος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους. Ἀλλ' ὁ ἐκ Σάιος τῆς κάτω Αἰγύπτου Ψαμμίτικος βοηθούμενος ὑπὸ Ἑλλήνων καὶ Καρδῶν μισθοφόρων ἤλευθερώσε τὴν Αἴγυπτον ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους καὶ ἔγινεν αὐτὸς βασιλεὺς τῷ 660, ἀνέδειξε δὲ πρωτεύουσαν τὴν Σάιν. Οἱ Ψαμμίτικος ἦνοιέε τὰς πύλας τοῦ ἐμπορίου εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ εἰς τοὺς Φοίνικας, προσέτι δὲ παρεχόρησεν εἰς τοὺς Ἑλληνας γῆν, δπον ἔκτισαν οὗτοι τὴν Ναύπλιαν. Ἐπὶ τοῦ Ψαμμινήτου ἡ Αἴγυπτος ὑπετάχθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Καμβύσου καὶ ἔγινε περσικὴ ἐπαρχία.

38. Βαβυλώνιοι καὶ Ἀσσύριοι.

Ἡ εὑφορος πεδιάς, ἡ δποία κεῖται μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος κατὰ τὸν κατώτατον αὐτῶν διοῦν ἐκαλεῖτο Βαβυλωνία ἐκ τῆς πρωτεύουσῆς Βαβυλῶνος. Ταύτην ἀρχαιότατα κατώκησαν οἱ Σουμμέριοι, λαὸς τουρανικῆς καταγωγῆς, εἰς τοὺς δποίους ἀναφέρεται ἡ ἐπινόησις τῆς σφηνοειδοῦς γραφῆς. Οἱ Σουμμέριοι εἶχον ἀνα-

πτύξει ἔδιον πολιτισμὸν (4000 π. Χ.), περὶ δὲ τὸ δισκήλιοστὸν ἔτος π. Χ. εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαβυλωνίαν καὶ ἐγκατεστάθησαν ἐν αὐτῇ σημα-
τικὰ φῦλα, οἱ καλούμενοι **Χαλδαῖοι**, οἱ δποῖοι παρέλαβον τὸν πολιτι-
σμὸν τῶν εἰς αὐτοὺς ὑποταχθέντων Σουμερίων καὶ ἀνέπτυξαν αὐτὸν
ἄκομη περισσότερον.

Παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις ὑπῆρχεν ἀκριβὲς σύστημα μέτρων καὶ
σταθμῶν, τὸ δποῖον παρέλαβον καὶ ἄλλοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος (ἴδε
σ. 72), καὶ πολὺ ἀνεπτυγμένον δίκαιον. Ἡ βιομηχανία ἦτο σημαντική.
Ἐθαυμάζοντο ὅδιος οἱ τάπτητες καὶ τὰ λεπτὰ ὑφάσματα ἐκ λινοῦ καὶ
ἐκ μετάξης. Μεγάλη ὁσαύτως ἦτο ἡ ἐπιτηδειότης τῶν Βαβυλωνίων εἰς
τὴν σφραγιδογλυφίαν καὶ τὴν μυροποιίαν. Τὸ ἐμπόριον ἦτο λίαν ἔξη-
πλωμένον. Τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας οἱ Βαβυλώνιοι ἔστελλον διὰ
καραβανίων εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ ἐκεῖθεν μετεπωλοῦντο
ταῦτα ὑπὸ τῶν Φοινίκων.

Ἡ θρησκεία τῶν Βαβυλωνίων ἦτο ἀστρολατρία. Ἀνώτατος θεὸς
ἦτο ὁ Βῆλος ("Ηλιος"), ὁ κύριος τοῦ κόσμου, ἢ δὲ Μίλιττα (Σελήνη)
ἦτο γυναικεία θεότης, τὸ σύμβολον τῆς γεννήσεως. Ὡς ἐκ τῆς φύσεως
τοῦ θρησκεύματος οἱ Βαβυλώνιοι ἡσοχολήθησαν πολὺν εἰς τὴν ἀστρονο-
μίαν, περὶ τὴν δόπιαν ἔκαμαν μεγάλας πρόσδοους. Διήρουν τὸ ἔτος εἰς
δώδεκα σεληνιακοὺς μῆνας, τὴν ἑβδομάδα εἰς ἑπτὰ ἡμέρας, τὴν ἡμέ-
ραν εἰς 24 ὥρας, τὴν ὥραν εἰς 60' λεπτὰ καὶ τὸ πρῶτον λεπτὸν εἰς
60''. Ὁσαύτως διήρουν τὸν κύκλον εἰς 360 μοίρας. Τὸ ὄνομα Χαλ-
δαῖος κατήντησε νὺ σημαίνῃ ἀστρονόμος. Εἰς τὸ μέσον τῆς Βαβυλω-
νίου ὑπῆρχε πύργος τετράγωνος ὑψηλότατος, τοῦ δποίου ἡ βάσις εἶχε
περίμετρον 1600 ποδῶν, τὸ δὲ ὄψις ἦτο 625 πόδες. Εἰς τὸ ἀνω μέρος τοῦ
πύργου ὑπῆρχεν ἀστεροσκοπεῖον καὶ ἔξ αὐτοῦ οἱ Χαλδαῖοι παρετίθουν
τὴν κίνησιν τῶν ἀστέρων. Ἄλλ' ἡ ἀστρονομία τῶν Χαλδαίων μετ' ὅλ-
γον ἔξεπεσεν εἰς δεισιδαίμονα ἀστρολατρίαν.

Μετὰ τῆς Βαβυλῶνος κατ' ἀρχὰς ἦτο ἡνωμένη καὶ ἡ βιοειότερον
αὐτῆς κειμένη Ἀσσυρία. Ταύτης οἱ κάτοικοι ἦσαν συγγενέστατοι ποδὸς
τοὺς Βαβυλωνίους, ἔχοντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν μὲν μερικὰς διαλεκτικὰς
διαφοράς, τὴν αὐτὴν γραφὴν καὶ τὸν αὐτὸν πολιτισμόν. Ἄλλὰ κατό-
πιν—ἄγνωστον πότε—οἱ Ἀσσύριοι ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τοὺς Βαβυλω-
νίους καὶ ἀπετέλεσαν ἀνεξάρτητον κράτος μὲν πρωτεύουσαν κατὰ πρῶ-
τον τὴν Ἀσσοῦν καὶ ἐπειτα τὴν Νινευί. Μεγάλοι βασιλεῖς, οἵοι ὁ Ἀσ-
σονιρνασιπάλ, ὁ Σαλμανασάρ, ὁ Θελγαρθαλάσσιος, ὁ Σαργὼν καὶ ἄλλοι

ἀνήγαγον τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος εἰς μεγίστην ἀκμήν, ὑποτάξαντες τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Αἴγυπτον. Ἀλλὰ κατόπιν παρήκμασε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος καὶ τῷ 606 κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Μήδων Κυανάρου, μετὰ τοῦ δποίου συνεμάχει καὶ δ βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνίων Ναβοπολάσαρ. Οἱ δύο σύμμαχοι διένειμαν ἀναμεταξύ των τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀρχίζει νὰ ἀκμάζῃ τὸ νέον Βαβυλωνιακὸν κράτος, μὲ τὸ δποῖον ἥτο ἡνωμένη καὶ ἡ Συρία. Ὁ ἐπιφανέστερος τῶν βασιλέων τῆς Βαβυλωνίας κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην περίοδον ὑπῆρξεν δ Ναβοχοδονόσορ (604 - 561). Οὗτος ἐνίκησε τὸν βασιλέα τῆς Αἴγυπτου Νεκώ παρὰ τὴν Εὑφράτην, ὑπέταξε τὴν Τύρον μετὰ δεκατριετῆ πολιορκίαν, ἐκυρίευσε τὴν Ιερουσαλὴμ καὶ ἀπῆγαγε τοὺς Ιουδαίους εἰς τὴν ἔβδομηκονταετῆ βαβυλώνειον αἰχμαλωσίαν ἥ μετοικεσίαν. Ἐπὶ τοῦ Ναβοχοδονόσορος ἡ Βαβυλὼν ἥτο ἡ λαμπροτέρα πόλεις τοῦ κόσμου. Ὄνομαστοὶ ἦσαν οἱ κρεμαστοὶ κῆποι τῆς Βαβυλῶνος. Ὁ Ναβοχοδονόσορος κάτεσκεύασε διώρυχα ἀπὸ τοῦ Εὐφράτου μέχρι τοῦ Τίγρητος καὶ συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βαβυλῶνα τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν. Τὸ νέον βαβυλωνικὸν κράτος κατελύθη τῷ 538 ὑπὸ τοῦ Κύρου τοῦ Προερθυτέρου.

39. Φοίνικες.

Οἱ Φοίνικες ἦσαν λαὸς σημιτικῆς καταγωγῆς, κατόκουν δὲ τὴν στενὴν μεταξὺ τῆς θαλάσσης τῆς Συρίας καὶ τῆς δασώδους ὁροσειρᾶς τοῦ Αἰβάνου λωρίδα γῆς, ἥ δποία εἶναι πλουσία εἰς λιμένας. Ἡ θρησκεία τῶν Φοινίκων ἥτο παρεμφερόης πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν Βαβυλωνίων, ἀλλὰ παρεμφρωμένη διὰ τῆς ἀκολασίας καὶ τῆς ωμότητος. Κυριώτεροι θεοὶ ἦσαν ὁ **Βάσαλ** ("Ηλιος"), θεὸς τοῦ φωτὸς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ἥ **Ἀστάρτη** (Σελήνη), θεὰ τῆς γεννήσεως, ἥτις ἀντεστοίχει πρὸς τὴν ἐλληνικὴν **Αφροδίτην**, καὶ δ Μολόχ, θεὸς τοῦ κακοῦ, τὸν δποῖον ἔξιλέων μὲ ἀνθρωποθυσίας.

Σπουδαιότεραι πόλεις εἰς τὴν Φοινίκην ἦσαν ἡ **Σιδών**, πρωτεύουσα, ἥ **Βηρυτός**, ἥ **Βύβλος**, ἥ **Ἄραδος** καὶ ἥ **Τύρος**. Αἱ δύο τελευταῖαι ἦσαν κτισμέναι ἐπὶ νησίδος κάθε μία.

Οἱ Φοίνικες ὑπῆρξαν λαὸς ναυτικώτατος. Τὸ παρακείμενον ὅρος Λίβανος παρείχεν εἰς αὐτοὺς ἀφθονον καὶ ἀρίστην ναυπηγήσιμον ξυλείαν. Τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριόν των ἔζετειναν πρὸς βιορρᾶν μὲν

μέχοις τῆς Βαλτικῆς θαλάσσης, πρὸς νότον δὲ μέχοι τοῦ ἐν τῇ δυτικῇ Ἀφρικῇ ποταμοῦ Σενεγάλη. Καὶ δὲν ἐνήργουν ἐμπόριον κατὰ θάλασσαν μόνον ἀλλὰ καὶ κατὰ ξηράν. Διὰ καραβανίων συνεκέντρων εἰς τὴν χώραν των δλόκληρον τὸ ἐμπόριον τῆς Βαβυλῶνος καὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας. Εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς δύοίας ἐμπορεύοντο, ἵδρυον ἐμπορικὰ πρακτορεῖα. Ταῦτα ἦσαν θέσεις δύχωρων μέναι πλησίον τῆς ἀκτῆς φυσικοῦ τινος λιμένος. Ἐκεῖ ἀπεβίβαζον τὰ ἐμπορεύματά των, συνήθως ὑφάσματα, πήλινα σκεύη, κοσμήματα καὶ ἄλλα, οἱ δὲ ἴθαγενεῖς ἔκόμιζον τὰ προϊόντα των καὶ ἐγίνετο ἀνταλλαγή. Τοιαῦται φοινικικὰ ἀγοραὶ ὑπῆρχαν εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν Αἴγυπτον, εἰς τὴν Κορίτην, εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους, εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. “Οταν δὲ κατὰ τὸν θον αἰδνα ἥρχισαν νὰ ἐκτοπίζωνται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκ τῶν ἐλληνικῶν θαλασσῶν, διεξῆγον τὸ ἐμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μετὰ τῶν χωρῶν τῆς δυτικῆς Εὗρωπης. Τότε ἵδρυσαν εἰς τὴν Δύσιν διαφόρους ἀποικίας, ὡς τὴν Καιρούδονα εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικήν, τὸν Πάνορμον εἰς τὴν Σικελίαν καὶ τὰ Γάδειρα εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τῶν πλοίων των μετέφερον εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως τὸν ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Βαβυλωνίᾳ πολιτισμόν.

Οἱ Φοίνικες θεωροῦνται ὡς ἐφευρεταὶ τῶν γραμμάτων, τῆς ἀριθμητικῆς, τῆς ὑάλου, τῆς ἐριουργίας καὶ τῆς διὰ τῆς πορφύρας βαφῆς. Εἰς τὴν Φοίνικην ἥκιμαζον πολλαὶ βιομηχανίαι, οἷον ἡ ναυπηγική, ἡ ὑφαντουργία, ἡ χαλκουργία, ἡ ὑαλουργία, ἡ βαφική. Ἐκ τῆς φοινικικῆς γραφῆς κατάγονται οἱ εὐρωπαῖοι καὶ οἱ νεοασιατικοὶ ἀλφάβητοι.

40. Θί Λυδοί.

Ἡ Λυδία, χώρα ἐπὶ τῆς δυτικῆς Μικρᾶς Ἀσίας μεταξὺ τῶν ποταμῶν Καύστρου καὶ Μαιάνδρου, προήχθη εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἐπὶ τῆς τρίτης, τῆς Ἰστορικῆς, δυναστείας τῶν Μερμναδῶν (712—542). Ταῦτης ἐπισημάτεοι βασιλεῖς ἦσαν ὁ Γύγης, ὁ Ἀλυάτης καὶ ὁ Κροῖσος. Οἱ Λυδοὶ ἦσαν κατ’ ἀρχὰς λαὸς φυλοπόλεμος. Τὸ ἱππικὸν τῶν Λυδῶν ἦτο τὸ ἄριστον ἐξ ὅλων. Ἡ γεωργία εἶχε προοδεύσει παρὰ τοῖς Λυδοῖς τὰ μέγιστα. Ἄλλος ἐπειδὴ οὗτοι ἐστεροῦντο θαλάσσης, διότι τὰ παράλια κατεῖχον αἱ ἐλληνικαὶ ἀποικίαι, ὁ βασιλεὺς Γύγης ἐπεχείρησε νὰ κυριεύῃ τὴν Μίλητον καὶ τὴν Κολοφῶνα, ἀλλοὶ ἀπέτυχεν. Ὁ Ἀλυάτης δῆμος ἐκνούσιευσε τὴν Σμύρνην καὶ τὴν Κολοφῶνα. Ὁ δὲ Κροῖσος ἐπωφελούμενος ἐκ τῶν πρὸς ἀλλήλας διχονοιῶν τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν

νῦπεταξεν αὐτὰς ἀπάσας καὶ ἔξετεινε τὴν κυριαρχίαν του ἐφ' ὅλης τῆς νοτιοδυτικῆς Μικρᾶς.³ Ασίας μέχρι τοῦ ποταμοῦ "Αλυος." Ἀλλ' ἡ ἔξουσία τοῦ Κροῖσου ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν δὲν ἦτο καταθλιπτική. Δὲν ἤναγκαζεν οὕτος τοὺς Ἑλληνας νὰ τὸν ἀκολουθοῦν εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῶν πράγματα ἀνεμιγνύετο· ἥρκεντο μόνον εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς λυδικῆς κυριαρχίας καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν φόρου. "Αλλως τε ἔξετίμα τοὺς Ἑλληνας διὰ τὴν εὐφυΐαν των καὶ πλουσιώτατα δῶρα ἔπειπεν εἰς Δελφοὺς καὶ εἰς ἄλλα ιερὰ Ἑλληνικά. Ἀλλ' ὁ Κροῖσος διαβάς τὸν "Αλυν ποταμὸν καὶ προσβαλὼν τὸ Περσικὸν κράτος ἐνικήθη ὑπὸ τοῦ Κύρου τοῦ Πρεσβυτέρου καὶ ἀπώλεσε τὸν θρόνον του, ἡ δὲ Λυδία προσηρτήθη εἰς τὸ Περσικὸν κράτος (548).

41. Μῆδοι καὶ Πέρσαι.

Ιράν καὶ Ιράνιοι.—Μεταξὺ τῆς Ἀρμενίας, τῆς Βαβυλωνίας, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου ἔκτείνεται ἡ χώρα τοῦ Ιράν. Ταύτην ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων κατέκουν διάφοροι λαοί, "Αριοι τὴν καταγωγήν, οἱ Βάκτριοι, οἱ Μῆδοι, οἱ Πέρσαι καὶ ἄλλοι. Ἐκ τῶν λαῶν τούτων ὀνομαστοὶ ὑπῆρχαν οἱ Μῆδοι καὶ οἱ Πέρσαι.

Θρησκεία.—Η θρησκεία τῶν Ιρανίων λαῶν κατ' ἀρχὰς ἦτο φυσιολατρία. Ταύτην κατὰ τὸν 13 αἰῶνα π.Χ. μετερρρύθμισεν ἐν τῷ Βακτριανῇ ὁ σοφὸς Ζωροάστρης, τὴν δὲ μεταρρύθμισιν ἀπεδέχθησαν ὅλοι οἱ Ιρανίοι λαοί. Τὰ κυριώτερα δόγματα τῆς θρησκείας τοῦ Ζωροάστρου περιλαμβάνονται εἰς τὴν ιερὰν βίβλον **Ζενδ Ἀβέσταν**. Κατὰ τὰ δόγματα ταῦτα ὅλος ὁ κόσμος, ἀν καὶ προηλθεν ἔξ ἐνὸς ὑπερτάτου ὄντος, ἀδημιουργήτου καὶ ἀπείρου χρόνου, διαιρεῖται ὅμως εἰς δύο βασίλεια, εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτός, τοῦ δόποιον ἀρχεῖ ὁ **Ωρομάσδης**, ἡ πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ, περικυκλούμενος ὑπὸ ἀγαθῶν πνευμάτων, καὶ εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους, τοῦ δόποιον ἀρχεῖ ὁ **Ἄριμάν**, ἡ πηγὴ παντὸς κακοῦ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ πονηρῶν δαιμόνων. Ἀμφότερα τὰ βασίλεια ταῦτα διατελοῦν εἰς διηκεκῆ πάλιν. Ἡ πάλη αὗτη μοιραίως θὰ τερματισθῇ διὰ τοῦ θριάμβου τοῦ φωτὸς καὶ τῆς καταρροπώσεως τοῦ σκότους. Πᾶν καθαρὸν καὶ ἀγαθὸν στοιχεῖον εἴτε φυσικὸν εἴτε ἥθικὸν εἴτε ἔμψυχον εἴτε ἄψυχον ἀνήκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ φωτός. Τούναντίον δὲ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον στοιχεῖον ἀνήκει εἰς τὸ βασίλειον τοῦ σκότους. Κατὰ ταῦτα ὁ ἀνθρωπος ὁ λατρεύων πιστῶς τὸν **Ωρομάσδην** ὀφείλει νὰ εἶναι ἀγνὸς καὶ ἐν λόγοις καὶ ἐν ἔργοις, νὰ κα-

μαρτίζῃ ἐπιμελῶς τὸ σῶμά του διὰ λουτρῶν καὶ τὴν ψυχήν του διὰ προσευχῶν. Ἡ προσευχὴ πρόπει νὰ γίνεται ὅχι εἰς ναούς, ἀλλ᾽ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπὶ ὑψηλῶν δρέων ἐν μέσῳ τοῦ καθαροῦ αἰθέρος ἢ κατέναντι τοῦ Ἱεροῦ πυρός, τὸ ὄποιον ἐσυμβόλιζεν αὐτὴν τὴν θεότητα, ἢ τούλαχιστον διὰ τῆς στροφῆς τοῦ προσώπου πρὸς τὸν ἥλιον. Βραδύτερον ὅμως ἡ λατρεία τοῦ φωτὸς μετετράπη εἰς ὑλικὴν λατρείαν τοῦ πυρός καὶ ἡ θιησκεία τοῦ Ζωδοάστρου μετεβλήθη εἰς πυρολατρείαν.

Oi Μῆδοι. — Ἡ Μηδία, χώρα πλήνος ἀγρίων ὁρέων ἀλλὰ καὶ πολλῶν εὐφοριωτάτων πεδιάδων, ἔκειτο εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ Ἰράν καὶ ἀνατολικῶς τῆς Ἀσσυρίας πρὸς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Περὶ τὸ 800 π. Χ. οἱ Μῆδοι ὑπεδουλώθησαν εἰς τοὺς Ἀσσυρίους ἀλλὰ περὶ τὰ τέλη τοῦ ὅγδου αἰώνος ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν Δηϊόκην ἐπανεστάτησαν καὶ ἀμετίναξαν τὸν ξενικὸν ἤγριον. Ὁ Δηϊόκης προσέλαβε τὸν τίτλον βασιλέως, κατέστησε δὲ πρωτεύουσαν τοῦ Μηδικοῦ κράτους τὰ Ἐκβάτανα καὶ ὠργάνωσεν αὐτά. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Φραόρτης ὑπέταξε τοὺς Πέρσας καὶ κατέστησεν αὐτοὺς φόρον ὑποτελεῖς. Ὁ δὲ υἱὸς τοῦ Φραόρτου Κιαξάρης (635 - 595) συμμαχήσας μὲ τὸν βασιλέα τῶν Βαβυλωνίων Ναβοπολάσαρ κατέστρεψε τὴν Νινεῦ καὶ κατέλυσε τὸ Ἀσσυριακὸν κράτος (606). Ἀλλ᾽ ἐπὶ τοῦ Ἀστυάγους, υἱοῦ τοῦ Κυαξάρου, τὸ Μηδικὸν κράτος κατελύθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κύρου (558) καὶ ἡ Μηδία ἔγινε περσικὴ ἐπαρχία.

Oi Πέρσαι. — Ἡ Περσία ἦτο χώρα μικρά, ὁρεινὴ καὶ τραχεῖα, κειμένη βορειοδυτικῶς τοῦ Περσικοῦ κόλπου, διερρέετο δὲ ὑπὸ πολλῶν ὑδάτων. Οἱ Πέρσαι ἔζων βίον ἀπλοῦν καὶ ἡσηκολούντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν, τὴν θήραν καὶ τὴν γεωργίαν. Φιλαλήθεια καὶ γενναιότης ἦσαν ἀρεταὶ τῶν Περσῶν. Ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου παρ᾽ αὐτοῖς ἐγίνετο συμφώνως μὲ τὰ πάτρια μέσημα. Οἱ δικασταὶ τοῦ λαοῦ ἦσαν ἴσοβιοι, ἥ δὲ δύναμις αὐτῶν ἀνθίστατο εἰς πᾶσαν αὐθαιρεσίαν. Θιησκεία παρ᾽ αὐτοῖς ἦτο ἡ τοῦ Ζωδοάστρου. Προσευχόμενος δὲ Πέρσης δὲν ἐπετρέπετο νὰ μνημονεύῃ τὸν ἑαυτόν του, ἀλλ᾽ ἐδέετο ὑπὲρ ὅλου τοῦ ἔθνους του καὶ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως του.

Οἱ Πέρσαι διηροῦντο εἰς φυλάς, μεταξὺ δὲ τούτων διέπρεπεν ἡ φυλὴ τῶν Πασαργαδῶν. Οἱ Πέρσαι ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἡγεμόνων ἀνηκόντων εἰς τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Πασαργαδῶν οίκον τῶν Ἀχαιμενιδῶν, δὲ ὅποιος ἦρξεν ἐν Περσίᾳ μέχρι τοῦ 330 π. Χ. Ὁ βασιλεὺς τῆς Μηδίας Φραόρτης, ὃς προείπομεν, ὑπετάξε τοὺς Πέρ-

σας ἀλλ᾽ ὁ νῖδος τοῦ Καμβύσου Κῦρος (558—529) νικήσας τὸν πάπτων του Ἀστυάγην κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Μῆδων καὶ ὑπῆγαγε τοὺς Μῆδους ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν τῶν Περσῶν. Οἱ Μῆδοι ὅμως παρέμειναν πάντοτε τὸ δεύτερον ἐν τῷ Περσικῷ κράτει ἔθνος καὶ ἡ συγγένεια αὐτῶν πρὸς τοὺς νέους κυριάρχους ἦτο τόσον στενή, ὥστε εἰς τὸν Ἐλληνας συγγραφεῖς τὸ ὄνομα Πέρσης καὶ Μῆδος ἀπαντᾶ χωρὶς καμμίαν διαφοράν. Πρὸς τούτοις τὰ Ἑυβάτανα, ἢ πρώην πρωτεύουσα τοῦ Μηδικοῦ κράτους, παρέμεινεν ὡς μία τῶν πρωτευουσῶν τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ἐκ τῆς καταλύσεως τοῦ Μηδικοῦ κράτους κατελήφθησαν ὑπὸ τρόμου οἱ Λυδοὶ καὶ οἱ Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ βάσιλεὺς τῶν Λυδῶν Κροῖσος ἐκινήθη ἐναντίον τοῦ Κύρου. Ὁ Κῦρος ἀντεπελθὼν ἐναντίον τοῦ Κροίσου ἐξήτησε νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἰωνας. Ἀλλ᾽ οἱ Ἰωνες, ἐπειδὴ ἐμεωρουν τὸν Κροίσον ἰσχυρότερον, δὲν ἐνέδωκαν εἰς τὴν εἰσίγησιν τοῦ Κύρου. Γενομένης ὅμως αἵματηρᾶς μάχης εἰς τὴν Καππαδοκίαν ὁ Κροίσος ἐνικήθη καὶ ἡ ναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του τὰς Σάρδεις. Ἀλλ᾽ ὁ Κῦρος ἐπελθὼν κατὰ τῶν Σάρδεων καὶ αὐτὰς ἐκνοίεισε καὶ τὸν Κροίσον συνέλαβεν αἰχμάλωτον.

Μετὰ τὴν ἀλωσιν τῶν Σάρδεων οἱ Ἰωνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οἱ Αἰολεῖς ἐπειψαν ἀγγέλλοντος πρὸς τὸν Κῦρον καὶ ἐδῆλωσαν ὅτι εἶναι πρόσθυμοι νὰ διαμείνουν καὶ ὑπὸ αὐτὸν φόρουν ὑποτελεῖς, ὅπως ἦσαν καὶ ὑπὸ τὸν Κροίσον. Ἀλλ᾽ ἡ ἀπάντησις τοῦ Κύρου ὑπῆρξε δυσμενής. Οἱ Ἰωνες καὶ οἱ Αἰολεῖς ἡμύνθησαν τότε ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των, ἀλλ᾽ ὑπεδουλώθησαν ὑπὸ τοῦ νέου κυριάρχου τῆς Ἀνατολῆς. Ωσαύτως ὑπεδουλώθησαν καὶ οἱ αὐτόθι Δωριεῖς. Τὰ ἐλεύθερα πολιτεύματα τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Ἐλλήνων κατελύθησαν, ἀντ' αὐτῶν δὲ ἐγκαθιδρύθησαν τύραννοι ἐκ τῶν ἐγχωρίων ἀριστοκρατικῶν, οἵνινες χάριν τῆς ἀρχῆς ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Περσῶν. Καὶ αὐταὶ αἱ νῆσοι Χίος καὶ Λέσβος ὑπέκυψαν εἰς τὴν περσικὴν κυριαρχίαν. Μόνη ἡ νῆσος Σάμος διέσωσε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ἥτις μετ' ὀλίγον ὑπὸ τὸν τύραννον Πολυκράτην ἀπέβη ἴσχυροτάτη. Ἀλλὰ καὶ αὕτη ὑπετάχθη βραδύτερον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Δαρείου.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Λυδικοῦ κράτους καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν Ἕλληνικῶν ἀποικιῶν ὁ Κῦρος ὑπέταξε τὴν Βασιλωνίαν καὶ τὴν Συρίαν· ωσαύτως ὑπέταξε καὶ τὴν Φοινίκην πλὴν τῆς Τύρου, οὗτοι δὲ κατέστησε

τὸ ἐν ἀρχῇ μικρὸν περσικὸν ἔθνος κυρίαρχον ὅλης τῆς δυτικῆς Ἀσίας. Τελευταῖον δὲ Κῦρος ἐπεχείρησεν ἐκστρατείαν κατὰ τῶν Μασαγεττῶν τῶν κατοικούντων πέραν τοῦ Ἰαξάρτου, ἀλλ᾽ εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἐμπεσών εἰς ἐνέδραν ἐφονεύθη.

Οὐδὲ τοῦ Κύρου Καμβύσης (529—522), βασιλεὺς ἀλλαζόν καὶ τυραννικός, ἐκνόμευσε τὴν Τύρον, τὴν Κύρον καὶ τὴν Αἴγυπτον. Οὗτος τὰ ἀνατολικὰ κράτη τῶν Αἴγυπτίων, Βαβυλωνίων, Ἀσσυρίων, Φοινίκων, Μήδων καὶ Λυδῶν συνεχωνεύθησαν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος.

Οὐδὲ τοῦ Καμβύσης ἐδολοφόνησε πόλλους, μεταξὺ δὲ αὐτῶν καὶ τὸν ἀδελφὸν του Σμέρδιν. Ἀλλ᾽ ὅταν ενρίσκετο εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀπατεών τις μάγος, πολὺ διμοιάζον μὲ τὸν Σμέρδιν, κατώρθωσε νῦν ἀναγορευθῆ βασιλεὺς τῆς Περσίας. Οὐδὲ τοῦ Καμβύσης μαθὼν τοῦτο σπεύδει εἰς τὴν Περσίαν, ἀλλὰ καθ' ὅδὸν ἀποθνήσκει διατρυπηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἴδιου του ξίφους. Ἀλλὰ καὶ δὲ Ψευδοσιμέρδις μετὰ ἐπιτάμηνον ἀρχὴν ἔξεδιωχθη ὑπὸ ἐπτά μεγιστάνων Περσῶν, μεταξὺ τῶν ὅποιών ἦτο καὶ δὲ ἐκ τοῦ γένους τῶν Ἀχαιμενιδῶν Δαρεῖος δὲ Υστάσπους, τὸ δὲ βασιλικὸν ἀξιώματος ἀνετέθη εἰς τὸν Δαρεῖον.

Οὐδὲ τοῦ Δαρεῖος ὑπῆρχε μετὰ τὸν Κῦρον δὲ μέγιστος βασιλεὺς ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Ἀχαιμενιδῶν. Οὗτος, ἀφοῦ κατέστειλε τὰς ἐκραγείσας ἐσωτερικὰς οτάσεις, διωργάνωσε πρῶτος τὸ ἀχανὲς Περσικὸν κράτος διαιρέσας αὐτὸν εἰς σατραπείας καὶ δρίσας τοὺς φόρους, τοὺς ὅποιους ἐκάστη σατραπείᾳ ὕφειλε νὰ πληρώνῃ. Ἐπειτα δὲ μιμούμενος τοὺς προκατόχους του ἐτράπη εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, διὰ τῶν ὅποιών ἔζητησε νὰ ἐπεκτείνῃ ἔτι μᾶλλον τὸ κράτος του. Τῷ 513 επεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ (ἐν τῇ σημερινῇ νοτιοδυτικῇ Ρωσίᾳ) Σκυθῶν. Καὶ ή μὲν ἐκστρατεία αὕτη ἀπέτυχε καὶ δὲ Δαρεῖος ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἴδια, ἀλλ᾽ δὲ στρατηγὸς αὐτοῦ Μεγάβαζος μείνας εἰς τὴν Εὐρώπην μετὰ 90 χιλ. στρατοῦ ὑπέταξε τὴν Θράκην, προχωρήσας δὲ μέχρι τῆς Μακεδονίας κατέστησε τὸν βασιλέα αὐτῆς Ἀμύνταν φόρου ὑπατελῆ.

42. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ (500—494)

Οταν δὲ Δαρεῖος ἐπεχείρησε τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκστρατείαν, οἱ τύραννοι τῶν Ἑλληνικῶν ἀποικιῶν συνώδευσάν αὐτὸν μετὰ τοῦ στόλου των. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην προσέφερε μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν Δαρεῖον δὲ τύραννος τῆς Μιλήτου Ἰστιαῖος. Ἐπειδὴ δὲ μως κατόπιν δ

Ίστιαίος ἐθεωρήθη ὑποπτος ἔνεκα τῆς μεγάλης του δυνάμεως, ὁ Δαρεῖος ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς τὴν αὐλὴν του εἰς τὰ Σοῦσα καὶ τὸν ἐκράτει πλησίον του ὡς σύμβουλόν του, τὴν δὲ Μῆλητον ἐκινέζοντα ὁ γαμβρὸς τοῦ Ἰστιαίου Ἀρισταγόρας ὡς ἐπίτροπος αὐτοῦ.

Οὐ Ιστιαίος, βλέπων ὅτι ἡ διαμονή του εἰς τὰ Σοῦσα ὠμοίαζε μὲ δόγλη-
ραν αἰχμαλωσίαν, ἔζήτει ν' ἀπαλλαγῇ ἀπὸ αὐτῆν. Ὁμεν ἔγραψε πρὸς
τὸν γαμβρὸν του Ἀρισταγόραν νὰ κινήσῃ εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἰωνας,
ἐλπίζων ὅτι ὁ Δαρεῖος ἥθελε πέμψει αὐτὸν διὰ νὰ καταπνίξῃ τὴν
ἔπαι ἀστασιν. Οὐ Ἀρισταγόρας ἐδέκμη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ
πενθεροῦ του. Αἱ περισσότεραι ἐκ τῶν ιωνικῶν πόλεων καταπεισθεῖσαι
ὑπὸ τοῦ Ἀρισταγόρου ἔξεδίωξαν τοὺς τυράννους καὶ ἤρχισαν νὰ παρα-
σκευάζουν στρατόν. Οὐ Ἀρισταγόρας μετέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζη-
τήσῃ ἐπικουρίας. Κατ' ἀρχὰς μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην, ἀλλ' ἀπέτυχεν.
Ἐπειτα μετέβη εἰς Ἀθήνας. Οἱ Ἀθηναῖοι συμπαθοῦντες πρὸς τοὺς
Ἰωνας, τοὺς δοπίους ἐθεώρουν ὡς ἀποίκους των, ἀπέστειλαν πρὸς
βοήθειαν τῶν ἐπαναστατῶν εἴκοσι τοιμήρεις μὲ ἀνάλογον στρατόν, εἰς
ταύτας δὲ προσέθεσαν καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἄλλας πεντε. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ
Ἐρετριεῖς ἐλθόντες εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ ἐνωθέντες μὲ
τοὺς ἐπαναστάτας ἐβάδισαν κατὰ τῶν Σάρδεων, ἥτις ἦτο ἡ πρωτεύ-
ουσα τῆς Λυδίας, ἐκυρίευσον δὲ αὐτὰς εὐκόλως. Ἄλλ' ἡ ἀκρόπολις
ἀντέστη, οἱ δὲ ἐπαναστάται τὴν ἐποιιόρκησαν. Ἐνῷ δὲ τὴν ἐποιιόρ-
κουν, ἔξεργάγη πυρκαϊὰ καὶ ἐκάη ὅλη ἡ πόλις, διότι αἱ στέγαι τῶν
οἰκιῶν ἦσαν καλάμιναι. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασε πολυνάριθμος περ-
σικὸς στρατὸς καὶ ἡνάγκασε τοὺς Ἐλληνας νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Πέρσαι
καὶ τοὺς κατεδίωξαν. Περὶ τὴν Ἐφεσον γενομένης μάχης οἱ Ἐλληνες
ἐνικήθησαν, καὶ οἱ μὲν Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Ἐρετριεῖς ἐπέστρεψαν εἰς τὰς
πατρίδας των, οἱ δὲ Ἰωνες ἔξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἐπανάστασις
εἶχεν ἥδη ἔξαπλωθῆ ἀπὸ τοῦ Βυζαντίου μέχρι τῆς Κύπρου.

Παρ' ὅλας ὅμως τὰς προσπαθείας των δὲν ἥδυνήθησαν νὰ ὑπερί-
σχύσουν οἱ Ἐλληνες ἀπέναντι τῆς ὑπερόχου δυνάμεως τῶν Περσῶν.
Ἐνικήθησαν κατ' ἐπανάληψιν. Αἱ ἐλληνικαὶ πόλεις ἤρχισαν τὰ ὑποτάσ-
σωνται ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην. Οἱ πρωταίτιος τῆς ἐπαναστάσεως Ἀρι-
σταγόρας ἀπελπισθεὶς περὶ τῆς ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος ἔφυγεν εἰς Θρά-
κην, ὃπου ἔφορεύθη ὑπὸ τῶν Θρακῶν· ὁ δὲ Ἰστιαίος, ὅστις ἔξαπατήσας
τὸν Δαρεῖον ἐστάλη ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἥνωθη μὲ τοὺς

ἐπανάστατας, μετὰ πολλὰς δὲ περιπεπείας συνελήφθη ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ ἀνεσκολοπίσθη.

Μόνοι οἱ Ἰωνες καὶ οἱ Λέσβιοι ἀνθίσταντο ἀκόμη, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἐπὶ τέλους κατεβλήθησαν ἐν μεγάλῃ ναυμαχίᾳ παρὰ τὴν Λάδην πρὸ τῆς Μιλήτου. Μετὰ ταῦτα οἱ Πέρσαι ἐποιλιόρκησαν τὴν Μῆλητον, ἥ δποια τελευταία ἀντέστη, καὶ ἔκυριευσαν αὐτὴν ἐξ ἐφόδου τῷ 494, καὶ ἐκ μὲν τῶν ἀνδρῶν τοὺς πλείστους κατέσφαξαν, τὰς δὲ γυναικας καὶ τὰ παιδία ἐξηγνδραπόδισαν. Ὡσαύτως καὶ τὰς ἄλλας πόλεις, αἱ δποῖαι ἐκ νέου ὑπετάχθησαν, ἐτιμώρησαν σκληρῶς.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἡ ἐπανάστασις αὐτῇ ἀφ' ἐνὸς μὲν κατέστρεψεν οἰκονομικῶς τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς ἀποικίας καὶ ἐπέφερε τὴν παρακμὴν αὐτῶν, ἀφ' ἐτέρου δὲν ἔγινεν ἀφορμὴ τῶν καλούμενων περσικῶν πελέμων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

43. Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι.

Αἰτία καὶ σημασία τῶν περσικῶν πολέμων. — Ἡ περίοδος τῆς ἐλληνικῆς ἴστορίας, εἰς τὴν δποίαν τώρα μεταβαίνομεν, εἶναι ἡ λαμπροτέρα πασῶν, διότι τὰ κατ' αὐτὴν γεγονότα ἀνήκουν πλέον εἰς τὴν παγκόσμιον ἴστορίαν. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην οἱ Ἑλληνες καὶ ὑπὲρ ἑαυτῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ἀγωνίζοντο τοὺς ἐνδοξοτέρους ἀγῶνας κατὰ τῆς ἀσιατικῆς βαρβαρότητος.

Ἡ ἀληθῆς αἰτία, ἥ δποια ἐπροκάλεσε τὴν μεγάλην πάλην μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν, ἦτο ἡ ἀπληστία καὶ ἡ πλεονεξία τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας.

Οἱ Πέρσαι ὑπὸ τοὺς βασιλεῖς Κῦδον καὶ Καμβύσην εἰς διάστημα μικρότερον τῶν πεντήκοντα ἐτῶν ἐκνιριάρχησαν δῆκτος τῆς νοτιοδ. Ἀσίας ἀπὸ τοῦ Ἰνδοῦ ποταμοῦ μέχρι τῆς Μετογείου θαλάσσης, προοσέτι δὲ καὶ τῆς Αἰγαίου. Οἱ Δαρεῖος ὁ Ὑστάσπους, ἀφοῦ ὠργάνωσε, ὡς προειπομέν, τὸ ἀχανὲς Περσικὸν κράτος, ἐτράπη καὶ αὐτὸς εἰς ἔξωτερικὰς ἐπιχειρήσεις. Καὶ ἡ μὲν κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Σκυθῶν ἐκστρατεία αὐτοῦ ἀπέτυχεν· λαβὼν διμοσιός ὡς ἀφορμὴν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἰώνων ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἔστρεψε τὰ δύτια του κατὰ τῶν ἐν Εὐρώπῃ Ἑλλή-

νων ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι οὗτοι ἔβοιθμησαν τοὺς ἐπαναστάτας Ἰωνας.

Οἱ προκείμενος ἀγῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν δὲν εἶναι ἀγῶν μεταξὺ δύο ἐπικρατειῶν, εἰναι ἀγῶν δύο ἀντιθέτων κόσμων. Τὸ Περσικὸν κράτος, ἀν καὶ συνώρευε πρὸς τοὺς Ἐλληνας, διέφερεν ὅμως τόσον πολὺ, ὥστε ἀπετέλει τρόπον τινὰ τὸν ἀντίθετον πόλον τῆς γῆς. Εἰς τὴν Ἀσίαν ὅλη ἡ κυβερνητικὴ ἔξουσία ἦτο συγκεντρωμένη εἰς κεῖ-
οας ἐνὸς ἀνδρός. Τὰ διάφορα ὅμως φῦλα καὶ τμῆματα, τὰ δποῖα ἀπέ-
τιζον τὴν περσικὴν μοναρχίαν, δὲν συνεδέοντο δι' οὐδενὸς δεσμοῦ. Οἱ
πολῖται ὑπήκουον τυφλῶς εἰς τὸν δεσπότην. Ἄλλος δὲ τυφλὴ ὑπακοὴ
παρήγαγε τὴν ταπείνωσιν τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος, ἡ δὲ ταπείνωσις
τοῦ ἀτομικοῦ αἰσθήματος παρήγαγε φρονήματα εὐτελέστατα καὶ ἀγε-
νέστατα. Ἀντιθέσως εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἔλευθερα καὶ κοινοβουλευτικὰ
πολιτεύματα παρήγαγον τὸ ἔθνικὸν φρόνημα, τὸ δὲ ἔθνικὸν φρόνημα
παρήγαγε τὴν φιλοπάτριαν καὶ αὕτη παρήγαγε τὰ ὑψηλότερα καὶ εὐγε-
νέστερα φρονήματα. Διὰ τοῦτο δὲ ἀγῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Περσῶν
ἀπέβη τὰ μάλιστα ἀξιομνημόνευτος, ἀπέβη δὲ μάλιστα καὶ τὰ μάλιστα
διαρκῆς. Καὶ ἥσαν μὲν οἱ Ἐλληνες διηγερέμενοι εἰς μικρὰς καὶ ἀνεξιαρτή-
τους πολιτείας, εἶχον ὅμως συνήδησιν τῆς ἔθνικῆς των ἐνότητος καὶ
συνταχθέντες περὶ τὰς δύο πόλεις, τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Σπάρτην, αἱ
δποῖαι ἥσαν ἰσχυρότεραι τῶν λοιπῶν ἔλληνικῶν πόλεων, ἥδυνθησαν
νὰ ἔξελθουν νικηταὶ ἐκ τῆς μακρᾶς καὶ πεισματώδους πάλης κατὰ τῶν
Περσῶν. Οἱ Πέρσαι εἰς τὸ προκείμενον ἀγῶνα ἐκπροσωποῦν τὴν ὄλι-
κὴν βίαν, οἱ δὲ Ἐλληνες τὴν ἥμικὴν δύναμιν. Ἡ ἥμικὴ δύναμις ἐνί-
κησε τὴν ὄλικὴν βίαν· ἡ ἔλευθερία ἔθριαμβευσε κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ,
καὶ μετὰ τῆς ἔλευθερίας προήχθησαν αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι, τὰ
ἀληθῆ κοσμήματα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου.

44. Ἐκσταρτεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ Δαρεῖος κατὰ τὴν Ἰωνικὴν ἐπανάστασιν, ὅταν ἔμαθε τὴν πυροπό-
λησιν τῶν Σάρδεων, τόσον πολὺ ὡργίσθη κατὰ τῶν Ἀθηναίων, ὥστε
ἀπεφάσισε νὰ τιμωρήσῃ αὐτούς, διέταξε δὲ ἐνα τῶν θεραπόντων τον
κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δείπνου νὰ λέγῃ πρὸς αὐτὸν «Μέμνησο, δέ-
σποτα τῶν Ἀθηναίων». Καὶ τῷ ὄντι, ἀφοῦ κατέβαλε τὴν Ἰωνικὴν
ἐπανάστασιν, ἀπέστειλε κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ Ἰδίως κατὰ τῶν Ἀθη-
ναίων καὶ τῶν Ἐρετριέων τὸν γαμβρὸν του Μαρδόνιον μετὰ πεζικῆς
καὶ ναυτικῆς δυνάμεως τῷ 493. Ἄλλος δὲ μὲν στόλος, ἐνῷ παρέπλεε

τὸν Ἀθω, κατελήφθη ὑπὸ τοικυμίας σφοδρῶς καὶ κατεστράφη· ὃ δὲ στρατός, τοῦ δποίου ἀρχηγὸς ἦτο αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος, ἐνῷ διήρχετο τὴν Μακεδονίαν, προσεβλήθη ὑπὸ τῶν ἔκει κατοικούντων Βρύγων, οἵτινες ἦσαν θρακικὸν φύλον, καὶ ἔπαθε μεγάλην φθοράν· ὥστε ὁ Μαρδόνιος ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ δπίσω ἄπρακτος.

45. Δευτέρα ἐκστρατεία τῶν Περσῶν κατὰ τῆς Ἑλλάδος
Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη (Σεπτέμβριος 490).

Οἱ Δαρεῖοι ἡρεθίσθη ἀκόμη περισσότερον ἐκ τῆς ἀποτυχίας ταύτης καὶ ἐπέμενεν εἰς τὴν Ἰδέαν νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς Ἐρετρίες καὶ νὰ ὑποτάξῃ προσέτι καὶ δλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐδωκε λοιπὸν διαταγὰς νὰ ἔτοιμασθῇ νέος στρατὸς καὶ στόλος. Συγχρόνως δὲ ἐπειψε, κατὰ περσικὴν συνήθειαν, κήρυκας εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ ζητήσουν γῆν καὶ ὕδωρ, σημεῖα ὑποταγῆς. Πολλαὶ πόλεις ἔδωκαν τὰ σημεῖα τοῦτα τῆς ὑποταγῆς, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ Ἰσχυρὰ Αἴγινα. Ἄλλοι ὅτι Ἀθηναῖοι ἔρριψαν τοὺς κήρυκας ἐντὸς βαραθρῶν, εἰς τὸ δποῖον ἔρριπτον τοὺς κακούργους. Ωσαύτως καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ἔρριψαν αὐτοὺς ἐντὸς φρέατος, εἰπόντες εἰρωνικῶς νὰ λάβουν ἀπὸ ἔκει γῆν καὶ ὕδωρ καὶ νὰ φέρουν αὐτὰ εἰς τὸν βασιλέα των.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ Δαρεῖος ἡτοίμασεν ἑκατὸν χιλιάδας πεζοὺς καὶ δέκα χιλιάδας ἵππεις καὶ στόλον ἔξακοσίων πολεμικῶν πλοίων καὶ πολλῶν φροτηγῶν, ἀρχηγοὺς δὲ τῆς ἐκστρατείας διώρισε τὸν Δᾶτιν καὶ τὸν Ἀρταφένην, ἀνεψιόν του. Ὁλος δὲ στρατὸς καὶ διό στόλος συνεκεντούρωθη εἰς τὴν Σάμον τὸ ἔαρ τοῦ 490. Ἀπὸ ἔκει δὲ Δᾶτις καὶ δὲ Ἀρταφέρνης ἐπλευσαν καὶ διημυνθησαν πρῶτον κατὰ τῆς Ἐρετρίας καὶ ἐκυρίευσαν αὐτὴν μετὰ ἔξαήμερον πολιορκίαν· καὶ τὴν μὲν πόλιν κατέκαισαν, τοὺς δὲ κατοίκους ἀπέστειλαν δεσμίους εἰς τὴν Περσίαν. Μετὰ ταῦτα ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα τῆς Ἀττικῆς καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐν αὐτῷ. Ἐπραξαν δὲ τοῦτο κατὰ συμβουλὴν τοῦ Ἰππίου, δστις παροχοιούθει τοὺς Πέρσας ὡς ὀδηγὸς καὶ ἥλπιζε μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Περσῶν νὰ καταλάβῃ καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας.

Οἱ Ἀθηναῖοι, εὐθὺς ὡς ἔμαθον ὅτι οἱ Πέρσαι ἀπέβησαν εἰς τὸν Μαραθῶνα, ἡτοιμάσθησαν ν' ἀποκρούσουν τὸν κίνδυνον· συγχρόνως δὲ ἐπειψαν εἰς τὴν Σπάρτην τὸν ταχὺν πεζοπόδον Φειδιππίδην διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν αὐτῆς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἐφάνησαν μὲν πρόθυμοι νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἀθηναίους, ἀλλὰ συνέπεσε νὰ ἐορτάζουν τὰς Ἑλληνικὴς Ιστορία.—Ν. Βραχνοῦ. "Ἐκδοσις Δ'. 27-5-925 8

Κάρνεια (έορτὴν πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀπόλλωνος) καὶ κατὰ θρησκευτικὸν ἔθιμον, ὃς ἔλεγον, δὲν ἦδύναντο νὰ ἐκστρατεύσουν τὸν μῆνα ἐκεῖνον πρὶν γίνῃ πανσέληνος. Ἡτο δὲ τότε ἡ σελήνη ἐννέα ήμερῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐννέᾳ χιλιάδες Ἀθηναῖοι, ἐκ τῶν ὅποιων ἔκαστος ἥκολου θείτο ὑπὸ ἐνὸς δούλου, ἐσπευσαν εἰς τὸν Μαραθῶνα ὑπὸ τὴν στρατηγίαν τῶν δέκα στρατηγῶν, μεταξὺ τῶν ὅποιων διεκρίνετο ὁ Μιλτιάδης, καὶ ἐστρατοπέδευσαν πλησίον τοῦ Ἡρακλείου. Ὁ Φειδιππίδης ἐπιστρέφει φέρων τὴν ἀπόκρισιν τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ στρατηγοὶ συνέρχονται εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, ἵνα σκεφθοῦν περὶ τοῦ πρακτέου. Ὁ Μιλτιάδης ἐπορτείνει νὰ γίνῃ ἀνευ ἀναβολῆς ἡ μάχη, μὲ αὐτὸν δὲ συνεφώνησαν καὶ τέσσαρες ἐκ τῶν στρατηγῶν. Οἱ ἄλλοι δύμας πέντε στρατηγοὶ ἤσαν τῆς γνώμης νὰ περιμείνουν τὴν βοήθειαν τῶν Σπαρτιατῶν. Ὁ κίνδυνος ἐκ τῆς διχογνωμίας ἦτο μέγιστος. Τότε ὁ Μιλτιάδης προσέρχεται εἰς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, ὅστις εἶχε ψῆφον εἰς τὸ συμβούλιον τῶν στρατηγῶν, καὶ ἔξηγει εἰς αὐτὸν ὅτι ἐκ τῆς ἀναβολῆς τῆς μάχης ὑπάρχει κίνδυνος μήπως ἀνθρωποι δειλοὶ ἢ προδόται λάβουν καιόδον καὶ συνεννοηθοῦν μετὰ τοῦ Ἰππίου καὶ ἐπέλθῃ οὕτω διαίρεσις μεταξὺ τῶν Ἀθηναίων πρὸς δλεμόνων αὐτῶν. Ὁ Καλλίμαχος πεισθεὶς τάσσεται μὲ τὴν γνώμην τοῦ Μιλτιάδου καὶ οὕτω ἀποφασίζεται ἡ μάχη. Ἐνῷ δὲ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες φοβούμενοι τοὺς Πέρσας ἔμειναν οὐδέτεροι, μόνη ἡ μικρὰ πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐστειλε χιλίους πολεμιστὰς διὰ νὰ συμπολεμήσουν μὲ τοὺς Ἀθηναίους ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἐλαστος ἐκ τῶν δέκα στρατηγῶν εἶχε τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἀνὰ μίαν ἡμέραν. Ἄλλος δὲ Ἀριστείδης, εἰς ἐκ τῶν στρατηγῶν, ἀναγνωρίζων τὴν ἴκανότητα καὶ τὴν πολεμικὴν ὑπεροχὴν τοῦ Μιλτιάδου παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν τὴν ἡμέραν τῆς ἀρχιστρατηγίας του. Τὸν Ἀριστείδην ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἄλλοι στρατηγοὶ καὶ οὕτω ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ πάντων ἀρχιστρατηγος ὁ Μιλτιάδης.

Οἱ Μιλτιάδης κατήγετο ἔξι ἐπιφανοῦς ἀθηναϊκῆς οἰκογενείας. Εἶχε διακριθῆ ὡς τύραννος τῆς Θρακικῆς χερσονήσου. Ὅταν δύμας δι-στρατηγὸς τοῦ Δαρείου Μεγάβαζος ὑπέταξε τὴν Θράκην, ὁ Μιλτιάδης ἤναγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐγγώνιζε λοιπὸν καὶ ὡς τοὺς Πέρσας.

Οἱ Μιλτιάδης πάρεταξε τὸν στρατὸν ἐπὶ τῶν ὑψηλάτων τοῦ Πεντελικοῦ ἀνωθεν τοῦ Ἡρακλείου. Καὶ τὸ μὲν δεξιὸν κέρας, κατὰ νόμον, ἔδωκεν εἰς τὸν πολέμαρχον Καλλίμαχον, τὸ δὲ ἀριστερὸν τιμῆς ἔνεκεν ἔδωκεν εἰς τοὺς Πλαταιεῖς. Εἰς τὸ μέσον παρέταξε τὰς ἄλλας φυλάς.

Οι Πέρσαι ἦσαν παρατεταγμένοι εἰς τὴν πεδιάδα, τὸ δὲ μεταξὺ τῶν δύο στρατῶν διάστημα ἦτο 1500 μέτρα περίπου.

“Οταν δὲ Μιλτιάδης ἔδωκε τὸ σημεῖον, ἀμέσως ἀντίχησεν δὲ παιὰν (πολεμικὸν ἄσμα) καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὥρμησαν μὲν κραυγὰς ἐναντίον τῶν ἔχθρῶν. Ή σύγκρουσις ὑπῆρξε φοβερά. Δὲν παρηλθον πολλαὶ ὥραι καὶ οἱ Πέρσαι τρέπονται εἰς φυγήν, ἀφήσαντες πλείστους νεκρούς. Οἱ Ἀθηναῖοι καταδιώκουν αὐτὸν πανταχόθεν ὅταν δὲ ἐπλησίασαν εἰς τὴν θάλασσαν, ζητοῦν μὲν κραυγὰς πῦρ διὰ νὰ καύσουν τὰ πλοῖα. Ἐκεῖ, πλησίον τῶν πλοίων, συνήφθη νέος ἀγὼν πεισματωδέστατος. Οἱ Πέρσαι ἔντρομοι δίπτονται εἰς τὰ πλοῖα καὶ φεύγουν. Οἱ Ἀθηναῖοι συνέλαβον ἐπτὰ πλοῖα. Ἐκεῖ, πλησίον τῆς θαλάσσης, ἐφονεύθησαν δὲ πολέμαρχος **Καλλίμαχος**, δ στρατηγὸς **Στησίλαος** καὶ ἄλλοι. Ό δὲ ἀτρόμητος **Κυνέγειρος**, ἀδελφὸς τοῦ ποιητοῦ Αἰσχύλου, εὗρεν ἡρωϊκώτατον θάνατον, θελήσας νὰ ἐμποδίσῃ πλοῖον περισκὸν ἔτοιμον ν’ ἀποπλεύσῃ.

Οἱ Πέρσαι φεύγοντες ἔκαμψαν τὸ Σούνιον ἀκρωτήριον καὶ διηυθύνθησαν εἰς τὸ Φάληρον μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κυριεύσουν τὰς Ἀθήνας, τὰς δοπίας ὑπελόγιζον διτι θὰ εὑρισκον ἐρήμους στρατιωτῶν... Ἀλλά; δὲ Μιλτιάδης ἐννοήσας τὸν κίνδυνον ἀφῆκεν εἰς τὸν Μαραθῶνα τὸν Ἀριστείδην μετὰ τῆς φυλῆς του διὰ νὰ φυλάττῃ τὰ πλούσια λάφυρα, τὰ δποῖα περιῆλθον εἰς τοὺς νικητάς, αὐτὸς δὲ μὲ δῆλον τὸν στρατὸν ἔσπευσεν εἰς Ἀθήνας καὶ ἐστρατοπέδευσεν εἰς τὸ **Κυνόσαργες**, πλησίον τοῦ Ἰλισσοῦ. Οἱ Πέρσαι, ὅταν κατέπλευσαν εἰς τὸ Φάληρον καὶ εἶδον τοὺς Ἀθηναίους στρατοπεδευμένους, ἀνεκώρησαν εἰς τὴν Ἀσίαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ’ ἣν ἀνεκώρουν οἱ Πέρσαι, ἐφθασαν εἰς Ἀθήνας δύο χιλιάδες Σπαρτιάται, ἀλλά ἦτο πλέον ἀργά. Μετέβησαν μόνον εἰς τὸν Μαραθῶνα καὶ εἶδον τοὺς νεκρούς τῶν βαρβάρων, συνεχάρησαν δὲ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην των.

Ἐκ τῶν πλουσίων λαφύρων τὸ δέκατον προσέφερον οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τοὺς θεούς, τὰ δὲ λοιπὰ διεμοίρασαν μεταξύ των. Ἐξαιρετικῶς δὲ ἐτίμησαν τὸν Μιλτιάδην, διότι εἰς αὐτὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ὠφείλετο ἡ ἔνδοξος ἐκείνη νίκη.

Τοὺς πεσόντας Μαραθωνομάχους εἰς ἐνδειξιν τιμῆς ἔθαψαν εἰς αὐτὸν τὸ πεδίον τῆς μάχης. Εἰς ἓνα τάφον ἔθαψαν τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἐπὶ τοῦ τάφου ἐστησαν δέκα στήλας, ἐπ’ αὐτῶν δὲ ἐχάραξαν τὰ δινόματα

τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων κατὰ φυλάς. Εἰς ἴδιαίτερον δὲ τάφον ἔθαιραν τοὺς φονευθέντας δούλους καὶ εἰς ἴδιαίτερον τὸν Πλαταιεῖς.

Θάνατος τοῦ Μιλτιάδου.—Ο Μιλτιάδης μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι κατόρθωμα δικαίως ἔθεωρεῖτο ὁ πρῶτος ἀνὴρ εἰς τὰς Ἀθήνας· ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτοῦ ὑπῆρχε ψλιβερόν. Ἐξήτησεν οὗτος καὶ ἔλαβε παρὰ τῶν Ἀθηναίων ἔβδομήκοντα τριήρεις, στρατὸν καὶ χορήματα, ἔχων σκοπόν, ὃς ἔλεγε, νὰ πλεύσῃ κατὰ τῶν Κυκλαδῶν καὶ ἔξαναγκάσῃ αὐτὰς εἰς πληρωμὴν χορημάτων ἔνεκα τῆς ὑποταγῆς αὐτῶν εἰς τοὺς Ηέρσας. Κατὰ πρῶτον ἔπλευσεν ἐναντίον τῆς Πάρου ἐνῷ δὲ ἐποιιόρκει τὴν πόλιν, ἐπληγώθη εἰς τὸν μηρὸν καὶ ἤναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ ἔχθροι του τότε τὸν κατηγόρησαν εἰς τὸν δῆμον ὅτι δῆθεν ἔνεκα προσωπικοῦ πάθους κατά τινος Παρίου, ὀνόματι Λυσαγόρου, ἔξηπάτησε τὴν πόλιν ὁ δὲ δῆμος κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς πρόστιμον πεντήκοντα ταλάντων. Ἄλλος δὲ Μιλτιάδης δὲν ἦδύνατο νὰ πληρώσῃ τόσον μέγα χορηματικὸν ποσὸν καὶ κατὰ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν ἀττικῶν νόμων ὃς διφειλέτης τοῦ δημιοσίου ἐκηρούχθη ἀτιμος, ἥτοι ἐστεργήθη τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἔμελλε δὲ καὶ νὰ φυλακισθῇ ἄλλος διλίγας ήμέρας μετὰ τὴν καταδίκην ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς.

46. Ἀριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μιλτιάδου δύο ἔξοχοι ἄνδρες ἐκ περιτροπῆς διευθύνουν τὰ πολιτικὰ πράγματα τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Ἀριστείδης καὶ ὁ Θεμιστοκλῆς.

Ο Ἀριστείδης ἦτο ἀνὴρ πρᾶος, φύλαλήθης καὶ δίκαιος, ὑπηρέτει δὲ τὴν πατρίδα του μετὰ προθυμίας, χωρὶς ν ἀποβλέπῃ εἰς δόξαν ἢ εἰς χορήματα. Παροιμώδης κατέστη ἡ δικαιοσύνη του ὅθεν καὶ δικαιοιος Ἀριστείδης ἐπωνομάσθη. Ἐνεκα τῆς μεγάλης του δικαιοσύνης πολλάκις ὅσοι εἶχον διαφορὰς μεταξύ των κατέφευγον πρὸς τὸν Ἀριστείδην διὰ νὰ τοὺς συμβιβάσῃ. Ο Ἀριστείδης ἦτο καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους τοῦ βίου του πτωχότατος.

Ἀντίθετος πρὸς τὸν Ἀριστείδην κατὰ τὸν χαρακτῆρα ὑπῆρξεν ὁ Θεμιστοκλῆς, εἴς ἐκ τῶν μεγαλοφυεστέρων ἀνδρῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Ἀριστείδην ὁ Θεμιστοκλῆς ἦτο εἰς ἀκρονφύλαυρος καὶ φιλόδοξος. Ἐπεξήτει τὴν ἀρχὴν διὰ παντὸς μέσου, ὅπως δι ἀντῆς μεγαλουργήσῃ. Ἰδίως δὲ ἔξηφθη ἡ φιλοδοξία αὐτοῦ μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι τρόπαιον τοῦ Μιλτιάδου, περὶ τοῦ ὅποιου ἀναφέρε-

ται δτι ἔκαστοτε ἔλεγεν εἰς τοὺς φίλους του «Οὐκ ἐᾶ με καθεύδειν τὸ τοῦ Μιλτιάδου τρόπαιον».

Ο Θεμιστοκλῆς εἶχε μέγα προορατικόν. Ἐνῷ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐφρόνουν δτι οἱ Πέρσαι μετὰ τὸ ἐν Μαραθῶνι πάθημά των δὲν θὰ τολμήσουν πλέον νὰ ἔλθουν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, μόνος δ Θεμιστοκλῆς ἔλεγεν δτι ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχῃ ἦτο πρόδομος πολὺ μεγαλειτέρων ἀγώνων, διὰ τοὺς δποίους ἡ πόλις ἔπειτε νὰ παρασκευασθῇ. Φρονῶν δὲ δτι μόνον διὰ θαλάσσης θὰ ἥδυναντο οἱ Ἑλληνες ν' ἀποκρούσουν τὸν ἐκ τῶν Περσῶν κίνδυνον, εἰργάσθη μὲ δλας του τὰς δυνάμεις δπως καταστήσῃ τὰς Ἀθήνας πόλιν ναυτικήν.

Ἄλλὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ τολμηροῦ νεωτεριστοῦ δὲν ἦτο μόνον στρατιωτικόν, δς ἔφαίνετο ἐκ πρώτης ἀρχῆς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν καὶ κοινωνικόν. Ἡ δλοσχερῆς τροπὴ τῆς πόλεως εἰς τὸν ναυτικὸν βίον ἔμελλεν ἀπαραιτήτως νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὰς ἔξεις καὶ τὰς διαθέσεις τῶν Ἀθηναίων μεταβολὴν ὅλως ἀλλοτρίαν τοῦ προτέρου βίου αὐτῶν. Ο Ἀριστείδης καὶ ἡ περὶ αὐτὸν πολιτικὴ μερὶς ἀνθίστατο πεισματωδῶς εἰς τὰ νεωτεριστικὰ σχέδια τοῦ μεγαλοφυοῦς Θεμιστοκλέους. Ἐγγώριζεν δτι δ ναυτικὸς βίος καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ὅχι μόνον τολμητιαν καὶ ὁιψοκίνδυνον, ἀλλὰ καὶ φύλον πάσης καινοτομίας. Ο Ἀριστείδης ὡν φύλος τοῦ Κλεισθενείου πολιτεύματος, ἦτοι τῆς βαθμαίας ἀναπτύξεως τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, ἀπέκρουνε καὶ ἐπολέμει τὴν διὰ μιᾶς ἀνατροπὴν ὅλου τοῦ πατροπαραδότου βίου τῆς πόλεως· προκειμένῳ δὲ περὶ ἔξωτεροικοῦ κινδύνου ὑπεστήριζεν δτι οἱ Ἀθηναῖοι ὀπλίται, οἱ δποίοι ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας εἰς τὸν Μαραθῶνα, θὰ ἥδυναντο νὰ ἀποκρούσουν νέαν ἐπιδομὴν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δ πολιτικὸς ἀγὼν μεταξὺ Θεμιστοκλέους καὶ Ἀριστείδου κατέστη ἀδιάλλακτος. Ἐν τούτοις ἡ ναυτικὴ πολιτικὴ τοῦ Θεμιστοκλέους ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους. Οἱ νεωτερισταὶ ἐνίκησαν τοὺς παλαιοτρόπους συντηρητικούς.

Ἄλλὰ τὸ ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἦτο εὐχερές. Δὲν ἦτο δυνατὸν βεβαίως διὰ μιᾶς νὰ ναυπηγηθοῦν τὰ πλοῖα, δσα ἀπητοῦντο διὰ ν' ἀποτελεσθῇ στόλος ἐκ διακοσίων τριήρεων, οἵον ἦθελεν δ Θεμιστοκλῆς. Ἐκτὸς δὲ τούτου διὰ τόσον μέγαν στόλον δὲν ἐπήρχει δ εἰς πᾶσαν προσβολὴν ἀναπεπταμένος λιμὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὸ σημερινὸν Παλαιὸν Φάληρον. Ήτο ἀνάγκη ἀσφαλῶν λιμένων, εύρυχώρων νεωρίων, ἐκτεταμένων ναυστάθμων, διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ διατηρηθῇ ἡ ναυτικὴ δύναμις τῶν Ἀθηναίων. Ο Θεμιστοκλῆς μὲ τὸ διαινγές του

δῆμα διέκρινεν ἀμέσως τὴν σπουδαιότητα τοῦ Πειραιῶς, τοῦ δποίου οἱ τρεῖς αὐτοφυεῖς λιμένες, δ ὅμώνυμος, ἡ Ζέα καὶ ἡ Μουνιχία, ἐφαίνοντο τρόπον τινὰ ἐκ φύσεως πλασμένοι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως.⁷ Άλλὰ διὰ τὴν ναυπήγησιν τῶν τριήρων, τὴν οἰκοδομὴν τῶν νεωρίων, τὴν ὁζύρωσιν τῶν πειραιϊκῶν λιμένων, τὴν κτίσιν τῆς νέας πόλεως ἔγγὺς τῶν λιμένων, ἀπητοῦντο καὶ χρόνος καὶ χρήματα καὶ ἐργατικὰ χεῖρες. Καὶ τὸ μὲν ζῆτημα τοῦ χρόνου ἐλύθη σκοπίμως, ψηφισθείσης τῆς βαθμιαίας ἀλλὰ τακτικῆς προόδου τῶν ἔργων· αἱ δὲ ἐλλείπουσαι χεῖρες εὑρέθησαν, κληθέντων ἑνῶν ἐργατῶν. Ωσαύτως καὶ οἱ χοηματικοὶ πόροι εὑρέθησαν. Ἐγγὺς τοῦ Λαυρείου ἐφανερώθησαν τὰ ἀργυροφόρα μεταλλεῖα τῆς Μαρωνείας, ἐκ δὲ τῆς ἔξορυξεως αὐτῶν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν πάσης δαπάνης ἐπερίσσευσαν ἐκατὸν τάλαντα, τὰ δποῖα κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους προωρίσθησαν πρὸς κατασκευὴν ἐκατὸν τριήρων.

Οὕτω λοιπὸν ἡ πόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελῇ τὸ μεγαλουργὸν πρόγραμμα τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐντὸς δὲ δλίγων ἐτῶν ἔμελλε νὰ ἔχῃ τὸν μέγιστον καὶ κραταιότατον τῶν στόλων, τὸν δποῖον ἥδυνατο νὰ παρασκευάσῃ πόλις Ἑλληνική. Πρὸς τούτοις δὲ εἰς τοὺς πολυπληθεῖς θῆτας, οἱ δποῖοι ἔχοντιμοποιοῦντο εἰς τὴν ἄμυναν τῆς χώρας, δ Θεμιστοκλῆς ἔδωκε τὸ δικαίωμα νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸ ναυτικόν. ⁸ Ινα δὲ ἐκλείψῃ πᾶσα ἀντίδρασις εἰς τὴν ἀπρόσκοπτον ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου τοῦ Θεμιστοκλέους, ἐπεδίωξεν οὗτος καὶ ἐπέτυχε τὸν ἔξοστρακισμὸν τοῦ Ἀριστείδου κατὰ τὸ ἔτος 483. Τοιουτορόπως δ Θεμιστοκλῆς ἔμεινεν ἐλεύθερος, δπως φέροι εἰς πέρας τὸ μεγαλουργὸν ἔργον του, τὸ δποῖον τόσον πολὺ ἀνύψωσε καὶ ἐδόξασε τὰς Ἀθήνας.

47. Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Προπαρασκευαὶ τῶν Περσῶν.—⁹ Ο,τι προέβλεπεν δ Θεμιστοκλῆς, τοῦτο καὶ συνέβη. Ο Δαρεῖος, ὅταν ἔμαθε τὴν ἱτταν τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸν Μαραθῶνα, ὡργίσμη παρὰ πολὺ καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τῆς Ἑλλάδος. ¹⁰ Άλλ ἐνῷ προητοιμάζετο ἀπέθανε, διεδέχθη δὲ αὐτὸν διοίσ του Ξέρξης, δστις ἦτο κοῦφος καὶ ἀλαζών.

Ο Ξέρξης ἀπεφάσισε νὰ ἐκτελέσῃ αὐτὸς τὸ σχέδιον τοῦ πατρός του, δηλαδὴ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Οθεν διέταξε γενικὴν στρατολογίαν καθ' ὅλον τὸ ἀχανὲς κράτος του καὶ προετοιμασίαν ὅλων

τῶν ἀπαιτούμενων διὰ τὴν μακρινὴν ταύτην ἐκστρατείαν. Μετὰ τέσσαρα δὲ ἔτη τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα, ἐν ἐκατομμύριον ἑπτακόσιαι χιλιάδες πεζικὸς στρατός, δυδοήκοντα χιλιάδες ἵππες, χίλια διακόσια ἑπτὰ πολεμικὰ πλοῖα καὶ τρεῖς χιλιάδες φροτηγά. "Ολαὶ αἱ πεζικαὶ καὶ ὑπεκαὶ δυνάμεις συνηθοίσθησαν εἰς τὰ Κρίταλλα τῆς Καππαδοκίας καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ὑπὸ τὴν ἥγεμονίαν τοῦ Ξέρξου ἥλθον καὶ διεχείμασαν εἰς τὰς Σάρδεις.

Τὸ ἔαρ τοῦ 480 ὁ Ξέρξης ἔξεκίνησεν ἐκ τῶν Σάρδεων μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του καὶ διημύνθη πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εἶχε συναθροισθῆναι καὶ ὁ στόλος. Ἐκεῖ εἶχε διατάξει νὰ κατασκευάσουν δύο γεφύρας εἰς τὸ στενώτατον μέρος, μεταξὺ Ἀβύδου καὶ Σηστοῦ, διὰ νὰ διαβῇ ὁ στρατός. Ἄλλος ἐπῆλθε σφροδὸς τρικυμίᾳ καὶ αἱ γέφυραι κατεστράφησαν. Ὁ Ξέρξης δργισθεὶς διέταξε νὰ φρονεύσουν τοὺς μηχανικούς, οἱ δποῖοι κατεσκεύασαν τὰς γεφύρας. Νέαι δὲ γέφυραι κατεσκευάσθησαν καὶ ὁ στρατὸς ἤρχισε νὰ διαβαίνῃ. Ἄφοῦ διεπεραιώθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ Ξέρξης, ἐβάδιζε μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του διὰ τῆς Θράκης, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θεσσαλίας, χωρὶς ν' ἀπαντήσῃ οὐδαμοῦ ἀντίστασιν. Ὁ στόλος του παρηκολούθει πλέων παραλιακῶς.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα πρῶτοι οἱ Ἀθηναῖοι, δταν ἔμαθον τὴν παρασκευαζομένην ἐκστρατείαν τοῦ Ξέρξου, ἐσπευσαν νὰ ἐρωτήσουν τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν τί πρέπει νὰ πρᾶξουν. Ἡ Πυθία ἐχρησιμοδότησεν ὅτι τὰ ἔντινα τείχη θὰ σώσουν αὐτούς. Ὁ χρησμὸς οὗτος ἐπροκάλεσε πολλὰς συζητήσεις εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἄλλος ὁ Θεμιστοκλῆς ἔξήγησεν αὐτὸν δρθῶς, εἰπὼν ὅτι ἔντινα τείχη ή Πυθία ἐνόει τὰ πλοῖα. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι ὅσοι ἤδύναντο νὰ φέρουν ὅπλα, νὰ εἰσέλθουν εἰς τὰ πλοῖα καὶ ν' ἀντιμετωπίσουν τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον.

Ταῦτοχρόνως τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Σπάρτης καὶ τῶν Ἀθηνῶν συνῆλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου σύνοδος τῶν Ἑλλήνων, ἔλαβον δὲ μέρος εἰς αὐτὴν οἱ Σπαρτιάται μὲ ἄλλους Πελοποννησίους πλὴν τοῦ Ἀργούς καὶ τῆς Ἀχαΐας, οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Αἰγινῆται, οἱ Κορίνθιοι καὶ ἄλλοι Ἑλληνες διὰ νὰ συσκεφθῶν πῶς ὁ ἀποκρούσουν τὸν κίνδυνον. Ἐκεῖ ἀπεφάσισαν νὰ καταληφθῆ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν διὰ στρατοῦ, ἵνα ἐμποδισθῇ ἡ πρὸς τὰ πρόσω πορεία τοῦ Ξέρξου, ὁ δὲ ἐλληνικὸς στόλος νὰ πλεύσῃ εἰς τὸ Ἀρτεμίσιον, ἀκρωτήριον πρὸς βορρᾶν τῆς Εὐβοίας, ἵνα ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ περσικοῦ στόλου.

48. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη (Ἰούλιος 480).

Ἡ κατάληψις τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν ἀνετέθη κυρίως εἰς τὴν Σπάρτην. Αὕτη ἀπέστειλε τὸν βασιλέα τῆς Λεωνίδαν μὲν τριακοσίους μόνον Σπαρτιάτας. Μετὰ τοῦ Λεωνίδου συνεξεστράτευσαν καὶ μερικοὶ ἄλλοι Ἕλληνες Ὁ δῆλος δὲ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ δοποῖος κατέλαβε τὰς Θερμοπύλας, συνεποσοῦτο εἰς 6700 ὅπλίτας.

Οὐ Ξέρεται, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Θερμοπύλας, ἔμαθεν διτὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Λεωνίδας μὲν ὀλίγους Ἕλληνας κατέχει τὸ στενὸν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐμποδίσῃ τὴν περιωτέρῳ πορείαν αὐτοῦ. Ἡτο δὲ τὸ στενὸν τῶν Θερμοπυλῶν δίοδος μεταξὺ τῆς ἀποτόμου καὶ δυσβάτου ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς Οἴτης καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου. Εἰς τὰ δύο ἄκρα μὲν δίοδος ἦτο τόσον στενή, ὥστε μία μόνον ἄμαξα ἡδύνατο νὰ περάσῃ εἰς τὸ μέσον δύμως ἐπλατύνετο καὶ ἐσχηματίζετο μικρὰ πεδιάς. Εἰς τὴν πεδιάδα αὐτὴν ὑπῆρχον θερμαὶ πηγαί. Ὅθεν καὶ τὸ ὄνομα Θερμοπύλαι.

Οὐ Ξέρεται ἥλπιζεν διτὶ καὶ μόνη ἡ θέα τῶν ἀναριθμήτων στρατευμάτων τοῦ ἥθελε τρέψει εἰς φυγὴν τοὺς δλίγους ἐκείνους Ἕλληνας. Ἄλλος ἡπατάτο. Ἐπερίμενε τέσσαρας ἡμέρας μὲ τὴν ἴδεαν διτὶ οἱ Ἕλληνες θὰ σκεφθοῦν καλλίτερον καὶ θ' ἀπέλθουν. Ἄλλὰ μάτην. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις τῶν. Τέλος τὴν πέμπτην ἡμέραν διέρχεταις τοὺς Μήδους νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Ἑλλήνων Ἄλλοι οἱ Μῆδοι, ἀν καὶ ἡγωνίσθησαν γενναίως, ἀπεκρούσθησαν, ἀφοῦ ἐπαθαν μεγάλην φθοράν. Οὐ Ξέρεται ἐπεμψει τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν βασιλικὴν φρουράν. Ἄλλὰ καὶ οὗτοι ὑπέστησαν πολλὰς ζημίας καὶ ἡγανάκασθησαν νὰ ὑποχωρήσουν.

Τότε πλέον διέρχεταις κατελήφθη ὑπὸ τρόμου. Ἡρχισε νὰ θεωρῇ τοὺς Ἕλληνας ἀητήτους καὶ ἡ ἀμηχανία τοῦ ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον. Ἄλλος εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσεν αὐτὸν ἡ προδοσία. Παρουσιάσθη ἐνώπιόν του προδότης τις, δούματι Ἐφιάλτης, ἐκ τῆς πλησίου πόλεως Τραχίνος, καὶ ὑπεσχέθη νὰ ὀδηγήσῃ τὰ περισκά στρατεύματα διά τινος ἀτραποῦ τοῦ δροῦ Οἴτης εἰς τρόπον ὥστε νὰ καταλάβουν τὰ νῶτα τῶν Ἑλλήνων.

Οταν ἐνύκτωσεν, ἔξεινήσεν δι τὸ στρατηγὸς Υδάρνης μὲ τὸ σῶμα τῶν ἀθανάτων, δῆηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐφιάλτου. Οὐ Λεωνίδας ἔμαθε τὴν προδοσίαν. Βλέπων δὲ διτὶ δὲν ὑπῆρχε καμία ἐλπὶς σωτηρίας, ἐκάλεσε τοὺς Ἕλληνας καὶ προέτρεψεν αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰς πατρίδας των διὰ νὰ χρησιμεύσουν ἀλλαχοῦ αὐτὸς δὲ μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρ-

τιάτας εἰπεν ὅτι δὲν ἦδύνατο ν^ο ἀπέλθη, διότι ἐστάλη ἐκεῖ μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάξῃ τὸ στενόν. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι Ἐλλῆνες ἀπῆλθον, ἔμεινε δὲ δὲ Λεωνίδας μὲ τοὺς τριακοσίους Σπαρτιάτας καὶ μὲ ἑπτακοσίους Θεσπιεῖς, οἱ δοποῖοι δὲν ἐπείσθησαν κατ' οὐδένα τρόπον ν^ο ἀπέλθουν.

Τὴν πρῶταν δὲ Λεωνίδας, βλέπων ὅτι δὲν μένει εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του ἄλλο παρὰ ν^ο ἀποθάνουν, δὲν περιωρίσθη εἰς ἀπῆλην ἄμυναν, ἀλλ^ο ἔξωρμησε μὲ τοὺς στρατιώτας του καὶ ἐπέπεσε μὲ ἀκράτητον ὄρμὴν ἐναντίον τῶν στρατευμάτων τοῦ Ξέρξου. Μάχη γιγαντώδης συνάπτεται. Οἱ Ἐλλῆνες ὥριμων ὡς ἡέοντες, ἐνσπείροντες τὸν θάγατον εἰς τὰ ἀπειράριθμα πλήθη τῶν Περσῶν. Ὁ χῶρος ἐπληρώθη περσικῶν πτωμάτων. Ἀλλὰ τὰ βαρβαρικὰ στίφη ἥσαν ἀνεξάντλητα. Τὰ δόρατα τῶν Ἐλλήνων ἐθραυσθησαν ἐπὶ τέλους. Τότε οὗτοι ἔσυραν τὰ ξίφη, ὥριμησαν λυσσαλέοι κατὰ τῶν βαρβάρων καὶ κατέκοπτον αὐτούς. Ἀλλ^ο εἰς τὴν γιγαντώδη ταύτην πάλην πίπτει δὲ Λεωνίδας καὶ πολλοὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ. Ἐνῷ δὲ ἔξηκολούθει δὲ ἀγών, ἐφάνη ἐκ τῶν δπισθεν δὲ Υδάρωντος μὲ τὸν στρατόν του. Οἱ δλίγοι ἐπιζῶντες Σπαρτιάται καὶ Θεσπιεῖς ἀποσύρονται ἐντὸς τῶν Πυλῶν ἐπὶ λόφου τινὸς καὶ ἐκεῖ περικυκλωθέντες πίπτουν δῆλοι ἐν μέσῳ σωροῦ ἐχθρικῶν πτωμάτων.

Ἐπὶ τοῦ λόφου ἰδρύθη βασιλέον μαρμάρινος στήλη πρὸς τιμὴν τοῦ ἥρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης. Εἰς τιμὴν δὲ τῶν μετ' αὐτοῦ πεσόντων ἥρωών τοῦ ἰδρύθη εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ στενοῦ μνημεῖον, ἐπὶ τοῦ δοποίου ἐλάζευσαν τὸ ἔξης ἐπίγραμμα, ποιηθὲν ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου.

«Ω ξεῖν», ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις ὅτι τῇδε
»κείμεθα, τοῖς κείνων ὄγημασι πειθόμενοι».

49. Ναυτικαὶ συγκρούσεις παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον.—Πυρόληησις τῶν Ἀθηνῶν.

Ο ἔλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ὀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Εὐφυιάδου συνηντήθη παρὰ τὸ Ἀρτεμίσιον μὲ τὸν περσικὸν στόλον. Ἐκεῖ ἔγιναν ναυμαχίαι καὶ οἱ Ἐλλῆνες ἐκνυρίευσαν τριάκοντα τριήρεις περσικὰς καὶ ἄλλας ζημίας ἐποδοξένησαν εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἀλλ^ο ἐπειδὴ τὸ πέλαγος ἦτο ἀνοικτόν, δὲν ἦδύναντο νὰ καταφέρουν καίριον κτύπημα κατὰ τῶν Περσῶν. Διὰ τοῦτο, δταν ἥλθεν ἡ εἰδησις ὅτι δὲ Λεωνίδας ἐφονεύθη καὶ ὅτι δὲ Ξέρξης διέβη τὰς Θερμοπύλας, οἱ Ἐλλῆνες ἐπλευσαν πρὸς τὸν Εὔρυπον καὶ ἐντεῦθεν εἰς τὸν Σαρωνικὸν κόλπον.

Ο Ξέρξης διαβάς τὰς Θερμοπύλας διηγήθη κατὰ τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Σπαρτιᾶται καὶ οἱ λοιποὶ Πελοποννήσιοι μόνον περὶ τῆς Πελοποννήσου φροντίζοντες ἐτείχιζον τὸν Ἰσθμόν Ἀλλ' οὕτω ἡ Ἀττικὴ ἔμενεν ἀνυπεράσπιστος, ἀφοῦ καὶ οἱ μάχιμοι τῶν Ἀθηνῶν ἄνδρες εὑρίσκοντο εἰς τὰ πλοῖα.

Οὐ ἐλληνικὸς στόλος ὅπο τὸν Εὔρυβιάδην διαβάς τὸν Εὔριπον διηυθύνετο εἰς Τροιζῆνα, μόλις δὲ καὶ μετὰ βίας ὁ Εὔρυβιάδης, τῇ θεῷ μη παρακλήσει τῶν Ἀθηναίων, συγκατεέθη νὰ παραμείνῃ ἐπί τινας ημέρας εἰς τὴν Σαλαμῖνα, ἵνα οὕτω λάβουν καιρὸν οἱ Ἀθηναῖοι καὶ μεψανήσουν περὶ τῶν οἰκογενειῶν των. Η Ἀττικὴ ἦτο χαμένη. Μία διέξοδος ὑπῆρχε, σπαρακτικὴ μέν, ἀλλ' ἀναγκαία, ἡ ἐγκατάλειψις τῆς πόλεως. Οὐ Θεμιστοκλῆς ἐπρότεινε τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς πόλεως καὶ ἡ βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἥτις εἶχε τὴν ἐπιμέλειαν τῶν Ἱερῶν, ἐνέκρινε τὴν πρότασιν. Τότε κατὰ πρότασιν τοῦ Θεμιστοκλέους ἀνεκλήθησαν διὰ ψηφίσματος τοῦ δήμου ὅλοι οἱ ἔξοριστοι, μεταξὺ τῶν ὅποιων καὶ ὁ Ἀριστείδης.

Τὰ πλοῖα τῶν Ἀθηναίων παραλαβόντα τὰς οἰκογενείας μετέφερον αὐτὸς εἰς τὴν Σαλαμῖνα, εἰς τὴν Αἴγιναν καὶ εἰς τὴν Τροιζῆνα. Ἀφοῦ δὲ μετεκομίσθησαν ὅλαι αἱ οἰκογένειαι τῶν Ἀθηναίων, ὁ στόλος αὐτῶν ἔπλευσε καὶ ἡ νάρθη μὲ τὸν ἄλλον ἐλληνικὸν στόλον εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Ἀνήρχετο δὲ ὁ ὅλος ἐλληνικὸς στόλος κατὰ τὸν Ἡρόδοτον εἰς τριακοσίας ἑβδομήκοντα ὀκτώ τριήρεις, ἐκ τῶν ὅποιων αἱ διακόσιαι ἦσαν ἀθηναϊκαὶ καὶ μόνον δέκα ἔξ τῶν Λακεδαιμονίων.

Οὐ Ξέρξης φθάσας εἰς τὰς Ἀθήνας εῦρεν αὐτὰς ἔοήμους. Μόνον διλίγοι γέροντες, κατὰ γράμμα ἔξεγοῦντες τὰ ἔυλινα τείχη τοῦ ζωησμοῦ, περιέβαλον διὰ ἔυλινου φράγματος τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ἐκλείσθησαν ἐντὸς αὐτοῦ. Οἱ Πέρσαι κυριεύσαντες τὴν Ἀκρόπολιν ἐφόνευσαν τοὺς ἐν αὐτῇ διλίγοντας γέροντας ἐπειτα δέ, ἀφοῦ ἐσύλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων, κατέκαυσαν τὴν πόλιν καὶ ἡρόμωσαν τὴν Ἀττικήν. Τότε καὶ ὁ στόλος ὁ περσικὸς εἶχε καταπλεύσει εἰς Φάληρον.

50. Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων ἐν Σαλαμῖνι.

Οἱ ναύαρχοι τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου συνῆκλιθον εἰς πολεμικὸν συμβούλιον διὰ νὰ σκεφθοῦν ποῦ ἐπρεπε νὰ ναυμαχήσουν. Εἰς τὸ συμβούλιον οἱ Πελοποννήσιοι ἐπρότειναν νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἰσθμόν, ὅπου ἦτο καὶ ὁ πεζικὸς στρατός, καὶ ἐκεὶ νὰ περιμείνουν τοὺς ἔχθρούς. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ὑπεστήριξεν ὅτι ἐπρεπε νὰ ναυμαχήσουν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος, ὅπου εὐκόλως ἥδυναντο νὰ νικήσουν τοὺς Πέρσας, διότι δὲν

θὰ ἥδυναντο νὰ λάβουν συγχρόνως μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν ὅλα τὰ ἔχθρικὰ πλοῖα, καὶ δσα θὰ ἐλάμβανον μέρος, ἐπειδὴ ἦσαν βαρέα, δυσκόλως θὰ ἐκινοῦντο εἰς τὸν στενὸν ἐκείνον χῶρον. Τούναντίον ἀν ἀπέχώρουν οἱ Ἐλληνες εἰς τὸν Ἰσθμόν, διέβλεπεν δτι θὰ συνέβαινεν ἐν τῶν δύο, ἢ θὰ διελύτο δ ἐλληνικὸς στόλος ἢ θὰ προσεβάλλετο ὑπὸ τῶν Περσῶν εἰς τὸ ἀνοικὸν πέλαγος καὶ θὰ κατεστρέφετο. Ἐπειδὴ δμως οἱ λόγοι του δὲν ἔφερον κανὲν ἀποτέλεσμα, δταν διελύθη τὸ πολεμικὸν συμβούλιον καὶ ἐπῆλθε νῦξ, κατέφυγεν εἰς τὸ ἔξης στρατήγημα.

Εἶχε πιστόν τινα δοῦλον, δνόματι **Σίκιννον**, παιδαγωγὸν τῶν τέκνων του, δστις ἐγνώριζε τὴν περσικὴν γλῶσσαν. Τοῦτον δ Θεμιστοκλῆς ἐπεμψε κρυφίως εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Περσῶν καὶ ἔμήνυσεν εἰς τὸν Ξέρξην ἐμπιστευτικῶς, δτι οἱ Ἐλληνες ενδρίσκονται εἰς διχονοίας μεταξύ των καὶ δτι ἑτοιμάζονται νὰ φύγουν ταύτην τὴν νύκτα· εἶναι λοιπὸν καλλίστη εὐκαιρία νὰ σπεύσῃ καὶ νὰ κλείσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος, δπου διὰ μιᾶς δύναται νὰ τοὺς ἔξολοι θρεύσῃ. Ο Ξέρξης ἐπεσεν εἰς τὴν παγίδα, τὴν δποίαν τοῦ ἔστησεν δ Θεμιστοκλῆς. Τὴν ίδιαν νύκτα διέταξε τὸν στόλον του νὰ περικυλώσῃ τοὺς Ἐλληνας, ἀπόσπασμα δὲ περσικὸν στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ψυττάλειαν, νησίδα κειμένην μεταξὺ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Σαλαμῖνος.

Ο Ἀριστείδης ἐκ τῆς Αιγαίνης, δπου ενδρίσκετο ἔξοριστος, καθὼς εἶδε τὰς κινήσεις τοῦ περσικοῦ στόλου, ἐπέβη ἐπὶ λέμβου καὶ διασχίσας μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του τὴν γραμμὴν τῶν περσικῶν πλοίων ἔφθασεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐνῷ ἀκόμη τὸ συμβούλιον τῶν ναυάρχων, συγκληθὲν καὶ πάλιν, συνεζήτει θορυβωδῶς περὶ τοῦ πρωτέου. Ο Ἀριστείδης ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς ναυάρχους τὴν κύκλωσιν. Τότε οἱ Ἐλληνες θέλοντες καὶ μὴ θέλοντες ἡναγκάσθησαν ν' ἀγωνισθοῦν τὸν ὑπὲρ τῶν δλων ἀγῶνα.

51. Η ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία (20 Σεπτεμβρίου 480).

Ανέτειλεν δ ἥλιος τῆς μεγάλης ἐκείνης ἡμέρας, καθδ ἦν εἰς τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἔμειλε ν' ἀποφασισθῇ ἡ τύχη τῆς Ἐλλάδος. Οι δύο στόλοι ἦσαν παρατεταγμένοι δ εἰς ἀπένατι τοῦ ἄλλου, δ μὲν ἐλληνικὸς πρὸς τὸ μέρος τῆς νήσου, δπου τὰ σημερινὰ Ἀμπελάκια, δ δὲ περσικὸς δεξιῆς τῷ εἰσπλέοντι εἰς τὸ στενόν, παρὰ τὴν ἀττικὴν παραλίαν. Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν ἐκάθιθο ἐπὶ ἀργυρόποδος θρόνου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ἀπέναντι τῆς Σαλαμῖνος κειμένου δρους Αἰγαίων, περιστοιχιζό-

μενος ὑπὸ τῶν συμβούλων καὶ γραμματέων καὶ ἐπισκοπῶν ἐκ τοῦ πλησίον τὸν ἄγωνα.

Οἱ δύο στόλοι ἐπὶ τινα χρόνον ἔμειναν ἀκίνητοι. Οἱ Πέρσαι ἐπεργίμενον τοὺς Ἐλληνας νὰ κάμουν ἀρχὴν πρῶτοι, ἵνα οὕτω προελάσουν εἰς τὸν δρωσδήποτε εὐρύτερον χώρον. Οἱ δὲ Ἐλληνες, οἵ ὅποιοι προτερόφερον ἥμελον ν̄ ἀναχωρήσουν, τώρα ἐδείκνυν μεγάλην ἀνυπομονησίαν ν̄ ἀρχίσουν τὴν ναυμαχίαν. Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς ἀνεχαίτιζεν αὐτοὺς περιμένων τὴν ὥραν καθ' ἥν ἔπειτε συνήθως ἀνεμος λίαν εὐνοϊκὸς εἰς τὰς κινήσεις τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων. Ἡλθε τέλος ἡ ὥρα. Η σάλπιξ τοῦ Εὐρυβιάδου ἔδωκε τὸ σημεῖον καὶ οἱ Ἐλληνες ψάλλοντες τὸν πολεμικὸν παιᾶνα ὥρμησαν κατὰ τῶν βαρβάρων. Ἐντὸς δὲ τοῦ ναυμαχίας ἐγενικεύθη καθ' ὅλην τὴν ἥραμμήν. Οἱ Πέρσαι περιέπιπτον εἰς σύγχυσιν καὶ ταραχήν. Δὲν ἥδυναντο νὰ τηρήσουν οὐδεμίαν τάξιν, διότι καὶ ὁ χῶρος ἦτο στενὸς καὶ τὰ πλοῖα των πολλὰ καὶ δυσκίνητα. Τούναντίον οἱ Ἐλληνες ἐπολέμουν μὲν μεγάλην δεξιότητα καὶ τέχνην καὶ μὲν ἀνδρείαν ἀπαράμιλλον, πρὸ πάντων δὲ οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Αἰγινῆται.

Καὶ οἱ ἐχθροὶ κατ' ἀρχὰς ἔδειξαν ἥρωϊσμόν, μάλιστα δὲ οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Ἰωνες. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ξέρξου Ἀριαβίγνης, ναύαρχος τῶν Ἰώνων καὶ τῶν Καρῶν, μάχεται ἥρωϊκῶς, ἀλλὰ πίπτει καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπέφερε τὴν μεγαλειτέραν σύγχυσιν εἰς τοὺς βαρβάρους, οἵτινες ἥρκισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγήν.

Ἐν διαστήματι δὲ τοῦ ηρόεινος ὥραν τὸ στενὸν τῆς Σαλαμῖνος ἐπληρώθη ἀπὸ περσικὰ ναυάγια. Ὁ περσικὸς στόλος φύρδην μίγδην ἐφευγε καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Αἰγινητῶν. Ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῆς φυγῆς καὶ τοῦ θιορύθου ὁ Ἀριστείδης παραλαβὼν Ἀθηναίους ὅπλίτας καὶ ἀποβὰς εἰς τὴν Ψυττάλειαν κατέσφαξε τοὺς ἐν αὐτῇ εὑρίσκομένους Πέρσας.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ περιβόητός ναυμαχία καὶ ἡ νίκη τῆς Σαλαμῖνος, ἥτις διφεύλεται εἰς τὴν σύνεσιν καὶ τὴν στρατηγικὴν ἱκανότητα τοῦ Θεμιστοκλέους.

52. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἐλλάδος.—Απονομὴ τῶν ἀριστείων.

Μετὰ τὴν ναυμαχίαν οἱ Ἐλληνες συλλέξαντες τὰ ναυάγια καὶ τοὺς νεκροὺς καὶ στήσαντες τρόπαιον εἰς τὴν Ψυττάλειαν παρεσκευάζοντο πρὸς νέαν ναυμαχίαν, διότι ὁ περσικὸς στόλος παρ' ὅλην τὴν κατα-

στροφήν, τὴν δποίαν ὑπέστη, ἥτο ὑπέρτερος τοῦ ἐλληνικοῦ, ὁ δὲ περικός στρατὸς ἵστατο ἀκέραιος ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Ἀττικῆς. Ἀλλ' ἡ δειλεία τοῦ Ξέρξου συνεπλήρωσε τὸ ἔργον τῶν Ἑλλήνων. Κατελήφθη ὁ στρατὸς ὃν πόλεμον περὶ τῆς Ἰδίας του ἀσφαλείας. Ὅθεν ἀπειράσισε νὰ φύγῃ. Εἰς τοῦτο δὲ προέτρεψεν αὐτὸν καὶ ὁ Μαρδόνιος, ὅστις ὑπερσχέδη νὰ ὑποτάξῃ αὐτὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τριακοσίων μόνον χιλιάδων ἐπιλέκτου στρατοῦ.

Οἱ Θεμιστοκλῆς, ίνα ἐπιταχύνῃ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου, ἀπέστειλε πρὸς αὐτὸν πάλιν τὸν Σίκιννον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι δῆθεν οἱ Ἑλληνες διενοοῦντο νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ νὰ διαλύσουν τὰς γεφύρας, ἀλλ' αὐτὸς ὡς φίλος του ἀριστος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Οἱ Ξέρξης, καθὼς ἥκουσε ταῦτα, διέταξε τὸν ἐν Φαλήρῳ ενδισκόμενον στόλον του νὰ πλεύσῃ διὰ νυκτὸς εἰς τὸν Ἑλλήσποντον πρὸς φύλαξιν τῶν γεφυρῶν, αὐτὸς δὲ ἀφήσας εἰς τὸν Μαρδόνιον τὰς ζητηθείσας τριακοσίας χιλιάδας στρατοῦ ἀνεγώησε μετὰ τῆς λοιπῆς στρατιᾶς. Εἰς διάστημα τεσσαράκοντα πέντε ἡμερῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπου εἶδε τὰς γεφύρας διαλελυμένας ὑπὸ τρικυμίας· δι' ὃ ἡ ναγκάσθη τεταπεινωμένος πλέον νὰ διαπεραιωθῇ εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ πλοιαρίου.

Οἱ Ἑλληνες μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Ξέρξου διεμοίρασαν μεταξύ των τὰ πλούσια λάφυρα ἔπειτα δ' ἔπλευσαν εἰς τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἐκεῖ ἀπένευμαν τὰ βραβεῖα εἰς τοὺς ἀριστεύσαντας. Προκειμένου νὰ δοθῇ τὸ βραβεῖον τῆς συνέσεως καὶ δεξιότητος, ἔκαστος ἐκ τῶν στρατηγῶν ἔκρινεν ἄξιον αὐτοῦ πρῶτον μὲν τὸν ἑαυτόν του, δεύτερον δὲ τὸν Θεμιστοκλέα, ὅπερ ἐσήμαινεν ὅτι εἰς τὸν Θεμιστοκλέα ἀνῆκε πράγματι τὸ βραβεῖον τοῦτο.

Τὸ ὄνομα τοῦ Θεμιστοκλέους διεφημίσθη καθ' ἀπασαν τὴν Ἑλλάδα, τὰ μέγιστα δὲ ἐτιμήθη ὁ στρατὸς ὃν πάντων τῶν Ἑλλήνων.

53 Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Οἱ Μαρδόνιος διεχείμασεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν· τὸ δὲ ἔαρ τοῦ 479, πρὸν ἥ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἔπροσπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ λαμπρῶν ὑποσχέσεων. Ἔπειμι φε λοιπὸν ποὺς αὐτοὺς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Ἀλέξανδρον Α' καὶ τοῖς ἐπούτεινε συμμαχίαν, ἀντ' αὐτῆς δὲ ὑπέσχετο ν' ἀνοικοδομήσῃ τὴν πόλιν των καὶ τοὺς ναούς, νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν αὐτονομίαν

καὶ τὴν χώραν των καὶ νὰ τοῖς δώσῃ καὶ ἄλλην χώραν, οἵαν αὐτοὶ ἥθελον ἐκλέξει.

Οἱ Σπαρτιάται ἔμαθον τὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπειδὴ δὲ ἐγνώριζον ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἔνεκα τῆς παντελοῦς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως τῆς χώρας των εὑρίσκοντο ἐν μεγίστῃ ἀμηχανίᾳ, ἐφοβήθησαν μήπως δεχθοῦν τὰς προτάσεις τοῦ Μαρδονίου, δόπτε ἀναμφιβόλως δὲ ή Ἑλλὰς εὐκόλως ἡδύνατο νὰ ὑποδουλωθῇ. Ἐπειφαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ πρόσθινς εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν προτεινομένην συμμαχίαν.

Γενοιμένης ἐκκλησίας, οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου, ἔδωκαν καὶ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὸν πρόσβεις τῆς Σπάρτης τὴν ἀπάντησιν ἐκείνην, ἥτις θὰ μείνῃ ἐξ ἀεὶ ἀξιομνημόνευτος. Εἰς μὲν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας εἶπον ὅτι, ἐν ὅσῳ δὲ οὗτος ἀκολουθεῖ τὴν συνήθη πορείαν του, οὐδέποτε αὐτοὶ θὰ συμμαχήσουν μὲ τοὺς Πέρσας, ἀλλὰ πεποιθότες εἰς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς ἥρωας, τῶν διοίων τὰ ἱερὰ οἱ Πέρσαι ἐβεβήλωσαν, θέλοιν ἐπιμείνει ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ οὗτης ἔλευθερίας. Εἰς δὲ τὸν πρόσβεις τῆς Σπάρτης εἶπον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς τόσος χρυσὸς οὔτε χώρα τόσον ὡραία, τῶν διοίων ή προσφορὰ θὰ ἡδύνατο νὰ πείσῃ αὐτοὺς νὰ συνεργάσθων μὲ τοὺς Πέρσας πρὸς ὑποδούλωσιν τῆς Ἑλλάδος. Παρεκάλεσαν δὲ τοὺς Σπαρτιάτας νὰ σπεύσουν νὰ στείλουν βοήθειαν, διότι ὁ Μαρδόνιος ταχέως θέλει ἐπέλθει κατ' αὐτῶν.

54. Ἡ ἐν Πλαταιαῖς μάχη (479).

Οἱ Μαρδόνιοι, εὐθὺς ὡς ἔμαθε τὴν ἀπόκρισιν τῶν Ἀθηναίων, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἤρχισε νὰ λεηλατῇ αὐτήν. Προυχώρησε δὲ μέχρι τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλ᾽ εὗρεν αὐτὰς ἐρήμους, διότι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πάλιν εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πόλιν καὶ εἶχον μεταφέρει τὰς γυναικας, τὰ παιδία καὶ τοὺς γέροντας εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Οἱ Μαρδόνιοι ἀπεπειράθη καὶ πάλιν νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ἀθηναίους καὶ ἔμειψε πρὸς αὐτοὺς, εἰς τὴν Σαλαμῖνα εὑρισκομένους, νέας προτάσεις περὶ φιλίας· ἀλλ᾽ οἱ Ἀθηναῖοι ἀπέριψαν αὐτάς, τὸν δὲ βοιλευτὴν Λυκίδην, ὃ δποῖος συνεβούλευσε τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεων, ἐφόνευσαν διὰ λιθοβολισμοῦ. Οἱ Μαρδόνιοι, ἀφοῦ ἦργήμωσε τὴν Ἀττικὴν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐστρα-

τοπέδευσε πλήσιον τοῦ Ἀσωποῦ ποταμοῦ. Μετὸ αὐτοῦ δὲ ἦσαν σύμμαχοι 50 χιλιάδες Θηβαῖοι, Θεσσαλοὶ καὶ Μακεδόνες.

Οἱ Ἑλληνες, ἐν ὅλῳ ἑκατὸν δέκα χιλιάδες (40 χιλ. ὀπλῖται καὶ 70 χιλ. ψιλοί) ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Σπαρτιάτου Παυσανίου ἥλθον καὶ ἐστρατοπέδευσαν κατ’ ἀρχὰς εἰς τὸν ὑπωρείας τοῦ Κιθαιρῶνος. Ὁ Μαρδόνιος πέμπει κατ’ αὐτῶν τὸ ἵππικόν του. Ἀλλ’ οἱ Ἑλληνες νικοῦν τὸ ἵππικὸν τῶν βαρβάρων καὶ φονεύουν τὸν ἀρχηγὸν αὐτοῦ Μασίστιον. Μετὰ τὴν νίκην ταύτην οἱ Ἑλληνες λαβόντες θάρρος κατέβησαν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἐστρατοπέδευσαν ἐπὶ τῆς ἄλλης ὁρμῆς (μεσημβρινῆς) τοῦ Ἀσωποῦ, πλησίον τῆς Γαργαφίας κρήνης.

Οἱ δύο στρατοὶ ἐπὶ δέκα ημέρας ἔμενον ἀκίνητοι ὁ εἰς ἀπέναντι τοῦ ἄλλου, διότι οἱ μάντεις καὶ τῶν δύο μερῶν εἶπον ὅτι ἐκεῖνος ὁ στρατὸς θὰ νικηθῇ, ὁ δποῖος θὰ ἐπιτεθῇ πρῶτος. Ἀλλὰ τὸ ἵππικὸν τῶν Περσῶν κατέστρεψε τὴν Γαργαφίαν κρήνην καὶ ἐφερε τοὺς Ἑλληνας εἰς μεγάλην στενοχωρίαν διὰ τῆς λειψυδρίας. Ἐνεκα τούτου ἡναγκάσθησαν οἱ Ἑλληνες νὰ μεταστρατοπεδεύσουν ὀλίγον κατωτέρῳ πρὸς τὰς Πλαταιάς, διότι τὸ σημερινὸν χωρίον Κόκλα. Ἐπειδὴ δὲ ἀναχωρήσαντες διὰ νυκτὸς ἐγκατέλειψαν τὸ στρατόπεδον μὲ ἀταξίαν μεγάλην, ὁ Μαρδόνιος θεωρήσας τὴν μεταστρατοπέδευσιν ὡς φυγὴν διέβη ἀμέσως τὸν ποταμὸν καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Πρῶτοι προσεβλήθησαν οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἔδωκαν θαυμαστὸν καὶ ἀξιομίμητον παράδειγμα πειθαρχίας καὶ καρτερείας. Διαταχθέντες ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν νὰ περιμένουν, ἔως ὅτου αἱ θυσίαι φανοῦν αἴσιαι, ὃν καὶ πολλοὶ ἐπληγώνοντο καὶ ἐφονεύοντο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, ἐν τούτοις ὑπέμενον. Τέλος τὰ ἵρα ἀπέβησαν αἴσια. Ὁ Παυσανίας δίδει τὸ σημεῖον καὶ οἱ Σπαρτιάται ἐπιτίθενται ἀκάθετοι κατὰ τῶν Περσῶν. Ἡ μάχη καθίσταται μανιώδης. Αὐτὸς ὁ Μαρδόνιος καθήμενος ἐπὶ μεγαλοπρεποῦς λευκοῦ ἵππου καὶ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ χιλίων ἐπιλέκτων μάχεται γενναίως μεταξὺ τῶν πρώτων. Ἀλλ’ ὁ Μαρδόνιος πίπτει ἐκ τοῦ ἵππου φονευθεὶς καὶ ὁ θάνατος αὐτοῦ ἐπιφέρει σύγχυσιν καὶ ταραχὴν εἰς τοὺς Πέρσας. Ὄλοι τρέπονται εἰς φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ κλείονται ἐντὸς τοῦ ἔυλίνου τείχους, τὸ δποῖον εἶχε κατασκευάσει ὁ Μαρδόνιος δπισθεν τοῦ στρατοπέδου του. Οἱ Ἀθηναῖοι ἔμπειροι τειχομάχοι, ἀφοῦ ἐνίκησαν καὶ ἐτρεψαν εἰς φυγὴν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένους μηδίζοντας Ἑλληνας, ἔρχονται κατόπιν καὶ προσβάλλουν τὸ ἔυλινον τείχος καὶ

κυριεύονταν αὐτό. Σφαγὴ ἀνηλεῆς ἐπηκολούθησε. Περὶ τὰς ἑκατὸν χιλιάδες Πέρσαι ἐφονεύθησαν, πλεῖστοι ἡχμαλωτίσθησαν, ἄλλοι διεσκορπίσθησαν ἔδω καὶ ἔκει, καὶ μόνον 40 χιλ. ἐσώθησαν, οἱ δποῖοι ὑπὸ τὸν Ἀρτάβαζον μείναντες μακρὰν τῆς μάχης ἐσπευσαν νὰ φύγουν εἰς τὴν Ἀσίαν εὐθὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαρδονίου. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐπεσαν περὶ τὰς δέκα χιλιάδας. Ἡ νίκη αὕτη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰς Πλαταιάς ὑπῆρξεν ἀληθῶς λαμπροτάτη.

Ἄπειρα ἦσαν τὰ λάφυρα τῶν νικητῶν, χρυσὸς καὶ ἀργυροῦς εἰς δαρεικούς, κλῖναι χρυσαῖ, τάπητες πολυτελεῖς, ξίφη χρυσᾶ καὶ ἄλλα κοσμήματα. Τὸ καλλίτερον μέρος αὐτῶν προσέφεραν εἰς τοὺς θεούς. Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον Ηαυσανίαν ἔδωκαν μέγα μέρος. Τὰ δὲ λοιπὰ διένειμαν μεταξύ των. Ἐκ τῆς μεριδοῦς τῆς ἀνατεθείσης εἰς τοὺς θεούς κατεσκευάσθη καὶ ἀφιερώθη εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναὸν χρυσοῦς τρίποντος ἰστάμενος ἐπὶ τρικεφάλου ὅφεως χαλκοῦ. Ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ τρίποδος ἦσαν γραμμένα τὰ δηνόματα δόλων τῶν λαῶν, οἵτινες συνετέλεσαν εἰς τὴν δόλοσχερῇ κατατρόπωσιν τοῦ ἔχθρου,

Οἱ Ἑλληνες ἔθαψαν τοὺς νεκρούς των παρὰ τὰς πύλας τῶν Πλαταιῶν εἰς χωριστὸὺς καθ' ἔκαστην Ἑλληνικὴν πόλιν τάφους. Εἰς τοὺς Πλαταιεῖς ἔδόθησαν ἔξαιρετικὰ τιμαῖ. Κατὰ πρότασιν τοῦ Ἀριστείδου ή πόλις τῶν Πλαταιῶν ἐκηρύχθη Ἱερὰ καὶ ἀπαραβίαστος, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ τελοῦνται κατὰ πενταετίαν ἀγῶνες, καλούμενοι Ἐλευθέρια, εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, ἥτις ἡλευθέρωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς στυγερᾶς δουλείας.

55. Ἡ ἐν Μυκάλῳ μάχη καὶ ἡ παρὰ τὴν Ἰμέραν.

Περὶ τὸν αὐτὸν χρόνον, καθ' ὃν οἱ Ἑλληνες ἐνίκησαν τὸν Μαρδόνιον εἰς τὰς τὰς Πλαταιάς, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατετρόπωσε τοὺς Πέρσας παρὰ τὴν Μυκάλην, ἀκοωτήριον τῆς Ἰωνίας.

Μετὰ τὸ ἐν Σαλαμῖνι κατόρθωμα ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐναυλόχει εἰς τὴν Δῆλον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωτυχίδου καὶ τοῦ Ἀθηναίου Ξανθίππου. Ἐνταῦθα ἥλθον πρέσβεις ἐκ τῆς Σάμου καὶ παρεκάλεσαν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειαν τῶν κατὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν Ἑλληνικῶν πόλεων καὶ νήσων, ὅπως ἀποτινάξουν τὸν περσικὸν ζυγόν. Ὁ Λεωτυχίδης καὶ ὁ Ξανθίππος ἐπλευσαν εἰς τὴν Σάμον, ὅπου εὑρίσκετο ὁ περσικὸς στόλος. Οἱ Πέρσαι μὴ τολμῶντες νὰ ναυμαχήσουν ἐπλευσαν εἰς τὴν Μυκάλην ὅπου ἦτο στρατοπεδευμέ-

νος πεζικὸς αὐτῶν στρατὸς ἐξ ἔξηκοντα χιλιάδων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τιγράνου, ἐκεῖ δὲ σύραντες τὰ πλοῖα εἰς τὴν Ἑρώαν κατεσκεύασαν περιτείχισμα ἀπὸ λίθους καὶ ξύλα. Μετ' ὅλιγον ἔφθασεν ἐκεῖ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος. Οἱ Ἕλληνες περὶ τὰς εἰκοσὶ πέντε χιλιάδας, ἀποβιβασθέντες προσέβαλον τοὺς Πέρσας, ἀνερχομένους εἰς πλείονας τῶν ἐκατὸν χιλιάδων, καὶ κατετρόπωσαν αὐτούς, συγχρόνως δὲ κατέκαυσαν καὶ τὸν στόλον αὐτῶν.

· Ἡ σχεδὸν σύγχρονος διπλῆ νίκη τῶν Ἕλλήνων εἰς τὰς Πλαταιὰς καὶ εἰς τὴν Μυκάλην ἔθηκε τέρμα εἰς τὰς ἐκστρατείας τῶν Περσῶν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.

Καθ' ὃν χρόνον οἵ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι Ἕλληνες ἀπέκρουον τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Ξέρξου, ἦ, καθὼς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι, καθ' ἣν ἡμέραν συνέτριψον εἰς τὴν Σαλαμῖνα τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ δύναμιν, ἔτερος μέγας βαρβαρικὸς στρατὸς κατεστρεφετο εἰς τὴν Σικελίαν ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ Ἑλλήνων.

Οἱ ἐν Ἀφρικῇ Καρχηδόνιοι, συνεννοηθέντες ἵσως προηγουμένως μὲ τὸν Ξέρξην, ἐπεξήτησαν ταῦτοχρόνως τὴν καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ὅθεν μεγάλη στρατιὰ αὐτῶν ἐκ τοιῶν χιλιάδων πολεμικῶν πλοίων καὶ τριακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀμύλκα προσέβαλε τὰς ἐν Σικελίᾳ Ἑλληνικὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ὁ τύραννος τῶν Συρακουσῶν Γέλων καὶ ὁ τύραννος τοῦ Ἀκράγαντος Θήρων μετὰ πεντήκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ πέντε χιλιάδων ἱππέων προσβαλόντες τοὺς Καρχηδονίους παρὰ τὴν Ἰμέραν κατετρόπωσαν αὐτοὺς ὀλοσχεδῶς, ἐπυρπόλησαν δὲ καὶ τὸν στόλον αὐτῶν, ὥστε μία μόνη ναῦς, ὡς λέγεται, διεσώθη καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Καρχηδόνα τὴν μεγάλην συμφοράν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΗΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

56. Ἀνοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν.—Τείχισις αὐτῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς.

Τὸ ἐνδοξὸν τέλος τῶν μεγάλων καὶ φοβερῶν ἀγώνων κατὰ τῶν Περσῶν κατέστησε, καὶ πολὺ δικαίως, τοὺς Ἕλληνας ὑπεροφάνους. Ἄλλ' εὐθὺς μετὰ ταῦτα ἥρχισαν οὗτοι νὰ διχονοοῦν τὰ πρῶτα δ' ἐπικίνδυνα συμπτώματα τῆς διχονοίας ἀνεφάνησαν μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν.

Οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς μάχην ἐπανελθόντες εἰς τὰ Ἑλληνικὴ Ἰστορία. — N. Βραχνοῦ. "Ἐκδοσις Δ'. 27—5—925 9

ἴδια ἀνφορούμησαν τὴν πόλιν των, ἡ ὅποιά εἶχε μεταβληθῆ εἰς ἔρείπια ὑπὸ τῶν Περσῶν, καὶ κατὰ συμβουλὴν τοῦ Θεμιστοκλέους ἥρχισαν νὰ περιβάλλουν αὐτὴν μὲ δχυρὸν τεῖχος. Οἱ Σπαρτιᾶται, δταν ἔμαθαν τοῦτο, ἐπειμψαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα ἐμποδίσουν τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους, προφασιζόμενοι ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνον νὰ ὑπάρχουν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ πόλεις ὁρμώμεναι, διότι οἱ Πέρσαι ἐπανερχόμενοι ἡδύναντο νὰ καταλάβουν αὐτὰς καὶ νὰ τὰς μεταχειρισθοῦν ὡς ὄρμητήρια. Ἄλλ' ἡ ἀληθῆς αἵτια ἦτο ὅτι οἱ Σπαρτιᾶται ἐφοβοῦντο μήπως οἱ Ἀθηναῖοι, οἵτινες εἶχον τότε μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν, γίνουν καὶ κατὰ ἔρχαν ἴσχυροι. Ὁ Θεμιστοκλῆς ἐνόησε τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τῶν Σπαρτιατῶν. Μεταβὰς δὲ ὁ Ἱδιος εἰς τὴν Σπάρτην ὡς πρέσβυς ἐξηπάτησεν αὐτοὺς διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ οὕτω ἔδωκε καιρόν, ὥστε νὰ συντελεσθῇ τὸ τεῖχος τῶν Ἀθηνῶν. Περιελαμβάνοντο δὲ ἐντὸς τοῦ τείχους ἡ Ἀκόρποις, δ Ἀρειος Πάγος, ἡ Πηνύξ καὶ ὁ ναὸς τοῦ Ὄλυμπίου Διός. Δέκα δὲ ἔως δώδεκα πύλαι ἐπέτρεπον τὴν πρὸς τὰ ἔξω συγκοινωνίαν, ἐκ τῶν ὅποιων ἡ πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος, τὸ **Δίπυλον**, ὡνομάζετο καὶ ἱερὰ πύλη, διότι αὗτη ἐχρησίμευεν ὡς σημεῖον ἐκκινήσεως τῆς ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Ἐλευσῖνα ἱερᾶς πομπῆς, περὶ τῆς ὅποιας θὰ γίνη λόγος κατωτέρω.

Ἄλλ' ἡ δχύρωσις τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἦτο ἀτελῆς, ἂν δὲν συνεπληρώνετο μὲ τὴν δχύρωσιν τοῦ Πειραιῶς. Καὶ εἶχε μὲν ἀρχίσει, ὡς εἰδομεν (σ. 118) ἡ δχύρωσις τῆς πειραικῆς χερσονήσου, ἀλλὰ τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἐπελθόντα πολεμικὰ γεγονότα καὶ ἡ διπλῆ ἐγκατάλειψις τῶν Ἀθηνῶν εἶχον καταστρέψει τὰς γενομένας ἐργασίας. Τώρα δ Ὁ Θεμιστοκλῆς περιέβαλε τὸν Πειραιᾶ μὲ τεῖχος, τὸ δποῖον εἶχε περίμετρον δύο περίπου δρῶν καὶ ἐξησφάλιζε καὶ τοὺς τρεῖς λιμένας, μετέφερε δὲ εἰς αὐτὸν τὰ νεώρια καὶ τὰ ναυπηγεῖα καὶ τοιουτοδόπως κατέστησε τὰς Ἀθήνας τὴν πρώτην ναυτικὴν πόλιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Πειραιεὺς ἀπέβη δχι μόνον πολεμικὸς ναύσταθμος ἴσχυρότατος, ἀλλὰ καὶ ἐμπορεῖον ἀσφαλέστατον, εἰς τὸν δποῖον συνέρρεον ξένοι ἐξ δλων τῶν μερῶν ἐμποροὶ καὶ βιομήχανοι.

57. Πολιτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Ἀριστείδου (478).

Ο Θεμιστοκλῆς, ἀφοῦ κατέστησε τὰς Ἀθήνας πόλιν ναυτικήν, ἐπέτρεψεν, ὡς εἰδομεν, εἰς τοὺς θῆτας νὰ ὑπηρετοῦν εἰς τὸ ναυτικόν. Τοιουτοδόπως ἡ πολυπληθῆς καὶ ἀδικημένη ἐκείνη τὰξις ἀνηλθεν ἐκ

τῆς ἀφανείας. Αἱ μετὰ ταῦτα ἐπελθοῦσαι ναιτικαὶ νῖκαι τῶν Ἀθηναίων ἡγήσαν τὸ φρόνημα τῶν θητῶν, οἱ δποῖοι ἔξ ἴσου μὲ τοὺς ἄλλους πολίτας ἥγωντο σθηταν καὶ ἐσώσαν τὴν πατρίδα ἐκ τῆς βαρβαρικῆς ἐπιδομῆς. Ὁ Ἀριστείδης κατόπιν, ἐνῷ εἶχεν ἀντιταχθῆ σφοδρῶς εἰς τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους, δταν εἶδε τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς τοῦ ἀντιπάλου του, ἐπρότεινε ψήφισμα, διὰ τοῦ δποίου παρείχοντο ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα εἰς ὅλους τοὺς Ἀθηναίους πολίτας. Οὗτοι κατέπεσαν καὶ οἱ τελευταῖοι φραγμοί, οἱ δποῖοι ἔχωριζον τὰς τάξεις, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐλφυθερίας διέπει πλέον τὴν δημοκρατίαν. Ἡτο δὲ ἄλλως καὶ ἐπιβεβλημένον τὸ ψήφισμα τοῦτο τοῦ Ἀριστείδου, διότι πολλοὶ ἐκ τῶν εὐπόρων πολιτῶν εἶχον περιέλθει ἐνεκα τοῦ πολέμου εἰς τοιαύτην ἔνδειαν, ὥστε κατὰ τὸν Σολώνειον νόμον περὶ τιμήματος (προσόδου) ἐκινδύνευον νὰ χάσουν τὰ πολιτικά των δικαιώματα. Εἰς τὸ ἔξῆς καὶ οἱ ἐννέα ἀρχοντες καὶ οἱ βουλευταὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαὶ ἐξελέγοντο ἔξ ὅλων τῶν τάξεων. Ἔξαιρεσιν ἀπετέλουν μόνον οἱ στρατηγοί. Οὗτοι ἐξελέγοντο ἐκ τῶν ἐχόντων εἰδικὰς γνώσεις στρατιωτικὰς καὶ πολιτικὰς. Ὡσαύτως καὶ διὰ τοὺς διαχειριζομένους τὰ χρήματα τῆς πόλεως καὶ τὰ τῶν συμμάχων ἀπητοῦντο ἐγγυήσεις· δι' ὃ ἐξελέγοντο οὗτοι ἐκ μόνων τῶν πεντακοσιομεδίμνων.

58. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.
Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Παυσανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ.

Μετὰ τὴν ἐν Μυκάλῃ μάχην αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἀπεστάησαν ἀπὸ τοὺς Πέρσας καὶ ἥγωντο μὲ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (478) ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχήν τοῦ Παυσανίου ἐπλευσεν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ δποίον κατεῖχον οἱ Πέρσαι. Οἱ Ἑλληνες ἐκυρώιευσεν αὐτὸ καὶ ἥχμαλώτισαν πολλοὺς Πέρσας. εὐγενεῖς καὶ πλουσίους.

Οἱ ἥρωες τῶν Πλαταιῶν Παυσανίας ἐθαυμβώθη ἐκ τοῦ πλούτου καὶ τῆς πολυτελείας τῶν Περσῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἀπεστρέφετο τὸν ἀπλοῦν σπαρτιατικὸν βίον μὲ τὰ συσσίτια καὶ μὲ τὸν μέλανα ζωμὸν καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦθελε νὰ ὑποτάσσεται εἰς τοὺς ἐφόρους τῆς πατρίδος του, ἐσκέφθη νὰ γίνῃ ἀρχων ὅλης τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς συνδρομῆς τοῦ Ξέρξου. Ἀπέλυσε λοιπὸν κρυφίως μερικοὺς ἐκ τῶν ἐπισήμων Περσῶν αἵχμαλώτων, ἴσχυροισθεὶς δτι ἐδραπέτευσαν, καὶ δι' αὐτῶν ἔστειλεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ξέρξην, διὰ τῆς δποίας ὑπέσχετο εἰς αὐτὸν νὰ τοῦ ὑποτάξῃ ὅλην τὴν

Ἐλλάδα, ἀν τὴν κάμη γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ καὶ νὰ τὸν διορίσῃ σατράπην ὅλης τῆς Ἐλλάδος.

Ο Ξέρξης ἐδέχθη προθύμως τὴν πρότασιν τοῦ Παυσανίου καὶ ἤρχισε τὰς συνεννοήσεις μετ' αὐτοῦ. Ἰνα δὲ συνεννοήται εὐκολώτερον, ἀπέστειλε σατράπην εἰς τὴν ἀπέναντι τοῦ Βυζαντίου Βιθυνίαν τὸν Ἀρταβᾶζον. Ο Παυσανίας, νομίσας ὅτι τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχεν, ἤρχισε νὰ ἐνδύηται πολυτελῆ ἐνδύματα περσικά, νὰ ζῇ βίον ἄσωτον καὶ ἀκόλαστον, νὰ ἔξερχεται ἀκολουθούμενος ὑπὸ δορυφόρων, καὶ νὰ φέρεται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους. Ἀλλὰ κατηγορηθεῖς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐπὶ προδοσίᾳ ἀνεκλήθη εἰς τὴν Σπάρτην καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἀπολογίαν (476). Καὶ ἥθωφάθη μὲν τότε, διότι δὲν ὑπῆρχον ἴκαναι μαρτυρίαι περὶ τῆς προδοσίας του, ἀλλ᾽ ἀφηρέθη ἀπὸ αὐτὸν ἡ στρατηγία.

Μένων εἰς τὴν Σπάρτην ὁ Παυσανίας δὲν ἔπαινσεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν προδοτικῶν του σχεδίων καὶ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπροσπάθει νὰ ἔξεγειρῃ τοὺς Εἵλωτας εἰς ἐπανάστασιν ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς ἐφόδους καὶ νὰ γίνῃ τύραννος· ἀφ' ἐτέρου δὲ εἰχε τακτικὴν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ σατράπου Ἀρταβᾶζου. Οἱ ἔφοροι μαθόντες τὰς ἐνεργείας τοῦ Παυσανίου πρὸς ἔξεγερσιν τῶν Εἵλωτων ἐνήγαγον αὐτὸν εἰς δίκην, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἥθωφάθη, διότι κατὰ τοὺς σπαρτιατικοὺς νόμους ἡ μαρτυρία τῶν Εἵλωτων δὲν ἐθεωρεῖτο ἀξιόπιστος. Μία δύως ἐκ τῶν πρὸς τὸν Ἀρταβᾶζον ἐπιστολῶν τοῦ Παυσανίου περιήλθεν εἰς χειρας τῶν ἐφόδων καὶ ἔξι αὐτῆς ἀπεδεικνύετο ἡ προδοσία αὐτοῦ. Ο Παυσανίας κινδυνεύων τότε νὰ συλληφθῇ κατέφυγεν ὡς ἴκετης εἰς τὸν ναὸν τῆς Χαλκιοίκου Ἀθηνᾶς. Τότε οἱ ἔφοροι ἀφήθεσαν τὴν στέγην τοῦ ναοῦ καὶ ἔκτισαν τὰς θύρας αὐτοῦ. Τόση δὲ ἦτο ἡ κοινὴ ἀγανάκτησις, ὥστε αὐτὴ ἡ μήτηρ τοῦ Παυσανίου Θεανὼ ἔθεσε τὸν πρῶτον λίθον. "Οταν δὲ ἐπλησίαζε νῦν ἀποθάνη, ἔσυραν αὐτὸν ἔξω, ἵνα μὴ μολύνῃ τὸν ναόν.

59. Ἔξωρία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους.—Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου.

Απὸ τοῦ ἐπομένου τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης ἔτους τὰ ἵχνη τῆς πολιτικῆς δράσεως τοῦ Θεμιστοκλέους χάνονται. Εἶχεν οὗτος ἐκ φύσεως τοιοῦτον χαρακτῆρα, ὥστε ἄλλοτε μὲν ἦτο ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖος, ἄλλοτε δὲ ἀχρηστός. Ἐνῷ ἦτο ἀπαράμιλλος εἰς τὸ νὰ σώζῃ τὴν πατρίδα ἐν καιρῷ μεγίστων κινδύνων, ἔξι ἄλλουν μέρους ἦτο ἀδέξιος εἰς τὸ νὰ διοικῇ τὰ τῆς πόλεως ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ, ἢ δὲ ἀδεξιότης του αὕτη

προήγετο ἔξι αὐτοῦ τοῦ ἀλαζονικοῦ καὶ ἀποτόμου χαρακτῆρός του. Δὲν ἐσέβετο δὲ Θεμιστοκλῆς τὰ ἀλλότρια δικαιώματα καὶ ἵτο ἀντίθετος πρὸς συμβιβασμοὺς καὶ ὑποχωρήσεις. "Ἡθελε νὰ ἵδη ἄνευ βραδύτητος ἴδρυμένην τὴν κατὰ θάλασσαν παντοδυναμίαν τῶν Ἀθηνῶν, ἀδιαφορῶν ἢν ησαν δίκαια ἢ ἄδικα τὰ μέσα, τὰ δποῖα θὰ μετεχειρίζετο πρὸς τὸν σκοπόν του.

"Ἐνεκα λοιπὸν τοῦ χαρακτῆρός του καὶ τῆς πολιτείας του ταύτης εἶχε πολλοὺς ἔχθροὺς ὅχι μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα. Οἱ Σπαρτιᾶται μισοῦντες τὸν Θεμιστοκλέα, διότι εἶχε καταστρατηγήσει αὐτοὺς κατὰ τὴν τείχισν τῶν Ἀθηνῶν, ἀδιαλείπτως εἰργάζοντο ὅπως ὑπονομεύσουν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατώρθωσαν ἔνεκα τῆς ἔξαιρετικῆς τιμῆς, τῆς δποίας ἡξιοῦτο παρὰ τῶν Ἀθηναίων δὲ ἀρχαῖος ἀντίπαλος τοῦ Θεμιστοκλέους Ἀριστείδης. Εἰς τὸν ἀνδρα τοῦτον, δστις καὶ εἰς τὴν Σπάρτην μεγάλως ἐτιμᾶτο, ἀνέθεσαν οἱ Ἀθηναῖοι τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν, μὴ θέλοντες νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Θεμιστοκλέα, τοῦ δποίου ἢ πολιτείᾳ ἔμελλε νὰ προκαλέσῃ πρόωρον ὁρίζειν πρὸς τὴν Σπάρτην. Τοιουτούρως δὲ Θεμιστοκλῆς κατὰ μικρὸν ἐτέθη ἐν δευτέρᾳ μοίρᾳ καὶ κατεδικάσθη εἰς ἀπραξίαν δὲ δαιμονιώτερος ἐκ τῶν ἀνδρῶν, τοὺς δποίους ἐκέκτηντο αἱ Ἀθῆναι.

"Ἐν τούτοις δὲ Θεμιστοκλῆς εἶχεν ἀκόμη εἰς τὰς Ἀθήνας πολιτικὸν κόμμα, διὰ τοῦ δποίου ἀντέδρα ὅχι ἀνεπιτυχῶς εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Ἀριστείδου. "Ἐνεκα δὲ τούτου οἱ ἔχθροι του, μεταξὺ τῶν δποίων ἐπρωτοστάτει δὲ γεωστὶ εἰς τὴν πολιτικὴν ἀναφανεὶς Κίμων, ἥνωθησαν καὶ συνεργούσης καὶ τῆς Σπάρτης ἐπέτυχον τὴν ἔξιορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους (470). "Ἐνῷ δὲ δὲ Θεμιστοκλῆς διέτριψεν ἔξόριστος εἰς τὸ Ἀργος, οἱ Σπαρτιᾶται κατηγόρησαν αὐτὸν εἰς τοὺς Ἀθηναίους δτι δῆθεν μετεῖχεν εἰς τὰ προδοτικὰ σχέδια τοῦ Παυσανίου. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεισῆσαν εἰς τὴν κατηγορίαν καὶ ἐδέχθησαν, ἵνα δὲ Θεμιστοκλῆς προσέλθῃ ἐνώπιον ἑλληνικοῦ δικαστηρίου εἰς τὴν Σπάρτην καὶ δικασθῇ ἐπὶ προδοσίᾳ τῆς κοινῆς πατρίδος. "Ἀλλ' ὁ Θεμιστοκλῆς δὲν προσῆκθε δι' ὃ καὶ κατεδικάσθη ὡς προδότης, ἢ δὲ καταδίωξις αὐτοῦ ἀνετέθη ἀπὸ κοινοῦ εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς ὑπόθεσις ἐνδιαιφέρουσα δλους τοὺς Ἑλληνας. Τότε δὲ ἡ Ἑλλὰς παρέστη εἰς ἐπονείδιστον θέαμα. "Ο σωτὴρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἀθηνῶν, δὲ μεγαλοφυέστερος τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων κατεδιώκετο δίκην κακούργου.

"Ο Θεμιστοκλῆς λαβὼν ἐγκαίρως γνῶσιν τοῦ πράγματος ἀνεγώρη-

σεν ἐξ Ἀργους, μετὰ πολλὰς δὲ περιπλανήσεις κατέφυγεν εἰς τὴν Περσίαν. "Οταν ἔφθασεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἔγραψε πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρταξέρξην τὸν Μακρόχειρα ὅξιοπρεπῆ ἐπιστολὴν περιέχουσαν τὰ ἔξης:

«Ἐρχομαι πρὸς σὲ ἐγὼ δ Θεμιστοκλῆς, ὅστις ἐξ ὀλων τῶν Ἐλλήνων πλεῖστα κακὰ ἔπραξα εἰς τὸν πατέρα σου ἀλλ' ἔπραξα καὶ πολὺ περιστερα ἀγαθά, διότι, ὅταν ενδόσικετο ἐν κυρδύνῳ, τὸν εἰδοποίησα ὅτι οἱ Ἐλλήνες διενοοῦντο νὰ πλεύσουν εἰς τὸν Ἐλλήσποντον καὶ νὰ διαλύσουν τὰς γερφύδας. Οὕτω δὲ ἔσωσα αὐτόν. Ἄλλα τώρα καταδιωκόμενος ὑπὸ πάντων τῶν Ἐλλήνων καταφεύγω πρὸς σὲ ζητῶν τὴν προστασίαν σου. Ἐχω πολλὰ ἀγαθὰ νὰ πράξω πρὸς σέ. Ταῦτα θέλω ἔξηγήσει εἰς σὲ ὃ ἰδιος, ἐὰν πρὸς τοῦτο μοῦ χρηγγήσῃς ἐνὸς ἔτους προθεσμίαν».

Ο βασιλεὺς θαυμάσας καὶ τὸ φρόνημα καὶ τὴν τόλμην τοῦ ἀνδρὸς προθύμως ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὸν νὰ πράξῃ κατὰ τὴν αἴτησίν του. Ο Θεμιστοκλῆς ἐν διαστήματι ἐνὸς ἔτους καὶ τὴν περσικὴν γλῶσσαν ἔμαθεν ἵκανῶς καὶ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τῆς χώρας. Μετὰ ταῦτα παρουσιάσθη εἰς τὸν βασιλέα, ὅστις ἐδέχθη αὐτὸν φιλοφρονέστατα. Λέγεται δὲ ὅτι ὑπερσχέθη εἰς τὸν Ἀρταξέρξην τὴν ὑποδούλωσιν τῆς Ἐλλάδος. Τοσαύτην δὲ χαρὰν δ Ἀρταξέρξης ἥσθιαντο διὰ τὴν παρ' αὐτῷ μετάβασιν τοῦ Θεμιστοκλέους, ὡστε πολλάκις καθ' ὑπνὸν λέγεται ὅτι ἀνεβόησεν «Ἐχω Θεμιστοκλέα τὸν Ἀθηναῖον!». Εἰς ἔνδειξιν μάλιστα τιμῆς ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν τρεῖς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τὴν ἐπὶ Μαιάνδρῳ Μαγνησίαν, τὴν Λάμψακον, καὶ τὸν Μυοῦντα. Ο Θεμιστοκλῆς ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Μαγνησίαν ὡς ἄρχων αὐτῆς. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Θουκυδίδην δ Θεμιστοκλῆς νοσήσας ἀπέθανε τῷ 459 ἐν ἡλικίᾳ 64 ἔτῶν. Κατ' ἄλλους δὲ μαθὼν ὅτι δ βασιλεὺς ἐσκόπει νὰ καλέσῃ αὐτόν, ἵνα ἐκτελέσῃ τὰς ὑποσχέσεις του περὶ ὑποδουλώσεως τῆς Ἐλλάδος, ἐπιειδηλητήριον καὶ ἀπέθανε. Βραδύτερον, δις πιστεύεται, οἱ συγγενεῖς αὐτοῦ κατὰ παραγγελίαν τοῦ ἰδίου μετεκόμισαν τὰ δυτικὰ του εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ τὰ ἔθαψαν κρυφίως εἰς τὴν εἰσόδον τοῦ λιμένος Πειραιῶς ἀντικού τῆς Σαλαμῖνος.

Ολίγα ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Θεμιστοκλέους ἀπέθανεν ἐν Ἀθηναῖς δ μέγας πολιτικὸς αὐτοῦ ἀντίπαλος Ἀριστείδης· ἀπέθανε δὲ πτωχότατος (466). Η πατρὶς ἐκτιμῶσα τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας τοῦ Ἀριστείδου ἔθαψεν αὐτὸν δημοσίᾳ δαπάνῃ καὶ ἐποίκισε τὰς δύο ἀγάμους θυγατέρας του.

60. Ἡ Ἀθηναϊκὴ συμμαχία.

Οταν δὲ Παυσανίας εἰς τὸ Βυζάντιον ἥρχισε νὰ φέρεται σατραπικῶς πρὸς τοὺς συμμάχους, οἱ μὲν Αἰγινῆται καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἀπῆλθον εἰς τὰς πατρίδας των, οἱ δὲ Ἐλληνες τῶν ἀκτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ οἱ Ἐλληνες τῶν νήσων, πρὸ πάντων δὲ οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ Λέσβιοι παρεκάλεσαν τοὺς τότε ἐν Βυζαντίῳ στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων Ἀριστείδην καὶ Κίμωνα ν^τ ἀναλάβοντα τὴν ἱγιεμονίαν αὐτῶν. Οἱ Ἀριστείδης καὶ δὲ Κίμων διὰ τῆς συνέσεως καὶ τῆς μετριοπαθείας των κατώρθωσαν νὰ ἐφελκύσουν τὴν ἀγάπην τῶν συμμάχων.

Πρὸς ἔξακολούθησιν τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Περσῶν ἀπεφασίσθη νὰ δραγανωθοῦν εἰς συμμαχίαν ὑπὸ τὴν ἱγιεμονίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ νὰ εἰσφέρουν κατ' ἔτος εἰς τοὺς Ἀθηναίους αἱ συμμαχικαὶ πόλεις αἱ μὲν πλεῖσται χρήματα, μερικαὶ δὲ ναῦς καὶ ἄνδρας. Οἱ προσδιορισμὸς τῆς εἰσφορᾶς ταύτης, ή δοπία ὀνομάσθη φόρος, ἀνετέθη εἰς τὸν Ἀριστείδην, τοῦ δοπίου ἦτο γνωστὴ ἡ δικαιοσύνη. Οἱ Ἀριστείδης τόσον δικαίως προσδιώρισε τὸν φόρον, ὡστε δὲν ἤκουόσθη οὐδὲν παράπονον παρ' οὐδενὸς συμμάχου. Ἀνήρχετο δὲ κατ' ἔτος ἡ χρηματικὴ εἰσφορὰ τῶν συμμάχων τὸ κατ' ἀρχὰς εἰς τετρακόσια ἑξήκοντα τάλαντα. Τὸ ταμεῖον τῶν συμμαχικῶν χρημάτων ἦτο τότε εἰς τὴν Δῆλον. Οἱ δὲ διευθύνοντες τὸ ταμεῖον τοῦτο ἤσαν Ἀθηναῖοι καὶ ὀνομάζοντο ἐλληνοταμίαι.

61. Οἱ Κίμων καὶ τὰ κατωρθώματα αὐτῶν.

Μεταβολαὶ εἰς τὴν συμμαχίαν.

Μετὰ τὴν ἔξορίαν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου διέπρεπεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς πολιτικὸς καὶ ὡς στρατηγὸς δὲ Κίμων, δὲ οὐδὲς τοῦ Μιλτιάδου. Τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ βίου του διηλθεν ἐν τρυφηλότητι, ἀσχολούμενος εἰς ἴππικὰς ἀσκήσεις καὶ ζῶν βίον ἀτακτον καὶ φιλήδονον. Ἄλλος ἔπειτα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του καταρρημνισθεὶς ἐκ τοῦ κολοφῶνος τῆς εὐτυχίας εὑδέθη ἐν ἀπορίᾳ καὶ δὲν ἤδυνατο νὰ πληρώσῃ τὴν χρηματικὴν ζημίαν, εἰς τὴν δοπίαν εἶχε καταδικασθῆ ὁ πατήρ του, κατὰ δὲ τὰς αὐστηρὰς διατάξεις τῶν περὶ χρεῶν ἀττικῶν νόμων ἐστερηθῆ ὅλων τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων. Ἄλλος ἀνὴρ πλουσιώτατος, δὲ Καλλίας, λαβὼν σύζυγον τὴν ἐτεροθαλῆ ἀδελφὴν τοῦ Κίμωνος Ἐλπινίκην ἐπλήρωσε τὰ πεντήκοντα τάλαντα, εἰς τὰ δοπία εἶχε καταδικασθῆ ὁ Μιλτιάδης. Οὕτω δὲ Κίμων ἀνέκτησε τὰ πολιτικὰ δικαιώματα καὶ ἀφωσιώθη ἔκτοτε, τῇ συστάσει τοῦ Ἀρι-

στείδου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του προαχθεὶς εἰς τὰ ὑψιστά τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

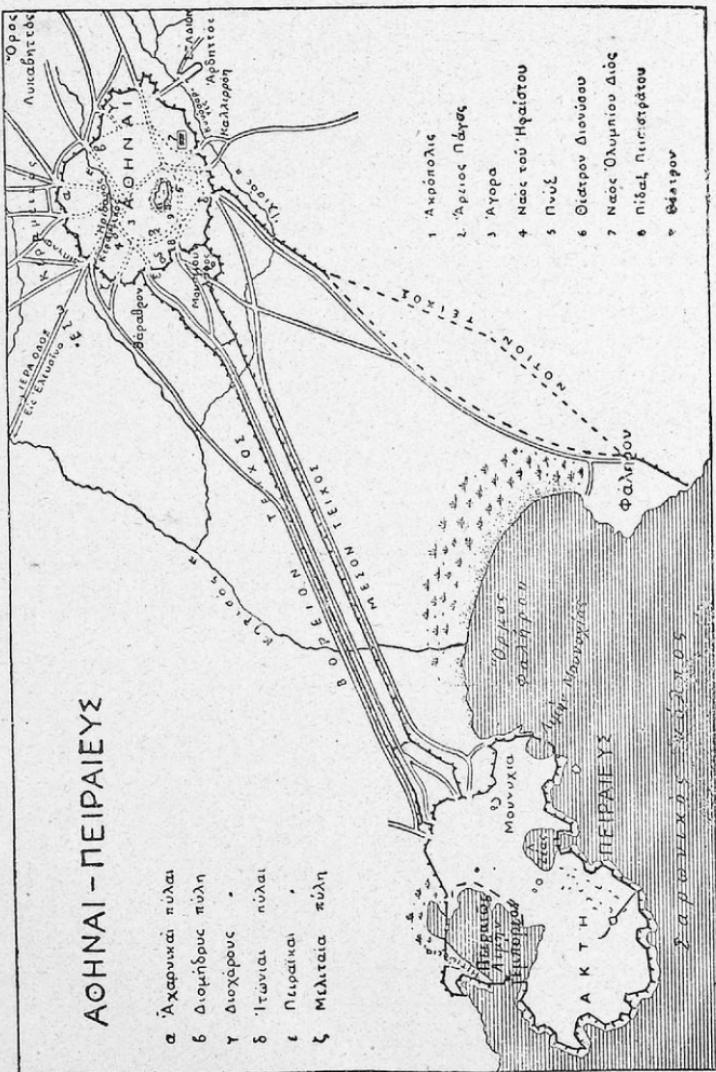
Νέος δὲ ὁ Κίμων ἐπολέμησε γενναίως εἰς τὴν Σαλαμῖνα. Εἰς τὸ Βυζάντιον δὲ ἦτο μετὰ τοῦ Ἀριστείδου στρατηγὸς τοῦ ἀθηναϊκοῦ στόλου. Ὅταν δὲ κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, δὲ Κίμων πλεύσας μετὰ τοῦ συμμαχικοῦ στόλου προσέβαλε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ ὅχυρὰν Ἡιόνα, τὴν ὅποιαν κατεῖχον οἱ Πέρσαι, καὶ ἐκνοίεντεν αὐτὴν (470). Ἡ ἄλωσις δὲ τῆς Ἡιόνος ἐπέφερε τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν πόλεων τῶν θρακικῶν παραλίων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς, αἱ ὅποιαι προσετέθησαν εἰς τὴν ἀθηναϊκὴν συμμαχίαν.

Μετὰ ταῦτα δὲ Κίμων ἐστράφη κατὰ τῆς νήσου Σκύρου, τὴν ὅποιαν κατεῖχον οἱ Δόλοπες, φοβεροὶ πειραταί, καὶ παρηνώχλουν τοὺς πλέοντας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ὁ Κίμων κυριεύσας τὴν Σκύρον (469) τοὺς μὲν κατοίκους αὐτῆς ἔξηνδραπόδισεν, εἰς δὲ τὴν νῆσον ἐφερε καὶ κατώκισεν Ἀθηναίους κληρούχους.

Τῷ 466 δὲ Κίμων λαβὼν διακοσίας ἀθηναϊκὰς τοιήρεις καὶ ἐκατὸν συμμαχικὰς ἐπίλευσεν εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἔξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἐκ πολλῶν πόλεων τῆς Καρίας καὶ τῆς Λυκίας. Εἰς τὴν Παμφυλίαν, παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐρυμέδοντος ποταμοῦ, συναντήσας τὸν περσικὸν στόλον ἐκ τοιακοσίων πεντήκοντα πλοίων, ἐπέπεσε κατ' αὐτοῦ καὶ τὸν κατέστρεψεν. Ἀμέσως ἐπειτα ἀποβιβάσας τοὺς ἄνδρας εἰς τὴν ἔηραν ἐπετέθη κατὰ τοῦ περσικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο παρατεταγμένος εἰς τὴν παραλίαν ὡς βοηθὸς τοῦ στόλου, καὶ τὸν διεσκόδηπε. Μετὰ τῆς αὐτῆς δὲ ταχύτητος ἐπῆλθε καὶ κατὰ δύδοικοντα φοινικικῶν τριήρων, αἱ ὅποιαι ἀγνοοῦσαι τὴν ἥτταν τῶν Περσῶν ἥρχοντο εἰς βοήθειαν αὐτῶν. Ὁ Κίμων συναντήσας αὐτὰς παρὰ τὴν Κύπρον κατέστρεψεν διοσχερῶς. Ἡ τριπλῆ αὕτη νίκη τοῦ Κίμωνος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ θεωρεῖται ὡς τὸ λαμπρότερον κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Τὰ πολεμικὰ κατορθώματα τοῦ Κίμωνος τόσον πολὺ κατέπληξαν τοὺς Πέρσας, ὡστε ἐκτοτε κανὲν περσικὸν πλοῖον δὲν ἐπλεεν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς θαλάσσας ἀπὸ τῶν **Κνανέων πετρῶν**, αἱ ὅποιαι ἔκειντο κατὰ τὸν βόρειον εἴσπλον τοῦ θρακικοῦ Βοσπόρου, μέχρι τῶν **Χελιδονίων νήσων** τῆς Λυκίας. Ἐπιστεύθη δὲ κακῶς ὅτι συνωμολογήθη πρὸς τοῦτο εἰρήνη μεταξὺ Κίμωνος καὶ μεγάλου βασιλέως, **Κιμώνειος εἰρήνη** καλουμένη.

Ἄφοῦ ἐπὶ δόκτῳ ἔτη δ Κίμων ἔτρεχεν ἀπὸ νίκης εἰς νίκην δοξάζων τὸν ἔαυτόν του καὶ μεγαλύνων τὴν πατρίδα, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς

Ἀθήνας νικητὴς καὶ τροπαιοῦντος κομίζων ἄπειδα λάφυρα. Ἐκ τούτων δαπανῶν δ Κίμων ἔκτισε τὸ νότιον τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ διποῖον πρόδις τιμὴν αὐτοῦ ὀνομάσθη **Κιμώνειον**. Ἐδενδροφύτευσε

τὴν Ἀκαδημίαν καὶ μετέβαλεν αὐτὴν εἰς ἀλσος κατάρρωτον μὲ συσκίους περιπάτους. Ἐπίσης ἐφύτευσε τὴν Ἀγορὰν διὰ πλατάνων καὶ ἔκτισε περὶ αὐτὴν στοάς. Συμπληρῶν δὲ ὁ Κίμων τὸ μέγα ἔργον τοῦ Θεμιστοκλέους ὥκοδόμησε τὰ μακρὰ τείχη (βόρειον καὶ νότιον σκέλος), ἀτινα συνέδεον τὰς τετειχισμένας Ἀθήνας μετὰ τοῦ ἐπίσης τετειχισμένου Πειραιῶς καὶ μετὰ τοῦ Παλαιοῦ Φαλήρου. Τὰ μακρὰ τείχη ἐξησφάλιζον εὐρύτατον μεταξὺ τῆς πόλεως καὶ τῆς θαλάσσης χῶρον, εἰς τὸν διποῖον οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἐν περιπτώσει ἐπιδρομῆς τῶν πολεμίων ἥδυναντο νὰ εὑρίσκουν εὐκόλως ἀσυλον ὅχι μόνον δι' ἑαυτοὺς ἄλλὰ καὶ διὰ τὴν κινητήν των περιουσίαν.

Ἄλλ' ἡ διαρκὴς πολεμικὴ κατάστασις καὶ ἡ αὐστηρὰ ἀπαίτησις τῶν Ἀθηναίων νὰ ἐκπληροῦνται οἱ ὅροι καὶ αἱ ὑποχρεώσεις τῆς συμμαχίας ἥρχισαν μετά τινα ἔτη νὰ βαρύνουν τοὺς συμμάχους. Ὅταν δὲ ἐξέλιπεν ὁ κίνδυνος ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων, αἱ πόλεις, αἱ διοικητικοὶ παρεῖχον πλοῖα καὶ ἀνδρας, ἐπρότειναν ἀντὶ τούτων νὰ παρέχουν μόνον χρήματα. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐδέχθησαν τοῦτο. Οὕτω, ἐνῷ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν συμμάχων ἔζων ἐν ἡσυχίᾳ εἰς τὰς πατρίδας των καλλιεργοῦντες τοὺς ἀγρούς των, οἱ Ἀθηναῖοι πλέοντες συνεχῶς καὶ ἔχοντες πάντοτε τὰ δύλα εἰς χεῖρας προήχθησαν εἰς μεγάλην δύναμιν καὶ ἀνεπαισθήτως ἔγιναν κυρίαρχοι τῶν συμμαχίδων πόλεων. Πραγματικοὶ σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων καὶ ὅχι ὑποτελεῖς παρέμειναν οἱ Σάμιοι, οἱ Χῖοι καὶ οἱ Λέσβιοι. Τέλος τῷ 454 οἱ Ἀθηναῖοι μετέφερον τὸ κοινὸν ταμεῖον τῶν συμμάχων χάριν δῆθεν ἀσφαλείας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔθεσαν αὐτὸν εἰς τὸν ἐν τῇ Ἀκροπόλει νιψὸν τῆς Ἀθηνᾶς.

§ 62. Ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ τῆς δημοκρατικῆς φατρίας.

Ο Κίμων, ἀν καὶ ᾧτο ἐχθρὸς τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ αὐτὸς κυρίως ἐπροκάλεσε τὸν ἔξοστρακισμὸν ἐκείνου, ἐν τούτοις προσεχώρησε κατόπιν ἄνευ προκαταλήψεως εἰς τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ δαιμονίου ἐκείνου ἀνδρὸς καὶ συνετέλεσεν οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἐνίσχυσιν τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ἀθηνῶν, τὴν διοίαν εἶχεν ἰδούσει δ Θεμιστοκλῆς. Ἔνιργει δημοσίας κατὰ διάφορον τρόπον. Ο Θεμιστοκλῆς ἐπεδίωκε τὴν αὐξήσιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν διὰ παντὸς μέσου θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου ἐπὶ βλάβῃ τῶν ἄλλων πόλεων. Ἄλλ' ὁ Κίμων ἀπέκρουνεν ἐντόνως πᾶν πολιτικὸν πρόγραμμα, τὸ διποῖον ἔτεινεν εἰς τὴν αὐξῆσιν τῶν Ἀθη-

νῶν ἐπὶ ζημίᾳ τῶν ἄλλων συμμάχων καὶ διὰ ταπεινώσεως τῆς Σπάρτης. Οἱ Σπαρτιῖται ἐγνῶσιν καλῶς ποίαν ἀξίαν εἶχε δι' αὐτοὺς ἡ φιλία ἀνδρός, οἵος δὲ Κίμων. Διὸ καὶ εἰργάσθησαν δοαστηρίως εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπως ἐνισχύσουν τὴν δύναμιν αὐτοῦ, καὶ ἐδεικνύοντο συνδιαλλακτικοὶ εἰς ὅλας τὰς διαπραγματεύσεις, εἰς τὰς δοποίας ἐλάμψανε μέρος καὶ δὲ Κίμων. Οὕτω λοιπὸν εἶχε κατορθώσει δὲ Κίμων νὰ ἔξουδετερῷ τὴν δύναμιν τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ μετὰ τὴν ἔξορίαν ἐκείνου ἐπὶ τέσσαρα ἀκόμη ἔτη συνέπραττεν ἐν οἰκείοτητι μετὰ τοῦ Ἀριστείδου. Ἀλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀριστείδου ἡ θέσις αὐτοῦ κατέστη δυσχερεστέρα καὶ πολυμοχθότερά. "Ἐμεινε μόνος ἡγέτης τῆς πολιτικῆς ἐκείνης φατρίας, ἡ δοποία πρόγραμμα εἶχε α') τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐθνικοῦ ἐχθροῦ (τῶν Περσῶν) ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηνῶν, β') τὴν διατήρησιν τῆς φιλίας πρὸς τὴν Σπάρτην, καὶ γ') τὴν σθεναρὰν διεύθυνσιν τῆς Δηλιακῆς ἀμφικτιονίας μετὰ πράου συμπεριφορᾶς πρὸς τὰς συμμάχους πόλεις.

"Αλλὰ διὰ τῆς ἔξορίας τοῦ Θεμιστοκλέους δὲν ἔξελιπε καὶ ἡ δύναμις αὐτοῦ. Αἱ ἰδέαι του ἔξηκολούθουν νὰ ζοῦν καὶ ἀνεφάνησαν μετὰ νέας δυνάμεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ γενεᾷ. Κατὰ τοὺς διπάδοὺς τῶν ἰδεῶν τοῦ Θεμιστοκλέους, οἱ δοποὶ ἀπετέλουν τὴν δημοκρατικὴν φατρίαν, ἐκεῖνος ὅστις ἥθελε νὰ λαμβάνῃ πάντοτε ὑπὲρ ὅψιν τὴν Σπάρτην, δὲν ἥδυνατο νὰ θεωρηθῇ εἰλικρινῆς φίλος τοῦ μεγαλείου τῶν Ἀθηνῶν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἥδύναντο νὰ ἔχουν πεποιθησιν εἰς τὴν χρηστότητα καὶ τὴν εἰλικρινῆ φιλίαν τῆς Σπάρτης. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπρεπε νὰ χωρίσουν μετὰ τόλμης πρὸς τὰ πρόσω, ν^ο ἀναδεῖξουν ἔξωτεροικῶς τὴν πόλιν των ὅσον τὸ δυνατὸν ἴσχυρόν, καὶ νὰ ἐπιβάλουν τὰς πολιτικὰς ἀρχάς των ἐν εὐθυτάτῳ κύκλῳ.

"Η δημοτικὴ φατρία ἦτο φατρία προοδευτική. Ταύτης κατ' ἀρχὰς προοίστατο δὲ Ἐφιάλτης δὲ Σοφωνίδου, ἐπιφανῆς δημαγωγός. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη μερὶς ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην περιωπήν, δταν ἔγινεν ἀρχηγὸς αὐτῆς δὲ Περικλῆς. Οἱ Περικλῆς κατενόησε τὸν προοδισμὸν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡσθάνετο δτι ἡ σύγχρονος γενεὰ δὲν εἶχεν ἐντολὴν μόνον νὰ νικᾷ, ἀλλὰ καὶ νὰ σύγκομισῃ μονίμως τοὺς καρποὺς τῆς νίκης καὶ νὰ παράσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν προσήκουσαν εἰς αὐτὰς θέσιν κατόπιν τοιούτων κατορθωμάτων καὶ τοσούτων θυσιῶν. "Οσον ὠραῖον καὶ ἀνέφαίνετο τὸ πρόγραμμα τοῦ Κίμωνος, τὸ δοποῖον ἐπηγγέλετο εἰρήνην μὲν πρὸς τοὺς ὁμοφύλους, πόλεμον δὲ πρὸς τοὺς βαρβάρους, τὸ τοιοῦ-

τον πρόγραμμα κατὰ τὸν Περικλῆ δὲν ἦδύνατο ν^ο ἀναδείξῃ μεγάλην τὴν πολιτείαν τῶν Ἀθηνῶν.

Ο Περικλῆς ἐπανέλαβε τὰ σχέδια τοῦ Θεμιστοκλέους. Διεγίνωσκεν δτὶ αἱ Ἀθῆναι πρέπει ν^ο ἀνέλθοντι εἰς τὸ ἄκρον ἀντον τοῦ μεγαλείου των ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Σπάρτην. Αἱ ἴδεαι δὲ αὗται περὶ τοῦ μέλλοντος τῶν Ἀθηνῶν ἦδύναντο νὰ πραγματοποιηθοῦν μόνον ἢν κατελύετο ἡ δύναμις τοῦ Κίμωνος. Ἡρχισε λοιπὸν δ ἀγών. Ο Κίμων, βλέπον δτὶ ἡ ἀντίπαλος φατρία ἔχώρει μετὰ συστήματος, ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα μετὰ μεγαλειτέρας δρμῆς καὶ δξέτητος. Τώρα ἀνεπιφυλάκτως ἐπήνει τὸ φιλόνομον τῆς Σπάρτης καὶ ἀντεστρατεύετο μετὰ βιαιότητος εἰς πᾶσαν τάσιν τῶν Ἀθηναίων ἀντικειμένην εἰς τὰ πατροπαράδοτα, δῆσμέραι δὲ ἔξφραζε δητότερον τὴν ἀρχήν του, δτὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη ἥσαν μέλη ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ δλου.

63. Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος (465—455). Ἐξορία τοῦ Κίμωνος (461).

Ἐνῷ αἱ δύο φατρίαι εἰς τὰς Ἀθήνας ἵσταντο ἀντιμέτωποι ἀλλήλων, ἐπῆλθε κατὰ τὸ ἔτος 464 τρομερὸς σεισμὸς εἰς τὴν Σπάρτην. Ὁλαι σχεδὸν αἱ οἰκίαι κατέπεσαν καὶ εἴκοσι περίπου χιλιάδες κάτοικοι ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια. Ἐκ τῆς συμφορᾶς ταύτης ὁφελούμενοι οἱ Εἵλωτες ὀπλίσθησαν καὶ ἐνωμέντες μὲ τοὺς Μεσσηνίους κατέλαβον τὸ δυναόν φρούριον τῆς Ἰθώμης καὶ ἥρχισαν πόλεμον ἐπιχειροῦντες τολμηρὰς ἔξόδους. Ο πόλεμος οὗτος ὀνομάσθη τρίτος Μεσσηνιακός,

Οι Σπαρτιάται ἔζήτησαν τὴν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων, οἱ δποῖοι ἔθεωροῦντο δεινοὶ τειχομάχοι. Τότε ἥρχισαν πάλιν αἱ δύο φατρίαι τὸν ἐναντίον ἀλλήλων πόλεμον. Ο Ἐφιάλτης διὰ τῆς δρμητικῆς εὐγλωττίας του παρίστανε πόσον μωρὰ ἦτο ἡ ἀποστολὴ βοηθείας εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, ἡ δποία ἔμελλε νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διατήρησιν τῆς δεσποτείας αὐτῶν ἐν Ηελοποννήσῳ. Ἐν τούτοις οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς μεγάλην τιμὴν των δὲν ἤκουσαν τοὺς λόγους τοῦ Ἐφιάλτου, λόγους ὑποκινοῦντας ὅλα τὰ πάθη, ἀλλ ἀπεδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ Κίμωνος, δστις συνεβούλευσεν αὐτοὺς νὰ φανοῦν ἀνώτεροι πάσης ἀπορεποῦς χαιρεκακίας, καὶ ςωρὶς νὰ ὑπολογίσουν ἵδια κέρδη, νὰ ἐκτελέσουν κατὰ καθῆκον συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις, αἴτινες ἐπεβλήθησαν εἰς αὐτοὺς εἰς τὸ πεδίον τῆς νίκης τῶν Πλαταιῶν. Ο Κίμων ἐνίκησε καὶ τετρακισίλιοι ὀπλῖται ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ὁταν δ Κίμων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἰθώμην προσέβαλε τὸ φρού-

ριον, ἀλλ᾽ ή ἔφοδος ἀπέτυχε. Τότε προέβη εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτοῦ.
Ἔπειδὴ ή πολιορκία παρετείνετο, οἱ Σπαρτιάται ἥρχισαν νὰ φο-
βοῦνται μήπως ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Μεσσηνίων.
Οὐδὲν ἀπέπεμψαν τοὺς Ἀθηναίους προφασισθέντες ὅτι δὲν ἔζουν
πλέον ἀνάγκην τῆς βοηθείας των.

Οἱ Μεσσήνιοι καὶ οἱ Εἴλωτες μετὰ δεκαετῆ πόλεμον ἦναγκάσθησαν νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα (455), οἱ δὲ Μεσσήνιοι ἔξηλθον ἐκ τῆς Πελοποννήσου ὑπόσπονδοι μετὰ γυναικῶν καὶ παίδων. Εἰς τούτους οἱ Ἀθηναῖοι ἔδωκαν πόδις κατοικίαν τὴν Ναύπακτον.

64. Μείωσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου Πάγου.—

Τελεία διαμόρφωσις της Αθηναϊκής δημοκρατίας.

“Η βουλὴ τοῦ Ἀρείου Πάγου μετὰ τὰ μηδικὰ εἶχεν ἀνφλάβει ὅλην τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως ὅχι διὰ ψηφίσματός τυνος, ἀλλὰ διότι εἴχε πολιτευθῆ συνετῶς καὶ γενναίως κατὰ τοὺς ἐπικινδύνους ἔκείνους χρόνους συντελέσασα καὶ αὐτὴ εἰς τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν. Ὁ δῆμος τῶν Ἀθηνῶν μεγαλανχῶν διὰ τὰ κατορθώματά του κατὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους ἐστενοχωρεῖτο μὲν διὰ τὴν τοιαύτην δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ὅμως ἡνείχετο αὐτὴν ἐπὶ 17 ἔτη. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν πολιτικὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ἀριστείδου, διὰ τῆς ὁποίας ἡ διοίκησις τῶν πραγμάτων τῆς πολιτείας ἀφέθη ἐλευθέρᾳ εἰς ὅλους τοὺς πολίτας ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐκλέγωνται οἱ ἄρχοντες ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ νὰ δίδουν εὐθύνας, δος Ἀρειος Πάγος ἐφαίνετο θεσμὸς ἐπικίνδυνος. Ὁ Ἀρειος Πάγος παρηκολούθει τὰς συζητήσεις καὶ εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἡδύνατο ν' ἀντιτάσσεται εἰς πᾶσαν ἀπόφασιν τῆς βουλῆς ἢ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ἀντικειμένην εἰς τοὺς νόμους τῆς πολιτείας ἢ εἰς τὴν θρησκείαν, ἢ δὲ τοιαύτη ἀντίδρασις τοῦ Ἀρείου Πάγου ἴσοδυνάμει πρὸς ἀπαγόρευσιν (veto).

Πρῶτος δὲ Θεμιστοκλῆς κατενόησε τὴν παραφωνίαν ταύτην καὶ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν μεγάλην δύναμιν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀλλ᾽

ἀπέτυχε. Μετὰ τοῦτον ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα δὲ Περικλῆς καὶ δὲ συναρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς φατρίας Ἐφιάλτης δὲ Σοφωνίδου. Καὶ εἶδε μὲν δὲ Ἀρειος Πάγος ἴσχυρὸν ὑποστήριξεν παρὰ τοῖς ἀριστοκρατικοῖς, ἐν τούτοις δὲ Ἐφιάλτης ἐπωφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Κίμωνος κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ἔκδοθῇ ψήφισμα τῆς ἐκκλησίας· τοῦ δήμου, διὰ τοῦ διοικοῦντο ἀπὸ τὸ ἀνώτατον τοῦτο συνέδριον πολλὰ ἐκ τῶν προσμέτων δικαιωμάτων του, καὶ ἄλλα μὲν ἀπεδόθησαν εἰς τὴν βουλὴν τῶν πεντακοσίων, ἄλλα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου καὶ ἄλλα εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας. Περιῳρίσθησαν δὲ τὰ δικαιώματα τοῦ Ἀρειος Πάγου εἰς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα καὶ εἰς τὴν ἐκδίκασιν τῶν φονικῶν δικῶν. "Ινα μὴ ὅμως ἐκλείψῃ πᾶς φόβος περὶ παραβάσεως τῶν νόμων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου, εἰσῆχθη δὲ μέγας θεσμὸς «τῆς γραφῆς παρανόμων». Ἐκαστος δηλαδὴ πολίτης εἴχε τὸ δικαίωμα νὰ καταγγέλῃ πάντα, δστις ἥμελε προτείνει νόμον ἀντιβαίνοντα εἰς τοὺς ἡδη ὑπάρχοντας, διὰ τῆς «γραφῆς πάρανόμων». Ἄλλος δὲ καταγγελία αὐτοῦ ἐξεδικάζετο ἐνώπιον τῆς Ἡλιαίας καὶ ἐὰν ἀπεδεικνύετο ἀβάσιμος, δὲ καταγγείλας κατεδικάζετο εἰς βαρύτατον πρόστιμον. Τοιουτορόπως δὲ ἀθηναϊκὴ δημοκρατία διεμορφώθη τελείως.

65. Ἀνάκλησις τοῦ Κίμωνος ἐκ τῆς ἐξωρίας καὶ θάνατος αὐτῷ.

Μετά τινα χρόνον τὰ ἐν Ἑλλάδι πράγματα περιηλθον εἰς μεγάλην ταραχὴν καὶ ἀνωμαλίαν, ἐπῆλθε δὲ καὶ ἡ πρώτη σύγκρουσις μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν. Οἱ Σπαρτιαταὶ δόμοῦ μὲν ἄλλους Πελοποννησίους συμμάχους ἐστρατευσαν εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς διμοφύλους των Δωριεῖς, οἵ δόποιοι εὑρίσκοντο εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Φωκεῖς. Ἄλλος δὲ Ἀθηναῖοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Περικλέους ἐστράτευσαν κατὰ τῶν ἐν Βοιωτίᾳ εὑρισκομένων Σπαρτιατῶν, οἵ δόποιοι συνεννοηθέντες μὲ τὴν ἐν Ἀθήναις ἀριστοκρατικὴν φατρίαν ἐπεξείρονται νὰ καταλύσουν τὴν δημοκρατίαν. Ἐνῷ δὲ οἱ δύο στρατοὶ ἥσαν ἀντιπαρατεταγμένοι ἐν Τανάγρᾳ (457) ἔτοιμοι πρὸς μάχην, δὲ ἐξόριστος Κίμων προσῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐζήτησε νὰ τοῦ ἐπιτραπῇ νὰ πολεμήσῃ δῶς ἀπλοῦς στρατιώτης ἀλλοὶ δὲ Ἀθηναῖοι στρατηγοὶ δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν τοῦτο. Τότε ὁ Κίμων ἀναχωρῶν ἀφῆκε τὴν πανοπλίαν του εἰς ἐκατὸν φίλους του καὶ παρεκάλεσεν αὐτοὺς ν^τ ἀγωνισθοῦν γενναίως. Γενομένης μάχης, οἵ Ἀθηναῖοι ἐνικήθησαν. Οἱ φίλοι τοῦ Κίμωνος μαχόμενοι εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν πέριξ τῆς πα-

νοπλίας τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐφονεύθησαν ὅλοι. Οἱ Ἀθηναῖοι θαυμάσαντες τὴν φιλοπατρίαν τοῦ Κίμωνος ἀνεκάλεσαν αὐτὸν ἐκ τῆς ἔξορίας τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους.

Οἱ Κίμων ἐπανελθὼν ἐκ τῆς ἔξορίας κατὰ πρῶτον συνεφιλιώθη μὲ τὸν Περικλέα· ἔπειτα δὲ ἥλθε μετ' αὐτοῦ εἰς πολιτικὴν συνεννόησιν καὶ συνωμολόγησαν κοινὸν πρόγραμμα, κατὰ τὸ δποῖον δὲ μὲν Κίμων δὲν θὰ ἀντεπολιτεύετο τὸν Περικλέα εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα, δὲ δὲ Περικλῆς θὰ ὑπεστήσῃ τοὺς πόθους τοῦ Κίμωνος ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πολιτικῇ καὶ θὰ ἔχοργηει εἰς αὐτὸν καὶ πάλιν τὴν στρατηγίαν τοῦ στόλου κατὰ τῶν Περσῶν. Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦτο δὲ Κίμων ἀνέλαβε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἀθηναίους μὲ τοὺς Σπαρτιάτας ἐπιτυχῶν πενταετῇ ἀνακωχῇν. Ἐπειτα δὲ κατέγινε μετὰ μεγάλου ζήλου εἰς πολεμικὰς παρασκευὰς καὶ τὸ ἕαρ τοῦ 449 λαβὼν διακοσίας τριμίρεις ἔπλευσε ἐναντίον τῆς Κύπρου καὶ ἔξεδίωξε τοὺς Πέρσας ἐκ τῶν περισσοτέρων πόλεων αὐτῆς. Ἄλλος ἐνῷ ἐποιούργει τὴν πόλιν αὐτῆς Κίτιον, ἐπληγώθη βαρέως καὶ ἀπέθανε (445). Ὁλίγον πρὸ τοῦ θανάτου του του συνεβούλευσε τοὺς ὑπὸ τὰς διαταγὰς του νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὸ ἀποπλεύσουν εἰς τὴν πατρίδα τηροῦντες μιστικὸν τὸν θάνατόν του. Οἱ Ἀθηναῖοι συνεμορφώθησαν μὲ τὴν συμβούλην τοῦ Κίμωνος. Κατὰ τὴν ἐπιστροφήν των συνήντησαν παρὰ τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου περσικὸν στόλον καὶ ἐνανυμάχησαν μετ' αὐτοῦ. Οἱ πολέμιοι νομίζοντες δτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐστρατηγοῦντο ὑπὸ τοῦ Κίμωνος περιέπεσαν ἀμέσως εἰς σύγχυσιν καὶ ὑπέστησαν δεινὴν ἥτταν. Οἱ Ἀθηναῖοι κατεδίωξαν ἔπειτα τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν νῆσον καὶ πεζομαχήσαντες ἐνίκησαν καὶ πάλιν περιφανῶς. Ἡ διτελῆ αὕτη νίκη ὑπῆρξεν ἡ λαμπροτάτη ἐπιτάφιος πανήγυρις τοῦ περιφήμου ἥρωος. Μετὰ ταῦτα δὲ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἔθαψαν τὸν Κίμωνα μετὰ μεγάλης πομπῆς.

66. Ὁ Περικλῆς καὶ ἡ κυβέρνησις αὐτοῦ.

Οἱ Περικλῆς κατήγετο ἐξ ἐπιφανεστάτης οἰκογενείας. Πατέρα εἶχε τὸν Ξάνθιππον, δὲ δποῖος ἐνίκησε τοὺς Πέρσας εἰς τὴν Μυκάλην, μητέρα δὲ τὴν Ἀγαρίστην, ἀνεψιὰν τοῦ Κλεισθένους. Οἱ Περικλῆς ἦτο προικισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως μὲ τὰ κάλλιστα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερογόματα. Ἡτο μεγαλοφυής, μεγαλόφρων, μεγαλόψυχος, εὐγενής,

ἀτάραχος, εὔγλωττος καὶ γενναιῶς. Πλὴν τῶν φυσικῶν τούτων προτερημάτων ἔλαβε καὶ ἀνατροφὴν καὶ ἐκπαίδευσιν σπανίαν.

“Οταν ἦτο νέος δὲ Περικλῆς ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς ἐκστρατείας, εἰς τὰς δροίας διεκρίθη διὰ τὴν γενναιότητα καὶ τὸ φιλοκίνδυνον ἀπὸ δὲ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του ἥρχισε νὰ πολιτεύεται. Μέγας πολιτικὸς ἀντίπαλος αὐτοῦ ἦτο δὲ Κίμων, ὅστις προίστατο τῶν ἀριστοκρατικῶν, ἐνῷ δὲ Περικλῆς ἔγινεν ἀρχηγὸς τῆς δημοκρατικῆς φατορίας μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἐφιάλτου.

“Ο Περικλῆς σπανίως ἐνεφανίζετο εἰς τὸ πλήθος. Συνήθως διέτριβεν εἰς τὴν οἰκίαν του δεχόμενος τοὺς σοφοὺς καὶ τοὺς καλλιτέχνας, μετὰ τῶν ὁποίων συνεζήτει περὶ διαφόρων ἐπιστημονικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν ζητημάτων. Τὰς συναναστροφὰς δὲ ταύτας τῶν σοφῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐστόλιζεν ἡ περίφημος διὰ τὸ κάλλος καὶ τὸ ἔξοχον πνεῦμά της Ἀσπασία ἡ Μιλησία, σύζυγος τοῦ Περικλέους. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου σπανίως ἥγόρευεν δὲ Περικλῆς καὶ μόνον ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Ἐπὶ συνήθων καὶ δηλιγόντερον σπουδαίων ζητημάτων ἥγόρευεν ἀντ’ αὐτοῦ οἱ πολιτικοί του φίλοι. Καὶ δὲν ἦτο μόνον πολιτικὸς μεγαλοφυέστατος, ἀλλὰ καὶ δήτωρ δεινότατος. “Οταν ἥγόρευεν ἀπὸ τοῦ βήματος, ἥστραπτεν, ἐβρόντα, συνεκύνα τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Ἀθηναῖοι παρωμοίαζον αὐτὸν πρὸς τὸν Δία· δι’ δὲ καὶ ἐπωνομάζετο «Οὐλύμπιος Περικλῆς».

Καὶ ἐφ’ ὅσον μὲν ἔζη δὲ Κίμων, τὰ πολεμικὰ ἐκείνου κατορθώματα ἐπεσκίαζον κάπως τὴν πολιτικὴν δόξαν τοῦ Περικλέους. Ἄλλα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κίμωνος ὅλη ἡ διεύθυνσις τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῶν Ἀθηνῶν περιῆλθεν εἰς χειρας τοῦ Περικλέους καὶ κατὰ ταύτην ἀνεδείχθη ὅντος δὲ μέγιστος τῶν πολιτικῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ο Περικλῆς διὰ τῆς στιβαρᾶς χειρός του ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἰκοσιν ἔτη τὸν ἀσταθῆ, δύστροπον καὶ δυσδιοίκητον ἀθηναϊκὸν λαόν, χειραγωγῶν τὸ πλήθος, ἀλλὰ μὴ χειραγωγούμενος ὑπὸ αὐτοῦ, πολλάκις δὲ καὶ αὐστηρὸς πρὸς αὐτὸν δεικνύμενος. “Ωστε κατὰ τὸν Θουκιδίδην (Β’ 65) λόγῳ μόνον ὑπῆρχε δημοκρατία, ἔργῳ δὲ τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχῆς.

“Η σκεδὸν μοναρχικὴ ἔξουσία τοῦ Περικλέους ἐν δημοκρατικῷ πολιτεύματι δὲν ἀντέκειτο εἰς τοὺς κειμένους νόμους, ἀλλ’ ἀπέρρεεν ἐξ αὐτῶν τῶν ἀξιωμάτων, εἰς τὰ δροῖα ἀνεβίβαζεν αὐτὸν ἡ εὐνοία τοῦ πλήθους. Ἐκλεγόμενος οὗτος ὑπὸ τοῦ δήμου κατ’ ἔτος στρατηγὸς ἐπὶ διλόκληησιν εἰκοσισετίαν καὶ περιβαλλόμενος μάλιστα δι’ ἔξουσίας ἐκτάκτου, ἔνεκα τῆς δροίας ἡ ἀρχὴ τῶν λοιπῶν ἐννέα στρατηγῶν ὑπεβιβά-

ζετο εἰς ἀπλοῦν τιμητικὸν ἀξίωμα, εἶχεν εἰς χεῖράς του ὅχι μόνον τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἀρχηγίαν τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ τὴν διεύθυνσιν τῆς ἔξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς χώρας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συγλήσσεως τῆς ἐκκλησίας τοῦ δήμου. Οὕτω δὲ νοεῖται ἡ κατὰ Θουκυδίδην «τοῦ πρώτου ἀνδρὸς ἀρχή».

Διὰ ψηφίσματος τοῦ Ἀριστέδου, ὡς προείπομεν (σ. 130) ἔχορηγή-θησαν ἵσα πολιτικὰ δικαιώματα εἰς δλους ἀδιακρίτως τοὺς πολίτας. Ἀλλ' οἱ ἀπορώτεροι, ἀπησχολημένοι εἰς τὰ ἔργα των, ἐκ τῶν δποίων ἐπορίζοντο τὰ πρὸς τὸ ζῆν, δὲν ἦδύναντο νὰ ἔξασκήσουν τὰ πολιτικὰ των δικαιώματα. Καὶ ὅμως ἡ συμμετοχὴ αὐτῶν εἰς τὰ κοινὰ ἦτο ἀπαραίτητος. Ἄφ' ὅτου τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων ἐπεξετάθη, αἱ ὑποχρεώσεις τῶν πολιτῶν πρὸς τὴν πολιτείαν κατέστησαν πολὺ βαρύτεραι. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία κατέστη ἐπαχθεστέρα, αἱ συνεδρίαι τῆς βουλῆς πολὺ συχνότεραι, αἱ ἔργασίαι τῶν δικαστηρίων πολυπληθέστεραι, ἀφοῦ καὶ αὐτῶν τῶν συμμάχων αἱ ὑποθέσεις, ἴδιωτικαὶ (αἱ σπουδαιότεραι) καὶ δημόσιαι, ἐδικάζοντο ὑπὸ τῶν ἀττικῶν δικαστηρίων. Ἡ ὑποχρεωτικὴ αὗτη συμμετοχὴ εἰς τὰ πράγματα τῆς πολιτείας διὰ μέγα μέρος τῶν πολιτῶν ἦτο βαρεῖα. Διὰ τοῦτο δὲ Περικλῆς, ἵνα ἀνακουφίσῃ τοὺς πολίτας ἀπὸ τῆς ὑποχρεώσεις ταύτας, εἰσήγαγε τοὺς μισθοὺς, πρῶτον τὸν δικαστικὸν καὶ ἔπειτα τὸν βουλευτικόν. * Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους εἰσήχθη καὶ δὲ στρατιωτικὸς μισθός, τέσσαρες ὀδβολοὶ καθ' ἔκάστην ἀντὶ σιτηρεσίου καὶ ἀντιμισθίας.

* Επὶ Περικλέους ἐστάλησαν πολλαὶ κληρουχίαι. Ὅταν δηλαδὴ κατελαμβάνετο διὰ πολέμου χώρα τις, τὰ περισσότερα καὶ καλλίτερα ἐκ τῶν κτημάτων ἀφηροῦντο ἀπὸ τοὺς παλαιοὺς κατοίκους καὶ διενέμοντο διὰ κλήρου εἰς Ἀθηναίους ζευγίτας καὶ θῆτας, οἵτινες οὕτω ὀνομάζοντο **κληροῦχοι**. Οἱ κληροῦχοι καὶ ἐν τῇ ἔνη ἔξηκολούθουν νὰ θεωροῦνται πολῖται. Διὰ τῶν κληρουχῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν παρείχετο πόρος ζωῆς εἰς τὸν ἀπόδοους, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν ἀνεκουφίζετο ἀπὸ ὄχλον ἀργόν. Ἐχοησίμευον δὲ αἱ κληρουχίαι καὶ ὡς φρουραὶ πρὸς ἀποτροπὴν πάσης ἀποστασίας τῶν συμμάχων, προσέτι δὲ καὶ ὡς φροεῖς καὶ πράκτορες τοῦ ἀθηναϊκοῦ ἐμπορίου.

* Βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Κλεοφῶντος εἰσήχθη καὶ δὲ θεωρικὸς μισθός, παρείχοντο δηλαδὴ κατὰ τὰς ἑορτὰς εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν πολιτῶν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου δύο ὀδβολοὶ εἰς ἔκαστον, διὰ νὰ λαμβάνουν εἰσιτήριον καὶ μεταβαίνουν εἰς τὸ θέατρον. Μετὰ δὲ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον εἰσήχθη ὑπὸ τοῦ Ἀγυργίου καὶ δὲ ἐκκλησιαστικὸς μισθός.

Πηδός ἐπίδειξιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν ὁ Περικλῆς ἔπειπε κατ' ἔτος ἔξήκοντα τριήρεις, ἐπὶ τῶν δποίων ἐπέβαινον πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτῶν καὶ ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας ἔξησκοῦντο εἰς τὰ πολεμικά. Αἱ τριήρεις αὗται περιέπλεον τὰ παράλια τῶν συμμαχικῶν πόλεων καὶ εἰσ-ἐπραττον τοὺς φόρους, ἐτιμώρουν δὲ σκληρότατα πᾶσαν πόλιν δυσ-τροποῦσαν εἰς τὴν πληρωμήν.

Οἱ Περικλῆς φρονῶν ὅτι τὰ μακρὰ τείχη, τὸ βόρειον καὶ τὸ φαλη-ρικόν, τὰ ὑπὸ τοῦ Κίμωνος οἰκοδομηθέντα, δὲν ἡδύναντο ἔνεκα τῆς μεγάλης ἀπὸ ἀλλήλων ἀποστάσεως νὰ. ὑπερασπίσουν ἀρκούντως τὰς Ἀθήνας καὶ τὸν Πειραιᾶ, φροδόμησε τὸ διὰ μέσου τεῖχος. Τοῦτο ἥζειν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέληγεν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ Πειραιῶς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΑΙ ΑΘΗΝΑΙ ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

67. Αἱ κοινωνικαὶ τάξεις.

Κατὰ τὸν Εὐαίωνα οἱ κάτοικοι τῆς Ἀττικῆς ἀνήρχοντο ἐν ὅλῳ εἰς ἔξακοσίας χιλιάδας. Ἐκ τούτων μόνον 140 χιλιάδες ἦσαν πολῖται Ἀθη-ναῖοι (ἀνδρες, γυναῖκες καὶ παιδία), οἱ δὲ λοιποὶ Ἠσαν μέτοικοι καὶ δοῦλοι.

Πολῖται.—Μόνοι οἱ πολῖται ἀπετέλουν τὸν ἀθηναϊκὸν λαόν. Ἀπὸ τοῦ Κλεισθένους, ἵνα ἐγγραφῇ τις εἰς τοὺς πολίτας, ἥρκει ὁ ἔτερος τῶν γονέων αὐτοῦ νὰ εἶναι ἀστός. Ἀλλὰ τῷ 451 τῇ εἰσηγήσει τοῦ Περικλέους ἐψηφίσθη νόμος, κατὰ τὸν δποῖον πολῖται Ἀθηναῖοι Ἠσαν μόνον ὅσοι εἶχον ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς ἀστούς. Οἱ πλεῖστοι ἐκ τῶν Ἀθηναίων πολιτῶν Ἠσαν γαιοκτήμονες, μερικοὶ δὲ εἶχον ἐργοστάσια ἀγ-γειοπλαστικῆς, ὁπλουργίας, βυρσοδεψικῆς, εἰς τὰ δποῖα εἰργάζοντο δοῦλοι. Ἐν τούτοις ὑπῆρχον πολλοὶ Ἀθηναῖοι πολῖται, οἵτινες μετήρ-χοντο τέχνην τινά, Ἠσαν δηλαδὴ ἑυλουργοί, κτίσται, σιδηρουργοί, κε-ραμεῖς, γναφεῖς, βυρσοδέψαι, λεπτουργοί, ἀμαξοποιοί, ὁπλοποιοί καὶ μικρέμποροι.

Μέτοικοι.—Μέτοικοι ὠνομάζοντο εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰς ἄλ-λας Ἑλληνικὰς πόλεις οἱ ἔνοι οἱ μονίμως κατοικοῦντες ἐν αὐταῖς. Καμ-μία ἄλλη πόλις τῆς Ἑλλάδος δὲν εἶχε τόσον μέγαν ἀριθμὸν μετοίκων ὅσον αἱ Ἀθῆναι, καὶ τοῦτο, διότι καμμία πόλις δὲν παρεῖχεν εἰς τοὺς ἔνοι τοσαύτας ὠφελείας καὶ εὐκολίας καὶ εὐαρεστότερον βίον. Οἱ ἐν

Αθήναις μέτοικοι ἀνήρχοντο κατὰ τὸν Ε' καὶ Δ' αἰῶνα εἰς 10,000 οἰκογενείας, μετήρχοντο δὲ οὗτοι ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἀττικῶν νόμων κάθε εἶδος ἐμπορίας καὶ βιομηχανίας. Εἰς τοὺς μετοίκους δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἔχουν ἀκίνητον περιουσίαν οὔτε νὰ νυμφευθοῦν Ἀθηναίαν γυναῖκα οὔτε νὰ ἐμφανισθοῦν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ δικαστήριον. Κάθε μέτοικος ὑπεχρεοῦτο νὰ ἔχῃ Ἀθηναῖον προστάτην, δστις ἀντεργοσώπευεν αὐτὸν ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων καὶ ἦτο οὕτως εἰπεῖν δι μεσίτης μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῆς πολιτείας, συνάμα δὲ καὶ ἐγγυητὴς εἰς τὴν πολιτείαν διὰ τὴν καλὴν διαγωγὴν τοῦ πελάτου του. Οἱ μέτοικοι ἐπλήρωνον ἐτησίως φόρον, δστις ἐκαλεῖτο μετοίκιον ἢ ξενικόν, 12 δραχμὰς δ ἀνήρ, 6 δραχμὰς ἢ χήρα γυνή. Πλὴν τοῦ μετοικίου οἱ μέτοικοι ὑπέκειντο καὶ εἰς ἄλλας ὑποχρεώσεις ἐν πρώτοις συνεξεστράτευον μετὰ τῶν ἀστῶν οἱ μὲν εὔποδοι μέτοικοι ὡς ὅπλιται, οἱ δὲ λοιποὶ ὡς ναῦται. Ἐπειτα ἐτέλουν ἐκτάκτους φόρους ἢ εἰσφορὰς καὶ λειτουργίας ὑπὲρ τοῦ δημοσίου.

Ἐνίστε οἱ μέτοικοι δὲ ἔξαιρετικὰς πρὸς τὸν δῆμον ὑπηρεσίας ἀπέκτων πολιτικὰ δικαιώματα. Οἱ τοιοῦτοι ἐλέγοντο ιστελεῖς, δὲν ἥδυναντο δὲ μόνον νὰ γίνονται ἀρχοντες.

Δοῦλοι.—Τὸ πλεῖστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς ἦσαν δοῦλοι· ἥσαν δὲ οὗτοι ἢ βάρβαροι ἀγορασμένοι ἢ τέκνα οἰκιακῶν δούλων (οἰκογενεῖς), σπανιώτατα δὲ καὶ Ἑλληνες ἀπὸ κυριευθείσας πόλεις. Οἱ πλεῖστοι τῶν δούλων κατόψων εἰς τὰς οἰκίας τῶν κυρίων των ἀσχολούμενοι εἰς διαφόρους βαρείας ἐργασίας. Ἄλλοι δοῦλοι ἔχοησιμοποιοῦντο ὡς ἐργάται εἰς τὰ σιδηρουργεῖα, ὅπλοποιεῖα, βαφεῖα, λατομεῖα καὶ μεταλλεῖα. Ο κύριος ἐτρεφε μόνον αὐτούς, δλον δὲ τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας κέρδος ἀνῆκεν εἰς αὐτόν.

Ο δοῦλος δὲν εἶχε κανὲν δικαίωμα εἰς τὴν κοινωνίαν. Ἀνῆκεν ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν κύριον καὶ ὥφειλε τυφλὴν ὑπακοὴν εἰς αὐτόν. Ο κύριος ἥδυνατο νὰ τὸν μεταχειρισθῇ δπως ἥθελε, νὰ τὸν φυλακίσῃ, νὰ τὸν δείρῃ διὰ μάστιγος, νὰ τὸν ἀφῆῃ νηστικὸν, νὰ τὸν στίξῃ διὰ σιδήρου πυρακτωμένου. Εἰς τὰς Ἀθήνας δμως δ βίος τῶν δούλων ἦτο ἄνετος. Οἱ δεσπόται ἐθεώρουν τοὺς δούλους των ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας των. Οἱ δοῦλοι εἶχον εἴσοδον εἰς τὰ ιερὰ καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἑορτάς. Ἀπηγορεύετο δμως εἰς αὐτοὺς νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰς παλαιότρας, ὅπου ἐγγυνᾶζοντο οἱ νέοι. Μόνον εἰς τὰς φονικὰς δίκας ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ἢ μαρτυρία· εἰς τὰς

ἄλλας δίκας διὰ νὰ εἶναι ἔγκυρος ή μαρτυρία τῶν δούλων ἐπρεπε πρώτον νὰ ὑποβληθοῦν εἰς βασανιστήρια.

Τὸν δοῦλον ἐπροστάτευεν ὁ νόμος. Ὁ κύριος κανὲν δικαίωμα δὲν εἶχεν ἐπὶ τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐν ὁ κύριος ἦτο σκληρός, ἥδυνατο ὁ δοῦλος νὰ ξητήσῃ προστασίαν καταφεύγων ὡς ίκέτης συνήθως εἰς τὸ Θησεῖον ἢ εἰς τὸ ιερὸν τῶν Εὑμενίδων. Ἐκεῖ καταφεύγων εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ πωληθῇ εἰς ἄλλον.

“Οχι μόνον οἱ Ἰδιῶται, ἀλλὰ καὶ ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἶχε δούλους, εἰς τοὺς ὅποιους ἤσαν ἀνατεθειμέναι δρισμέναι τινὲς ὑπηρεσίαι. Δοῦλοι ἤσαν δλοι οἱ ἀστυνομικοὶ ὑπηρέται, οἵτινες ἀπὸ μὲν τοῦ ὅπλου αὐτῶν ἐκαλοῦντο τοξόται, ἀπὸ δὲ τῆς πατρίδος Σκύθαι. Οἱ Σκύθαι οὗτοι κατ’ ἀρχὰς 300, κατόπιν δὲ 1200, κατοικοῦντες πρότερον εἰς τὴν Ἀγορὰν ἐν σκηναῖς καὶ ἔπειτα εἰς τὸν Ἀρειον Πάγον, καθηκον εἶχον νὰ τηροῦν τὴν εὐκοσμίαν καὶ τὴν τάξιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὰ δικαστήρια καὶ εἰς τοὺς δημοσίους τόπους καὶ εἰς τὰ δημόσια ἔργα. Ἐνίστε ὁ δοῦλος ἥλευθερόνετο ἢ ὑπὸ τῆς πόλεως διὰ ψηφίσματος ἢ ὑπὸ τοῦ κυρίου του οἰκείᾳ βουλήσει. Ὁ ἀπελεύθερος μετέβαινεν εἰς τὴν τάξιν τῶν μετοίκων, ἔχων ὑποχρεωτικῶς προστάτην τὸν πρώην κύριον των.

68. Τὰ πολεμικά.

“Ο στρατός.—Ο πεζικὸς στρατὸς τῶν Ἀθηναίων συνέκειτο ἐξ ὅπλιτῶν καὶ ἐκ ψιλῶν. Οἱ ὅπλῖται ἔφερον πανοπλίαν ἀποτελουμένην ἐκ περικεφαλαίας, ἀσπίδος, δόρατος καὶ ξίφους. Οἱ ὅπλῖται ἐκάστης φυλῆς ἀπετέλουν εἰς τὸν στρατὸν ἴδιαν μοῖραν, ἢ δποίᾳ ἐκαλεῖτο ἐπίσης φυλὴ ἢ τάξις. Ἔκαστος ὅπλίτης συνωδεύετο ὑπὸ ὑπηρέτου, ὅστις ἐπεμελεῖτο τῶν ἔφοδίων αὐτοῦ καὶ ἔφερε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὰς ὁδοιπορίας. Ως ψιλοὶ (τοξόται, σφενδονῆται καὶ ἀκοντισταὶ) ὑπηρέτουν εἰς τὸν στρατὸν οἱ θῆτες. Ἄλλοι οἱ ψιλοὶ εἰς τὰς Ἀθηναῖς δὲν ἀπετέλουν ἴδιαν τάξιν. Ἀπλῶς ἐλέγοντο ψιλοὶ ὅσοι δὲν ἔφερον πανοπλίαν.

Τὸ ἐπιφανέστερον μέρος τῆς κατὰ ξηρὰν δυνάμεως τῶν Ἀθηναίων ἀπετέλουν οἱ ἵππεις. Ἐνῷ κατὰ τὴν ἐν Μαραθῶνι μάχῃ οἱ Ἀθηναῖοι δὲν εἶχον διόλου ἵππικόν, ἐπὶ Κίμωνος εἶχον τριακοσίους ἵππεις καὶ δλίγον μετὰ ταῦτα ἔξακοσίους. Ἐν ἀρχῇ δὲ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου εἶχον χιλίους ἵππεις καὶ διακοσίους ἵπποτοξότας, Σκύθας μισθοφόρους, οἵτινες ἔχοντος μενον ὡς ἀκροβολισταί. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσεμγύνοντο διὰ τὸ ἵππικόν των, τὸ δποῖον ἐθεώρουν ὡς κόσμημα τῆς πό-

λεως· ἀλλ' ἡ πολεμικὴ αὐτοῦ ἀξία ἦτο μικρά, ἐχοησίμενε δὲ αὐτὸ μᾶλλον ἵνα διὰ τῆς συμμετοχῆς του προσδίδῃ μεγάλην λαμπρότητα εἰς τὰς θρησκευτικὰς πομπάς.⁹ Εκαστος ἵππεὺς εἶχεν διοίως ὑπηρέτην, ἵπποκόμον καλούμενον, διὰ νὰ περιποιήται τὸν ἵππον του.¹⁰ Ἐλαμβάνοντο δὲ οἱ ἵππεῖς ἐκ τῶν δύο πρώτων τάξεων.

Διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ πεζικοῦ στρατοῦ ἔξελέγοντο κατ⁹ ἔτος δέκα στρατηγοὶ (εἰς ἓξ ἑκάστης φυλῆς) καὶ δέκα ταξίαρχοι, διὰ δὲ τὸ ἵππικὸν δύο ἵππαρχοι καὶ δέκα φύλαρχοι.¹¹ Εκαστος ταξίαρχος διώκει τὸ πεζικὸν τῆς ἴδιας αὐτοῦ φυλῆς.¹² Ωνομάζοντο δὲ ταξίαρχοι ὡς διοικοῦντες τὰς τάξεις, αἵτινες ἦσαν αἱ κύριαι διαιρέσεις τῶν δραστηρίων εἰς τὸν στρατὸν τῶν Ἀθηναίων.¹³ Εκάστη φυλὴ συνίστα μίαν τάξιν. Δι¹⁴ ὁ αἱ λέξεις φυλὴ καὶ τάξις, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴπομεν, ἦσαν συνώνυμοι. Οἱ δέκα φύλαρχοι διώκουν ἔκαστος τὸ ἵππικὸν τῆς ἴδιας του φυλῆς καὶ ὑπέκειντο εἰς τοὺς ἵππαρχους,

Κατὰ τοὺς παλαιοτέρους χρόνους ἔξεστρατευον ἀπαντες οἱ στρατηγοὶ εἰς πόλεμον, ἔχων ἔκαστος τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἐπὶ μίαν ἡμέραν.¹⁵ Επειτα διώρισε, δταν οἱ στρατηγοὶ ἀπειμακρύνθησαν ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ των προορισμοῦ, ἐπέμποντο δύο ἥ τρεῖς καὶ σπανίως περισσότεροι, καὶ τότε ἥ ὅλοι διοικοῦσι τὴν ἀρχιστρατηγίαν ἥ μόνον εἴς, οἱ δὲ λοιποὶ ἀπησχολοῦντο εἰς ἄλλα σπουδαῖα ἔργα.

Ἡ συνήθεια τοῦ νὰ μισθοδοτοῦν τὸν ἐν ἐνεργείᾳ στρατὸν εἰσήχθη κατὰ πρῶτον ἐπὶ Περικλέους.¹⁶ Οἱ συνήθης μισθὸς τοῦ δραστηρίου ἦτο δύο ὅβιολοι καὶ καυ¹⁷ ἡμέραν καὶ ἔτεροι δύο διὰ τὴν τροφήν του (σιτηρέσιον), ἐνίοτε διωριστανέμεχοι δύο δραχμῶν, εἰς τὰς δροίας περιελαμβάνετο καὶ τὸ σιτηρέσιον. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐλάμβανον διπλάσιον μισθόν, οἱ δὲ ἵππεῖς τριπλάσιον, καὶ οἱ στρατηγοὶ τετραπλάσιον. Οἱ ἵππεῖς ἐμισθοδοτοῦντο καὶ ἐν καριῷ εἰρήνης διὰ νὰ εἶναι πάντοτε παρεσκευασμένοι πρὸς χρησιμοποίησιν, ἐδίδετο δὲ εἰς αὐτοὺς καὶ ποσόν τι χρηματικὸν διὰ τὴν ἀποσκευὴν καὶ τὴν ἔξόπλισιν αὐτῶν.

Ἡ στρατιωτικὴ πειθαρχία ἦτο δύσκολωτέρα καὶ χαλαρωτέρα παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις ἥ παρὰ τοῖς Σπαρτιάταις ἐνεκα τοῦ ἐθνικοῦ χαρακτῆρος καὶ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος αὐτῶν. Κατόπιν ἦττης μάλιστα ἦτο πολὺ δύσκολον νὰ συγκρατήσουν τοὺς στρατιώτας. Καὶ εἶχον μὲν οἱ στρατηγοὶ ἔξουσίαν νὰ τιμωροῦν παραχρῆμα ἐγκλήματά τινα, ἀλλὰ τὰ περισσότερα τῶν ἐγκλημάτων ἐδικάζοντο ὑπὸ στρατοδικείου, τοῦ δροίου προήδρευον οἱ στρατηγοί.

Tὸν ναυτικόν. — Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεμιστοκλέους αἱ Ἀθῆναι ἀπέβησαν ἡ πρώτη ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἑλλάδος, ὃ δὲ κατὰ θάλασσαν πόλεμος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε' αἰῶνος ἀπέκτησε μεγάλην σημασίαν. Ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν, ὃς γνωρίζομεν, συνέκειτο ἐκ 200 τοιήρων, κατόπιν δὲ ηὐξήθη ἀκόμη περισσότερον. Πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν αἱ τριήρεις. Ἐκάστη τριήρης εἶχε πλήρωμα 200 ναύτας (ἐρέτας) καὶ 30 ἥ καὶ περισσοτέρους ὅπλίτας (ἐπιβάτας) διὰ τὰς ἐπιθέσεις καὶ διὰ τὴν ἄμυναν τῆς τριήρους. Ηλήνη τῶν τριήρων ὑπῆρχον καὶ αἱ καλούμεναι στρατιώτιδες ἢ δοπλιταργῳδοί ἢ ἵππαγωγοὶ νῆσες διὰ τὴν διαπόρθμευσιν τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἵππων. Ὅπηροχον προσέτι καὶ φορτηγὰ πλοῖα, τὰ καλούμενα δλιάδες.

Τὸν στόλον διώκουν οἱ στρατηγοὶ ὅπως καὶ τὸν πεζικὸν στρατόν. Ἡ τριήρης ἡ φέρουσα αὐτοὺς ἐκαλεῖτο **ναῦς στρατηγίς**. Ἐκάστη τριήρης διηγούντο ὑπὸ τριηράρχου. Οἱ τριηράρχοι ἔξελέγοντο ἐκ τῶν πλουσιωτέρων πολιτῶν καὶ ἔκαστος ἔξωπλιζε δι᾽ ἴδιων ἔξόδων τὴν τριήρην, τὴν δοποίαν τοῦ παρεῖχεν ἡ πόλις. Ἐνίοτε οἱ τριηράρχοι ἔδιδον ἔξι ἴδιων καὶ πρόσθμετον μισθὸν διὰ νὰ ἔχουν τοὺς καλλίστους ναύτας. Οἱ ναῦται ἔλαμψαν μισθὸν καθ' ἥμέραν μίαν δραχμήν. Ὅπηρέτουν δὲ ὡς ναῦται συνήθως θῆτες καὶ ἀποροὶ μέτοικοι.

69. — Τὰ σίκνονεμικά.

Τὴν διοίκησιν τῶν δημοσίων χρημάτων εἶχεν ἡ βουλή. Ἄλλὰ καὶ ὁ δῆμος εἶχε γνῶσιν τῆς ἐκάστοτε καταστάσεως τῶν οἰκονομικῶν διὰ τῶν ἀπολογισμῶν τῶν προσόδων, τοὺς δοποίους καθ' ἐκάστην προτανείαν εἰσῆγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Tὰ ἔξοδα. — Τὰ ἔξοδα τοῦ δημοσίου διηροῦντο εἰς τακτικὰ καὶ εἰς ἔκτακτα.

Εἰς τὰ τακτικὰ κατὰ πρώτον λόγον ὑπήγοντο τὰ εἰς τὴν ἱερὰν διοίκησιν, ἦτοι τὰ ἔξοδευόμενα εἰς θυσίας καὶ ἕορτάς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀθηναῖοι ἐτέλουν διπλασίας ἕορτάς παρὰ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, τὰ εἰς ταύτας ἔξοδα θὰ ἦσαν βεβαίως ὑπέρογκα. Καίτοι δὲ τὰ ἔξοδα τῶν ἕορτῶν ἐγίνοντο ἐν μέρει δι᾽ ἴδιωτικῶν εἰσφορῶν ἢ λειτουργιῶν (χορηγία, γυμνασιαρχία), ὅμως καὶ τὰ παρὰ τῆς πόλεως ἔξοδευόμενα δὲν ἦσαν εὐκαταφρόνητα. Τὰ ἱερεῖα ἔδιδε πάντοτε ἡ πόλις καὶ εἰς μίαν θυσίαν ἔθυσιαζοντο ἐνίοτε 300 βόες. Εἰς τὰ διὰ τὰς ἕορτὰς ἔξοδα κατελέγετο καὶ τὸ θεωρικὸν (ιδ. σ. 145 σημ.). Ἐπειδὴ τὸ θέατρον ἔνοικιαζετο εἰς τινα ἐπι-

χειρηματίαν (θεατρώνην), οὗτος δὲ εἰσέπραττε δύο δρῦοις παρ' ἑκάστου θεατοῦ, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Κλεοφῶντος παρείχοντο ἐκ τοῦ δημοσίου ταμείου εἰς τὸν ἀπόδοντος ἐκ τῶν πολιτῶν δύο δρῦοι εἰς ἕκαστον διὰ νὰ λαμβάνουν εἰσιτήριον καὶ μεταβαίνουν εἰς τὸ θέατρον. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ διωβελία αὕτη παρείχετο μόνον κατὰ τὰς ἔορτάς Παναθήναια καὶ Διονύσια, ἔπειτα δὲ εἰς δῆλας τὰς μεγάλας τελετάς, διὰ νὰ δύνανται οἱ ἄποροι νὰ εὐωχῶνται προσηκόντως. Τέλος δὲ δῆλα τὰ περισσεύματα ἀπερδοφῶντο ὑπὸ τοῦ θεωρικοῦ. Ἐξωδεύοντο δὲ ἐπίσης χρήματα καὶ εἰς τὰς θεωρίας, αἱ δποῖαι ἐστέλλοντο εἰς τὰς ἔκτὸς τῆς Ἀττικῆς ἔορτάς, Δήλια, Ἰσθμία, Πύθια, Νέμεια, Ὄλυμπια.

Ἐκ τῶν μεγίστων καὶ σπουδαιοτάτων τακτικῶν ἔξόδων ἦτο διαφόρων, διαφοράς καὶ διάφορα ὄνοματα, δικαστικός, διορθευτικός, διεκκλησιαστικός. Εἰς ἕκαστον πολίτην, δοσις ἐλάμβανε μέρος εἰς τὴν Ἡλιαίαν, ἐδίδοντο δύο καὶ ἔπειτα τρεῖς δρῦοι καθ' ἥμέραν· εἰς ἕκαστον βουλευτὴν μία δραχμὴ καθ' ἥμέραν, εἰς ἕκαστον λαμβάνοντα μέρος εἰς τὴν ἐκκλησίαν κατ' ἀρχὰς εἰς δρῦον, εἰς ἕκαστον δύο δρῦοι, κατόπιν τρεῖς καὶ τέλος μία δραχμὴ διὰ τὰς ἔκτάκτους ἐκκλησίας καὶ ἐννέα δρῦοι διὰ τὴν κυρίαν. Εἰς τὴν δαπάνην ταύτην τῶν μισθῶν πρέπει νὰ προστεθοῦν καὶ οἱ μισθοὶ τῶν κατώτερων ὑπαλλήλων.

Πολλὰ χρήματα ἐδαπανῶντο καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν τοῦ πολέμου, ἦτοι εἰς συντήρησιν τοῦ ἵππικοῦ, εἰς μισθὸν τοῦ πληρώματος τῆς Παραράλου καὶ τῶν λοιπῶν ιερῶν νηῶν, εἰς προμήθειαν ὅπλων, εἰς ναυπήγησιν τροιηρῶν, εἰς ἐπισκευὴν τῶν νεωρίων καὶ τῶν τειχῶν.

Εἰς τὰ ἔξοδα τοῦ δημοσίου ὑπάγονται καὶ αἱ δωρεαί. Τῶν δωρεῶν τούτων προέχει ἡ διδομένη εἰς τὸν ἀνηλίκον δρφανοὺς τῶν ἐν πολέμῳ πεσόντων. Τούτους δὲ δῆμος ἔτρεψε καὶ ἔξεπαίδευεν, ὅταν δὲ ἐγίνοντο ἐφηβοί, τὸν καθώπλικε διὰ πανοπλίας εἰς ἔνδειξην τιμῆς. Οἱ δῆμος παρεῖχεν ἡμερησίαν ἀποζημίωσιν καὶ εἰς τὸν ἐν πολέμῳ καταστάντας ἀναπήδους· ἡ ἀποζημίωσις δὲ αὕτη ἐπεξετάθη καὶ εἰς δῆλους τὸν ἀνικάνους (ἀδυνάτους) πρὸς ἐργασίαν. Οἱ ζητοῦντες τοιαύτην ἀποζημίωσιν ὑπεβάλλοντο εἰς δοκιμασίαν ἐνώπιον τῆς βουλῆς, ὅσοι δὲ ἐκρίνοντο ἀνίκανοι ἐλάμβανον πρὸς τροφὴν ἡμερησίως κατ' ἀρχὰς ἔνα δρῦον, κατόπιν δὲ δύο.

Ἐκ τῶν ἔκτάκτων ἔξόδων κατ' ἔξοχὴν ἐπεβάρουν τὴν πόλιν τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου. Εἰς τὸν μισθὸν, τὸ σιτηρέσιον, τὴν προμήθειαν

τοῦ ὑλικοῦ ἔξωδεύοντο πάμπολλα χρήματα ἀναλόγως τῆς ἐκάστοτε πολεμικῆς δυνάμεως τῆς πόλεως.

Tὰ ἔσοδα.—”Οπως τὰ ἔξοδα, οὕτω καὶ τὰ ἔσοδα τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηνῶν διηροῦντο εἰς τακτικὰ καὶ εἰς ἔκτακτα. Ἐκάτερα δὲ ἐκ τούτων ὑποδιῃροῦντο εἰς ἀμεσα καὶ εἰς ἔμμεσα. Τὸ κυριώτατον ἐκ τῶν ἀμέσων τακτικῶν ἐσόδων ἦσαν τὰ τέλη, α') ἡ **πεντηκοστὴ** ἥτοι τέλος 2 ο), τὸ δποῖον ἐπλήρωνον ὅλα τὰ φορτία τὰ εἰσαγόμενα εἰς τοὺς ἀττικοὺς λιμένας ἢ ἔξαγόμενα ἐκ τούτων, β') τὸ **ἔλλιμένον** ἥτοι δικάιωμα εἰσπραττόμενον ἐξ ἐκάστου πλοίου, τὸ δποῖον ἐναυλόχει εἰς τινα λιμένα, γ') ἡ **δεκάτη** ἥτοι τέλος 10 ο) ἐπὶ τῆς ἀξίας τοῦ φορτίου, ὅπερ εἰσεπράττετο ἐκ τῶν διαιπλεόντων τὸν Ἑλλήσποντον πλοίων. δ') τὸ **ἐπώνιον** ἥτοι τέλος, συνήθως 1 ο), ἐπὶ τῶν πωλουμένων, τὸ δποῖον οἱ ἀγορασταὶ κατέβαλλον εἰς τὸ δημόσιον, ε') τὸ **διαιπλύιον**, τὸ δποῖον εἰσεπράττετο παρὰ τὰς πύλας τῆς πόλεως ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἐκ τῶν πρὸς πώλησιν εἰσαγομένων εἰς Ἀθήνας· ἥτο δὲ τὸ διαιπλύιον διάφορον ἀναλόγως τῆς ποιότητος καὶ τῆς ἀξίας τῶν ἐμπορευμάτων, Γ') τὸ **μετοίκιον**.

Τὰ ἐκ τῶν τελῶν καὶ φόρων ἔσοδα δὲν εἰσέπραττεν ἡ πόλις ἀμέσως δι^ι ιδίων αὐτῆς ὑπαλλήλων, ἀλλ^ε ἐπώλει αὐτὰ εἰς τελώνας, οἵτινες κατέβαλλον κατ^ετος ὠρισμένον τι τίμημα. Ἐπειδὴ δὲ τὰ τιμήματα τῆς πωλήσεως τῶν τελῶν ἦσαν μεγάλα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἥγραζον αὐτὰ ἔταιρεῖαι.

Τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ἀμέσων τακτικῶν ἐσόδων ἦσαν τὰ μισθώματα τῶν λαυρεωτικῶν μετάλλων καὶ τῶν δημοσίων ἀγρῶν καὶ οἰκιῶν.

Τοίτη κατηγορίᾳ τῶν ἀμέσων τακτικῶν ἐσόδων ἦσαν αἱ δικαιστικαὶ προκαταβολαὶ καὶ τὰ πρόστιμα. Καμμία δίκη δὲν εἰσήγετο, ἀν δὲν ἐγνέτο ἡ κανονισμένη προκαταβολή. Τῶν προστίμων ἦσαν πολλὰ εἴδη. Οἱ μὴ καταβάλλον εἰς τὸ δημόσιον τὰ διφειλόμενα εἴτε ἐκ μισθωμάτων εἴτε ἐκ προστίμων ἐκηρύσσετο **ἀτιμος** ἥτοι ἐστερεῖτο τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων, τὸ δφήμημα δὲ ἐδιπλασιάζετο καὶ ἡ περιουσία τοῦ δφειλέτου ἐδημεύετο, ἵνα ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῆς λάβῃ τὸ δημόσιον τὰ δφειλόμενα. Η βουλὴ εἶχε τὴν ἔξουσίαν καὶ νὰ φυλακίσῃ τὸν δφειλέτην μέχρις ὅτου πληρώσῃ τὸ χρέος.

Τὸ κυριώτερον ὅμως τακτικὸν ἐσόδον ἐπορίζετο ὁ δῆμος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς πρώτης συμμαχίας ἐκ τοῦ φόρου τῶν συμμάχων (ιδ. σ. 135). Οἱ φόρος οὕτως κατ^ε ἀρχαὶ ἀνήρχετο εἰς 460 τάλαντα, ἐπὶ Περικλέους ἀνῆλθεν εἰς 600, καὶ βραδύτερον εἰς 1000 καὶ 1200.

Τὸ σύνολον τῶν δημοσίων ἐσόδων τῶν Ἀθηναίων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ προσδιορισθῇ ἀκριβῶς ἐλλείψει μαρτυριῶν. Πάντως ὅμως ἐν ἀρχῇ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀνήρχοντο εἰς 1000 τάλαντα, κατὰ δὲ τὸ 422 ἀνῆλθεν εἰς 2000 περίπου τάλαντα ἔνεκα τοῦ ταχθέντος εἰς τοὺς συμμάχους μεγαλειτέρου φόρου.

Λειτουργίαι.—Ἐκτὸς τῶν ἀμέσων τακτικῶν ἐσόδων εἶχον οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ἔμμεσα ἕσοδα προερχόμενα ἐξ ὡρισμένων τινῶν χρηματικῶν ὑποχρεώσεων, αἵ δποῖαι ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς εὐπόρους πολίτας. Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ὑποχρεώσεις αὗται **λειτουργίαι** καὶ ἀνελάμβανον αὗτὰς ἐναλλὰξ καὶ κατὰ σειρὰν οἱ εὔποροι πολίται.

Ἡ πρώτη τῶν λειτουργιῶν καὶ δαπανηροτάτη ἦτο ἡ **χορηγία**. Ὁ χορηγὸς ὑπεδεικνύετο ὑπὸ τῆς φυλῆς του, καθήκοντα δὲ τῶν χορηγῶν ἥσαν νὰ προμηθεύουν καὶ παρασκευάζουν τοὺς χοροὺς τῶν τραγῳδιῶν καὶ κωμῳδιῶν, τοὺς λυρικοὺς χοροὺς ἀνδρῶν καὶ παίδων, καὶ τοὺς χοροὺς τῶν αὐλητῶν διὰ τὰς διαφόρους θρησκευτικὰς τελετὰς ἐν Ἀθήναις. Ὁ χορηγὸς ὕφειλε νὰ πληρώνῃ ὅχι μόνον τὸν χοροδιδάσκαλον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς τοὺς χορευτάς, νὰ τρέψῃ αὐτοὺς ἐν ὅσῳ ἥσκοῦντο καὶ νὰ παρασκευάσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐσθῆτα, τὰ προσωπεῖα καὶ τοὺς στεφάνους. Ἡ δαπάνη τῆς χορηγίας ἐποίκιλλε φθάνουσα μέχρι 5000 δραχμῶν.

Μετὰ τὴν χορηγίαν ἥρχετο ἡ **γυμνασιαρχία**. Οἱ γυμνασίαρχοι, τοὺς δποίους ἐπίσης ὑπεδεικνυον αἱ φυλαί, κατέβαλλον τὰ ἔξοδα πρὸς τροφὴν καὶ ἀσκήσιν τῶν ἀποδυομένων εἰς τινας ἀγῶνας, ὡς εἰς τὴν λαμπαδηρομίαν, ἡ δποίᾳ ἐγίνετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων καὶ εἰς ἄλλας ἔορτάς.

Εἰς τὰς λειτουργίας κατετάσσετο καὶ ἡ **τριηραρχία**, ἔκτακτος αὕτη. Σκοπὸν δὲ εἶχεν ἡ τριηραρχία τὴν ἔξόπλισιν καὶ διατήρησιν πολεμικῶν πλοίων. Ἡ τριηραρχία ὑπῆρχεν ἐξ ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον, ἐπειδὴ πολλῶν ἐμειώθη κατὰ πολὺ ἡ περιουσία, ἐπετράπη ν^ο ἀναδέχωνται τὴν τριηραρχίαν μιᾶς τριήρους δύο ἀπὸ κοινοῦ τριήραρχοι, ἥρχε δὲ τῆς τριήρους ἡ ὁ εἰς ἐκ τῶν δύο λειτουργούντων κατὰ παραχώρησιν τοῦ ἑτέρου ἡ ἐναλλὰξ καὶ οἱ δύο ἐπὶ ἐξ μῆνας ἐκάτερος.

Αἱ λειτουργίαι, ὡς προείπομεν, ἐπεβάλλοντο εἰς τοὺς εὐπόρωτέρους ἐκ τῶν πολιτῶν. "Οστις ἐνόμιζεν δτι ἀδίκως ἐτάχθη εἰς αὐτὸν λειτουργία καὶ δτι δικαιοίτερον ἦτο νὰ ταχθῇ αὕτη εἰς ἄλλον ὃς ὅντα πλου-

σιώτερον αὐτοῦ, ὑπεδείκνυε τοῦτον. Καὶ ἐὰν μὲν ὁ ὑποδειχθεὶς συγκατέτιθετο, ἔλύετο ἡ ἀμφισβήτησις· ἂν δὲ ἥρωνετο, τότε ὁ ἔνισταμενος ἥδύνατο νὰ καλέσῃ αὐτὸν εἰς *ἀντίδοσιν*, τοστέστιν εἰς ἀνταλλαγὴν τῶν περιουσιῶν των. Ὁ ὑποδειχθεὶς ὕφειλεν ἢ νὰ δεχθῇ τὴν ἀνταλλαγὴν τῆς περιουσίας του ἢ ν' ἀναλάβῃ τὴν λειτουργίαν.

Εἰς τὰ ἔκτακτα ἔσοδα ἀνάγονται καὶ αἱ καλούμεναι *ἐπιδόσεις*, ἦτοι ἔκούσιαι εἰσφοραί. Ὅταν αἱ δαπάναι τῆς πόλεως ἥσαν μεγαλείτεραι τῶν ἐσόδων, οἱ πρυτάνεις συνεκάλουν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου, ἔξήγουν εἰς αὐτὴν τὰς ἀνάγκας τῆς πόλεως καὶ συνεκάλουν τοὺς πολίτας νὰ συνεισφέρῃ ἔκαστος ἀναλόγως τῆς περιουσίας του. Οἱ θέλοντες νὰ συνδράμουν ἀνίσταντο καὶ ἔδήλουν τὶ ἥδύνατο ἔκαστος νὰ ἐπιδώσῃ. Αἱ ἐπιδόσεις ἥσαν πολλάκις μέγισται. Ἐν περιπτώσει πολέμου ὠρίζετο εἰδικὸς φόρος ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου (εἰσφορά).

§ 70. *Ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηνῶν.* *

Αἱ Ἀθῆναι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα εἶχον ἀποβῆ πόλις μεγάλη, ὁ δὲ Πειραιεὺς ὠνομάσθη «ἄγορὰ ὅλης τῆς Ἑλλάδος». Ἡ Ἀττικὴ ὁρίζεται ἄγονος δὲν ἐπήρκει πρὸς συντήρησιν τῶν κατοίκων αὐτῆς. Ός ἐκ τούτου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σόλωνος εἶχεν ἀπαγορευθῆ ἢ ἔξαγωγὴ τῶν προϊόντων αὐτῆς, πρὸ πάντων δὲ τοῦ σίτου καὶ τῶν σύκων. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤτο ἀρκετόν. Ἔπρεπε νὰ εἰσάγονται ἔξωθεν ἰχθύες, οῖνος, σῖτος.

Εἰς τὰς Ἀθήνας κατεσκευᾶζοντο βιομηχανικὰ ἀντικείμενα, ἦτοι ἀγγεῖα, ὅπλα, ὑφάσματα, δέρματα καὶ ἔπιπλα, ἀρκούντως ὀνομαστά, ὥστε νὰ πωλῶνται μακράν. Τοιουτορόπως ἀνεπτύχθη κατὰ μικρὸν μέγα ἐμπόριον. Ἀπὸ τὰς χώρας τοῦ Εὐξείνου Πόντου ἥρχοντο σιτηρά, ἀλίπαστοι ἰχθύες, δέρματα, ξυλεία καὶ δοῦλοι. Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι ἐπεμπονεῖσαν εἰς τὰς χώρας ταύτας ἀγγεῖα, ἔλαιον καὶ ἄλλα εἴδη. Εἶχον λιμένα εἰς τὸ βάθος τοῦ Εὐξείνου Πόντου παρὰ τὴν Ἀζοφικὴν θάλασσαν καὶ εύρισκοντο εἰς σχέσεις μὲ τοὺς κατοίκους τῶν χωρῶν ἐκείνων, τῶν Σκυθῶν. Ἰνα μάλιστα ἔξασφαλίσουν τὴν εἰσοδον τοῦ Εὐξείνου Πόντου, κατέλαβον τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ἢ ὅποια σηματίζει τὸ στενὸν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἐπέβαλον διόδια ἐφ' ὅλων τῶν πλοίων τῶν διερχομένων.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου οἱ Ἀθηναῖοι

* Κατ' ἐλευθέραν μετάφρασιν ἐκ τοῦ Seignobos.

κατεῖχον μεταλλεῖα. Ἀπὸ ἐκεī δὲ ἐπρομηθεύοντο καὶ ἔντειαν πρὸς ναυπήγησιν πλοίων. Διὰ τοῦτο Ἰδρυσαν ἐκεī ἀποικίαν, τὴν Ἀμφίπολιν.

Πρὸς νότον ἐμπορεύοντο μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ἵτις ἐπρομηθευεν εἰς αὐτοὺς σῖτον. Πρὸς δυσμὰς ἐμπορεύοντο πρὸ πάντων μετὰ τῆς νοτίου Ἰταλίας. Ἰδρυσαν μάλιστα ἀποικίαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν, τοὺς Θουρίους (443).

Ὑπῆρχεν οὕτω μεγάλη κίνησις πλοίων, ἐμπορευμάτων καὶ χορηγάτων μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ Εὔξείνου Πόντου μέχρι τῆς Ἰταλίας ἐκυκλοφόρουν ἀθηναϊκὰ νομίσματα φέροντα γλαῦκα ἢ κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐκυκλοφόρουν νομίσματα ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων (σχεδὸν ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις εἶχον ἐκάστη τοῦ ἰδιοῦ νόμισμα). Ἔνεκα τούτου ὑπῆρχον εἰς τὰς Ἀθήνας ἄνθρωποι, οἵτινες εἶχον ὡς ἐπάγγελμα νὰ ἀνταλλάσσουν νομίσματα (ἀργυρομιοῖοι). Διέτριψον οὗτοι ἐν τῇ Ἀγορᾷ δημιούρων τραπεζῶν, ἐπὶ τῶν δποίων ὑπῆρχον διάφορα νομίσματα, ὀνομάζοντο δὲ τραπεζῖται. Καὶ δὲν ἀντῆλλασσον μόνον νομίσματα οἱ τραπεζῖται, ἀλλὰ καὶ ἐδάνειζον μὲ τόκον, δὲ δποῖος ἀνήρχετο εἰς 15 καὶ 20 ἐπὶ τοῖς ἔκατον.

71. Ὁ ιδιωτικὸς βίος.

Ἡ κατοικία.—Ο ιδιωτικὸς βίος κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους δὲν παρουσιάζει μεγάλην μεταβολὴν καὶ πρόσδοτον. Αἱ οἰκίαι εἶναι ὅπως καὶ πρὸν μικραί, ἴσογειοι καὶ κακῶς κτισμέναι. Τῶν πτωχῶν αἱ οἰκίαι δμοιάζουν πρὸς καλύβας. Τῶν μετρίων εἶναι μονώροφοι καὶ πολλάκις ἀνευ γυναικωνίτιδος καὶ ὑπερῷον. Αἱ τῶν πλουσίων εἶναι μεγάλαι, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ μονώροφοι. Διηρούντο δὲ εἰς δύο εὐρύχωρα μέρη. Ἐκ τούτων τὸ μὲν ἐν ἔβλεπε πρὸς τὴν ὁδὸν μὲ πρόσωπον συνήθως μικρὸν καὶ ἥτο ὀρισμένον διὰ τοὺς ἀνδρας (ἀνδρωνίτις) καὶ διὰ τὴν μετὰ τῶν ἔξω κοινωνίαν, τὸ δὲ ἄλλο ἥτο δημιούρων τῆς ἀνδρωνίτιδος καὶ ἥτο διὰ τὰς γυναικας (γυναικωνίτις). Ἐπὶ τῆς στέγης ἥτο φροδομημένον τὸ ὑπερῷον.

Ἡ ἐσωτερικὴ διαίρεσις τῶν οἰκιῶν δὲν ἥτο μία καὶ ἀμετάβλητος εἰς ὅλας, ἀλλ’ ἔκαστος οἰκοδεσπότης ἔκτιζε τὴν οἰκίαν του κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς δρέξεις του. Προσείχον ὅμως νὰ οἰκοδομοῦν τὰς οἰκίας των οὗτως ὄστε νὰ εἶναι ὑγιειναί, καὶ δὴ τὸν μὲν χειμῶνα εὐήλιοι, τὸ δὲ θέρος εὔσκιοι. Εἰς μερικὰς οἰκίας ὑπῆρχον καὶ ὑπόγεια, εἰς τὰ δέποια ἀπεταμεύοντο οἱ πίθοι τοῦ ἔλαιου καὶ τοῦ οἴνου. Εἰς τὸ κέντρον τοῦ οἴκου

ὑπῆρχε πάντοτε ὁ οἰκογενειακὸς βωμός, τὸν ὅποιον ὁ Ἑλλην ἐθεώρει
ίερώτατον. Παρὰ τὸν βωμὸν ἀνέκειτο καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς Ἐστίας, τῆς
προστάτιδος τοῦ οἴκου καὶ τῆς οἰκογενείας. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸν καθιε-
ροῦντο καὶ ἐπανηγυρίζοντο τὰ σπουδαῖα συμβάντα τοῦ οἰκογενειακοῦ
βίου. Οἱ ἄνδρες τὴν ἡμέραν διέτριβον ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκὺς τῆς
οἰκίας, εἰς τὰ γυμνάσια, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ δικαστήρια ἢ εἰς τὰ
κουρεῖα, δύπον διηγοῦντο τὰ νέα τῆς ἡμέρας καὶ συνεζήτουν. Εἰς τὴν
οἰκίαν ἤρχοντο διὰ νὰ φάγουν καὶ νὰ κοιμηθοῦν.

Εἰκ. 25. Γυνὴ μεθ' ἀπλοῦ χιτῶνος.

Εἰκ. 26. Γυνὴ μετὰ χιτῶνος
καὶ διπλοϊδίου.

Ἐνδυμασία — Ἡ ἐνδυμασία ἔξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ αὐτή, ὁ χιτὼν
καὶ τὸ ἱμάτιον. Ἄλλος ἡ γυναικεία τέχνη δὲν ἥρκειτο εἰς τὸ ἀπέριττον
σχῆμα τοῦ χιτῶνος. Ἐπιτηδείως ἀναζωννύμεναι αἱ γυναικεῖς ἑσχημά-
τιζον ἐντέχνως πολύπτυχον κόλπον, προσέτι δὲ ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ
τῶν διώμων μέχρι τῆς ζώνης ἐκάλυπτον τὸ σῶμα δι' ἵδιου ἐπιβλήματος,
τοῦ διπλοϊδίου. Γὸς ἱμάτιον τὸ γυναικεῖον ἦτο ἀπαράllακτον μὲ τὸ
ἱμάτιον τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ διὰ μακρᾶς ἀσκήσεως καὶ εὐφυῶν ἐπινοιῶν
αἱ γυναικεῖς κατέστησαν τὴν ἀναβολὴν τοῦ ἱματίου ἀληθινὴν τέχνην.

Ἐτερον εἶδος ἴματίου ἦτο ἡ χλαμύς, ἴματιον βραχύ, κρασπεδωτόν, ἔλαφρὸν καὶ εὐφρόητον. Κυρίως ἔφερον χλαμύδα οἱ ἔφηβοι, ἀλλὰ καὶ οἱ δδοιπόροι ἔφερον χλαμύδα· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἐρμῆς, ὁ ἄγγελος τῶν θεῶν, εἰκονίζετο χλαμυδοφόρος.

Τὴν κεφαλὴν δὲν ἐκάλυπτον συνήθως οἱ ἀρχαῖοι. Μόνοι οἱ χλαμυδοφόροι ἔφηβοι, οἱ δδοιπόροι καὶ οἱ ἵππεῖς ἔφερον πῖλον στρογγύλον καὶ πλατύγυρον συνήθως, ὅστις ἐκαλεῖτο πέτρασος. Οἱ ναυτιλλόμενοι καὶ οἱ χειρώνακτες ἔφέροντο πῖλον ἄνευ γύρου, δμοιον μὲ τὸ σημερινὸν φέσιον. Ἀσκεπεῖς δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον διάγοντες οἱ Ἐλληνες ἐπεμελοῦντο ἔνεκα τούτου τὴν κόμην μετὰ πολλῆς προσοχῆς καὶ τέχνης. Ἡτο δὲ συνήθεια ἐν Ἐλλάδι οἱ ἄνδρες νὰ φέρουν κόμην. Τὸ μῆκος τῆς κόμης δὲν ἦτο τὸ αὐτὸν εἰς δλας τὰς ἡλικίας οὔτε εἰς δλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Σπάρτην οἱ παῖδες ἔκειροντο ἐν τῷ χρῶ, εἰ δὲ ἔφηβοι περιεποιοῦντο τὴν κόμην. Τούναντίον εἰς τὰς Ἀθήνας οἱ ἔφηβοι ἔκειρον τὴν κόμην, οἱ δὲ ἄνδρες ἦσαν εὔκομοι. Τὸν πώγωνα οὔτε ἔκειρον καθ' δλοκληρίαν οὔτε ἄφινον ν' αὐξάνῃ ἀτάκτως. Πρὸς διόρθωσιν καὶ καλλωπισμὸν τῆς κόμης προσήρχοντο οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἰδίως οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὰ κουρεῖα, εἰς τὰ δόποια πολλάκις ἐσύγχαζον, ὡς εἴπομεν καὶ ἀνωτέρῳ, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ συζητοῦν περὶ διαφόρων πραγμάτων, δπως συμβαίνει σήμερον εἰς τὰ καφενεῖα. Περιβόητοι δὲ ἐπὶ φλυαρίᾳ ἦσαν τότε οἱ κουρεῖς. Εἶναι γνωστὸν τὸ λόγιον τοῦ Ἀρχελάου, διποτοῖς ἔρωτηθεὶς ὑπὸ τίνος Ἀθηναίου κουρέως «Πῶς σὲ κείω;» ἀπεκρίθη «σιωπῶν».

Πλειοτέραν τέχνην ἀπήτει ἡ γυναικεία κόμμωσις. Τὰ εἰδη δὲ τῆς κομμώσεως τῶν γυναικῶν ἦσαν πολλὰ καὶ ποικίλα. Ἄλλη ἦτο κόμμωσις τῶν νεαρῶν γυναικῶν καὶ ἄλλη ἥ τῶν ἡλικιωμένων. Ἄλλη ἥ τῆς διαμενούσης ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἄλλη ἥ τῆς ἔξερχομένης εἰς ἐπίσκεψιν φίλης ἥ εἰς δημασίαν ἐοδήγην. Ἄλλαι ποικιλίᾳ τῶν κομμώσεων εἶχον λόγον τὸ ἀξίωμα ἥ τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῆς γυναικός, τὴν ὥραν τοῦ ἔτους καὶ τέλος τὴν ἀτομικὴν ἐκάστης φιλοκαλίαν.

Συμπόσια.— Περὶ τοῦ δείπνου τῶν Ἐλλήνων εἴπομεν ἀλλαχοῦ (σ. 79). Οσάκις δ ἀνήρ δὲν είστια φύλους, συνεδείπνει μὲ τὴν σύζυγόν του εἰς τὴν γυναικωνίτιδα. Ἄλλο δ Ἐλλην ἐθεώρει μέγιστον ἀγαθὸν τὴν μετὰ τῶν φίλων διμιλίαν· δι' ὃ καὶ δὲν παρέλειπε καμμίαν εὐκαιρίαν νὰ καλῇ φύλους εἰς δείπνον, τὸ δποτον μετετρέπετο εἰς συμπόσιον. Ἡ κλῆσις εἰς δείπνον ἦτο εὔκολος, διότι οἱ ἄνδρες καθημερινῶς συνηγ-

τῶντο εἰς τὴν Ἀγορὰν καὶ εἰς τὰ γυναῖσι. Ἐγίνετο δὲ ή κλῆοις ἀνευδιατυπώσεων. Οἱ οἰκεῖοι καὶ οἱ ἀγαθοὶ φίλοι ἥδυναντο καὶ αὐτόκλητοι νὰ μετάσχουν τοῦ συμποσίου. Ἡ οἰκοδέσποινα δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτό.

Πρὸς οἵ κεκλημένοι μεταβοῦν εἰς τὸ δεῖπνον ἐλούοντο καὶ περιβάλλοντο καλὰ ἴματια. Ὁ οἰκοδεσπότης τοὺς ὑπεδέχετο καὶ διέτασσε τοὺς θεράποντας νὰ λύσουν τὰ ὑποδήματα αὐτῶν, ὡφεῖς δὲ εἰς ἔκα-

Eἰκ. 27. Οἰνοχόαι.

πλεύσια κατὰ τὰς πόλεις καὶ κατὰ τὴν διάιταν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἤσαν ἀφελῆ καὶ ἀπέριττα. Οἱ Κορίνθιοι ἐδείπνουν πολυτελῶς. Οἱ Βοιωτοὶ ἐζήλευαντο ὡς ἀδηφάγοι. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ φαγητοῦ δὲν ἐπινοοῦσι. Μόνη διασκέδασις ἦτο ή συνομιλία, πολλάκις δὲ σοβαροὶ διάλογοι καὶ πολιτικὰ συζητήσεις.

“Οταν ἐστηκώνοντο αἱ τράπεζαι τῶν φαγητῶν, ἐκομίζοντο αἱ δεύτεραι τράπεζαι μὲ τραγήματα. Ἐκεράννυτο ὁ οἶνος ἐντὸς μεγάλων κρατήρων. Οἱ δαιτυμόνες ἐστεφανοῦντο καὶ ἀφοῦ ἔκαμνον σπονδὴν εἰς τοὺς Ὀλυμπίους θεούς, ἐτρέποντο ἐπειτα εἰς τὸν πότον, ἐπινοοῦ δὲ ἀπὸ πολυσχήμων ποτηρίων τὸν οἶνον, τὸν δροῖον ἐκέρδων κομψῶς νεαροὶ δοῦλοι. Εἰς ἐκ τῶν συμποσιαστῶν διωρίζετο ὑπὸ τῶν ἄλλων διὰ νὰ φροντίζῃ περὶ τῆς εὐταξίας ἐν τῷ συμποσίῳ καὶ ἐλέγετο **συμποσίαρχος**.

στον τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὅποιαν ἔμελλε νὰ κατακλιθῇ. Κατεκλίνοντο δὲ εἰς τὴν ἀνδρωνίτιδα ἐπὶ κλινῶν στρωμένων διὰ πλουσίων καὶ ποικίλων ταπήτων καὶ ἔχουσῶν προσκεφάλαια, ἐπὶ τῶν ὅποιών οἱ δαιτυμόνες ἐστήριζον τοὺς ἀγκῶνας. Ἐμπροσθεν ἐκάστου ἐκ τῶν δαιτυμόνων οἱ δούλοι παρέθετον ἀνὰ μίαν τράπεζαν, ἐπὶ τῆς δροῖας ἤσαν πινάκια (πιάτα) μετὰ τῶν φαγητῶν. Τὰ δεῖπνα ἤσαν ἀπλᾶ ἢ

χος. Καθίσταντο δὲ τὰ συμπόσια τεορνὰ διὰ προπόσεων, δι' ἀσμάτων, δι' αἰνιγμάτων καὶ διὰ παιδῶν. Καὶ οἱ γελωτοποιοὶ συνετέλουν εἰς τὸ νὰ γίνωνται τὰ συμπόσια λίαν εὐάρεστα. Γελωτοποιοὶ δὲ ἦσαν οἱ λεγόμενοι παράσιτοι, οἱ δοποῖοι ἀπρόσκλητοι ἐφοίτων εἰς τὰ δεῖπνα καὶ διὰ σκωμμάτων καὶ εὐτραπελῶν προσεπάθουν νὰ καταστήσουν ἀνεκτὴν τὴν παρουσίαν των. Τόσον δὲ λαμαργοὶ ἦσαν οὗτοι, ὥστε καὶ κολαφισμοὺς καὶ προπηλακισμοὺς παρὰ τῶν συμποσιαζόντων ἀγοργύστως ὑπέμενον χάριν τῆς γαστρός των.

72. Θρησκεία καὶ λατρεία.

Ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τῆς θρησκείας, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐπιδράσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἡ χαλάρωσις τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἡδη ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ πέμπτου αἰῶνος οἱ μᾶλλον μορφωμένοι καὶ οἱ ὑψηλοτέροις ἀντιλήψεως ἀνθρώποι δὲν ἦσθανοντο καμμίαν ἵκανοποίησιν ἐκ τῆς θρησκείας. Ὡς ἐκ τούτου ἤρχισαν νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ δεικνύουν ἀδιαφορίαν πρὸς τοὺς θεούς. Εἰς τὰς Ἀθήνας μάλιστα ὅσον περισσότερον προώδευεν ἡ φιλοσοφία καὶ ἐν γένει ἡ πνευματικὴ μόρφωσις τῶν ἀνθρώπων, τόσον εὐρυτέρα ἐγίνετο παρὰ τῇ κοινωνίᾳ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τῆς θρησκείας καὶ ἡ ἀδιαφορία πρὸς τοὺς θεούς. Τὴν θρησκείαν προσεπάθει νὰ ἀντικαταστήσῃ πνευματικὴ μόρφωσις.

Ἐν τούτοις ὅμως ἡ ἐπίσημος τῶν πόλεων λατρεία ἔξακολονθεῖ ἢ αὐτή. Αἱ ἑορταὶ μάλιστα σὺν τῷ χρόνῳ πολλαπλασιάζονται καὶ μὲ τὰς πόμπας των, τὰς θυσίας των καὶ τοὺς ἀγῶνας των καθίστανται λαμπρότεραι.

Οπως καὶ ἀλλαχοῦ εἴπομεν, οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν λίαν φιλέορτοι. Ἐπανηγύριζον πλῆθος ἑορτῶν, ἐκ τῶν δοποίων ἐπισημότεροι ἦσαν τὰ Παναθήναια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Τὰ Παναθήναια.— Τὰ Παναθήναια ἦσαν ἡ μεγίστη τῶν ἑορτῶν τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς, διεκρίνοντο δὲ εἰς μικρὰ καὶ εἰς μεγάλα. Τὰ μικρὰ ἐωρτάζοντο κατ' ἔτος, τὰ δὲ μεγάλα κατὰ πᾶν τέταρτον ἔτος κατὰ μῆνα Ἰούλιον. Τὰ μεγάλα Παναθήναια ἐωρτάζοντο ἐν μεγίστῃ λαμπρότητι. Ἀθρόοι προσήρχοντο τότε εἰς τὴν ἔνδοξον πόλιν περίοικοι καὶ ἔνοι διὰ νὰ ἐντρυφήσουν εἰς τὰ ποικίλα καὶ μεγαλοπρεπῆ θεάματα.

Ἡ ἑορτὴ τῶν μεγάλων Παναθηναίων διήρκει ἔξι ἡμέρας. Τὰς πρώ-

τας ἡμέρας ἐγίνοντο διάφοροι μουσικοί, γυμναστικοί καὶ ἵππικοὶ ἀγῶνες. Εἰς τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας ἀπηγγέλλοντο ὑπὸ τῶν ὁμοφωδῶν τὰ ἔπη τοῦ Ὄμήρου καὶ διηγωνίζοντο μεταξύ των αὐληταί, κιθαρισταί καὶ ἀοιδοὶ ψάλλοντες μὲ συνοδείαν αὐλοῦ ἢ κιθάρας. Οἱ γυμναστικοὶ ἀγῶνες περιελάμβανον τὰ συνήθη ἀγωνίσματα (σ. 92)· ἥγωνται δὲ εἰς αὐτοὺς χωριστὰ οἱ ἄνδρες, οἱ ἔφηβοι καὶ οἱ παιδες. Οἱ ἵππικοὶ ἀγῶνες συνίσταντο εἰς ἀγῶνας ἵππων μετ' ἀναβάτου καὶ ἵππων συρόντων ἀρμάτων (δχήματα ἐλαφρά). Οἱ ποικίλοι οὗτοι ἀγῶνες ἐτελείωντο διὰ τῆς **Παννυχίδος**, κατὰ τὴν δποίαν ἐτελεῖτο λαμπαδηδρομία.

Τὴν τελευταίαν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς ἔγινετο **ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναϊών**, ἣτις ὑπερέβαλλε κατὰ τὴν λαμπρότητα ὅλα τὰ προηγούμενα ἀγωνίσματα. Σκοπὸς κυρίως τῆς πομπῆς ταύτης ἦτο νὰ κομίσουν εἰς τὴν Πολιάδα Ἀθηνᾶν τὸν παμποίκιλον πέπλον, τὸν δποῖον εὐγενεῖς

Eἰκ. 28. Ἀθηναῖοι ἵππεῖς ἐν τῇ πομπῇ τῶν Παναθηναίων.

παρθένοι τῶν Ἀθηνῶν, ἐκλεγόμεναι ὑπὸ τοῦ ἀρχοντος βασιλέως, εἰχον ὑφάνει. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὅλοι οἱ Ἀθηναῖοι καὶ πλεῖστοι ξένοι συνηθοῦσαν εἰς τὸν ἔξω Κεραμεικὸν καὶ ἐκεῖ ἐτίθεντο εἰς τὰξιν. Προηγοῦντο οἱ κιθαρῳδοὶ καὶ οἱ αὐληταί. Ἡκολούθουν οἱ ἔνοπλοι πολίται φέροντες ἀσπίδα καὶ λόγχην. Μετὰ τούτους οἱ ἵππεῖς, τὸ ἄνθος τῆς ἀθηναϊκῆς νεολαίας, ἐπιβαίνοντες ἵππων ωραίων καὶ εὐηνίων. Ἐπειτα οἱ εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀνακηρυχθέντες νικηταί. Μετὰ τούτους οἱ ερεῖς καὶ θεοπάντες τῶν θυσιῶν ἀγοντες τὰ πρὸς θυσίαν ωρισμένα ζῷα (βοῦς καὶ πρόβατα). Ἡκολούθουν καὶ γέροντες, ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν θαλεοφέρων, κρατοῦντες κλάδους ἐλαίας. Εἰς τὴν πομπὴν ἐλάμβανον μέρος

εὐγενεῖς Ἀθηναῖαι παρθένοι, φέρουσαι ἄλλαι μὲν διὰ τῶν χειρῶν τὰ πρὸς θυσίαν ἀγγεῖα, ἄλλαι δὲ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κάνιστρα μὲν ιερὰ ἀντικείμενα, ἔξ οὖ καὶ **κανηφόροι** ὀνομάζοντο. Ὅπισθεν τούτων ἥρχοντο παρθένοι καὶ γυναικες τῶν μετοίκων φέρουσαι ὑδροχόας καὶ δίφρους, διότι ὁ νόμος ὑπεχρέωνεν αὐτὰς κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν γὰρ ὑπηρετοῦν τὰς πολίτιδας.

Ἄφοῦ ἐτίθετο εἰς τάξιν ἡ πομπή, ἔξεκίνει ἐκ τοῦ ἔξω Κεραμεικοῦ καὶ διὰ τοῦ Διπύλου εἰσῆρχετο εἰς τὸν **δρόμον**, ὅστις ἦτο πλατεῖα ὅδὸς φέρουσα εἰς τὴν Ἀγοράν, διὰ τῆς Ἀγορᾶς δὲ ἀνέβαινεν ἡ πομπὴ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς ἀνηρτάτο ὡς ἵστιον ἐπὶ τῆς λεγομένης Παναθηναϊκῆς νηός, ἡ δοπία ἔκινετο ἐπὶ τροχῶν. Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς Ἀκροπόλεως κατεβιβάζετο καὶ ἔκομιζετο εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὅπου κατέληγεν ἡ πομπή. Ὁ ναὸς ἡνοίγετο καὶ προσέφερον τὸν πέπλον περιβάλλοντες δι' αὐτοῦ τὸ ξάνον τῆς θεᾶς, τὰ ζῷα ἐθυσιάζοντο καὶ ὁ κῆρυξ ηὔχετο μεγαλοφώνως ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν συμμάχων. Τὰ κρέατα κατόπιν διεμοιράζοντο εἰς τοὺς πολίτας καὶ ἡ ἕορτὴ ἐπεσφραγίζετο διὰ γενικῆς εὐωχίας.

Τὰ Διονύσια.— Πρὸς τιμὴν τοῦ Διονύσου, θεοῦ τῆς βλαστήσεως καὶ τοῦ οἴνου, ἐτελοῦντο τέσσαρες ἔορταί, α') **τὰ μικρὰ ἢ κατ'** ἀγροὺς **Διονύσια** β') **τὰ Λήναια**, γ') **τὰ Ἀνθεστήρια**, καὶ δ') **τὰ μεγάλα ἢ ἐν ἀστει** **Διονύσια**.

Τὰ μικρὰ ἢ κατ' **ἀγροὺς Διονύσια** ἐτελοῦντο κατὰ μῆνα Δεκέμβριον εἰς τοὺς διαφόρους δήμους τῆς Ἀττικῆς ὑπὸ τὴν ἐπιμέλειαν τῶν δημάρχων μετὰ τῆς μεγαλειτέρας εὐθυμίας καὶ διήρχουν μίαν ἡμέραν. Οἱ τελοῦντες τὴν ἔορτὴν ἀγόρται ἀλειμμένοι διὰ τρυγίας περιέτρεχον ἐφ' ἀμάξης (κῶμος ἐφ' ἀμάξῶν) καὶ ἐκ ταύτης διὰ χειρονομιῶν καὶ βωμολοχιῶν ἔσκωπτον τοὺς ἰσταμένους πέριξ. Ἐκ τούτου ἔλαβεν ἀρχὴν ἡ κωμῳδία, τὴν δοπίαν ὁ μέγας κωμικὸς Ἀριστοφάνης ὀνομάζει τρυγῳδίαν.

Τὰ Λήναια (ἐκ τοῦ ληνὸς=τὸ πατητῆρι τῶν σταφυλῶν) ἐτελοῦντο τὸν μῆνα Ἰανουάριον καὶ διήρχουν ἐπίσης μίαν ἡμέραν. Ἐπανηγυρίζοντο δὲ τὰ Λήναια διὰ πομπῆς, ἡ δοπία ἐπορεύετο εἰς τὸ Λήναιδν, ἀρχαῖον ναὸν τοῦ Διονύσου ἐγγὺς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Ἐκεῖ ἐτελεῖτο θυσία τράγου διὰ καταστρεπτικοῦ τῆς ἀμπέλου, ὅμιλος δὲ νέων μετημφιεσμένων εἰς τραγόποδας Σατύρους, ἀκολουθούμονς τοῦ Διονύσου, ἔχοροπήδων πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ θεοῦ καὶ μὲ σφραδὸν πάθος καὶ ἐν-

‘Ελληνικὴ Ιστορία. — N. Βραχνοῦ. “Εκδοσις 4'. 30—5—925 11

θνουσιασμὸν ἔφαλλον μετὰ μιμικῶν κινήσεων ἥσμά τι, τὸ δποῖον συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ ἥχου αὐλῶν. Τὸ ἥσμα τοῦτο ἐκαλεῖτο **διθύραμβος** καὶ ἀνεφέρετο εἰς τὴν γέννησιν, τὰς περιπτείας καὶ τὰ παθήματα τοῦ θεοῦ. Εἶς ἐκ τῶν χορευτῶν ἀνέβαινε ἐπὶ τῆς πλησίον τοῦ βωμοῦ τραπέζης, ἐπὶ τῆς δποίας ἔγινε θυσία τοῦ τράγου, καὶ ἀπήντα ἄδων εἰς ὅσα διχορὸς περὶ τῶν τυχῶν τοῦ θεοῦ ἔξεφρασεν. Ἐκ τούτου ἔλαβε τὴν ἀρχήν της ἡ **τραγῳδία**, ἥτις ὠνομάσθη οὕτω εἴτε ἐκ τῆς θυσίας τοῦ τράγου καὶ τῆς κατὰ ταύτην φθῆς εἴτε ἐκ τῆς μεταμφιέσεως τῶν χορευτῶν εἰς τράγους.

Τὰ Ἀνθεστήρια ἐτελοῦντο τὸν μῆνα Φεβρουάριον καὶ διήρκουν τρεῖς ἡμέρας. Τότε ἡνοίγοντο οἱ πίθοι τοῦ νέου οἴνου. Ἡ δευτέρᾳ ἡμέρᾳ τῆς ἔορτῆς ἐκαλεῖτο **χόες** καὶ κατὰ ταύτην ἔγινετο πώλησις ἀγγείων ἐξ δπτῆς γῆς. Ἡτο δὲ ἡ ἡμέρα αὕτη ἡ μεγίστη τῶν ἐτησίων ἀγορῶν τῆς Ἑλλάδος.

Τὰ μεγάλα ἡ ἐν ἄστει **Διονύσια** ἐπανηγυρίζοντο κατὰ τὸ τέλος Μαρτίου ἐν εὐθυμίᾳ καὶ μέθῃ πολλῇ. Οἱ πολῖται ἥσαν στεφανωμένοι ὅλοι μὲ κισσὸν καὶ μὲ ὅδα καὶ μὲ ἵα. Εἰς ὅλας τὰς ὁδοὺς καὶ τὰς πλατείας ἐπεκράτει ὑαρότης πολλὴ καὶ εὐθυμία ἀκατάσχετος. Ἐφερον ἐν πομπῇ ἐκ τῆς βοιωτικῆς κώμης Ἐλευθερῶν καὶ τὸ ἄγαλμα τοῦ Διονύσου ἡκολούθουν δὲ Ἀττικοὶ μείρακες μετημφιεσμένοι εἰς ἀκολούθους τοῦ Διονύσου Σειληνοὺς καὶ Σατύρους, σκώπτοντες καὶ λοιδοροῦντες ὅσους ἥθελον, διότι τὸ σκῶμμα ἐνομίζετο μέρος τῆς ἔορτῆς καὶ ἐπίστευον ὅτι ἔχαιρεν ἐπὶ τούτῳ ὁ θεός, ὅστις ἦτο φιλόγελως. Κατὰ τὴν ἔορτὴν τῶν μεγάλων Διονυσίων ἐδιδάσκοντο εἰς τὸ θέατρον νέαι τραγῳδίαι καὶ κωμῳδίαι, περὶ τῶν δπίων θὰ γίνη λόγος κατωτέρω.

Τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.—Τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια ἐτελοῦντο πρὸς τιμὴν τῆς Δήμητρος καὶ τῆς κόρης αὐτῆς Περσεφόνης καὶ τοῦ μυστηριώδους Ἰάζου (Διονύσου) καὶ διεκρίνοντο εἰς μικρὰ καὶ εἰς μεγάλα. Τὰ μεγάλα Ἐλευσίνια μυστήρια ἐωρτάζοντο κατ’ ἔτος μετὰ τὸ πέρας τοῦ θεοισμοῦ καὶ πρὸ τῆς νέας σπορᾶς ἥτοι κατὰ τὰ τέλη Αὐγούστου ἡ ἀρχὰς Σεμπεμβρίου, διήρκουν δὲ ἐννέα ἡμέρας. Οἱ μέλιλοντες νὰ μυηθοῦν τὰ μυστήρια παρεσκευάζοντο εἰς τοῦτο διὰ νηστειῶν, καθαριῶν καὶ θυσιῶν. Τὴν πρώτην ἡμέραν σινηθμοίζοντο οἱ μυηθησόμενοι (οἱ μύσται) εἰς τὰς Ἀθήνας. Τὴν δευτέραν ἡμέραν ἔγινοντο οἱ καθαριμοὶ τῶν μυστῶν εἰς τὴν θάλασσαν, πορευομένων ἐκεῖ ἐν πομπῇ. Τὰς ἔπομένας τρεῖς ἡμέρας ἔγινοντο θυσίαι καὶ εὑζαί. Τὴν

ξητην ἡμέραν ἥρχιζε τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἑορτῆς. Ἐξῆγον τότε τὸν Ἱακὸν (Διόνυσον) ἐκ τοῦ ἀστεως. Οἱ μύσται στεφανωμένοι μὲ στεφάνους μύρτων ἐπορεύοντο ἀπὸ τὸν Κεραμεικὸν διὰ τῆς ἱερᾶς ὁδοῦ εἰς τὴν Ἐλευσῖνα προπέμποντες τὸν Διόνυσον. Ἀναρίθμητον πλῆθος ἀπετέλει τὴν πομπήν, μεμυημένων καὶ ἀμυήτων πορευομένων μὲ ἄσματα καὶ μὲ φωνὰς καὶ κρατούντων δᾶδας, διότι ἡ πομπὴ ἥρχιζε περὶ τὴν ἑσπέραν. Κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Κηφισοῦ ἐλάμβανον χώραν οἱ καλούμενοι γεφυρισμοί. Σκῶπται δηλαδὴ κατελάμβανον ἐκατέρωθεν τὴν γέφυραν καὶ ἔχοντες κεκαλυμμένον τὸ πρόσωπον ἐχλεύαζον τοὺς διαβαίνοντας διὰ σκωπτικῶν καὶ δηκτικῶν στίχων. Μετὰ τετράωρον πορείαν ἡ πομπὴ ἔφθανε τὴν νύκτα εἰς Ἐλευσῖνα καὶ διενυκτέρευεν δ ὅχλος εἰς τὸν εὐδύτατον περίβολον τοῦ ναοῦ. Κατὰ τὰς ἐπομένας νύκτας οἱ μύσται παννύχιοι ἐμιοῦντο τὰ μεγάλα μυστήρια ἐτελοῦντο δηλαδὴ ἐν τῷ σκότει τῆς νυκτὸς διάφοροι τελεταί, τῶν ὅποιων τὸν τύπον δὲν γνωρίζομεν. Οἱ μυούμενοι ὕφειλον νὰ τηροῦν σιωπὴν περὶ δσων ἔβλεπον καὶ ἐδιδάσκοντο. Εἰκάζεται ὅτι ἀπεκαλύπτετο εἰς αὐτοὺς ἀμυδροτάτη προσδοκία περὶ μελλούσης ζωῆς.

73. Η τέχνη ἐν τῇ τελειότητι καὶ ἀκμῇ αὐτῆς.

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι, οἱ δόποι οἱ ἀνετάραξαν δλην τὴν Ἐλλάδα, ἐπέφερον διακοπὴν εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς τέχνης. Πολλὰ οἰκοδομήματα ἔμειναν ἀτελῆ, ἄλλα δὲ κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Ἄλλ' ἡ ἔξαρσις τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν Ἐλλήνων, ἡτις ἐπῆλθε μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους, καὶ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀνεγέρσεως τῶν καταστραφέντων μνημείων καὶ τῆς οἰκοδομῆς ἄλλων εἰς τοὺς σωτῆρας θεοὺς καὶ πρὸς καλλωπισμὸν τῶν πόλεων συνέτεινεν εἰς τὸ ν ἀναλάβῃ ἡ Ἐλλὰς μὲ νέαν δραστηριότητα τὸ καλλιτεχνικόν τῆς στάδιον καὶ ν ἀναπτύξῃ τὴν τέχνην ἐπὶ τὸ εὐνουμότερον καὶ μέγαλοπρεπέστερον. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς τελειοποίησεως καὶ ἀκμῆς τῆς τέχνης διεκρίθησαν κατ' ἔξοχὴν αἱ Ἀθῆναι, αἱ δόποι αἱ ἀπέβησαν τὸ πνευματικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῆς Ἐλλάδος καὶ ἡ ἐστία τῆς τελειοποίησεως καὶ διαδόσεως τῆς τέχνης. Περὶ τῶν μνημείων, τὰ δόποια ἀνηγέρθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὴν λοιπὴν Ἀττικὴν θὰ γίνῃ λόγος ἐν ἴδιῳ κεφαλαίῳ κατωτέρῳ. Εἰς τὴν Αἴγιναν μετὰ τοὺς Περσικοὺς πολέμους φυκοδομήθη ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς τὴν Ὁλυμπίαν ὁ ναὸς τοῦ Διός, εἰς τὴν Ἀρκαδικὴν Φιγάλειαν ὁ ναὸς τοῦ Ἐπικουρείου Ἀπόλλωνός, τὸ ἐπιφανέστα-

τον καὶ κάλλιστα διατηρούμενον μνημεῖον τῆς Ηελοποννήσου, καὶ παρὰ τὸ Ἀργος ὁ ναὸς τῆς Ἡρας.

Ἡ γλυπτικὴ.—Ἡ γλυπτικὴ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἡσκεῖτο κατ’ ἔξοχὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸ Ἀργος τὰ ἔργα δὲ τῶν δύο τούτων πόλεων ἔγιναν τὰ πρότυπα τῶν τεχνιτῶν καὶ ἄλλων ἐλληνικῶν πόλεων. Τὴν γλυπτικὴν προίγαγον εἰς τὴν ἀκροτάτην ἐντέλειαν ὁ Μύρων, ὁ Πολύκλειτος καὶ ὁ Φειδίας (καὶ οἱ τρεῖς μαθηταὶ τοῦ Ἀργείου Ἄγελάδα) καὶ διλίγον βραδύτερον τούτων ὁ Πραξιτέλης, ὁ Σκόπας καὶ ὁ Λύσιππος.

Ο Μύρων ἔξει Ἐλευθερῶν τῆς Βοιωτίας εἰργάζετο εἰς τὰς Ἀθήνας ἐκ χαλκοῦ. Ως ἄλλος Προμηθεὺς ἐνεψύχωσε τὴν ὕλην ἐμφυσήσας εἰς τὸ ἄψυχον μορφὰς πνοὴν ζῶσαν. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ ἐπιφανέστατα καὶ ἀξιοθαύμαστα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἥσαν δολιχοδρόμος Λάδας καὶ δισκοβόλος. Ο δολιχοδρόμος Λάδας νικήσας εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπανήρχετο εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐφαίνετο ἔμπνους καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων του διεκρίνετο τὸ ἐκ τοῦ δρόμου ἄσθμα. Ο δὲ Δισκοβόλος παρίστατο καθ’ ἥν στιγμὴν λαβὼν φυσικωτάτην καὶ σοφὴν θέσιν ἔρχοιπτε τὸν δίσκον.

Eἰκ. 29. Ὁ δισκοβόλος τοῦ Μύρωνος.

Ο συμμαθητὴς τού Μύρωνος Πολύκλειτος κατήγετο ἐκ Σικυώνος, εἰργάζετο δῆμος εἰς τὸ Ἀργος ἀποκλειστικῶς καὶ αὐτὸς ἐκ χαλκοῦ. Ἐν μόνον ἄγαλμα ἐποίησε κολοσσιαῖον ἐκ χρυσοῦ καὶ ἐλέφαντος, τὴν περιλάλητον Ἡραν ἐν τῷ παρὰ τὸ Ἀργος Ἡραίῳ, «βοῶπιν, αἴθριον ἔχουσαν μέτωπον καὶ μεγαλειότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐμφαίνουσσαν».

Τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Πολυκλείτου ἥσαν ἀδοιάντες ἀνδρῶν καὶ μάλιστα ἀθλητῶν. Ἐκ τούτων ἐθαυμάζοντο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διαδούμενος, ἀπαλὸς μεῖραξ περιδέων τὴν κεφαλὴν μὲ τὴν νικητήριον ταινίαν, καὶ δισκοφόρος, παῖς ἀνδρικὸς κρατῶν δόρυ, τὸ κράτιστον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ τεχνίτου, τὸ διοῖτον διὰ τὴν ἀκριβῆ πάντων τῶν μορίων συμμετρίαν πρὸς ἄλληλα ὀνομάσθη Κανῶν ἦτοι ἀκαδη-

μαϊκὴ οὕτως εἰπεῖν μορφὴ χρησιμεύουσα ὡς ὑπόδειγμα τῆς διαπλάσεως τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς καὶ μέτρον τῶν ἀναλογιῶν τοῦ σώματος. Ὁ Πολύκλειτος δὲν εἶναι ἴδανιστὴς ὅπως ὁ Φειδίας. Ὡς κύριον πρόβλημα ἔθεσεν εἰς τὸν ἑαυτόν του τὴν παράστασιν τῆς ἀνθρωπίνης μορφῆς ἐν τῇ ὑψίστῃ αὐτῆς τελειότητι καὶ ὡραιότητι, ἥθελησε δηλαδὴ νὰ πλάσῃ τὸν τέλειον τύπον τῆς ὁραιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος· πρὸς τοῦτο δὲ ἔξελεξε νεανικὰ σώματα, εἰς τὰς παλαιίστας ἥσκημένα καὶ διαμορφωμένα.

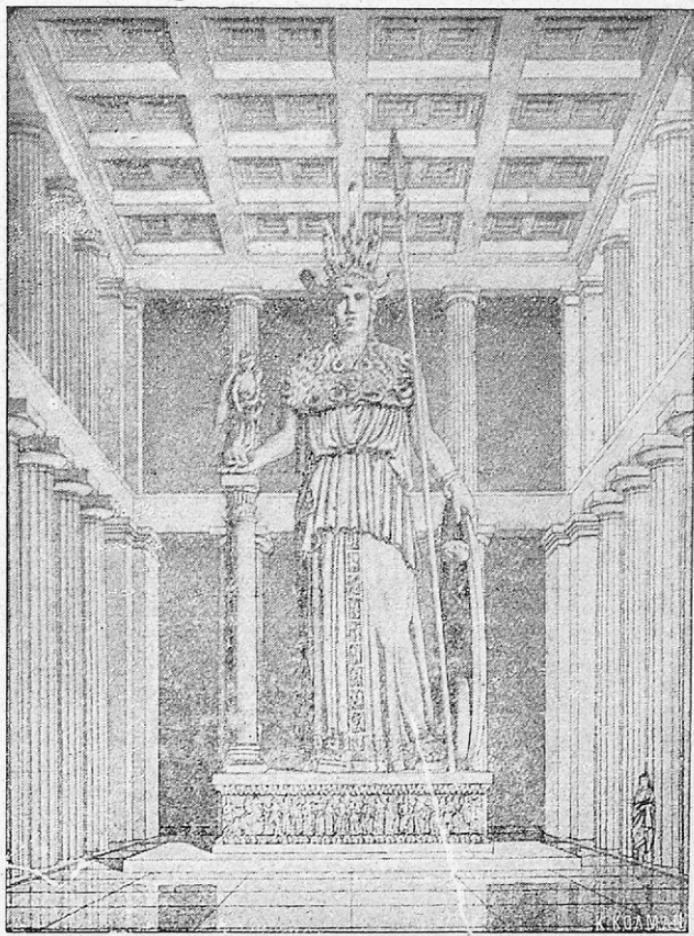
Καὶ τῶν δύο τούτων διμοτέχνων τὰ πλεονεκτήματα, τὴν παρὰ τῷ Μύρωνι ζωὴν καὶ τὸ παρὰ τῷ Πολυκλείτῳ κάλλος, συνήνωνεν ἐν ταῦτῷ ὁ Φειδίας ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις ὑπερεζήχε προσέτι ἐκείνων κατὰ τὴν δύναμιν ν̄ ἀποτυπώνῃ εἰς τὰ ἔργα του θείαν σεμνότητα καὶ μεγαλεῖον. Ἀπειρον εἶναι τὸ πλῆθος τῶν ἔργων, τὰ δυοῖα συνετελέσθησαν ὑπὸ τοῦ Φειδίου. Εἶναι ἀληθὲς διτὶ τὰ πλεῖστα δὲν ἔγιναν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ δαιμονίου καλλιτέχνου, διότι τοῦτο ἥτο φυσικῶς ἀδύνατον. Ὅλα διμος ἦσαν ἀνατεθεμένα εἰς αὐτὸν καὶ ὅλα ἔφερον τὸν τύπον τῆς μεγαλοφυΐας του. Τὰ χρυσελεφάντινα ἀγάλματα τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Παρθενῶνα τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὸ τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔργα ἀμφότερα τοῦ Φειδίου, ἐκρίνοντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ὡς τὰ κάλλιστα τῶν ἀνθρωπίνων δημιουργημάτων, καὶ ἔκαστος Ἐλλην ἐνόμιζεν ἀτύχημα τὸ ν̄ ἀποθάνῃ χωρὶς νὰ γνωρίσῃ τὰ δύο ταῦτα καλλιτεχνήματα. Πολλοὶ μετέβαινον εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἐπίτηδες διὰ νὰ ἴδουν τὸ ἔργον τοῦ Φειδίου. Ὁ μεγαλουργὸς τεχνίτης διηγώνισε τὰς εἰκόνας τῶν δύο θεῶν, τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς, ἐν θεσπεσίῳ τύπῳ, ὅστις παρέμεινεν ἀσάλευτος; καὶ ἀναλλοίωτος.

Ζωγραφική.— Μετὰ τοὺς Περσικὸς πολέμους ἡ ζωγραφικὴ ἀνῆλθεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ τελειότητα. Κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς της ἡ ζωγραφικὴ διεκρίνετο εἰς ἀρχαιοτέραν καὶ νεωτέραν. Καὶ ἡ μὲν πρώτη κύριον θέμα εἶχε τὴν ἐπικόσμησιν τῶν τοίχων τῶν ναῶν καὶ τῶν στοῶν διὰ μεγάλων παραστάσεων μυθολογικῶν καὶ ἰστορικῶν (τοιχογραφίαι) καὶ διεκρίνετο διὰ τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ αὐστηρὸν τοῦ

Εἰκ. 30. Ὁ δορυφόρος τοῦ Πολυκλείτου

περιγράμματος καὶ τὸ ἀπλοῦν καὶ ἀτελὲς τοῦ χρωματισμοῦ. Ἡ δὲ δευτέρα διεκόνετο διὰ τὸ ὕδατον καὶ χαρίειν τοῦ περιγράμματος καὶ τὸ τέλειον τοῦ χρωματισμοῦ. Τῆς ἀρχαιοτέρας μέγας ἀντιπρόσωπος εἶναι

Eἰκ. 31. Ἡ χρυσελεφαντίνη Ἀθηνᾶ τοῦ Φειδίου.

ὅ ἐκ Θάσου Πολύγνωτος, ὅστις ἥτοι ἴδανιστής παριστῶν τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα κρέίττονα ἔσειτῶν. Οὐ Πολύγνωτος ἐν νεαρῷ ἥλικιά ἦλιθεν εἴς τὰς Ἀθήνας, κατὰ παραγγελίαν δὲ τοῦ Κίμωνος, μὲ τὸν

δποιον συνεδέετο διὰ στενῆς φιλίας, ἐκόσμησε διὰ ζωγραφιῶν τὸ Θησεῖον, τὴν Ποικίλην Στοάν καὶ τὴν Πινακοθήκην τῶν Ηροπυλαίων. Ωσαύτως ἐπισημότατοι ζωγράφοι, σύγχρονοι τοῦ Πολυγνώτου, ὑπῆρξαν δὲ *Mikaw* ὁ Ἀθηναῖος, δὲ *Agiostofan*, ἀδελφὸς τοῦ Πολυγνώτου, δὲ *Agatharchos* ὁ Σάμιος καὶ δὲ *Apollodotos* ὁ Ἀθηναῖος, ὅστις πρῶτος μετεξειρίσθη καταλλήλως τὸ φῶς καὶ τὴν σκιὰν πρὸς ἀπεικόνισιν τῶν μορφῶν κατὰ τὴν φυσικὴν ἀλήθειαν· ὅθεν καὶ *σκιαγράφος* ὀνομάσθη. Περὶ τῆς νεωτέρας ζωγραφικῆς θὰ διμήνησωμεν ἀλλαχοῦ.

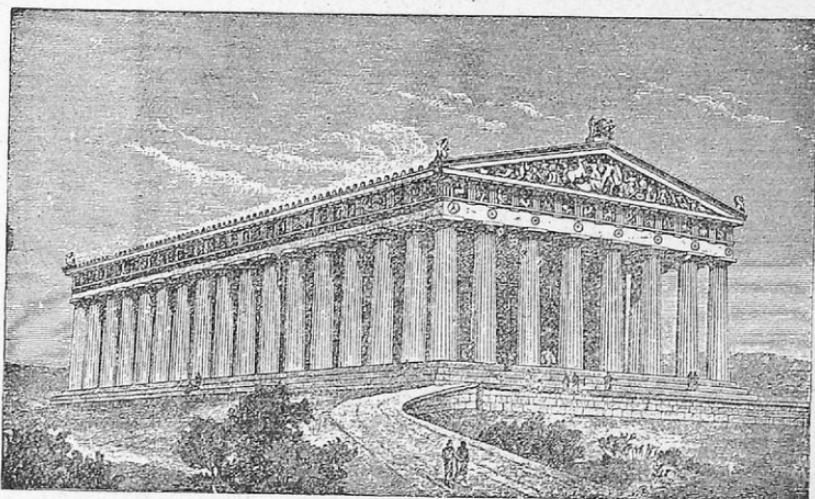
74. Τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν

Καλλωπισμὸς τῶν Ἀθηνῶν.—Αἱ Ἀθῆναι ἐπὶ Περικλέους ἀπέβησαν ἡ διανοητικὴ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐν μέρει ἡ ἡγενονίς τῶν Ἑλληνίδων πόλεων. Ἡ νίκη εἶχεν ἀνυψώσει τὸ φρόνημα τῶν πολιτῶν, διὰ δὲ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν ηὗξανεν ἡ εὐδαιμονία τῆς πόλεως καὶ ἔνεκα τῆς μεταφροδᾶς τῶν συμμαχιῶν τελῶν ἐκ τῆς Δῆλου εἰς Ἀθήνας τὸ δημόσιον ταμεῖον ἥτο πλῆρες χοημάτων.

Πανταχόθεν συνέρρεον εἰς τὴν ἔδραν ταύτην τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς πολιτικῆς ἴσχυος παντοδαποὶ ἔνοι, ἐπιζητοῦντες ἄλλοι μὲν εὐέργειαν, ἄλλοι δὲ ἐργασίαν. Συνέρρεον ποιηταὶ καὶ λογογράφοι καὶ τεχνῖται μεγαλοφυέστατοι. Εἰς δὲ τούτους ὁ δαιμόνιος πολιτευτῆς ἐγνώριζε νὰ παρέχῃ ἀσχολίαν. Τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων ἡθέλησεν ὁ Περικλῆς ν' ἀπαθανατίσῃ καὶ νὰ ἐνσαρκώσῃ ἐν τῇ ἀνεργέσει μεγαλοπρεπῶν ἀρχιτεκτονικῶν καὶ γλυπτικῶν ἔργων. Εὑρέθη δὲ καὶ ὁ ἀνήρ, ὁ δποῖος ἔγινεν τὸ κύριον δργανον τῆς ἐκπληρώσεως τῶν εὐγενῶν τούτων σκοπῶν καὶ ἡδυνήθη νὰ περιλάβῃ ἐν τῷ διανοίᾳ του δλον τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς ἐποκῆς του καὶ νὰ παράσῃ εἰς αὐτὸν σάρκα καὶ ψυχὴν διὰ τῆς σμύλης του, ὁ μέγας Φειδίας. Διὰ τῶν ἔργων δέ, τὰ δποῖα ἐπιχείρησεν ὁ Περικλῆς πρὸς καλλωπισμὸν τῶν Ἀθηνῶν δαπανῶν ἐκ τῶν συμμαχικῶν χοημάτων, ἐπληροῦτο καὶ μέγας κοινωνικὸς σκοπός, ἥτοι ἀφ' ἐνὸς μὲν προήγετο ἡ βιομηχανία καὶ ἡ τέχνη, ἀφ' ἔτερου δὲ παρείχετο πόρος ζωῆς εἰς χιλιάδας ἀνθρώπων.

Τὸ βλέμμα τοῦ Περικλέους ἐστράφη κυρίως πρὸς τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως, ὅστις πρὸ πολλοῦ ἔπαινε νὰ εἶναι φρούριον καὶ εἶχεν ἀφιερωθῆ εἰς τὴν προστάτιδα τῆς πόλεως Ἀθηνᾶν. Τὴν ἰερὰν Ἀκρόπολιν ἀπεφάσισεν δὲ Περικλῆς νὰ καταστήσῃ σεμνὴν ἔδραν τῶν θεῶν ἔγκαλλώπισμα τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀγλαῖσμα ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῇ Ἀκροπόλει λοιπὸν ὥκοδομήθησαν ἐπὶ Περικλέους τὰ ἐπιφανέστατα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης· α') ὁ **Παρθενών** (κατοικία τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς) ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου, τὸ εὐγενέστατον καὶ τελειότατον ἔργον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, διὰ τὸ διποῖον ἐδαπανήθησαν χίλια τάλαντα, ἢτοι ἕξ ἑκατομμύρια ἀττικῶν δραχμῶν. Τοῦ Παρθενῶνος ἀρχιτέκτων ἦτο ὁ Ἰκτῖνος, μετ' αὐτοῦ δὲ συνειργάζετο καὶ ὁ Καλλικράτης ὡς τέκτων. Ἡτο δὲ ὁ ναὸς οὗτος ὀκτάστυλος δωρικοῦ ὁρθομορφοῦ. Οἱ πρόναοις ἦτο περικεκλεισμένος διὰ κιγκλιδώματος, ὡς

Εἰκ. 32. Ὁ Παρθενών ὡς εἶχε τὸ πάλαι

περικλείων πολύτιμα ἀργυρᾶ ἀναθήματα καὶ σκεύη. Ὁ σηκός, εἰς τὸν ὅποιον ἤγειν ὑψηλὴ διπλῆ θύρα, εἶχε κατὰ μῆκος δύο στοίχους κιόνων, εἰς τὸ μέσον δὲ αὐτοῦ ἡκτινοβόλει τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς, ἔργον τοῦ Φειδίου. Εἰς τὸν διπισθόδομον ἦτο τὸ ταμεῖον τῆς πόλεως. Ἐξωτερικῶς ὁ ναὸς ἐκοσμεῖτο μὲν ἀπαράμιλλα ἔργα γλυπτικῆς, ὅλα σκεδὸν προερχόμενα ἐκ τοῦ ἔργαστηρίου τοῦ Φειδίου. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν δέτωμα ἀπεικονίζετο ἡ γέννησις τῆς Ἀθηνᾶς, εἰς δὲ τὸ δυτικὸν ἡ ἔρις αὐτῆς πρὸς τὸν Ποσειδῶνα περὶ κατοχῆς τῆς χώρας. Αἱ μετόπαι παριστανον κενταυρομαχίαν καὶ γιγαντομαχίαν. Τοὺς τοίχους δὲ τοῦ σηκοῦ ἔχωθεν περιέθεε ζωοφόρος ἐν συνεχεῖ ἀναγλύφῳ παραστάσει, εἰκονίζουσα τὴν πομπὴν τῶν μεγάλων Παναθηναίων· β')

τὰ Προπύλαια, τὰ δποῖα ἡσαν μεγαλοπρεπῆς εἴσοδος τῆς Ἀκροπόλεως, ἐφάμιλλα τοῦ Παρθενῶνος κατὰ τὸ κάλλος. Τὸ λαμπρὸν τοῦτο οἰκοδόμημα τοῦ ἀρχιτέκτονος Μηνησικλέους ἐκτίσθη διλόκληρον ἐκ πεντελικοῦ μαρμάρου καὶ ἐστοίχισε δύο χιλιάδας τάλαντα. Ἀριστερῷ τῷ ἀναβαίνοντι ἦτο ἡ λεγομένη **Πινακοθήη**, ἥτις ἦτο μέρος τῶν Προπυλαίων καὶ τὴν δποίαν ἦδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Κίμωνος εἶχε κο-

Εἰκ. 33. Ἐρέχθειον. Θέα ἀπὸ τῶν Προπυλαίων

σιμήσει διὰ λαμπρῶν ζωγραφιῶν δ Πολύγνωτος· γ') τὸ Ἐρέχθειον, χαριέστατον οἰκοδόμημα ιωνικοῦ ὁνθμοῦ, τὸ δποῖον ἐπερατώθη βραδύτερον ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Ἡτο δὲ καὶ τὸ Ἐρέχθειον ναὸς τῆς Πολιάδος Ἀθηνᾶς ἴδουθὲν ἐπὶ τόπου, εἰς τὸν δποῖον κατὰ τὴν παράδοσιν συνέβῃ ἡ ἔρις τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ποσειδῶνος περὶ κυριαρχίας τῆς χώρας. Εἰς τὸ Ἐρέχθειον ὑπῆρχε τὸ διπετὲς ἔόδιον τῆς θεᾶς

καὶ ἡ ἔλαία, τὴν δποίαν παραγαγοῦσα ἡ Ἀθηνᾶ ὑπερίσχυσε τοῦ ἀντιπάλου της Ποσειδῶνος. Εἰς τὸ Ἐρέχθειον ἐλατρεύετο προσέτι ὁ Ἐρεχθεύς, δστις ἐθεωρεῖτο γενάρχης τῶν Ἀθηναίων, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα Ἐρέχθειον. Τὸ λαμπρότερον τμῆμα τοῦ Ἐρεχθείου ἦτο ἡ νοτία πρόστασις, τῆς δποίας τὸ ἐπιστύλιον ὃς ἐλαφρὸν βάρος ὑποβαστάζουν ἐξ καλλίμορφοι κόραι δνομαζόμεναι **Καρυάτιδες**. Μεταξὺ Παρθενῶνος, Προπυλαίων καὶ Ἐρεχθείου ἦτο στημένον χαλκοῦ ἄγαλμα τῆς **Προμάχου Ἀθηνᾶς**. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο κατασκευασθὲν ἐπὶ Κίμωνος ὑπὸ τοῦ Φειδίου, ἦτο κολοσσαῖον· εἶχεν ὕψος 50 ποδῶν, τὸ δὲ κράνος τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἦσαν τὰ πρῶτα δρατὰ σημεῖα, διὰ τῶν δποίων ἀνεγνώριζον τὴν Ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν οἱ καταπλέοντες εἰς τὸν Πειραιᾶ ἐκ τοῦ Σούνιου. Ἐπὶ Περικλέους δσιαύτως ἴδρυθη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ ὁ κομφότατος ναΐσκος τῆς **Ἀθηνᾶς Νίκης**, τῆς ἐπονομαζομένης **Ἀπτέρου**. Καὶ πλήθησεν ἄλλων ίερῶν, καὶ βωμῶν καὶ ἀναθημάτων καὶ ἀγαλμάτων συνεπλήρωνεν τὸ ἀφθιτον μεγαλεῖον τοῦ μεγάλου ἐκείνου οὗροῦ τῆς τέχνης.

Καὶ ἐξω τῆς Ἀκρόπολεως κατεσκευάσθησαν ἐπὶ Περικλέους πολλὰ ἀρχιτεκτονικὰ ἔργα πρὸς καλλωπισμὸν τῆς πόλεως, οἷον τὸ Ὁδεῖον πλησίον τοῦ Διαυνσιακοῦ θεάτρου, μέγα κυκλοτερὲς οἰκοδόμημα διὰ τοὺς μουσικοὺς ἀγῶνας κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Παναθηναίων. Τὸ σχῆμα τοῦ Ὁδείου ὑπεμίμησκεν εἰς τὸν Ἀθηναίους τὴν σκηνήν, τὴν δποίαν εἶχε στίσει ἐν Ἀθήναις ὁ Ἐρέχθης.

Ἡ καλλιτεχνικὴ αὕτη ζωὴ δὲν περιωρίζετο μόνον ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν, ἀλλὰ διεχέετο καὶ ὅλην τὴν Ἀττικήν. Ἐπὶ Περικλέους φοιδομήθη εἰς τὸ Σούνιον ὁ ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, δστις ἐνεμίζετο μέχρι πρὸ τινων ὃς ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς, καὶ ὁ μέγας ναὸς τῆς Δήμητρος καὶ τῆς Κόροης εἰς τὴν Ἐλευσῖνα, καὶ ὁ περικαλλῆς ναὸς τῆς Νεμέσεως εἰς τὴν Ράμνουντα, δῆμον δχι μακρὰν τοῦ Μάραθνος.

Τὸ ἐπίνειον τῶν Ἀθηνῶν, ὁ Πειραιεύς, εἰς τὸν δποῖον συνεκεντροῦτο ὅλη ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ κίνησις τῆς Ἀττικῆς, προσέλαβεν ἐπὶ Περικλέους νέαν ὅψιν. Ο περίφημος ἐκ Μιλήτου ἀρχιτέκτων Ἰππόδαμος ἐρρυμοτόμησεν αὐτὸν δι’ εὐθυγράμμων ὅδῶν καὶ ἐκόσμησε διὰ μεγάλων πλατειῶν, διὰ στοῶν, δι’ ἐμπορικῶν ἀποθηκῶν καὶ δι’ ἀγορᾶς εἰς τὸ κέντρον, ἥτις ἐκάλεετο **Ιπποδάμεια**.

57. Ὁ πνευματικὸς βίος.—Χρυσός αἰῶν τῶν Ἀθηνῶν.

Τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ Ε΄ αἰῶνος ἀποτελεῖ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τὸ ὑπέροχον σημεῖον τῆς λαμπρότητος τῶν

ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ μάλιστα τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ ἐποχὴ τοῦ Περικλέους δικαίως ὀνομάσθη «*χρυσοῦς αἰώνων τῶν Ἀθηνῶν*», αἱ δὲ Ἀθῆναι «*μητρόπολις τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν καὶ παιδευσις τῆς Ἑλλάδος*». Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν αἱ τέχναι, ὡς εἴδομεν, ἔφθασαν εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν. Ὡσαύτως εἰς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν ἔφθασαν καὶ τὰ γοράμματα καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Ἡ τραγῳδία καὶ ἡ κωμῳδία τότε ἔφθασαν εἰς τὸ κατακόρυφον διὰ τῶν τριῶν μεγάλων τραγικῶν ποιητῶν Αἰσχύλου, Σοφοκλέους καὶ Εὐριπίδου καὶ τοῦ κρατίστου τῶν κωμικῶν Ἀριστοφάνους. Ἡ ἵστοριογραφία τότε ἐτέλειωποιήθη διὰ τοῦ μεγίστου ἱστορικοῦ Θουκυδίδου. Τότε ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία ἀνήχθη εἰς τὴν ὑψίστην τελειότητα καὶ ἔξυψώθη εἰς τὸ ἔνιατον τῆς θεότητος δ Σωκράτης. Τότε ἥρχισε νῦν ἀναπτύσσεται σπουδαίως ἡ δητορική, ἥτις εἶναι κυρίως γέννημα τῶν δημοκρατικῶν καὶ φιλέλευθρῶν ἐν γένει πολιτευμάτων. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὅλαι αἱ πόλεις τῆς Ἑλλάδος ἔβριθνον θεάτρων, γυμναστηρίων, ἀγορῶν, ναῶν καὶ ἐν γένει παντάχοῦ ὑπῆρχε ζωὴ καὶ σφραγίς καὶ δρᾶσις ἐθνική, καὶ δημοσία καὶ ἴδιωτική. Καθ' ὅλου εἰπεῖν δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν ἄλλῃ ἐποχῇ, κατὰ τὴν δροῖαν δ ἀνθρώπινος νοῦς ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον τῆς σκέψεως καὶ τῆς δράσεως, ὅσον τὰ δλίγα ἔκεινα ἔτη τῆς ὑψίστης ἀκμῆς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἀπαντάχοῦ Ἑλληνικῶν πόλεων.

Κατωτέρω κάμνομεν βραχὺν λόγον περὶ ἐνὸς ἐκάστου τῶν εἰδῶν τοῦ γραπτοῦ λόγου κατὰ τὴν περύοδον ταύτην.

Ἡ ποίησις. — Ὁπως καὶ εἰς τὴν σελ. 87 εἴπομεν, μόλις ἥρχισε νῦν σβύνῃ τὸ ἔπος, ταῦτοχρόνως ἀνεφάνη νέον εἶδος ποιήσεως, τὸ λυρικόν, τὸ δροῖον πληροῦ μίαν διλόκληρον περιόδον. Ὁταν δὲ καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις διήνυσε τὸ στάδιον τῆς ἀναπτύξεώς της, ἐμοιρώθη τὸ δρᾶμα τὸ τελειότατον εἶδος τῆς ποιήσεως. Τὸ δρᾶμα εἶναι ἔργον καὶ κτῆμα τῆς Ἑλληνικῆς εὐφυΐας καὶ κατ' ἔξοχὴν μιᾶς πόλεως, τῆς πόλεως τοῦ Περικλέους, ἐπὶ τοῦ δροίου ἡ δραματικὴ ποίησις ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς τελειότητος.

Τὸ δρᾶμα δὲν εἶναι ποίησις πρωτότυπος, ὅπως τὸ ἔπος καὶ ἡ λυρικὴ ποίησις, ἀλλ' εἶναι προϊὸν τεχνικόν, προέλθὸν ἐκ τῆς ἀρμονικῆς ἐνώσεως τῆς ἐπικῆς καὶ τῆς λυρικῆς ποιήσεως. Συνδέεται δὲ τὸ δρᾶμα στενῶς μὲ τὴν λατρείαν τοῦ Διονύσου καὶ διαιρεῖται εἰς δύο εἰδη, τὴν τραγῳδίαν καὶ τὴν κωμῳδίαν.

Η τραγῳδία.— Ή τραγῳδία ἐγεννήθη, ώς προείπομεν (σελ. 162) ἐκ τοῦ διθυράμβου, τὸν δόποιον χορὸς μετημφιεσμένων εἰς τραγόποδας Σατύρους ἔψαλλε πέριξ τοῦ βωμοῦ τοῦ Διονύσου κατὰ τὴν ἕορτὴν τῶν Ληναίων. Εἶς ἐκ τῶν χορευτῶν ἀνέβαινεν ἐπὶ τυνος παρὰ τὸν βωμὸν τραπέζης καὶ ἀπήντα ἄδων εἰς ὅσα διορθώνει τὸν παθημάτων τοῦ θεοῦ ἔξεφρασεν. Οὐ χορεύτης οὔτος ἐκαλεῖτο ἔξαρχων τὸν διθύραμβον. Βαθμηδὸν τὰ ἄσματα ταῦτα τοῦ χοροῦ καὶ αἱ ἀπαντήσεις τοῦ ἔξαρχοντος ἐγίνοντο κανονικώτεραι, οὕτω δὲ ἐμορφώθησαν δραματικαὶ σκηναί, αἱ δόποιαι ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα ἵχνη πρᾶξεως φερομένης εἰς τὸ τέλος. Πρῶτος δὲ Ἀθηναῖος Θέσπις εἰσήγαγε ἴδιον πρόσωπον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν χορόν, τὸν ὑποκριτὴν (ἐκ τοῦ ἀποκρίνεσθαι = ἀποκρίνεσθαι), διόποιος ἀπεκρίνετο εἰς τοὺς χορευτὰς μὲν στίχους ὅχι ἀδομένους πλέον, οὕτω δὲ ἔδωκεν ἀνάπτυξιν εἰς διάλογον ἔμμετρον καὶ σεμνὸν μεταξὺ τοῦ ὑποκριτοῦ καὶ τῶν χορευτῶν. Καὶ κατ’ ἀρχὰς μὲν διάλογος περιεστρέφετο περὶ τοὺς διονυσιακοὺς μύθους, ἔπειτα δὲ περὶ τὰς τύχας διαφόρων ἡρώων. Τότε καὶ διορθώνει τὸν πρόσωπον ὑποκριτῆν, τοῦ Σοφοκλέους, διστις εἰσήγαγε καὶ τρίτον ὑποκριτήν, καὶ τοῦ Εὐριπίδου. Ἐδιδάσκοντο δὲ αἱ νέαι τραγῳδίαι κατὰ τὰ μεγάλα Διονύσια.

Η κωμῳδία.— Ή κωμῳδία ἐγεννήθη ἐκ τῆς εὐθύμου καὶ φαιδρᾶς ἕορτῆς τῶν κατ’ ἀγροὺς Διονυσίων (ἴδε σελ. 161). Πρῶτος διεμόρφωσε τεχνικῶς τὴν κωμῳδίαν δὲ ἐν Σικελίᾳ Ἐπίχαρμος, ἐβελτίωσαν δὲ αὐτὴν οἱ Ἀθηναῖοι Κρατῖνος, Εὔπολις καὶ ἄλλοι. Η κωμῳδία ἥκμασεν, δταν ἡ δημοκρατία ἔξεπεσεν εἰς ἀκόλαστον δημαγωγίαν, δημοκόποι δὲ ὁήτορες συνετάρασσον τὴν πολιτείαν, καὶ τὰ πολιτικὰ πάθη ἀπέπτυσαν πάντα χαλινόν. Τότε ἡ ἀπειρούστος ἐλευθερία τοῦ λόγου ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς ποιητὰς νὰ σκώπτουν ἀμειλίκτως καὶ νὰ ἐμπαῖζουν δηκτικώτατα ὅχι μόνον τοὺς ἴδιώτας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀρχοντας τῆς πόλεως. Ἀντεπροσώπευεν οὔτως εἰπεῖν ἡ κωμῳδία τὴν δημοσίαν γνώμην ἐκτελοῦσα τὸ ἔογον, τὸ δόποιον ἐκτελεῖ σήμερον ἡ δημοσιογραφία. Ολούς τοὺς κωμικοὺς ὑπερέβαλεν δὲ Ἀθηναῖος Ἀριστοφάνης.

Η ἴστορία.— Η ἴστορία εἶναι τὸ ἀρχαιότερον εἶδος τοῦ πεζοῦ λόγου. Πρῶτοι οἱ Ἰωνες ἀπὸ τοῦ θεοῦ αἰῶνος ἡρχισαν νὰ γράφουν ἐν

πεζῷ λόγῳ καὶ κατὰ χρονολογικήν τάξιν διαφόρους κατὰ τόπους παραδόσεις χωρίς νὰ κάμινουν καμμίαν διάκρισιν τοῦ ἀληθοῦς καὶ τοῦ φευδοῦς. Τῆς ἀληθοῦς ἴστορίας πατήρ ἔγινεν δὲ Ὡρόδοτος δὲ Ἀλικαρνασσεύς. Οὗτος περιῆλθεν δῆλα τὰ τότε γνωστὰ ἔθνη τῆς Ἀσίας, Ἀφρικῆς καὶ Εὐρώπης καὶ συνέλεξε παντοίαν ἴστορικὴν ὑλὴν, ἐλθὼν δὲ ἔπειτα εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγκατεστάθη ἐν αὐταῖς καὶ συνέγραψε τὴν ἴστορίαν του. Κύριον θέμα τῆς ἴστορίας τοῦ Ἡροδότου εἶναι οἱ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Περσῶν (οἱ Περσικοὶ καλούμενοι πόλεμοι). Παρενέβαλεν δῆμος δὲ συγγραφεὺς καταλλήλως καὶ τὴν παλαιοτέραν ἴστορίαν τῶν ἀνατολικῶν ἔθνων καὶ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἡρόδοτος ἔγραψε διὰ τὸν λαὸν μετὰ μεγάλης εἰλικρινείας καὶ ἀπλότητος. Σποπὸς δὲ τοῦ συγγράμματός του εἶναι νὰ δεῖξῃ πῶς ἡ ἐμφωνή τάξις, ἡ σύνεσις, ἡ εὐφυΐα καὶ ἡ αὐτάρκεια τῶν Ἑλλήνων ἐνίκησε τὸ δουλικὸν φρόνημα, τὸ ἀτακτὸν πλῆθος καὶ τὴν κενόδοξον πομπὴν τῆς Ἀνατολῆς.

Τὴν τελειοτάτην δῆμον ἀνάπτυξιν ἔλαβεν ἡ ἴστορία διὰ τοῦ Ἀθηναίου Θουκυδίδου, δστις δικαίως θεωρεῖται δὲ μέγιστος τῶν ἴστορικῶν τοῦ κόσμου. Οἱ Θουκυδίδης συνέγραψε τὴν ἴστορίαν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου μετὰ τοσαύτης ἀληθείας καὶ ἀκριβείας, οἵα δὲν ἀπαντᾶ εἰς οὐδένα ἄλλον ἴστορικὸν συγγραφέα οὔτε τοῦ ἀρχαίου οὔτε τοῦ νεωτέρου κόσμου. Οἱ Θουκυδίδης διδάσκει νὰ ποιῆται τις περὶ πολλοῦ τὴν εὑδοξίαν καὶ τὴν ἐλευθερίαν, περὶ πλείονος τὴν πατρίδα καὶ περὶ πλείστου τὴν ἀλήθειαν.

76. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἐπὶ Περικλέους.—Τὸ περὶ ἐνώσεως πάντων τῶν Ἑλλήνων βούλευμα τοῦ Περικλέους.—Προσίμια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους τὸ ἥμισυ σχεδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶχεν ἐνωθῆ ὑπὸ τὸ κράτος τῶν Ἀθηναίων. Αἱ Ἀθῆναι ἐκυριάρχουν μυριάδων πόλεων, τῶν δποίων δὲν δυνάμεθα νὰ δρίσωμεν ἀκριβῶς τὸν ἀριθμόν. Τὸ ἀθηναϊκὸν κράτος ἔξετείνετο ἀπὸ τῆς νοτίου Ἰταλίας μέχρι τῶν μυχῶν τοῦ Πόντου καὶ ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Θρακῆς μέχρι τῆς Παμφυλίας. Ἡτο δὲ κράτος κύριός θαλάσσιον. Ἐκπληξίς τῷ δρῦτι καταλαμβάνει τὸν ἄνθρωπον, δταν ἀναλογισθῇ δτι ἐδέσποζε τοσούτων χωρῶν ἡ μικρὰ καὶ ἀγονος Ἀττική, τῆς δποίας οἱ κάτοικοι κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα, ὡς προείπομεν, ἀνήρχοντο εἰς 600 χιλιάδας καὶ ἐκ τούτων πάλιν μόνον 140 χιλιάδες ἦσαν πολῖται Ἀθηναῖοι, οἱ δὲ

λοιποὶ ἡσαν δοῦλοι καὶ μέτοικοι. Αἱ ἐκ τῶν συμμάχων πρόσοδοι ἀνήγοντο ἐπὶ Περικλέους εἰς 600 τάλαντα. Πλὴν τούτων ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν εἰσέπραττε καὶ ἄλλα 400 τάλαντα ἐκ τῶν λιμενικῶν καὶ ἄλλων φόρων (ιδ. σελ. 152). Ἐναυλόχουν εἰς τοὺς νεωσοίκους καὶ εἰς τὸ ὕπαιθρον ἦ ἔκινοῦντο 300 πολεμικαὶ τρίμορεις καὶ ἐπὶ πλέον ὑπῆρχε πλῆθος ἐμπορικῶν πλοίων. Οἱ λιμένες τοῦ Πειραιῶς ἡσαν τὰ κυριώτερα κέντρα τοῦ παγκοσμίου ἐμπορίου. Τὰ ταμεῖα τῆς πόλεως ἡσαν ὑπερoplήρωη χρημάτων. Ἐδαπανήθησαν ἑκατομμύρια δλόκληρα διὰ τὸν καλλωπισμὸν τῆς πόλεως καὶ διὰ τὰς παρουσιασθείσας κατόπιν ἀνάγκας. Καὶ διος τῷ 431 ὑπῆρχον εἰς τὰ ταμεῖα ἔξι χιλιάδες τάλαντα ἀποθεματικὸν κεφάλαιον ἥτοι 1300 περίπου ἑκατομμύρια σημερινῶν χρυσῶν δραχμῶν, τοῦθ' ὅπερ μαρτυρεῖ εὐγλώττως τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀθηναϊκοῦ κράτους.

Οἱ Περικλῆς διενοήθη νὰ συγκαλέσῃ εἰς τὰς Ἀθήνας πανελλήνιον συνέδριον, προπαρασκευάζων τοιουτορόπως τὴν συμμαχίαν σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐπειμψε λοιπὸν εἴκοσιν ἐπισήμους ἄνδρας διὰ νὰ καλέσουν τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο, τοῦ δποίου σκοπὸς ἔμελλε νὰ εἶναι ἡ σύσκεψις τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων περὶ τῶν ίερῶν, ὅσα κατέκαυσαν οἱ βάρβαροι, περὶ ἐκπληρώσεως τῶν εὐχῶν, τὰς δποίας ἔταξαν εἰς τοὺς θεούς, ὅταν ἐπολέμουν πρὸς τοὺς βαρβάρους, καὶ περὶ τοῦ πῶς νὰ δύνανται οἱ Ἑλληνες νὰ πλέουν ἀσφαλῶς τὰς θαλάσσας καὶ νὰ ζοῦν ἐν εἰονήνῃ. Ἄλλὰ τὸ μεγαλεπήβολον τοῦτο σχέδιον τοῦ ἀνδρὸς ἐματαιώθη ἐνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῶν Λακεδαιμονίων καὶ λοιπῶν Πελοποννησίων. Καὶ ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περικλέους τὸ μέγα κράτος τῶν Ἀθηνῶν ἤρχισε νὰ καταρρέει.

Τῷ 451 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κίμωνος εἶχε συνομολογήθη πενταετής ἀνακωχὴ μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης. Ἄλλ. ὅταν ἔλληξεν ἡ ἀνακωχὴ αὕτη, ἀπεστάτησεν ἡ Εύβοια. Ἐνῷ δὲ δ Περικλῆς μετὰ στρατοῦ ἐπῆλθεν ἐναντίον αὐτῆς, εὐθὺς ἀνηγγέλθη ὅτι ἀπεστάτησαν καὶ τὰ Μέγαρα καὶ ὅτι στρατὸς πελοποννησιακὸς ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σπάρτης Πλειστοάνακτα εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀττικήν. Οἱ Περικλῆς ἀποβλέψας εἰς τὸν μεγαλείτερον κίνδυνον ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς Εύβοιάς καὶ διὰ δωροδοκίας ἔπεισε τὸν Πλειστοάνακτα ν^ο ἀποχωρήσῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς. Μετὰ ταῦτα ἐπανέλαβε τὴν ἐκστρατείαν του κατὰ τῆς Εύβοιάς καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν δλοσχεοῶς. Οἱ Σπαρτιᾶται ἀγανακτήσαντες διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ Πλειστοάνακτος ἥτοι μάζοντο νὰ ἐπέλθουν καὶ πάλιν ἐναντίον τῆς Ἀττικῆς.

Αλλά δὲ Περικλῆς, φρονῶν ὅτι αἱ Ἀθῆναι εἶχον ἀνάγκην ἡσυχίας, ἔστω καὶ μὲ βαρείας θυσίας, κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν καὶ κατώρθωσε νὰ συνομολογηθοῦν τῷ 445 τριακονταετεῖς σπονδαῖ, καθ' ἃς οἱ Ἀθηναῖοι κατέλιπον τὰς ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις καὶ συνήγνεσαν, ἵνα οἱ Μεγαρεῖς προσέλθουν εἰς τὴν συμμαχίαν τῆς Σπάρτης.

Αλλὰ μετ' ὀλίγον δὲ Περικλῆς θέλων νὰ τιμωρήσῃ τοὺς Μεγαρεῖς, τῶν ὁποίων ἡ ἀποστασία μεγάλως ἔβλαψε τὰς Ἀθήνας, εἰσήγαγε ψήφισμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἀπεκλείοντο οἱ Μεγαρεῖς ἀπὸ ὅλους τοὺς λιμένας τοῦ κράτους τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἀπὸ τὴν ἀγορὰν τῆς Ἀττικῆς. Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἦτο καταστρεπτικότατον διὰ τοὺς Μεγαρεῖς, διότι κατεδίκαζεν αὐτοὺς εἰς ἐμπορικὴν ἀπραξίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΕΝΕΚΑ ΤΩΝ ΕΜΦΥΛΙΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ.—
ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

77. Αἵτια καὶ ἀφερμαὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Αἱ τριακονταετεῖς σπονδαί, αἱ δόποιαι εἶχον συνομολογηθῆ μεταξὺ Ἀθηναίων καὶ Σπαρτιατῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διαρκέσουν ἐπὶ πολὺ. Οἱ Σπαρτιάται ἔβλεπον μὲ ζηλοτυπίαν καὶ φθόνον τὴν αὐξησιν τῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἔζήτουν κατάληγον στιγμὴν νὰ περιορίσουν αὐτήν. Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἐφέροντο πρὸς τοὺς συμμάχους των ὡς ἵσοι πρὸς ἵσους, ἀλλὰ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἡγεμονίαν εἶχον μεταβάλει εἰς αὐθιδίετον δεσποτείαν. Ως ἐκ τούτου πικρὰ παράπονα ἤκουόντο κατὰ τῶν Ἀθηναίων ἐκ μέρους τῶν συμμάχων. Ἐνῷ δὲ τοιαύτῃ ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων, μικρὸς σπινθήρ ἥρκει νὰ ἀνάψῃ τὴν φλόγα τοῦ πολέμου. Καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ συμβῇ τοῦτο. Μετ' ὀλίγον ἔξεροάγη δὲ μέγας Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις διαρκέσας εἴκοσι καὶ ἔπτα ἔτη (431—404) διήρεσε ὅλους τοὺς Ἑλληνας εἰς δύο ἀντίταλα στρατόπεδα καὶ ὠδήγησε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν ὅλεθρον καὶ τὴν καταστροφήν.

Αφορμαὶ εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ὑπῆρξαν α') ἡ μεταξὺ Κορύνθου καὶ Κερκύρας ἔρις ἐνεκα τῆς Ἐπιδάμνου, καὶ β') ἡ ἀποστασία τῆς Ποτειδαίας ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν.

α.). Εἰς τὴν Ἐπιδάμνον, σημερινὸν Δυρράχιον, ἦτις ἦτο ἀποικία τῶν Κερκυραίων εἰς τὰ παράλια τῆς Ιλλυρίας ἔξεροάγη στάσις μεταξὺ

ἀριστοκρατικῶν καὶ δημοκρατικῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ ὑπερισχύσαντες ἔξεδίωχαν τοὺς ἀριστοκρατικούς, οὗτοὶ δὲ ἐνωθέντες μὲ τοὺς βαρβάρους γείτονας ἐλήστευον τοὺς μείναντας ἐν τῇ πόλει. Οἱ δημοκρατικοὶ πιεζόμενοι ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Κερκύρας. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη ἡρ-
νήθη νὰ παράσχῃ βοήθειαν, κατέφυγον εἰς τὴν Κόρινθον, ἐκ τῆς δροὶς
ἥτο δ ὥοικιστης τῆς Ἐπιδάμνου. Οἱ Κορίνθιοι προθύμως ἐπεμψαν βοή-
θειαν εἰς τοὺς Ἐπιδαμνίους. Ἀλλ᾽ ἡ ἀνάμιξις αὕτη τῶν Κορινθίων εἰς
τὰ πράγματα τῆς Ἐπιδάμνου παρώργισε τοὺς Κερκυραίους. Ἐκ τού-
του δὲ προέκυψε πόλεμος μεταξὺ Κερκυραίων καὶ Κορινθίων. Εἰς τὸν
πόλεμον τοῦτον ἔλαβον μέρος καὶ οἱ Ἀθηναῖοι ὑπὲρ τῶν Κερκυραίων
κατὰ παράβασιν τῶν ὑφισταμένων συνθηκῶν. Οἱ Κορίνθιοι ἐνικήθη-
σαν καὶ ἡ Ἐπίδαμνος πολιορκισθεῖσα ἦναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς
Κερκυραίους τῷ 434.

β'.) Οἱ Κορίνθιοι ἐκδικούμενοι τοὺς Ἀθηναίους ἐκίνησαν εἰς ἀπο-
στασίαν τὴν Ποτείδαιαν, ἥτις ἦτο μὲν ἀποικία τῶν Κορινθίων εἰς τὴν
Χαλκιδικὴν Χερσόνησον ἐπὶ τοῦ ἴσθμου τῆς Παλλήνης, ἀλλὰ σύμμαχος
τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὴν ἀποστασίαν τῆς Πο-
τείδαιας, ἐπεμψαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐποιιόρκησαν αὐτὴν κατὰ
ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.— Τότε οἱ Κορίνθιοι ἐπεμψαν πρέσβεις εἰς
τὴν Σπάρτην καὶ κατηγόρουν τοὺς Ἀθηναίους ὅτι ἔλυσαν τὰς τρια-
κονταετεῖς σπονδάς. Κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Κορινθίων συνεκλήθη εἰς
Σπάρτην συνέδριον ἐξ ἀντιπροσώπων τῆς δωρικῆς συμμαχίας, ἥ δὲ
πλειονοψήφια αὐτοῦ ἐκηρούχθη ὑπὲρ τοῦ πολέμου κατὰ τῶν Ἀθηναίων.

Οἱ Σπαρτιάται, ἵνα κερδίσουν χρόνον εἰς προετοιμασίας, ἐπεμψαν εἰς
τὰς Ἀθήνας τρεῖς πρεσβείας. Διὰ τῆς πρώτης ἀπῆτουν, ἵνα ἐκδιώξουν
οἱ Ἀθηναῖοι τὸ **Κυλώνειον ἄγος**, ἥτοι δόλους τοὺς ἐκ τοῦ οἴκου τῶν
Ἀλκμεωνιδῶν καταγομένους, μεταξὺ τῶν ὅποιων ἦτο καὶ ὁ Περικλῆς.
Διὰ τῆς δευτέρας ἀπῆτουν τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ποτείδαιας καὶ
τὴν κατάργησιν τοῦ μεγαρικοῦ ψηφίσματος. Διὰ δὲ τῆς τρίτης ἀπῆτουν
ν ἀφήσουν οἱ Ἀθηναῖοι αὐτονόμους πάσας τὰς συμμάχους αὐτῶν πό-
λεις. Ἀλλ᾽ οἱ Ἀθηναῖοι πάσας τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας ἀπέρριψαν κατὰ
προτροπὴν τοῦ Περικλέους, μεθ' ὃ ἥρχισεν ὁ πόλεμος.

78. **Πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου.—Δεκαετής ἡ Ἀρχι-
δάμειος πόλεμος (431 — 421).**

**Πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ πολέμου.—Δοιμὸς ἐν Ἀθήναις
— Θάνατος τοῦ Περικλέους.**— Περὶ τὰ μέσα Μαΐου 431 οἱ Σπαρ-

τιάται καὶ οἱ σύμμαχοι, ἐν ὅλῳ ἔξήκοντα χιλιάδες, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ βασιλέως τῆς Σπάρτης Ἀρχιδάμου εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἥρχισαν νὰ δενδροτομοῦν καὶ νὰ ἐρημώνουν αὐτήν. Οἱ κάτοικοι τῶν ἀγρῶν κατὰ συμβούλην τοῦ Περικλέους μετέφεραν ὅλα τὰ κινητά των πράγματα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἤλθον καὶ κατώκησαν ἐντὸς τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀρχίδαμος κατέστρεψε τὴν Ἀττικήν, δι Περικλῆς ἔπειψε στόλον εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου καὶ κατέστρεψεν αὐτά. Τούτου ἔνεκα καὶ ἐπειδὴ ἐτελείωσαν καὶ αἱ τροφαί, οἱ Πελοποννήσιοι ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ δεύτερον ἔτος (430) ὁ Ἀρχίδαμος εἰσέβαλε καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἡρήμωνεν αὐτήν, δι δὲ Περικλῆς ἔπλευσε μὲ στόλον καὶ ἐλειηλάτει τὴν Ἐπίδαυρον καὶ ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλὰ τότε ἔνέσκηψεν εἰς τὰς Ἀθήνας φοβερὸς λοιμός, ἔνεκα δὲ αὐτοῦ ὁ Ἀρχίδαμος ἔσπευσε νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀττικῆς μείνας ἐν αὐτῇ τεσσαράκοντα μόνον ἡμέρας. Οἱ λοιμὸς οὗτος ἐλέγετο διτὶ ἤλθεν ἐξ Αἰθιοπίας, τῆς κειμένης πέραν τῆς Αἰγύπτου, μετεδόθη δὲ ἐκ τυνος ἐμπορικοῦ πλοίου. Τὴν φθοροποιὸν ταύτην νόσον ἐπῆγένεσεν δι ὑπερβολικὸς καύσων, αἱ ἐκ τοῦ πολέμου ταλαιπωρίαι καὶ ἡ συσσώρευσις πολλοῦ πλήθους ἀνθρώπων, διαιτωμένων εἰς στενὸν χῶρον καὶ εἰς πνιγηρὰς καλύβας. Διήρκεσε δὲ ὁ λοιμὸς ἐπὶ τρία ἔτη καὶ ἐπροξένησε ἀφαντάστους καταστροφάς.

Ἐπειδὴ δι λοιμὸς ἔνέσκηψε καὶ εἰς τὰ πλοῖα, δι Περικλῆς ἡ ναυγκάσθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Ἀθήνας. Τότε οἱ Ἀθηναῖοι δισφοροῦντες ἐκάκιζον τὸν Περικλέα ὡς αἴτιον τῶν συμφορῶν. Ἔπανσαν αὐτὸν ἀπὸ τῆς στρατηγίας καὶ τὸν κατεδίκασαν εἰς δέκα πέντε τάλαντων πρόστιμον. Ἐπειδὴ δι Περικλῆς δὲν ἦδύνατο νὰ πληρώσῃ τὸ πρόστιμον, ὡς διφειλέτης τοῦ δημοσίου ἐστερήθη τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπέστη πάσης δημοσίας ὑπηρεσίας. Ἄλλὰ καὶ ἴδιωτεύοντα ἐπληξεν αὐτὸν μεγάλη συμφορά. Οἱ λοιμὸς ἀφήρωσε τοὺς πλείστους ἐκ τῶν συγγενῶν του καὶ τῶν πιστῶν φίλων. Ἄλλὰ καὶ εἰς τὴν δεινὴν αὐτὴν συμφορὰν ἔμεινεν ἥρεμος καὶ ἀπαθῆς καὶ διετήρησεν ὅλον τὸ μεγαλεῖον τῆς ψυχῆς του.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Περικλέους ἐπεχείρησαν νὰ διοικήσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ἀμέσως κατεδείχθη ἡ ἀνικανότης αὐτῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ἀθηναῖοι ἀποκατέστησαν μετ' ὀλίγον τὸν Περικλέα εἰς τὰ πολιτικά του δικαιωμάτα, ἔξελεξαν αὐτὸν στρατηγὸν καὶ τοῦ ἀνέθεσαν ἐκ νέου πᾶσαν τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἄλλη ἡ κυβέρνησις τοῦ Περικλέους δὲν ἦτο δποία

‘Ελληνικὴ Ιστορία.—N. Βραχνοῦ. “Εκδοσις Δ”. 1—6—925 12

ἥτο πρότερον. Ἡ δύναμις αὐτοῦ ἐσαλεύθη καὶ τὰ νεῦρα τοῦ βίου του προσεβλήθησαν. Τέλος προσβληθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ ἀπέθανε τὸ φυινόπωρον τοῦ 429.

Οὐ θάνατος τοῦ Περικλέους ὑπῆρξε μέγα καὶ ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα διὰ τὰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε ἡ διοίκησις τῆς πόλεως παρεδόθη εἰς χειρας φαύλων καὶ ἀσυνειδήτων δημαγωγῶν, οἷος ἦτο ὁ Κλέων, οἵτινες ἀντὶ νὰ συγκρατοῦν τὸ πλῆθος, δπως ἔκαμνεν ὁ Περικλῆς, τούναντίον ἔξηπτον τὰ πάθη αὐτοῦ καὶ τὸ ἔξωθουν εἰς πράξεις ἐπιβλαβεῖς καὶ ἐπικινδύνους.

Ἀλωσις τῶν Πλαταιῶν.— Ἀποστασία τῆς Λέσβου.— Τὸ τρίτον ἔτος τοῦ πολέμου οἱ Λακεδαιμόνιοι φοβούμενοι τὸν λοιμὸν δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν, ἀλλ᾽ ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Ἀρχιδαμὸν ἐναντίον τῶν Πλαταιῶν καὶ μετὰ μακράν πολιορκίαν ἐκυρίευσαν αὐτὰς (427).

Ἐν τῷ μεταξύ, ἥτοι τῷ 428, ἀπεστάτησεν ἡ Λέσβος, ἥτις εἶχε ναυτικὸν καὶ δύναμιν ἀξιόλογον. Πάραντα οἱ Ἀθηναῖοι ἐπειμψαν τεσσαράκοντα τριήρεις ὑπὸ τὸν Πάχητα, ἐπολιόρκησαν τὴν Μυτηλήνην κατὰ ἔηραν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἤναγκασαν αὐτὴν νὰ παραδοθῇ. Οἱ πρωταίτιοι τῆς ἀποστασίας ἀνερχόμενοι εἰς χιλίους ἐφονεύθησαν, τὰ τείχη τῆς πόλεως ἐκρημνίσθησαν, αἱ νῆες παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἀθηναίους, οἱ δὲ ἀγροὶ τῶν Λεσβίων ἐδόθησαν εἰς τρεῖς χιλιάδας κληρούχους Ἀθηναίους.

Κατάληψις τῆς Πύλου.— Ἐν ἔτει 425 ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Εὐρυμέδοντα καὶ Σοφοκλέα ἐπλεεν εἰς Σικελίαν. Ἐνῷ δὲ παρέπλεε τὴν Μεσσηνίαν, ὁ ἔξοχος στρατηγὸς Δημοσθένης, δστις τότε ἐπέβαινε τοῦ στόλου ὡς ἀπλοῦς ἴδιωτης, κατέλαβε μετὰ πέντε πλοίων τὴν Πύλον καὶ ἐτείχισεν αὐτήν. Οἱ Σπαρτιάται μαθόντες τοῦτο ἐπῆλθον κατὰ τοῦ Δημοσθένους καὶ προσέβαλον αὐτόν, συγχρόνως δὲ ἀπεβίβασαν τετρακοσίους εἴκοσιν δπλίτας ἐκ τῶν ἀρίστων ἐπὶ τῆς ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος κειμένης νήσου Σφακτηρίας.

Ἡ μικρὰ φρουρὰ τοῦ Δημοσθένους ἀντέταξε κραταιὰν ἀμυναντέφθασεν δμως ἐπικουρίᾳ τῶν Ἀθηναίων, ἡ δποία ἀπέκροισε τοὺς Σπαρτιάτας καὶ ἐπειτα ἐπολιόρκησε καὶ τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ τετρακοσίους εἴκοσι Σπαρτιάτας. Βλέποντες τότε οἱ Σπαρτιάται δτὶ καμμία ἐλπὶς σωτηρίας δὲν ὑπῆρχε διὰ τοὺς ἐν τῇ νήσῳ ἀποκεκλεισμένους ἐπειμψαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔζητησαν εἰρήνην. Ἄλλος οἱ Ἀθηναῖοι κατ᾽ εἰσήγησιν τοῦ δημαγωγοῦ Κλέωνος ἀπέρροιψαν τὴν πρότασιν.

Αλλ ή πολιορκία τῶν ἐν Σφακτηρίᾳ παρετείνετο καὶ καθίστατο ἐπίπονος εἰς τοὺς ἐν Πύλῳ Ἀθηναίους ἔνεκεν ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Διὰ τοῦτο οἱ ἐν Ἀθήναις ὀργίζοντο κατὰ τοῦ Κλέωνος ὡς αἰτίου ν' ἀπορριφθῆ ἢ πρότασις τῶν Σπαρτιατῶν περὶ εἰρήνης. Οἱ Κλέων κατηγόρησε τοὺς ἐν Ἀθήναις στρατηγοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀνικάνους. Οἱ Ἀθηναῖοι τότε ἀνέθεσαν τὴν στρατηγίαν εἰς τὸν Κλέωνα. Καὶ προσεπάθησε μὲν οὗτος κατ' ἀρχὰς νὰ τὴν ἀποφύγῃ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ δῆμος ἐπέμενεν, ἦναγκάσθη νὰ τὴν ἀποδεχθῇ καὶ ἐκαυχήθη μάλιστα ὅτι ἐντὸς εἰκοσιν ἡμερῶν θὰ φονεύσῃ ἢ θὰ φέρῃ ζῶντας τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ.

Ἡ τύχη ἦνόησε τὸν Κλέωνα, ὥστε νὰ δυνηθῇ οὗτος νὰ ἔκτελέσῃ τὴν ἀλαζονικὴν ὑπόσχεσίν του· διότι κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας πυρκαϊὰ ἀναφθεῖσα κατέκαυσε μέγι μέρος τοῦ δάσους τῆς Σφακτηρίᾳ, διὸ δὲ Δημοσθένης εἶχε παρασκευάσει ὅλα τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὴν ἔφοδον. "Οταν ἔφθασεν εἰς Πύλον ὁ Κλέων, ἐνωθεὶς μὲ τὸν Δημοσθένην ἀπέβη ἐπὶ τῆς Σφακτηρίᾳ. Οἱ Σπαρτιάται, οἵτινες ἦσαν ἀποκεκλεισμένοι ἐν αὐτῇ, προσβληθέντες πανταχόθεν ἦναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ἐκ τῶν τετρακοσίων εἴκοσιν, ἔκατὸν εἴκοσιν ὅκτω ἔφονεύθησαν καὶ διακόσιοι ἐνενήκοντα δύο ἀπήχθησαν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκτοτε οἱ Σπαρτιάται δὲν εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἀττικήν, διότι οἱ Ἀθηναῖοι ἤπειλησαν ὅτι θὰ σφάξουν τοὺς αἰχμαλώτους, ἢν οἱ Σπαρτιάται εἰσβάλουν.

Θάνατος Βρασίδου καὶ Κλέωνος.—Νικείος εἰρήνη.— Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Σφακτηρίᾳς ὁ γενναῖος καὶ μεγαλεπίβολος στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Βρασίδας θέλων ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς Ἀθηναίους ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἀπεφάσισε τῇ συνανέσει τῶν ἐφόρων νὰ μεταφέρῃ τὸν πόλεμον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον, ὅπου ὑπῆρχον πολλαὶ πόλεις σύμμαχοι τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω ἐν ἑτεὶ 424 μετὰ χιλίων ἑπτακοσίων ὀπλιτῶν διὰ τῆς ἀνατολικῆς Ἐλλάδος καὶ Θεσσαλίας ἥλθεν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἐνωθεὶς μὲ τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περδίκκαν Β' ἀπέσπασεν ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους πλείστας πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς χερσόνησου. Τελευταῖον δ' ἐκνοίευσε καὶ τὴν Ἀμφίπολιν, ἡ δούια ἐκείτο παρὰ τὸν Στρυμόνα ποταμόν. Οἱ ἵστορικὸς Θουκυδίδης, δστις ἥτο ἀρχηγὸς ναυτικῆς μοίρας ἀπέναντι τῆς Θάσου, μὴ δυνηθεὶς νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὴν Ἀμφίπολιν κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων εἰς ἔξοδίαν. Ἐν ἔξοδίᾳ δ' εὐδισκόμενος συνέλεξε τὴν ἥλην καὶ συνέγραψε τὴν ἀθανατὸν ἱστορίαν τοῦ προκειμένου πολέμου.

Κατὰ τοῦ Βρασίδου ἀπεστάλη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὁ Κλέων, δστις

παρὰ τὴν Ἀμφίπολιν ἐνικήθη καὶ αἰσχρῶς φεύγων ἐφονεύθη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βρασίδας ἔπεσεν ἐν τῇ μάχῃ γενναίως μαχόμενος, ἐτάφη δὲ μετὰ μεγάλων τιμῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ τῆς Ἀμφιπόλεως.

Ἄφοῦ ἀπέθανον οἱ δύο οὗτοι φιλοπόλεμοι ἄνδρες, Βρασίδας καὶ Κλέων, οἱ Ἀθηναῖοι καὶ οἱ Σπαρτιάται ἔξαντληθέντες ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου συνωμολόγησαν τῷ 421 πεντηκονταετῇ εἰρήνην διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀθηναίου στρατηγοῦ Νικίου, ἥτις διὰ τοῦτο καὶ *Νικίειος εἰρήνη*, δινομάσθη. Ὡρίζε δὲ αὕτη νὰ ἀποδοθοῦν ἀμοιβαίως οἱ αἰγαίωντοι καὶ αἱ κυριευθεῖσαι πόλεις.

79. Δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου.

Ἐκστρατεία τῶν Ἀθηναίων εἰς τὴν Σικελίαν. — Ἡ Νικίειος εἰρήνη διάγονον χρόνον διήρκεσεν. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπῆρχε φιλοπόλεμος φατρία, ἡ ὅποια ἐκ παντὸς τρόπου ἐπεξήγετε τὴν ἐπαγάληην τοῦ πολέμου. Τῆς φατρίας ταύτης ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ἀλκιβιάδης, υἱὸς τοῦ Κλεινίου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Περικλέους. Οὐ Ἀλκιβιάδης εἶχε σπάνια φυσικὰ προτερήματα, ἀλλὰ καὶ ἔλαττάματα μέγιστα. Ἡτο κρᾶμα ἀρετῆς καὶ κακίας ἦ μᾶλλον ἦτο πιστὴ εἰκὼν τῆς πολιτείας εἰς τὴν ὅποιαν ἀνῆκε καὶ τοῦ χρόνου καθ' ὃν ἔζη. Οὐ Ἀλκιβιάδης τὰ πάντα ἐμηχανᾶτο, ὅπως ἐπιφέρῃ σύγχυσιν εἰς τὴν Νικίειον εἰρήνην. Ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ παρασύῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὴν ἀφρονα ἐκστρατείαν εἰς Σικελίαν, ἥτις ἐκστρατεία εἶναι τὸ μέγιστον καὶ σπουδαιότατον ἐξ ὅλων τῶν γεγονότων τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔδωκαν ἀφομὴν οἱ ἐν Σικελίᾳ Ἕγεσταῖοι. Οὗτοι πολεμούμενοι ὑπὸ τῶν Σελινουντίων, τοὺς ὅποιους ἐβοήθουν οἱ Συρακούσιοι, ἔπειψαν πρέσβεις εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἔξήτησαν βοήθειαν. Οἱ Ἀθηναῖοι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ φιλοδόξου καὶ ἀνησύχου Ἀλκιβιάδου ὀπεφάσισαν νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἕγεσταίους, τοσούτῳ μᾶλλον, καθόσον εἰς τὴν περίστασιν ταύτην διενοοῦντο καὶ ἐπόθουν νὰ κατατήσουν τὴν μεγάλην καὶ δραίαν νῆσον Σικελίαν, ἐκ τῆς ὅποιας δραμώμενοι ἡδύναντο, ὃς ἔλεγεν δὲ Ἀλκιβιάδης, νὰ γίνουν κύριοι ὅλης τῆς Μεσογείου μέχρι τῶν Ἡρακλείων στηλῶν.

Μετὰ μεγίστης λοιπὸν σπουδῆς ἐξώπλισαν στόλον ἐξ ἐκατὸν τριάκοντα τεσσάρων τριήρων, τῶν ὅποιων τὰ πληρώματα ἀνήσχοντο εἰς 25,460, καὶ στόλον ἐκ 5,100 ὀπλιτῶν καὶ 1300 ψιλῶν, στρατηγοὺς δὲ διώρισαν τὸν Ἀλκιβιάδην, τὸν Νικίαν καὶ τὸν Λάμαζον. Ἀλλ' ἐνῷ

ὅλα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, πρωίαν τινὰ εὐρέθησαν κομμέναι αἱ κεφαλαὶ τῶν Ἐρμῶν. Ἡσαν δὲ οἱ Ἐρμαῖ μικροὶ τετράγωνοι κίσσεις, οἵτινες ἔφερον εἰς τὸ ἄνω ἀκρον κεφαλὴν θεοῦ ἥ ήρωος καὶ ἦσαν τοποθετημένοι εἰς τὰς δημοσίους ὁδοὺς καὶ πρὸ τῶν οἰκιῶν.

Ἡ ἀσεβῆς αὕτη πρᾶξις ἐτάραξε τοὺς Ἀθηναίους, θεωρηθεῖσα ὡς κακὸς οἰωνός, καὶ ἀνεζητήθησαν ἀμέσως οἱ δρᾶσται αὐτῆς. Οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἀλκιβιάδου ἤρχισαν νὰ διαδίδουν ὅτι οὗτος καὶ ἄλλοι φίλοι του ἐν κραιπάλῃ διατελοῦντες περιήρχοντο τὴν νύκτα ἐκείνην τὴν πόλιν καὶ ἐθραυσαν τὰς κεφαλὰς τῶν Ἐρμῶν, προσέτι δὲ ὅτι ἐν συμποσίῳ ἡσέβησαν εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἀκούσας τὰς κατηγορίας ταύτας ἐζήτησε νὰ δικασθῇ πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του. Ἄλλος οἱ ἐχθροὶ του φοβούμενοι μῆπως δὲ δῆμος ἀπαλλάξῃ αὐτὸν πάσης κατηγορίας, διότι δὲ στρατὸς διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην, ἐνήργησαν ὥστε νὰ μὴ ἀναβληθῇ δὲ ἔκπλους τοῦ στόλου, ἀλλὰ νὰ γίνῃ ἥ δίκη βραδύτερον.

Τὸν Ἰούλιον τοῦ 415 ἀπέπλευσεν δὲ στόλος ἐκ Πειραιῶς καὶ διηυθύνθη εἰς Κέρκυραν, δύπον συνηθροίσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι. Ἐκ Κερκύρας διηυθύνθησαν εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν. Ἐνῷ δὲ ἔπλεον πρὸς τὴν Κατάνην τῆς Σικελίας, αἴφνης κατέφθασεν ἥ ξερὰ ναῦς Σαλαμινία, ἵνα παρολάβῃ τὸν Ἀλκιβιάδην καὶ φέρῃ αὐτὸν εἰς τὰς Ἀθήνας, δπως ἀπολογηθῇ εἰς τὴν γνωστὴν κατηγορίαν τῆς ἀκρωτηριάσεως τῶν Ἐρμῶν καὶ τῆς ἀσεβείας εἰς τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια.

Οἱ Ἀλκιβιάδης κατ’ ἀρχὰς ὑπήκουσε προθύμως καὶ ἐπιβὰς εἰς τὴν ἴδικήν του τριήρη ὥκολούθησε τὴν Σαλαμινίαν. Ἄλλος δταν ἔφθασαν εἰς Θουρίους τῆς κάτω Ἰταλίας, ἔδοραπέτευσεν. Ἡ Σαλαμινία ἐπανελθοῦσα εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι κατεδίκασαν τὸν Ἀλκιβιάδην ἐρήμην εἰς θάνατον. Μετ’ ὀλίγον ἔφθασεν δὲ Ἀλκιβιάδης εἰς τὸ Ἀργος, μαθὼν δὲ τὴν καταδίκην του εἶπε μετὰ πικρίας «Ἐγὼ θὰ δείξω εἰς τὸν Ἀθηναίους ὅτι ζῶ ἀκόμη», καὶ ἀμέσως μετέβη εἰς τὴν Σπάρτην.

Ἡ ἐν Σικελείᾳ πανωλευθρία τῶν Ἀθηναίων. — Οἱ δύο ἄλλοι στρατηγοί, Νικίας καὶ Λάμαχος, ἔξηκολούθησαν τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασαν εἰς τὰς Συρακούσας, νικήσαντες δὲ ἐκ παρατάξεως τοὺς Συρακουσίους προέβησαν ἔπειτα εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως. Κατά τινα ἔφοδον δὲ Λάμαχος ἔφονεύθη γενναίως μαχόμενος. Οἱ Συρακουσῖοι στενοχωρηθέντες ἐκ τῆς πολιορκίας ἔστειλαν πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην καὶ

έζήτησαν βοήθειαν. "Οταν οἱ πρέσβεις ἔφθασαν εἰς τὴν Σπάρτην, ἥλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, ὁ ὅποιος συνεβούλευσε τοὺς Σπαρτιάτας νὰ πέμψουν εἰς Συρακούσας βοήθειαν, προσέτι δὲ νὰ δχυρώσουν καὶ τὴν Δεκέλειαν (σημερινὸν Τατόϊ), ὁπόθεν ὁρμώμενοι νὰ καταστρέψουν τὴν Ἀττικήν.

Οἱ Σπαρτιάται ἔπειμψαν τότε τὸν ἐμπειροπόλεμον Γύλιππον μὲ τρεῖς χιλιάδας ἄνδρας. Οὗτος ἔφθασεν εἰς τὰς Συρακούσας καθ' ὅν χρόνον οἱ Συρακούσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραδοθοῦν εἰς τὸν Νικίαν. Ἄλλῃ ἡ ἔγκαιρος ἀφίξις τοῦ Γυλίππου μετέβαλε καθ' ὀλοκληρίαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων. Οἱ Νικίας νικηθεὶς ἐπανειλημένως καὶ περιελθὼν εἰς στενοχωρίαν ἔζήτησεν ἔξι Ἀθηνῶν ἐπικουρίας.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἔπειμψαν ἀμέσως τὸν Εὐδυμέδοντα μὲ δέκα τριήρεις, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν Δημοσθένην μὲ ἑβδομήκοντα τρεῖς τριήρεις, πέντε χιλιάδας δυλίτας καὶ πολὺ πλῆθος ψυλῶν. Ἄλλᾳ καὶ ἡ ἐπικουρία αὕτη δὲν ἔφερε κανὲν ἀποτέλεσμα. Οἱ Δημοσθένης, ὅστις ἀπ' ἀρχῆς ἦτο ἐναντίος εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς Συρακούσας καὶ εἶδε πῶς εἶχον τὰ πράγματα, ἐπρότεινε νὰ ἐπιχειρήσουν ἔφοδον κατὰ τῆς πόλεως, καὶ ἐὰν μὲν ἐπιτύχῃ ἡ ἔφοδος, καλῶς ἄλλως νὰ ἐπανέλθουν τάχιστα εἰς τὰς Ἀθήνας, ἵνα ὑπερασπίσουν τὴν χώραν των, ἢτις κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν ἔχθρων.

Ἡ ἔφοδος ἀπέτυχεν. Ἄλλῳ ὁ Νικίας ἥρνετο ἀνευ ψηφίσματος τοῦ δῆμου νῦν ἀπέλθη, φοβούμενος τὸ εὑμετάβολον τοῦ ἀθηναϊκοῦ λαοῦ. Τέλος ὅμως, ὅταν εἶδε καὶ αὐτὸς τὸ δυσχερές τῆς θέσεώς των, συγκατετέθη. Ἄλλῃ ἐνῷ ὅλα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς ἀπόπλουν, αἴφνης γίνεται ἐκλειψις σελήνης, ἢτις ἔφοβίσε τὸ πλῆθος καὶ τὸν δεισιδαίμονα Νικίαν. Κατὰ συμβουλὴν τῶν μάντεων ὁ ἀπόπλους ἀναβάλλεται ἐπὶ εἴκοσιν ἐπτὰ ἡμέρας. Ἄλλῃ ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Συρακούσιοι μαθόντες τοῦτο ἀπέφραξαν τοὺς λιμένας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιχειρήσαντες κατόπιν νὰ διασπάσουν τὸν ἀποκλεισμὸν ἐνικήθησαν καὶ καταδιωκόμενοι ἐργίφθησαν ἔξω εἰς τὸ στρατόπεδον. Μάτην ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Νικίας προσπαθοῦν νὰ εἰσβιβάσουν τοὺς στρατιώτας εἰς τὰ πλοῖα καὶ νὰ ναυμαχήσουν πάλιν. Οἱ στρατιῶται ἀποβαλόντες καθ' ὀλοκληρίαν τὸ θάρρος ἀρνοῦνται. Τότε ἀπεφάσισαν νὰ φύγουν διὰ τῆς μεσογείου χώρας πρὸς τὰς συμμαχίας πόλεις ἀνερχόμενοι εἰς 40,000 (Σεπτέμβριος 413). Καταδιωκθέντες ὅμως ὑπὸ τῶν Συρακουσίων ἐν μέρει μὲν ἐξωλομρεύθησαν, ἐν μέρει δὲ ἡχμαλωτίσθησαν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦσαν καὶ οἱ δύο στρα-

τηγοὶ Δημοσθένης καὶ Νικίας, οἵτινες παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Γυλίπουν ἐφονεύθησαν. Οἱ δὲ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, ἀνερχόμενοι εἰς 7,000, ἐρρίφθησαν εἰς τὰς λατομίας. Ἐκεῖ δὲ ἀστεγοὶ καὶ ἐκτενειμένοι εἰς τὸν καύσωνα τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὸ ψυχος τῶν φθινοπωρινῶν νυκτῶν προσεβλήθησαν ὑπὸ διαφόρων ἀσθενειῶν καὶ οἱ πλεῖστοι ἀπέθανον. Εἰς τὰς λατομίας ἔμειναν ἑβδομήκοντα ἡμέρας. Τέλος δοσοὶ ἐπέζησαν ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι.

80. Τρίτη περίσσως τοῦ πολέμου.

Δεκελεικὸς πόλεμος. — **Ἀποστασία τῶν συμμάχων.** — Ο βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Ἄγις κατὰ συμβούλην τοῦ Ἀλκιβιάδου ἥδη ἀπὸ τοῦ 415 ὡχύρωσε τὴν Δεκέλειαν καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὴν φρουράν. Ἡ φρουρὰ αὕτη ἐπὶ ἐννέα ἔτη παραμείνασα ἐλεημάτει τὴν Ἀττικὴν ἀδιαλείπτως καὶ εἶχεν ἀποκλείσει τὰς Ἀθήνας κατὰ ἔηράν. Ἐπῆλθε κατόπιν καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ καταστροφή. Ὅταν δὲ ἀγγελία περὶ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἐφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐβεβαιώθη, οἱ Ἀθηναῖοι ἔμειναν κατάπληκτοι, συλλογιζόμενοι δποῖα ἔχασαν καὶ εἰς ποίαν δεινὴν θέσιν περιῆλθεν ἡ πατοίς των, ἢτις ἔμεινεν ἀνευ χοημάτων, ἀνευ πλοίων, ἀνευ ἀνδρῶν.

Μετ' ὀλίγον ἔρχεται ἡ εἰδησις δτι οἱ Χῖοι ἀπεστάτησαν. Οἱ Ἀθηναῖοι ταράσσονται θεωροῦντες ἐπικειμένην καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων τὴν ἀποστασίαν. Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ πολέμου τῇ προτάσει τοῦ Περικλέους εἶχε ψηφισθῆ νόμος, διὰ τοῦ δποίου ἐφυλάσσοντο εἰς τὴν Ἀκρόπολιν γῆλα τάλαντα ἀθικτα, προωρισμένα διὰ τὴν ἐσχάτην ἀνάγκην τῆς πόλεως, ἀν ποτε δ ἐχθρὸς ἥθελεν ἐμφανισθῆ πρὸ τοῦ Πειραιῶς. Τώρα οἱ Ἀθηναῖοι καταλύουν τὸν νόμον αὐτὸν καὶ διὰ τῶν ταλάντων τούτων κατασκευάζουν στόλον. Ἀλλὰ κατὰ σειρὰν ἀποστατοῦν ἡ Εὔβοια, ἡ Λέσβος, αἱ ἐν Ιωνίᾳ Ἐργασίαι, αἱ Κλαζομεναὶ καὶ αὐτὴ ἡ Μίλητος. Ἐπὶ πλέον δὲ οἱ Σπαρτιάται, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ σατράπου Τισσαφέροντος, συνεμάχησαν μὲ τὸν βασιλέα τῶν Περσῶν ὑπὸ τὸν δρόν οἱ μὲν Σπαρτιάται ν ἀναγνωρίσουν τὴν περσικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικῶν πόλεων, δ δὲ Τισσαφέροντος νὰ μισθοδοτῇ τὰ πληρώματα τοῦ πελοποννησιακοῦ στόλου.

Ανάκλησις τοῦ Ἀλκιβιάδου. — **Νῖκαι καὶ κάθοδος αὐτοῦ.** — **Καθαίρεσις τοῦ Ἀλκιβιάδου ἀπὸ τῆς στρατηγίας.** — Μετὰ τὴν ἐν Σικελίᾳ πανωλεθρίαν τῶν Ἀθηναίων οἱ ἔφοροι τῆς Σπάρτης ἀπέστει-

λαν τὸν Ἀλκιβιάδην εἰς τὰ παρόλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας διὰ νὰ κινήσῃ εἰς ἀποστασίαν τὰς ιωνικὰς πόλεις. Ἐνῷ δὲ ὁ Ἀλκιβιάδης εὑρίσκετο εἰς τὴν Ἰωνίαν, ἐπειδὴ ἔγινεν ὑποπτος εἰς τοὺς Σπαρτιάτας, κατέφυγεν εἰς τὸν Τισσαφέροντην καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὰς δλεθριωτάτις διὰ τὴν Ἑλλάδα συμβουλάς. Παρέστησε δηλαδὴ εἰς αὐτὸν ὅτι δὲν συμφέρει ἡ ἐντελής ταπείνωσις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἡ ἀπόλυτος ὑπεροχὴ τῆς Σπάρτης, ἀλλὰ τούναντίον ἔπρεπε ν^ο ἀφήση τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ τοὺς Ἀθηναίους νὰ κατατοίβωνται ὑπὸ τοῦ πολέμου. Εἰς δὲ τοὺς ἐν Σάμῳ στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων ἐμήνυσε κρυφίως ὅτι δύναται ν^ο ἀποσπάσῃ τὸν Τισσαφέροντην ἀπὸ τὴν συμμαχίαν τῶν Λακεδαιμονίων καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὸν φύλον τῶν Ἀθηναίων, ἐάν τοι στρατηγοὶ κατορθώσουν τὴν κάθιδον αὐτοῦ εἰς Ἀθήνας. Οἱ στρατηγοὶ τῶν Ἀθηναίων ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τοῦ Ἀλκιβιάδου, εἰς δ^ο ἔξ αὐτῶν, δ Πείσανδρος, μεταβάς εἰς τὰς Ἀθήνας ἐπέτυχε μετὰ πολλὰς προσπαθείας ὥστε οἱ Ἀθηναῖοι διὰ ψηφίσματος ν^ο ἀνακαλέσουν τὸν Ἀλκιβιάδην.

Οἱ Ἀλκιβιάδης, μολονότι ἀνεκλήθη, δὲν ἐπανῆλθεν ἀμέσως εἰς Ἀθήνας. Δὲν ἦθελε νὰ ἐπανέλθῃ ἀπρακτὸς ἐμπιστευόμενος εἰς τὸν οἰκτὸν τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος. Καὶ ἀληθῶς ἀπὸ τοῦδε ἡ νίκη τρέπεται καὶ πάλιν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. Οἱ Λακεδαιμόνιοι νομίζοντες ὅτι μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐβοίας οἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν ἥναγκασμένοι νὰ προμηθεύωνται σῖτον ἐκ τοῦ Ἐλλησπόντου, ἀπεφάσισαν νὰ μεταφέρουν τὸν πόλεμον εἰς τὰς παρὰ τὸν Ἐλλήσποντον χώρας. Ὁμεν δ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος ἔξεπλευσεν ἐκ τῆς Μιλήτου μὲ ἔβδομήκοντα τριήρεις καὶ διηυθύνθη εἰς τὸν Ἐλλήσποντον. Τότε καὶ ἡ ἐν Σάμῳ ναυλοχοῦσα ναυτικὴ μοῖρα τῶν Ἀθηναίων ἀποτελουμένη ἀπὸ ἔξηκοντα ἐπτὰ τριήρεις, ἔξεπλευσεν ὑπὸ τὸν Θρασύβουλον καὶ τὸν Θράσιλλον, συγκρουσθεῖσα δὲ μὲ τὸν στόλον τῶν Λακεδαιμονίων παρὰ τὸ ἀκρωτήριον τὸ καλούμενον **Κυνὸς σῆμα** ἐνίκησεν αὐτὸν (421). Ἡ νίκη αὕτη ἦτο ἡ πρώτη μετὰ τοσαύτας μεγάλας συμφοράς. Μετὰ τοεῖς μῆνας συνεκροτήθη δευτέρᾳ ναυμαχία παρὰ τὴν **Αβυδον** ἐν τῇ ἀκμῇ δὲ τῆς ναυμαχίας ἐπιφανεῖς δ Ἀλκιβιάδης μὲ δέκα ὄκτω τριήρεις ἔδωκε τὴν νίκην εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (410) αὐτὸς δ Ἀλκιβιάδης ἐνίκησε περιφανῆ νίκην καταναυμαχήσας τοὺς Λακεδαιμονίους παρὰ τὴν Κύζικον, δπου ἐφονεύθη καὶ δ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων Μίνδαρος. Μετὰ ταῦτα δ Ἀλκιβιάδης ἐκυρίευσε τὴν Κύζικον καὶ πολ-

λάς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον πόλεις, τέλος δὲ τὴν Χαλκηδόνα καὶ τὸ Βυζάντιον.

Μετὰ τοὺς θριάμβους τούτους ἐπλευσεν εἰς Πειραιᾶ τῷ 408 μετὰ δοκτὸν ἑτῶν ἀπουσίαν κομίζων ἀπειρα λάφυρα καὶ σύρων ὅπισθέν του πολλὰς ἔχθρικὰς ναῦς. Ὁλος δὲ λαὸς τῶν Ἀθηνῶν κατέβη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὑπεδέχθη τὸν Ἀλκιβιάδην. Ὁ Ἀλκιβιάδης ἐν μεγάλῃ συνοδείᾳ ἀνέβη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ διηνθύνθη εἰς τὴν Πνύκα. Ἐκεῖ ἐνώπιον τοῦ δῆμου ἀπελογήθη εἰς τὴν ἐπὶ ἀσεβείᾳ κατηγορίαν καὶ ἀπέδωκε τὸ πᾶν εἰς φυμονερόν τινα δάιμονα. Παρασκὼν δὲ πλείστας ἔλπιδας περὶ τοῦ μέλλοντος ἐκέρδισε τὰς καρδίας ὅλων. Ὁ δῆμος ἐστεφάνωσεν αὐτὸν μὲν χρυσοῦν στέφανον καὶ τὸν ἐξέλεξε στρατηγὸν μὲν ἀπεριόριστον ἔξουσίαν.

Μετὰ τρεῖς μῆνας δὲ Ἀλκιβιάδης λαβὼν ἑκατὸν τριήρεις ἐπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν καὶ προσωριμότην εἰς τὸ Νότιον, ἐπίνειον τῆς Κολοφῶνος. Ὄλιγον πρότερον ἀντὶ τοῦ ἀποθανόντος Μινδάρου εἶχεν ἀποσταλῆ ναύαρχος τῶν Λακεδαιμονίων εἰς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας δὲ Λύσανδρος, ἀνὴρ πανούργος καὶ δόλιος. Προσέτι δὲ τὸν Τισσαφέροντην, τὸν δποῖον δὲ Ἀλκιβιάδης εἶχε διαμέσει κατὰ τῶν Λακεδαιμονίων, διεδέχθη δὲ τερεότοκος υἱὸς τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν Κῦρος δὲ νεώτερος, ὅστις ἐκηρύχθη ἀμέσως ὑπὲρ τῶν Λακεδαιμονίων.

Ο Ἀλκιβιάδης, ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην χρημάτων, ἀπεμαρύνθη ἐπὶ δλίγον ἀπὸ τὸν στόλον του, ἀνέθεσε δὲ τὴν προσωρινὴν ἀρχηγίαν εἰς τὸν κυβερνήτην του Ἀντίοχον καὶ παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τὴν ἀπουσίαν του ἐναντίον τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀλλ' δὲ Ἀντίοχος, ἐπιθυμῶν νὰ ἐπιδείξῃ ἀνδραγαθίαν, ἐπροκάλεσεν εἰς ναυμαχίαν τὸν Λύσανδρον, ὅστις ἐνόρισκετο εἰς τὴν Ἐφεσαν. Ο Λύσανδρος χωρὶς νὰ κάσῃ καιρὸν ἐφορμᾶ καὶ νικᾷ τοὺς Ἀθηναίους παρὰ τὸ Νότιον, κυριεύει δὲ καὶ δέκα πέντε τριήρεις. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ἐφονεύθη καὶ δὲ Ἀντίοχος. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις ἔχθροι τοῦ Ἀλκιβιάδου κατηγόρησαν αὐτὸν ὡς αἴτιον τῆς ἥττης, δὲ δῆμος πεισθεὶς καθήρεσε τὸν Ἀλκιβιάδην ἀπὸ τῆς στρατηγίας καὶ ἐξέλεξε δέκα στρατηγούς. Μεταξὺ αὐτῶν τὰ πρωτεῖα εἶχεν δὲ Κόνων,

Ἡ παρὰ τὰς Ἀργινούσας ναυμαχία (406). — Τὸ ἐπόμενον ἔτος (406), ἐπειδὴ ἔληξεν δὲ χρόνος τῆς ναυαρχίας τοῦ Λυσάνδρου, οἱ Σπαρτιᾶται ἀπέστειλαν ναύαρχον τὸν Καλλικρατίδαν. Ο Καλλικρατίδας εἶχε πανελλήνια αἰσθήματα καὶ ἐλυπεῖτο βλέπων τοὺς Ἑλληνας νὰ ἔξ-

αντλοῦνται πολεμοῦντες ἐναντίον ἀλλήλων, ἐνῷ κοινὸς ἔχθρος αὐτῶν ἦσαν οἱ Πέρσαι. Ὁ Καλλικρατίδας ἵδων τὸν Κόνωνα πλέοντα μὲν ἔβδομήκοντα τριήρεις πρὸς τὴν Σάμον, κατεδίωξεν αὐτὸν μὲν ἑκατὸν ἔβδομήκοντα ναῦς καὶ τὸν ἡνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Μυτιλήνης. Ἐκεῖ εἰσέπλευσε καὶ ὁ Καλλικρατίδας. Γενομένης δὲ ναυμαχίας, ὁ Κόνων ἀπώλεσε τριάκοντα τριήρεις, τὰς δὲ λοιπὰς τεσσαράκοντα ἀνείλκυσεν ὑπὸ τὸ τεῖχος. Τότε ὁ Καλλικρατίδας ἐπολιόρκησε τὸν Κόνωνα κατὰ ξηράν καὶ κατὰ θάλασσαν.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὰ γενόμενα, ἥτοι μασαν 110 τριήρεις καὶ ἐπεβίβασαν εἰς αὐτὰς ὅλους τοὺς ἔχοντας στρατεύσιμους ἥλικιαν ἐλευθέρους καὶ δούλους. Ὁ στόλος οὗτος ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, ὃπου ἦνώθησαν μετ' αὐτοῦ δέκα τριήρεις τῶν Σαμίων καὶ τριάκοντα τῶν ἄλλων συμμάχων.

Ὁ Καλλικρατίδας, ὅταν ἔμαθεν ὅτι ἀθηναϊκὸς στόλος ἐρχόμενος εἰς βοήθειαν τοῦ Κόνωνος εὑρίσκετο εἰς τὴν Σάμον, ἀφῆκε πεντήκοντα πλοῖα ὑπὸ τὸν Ἐτεόνικον διὰ νὰ πολιορκῇ τὸν Κόνωνα, αὐτὸς δὲ μὲ τὰ λοιπὰ ἑκατὸν εἴκοσιν ἐξέπλευσεν εἰς τὸ πέλαγος πρὸς συνάντησιν τῶν Ἀθηναίων. Οἱ δύο στόλοι συνηντήθησαν παρὰ τὰς Ἀργινούσας νήσους ἀντικρὺ τῆς Λέσβου. Ἐκεῖ ἔγινε μεγάλη ναυμαχία καὶ οἱ Πελοποννήσιοι ἐνικήθησαν καὶ ὁ γενναῖος Καλλικρατίδας πεσὼν ἐκ τοῦ πλοίου ἐξηφανίσθη. Ὁ Ἐτεόνικος, δ ὁποῖος ἐπολιόρκει τὸν Κόνωνα εἰς τὴν Μυτιλήνην, ὅταν ἔμαθε τὴν ἥτταν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου, ἐλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Χίον, δὲ Κόνων ἐλευθερωθεὶς ἦνώθη μετὰ τῶν νικητῶν εἰς τὰς Ἀργινούσας καὶ ὅλος ὁ στόλος τῶν Ἀθηναίων ἐπλευσεν εἰς τὴν Σάμον.

Ἄλλὰ τὴν λαμπρὰν ταύτην νίκην ἐκηλίδωσεν δ ἀθηναϊκὸς λαός. Ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ ἔνεκεν ἐπισυμβάσης σφοδρᾶς τρικυμίας δὲν ἥδυνήθησαν νὰ διασώσουν τοὺς ναυαγούς, οἱ ἐν Ἀθήναις δημαγωγοὶ κατηγόρησαν αὐτοὺς ὅτι παρημέλησαν ιερὸν καθῆκον· δὲ δῆμος κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς θάνατον, πλὴν τοῦ Κόνωνος, ὅστις δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν.

Ἡ ἐν Αἰγαῖς ποταμοῖς καταστροφὴ τῶν Ἀθηναίων (405).— Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καλλικρατίδου οἱ Χῖοι καὶ οἱ ἄλλοι σύμμαχοι τῆς Σπάρτης ἐπεμψαν ἀπὸ κοινοῦ πρέσβεις εἰς τὴν Σπάρτην ἵνα ζητήσουν παρὰ τῶν ἐφόρων ναύαρχον τὸν Αύσανδρον. Ἄλλος ἐπειδὴ δ νόμος ἀπηγόρευεν εἰς τὴν Σπάρτην νὰ ναυαρχήσῃ δύο φορᾶς δ αὐτός, οἱ

ἔφοροι ἀπέστειλαν ναύαρχον ἐπὶ ψηλῷ ὀνόματι τὸν Ἡρακλὸν, ἐπιστολέα δέ, ἥτοι ὑποναύαρχον, τὸν Λύσανδρον καὶ εἰς αὐτὸν παρέδωκαν τὸν στόλον.

Οἱ Λύσανδρος λαβὼν χρήματα παρὰ τοῦ Κύρου, σατράπου τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἐπλευσαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ ἐκυρίευσε τὴν ἐπὶ τῆς ἀσιατικῆς ὅχθης μεγάλην καὶ ἰσχυρὰν πόλιν Λάμψακον, σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Οἱ Ἀθηναῖοι κατὰ πόδας πλέοντες, εὐθὺς ὡς ἔμαθον τὴν ἄλωσιν τῆς Λαμψάκου, ἐπλευσαν εἰς τὴν Σηστὸν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ λαβόντες τροφὰς προσωριμότηταν εἰς τοὺς Αἰγαὶς ποταμοὺς ἀπέναντι τῆς Λαμψάκου.

Ἐπὶ πέντε ἡμέρας οἱ Ἀθηναῖοι ἔξηρχοντο εἰς τὸ πέλαγος καὶ προεκάλουν τὸν Λύσανδρον εἰς ναυμαχίαν. Ἄλλος ἐκεῖνος, ἀν καὶ ἥτο καὶ δλα ἔτοιμος, ἀπέφευγεν. Οἱ Ἀθηναῖοι περὶ τὴν ἐσπέραν ἐπιστρέφοντες εἰς τοὺς Αἰγαὶς ποταμοὺς ἔξηρχοντο ἐκ τῶν πλοίων καὶ διεσκορπίζοντο εἰς τὴν ἔηραν πόδας εὔρεσιν τροφίμων. Οἱ Λύσανδρος παρετήρησε τοῦτο καὶ τὴν πέμπτην ἡμέραν, ἐνῷ οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἔξελθει ἐκ τῶν πλοίων καὶ ἥσαν διεσκορπισμένοι, ὕδη μησε μεθ' ὅλου τοῦ στόλου κατ' αὐτῶν. Πρῶτος δὲ Κόνων ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἔκαμε σημεῖον εἰς τοὺς Ἀθηναίους νὰ τρέξουν εἰς τὰ πλοῖα. Ἄλλος ἥτο πλέον ἀργά. Μόνον δικτὸν τριήρεις διεσώμησαν ὑπὸ τὸν Κόνωνα, ὅστις ἀπέπλευσεν εἰς τὴν Σαλαμῖνα τῆς Κύπρου πόδας τὸν βασιλέα αὐτῆς Εὐαγόραν. ἐσώμη δὲ καὶ ἡ Πάραλος, ἥτις ἔφερε τὴν θλιβερὰν εἵδησιν εἰς τὰς Ἀθήνας. Πάσας τὰς λοιπὰς τριήρεις, ἔκατὸν ἐβδομήκοντα, ἐκυρίευσεν δὲ οἱ Λύσανδρος, συνέλαβε δὲ καὶ τοεῖς χιλιάδας αἰχμαλώτους καὶ ἀπέστραξεν αὐτοὺς ἀνήλεως.

Πολιορκία καὶ παράδοσις τῶν Ἀθηνῶν.—Τέλος τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (404).—Οταν ἡ Πάραλος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ καὶ ἀνήγγειλε τὴν καταστροφήν, οἱ Ἀθηναῖοι ἐβυθίσθησαν εἰς πένθος καὶ ἥρχισαν νὰ ἔτοιμάζωνται πρὸς ἄμυναν κατὰ τῆς ἀναποφεύκτου πολιορκίας τῶν Ἀθηνῶν. Μετά τινα χρόνον δὲ Λύσανδρος κατέπλευσεν εἰς Πειραιᾶ μὲ ἔκατὸν πεντήκοντα πλοῖα καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Ἀθήνας ἀπὸ θαλάσσης. Ωσαύτως δὲ καὶ δὲ Παυσανίας, δὲ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης, ἐνωθεὶς μὲ τὸν ἐκ Δεκελείας κατελθόντα Ἀγιν ἐπολιόρκησεν αὐτὰς ἀπὸ ἔηρας.

Οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἀρχὰς ἀντεῖχον· ἀλλος δὲ ταν ἥρχισαν νὰ ἐκλείπουν αἱ τροφαί, ὑπέβαλον ἐντίμους προτάσεις περὶ εἰρήνης «Νὰ ἐγκαταλεί-

ψουν δὲ τὰς ἔκτὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ σεις καὶ νὰ διατηρήσουν μόνον τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰ μακρὰ τείχη». Οἱ Λακεδαιμόνιοι δὲν ἐδέχθησαν τὰς προτάσεις τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀπῆτον νὰ κρημνίσουν ἔκτασιν δέκα σταδίων ἐξ ἑκατέρου τῶν μακρῶν τειχῶν. Ἄλλος οἱ Ἀθηναῖοι δχι μόνον ἡρωνήθησαν νὰ παραδεχθούν τὸν δρόν τοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐψήφισαν νὰ θανατώνεται πᾶς ὅστις ἥθελε συμβουλεύσει περὶ κρημνίσεως τῶν τειχῶν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ τροφαὶ ἔξελιπον ἐντελῶς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης, ἐκ τῆς δποίας πολλοὶ ἀπέθησκον καθ' ἔκάστην, ἥναγκάσθησαν νὰ πέμψουν πρόσβεις εἰς τὴν Σπάρτην μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην ὑπὸ οἰουσδήποτε δρους. Οἱ πρόσβεις μετὰ μακρὰν διατριβὴν ἐν Σπάρτῃ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας. Γενομένης ἐκκλησίας, δ προϊστάμενος τῆς προεσβείας Θηραμένης ἀνεκοίνωσε τοὺς δρους τῆς εἰρήνης α') νὰ κρημνίσουν τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τείχη τοῦ Πειραιῶς, β') νὰ παραδώσουν τὸν στόλον εἰς τοὺς Λακεδαιμονίους, πλὴν δώδεκα πλοίων, γ') ν' ἀνακαλέσουν τοὺς ἔξορίστους καὶ δ') νὰ ἔχουν τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους μὲ τοὺς Λακεδαιμονίους καὶ ν' ἀκολουθοῦν αὐτοὺς δπου καὶ ἀν ἐκστρατεύονταν. Ό δὲ λαὸς ἐξ ἀνάγκης ἐδέχθη καὶ ἐπεκύρωσε τὴν εἰρήνην. Μετὰ ταῦτα δ Λύσανδρος ἤρχισε νὰ κατασκάπτῃ τὰ τείχη, ἐνῷ αἱ αἰλητρίδες ἔπαιζον τὸν αὐλόν, οἱ δὲ σύμμαχοι στεφανωμένοι ἐπευφήμουν νομίζοντες ὅτι ἐκείνη ἡ ἡμέρα ἦτο ἀρχὴ τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἑλλάδος.

Τοιοῦτον θλιβερὸν τέλος ἔλαβεν δ Πελοποννησιακὸς πόλεμος, ὅστις κατέρριψε μὲν τὴν δύναμιν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἀνύψωσε τὴν δύναμιν τῆς Σπάρτης, ἀλλ' ἐκλόνισεν ἐκ θεμελίων τὴν Ἑλλάδα καὶ παρεσκεύασε τὸν δλεθρὸν αὐτῆς. Μετὰ ταῦτα δ Λύσανδρος, ἀφοῦ κατέλυσε τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως εἰς τοιάκοντα ἄνδας, ἔπλευσεν εἰς τὴν Σάμον, τὴν μόνην πιστὴν σύμμαχον τῶν Ἀθηναίων. Ἀφοῦ δὲ ἐκνοίευσεν αὐτὴν καὶ μετέβαλε τὸ πολίτευμα αὐτῆς εἰς δλιγαρχικόν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σπάρτην κομίζων ἀπειρα λάφυρα.

81. Οἱ τριάκοντα ἐν Ἀθήναις καὶ κατάλυσις αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Θρασυμβούλου.

Οἱ τοιάκοντα ἄνδρες, εἰς τοὺς δποίους δ Λύσανδρος παρέδωκε τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως, ἔξελέχθησαν ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ συγγράψουν νόμους, κατὰ τοὺς δποίους δι πόλις ἔμελλε νὰ νυβερονάται. Ἄλλος ἀντὶ

τούτου διώρισαν πεντακοσίους βουλευτάς καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς κατέστησαν δπως αὐτοὶ ἥθελον, καὶ ἐκυβέρνων αὐτογνωμόνως καὶ αὐθαιρέτως διὰ τοῦ τρόμου καὶ τῆς σφαγῆς. "Οθεν καὶ τύραννοι ὀνομάσθησαν. Διὰ νὰ δύνανται δὲ ἀκωλύτως νὰ πράττουν πᾶν ὅ,τι ἥθελον, ἐνήργησαν διὰ τοῦ Λυσάνδρου καὶ ἀπεστάλη εἰς Ἀθήνας σπαρτιατικὴ φρουρὰ ὑπὸ τὸν ἀρμοστὴν **Καλλίβιον**. Ὅπο τὴν προστασίαν λοιπὸν τούτου οἱ τριάκοντα ἥρχισαν ἀδιακρίτως νὰ καταδιώκουν καὶ νὰ φονεύουν ὅλους τοὺς χορηστοὺς πολίτας καὶ τοὺς πλουσίους διὰ νὰ σφετερίζωνται τὰς περιουσίας αὐτῶν.

Κατὰ τὸ ὀκτάμηνον διάστημα τῆς ἀρχῆς των οἱ τριάκοντα ἐφόνευσαν χιλίους πεντακοσίους πολίτας καὶ πλείστους ἔξι ώρισαν. Διὰ δὲ τοῦ Λυσάνδρου ἐνήργησαν ὅτε νὰ φονευθῇ ὑπὸ τοῦ σατράπου Φαραγαβάζου ἐν Φρυγίᾳ καὶ δ Ἀλκιβιάδης, διότι ἐφοβοῦντο τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ.

Μεταξὺ τῶν ἔξιοισθέντων καὶ καταφυγόντων εἰς τὰς Θήβας ἦτο καὶ δ Θρασύβουλος, ἀνὴρ γενναῖος καὶ φιλόπατρος. Οὗτος μὴ ἀνεχόμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα τοῦ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν τριάκοντα, διενοήθη νὰ ἐλευθερώσῃ αὐτήν. Συναθροίσας λοιπὸν περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα ἐκ τῶν φυγάδων, τοὺς ἀνδρειοτάτους, κατέλαβε τὴν Φυλήν, φρουρύον ὁχυρὸν ἐπὶ τῆς Πάρονθος. "Οταν ἐγγάσθη τοῦτο, οἱ τριάκοντα ὥρμησαν μεθ' ἵκανης δυνάμεως κατὰ τῆς Φυλῆς, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ Θρασύβουλου καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας. Οἱ δπαδοὶ τοῦ Θρασύβουλου μετὰ τῶν πανταχόθεν συρρευσάντων ἀνῆλθον εἰς χιλίους. Μετὰ τούτων δ Θρασύβουλος διὰ νυκτὸς ἔφεσται εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ὁχυροῦται ἐν τῇ Μουνικίᾳ. Οἱ τριάκοντα ἐπέρχονται πάλιν κατ' αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ πάλιν νικῶνται ἐν πεισματωδεστάτῃ μάχῃ καὶ φονεύονται ἔξι αὐτῶν δ Κριτίας καὶ δ Ἰππόμαχος. Τότε οἱ ἐν Ἀθήναις καθήρεσαν τοὺς τριάκοντα καὶ συνεφιλιώθησαν μὲ τοὺς ἐν Πειραιῇ. Μετὰ τοῦτο δ Θρασύβουλος, ἀφοῦ ἀπεκρόησαν οἱ Σπαρτιάται ἐκ τῆς Ἀττικῆς, ἀνῆλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Ἀθήνας, ἀπένειμεν ἀμνηστίαν εἰς ὅλους πλὴν τῶν τριάκοντα, καὶ ἀνίδρυσε πάλιν τὴν δημοκρατίαν (403).

82. Δεσποτεία τῆς Σπάρτης.

Μετὰ τὴν πτῶσιν τῶν Ἀθηνῶν ἡ Σπάρτη ἔμεινεν ἀνευ ἀντιπάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐφέρετο δὲ πρὸς τὰς ὑποδεεστέρας ἐλληνικὰς πόλεις λίαν ἀγερώχως. Οἱ Σπαρτιάται, ἀφοῦ κατέλυσαν τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα τῶν πόλεων, ὅσαι πρότερον ἦσαν ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν

Αθηναίων, ἔδρυσαν εἰς αὐτὰς ὀλιγαρχικάς κυβερνήσεις καὶ ἐπεμψαν
ἱδίους διοικητάς, οἵτινες ὠνομάζοντο **ἀρμοσταί**. Ἀλλ᾽ ἡ διοίκησις τῶν
ἀρμοστῶν ἦτο λίαν τυραννική. Δι᾽ ὅτι ἐλληνικαὶ πόλεις, σῖς δοποῖαι
τοσαύτας θυσίας εἶχον ὑποστῆ ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τῆς Σπάρτης, δὲν
ἐβράδυναν νὰ αἰσθανθοῦν διτὶ εἶχον πολὺ περισσοτέραν ἐλευθερίαν πρό-
τεον ὑπὸ τὴν ἡγεμονίαν τῶν Ἀθηναίων παρὰ τώρα ὑπὸ τὸ ζυγόν τῆς
Σπάρτης.

83. Οἱ σοφισταὶ καὶ ὁ Σωκράτης.

Κατὰ τοὺς χαλεποὺς τούτους χρόνους ὅχι μόνον ἡ δύναμις τῶν
Ἀθηνῶν εἶχε συντριβῆ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη τῶν πολιτῶν εἶχον διαφθαρῆ
ὑπὸ τῶν καλουμένων σοφιστῶν.

Μέχρι τοῦ δού αἰῶνος ἡ ἐλληνικὴ φιλοσοφία ἦσχολεῖτο περὶ τὴν
ἔξηγησιν τῶν φυσικῶν φαινομένων καὶ τὴν γέννησιν τοῦ παντός. Αἱ
δύο σχολαί, ἡ Ἰωνικὴ καὶ ἡ Ἐλεατικὴ, ἀναιροῦσα ἡ μία τὴν ἄλλην
παρόγγαγον ὅλιγον κατ’ ὅλιγον τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν. Ἡ
Ἰωνικὴ σχολή, ὡς εἴδομεν (σελ. 89), παρεδέχετο τὴν πληθὺν τῶν ὄντων
διηγεκῶς μεταβαλλομένων κατὰ τὴν μορφήν, οἵ δὲ Ἐλεᾶται ἐδόξαζον
ὅτι δύναμις εἶναι ἐν ὅντινοι καὶ ἀμετάβλητον, ὅλα δὲ τὰ γιγνόμενα
εἶναι ἀπατηλὰ φαινόμενα. Ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τῶν δύο τούτων
φιλοσοφικῶν συστημάτων ἦτο ἡ ἐμφάνισις τῶν καλουμένων σοφιστῶν
κατὰ τὰ μέσα τοῦ Ε' αἰῶνος, ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος,
τοῦ δοποίου κέντρον ἦσαν αἱ Ἀθηναί. Ἐκ τῶν ἀρνητικῶν συμπερασμά-
των τῶν δύο εἰρημένων φιλοσοφικῶν συστημάτων δομώμενοι οἱ σοφι-
σταὶ ἐδίδασκον ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀλήθεια ἐξ ἀντικειμένου, ἀλήθεια ἔχουσα
καθολικὸν καὶ γενικὸν κῦρος, ἀλλὰ μόνον γνώσεις ἐξ ὑποκειμένου ὑπάρ-
χουν. Ἐκ τῶν σοφιστῶν σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Πρωταγόρας ὁ Ἀβδη-
ρίτης, ὁ Γοργίας ὁ Λεοντίνος, καὶ ἄλλοι. Ὁ Πρωταγόρας ἤγνεῖτο πᾶ-
σαν ἐξ ἀντικειμένου ἀλήθειαν καὶ παρεδέχετο ὅτι ὅλαι αἱ γνώσεις εἶναι
ἀληθεῖς ἢ ψευδεῖς ὡς πρὸς τοῦτον μόνον ἢ ἐκεῖνον τὸν ἀνθρωπον.
Οὐδεν τὸ κύριον αὐτοῦ δόγμα ἦτο «Πάντων πραγμάτων μέτρον ὁ
ἄνθρωπος».

Οἱ Γοργίας ἐδίδασκεν ὅτι ἔργον παντὸς σοφοῦ ἀνδρὸς εἶναι ὅχι νὰ
ἐπιζητῇ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ δίκαιον, ἀφοῦ τοιοῦτον δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ
νὰ παριστῇ ὡς ἀληθὲς καὶ δίκαιον πᾶν ὅτι εἶναι συμφέρον εἰς αὐτὸν
(τὸν ἥττονα λόγον κρείττονα ποιεῖν καὶ τάναπαλιν). τοῦτο δὲ δύναται

νὰ κατορθώσῃ μόνον διὰ τῆς ὁμοιοικῆς, τὴν δποίαν δ Γοργίας ἔθεώρει
ώς δύναμιν δημιουργὸν πειθοῦς.

Οἱ σοφισταὶ λοιπὸν ἀνήροιν κάθε ἡμικὸν νόμον. Διὸ αὐτοὺς ἀλη-
θές καὶ ψευδές, δίκαιον καὶ ἄδικον, ἀγαθὸν καὶ κακὸν δὲν ὑπῆρχε.
τοὺς νόμους ἔθεώροιν ως ἀπλῆν σύμβασιν τῶν κρατούντων, τὸ δὲ ἀδι-
κεῖσθαι αἰσχρότερον τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἴδιον ἀνδραπόδον.

Οἱ σοφισταὶ ἔδίδασκον ἐπιδεικτικῶς μὲ γλῶσσαν πομπώδη καὶ
πλήρῃ ὁμοιοικῶν καλλωπισμῶν, ἔξήγειραν δὲ τὴν περιέργειαν τῶν ἀν-
θρώπων μὲ τὰς νέας σοφιστικὰς θεωρίας. Προσεέλκυν κατ' ἔξοχὴν
τοὺς νέους, τοὺς δποίους ὑπέσχοντο ἀντὶ ἀδροτάτου μισθοῦ νὰ καταστή-
σουν δυνατοὺς λέγειν τε καὶ πράττειν, ἵκανον δηλαδὴ εἰς τὸ κυβερνᾶν τὴν
πολιτείαν. Ἀλλ' ἐνῷ ἀφ' ἐνὸς ἐκαλλιέργουν τὸ πνεῦμα, ἐξ' ἄλλου διαδί-
δοντες ἀρχὰς· δλεθρίας περὶ θρησκείας, περὶ πολιτείας, περὶ κοινωνίας,
ἐκλόνιζον τὰ θεμέλια αὐτῶν, ἔξενεύριζον τὴν ψυχὴν καὶ ἡπείλουν νὰ κα-
τασβέσουν πᾶν αἴσθημα ἀρετῆς καὶ φιλοπατρίας. Ἔνεκα τούτου ἐπρο-
κάλεσαν ἀντίδρασιν παρὰ τῷ λαῷ, ὅστις ἥρχισε νὰ ὑποβλέπῃ αὐτούς.
Διὸ δὲ καὶ τὸ δνομα σοφιστῆς μετέπεσεν εἰς κακὴν σημασίαν. Κυριώτα-
τος ἔργάτης τῆς ἀντιδράσεως κατὰ τῶν σοφιστῶν ὑπῆρξεν δ Ἀθηναῖος
Σωκράτης.

Ο Σωκράτης ἐμελέτησεν ὅσα οἱ παλαιότεροι φιλόσοφοι συνέγρα-
ψαν, χωρὶς ν' ἀνήκῃ εἰς καμμίαν σχολήν, καὶ ἥρχισε νὰ συναναστρέ-
φηται μετὰ τῶν σοφιστῶν καὶ ἄλλων σπουδαίων ἀνδρῶν.

Οἱ πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλόσοφοι, ὡς προείπομεν, ἥσχολοῦντο εἰς
τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως. Πρῶτος δ Σωκράτης ἔλαβεν ὡς ἀντικείμενον
τῆς φιλοσοφίας του τὸν ἀνθρώπον καὶ ἥσχολείτο περὶ ἐκείνα, τὰ δποῖα
πρόπει νὰ πράττῃ δ ἀνθρώπος διὰ νὰ γίνῃ εὐδαίμων. Ως ἀρχὴν τῆς
φιλοσοφίας του δ Σωκράτης ἔθεσε τὸ «γνῶθι σαυτόν». Κατὰ τὸν
Σωκράτην ἡ δρθὴ πρᾶξις πηγάζει ἐκ τῆς δρθῆς γνώσεως, ἡ ἀρχὴ δὲ
πάσης ἀληθοῦς γνώσεως ἔγκειται εἰς τὸ νὰ ἔξετάζῃ τις καὶ νὰ γινώσκῃ
τὸν ἑαυτόν του (γνῶθι σαυτόν). Ὅστις ἀγνοεῖ τὸν ἑαυτόν του εἶναι ἀνί-
κανος νὰ γνωρίζῃ τι ἀδομόζει εἰς τὸν ἑαυτόν του, τι δφείλει, τι δύναται.
Βάσις τῆς φιλοσοφίας τοῦ Σωκράτους ἦτο ἡ ἡμικῆ, τὴν δποίαν ἔθεώ-
ρει ὡς τὴν μόνην ἀληθῆ ἐπιστήμην. Ἐλεγεν. δτι ἐν μόνον ἀγαθὸν
ὑπάρχει, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἐπιστήμη ἡτοι ἡ γνῶσις, καὶ ἐν μόνον κα-
κόν, καὶ τοῦτο εἶναι ἡ ἀμάθεια. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς σοφιστάς
οἵτινες κομπάζοντες ἔλεγον δτι τὰ πάντα ἔγνώριζον, δ Σωκράτης ἔλεγεν

«*έν οἶδα δτι οὐδὲν οἶδα*» καὶ ἡσχολεῖτο πάντοτε εἰς τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας. Ἡ Πυθία ὠνόμασε τὸν Σωκράτην «ἀνδρῶν ἀπάντων σοφώτατον».

Ο Σωκράτης ὅλον του τὸν βίον ἀφιέρωσεν εἰς τὸ νὰ διδάσκῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ νὰ καθοδηγῇ αὐτοὺς διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ παραδείγματός του εἰς τὴν ὄδὸν τῆς ἀρετῆς. Δὲν ἐδίδασκεν εἰς ὥρισμένον τόπον οὔτε μισθὸν ἐλάμβανε παρὰ τῶν ἀκροατῶν του, ὅπως ἔπραττον οἱ σοφισταί, ἀλλὰ διέτριψεν ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τοὺς περιπάτους, εἰς τὰ γυμνάσια, εἰς τὴν ἀγορὰν καὶ διελέγετο μὲ ἀνθρώπους πάσης ἡλικίας περὶ ὑψηλῶν ζητημάτων ἡθικῶν, θρησκευτικῶν, κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν. Καθ' ὅλου ἡ διδασκαλία τοῦ Σωκράτους περιεστρέφετο εἰς τὸ τὶ εἶναι δίκαιον, τὶ ἀδίκον, τὶ καλόν, τὶ αἰσχρόν, τὶ εὐσεβές, τὶ ἀσεβές καὶ ἐν γένει εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἑαυτόν του, πρὸς τὴν κοινωνίαν, πρὸς τὴν πατρίδα· καὶ πρὸς τὸν θεόν. Ἰδίως συνέρρεον διὰ νὰ ἀκούσουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωκράτους οἱ νέοι ἐλκυόμενοι ὑπὸ τῆς διαλεκτικῆς δεινότητος καὶ τοῦ ἡμικοῦ χαρακτῆρος τοῦ φιλοσόφου. Ο ὅλος βίος τοῦ Σωκράτους ὑπῆρξε πρότυπον ὀλιγαρχείας, ἡθικῆς ἀγνότητος, δικαιοσύνης, εὐσεβείας, καρτερίας καὶ ψυχικῆς ἡρεμίας. Ἐν τούτοις τὸ πλῆθος τῶν ἀμαθῶν συνέχεε τὸν Σωκράτην μετὰ τῶν σοφιστῶν, διότι, ὅπως ἐκεῖνοι, οὕτω καὶ ὁ Σωκράτης ἐδίδασκε τοὺς νέους πολεμῶν τὴν προτέραν φιλοσοφίαν καὶ κηρύττων κοινωνικὴν ἀναμόρφωσιν. Καὶ αὐτὸς ὁ κωμικὸς Ἀριστοφάνης, δηπαδὸς τῶν ἀρχαίων ἡθῶν, δὲν ἀπέφυγε τὴν σύγχυσιν σκώψας τὸν Σωκράτην εἰς τὰς «*Νεφέλας*» του.

Ο Σωκράτης εἶχε προσωπικοὺς ἔχθροὺς τοὺς σοφιστάς, τῶν ὅποίων τὰς ὀλεθρίας δοξασίας ἐπολέμει. Εἶχεν δῆμος καὶ ἄλλους πολλοὺς ἔχθρούς, διότι διδάσκων ἐξήλεγχε μετὰ θάρρους τὰ ἐλαττώματα καὶ τὴν ἀμάθειαν τῶν ἀνθρώπων καὶ κατέκρινε πᾶσαν κακίαν. Ἔνεκα τούτου ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν πολλῶν καὶ ὡς ἔχθρὸς τῆς δημοκρατίας, διότι ἐφεγε τὴν διὰ πλειονοψηφίας λῆψιν ἀποφάσεων καὶ τὴν κλήρωσιν τῶν ἀρχόντων. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθησαν τρεῖς ἐκ τῶν ἔχθρῶν του, ὁ Ἀνυτος, πλούσιος βυρσοδέψης, ὁ Μέλιτος, ἀθλιος ποιητής, καὶ ὁ δήτωρ Λύκων, καὶ ἀπήγγειλαν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν, α') ὅτι δὲν πιστεύει τοὺς θεούς, τοὺς δρόποις πιστεύει ἡ πόλις, ἀλλ' εἰσάγει νέους θεούς, καὶ β') ὅτι διαφθείρει τοὺς νέους.

Ο Σωκράτης ἐνεφανίσθη εἰς τὸ δικαστήριον τῆς Ἡλιαίας καὶ ἀπε-

λογήθη σιβαρῶς καὶ ἀπαθῶς καὶ ἀξιοπρεπῶς. Ἀλλ᾽ ἐπειδὴ δὲν ἴκέτευσεν, ως συνήθιζον νὰ κάμνουν τότε οἱ κατηγορούμενοι, ἀλλὰ μετεχειρίσθη γλωσσαν σιβαρὸν καὶ ἀξιοπρεπῆ καὶ ἀπολογούμενος ἐφαίνετο μᾶλλον ὅτι ἐδίδασκε, διὰ τοῦτο οἱ δικασταὶ κατεδίκασαν αὐτὸν εἰς θάνατον. Ο Σωκράτης ἔπιεν ἐν τῇ φιλακῇ τὸ κώνειον ἀταράχως καὶ τοιουτορόπτως ἐτελεύτησεν δι μάρτυς οὗτος τῆς ἀλληθείας.

84. Κύρου ἀνάβασις καὶ κάθοδος τῶν μυρίων (401—400).

Ἐνῷ αἱ Ἀθῆναι ἔξηντλημέναι πλέον εἶχον περιορισθῆ εἰς τὰ ἐσωτερικά τῶν πράγματα, ἡ Σπάρτη, ἥγειμὸν τῆς ὅλης Ἑλλάδος, ἔζήτειν ἀνέξηση ἔτι μᾶλλον τὴν δύναμιν τῆς καὶ ἔστρεψε τὰ βλέμματά της πρὸ πάντων πρὸς τὴν Ἀσίαν. Τὴν πρώτην δὲ ἀφοροῦντα εἰς τὰς νέας ἐπιχειρήσεις τῆς ἔδωκεν ἡ καλουμένη «*Κύρου ἀνάβασις καὶ κάθοδος τῶν μυρίων*».

Τῷ 404 ἀπέθανεν δι βασιλεὺς τῆς Περσίας Δαρεῖος δι Β' καὶ ἀφῆκε δύο νίούς, τὸν Ἀρταξέρξην, ὅστις διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον, καὶ τὸν Κῦρον τὸν νεώτερον, ὅστις ἦτο σατράπης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ὁ Κῦρος ἐσκέφθη νὰ ἐκμηδονίσῃ τὸν ἀδελφὸν του καὶ νὰ βασιλεύσῃ αὐτὸς ἀντ' ἑκείνου. Συνήθοισε λοιπὸν ἐκατὸν χιλιάδας περσικὸν στρατόν, προσέλαβε δὲ καὶ δέκα τρεῖς χιλιάδας Ἑλληνας μισθιοφόρους ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Λακεδαιμονίου Κλεάρχου καὶ ἄλλων. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 401 ἔξεκίνησεν δι Κῦρος μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ βαδίζων κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του. Ο Ἀρταξέρξης μαθὼν παρὰ τοῦ Τισσαφέροντος τὸ κίνημα τοῦ ἀδελφοῦ του ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μὲ 900 χιλ. στρατόν.

Οἱ δύο στρατοὶ συνητήθησαν παρὰ τὰ **Κούναξα** τῆς Βαβυλωνίας (401). Γενομένης μάχης οἱ Ἑλληνες ἐνίκησαν τοὺς ἀπέναντι αὐτῶν παρατεταγμένους Πέρσας καὶ ἔτρεψαν εἰς φυγὴν τὸ δεξιὸν κέρας τῶν πολεμίων. Ἐνῷ δὲ οἱ περὶ τὸν Κῦρον προσεκύνουν αὐτὸν ως βασιλέα, οὗτος διέκρινε τὸν ἀδεφόν του Ἀρταξέρξην καὶ ὥρμησε νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἐφονεύθη ὅμως αὐτὸς ὑπὸ τῶν σωματοφυλάκων τοῦ βασιλέως. Τότε δι περσικὸς τοῦ Κύρου στρατὸς ηύτομόλησε πρὸς τὸν Ἀρταξέρξην.

Ο βασιλεὺς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου θεωρῶν τὸν ἑαυτόν του νικητὴν ἔπειψε καὶ ἀπήτησε παρὰ τῶν Ἑλλήνων νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ὅπλα. Ἀλλ' δι Κλέαρχος ἔξι ὀνόματος ὅλων ἀπήντησεν ὅτι δὲν εἶναι τὸ ἕδιον τῶν νικώντων νὰ παραδίδουν τὰ ὅπλα. Ο πονηρὸς ὅμως Τισσαφέροντος ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς φιλίας κατορθώνει καὶ δολοφονεῖ ὅλους τοὺς στρατηγούς.

‘Η εῖδησις περὶ δολοφονίας τῶν στρατηγῶν ἐβύθισεν εἰς μεγάλην λύπην τοὺς Ἑλληνας καὶ ἔφερεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν. Εὑρίσκοντο ἀνευ ἀρχηγοῦ ἐν μέσῳ χωρῶν ἀγνώστων, περιστοιχίζομενοι πανταχόθεν ὑπὸ φοβερῶν ἐχθρῶν. Τότε ἐνεφανίσθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀπηλπισμένων στρατιωτῶν δὲ Ἀθηναῖος Ξενοφῶν, ὅστις ἡκολούθησε τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Κύρου ὡς ἴδιωτης, καὶ διὰ λόγου μεστοῦ φρονήματος ἐνεθάρρυνεν αὐτοίς. Οἱ στρατιῶται ἐνθαρρυνθέντες ἐξέλεξαν νέους στρατηγούς, μεταξὺ τῶν δοπίων καὶ τὸν Ξενοφῶντα. Τότε ἦχισεν ἡ ἀξιομνησόνευτος ἐκείνη **κάθοδος τῶν μυρίων**, ἡ γενομένη διὰ Βαβυλωνίας, Ἀσσυρίας, Ἀρμενίας καὶ Πόντου. Ταύτην ἀμιμήτως περιγράφει δὲ Ξενοφῶν εἰς τὸ θαυμάσιον σύγγραμά του, τὸ ἐπιγραφόμενον «**Κύρου ἀνάβασις**».

Ἐπὶ τέσσαρας μῆνας οἱ Ἐλληνες ἐβάδιζον ἀνευ δδηγῶν διὰ μέσου χωρῶν ἀγνώστων. Διήρχουντο ἐφήμους καὶ διέβαινον ὅρη ὑπερψύηλα καὶ χιονοσκεπῆ ἐν μέσῳ χειμῶνος καὶ ψύχους δρυμυτάτου, προσβαλλόμενοι ὑπὸ ἀγρίων λαῶν, κακουχούμενοι καὶ ταλαιπωρούμενοι. Τέλος ἐφθασαν εἰς τὸ παρὰ τὴν Τραπεζοῦντα ὅρος Θήκην. Μόλις ἀντίκρυσαν τὸν Εὔξεινον Πόντον, ὑπὸ τοσαύτης ἀγαλλιάσεως κατελήφθησαν, ὥστε ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγγάλας δὲ εἰς τοῦ ἄλλου καὶ κύνοντας δάκρυα χαρᾶς ἐφώναζον Θάλασσα! Θάλασσα! Ἀπὸ ἐκεῖ ἀνερχόμενοι περίπου εἰς δοκτὸν χιλιάδας ἔξακοσίους, διότι οἱ λοιποὶ εἶχον ἀποθάνειν ἀπὸ τὸ ψῦχος, ἀπὸ τὴν πεῖναν καὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, κατέβησαν εἰς τὴν πρώτην ἐλληνικὴν πόλιν Τραπεζοῦντα. Μετά τινας δὲ ἄλλας περιπετείας ἔξακισχύλιοι ὠδηγήθησαν καὶ παρεδόθησαν ὑπὸ τοῦ Ξενοφῶντος εἰς τὸν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ στρατηγὸν τῶν Λακεδαιμονίων Θίβρωνα, ὅστις ἐπολέμει ἐναντίον τοῦ Τισσαφέροντος.

85. **Πόλεμος μεταξὺ Σπάρτης καὶ Περσῶν.—Ἐκστρατεία τοῦ Ἀγγειλάχου κατὰ τῆς Ἀσίας.**

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κύρου ἀνταμείβων δὲ Ἀρταξέρξης τὸν Τισσαφέροντην διώρισεν αὐτὸν σατράπην ὅλων τῶν χωρῶν, εἰς τὰς δοπίας πρότερον ἦρχεν δὲ Κύρος, καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ τιμωρήσῃ τὰς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὰς πόλεις, αἵ δποιαι παρέσχον βοήθειαν εἰς τὸν ἀποστατήσαντα Κύρον. Οἱ Τισσαφέροντος ἀπήτησε παρὰ τῶν πόλεων τούτων τελείαν ὑποταγῆν, ἀλλ’ αὗται ἀντέστησαν καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῆς Σπάρτης. Ἡ Σπάρτη λατ’ ἀρχὰς ἐπεμψε τὸν Θί-

βρωνα καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Δερκυλλίδαν. Ὅλος ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανεν ὁ Ἀγις καὶ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς τῆς Σπάρτης ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀγησύλαος. Ὁ Ἀγησύλαος ἦτο μικρὸς τὸ ἀνάστημα, χωλὸς τὸν ἔνα πόδα καὶ δύσμορφος. Ὅλος εἰς τὸ εὐτελές ἐκεῖνο σαρκίον ὑπῆρχε ψυχὴ μεγαλόφρων καὶ ἐμφορουμένη πανελληνίων αἰσθημάτων. Εἰς τοὺς πολέμους ὁ Ἀγησύλαος ἀνεδείχθη στρατηγικώτατος, θεωρεῖται δὲ ὡς εἰς τῶν μεγίστων στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ἡ Σπάρτη ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀγησύλαον νὰ διεξαγάγῃ τὸν νέον πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἀγησύλαος, ἀφοῦ παρέλαβε δύο χιλιάδας νεοδαμώδεις, ἦτοι Εἴλωτας ἀνακτήσαντας τὴν ἔλευθερίαν των, καὶ ἔξι χιλιάδας συμμάχους, ἐπλευσεν εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν τῷ 396, προσβαλὼν δὲ τὸν Τισσαφέροντα ἐνίκησεν αὐτὸν καὶ ἐπανάτηψιν.

Οταν δὲ μέγας βασιλεὺς ἔμαθε τὰς ἥττας τοῦ Τισσαφέροντος, καθήρεσεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ ἔπειψε νέον σατράπην, τὸν Τιμοράστην, μὲ τὴν διαταγὴν ν' ἀποκόψῃ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τισσαφέροντος καὶ ν' ἀποστείλῃ εἰς αὐτὸν ταύτην. Τούτο καὶ ἔγινεν. Ὁ Τιμοράστης ἐδείχθη πολιτικώδος ἀπὸ τὸν Τισσαφέροντα. Βλέπων δὲ δὲν ἦδύνατο νὰ διεξαγάγῃ ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ἀγησύλαου, συνωμολόγησε μετ' αὐτοῦ ἔξαμηνον ἀνακοχῆν, τοῦ ἔδωκε δὲ 30 τάλαντα πρὸς συντήρησιν τοῦ στρατοῦ του καὶ τὸν ἔπεισε νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν σατραπείαν τοῦ Φαρναβάζου, τὴν Φοργύαν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Ἀγησύλαος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Φοργύαν καὶ ἦλευθερώσεν ἐνταῦθα πολλὰς ἔλληνικὰς πόλεις. Ἐμελέτα δὲ ὁ Ἀγησύλαος νὰ καταλύῃ ὀλοσχερῶς τὴν περιστήνην ἀρχὴν εἰς δῆλην τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἔπειτα δὲ νὰ πορευθῇ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἀσίας καὶ ν' ἀνατρέψῃ τὸν περσικὸν θρόνον.

Ο Τιμοράστης, βλέπων δὲν ὁ Ἀγησύλαος δὲν εἶχε σκοπὸν ν' ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Ἀσίας, ἔπειψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ρόδιον Τιμοκράτην μὲ ἄφθονον χρυσίον διὰ νὰ ἔξεγείρῃ εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Σπάρτης τὰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος.

86. Κερινθιακὸς πόλεμος. — Ἀνταλκίδειος εἰρήνη.

Ο Τιμοκράτης δὲν ἀπήντησε πολλὰς δυσκολίας εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποστολῆς του. Εἰς τὴν Ἑλλάδα τότε ἐπεκράτει μεγάλη δυσαρέσκεια ἐναντίον τῆς Σπάρτης, διότι ἐφέρετο αὗτη ἀγερώχως καὶ δεσποτικῶς ὅχι μόνον πρὸς τὰς πόλεις, αἱ διοικήσαις τὴν πρότερον μὲ τὸ μέρος τῶν Ἀθηναίων, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς παλαιὰς συμμάχους τῆς

Πρὸ πάντων δὲ οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Θηβαῖοι ἦσαν σφόδρα δυσηρεστημένοι ἐναντίον τῶν Σπαρτιατῶν. Οἱ Θηβαῖοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Ἀργεῖοι λαβόντες χρήματα παρὰ τοῦ Τιμοκράτους ἥρπασαν ἀμέσως τὰ ὅπλα ἐναντίον τῆς Σπάρτης, προσέτι δὲ καὶ οἱ Ἀθηναῖοι, ἀλλὰ χωρὶς νὰ λάβουν οὔτοι χρήματα.

Ἡ Σπάρτη, βλέπουσα ὅτι εὑρίσκεται εἰς κίνδυνον, ἔσπευσε ν^o ἀνακαλέση ἐκ τῆς Ἀσίας τὸν Ἀγησύλαον. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ Ἀγησύλαος ἔδειξεν ἀξιοθαύμαστον πειθαρχίαν. Εὐθὺς δέ τοις ἔλαβε τὴν εἶδησιν τῆς ἀνακλήσεως, σπεύδει ἀμέσως ἐκεῖ ὅπου τὸν ἐκάλει ἡ φωνὴ τῆς κινδυνευούσης πατρίδος, ἔγκαταλιπὼν ἀνεκτέλεστα τὰ μεγαλεπήβολα σχέδιά του. Διελθὼν δὲ ἔσπευσμένως τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν φθάνει εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ συναντήσας τοὺς συνηγωμένους ἐχθροὺς πλησίον τῆς Κορωνείας συνάπτει μάχην φονικωτάτην, καθ' ἣν ἐνίκησε μὲν τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ δὲν κατέβαλεν αὐτοὺς δλοσχερῶς, ἔλαβε δὲ καὶ αὐτὸς πολλὰ τραύματα (394).

Οἱ πόλεμοι ἔξηκολούμησεν δέ τοις ἄπο τὴν Κόρινθον. Ἐκ τούτου δὲ καὶ **Κορινθιακὸς** ὀνομάσθη. Κατὰ τοῦτον διεκρίθη ὁ στρατηγὸς τῶν Ἀθηναίων Ἰφικράτης. Καὶ δέ μὲν κατὰ Ἑραὶ ἀγώνας ἦτον ἀμφίρροπος, κατὰ θάλασσαν δύμας οἱ Σπαρτιᾶται ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας.

Οἱ Κόρινθοι δέ Ἀθηναῖος μετὰ τὴν καταστροφὴν εἰς τοὺς Αἰγαίους ποταμοὺς μετέβη, ὡς εἴπομεν, εἰς τὴν Κύπρον πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Σαλαμῖνος Εὐαγόραν. Κατορθώσας δὲ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν περσικὴν ὑπηρεσίαν διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Ἀρταξέρξου ναύαρχος τοῦ περσικοῦ στόλου. Ἐχων λοιπὸν εἰς τὴν διάθεσίν του τοὺς περσικὸς θησαυροὺς καὶ ἥγονύμενος τοῦ στόλου τῶν Περσῶν καὶ ἄλλων ἑλληνικῶν πλοίων, ὅσα αὐτὸς ἦδυνήθη νὰ συναθροίσῃ, κατετόπωσε τῷ 394 τοὺς Λακεδαιμονίους περὶ τὴν Κνίδον. Ἐπειτα δέ, ἀφοῦ ἔξεδίωξεν ἐκ τῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἑλληνικῶν πόλεων τοὺς **ἀρμοστάς**, τοὺς δοποίους εἰχεν ἔγκαταστήσει δὲ Λύσανδρος, ἔπλευσε μὲ τὸν στόλον του καὶ ἐλεγκάτησε τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας ἀνήγειρεν ἐκ νέου διὰ τῶν περσικῶν χρημάτων τὰ μακρὰ τείχη καὶ τὰ τοῦ Πειραιῶς.

Οἱ Σπαρτιᾶται βλέποντες ὅτι δὲν ἦδύναντο πλέον νὰ διεξαγάγουν πόλεμον ἐναντίον τοσούτων συνησπισμένων ἐχθρῶν καὶ ὅτι ἡ ἡγεμονία αὐτῶν ἐκλονεῖτο, ἐπροσπάθησαν ἀντὶ πάσης θυσίας νὰ προσελκύσουν τὴν συμμαχίαν τῶν Περσῶν. Ὅθεν ἔπειμψαν εἰς τὴν Περσίαν τὸν πο-

νηρὸν καὶ πανοῦργον Ἀνταλκίδαν, ὅστις μετὰ πενταετῆ ἐκεῖ διαμονὴν συνωμολόγησε μετὰ τοῦ μεγάλου βασιλέως τῷ 387 ἐπονείδιστον εἰρήνην, ἦτις ἀπὸ αὐτοῦ ὀνομάσθη Ἀνταλκίδειος εἰρήνη. Συμφώνως πρὸς ταύτην ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Κύπρος καὶ αἱ Κλαζομεναὶ ἀφίσαντο εἰς τὸν βασιλέα· αἱ δὲ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ πόλεις μικραὶ καὶ μεγάλαι ἐκηρύσσοντο αὐτόνομοι, ἐκτὸς τῆς Λήμνου, τῆς Ἰμβρου, καὶ τῆς Σκύρου, αἱ δποῖαι ἔμενον εἰς τοὺς Ἀθηναίους. Ἡπείρει δὲ ὁ βασιλεὺς ὅτι θὰ τιμωρήσῃ τὰς πόλεις ἐκείνας, ὅσαι δὲν ἥθελον ἀποδεχθῆ τὴν εἰρήνην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ'.

Η ΓΕΜΟΝΙΑ ΤΩΝ ΘΗΒΩΝ

87. Κατάληψις τῆς Καδμείας (382).

Ἐν ᾧτει 382 ὁ στρατηγὸς τῶν Σπαρτιατῶν Φοιβίδας ἐπορεύετο μετὰ στρατοῦ ἐναντίον τῆς Ὄλυνθου, πόλεως τῆς χαλκιδικῆς, πρὸς τὴν δποῖαν οἱ Σπαρτιάται ενδίσκοντο εἰς πόλεμον. Διερχόμενος δὲ πλησίον τῶν Θηβῶν κατέλαβεν αὐλινιδίως τὴν ἀκρόπολιν αὐτῆς Καδμείαν κατὰ πρόσκλησιν τοῦ Λεοντιάδου, ἀρχηγοῦ τῶν δλιγαρχικῶν. Ἀφοῦ δὲ ἐγκατέστησεν εἰς τὴν Καδμείαν στρατιωτικὴν φρουράν, τὴν μὲν διοίκησιν τῆς πόλεως παρέδωκεν εἰς τὸν Λεοντιάδην, τὸν δὲ ἀρχηγὸν τῆς δημοκρατικῆς μερίδος Ἰσμηνίαν συνέλαβε καὶ ἔδριψεν εἰς τὸ δεσμωτήριον. Ἐκ τῶν δημοκρατικῶν τριακόσιοι περίπου κατέφυγον εἰς τὰς Ἀθηναῖς, ὅπου εὗρον τὴν αὐτὴν φιλοξενίαν, τὴν δποῖαν πρὸ εἴκοσι δύο ἑτῶν οἱ Θηβαῖοι εἶχον παράσχει εἰς τοὺς Ἀθηναίους φυγάδας.

Οταν ἀνηγγέλθη εἰς τὴν Σπάρτην τὸ πρᾶγμα, οἱ Σπαρτιάται ἐφάνησαν ὅτι ἡ γανάκτησαν καὶ τὸν μὲν Φοιβίδαν κατεδίκασαν εἰς πρόστιμον, ἀλλὰ δὲν ἀπέδωκαν τὴν Καδμείαν, ἦτοι ἐτιμώρησαν μὲν τὸν πρᾶξαντα, ἀλλ᾽ ἐνέκριναν τὴν πρᾶξιν αὐτοῦ ἐπὶ πλέον δὲ διέταξαν νὰ θανατωθῇ καὶ ὁ Ἰσμηνίας.

88. Ἀπελευθέρωσις τῶν Θηβῶν.

Τέσσαρα ἔτη ἐστέναξον αἱ Θῆβαι ὑπὸ τὸν σπαρτιατικὸν ζυγόν. Μεταξὺ τῶν καταφυγόντων εἰς τὰς Ἀθηναῖς ἦτο καὶ ὁ Πελοπίδας, νέος ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, πλούσιος καὶ εἰς ἄκρον φιλόπατρος. Ὁ Πελοπίδας μὴ δυνάμενος νὰ βλέπῃ τὴν πατρίδα του ὑπὸ ζυγὸν ἀπεφάσισε νὰ

έλεινθερώσῃ αὐτήν, μιμούμενος τὸ παράδειγμα τοῦ Θρασυβούλου. Συνενόηθη λοιπὸν κατ' ἀρχὰς μὲν μερικοὺς διμόφρονάς του, οἱ δοποῖοι εἰχον μείνει εἰς τὰς Θήβας.⁷ Επειτα κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 379 μὲν ἐνδεκα ἄλλους φυγάδας ἔξηλθον ἐκ τῶν διαφόρων πυλῶν τῶν Ἀθηνῶν ἐνδεδυμένοι ὡς κυνηγοὶ διὰ νὰ μὴ τοὺς ἐννοήσουν, καὶ ἀφοῦ συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Θριάσιον πεδίον τῆς Ἐλευσῖνος ἐβάδιζον δῆλοι δημοῦ. Φθάσαντες δὲ τὴν νύκτα εἰς Θήβας, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐνεκα τοῦ ψύχους εἰχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰς οἰκίας των, εἰσῆλθον ἀπαρατήρητοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Χάρωνος, ἐνὸς ἐκ τῶν συνωμοτῶν. Τὴν ἑσπέραν ἐκείνην ὁ γραμματεὺς τῶν βοιωταρχῶν Φυλλίδας, μεμυημένος τὰ τῆς συνωμοσίας, μετὰ προηγουμένην συνεννόσιν εἶχε προσκαλέσει εἰς συμπόσιον τοὺς κατ' ἐκεῖνο τὸ ἔτος βοιωτάρχας Ἀρχίαν καὶ Φύλιππον, εἰς τοὺς δοποίους ὑπεσχέθη νὰ φέρῃ καὶ περικαλλῆ γύναια ἐκ τῶν ἐν Θήβαις.

⁸ Άλλα παρ⁹ δῆλην τὴν μυστικότητα τὸ πρᾶγμα παρ⁹ δῆλίγον νὰ προδοθῇ. Καθ' ἥν ὥραν οἱ βοιωτάρχαι ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Φυλλίδου ηὗθυμουν, ἥλθεν ἀπεσταλμένος ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐφερεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Ἀρχίαν λέγων εἰς αὐτὸν νὰ τὴν ἀναγνῶσῃ ἀμέσως. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης καθίσταντο γνωστὰ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ἄλλ¹⁰ δ Ἀρχίας βεβαρημένος ὑπὸ τοῦ οἴνου ἔθεσε τὴν ἐπιστολὴν ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον καὶ εἶπεν «Ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα». Μετ' δῆλίγον ἐκρουσάν τὴν θύραν. ¹¹ Οταν ἥνοιχθη αὐτῇ, εἰσῆλθον οἱ συνωμόται ἐνδεδυμένοι γυναικεῖα ἐνδύματα. Οἱ βοιωτάρχαι ὑπεδέχθησαν τὰς ὑποτιθεμένας γυναικας κροτοῦντες τὰς χεῖρας· οἱ δὲ συνωμόται, ἀφοῦ περιεσκόπησαν τὸ συμπόσιον καὶ τὰ θύματά των, ἔσυραν τὰ ξίφη καὶ ἐφόνευσαν αὐτοὺς ἄνευ δυσκολίας.

Άλλὰ τὸ δυσκερέστερον ἔργον εἶχεν ἀναλάβει ὁ Πελοπίδας. Οὗτος μεθ' ἐνὸς ἄλλου συνωμότου μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Λεοντιάδου, δῆστις κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Ἀρχίου δὲν εἶχε προσκληθῆ εἰς τὸ συμπόσιον. Ἐκεῖ συνήφθη πάλη δυνατή. Ο σύντροφος τοῦ Πελοπίδου ἐφονεύθη, ἄλλὰ καὶ ὁ Πελοπίδας ἐφόνευσε τὸν Λεοντιάδην.

Κατόπιν ἥνοιξαν τὰς φυλακάς, ἥλεινθερωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς κρατουμένους καὶ διὰ κηρύκων ἐκάλεσαν τὸν λαὸν εἰς ἔλεινθερίαν. Τὴν πρωίαν ὁ λαὸς συνῆλθεν εἰς ἐκκλησίαν καὶ ὑπεδέχθη δρυθιος τοὺς περὶ τὸν Πελοπίδαν, ὀνομάζων αὐτοὺς λυτρωτὰς καὶ σωτῆρας τῆς πατρίδος. Ἀμέσως δ ἐξέλεξε βοιωτάρχας τοὺς κορυφαίους τῶν συνωμοτῶν Πελοπίδαν, Μέλωνα καὶ Χάρωνα, οὗτοι δὲ πολιορκήσαντες τὴν Καδμείαν

ὴνάγκασαν τὴν σπαρτιατικὴν φρουρὰν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ νὰ ἀπέλθῃ.
Τοιουτορόπως ἡλευθερώθησαν αἱ Θῆβαι.

Εἰς τὸ ἔξης δύο κυρίως ἀνδρες, ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας διὰ στενωτά-
της φιλίας συνδεόμενοι, ὁ Πελοπίδας καὶ ὁ Ἐπαμεινώνδας, ἀνέλαβον
ὅχι μόνον νὰ ἔξασφαλίσουν τὴν ἑλευθερίαν τῶν Θηβῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ
ἀνυψώσουν αὐτὰς εἰς μεγάλην δύναμιν. Ὁ Ἐπαμεινώνδας συνεκρό-
τησε τὸν πολυθρύλητον Ἱερὸν λόχον, ὅστις ἀπετελεῖτο ἐκ 300 νέων
τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῶν Θηβῶν καὶ ὅστις εἰς τὰς μάχας κατε-
λάμβανε τὴν μᾶλλον ἐπικίνδυνον θέσιν χορηγούμενων ὡς ὑπόδειγμα ἀν-
δρείας εἰς τοὺς ἄλλους.

89. **Ἀνταγωνισμὸς Σπάρτης καὶ Θηβῶν.—Δευτέρα ἡγεμονία τῶν
Ἀθηνῶν.—Συνέδριον ἐν Σπάρτῃ.**

Οἱ Σπαρτιᾶται βαρέως φέροντες τὸ δάπισμα τῶν Θηβαίων ἀπεφά-
σισαν νὰ τιμωρήσουν αὐτούς. Ὁθεν ἐπεμφαν στρατιὰν εἰς Βοιωτίαν
πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Ἀγησίλαον, ἐπειτα δὲ ὑπὸ τὸν Κλεόμβροτον.
Ἄλλα καὶ οἱ δύο βασιλεῖς τίποτε δὲν κατώρθωσαν. Οἱ Θηβαῖοι ἀπο-
φεύγοντες τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην περιωρίζοντο εἰς ἀψιμαχίας καὶ
οὕτω τὸ φρόνημα αὐτῶν δλίγον κατ’ ὀλίγον ἔξηγείρετο.

Ἐξ ἄλλου μέρους οἱ Ἀθηναῖοι στρατηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Τιμοθέου,
νίοῦ τοῦ Κόνωνος, κατώρθωσαν νὰ προσελκύσουν πρὸς τὸ μέρος τῶν
πολλοὺς καὶ σπουδαίους συμμάχους καὶ οὕτω ἀπετέλεσαν νέαν ἀθηναϊ-
κὴν συμμαχίαν ἥ διμοσπονδίαν ἐξ 75 πόλεων. Μεταξὺ τούτων ἦσαν ἡ
Χίος, τὸ Βυζάντιον, ἡ Ρόδος ἡ Λέσβος, ἡ Χαλκίς καὶ ἄλλαι. Βάσις δὲ
τῆς διμοσπονδίας ἦτο ἡ αὐτονομία ἐκάστης πόλεως. Οὕτω λοιπὸν ἡ
κατὰ θάλασσαν ἡγεμονία περιῆλθε καὶ πάλιν εἰς τοὺς Ἀθηναίους.

Ἐκ τῶν ἐπιτυχιῶν τῶν Θηβαίων ἐνθαρρουόμεναι αἱ περισσότεραι βοιω-
τικαὶ πόλεις ἐτάχθησαν μὲ τὸ μέρος αὐτῶν καὶ οὕτω ἀπετέλεσαν τὴν
βοιωτικὴν συμμαχίαν. Οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἥδη συγκροτήσει τὴν νέαν
κατὰ θάλασσαν ἡγεμονίαν, ἀπὸ μέρους δὲ τῶν Λακεδαιμονίων δὲν εἶχον
κανένα φόβον. Ως ἐκ τούτου ἡ παράτασις τῶν ἐχθροπραξιῶν μόνον
τοὺς Θηβαίους ὠφέλει. Ὅθεν ἐνήργησαν νὰ συγκληθῇ συνέδριον τῶν
Ἐλλήνων ἐν Σπάρτῃ περὶ εἰρήνης.

Εἰς τὸ συνέδριον τοῦτο αἱ δύο μεγάλαι πόλεις, Σπάρτη καὶ Ἀθῆ-
ναι, συνεφώνησαν νὰ εἶναι αὐτόνομοι πᾶσαι αἱ πόλεις, οἱ δὲ Ἀθηναῖοι
καὶ οἱ Σπαρτιᾶται ν̄ ἀναγνωρίζωνται ἀμοιβαίως οἱ μὲν πρῶτοι ὡς

ἥγεμόνες κατὰ θάλασσαν, οἱ δὲ δεύτεροι ὡς ἥγεμόνες κατὰ ξηράν.
Ἄλλὰ κατὰ τῆς ἀποφάσεως ταύτης ἀντετάχθη ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν
Θηβαίων Ἐπαμεινώνδας. Τότε ὁ Ἀγησίλαος ὡς πρόεδρος τοῦ συνεδρίου
ὅργισθεὶς διέγραψε τὸ ὄνομα τῶν Θηβαίων ἐκ τῆς συνθήκης.

90. **Ἡ ἐν Λεύκραις μάχη** (371).

Ἐνθὺς μετὰ ταῦτα δ βασιλεὺς τῆς Σπάρτης Κλεόμβροτος ἄγων 14.000
πεζούς καὶ 1600 ἵππεῖς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βοιωτίαν. Κατ’ αὐτῶν ἐπῆλ-
θον οἱ Θηβαῖοι, ἐν ὅλῳ ἔξι χιλιάδες. Ἄρχιστράτηγος ἦτο ὁ Ἐπαμει-
νώνδας, ὃ δὲ Πελοπίδας ὥδηγε τὸν Ιερὸν λόχον. “Οταν ἔξήρχετο ἐκ
τῆς πόλεως ὃ στρατὸς τῶν Θηβαίων, ἀπαίσιοι οἰωνοὶ ἐτρόμαξαν αὐτόν.
Ἄλλ’ ὁ Ἐπαμεινώνδας, δστις ὑπῆρξεν ὅχι μόνον ὃ ἔξοχώτερος καὶ με-
γαλοφυέστερος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, ἀλλ’ ἐν αὐτῷ καὶ
φιλόσοφος ἀπηλλαγμένος τοιούτων προλήψεων, ἀνεφώνησεν. «*Εἰς
οἰωνὸς ἀριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης*».

Οἱ δύο στρατοὶ συνηντήθησαν εἰς τὰ Λεύκτρα, μικράν πόλιν τῆς
Βοιωτίας (371). Ἐκεῖ συνήφθη μάχη ἐκ παρατάξεως πεισματώδης καὶ
φονική. Οἱ Σπαρτιᾶται ἔως τότε ἐθεωροῦντο ἀήττητοι, πλήρεις δὲ ἐθνι-
κῆς ὑπεροφανείας κατεφρόνουν τοὺς Θηβαίους. Ἄλλ’ ὁ Ἐπαμεινώνδας
διὰ τῆς **λοξῆς φάλαγγος***, τὴν δποίαν αὐτὸς ἐπενόσθεν, ἐπιπεσὼν
δρμητικὸς προξενεῖ μεγάλην φθορὰν εἰς τοὺς πολεμίους. Οἱ Σπαρτιᾶται
μάχονται ἀνδρείως· ἀλλὰ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑποφέρουν τὸ βάρος τῆς
λοξῆς φάλαγγος καὶ τοῦ Ιεροῦ λόγου ὑποχωροῦν ἐπὶ τέλους καὶ διαλυ-
θέντες τρέπονται εἰς φυγὴν. 4300 Σπαρτιᾶται καὶ σύμμαχοι ἐφονεύθη-
σαν καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Κλεόμβροτος.

Ἡ ἐν Λεύκτραις μάχη ὑπῆρξεν ἡ σπουδαιοτάτη πασῶν τῶν μα-
χῶν ὅσαι ἔγιναν μεταξὺ Ἑλλήνων ὅχι τόσον διὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν
πεσόντων, ὅσον διὰ τὸ ἡθικὸν ἀποτέλεσμα. Η μάχη αὕτη κατέστοξε-
ψεν ἔξι διλοκλήρου τὴν γοητείαν, τὴν δποίαν οἱ Σπαρτιᾶται ἥσκουν

* Ἡ λοξὴ φάλαγξ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐσχηματίζετο ὡς ἔξης· ἐνίσχυεν οὗτος
τὸ ἐν κέρας τῆς παρατάξεως εἰς βάθος μέχρι 50 ἀνδρῶν. Ἐνῷ δὲ τὸ κέντρον
καὶ τὸ ἔτερον κέρας, βάθους μέχρις 8 ἀνδρῶν, ἀμυντικῶς μᾶλλον ἀπηρχόλουν
τὸν ἔχθρον, τὸ ἐνισχυμένον κέρας ἐπέπιπτε μεθ’ δρμῆς κατὰ τοῦ ἀπέναντι ἔχθρι-
κοῦ κέρατος, ἀπώθει αὐτὸν πρός τὰ δπίσω, τὸ ὑπερεφαλάγγιξ καὶ ἐπλευροκόπει
τὸν ἔχθρον. Ἐνῷ δὲ οὗτῳ ἡ ὅλη παράταξις τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐλάμβανε λοξὴν
ιεύθυνσιν, ὁ ἔχθρος ἀποσυνετίθετο καὶ ἐτρέπετο εἰς φυγὴν.

ἔφερεν οἵλης τῆς Ἑλλάδος ὡς πρὸς τὰ πολεμικά, καὶ ἀπέδειξεν ὅτι οὗτοι δὲν ἦσαν ἀγήττητοι, ὡς ἐθεωροῦντο. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἦν ἡ γεμονία τῆς Ἑλλάδος περιῆλθεν εἰς τοὺς Θηβαίους.

91. Πρώτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Μετὰ τὴν ἐν Λεύκτορις μάχην πολλαὶ πόλεις ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὴν Σπάρτην καὶ συνεμάχησαν μὲ τοὺς Θηβαίους. Τῇ εἰσηγήσει τοῦ Ἐπαμεινώνδου δλαι αἱ ἀρκαδικαὶ πόλεις συνενωθεῖσαι ἀπετέλεσαν διμοσπονδίαν καὶ ἔκτισαν ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Λακωνικῆς κοινὴν μητρόπολιν, τὴν δοποῖαν ὀνόμασαν *Μεγάλην πόλιν*, εἰς αὐτὴν δὲ συνήρχοντο καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τῶν κοινῶν πραγμάτων τῆς χώρας των. Τότε δὲ Ἐπαμεινώνδας ἀφένος μὲν διὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν ὑπεροχὴν τῶν Θηβαίων, ἀφέντερον δὲ προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν συμμάχων ἐστράτευσε μετὰ τοῦ Πελοπίδου εἰς τὴν Πελοπόννησον τῷ 370 καὶ εἰσβαλὼν εἰς τὴν Λακωνικὴν κατέστρεψεν αὐτήν. Πορευόμενος δὲ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Εὔρωτα ἔφθασε πρὸ τῆς ἀτειχίστου Σπάρτης. Ἀπὸ ἑπτακοσίων ἑτῶν, ἦτοι ἀπὸ τῆς δωρικῆς κατακτήσεως, ποὺς ἐχθροικὸς δὲν εἶχε πατήσει τὸ ἔδαφος τῆς Λακωνικῆς. Διὰ τοῦτο οἱ Σπαρτιάται ἔλεγον ὅτι οὐδέποτε γυνὴ Λάκαινα εἶδεν ἐχθροικὸν καπνόν. Ἄλλος δὲ τὴν παροῦσαν περίστασιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἐχθροῦ αἱ Σπαρτιάτιδες ἤχισαν νὰ θρηνοῦν ἰσχυρῶς καὶ νὰ κραυγάζουν. Ἄλλος δὲ μως ὁ γηραιός Ἀγγελίας, δὲ καὶ ὑπαίτιος δλων τῶν τελευταίων συμφορῶν τῆς πατρίδος του, ὑπερήσπισε τὴν πόλιν μὲ πολλὴν σύνεσιν καὶ ἀνδρείαν καὶ οὕτω ἐσώθη ἦν Σπάρτη.

Οἱ Ἐπαμεινώνδας, ὅστις ἄλλως δὲν ἐπέμεινεν εἰς τὸ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σπάρτην, ἐτράπη πρὸς μεσημβρίαν καὶ καταστρέψας τὴν χώραν ἔφθασε μέχρι τῶν συνόρων τῆς Ἀρκαδίας. Ἐκεῖ ἐπαγίωσε τὴν ἀρκαδικὴν διμοσπονδίαν καὶ ὠχύρωσε τὴν Μεγάλην πόλιν. Ἐπειτα δὲ ἀνακηρύξας τὴν ἐλευθερίαν δλων τῶν Εἴλωτων καὶ τῶν Περιοίκων τῆς Μεσσηνίας καὶ προσκαλέσας τοὺς τῆδε κάκεῖσε διεσκορπισμένους καὶ πλανωμένους Μεσσηνίους ἔκτισε τὴν Μεσσήνην ὑπὸ τὸ παλαιὸν φρούριον τῆς Ἰθάμιης καὶ ἔξησφάλισε τὴν αὐτονομίαν τῆς ἀτυχοῦς ἐκείνης χώρας. Ἀφήσας δὲ εἰς τὴν Μεσσήνην φρουρὰν ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὰς Θήβας.

92. Οἱ Θηβαῖοι ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ Μακεδονίᾳ.—Δευτέρα καὶ τρίτη εἰσβολὴ τοῦ Ἐπαμεινώνδου εἰς τὴν Πελοπόννησον.—Θάνατος τοῦ Πελοπίδου

Ἡ ἐπιρροὴ τῶν Θηβαίων ἔκτείνεται ἥδη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Θεσσαλοὶ πιεζόμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου τῶν Φερῶν Ἀλεξάνδρου ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τῶν Θηβαίων. Ὁ Πελοπίδας ἐλθὼν μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλίαν ὑπεχρέωσε τὸν τύραννον νὰ φέρεται ἡπιώτερον πρὸς τοὺς Θεσσαλούς. Ἐκ τῆς Θεσσαλίας μετέβη εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ συνεβίβασε τοὺς υἱοὺς τοῦ ἀποθανόντας Ἀμύντου Β', οἱ δοποὶοι ἡριζον περὶ τοῦ θρόνου. Κατέστησε τὴν Μακεδονίαν σύμμαχον τῶν Θηβαίων καὶ πρὸς ἔγγυης λαβὼν τριάκοντα ἐγκρίτους διμήρους, μεταξὺ τῶν δποίων καὶ τὸν νεαρὸν Φίλιππον, νίδὸν τοῦ Ἀμύντου Β', τὸν μετέπειτα βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Θήβας (369).

Αἱ ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις, αἴτινες ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῆς Σπάρτης, δὲν διμονόουν ἀναμεταξύ των οὐδὲ πρὸς τὰς Θήβας. Οἱ Ἀρκάδες παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ὁγήτορος Λυκομήδους ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιδιώξουν αὐτοὺς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου. Προέβησαν λοιπὸν μεμονωμένως εἰς πολεμικάς τινας ἐνεργείας ἢ μᾶλλον εἰς ἐπιδρομάς, εἰς τὰς δποίας ἐπέτευχον. Ἡ διάσπασις αὕτη, ἡ δοπία ἐπῆλθεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν συμμάχων, ἔδωκε θάρρος εἰς τὸν Σπαρτιάτας, αἱ δὲ αὐθάδεις ἐπιδρομαὶ τῶν Ἀρκάδων εἶχον προκαλέσει μεγίστην ἀγανάκτησιν εἰς τὴν Σπάρτην. Ὅθεν δὲ νεαρὸς καὶ δομητικὸς υἱὸς τοῦ Ἀγησιλάου Ἀρχίδαμος, ὀφελούμενος ἐκ τῆς ἀπουσίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐκ τῆς Πελοποννήσου, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ προσβαλὼν τοὺς Ἀρκάδας καὶ τοὺς συμμάχους αὐτῶν Ἀργείους περὶ τὸν λόφον τῆς Μιδέας κατετρόπωσεν αὐτοὺς (368). Εἰς τὴν μεγάλην ταύτην μάχην λέγεται ὅτι ἐφονεύθησαν δεκακισχίλιοι Ἀρκάδες καὶ Ἀργεῖοι, οὐδὲὶς δὲ Λακεδαιμόνιος. “Οθεν καὶ «ἀδανρος μάχη» ὀνομάσθη αὕτη.

Τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας διεταράχθησαν καὶ πάλιν. Ὁ Πελοπίδας ἐστάλη διὰ νὰ συμβιβάσῃ αὐτά, ἀλλὰ συνέλήφθη ὑπὸ τοῦ τυράννου Ἀλεξάνδρου καὶ ἐκρατήθη αἰχμάλωτος· ἐπελθὼν διμως δὲ Ἐπαμεινώνδας μετὰ στρατοῦ καὶ νικήσας τὸν τύραννον ἤναγκασεν αὐτὸν νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ἐλευθερώσῃ τὸν Πελοπίδαν.

Οἱ Ἐπαμεινώνδας εἰσβαλὼν δευτέραν φροὰν εἰς τὴν Πελοπόννησον ἤναγκασε τοὺς Σικυωνίους νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν θηβαϊκὴν συμμαχίαν. Τῷ 367 εἰσέβαλε καὶ ἐκ τοίτου καὶ μετὰ συνέσεως ἐνεργήσας

κατώρθωσε νὰ πείσῃ τοὺς Ἀχαιοὺς νὰ προσχωρήσουν εἰς τοὺς Θηβαίους. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ τύραννος τῶν Φερῶν Ἀλέξανδρος ὑποστηριζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἔξετεινε καὶ αῦθις τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰς πλεῖστα μέρη τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὰς Θήβας διεβιβύσθησαν καὶ πάλιν πλεῖστα παράπονα κατὰ τῶν βιαιοπραγιῶν αὐτοῦ. Τότε ὁ Πελοπίδας ἔχων ἄριστον σύμμαχον τὸ μῆσός του κατὰ τοῦ τυράννου ἔσπευσε μετὰ στρατοῦ, ἵνα τιμωρήσῃ τὴν ἀπιστίαν αὐτοῦ. Καὶ κατετρόπωσε μὲν τὸν τύραννον παρὰ τὰς *Κυνὸς νεφαλὰς* (364), ἀλλ᾽ ἐν τῇ μεγάλῃ δρμῇ του ἐφονεύθη καὶ αὐτός. Ἐν τούτοις ὁ τύραννος ἡναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν χώραν τῶν Φερῶν καὶ ν' ἀναγνωρίσῃ τοὺς Θηβαίους ὡς ἥγεμόνας.

93. **Ἡ ἐν Μαντινείᾳ μάχη (362). — Θάνατος τοῦ Ἐπαμεινώνδου.**

Τὰ ἐν Πελοποννήσῳ πράγματα ἥρχισαν νὰ λαμβάνουν δυσάρεστον τροπὴν διὰ τοὺς Θηβαίους. Οἱ Ἀχαιοί, οἱ Ἡλεῖοι, οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ βόρειοι Ἀρκάδες ἀπεσπάσθησαν ἀπὸ τὰς Θήβας καὶ συνεμάχησαν μὲ τὴν Σπάρτην. Ὁ Ἐπαμεινώνδας ἐθεώρησεν ἀπαραίτητον νὰ εἰσβάλῃ καὶ πάλιν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἵνα ἐνισχύσῃ τὸν ὑπολειπομένους συμμάχους τῶν Θηβῶν, συγχρόνως δὲ διασπάῃ καὶ καταβάλῃ τὸν ἀντιπάλους. Ὅθεν τῷ 362 εἰσέβαλε τετάρτην ἥδη φοράν εἰς τὴν Πελοπόννησον μετὰ πολυαρίθμου στρατεύματος. Ἐνωθεὶς δὲ μὲ τοὺς Ἀργείους, Μεσσηνίους καὶ νοτίους Ἀρκάδας ἐπροχώρησε καὶ ἔφθισε μέχρι τῆς Τεγέας, ὅπου ἐστρατοπέδευσεν, ἐνῷ οἱ ἀντίπαλοι Μαντινεῖς, Ἀχαιοί, βόρειοι Ἀρκάδες, Σπαρτιάται καὶ Ἀθηναῖοι συνεκεντρώθησαν ἐν Μαντινείᾳ.

Οἱ Ἐπαμεινώνδας ἔξιομήσας ἐκ τῆς Τεγέας δὲν ἐπετέθη κατὰ τῶν πολεμίων διὰ τῆς συντομωτάτης ὁδοῦ, ἀλλὰ λοξοδρομήσας πρὸς τὰ ἀριστερὰ προύχωρησε πρὸς τὰ ὅρη, τὰ δποῖα περιστοιχίζουν τὸ πεδίον τῆς Μαντινείας βορειοδυτικῶς. Ἐκεῖ ἐστάθη καὶ διέταξε τὸν στρατὸν νὰ καταθέσῃ τὰ δπλα, προσποιηθεὶς ὅτι ἥθελε νὰ στρατοπεδεύσῃ. Οἱ πολέμιοι, οἱ δποῖοι ἥσαν παρατεταγμένοι τελείως πρὸς μάχην, ἀπατηθέντες ἐκ τῆς λοξοδρομίας τοῦ Ἐπαμεινώνδου καὶ νομίσαντες ὅτι οὕτος ἥθελε ν' ἀποφύγῃ τὴν μάχην, ἔλυσαν τὰς τάξεις καὶ ἀπέβαλον τοὺς χαλινοὺς τῶν ἵππων. Ἄλλος δὲ Ἐπαμεινώνδας εἶχεν ἐκλέξει τὸ ἀπώτερον ἔκεινο μέρος διὰ ν' ἀπατήσῃ τοὺς πολεμίους καὶ παρασκευάσῃ ἀπαρατήρητος τὴν ἐπίθεσιν.

² Αφοῦ λοιπὸν παρέταξε τὴν πεζὴν στρατιὰν εἰς λοξὴν φάλαγγα καὶ τὸ ἵππικὸν εἰς σχῆμα ἐμβόλου προήλασε πρὸς τὰ πρόσωπα διὰ νὰ καταπλήξῃ τοὺς ἔχθρούς. Οὗτοὶ ἐν μεγάλῃ βοῇ καὶ συγχύσει ἔσπευσαν ν^ο ἀναλάβουν τὰ ὅπλα καὶ νὰ χαλινώσουν τοὺς ἵππους. Πρῶτον ἐφορμᾶ τὸ ἵππικὸν τῶν Θηβαίων καὶ διασπάσαν τὸ ἵππικὸν τῶν ἀντιπάλων ἀναγκάζει αὐτὸν νὰ τραπῇ πρὸς τὰ ὅπιστα. ³ Επειτα δὲ δ ⁴ Επαμεινώνδας ἐπιπίπτει μὲ δόλον τὸν ὄγκον τῆς λοξῆς φάλαγγος κατὰ τοῦ δεξιοῦ κέρατος, τὸ δποῖον ἀπετέλουν οἱ Μαντινεῖς καὶ οἱ Λακεδαιμόνιοι. Τὸ κέρας δὲν ἡδυνήθη ν^ο ἀντισταθῆ. Διελύθη δόλον καὶ συμπαρέσυρεν εἰς τὴν σύγχυσιν καὶ τὸ μέσον τῆς παρατάξεως. Η νίκη εὐθὺς ἐν ἀρχῇ ἔκλινεν ὑπὲρ τῶν Θηβαίων ⁵ Άλλα κατὰ τὴν κρίσιμην ἐκείνην στιγμήν, καθ^ο ἦν δ ⁶ Επαμεινώνδας ἀγωνιζόμενος μεταξὺ τῶν προμάχων ἐνίκα δλοσχερῶς τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ἐφαίνετο προωρισμένος νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἡγεμονίαν τῆς πατρίδος του, αἴφνης ἐδέχθη καίριον τραῦμα εἰς τὸ στῆθος διὰ δόρατος, τὸ δποῖον θραυσμὴν ἔμεινεν ἐντὸς τοῦ στήθους. Οἱ Θηβαῖοι περιέρχονται ἀμέσως εἰς ἀμηχανίαν καὶ παύουν τὴν δίωξιν.

Ο ⁷ Επαμεινώνδας μεταφέρεται ζῶν ἔξω τῆς μάχης εἰς τὸ στρατόπεδον. Οἱ ίατροὶ προσκληθέντες ἀποφαίνονται δτι δ θάνατος θὰ ἐπέλθῃ ἀμέσως, ἐὰν ἔξαγῃ τὸ δόρυ ἐκ τοῦ στήθους. Ο ⁸ Επαμεινώνδας ἀκούει μὲ ἀταραξίαν τοὺς λόγους τῶν ίατρῶν. Μαθὼν δὲ δτι ἐσώθη ἡ ἀσπίς του καὶ δτι ἐνίκησαν οἱ Θηβαῖοι εἶπε «Τώρα εἶναι καιρὸς ν^ο ἀποθάνω», καὶ διέταξε νὰ ἔξαγάγουν τὸ δόρυ. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ φύλοι του περιεστοίχισαν αὐτὸν κλαίοντες, εἰς δὲ ἔξ αὐτῶν λέγει μετὰ δακρύων «Επαμεινώνδα, ἀποθνήσκεις ἀτεκνος». «Οὐχὶ» ἀπεκρίθη δ ⁹ Επαμεινώνδας. «Αφίνω δύο ἀθανάτους θυγατρέας, τὴν ἐν Λευκτροῖς καὶ τὴν ἐν Μαντινείᾳ νίκην». Μετὰ τοῦτο ἔξήχθη τὸ δόρυ καὶ ἀπέθαγεν ἀμέσως δ μέγιστος τῶν στρατηγῶν τῆς ἀρχαίας Ελλάδος ἐν ἥλικια πεντήκοντα ἔξ ἐτῶν, ἐτάφη δὲ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ¹⁰ Επαμεινώνδου κατέπεσε καὶ ἡ βραχεῖα ἡγεμονία τῶν Θηβῶν. Η Έλλὰς πλέον ἔδειξε φανερὰ σημεῖα γενικῆς καταπτώσεως. Γενικὴ ἔξάντλησις καὶ τελεία ἀδυναμία ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα τῶν δλεθρίων πολέμων τῶν Ελλήνων ἀπὸ τοῦ 431 μέχρι τοῦ 362. Ενῷ δὲ τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων εἰς τὴν Ελλάδα, ἀνεφάνη εἰς τὰ βόρεια αὐτῆς μέρη νεαρὰ καὶ ἀκμαία δύναμις, ἡ Μακεδονία,

ἥ δποία ἥτο προωρισμένη νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὰ παραλελυμένα μέλη τῆς Ἑλλάδος καὶ νὰ μεγαλουργήσῃ ἐν τῷ κόσμῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'.

ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΣΙ

94. Ἡ Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'.

Ἡ Μακεδονία κεῖται πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλίας καὶ χωρίζεται ἀπὸ αὐτῆς διὰ τοῦ Ὀλύμπου. Κατ’ ἀρχὰς προιωρίζετο εἰς αικράν τινα χώραν, τὴν Ἡμαθίαν· ἀλλ’ ὀλίγον κατ’ ὀλίγον ἐπεξετάθη καὶ ὅταν ἡ Ἑλλὰς εὑρίσκετο ἐν τῇ ἀκμῇ της, τὰ δρατα τῆς Μακεδονίας ἔξετείνοντο πρὸς βορρᾶν μέχρι τοῦ Σκάρδου, πρὸς νότον μέχρι τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς θαλάσσης, πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τοῦ Νέστου, καὶ πρὸς δυσμὰς μέχρι τῆς Αγχιτίδος λίμνης.

Ἡ Μακεδονία εἶναι χώρα κατ’ ἔξοχὴν ἡ πειρωτική, ἐπροικίσθη δὲ ὑπὸ τῆς φύσεως πλουσιοπαρόχως ὅσον ὀλίγα μέρη τῆς Ἑλλάδος. Περιβάλλεται πανταχόθεν ὑπὸ δρέπων, ἄτινα διακλαδίζομενα εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας περικλείουν εὐφοριωτάτας πεδιάδας διαρρεεμένας ὑπὸ πολλῶν ποταμῶν. Ἡ πρὸς τὴν θάλασσαν ἀκτὴ τῆς Μακεδονίας εἶναι πολὺ μικρὰ καὶ σχεδὸν στερεῖται λιμένων. Εἰς τὸ μέσον τῆς ἀκτῆς ταύτης εἶναι ἡ Χαλκιδική, τρίγλωσσος χερσόνησος εἰσχωροῦσα βαθέως εἰς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Μακεδόνες ἥσαν Ἑλληνες τὴν καταγωγὴν καὶ πιθανῶς συγγενεῖς πρὸς τοὺς Δωριεῖς· ἐπειδὴ ὅμως ἀνεμίχθησαν μὲ βαρβαρικὰ ἔλλοντα καὶ θρακικὰ στοιχεῖα ὑστέρησαν πολὺ εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ μακρὸν χρόνον δὲν ἀνεγνωρίζοντο ὑπὸ τῶν ἀλλων Ἑλλήνων ὡς ὅμορφοι. Πλεῖστοι ἐκ τῶν Μακεδόνων ἥσαν ποιμένες βόσκοντες τὰ ποιμνιό των εἰς τὰ δρη, ἄλλοι δὲ ἡσχολοῦντο εἰς τὴν γεωργίαν. Οἱ μεγάλοι γαιοκτήμονες ἀπετέλουν τὴν τάξιν τῶν εὐγενῶν. Οἱ εὐγενεῖς ἥσαν δεινοὶ θηρευταί, δεινοὶ πολεμισταί καὶ δεινοὶ οἰνοπόται.

Οἱ Μακεδόνες κατ’ ἀρχὰς ἥσαν διηρημένοι εἰς πολλὰς φυλάς, ἐκάστη δὲ ἔξι αὐτῶν εἶχε τὸν βασιλέα της. Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα μία ἐκ τῶν φυλῶν τούτων, ἡτις ἤξιον ὅτι κατάγεται ἐκ τῶν Ἡρακλειδῶν τοῦ Ἀργους, κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἔξουσίαν της ἐφ’ ὅλης τῆς Μακεδονίας. Οὕτω πᾶσαι αἱ μακεδονικαὶ φυλαὶ ἐνωθεῖσαι ἀπετέλεσαν ἐν βασίλειον, τοῦ δοπίου πρῶτος βασιλεὺς ἀναφέρεται ὁ Κάρανος, ἀπόγονος τοῦ Τημένου καὶ

ἀδελφὸς τοῦ Φείδωνος, βασιλέως τοῦ Ἀργους, ἢ κατ' ἄλλην παράδοσιν, δὲ Περδίκκας, ἀπόγονος τοῦ Τημένου.

Οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἐλεύθεροι κατ' ἀρχάς. Ἄλλος δταν δὲ περσικὸς χείμαρρος ἐπὶ Δαρείου τοῦ Α' ἔξεχυθη διὰ τῆς Θρᾳκῆς καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν, δὲ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων Ἀμύντας Α' ἔγινεν ὑποτελής εἰς τὸν μέγαν βασιλέα, δὲ νῦν καὶ διάδοχος τοῦ Ἀμύντου Ἀλέξανδρος Α' ἥναγκάσθη νὰ συνέκστρατεύῃ μετὰ τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκόμισεν, ὡς γνωρίζομεν, πρὸς τοὺς Ἀθηναίους προτάσεις τοῦ Μαρδονίου περὶ συμμαχίας πρὸ τῆς ἐν Πλαταιαῖς μάχης. Ἄλλὰ μετὰ τὴν ἐν Πλαταιαῖς πανωλεθρίαν τῶν Περσῶν δὲ Ἀλέξανδρος Α' ἀπετίναξε τὸν περσικὸν ζυγόν.

Περιφήμος βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας ὑπῆρξεν δὲ Ἀρχέλαος Β' (413-366). Οὗτος διεκρίνετο καὶ διὰ τὰς ἄλλας ἀρετάς του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν καὶ τέχνην, μετέφερε δὲ τὴν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του ἐκ τῆς Ἐδέσσης, ὅπου σήμερον κείνται τὰ Βοδενά, εἰς τὴν Πέλλαν, παρὰ τὰ σημερινὰ Γενιτσά, καὶ κατέστησεν αὐτὴν κέντρον Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τέχνης. Ἰδρυσεν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἀγῶνας διμοίους πρὸς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὴν ἀνὴρ του πολλοὺς διασήμους Ἑλληνας.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀρχέλαου ἡ Μακεδονία ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐταράσσετο ὑπὸ φοβερῶν στάσεων καὶ ἐρίδων περὶ τοῦ θρόνου. Τέλος ὑπερίσχυσε καὶ ἔγινε βασιλεὺς δὲ Ἀμύντας Β', ἐξάδελφος τοῦ Ἀρχέλαου (390-379). Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τούτου νέαι πάλιν ἔριδες ἀνεφύσαν περὶ διαδοχῆς. Τὰς ἔριδας ταύτας διέλυσεν δὲ Θηβαῖος Πελοπίδας μεταβὰς εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς διαιτητής. Τῷ 360 ἀποθανόντος τοῦ βασιλέως Περδίκκου Γ' δὲ θρόνος τῆς Μακεδονίας περιῆλθεν εἰς τὸν νίόν του Ἀμύνταν Γ'. Ἄλλος ἐπειδὴ δὲ νέος βασιλεὺς ἦτο ἀκόμη παιδίον μικρόν, οἱ ἐχθροὶ τῆς Μακεδονίας ἔζήτησαν νὰ ὠφεληθοῦν ἐκ τῆς περιστάσεως ταύτης καὶ ἡ Μακεδονία διέτρεξε τὸν μέγιστον κίνδυνον, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἔσωσε αὐτὴν δὲ Φίλιππος Β'.

95. Φίλιππος Β' (359 - 336).

Οἱ Φίλιπποι Β' ἦτο τοιτότοκος υἱὸς τοῦ Ἀμύντου Β'. Δεκαπενταετής περόπου τὴν ἥλικιαν ἤχθη ὑπὸ τοῦ Πελοπίδου ὡς δῆμηρος εἰς Θῆβας (σ. 198). Εἰς τὰς Θῆβας ἔμεινε τρία ἔτη. Τὰ τρία ταῦτα ἔτη τὰ διανυθέντα εἰς τὰς Θῆβας ὑπῆρξαν διὰ τὸν Φίλιππον σχολεῖον. Ἐλα-

βεν οὗτος ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ἵκανήν ἐπιστημονικὴν καὶ ὅητορικὴν παίδευσιν, ἀλλὰ πρὸ πάντων ὁφελήθη ἐκ τῆς οἰκειότητος πρὸς τοὺς δύο μεγάλους Θηβαίους πολίτας Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν. Παρὰ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ἐδιδάχθη τὴν πολεμικὴν καὶ πολιτικὴν τέχνην. Ἀπέβη θαυμαστὴς αὐτοῦ καὶ κατόπιν τὸν ἐμμῆθη εἰς τὰ πολεμικά. Ἀλλὰ τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν μεγαλοψυχίαν τοῦ μεγάλου ἔκεινου στρατηγοῦ οὕτε εἶχεν ἐκ φύσεως οὕτε ἐμμῆθη.

Πότε ἐπανῆλθεν δὲ Φίλιππος εἰς τὴν Μακεδονίαν δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Φαίνεται πιθανὸν δτὶ ἐπανῆλθε ζῶντος τοῦ Περδίκκου Γ' καὶ δτὶ ἀνετέθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του ἥ διοίκησις ἐπαρχίας τινὸς τῆς Μακεδονίας. Ἐν αὐτῇ ἐπεχείρησεν οὗτος ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ μικρὰν μὲν στρατιωτικὴν δύναμιν, ἀλλ' ὡρανωμένην κατὰ τὰς ἀρχάς, τὰς δποίας ἐδιδάχθη εἰς τὰς Θήβας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου Γ' δὲ Φίλιππος ἀνέλαβε κατ' ἀρχὰς τὴν κυβέρνησιν τῆς Μακεδονίας ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου ἀνεψιοῦ του Ἀμύντου Γ'. Ἀλλ' οἱ περιστοιχίζοντες τὴν Μακεδονίαν κίνδυνοι ἤσαν μεγάλοι. Ο δὲ Φίλιππος, ἐφελκύσας πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ ἐμπιστοσύνην τῶν Μακεδόνων διὰ τῆς καλῆς διοικήσεως, κατεπάτησε τὰ δικαιώματα τοῦ μικροῦ ἀνεψιοῦ του καὶ κατέλαβε τὴν βασιλείαν ἐν ἴδιῳ ὀνόματι (359).

Ο Φίλιππος δὲν ἀπεδειλίασε πρὸ τῶν κινδύνων, οἵτινες ἡπείλουν πανταχόθεν τὸ κράτος του. Ἡσχολήθη μετὰ δραστηριότητος εἰς τὸ νὰ ὀργανώσῃ τὸν στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν πειθαρχίαν καὶ στρατιωτικὴν ἀρετήν. Κατέστησε τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὑποχρεωτικὴν διὰ τοὺς ὑπηκόους του καὶ οὕτω ἐδημιουργήσεν ἐθνικὸν στρατόν. Τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς ταύτης στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει ἥ φάλαγξ, ἥ δποία συνίστατο ἐκ πεζῶν βαρέως ὑπλισμένων καὶ φερόντων μακρὰ δόρατα ἥ σαρίσσας καὶ ἵτο σῶμα ἀκαταμάχητον. Ἀφοῦ δὲ δὲ Φίλιππος ὀργάνωσε τὰ τοῦ στατοῦ, ἐπειτα κατεπολέμησε δύοντας τοὺς ἔχθροὺς ἔξωτεροικούς καὶ ἐσωτεροικούς καὶ τοιουτοτρόπως ἔξησφαλισε τὴν ἀρχήν του.

Μετὰ ταῦτα δὲ Φίλιππος ἐπιθυμῶν νὰ συνδέσῃ στενώτερον τὴν Μακεδονίαν μετὰ τῆς θαλάσσης ἐστράφη πρὸς τὰ παρόλια, τὰ δποία κατείχοντο ὑπὸ ἔλληνικῶν ἀποικιῶν, καὶ ἐκυρίευσε τὴν παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Στρυμόνος ποταμοῦ Ἀμφίπολιν, τὴν παρὰ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον Πύδναν καὶ τὴν ἐπὶ τῆς Χαλκιδικῆς Ποτείδαιαν. ἐκυρίευσε προσέτι τὰς Κρητίδας καὶ μετωνόμασεν αὐτὰς Φιλίππους. Οὕτω δὲ ἔγινε κύριος

δλης τῆς μεταξὺ Στρυμόνος καὶ Νέστου χώρας, εἰς τὴν δύοιαν ὑπῆρχον μεταλλεῖα χρυσοῦ ἐπὶ τοῦ Παγγαίου ὅρους.

96. **Ανάμιξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.—
Ποιλιτεία τοῦ Δημοσθένους.**

Ο Φίλιππος, ἀφοῦ ἔστερεώθη ἐπὶ τοῦ θρόνου καὶ ἔγινεν ἵσχυρός, ἔζητε εὐκαιρίαν ν^ο ἀναμιχθῆ εἰς τὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Ἡτο δὲ δ Φίλιππος ὅχι μόνον στρατηγὸς ἴκανώτατος, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος καὶ πολυμήχανος. Τὴν πολιτικήν του διέκρινε πάντοτε ἡ πονηρία καὶ ἡ δολιότης. Λέγεται διτι μελετῶν ἐκστρατείαν τινὰ καὶ ζητήσας πρὸ ταύτης χρησμὸν ἔλαβε τὸν ἔξῆς.

«Ἀργυρέας λόγχησι μάχου καὶ πάντα νικήσεις».

Συμφώνως λοιπὸν πρὸς τὸν χρησμὸν τοῦτον, ὃπου δὲν ἥδυνατο νὰ κατισχύσῃ διὰ τῶν ὅπλων μετεχειρίζετο τὰς ἀργυρᾶς λόγχας, τουτέστι τὴν δωριδοκίαν. Ἐὰν δὲ δὲν εἶναι ὑπερβολικὰ ὅσα περὶ τοῦ Φιλίππου λέγει ὁ Δημοσθένης, ὁ βασιλεὺς τῶν Μακεδόνων διανοούμενος νὰ ὑπαγάγῃ ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του τὴν Ἑλλάδα εἰχεν εἰς ὅλας τὰς πόλεις κατασκόπους καὶ ἐμισθοδότει αὐτοὺς ἀδρότατα. Οἱ κατάσκοποι οὗτοι διὰ παντοίων μέσων ἐφρόντιζον νὰ ἔξυπηρετοῦν τοὺς κατακτητικοὺς σκοποὺς τοῦ Φιλίππου. Ἀλλὰ τὰ φιλόδοξα καὶ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Φιλίππου προείδε μετ' ὀξυδερκείας καὶ ἐπολέμησε δι^ο δλων τῶν δυνάμεων του ὁ Δημοσθένης ὁ Ἀθηναῖος, ὁ μέγιστος τῶν ὁρτόρων τῆς ἀρχαίτητος.

Ο Δημοσθένης γενόμενος ἀρχηγὸς τῆς φιλοπάτριδος ἐκείνης μερίδος, ἡ ὅποια πρόγραμμα εἶχε τὴν διατήρησιν τῆς δημοκρατικῆς ἐλευθερίας, διεξήγαγε καὶ ὑπὲρ τῆς ἰδίας του πατρίδος καὶ ὑπὲρ ὅλης τῆς Ἑλλάδος γιγάντειον ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἵσχυροῦ καὶ πολυμηχάνου βασιλέως τῶν Μακεδόνων. Ἐγίνωσκεν ὁ Δημοσθένης τὴν διαφθορὰν τῶν συγχρόνων του Ἀθηναίων καὶ ἔβλεπε τὴν μεγάλην παρακμήν, εἰς τὴν δύοιαν διετέλει ὅλη ἡ Ἑλλάς. Ἄλλη ἡ μεγάλη του ψυχὴ δὲν ἥδυνατο ν^ο ἀνεχθῆ τὴν ἰδέαν τοῦ να παραχωρήσῃ ἀνάνδρως τὴν ἡγεμονίαν ἡ πατρίς του, ἡ ὅποια ἄλλοτε ἐκυριάζει τοῦ ἡμίσεος ἐλληνικοῦ κόσμου. Πεποιθὼς λοιπὸν εἰς τὰς μεγάλας του ψυχικὰς δυνάμεις προσεπάθει ν^ο ἀνυψώσῃ τοὺς Ἀθηναίους εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὅποιον εὑρίσκετο καὶ αὐτός, καὶ νὰ πείση αὐτοὺς ὅπως ἀσπασθοῦν τὸ πολιτικόν του πρόγραμμα καὶ ἐπιδιώξουν τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ. Ἡτο δὲ τὸ πρό-

γραμμα τοῦ Δημοσθένους ἡ ἀνάληψις τῆς ἡγεμονίας τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῶν Ἀθηνῶν καὶ ἡ περὶ αὐτὰς σύνταξις τῶν πόλεων.

Ἄλλος ὁ ἄγων τοῦ Δημοσθένους κατὰ τοῦ Φιλίππου δὲν ἐτελεσφόρησεν. Οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς στιγμὴν μόνον κατελαμβάνοντο ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου ὁγήτορος, ὕστερον δὲ οὐδὲν γενναῖον ἢ σπουδαῖον ἔπειτα. Ἡσαν δὲ φύλοι τῶν ἀπολαύσεων καὶ δῆλοι ἀπέφευγον τοὺς κόπους τοῦ πολέμου. Πλὴν δὲ τούτου ὑπῆρχεν εἰς τὰς Ἀθήνας μακεδονικὴ φατρία λίαν ἵσχυρά, τῆς δποίας προσταντοῦ ὁ Αἰσχίνης, ὁ Φιλοκράτης καὶ ὁ Δημάδης. Ἡ φατρία αὕτη προσεπάθει ἐκ παντὸς τρόπου νὰ ματαιώνῃ πᾶν μέτρον λαμβανόμενον κατὰ τοῦ Φιλίππου.

97. **Φωκικὸς πόλεμος (355—346).—“Αλωσις τῆς Ὀλύνθου καὶ ἄλλαι κατακτήσεις τοῦ Φιλίππου**

Ο Φωκικὸς πόλεμος παρέσχεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς κυρίως Ἑλλάδος. Προεκλήθη δὲ ὁ Φωκικὸς πόλεμος ἐκ τῆς ἔξῆς αἰτίας. Οἱ Θηβαῖοι ἐμίσουν πάντοτε τοὺς Φωκεῖς. Κατηγόρησαν λοιπὸν αὐτοὺς εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ὅτι ἐσφετερίσθησαν μέρος τῆς Κίρρας, ἵερᾶς γῆς τοῦ δελφικοῦ μαντείου. Τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασε τοὺς Φωκεῖς εἰς πρόστιμον πολλῶν ταλάντων. Οἱ Φωκεῖς μὴ δυνάμενοι νὰ πληρώσουν τὸ ὑπέρογκον πρόστιμον ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθοῦν διὰ τῶν ὅπλων, διότι τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἥπειλει ν' ἀφαιρέσῃ τὴν χώραν αὐτῶν καὶ νὰ τὴν καθοσιώσῃ εἰς τὸν ἐν Δελφοῖς ναόν. Ἐκλέξαντες λοιπὸν στρατηγὸν τὸν Φιλόμηλον καὶ ἐφοριμήσαντες ἐκυρίευσαν τὸ ἱερὸν τῶν Δελφῶν καὶ διέγραψαν ἐκ τῶν λιθίνων ἐπιγραφῶν τὸ περὶ καταδίκης αὐτῶν ψήφισμα.

Γό τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον ἐκ δευτέρου ἐψήφισε πόλεμον κατὰ τῶν ιεροσύλων Φωκέων (355). Τὸν πόλεμον τοῦτον ἀνέλαβον νὰ διεξαγάγουν ὑπὲρ τοῦ μαντείου οἱ Θηβαῖοι, οἱ Λοκροὶ καὶ οἱ Θεσσαλοί. Ἔξ ἄλλου μέρους τοὺς Φωκεῖς ἐβοήθησαν οἱ Ἀθηναῖοι, οἱ Σπαρτιάται καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι. Ο Φιλόμηλος ἥρπασε τοὺς θησαυροὺς τοῦ μαντείου καὶ δι' αὐτῶν συνεκρότησε στρατὸν ἐκ δέκα χιλιάδων μισθοφόρων. Ο πόλεμος οὗτος διήρκεσεν ἐννέα ἔτη. Ἀντὶ τοῦ Φιλομήλου φονευθέντος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος ἐξελέχθη στρατηγὸς ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ὁνόμαρχος, ὃστις ἔθεσε κεῖρα ἐπὶ τῶν διαφόρων ἀναθημάτων τοῦ μαντείου.

Ἐλληνικὴ Ἰστορία.—Ν. Βραχνοῦ. “Ἐκδοσις Α’. 4—6—925 14

Διαρκοῦντος τοῦ πολέμου τούτου ὁ Φίλιππος εὗρεν ἀφορμὴν νὰ ἀναμιχθῇ εἰς τὰ πράγματα τῆς Θεσσαλίας καὶ ἔγινε κύριος σχεδὸν δῆμος τῆς Θεσσαλίας. Κατόπιν ἔξεστράτευσε καὶ πάλιν κατὰ τῶν πόλεων τῆς Χαλκιδικῆς καὶ πολλὰς ἔξ αὐτῶν ἐκνοίευσε, τῷ δὲ 350 προσέβαλε καὶ ἐποιόρκησε τὴν μεγίστην καὶ ἴσχυροτάτην ἐκ τῶν ἐκεῖ πόλεων Ὀλυνθον. Ὁ Δημοσθένης διὰ τῶν φλογερῶν αὐτοῦ Ὀλυνθιακῶν λόγων προσεπάθησε νὰ ἀναφλέξῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Ἀθηναίων καὶ ἐπέτυχε νὰ πέμψουν οὗτοι στρατὸν καὶ πλοῖα ὑπὸ τὸν Χάρητα καὶ τὸν Χαρίδημον. Ἄλλα μάτην διότι οἱ ἀρχοντες τῆς Ὀλυνθου δωροδοκηθέντες παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τὸν Φίλιππον (348).

Οἱ Θηβαῖοι ἔξαντληθέντες ἐκ τοῦ μακροῦ πολέμου ἔζήτησαν τὴν βοήθειαν τοῦ Φίλιππου. Οὗτος δὲ ἐφάνη πρόδυμος εἰς τοῦτο καὶ ἵνα ἔμποδίσῃ πᾶσαν βοήθειαν τῶν Ἀθηναίων πρὸς τοὺς Φωκεῖς καὶ πᾶν ἐν γένει κώλυμα ἐκ μέρους αὐτῶν, κατώρθωσε νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην πρὸς αὐτούς. Ἔπειτα διαπερῷ τὰς Θερμοπύλας καὶ εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τῶν Φωκέων ἐν ἔτει 348. Ὁ τότε στρατηγὸς τῶν Φωκέων Φάλαικος, δωροδοκηθεὶς ὑπὸ τοῦ Φίλιππου, ἀνεχώρησε μὲ 8,000 μισθοφόρους εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀφήσας τὴν πατρίδα του εἰς τὴν τύχην της. Ὁ δὲ Φίλιππος, ἀφοῦ κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν χώραν τῶν Φωκέων, συνεκάλεσεν ἀμέσως τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον, τὸ διοικοῦν καὶ ἔμπνευσιν αὐτοῦ ἔξεδωκε τὰς ἔξῆς ἀποφάσεις· α') αἱ πόλεις τῆς Φωκίδος νὰ κατασκαφοῦν καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς νὰ κατοικήσουν εἰς κώμας, ἐκάστη δ' ἔξ αὐτῶν νὰ μὴ ἔχῃ περισσοτέρας τῶν 50 οἰκιῶν β') νὰ πληρώνουν οἱ Φωκεῖς καὶ ἔτος 50 τάλαντα εἰς τὸ μαντεῖον μέχρις ἔξοφλήσεως τῶν ἀρπαγέντων θησαυρῶν γ') ν' ἀποκλεισθοῦν οὗτοι ἐκ τοῦ συνεδρίου, αἱ δὲ δύο ψῆφοι αὐτῶν νὰ δοθοῦν εἰς τὸν Φίλιππον καὶ εἰς τοὺς διαδόχους αὐτοῦ, προσέτι δὲ νὰ δοθῇ εἰς τὸν Φίλιππον καὶ ἡ προεδρία τῶν Πυθικῶν ἀγώνων.

Οἱ Ἀθηναῖοι, ὅταν ἔμαθον τὴν συμφορὰν τῶν φίλων των Φωκέων κατεπλάγησαν, ἀλλὰ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν κάμνοντες ἐτήρησαν τὴν συνομολογηθεῖσαν εἰρήνην.

98. Ὁ πρὸς τοὺς Ἀμφισσεῖς πόλεμος τοῦ Φιλίππου.—**Ἡ ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη (338).—Σχέδια τοῦ Φιλίππου καὶ θάνατος αὐτοῦ.**

Τῷ 339 ὁ φιλίππεζων δήτωρ Αἰσχίνης ἐπέμφθη ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ὡς πυλαγόρας εἰς τὸ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον. Οὗτος κατηγόρησε τοὺς Λοκροὺς τῆς Ἀμφίσσης ὅτι ἐκαλλιέργησαν γῆν ἰερὰν τοῦ ἐν

Δελφοῖς μαντείου, τὸ δὲ Ἀμφικτιονικὸν συνέδριον κατεδίκασεν αὐτοὺς εἰς πρόστιμον. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἀμφισσεῖς ἥρονοῦντο νὰ πληρώσουν τὸ πρόστιμον, οἱ Ἀμφικτίονες ἀνέθεσαν εἰς τὸν Φίλιππον, ὡς προϊστάμενον τοῦ συνεδρίου, νὰ τιμωρήσῃ τοὺς ἴεροσύλους. Ὁ Φίλιππος εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ 30,000 πεζῶν καὶ 2000 ἵππεων καὶ μέρος μὲν τοῦ στρατοῦ του ἔβαδισε κατὰ τῆς Ἀμφίσσης καὶ ἐκυρίευσε καὶ κατέστρεψεν αὐτήν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν.

Μόλις ἐγγάρωσθη ὅτι δὲ Φίλιππος κατέλαβε τὴν Ἐλάτειαν, πόλιν ὅχυρὰν κειμένην ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Θήβας, τῆς δοπίας τὴν θέσιν κατέχει σήμερον τὸ Δράχμανι, τρόμος μέγας κατέλαβε τοὺς Ἑλληνας. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐσπευσμένως συνηῆλθον εἰς ἐκκλησίαν. Ὁ Δημοσθένης διὰ λόγου μεστοῦ φιλοπατρίας συμβουλεύει τοὺς καταπεληγμένους Ἀθηναίους νὰ πέμψουν ἀμέσως πρέσβεις εἰς Θήβας, ἵνα προτείνουν συμμαχίαν καὶ ἀναλάβουν ἀπὸ κοινοῦ μὲ τοὺς Θηβαίους τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἄγῶνα. Οἱ Ἀθηναῖοι πέμπουν αὐτὸν τὸν Δημοσθένην. Οὗτος δὲ ἐλθὼν αὐθημερόν εἰς Θήβας διὰ τῆς πυρίνου εὐγλωττίας του ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς Θηβαίους ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐπεισεν αὐτούς, ἵνα ἀπὸ κοινοῦ ἀναλάβουν τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἄγῶνα.

Ἀμέσως λοιπὸν οἱ Ἀθηναῖοι, ἐνωθέντες μὲ τοὺς Θηβαίους καὶ μὲ ἄλλους συμμάχους καὶ ἀποτελέσαντες στρατὸν ἐν ὅλῳ 40,000, ἐπῆλθον κατὰ τοῦ ἐν Χαιρωνείᾳ ἐστρατοπεδευμένου Φιλίππου, ἄγοντος 30,000 πεζῶν καὶ 2000 ἵππεων. Ἐκεῖ εἰς τὴν Χαιρώνειαν τῷ 338 συνεκροτήθη μάχη φρονικωτάτη. Καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολέμησαν γενναίως, ἀλλ᾽ οἱ σύμμαχοι ἐνικήθησαν διοσχερῶς. Οἱ ἱερολόγχιται Θηβαῖοι ἐπεσαν ὅλοι δι εἰς πλησίον τοῦ ἄλλου, χωρὶς κανεὶς νὰ στρέψῃ τὰ νῶτα. Βραδύτερον εἰς τὸ μέρος, ὃπου ἐπεσεν δὲ Ιερὸς λόχος, οἱ Θηβαῖοι ἐστησαν μαρμάρινον λέοντα εἰς μνήμην τῆς ἀνδρείας τῶν πεσόντων. Ὁ λέων οὗτος καὶ σήμερον εὑρίσκεται εἰς τὴν Ἰδίαν θέσιν.

Μετὰ τὴν νίκην ὁ Φίλιππος ἐδείχθη λίαν ἐπιεικῆς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, ἀπολύσας τοὺς αἰχμαλώτους αὐτῶν ἄνευ λύτρων. Τοῦναντίον δὲ πρὸς τοὺς Θηβαίους ἐδείχθη σκληρός. Ἐκ τῶν αἰχμαλώτων αὐτῶν ἄλλους ἐφόνευσε καὶ ἄλλους ἐξήνδραπόδισεν, εἰς δὲ τὴν Καδμείαν ἐγκατέστησε φρουρὰν μακεδονικήν.

Διὰ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ νίκης ὁ Φίλιππος κατέστη κύριος ὅλης τῆς Ἐλλάδος ἀλλὰ προσηνέχθη ἐπιεικῶς καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας, διότι δ σκοπός του δὲν ἦτο νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἐλλάδος, ἀλλὰ

νὰ ἔνώσῃ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του καὶ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν. Ὅθεν συνεκάλεσεν ἐν Κορίνθῳ κοινὸν συνέδριον τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ δόποῖον ἀντεποσωπεύθησαν πᾶσαι αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις πλὴν τῆς Σπάρτης.

Εἰς τὸ συνέδριον δὲ Φίλιππος παρέστησεν ὅτι ὅλοι οἱ μέχρι τοῦδε ἀγῶνές του ἀπέβλεπον εἰς τὸ νὰ κινήσῃ πόλεμον κατὰ τῶν Περσῶν καὶ νὰ ἐκδικηθῇ αὐτοὺς δι' ὅσα κακὰ ἐπράξαν ἄλλοτε οὗτοι κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐζήτησε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀναγνώσιν αὐτοῦ ὡς ἀρχιστρατήγου. Τὸ συνέδριον ἀνεκήρυξε τὸν Φίλιππον ἀρχιστρατηγὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν.

Οὐ Φίλιππος ἐπανελθὼν εἰς τὴν Μακεδονίαν ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται διὰ τὴν μεγάλην κατὰ τῶν Περσῶν ἐκστρατείαν. Ἄλλος αἴφνης ἔδιολοφονήθη ὑπό τινος ἐκ τῶν σωματοφυλάκων του, ὀνόματι Παυσανίου, ἐκδικουμένου προσωπικὴν ὕβριν. Τὸ ἔργον ὅμως τοῦ Φίλιππου δὲν ἔμαται ὥθη, ὃς θὰ ἔδωμεν κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΔΔΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ Δ' ΑΙΩΝΑ Π. Χ.

99. Κοινωνικὴ κατάστασις.

Εἴδομεν εἰς τὰ προηγούμενα ὅτι ἡ φιλοσοφία ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς θρησκείας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε ἐπέφερε τὴν χαλάρωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος. Ἡ φιλοσοφία κατέρριψε τὰς βάσεις, ἐπὶ τῶν δποίων ἐστηρίζετο ἡ ἀρχαία κοινωνία, δὲν ἡδυνήθη ὅμως ν^ο ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἡμικῆς. Ἐκ τούτου ἐπῆλθεν ἡ ἡμικὴ ἔξαχρείωσις.

Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ κοινωνικὴ κατάστασις ἐχειροτέρευσεν. Ἡ θρησκευτικὴ παραλυσία καὶ ἡ ἡμικὴ ἔξαχρείωσις ηὔηθη ἀκόμη περισσότερον. Ἡ παλαιὰ φιλοπατρία ἔξελιπεν. Ἐπίσης ἔξελιπεν ἡ παλαιὰ σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια. Οἱ πολῖται δὲν εἶναι πλέον ἀφωσιωμένοι εἰς τὴν πόλιν· ἔκαστος φροντίζει διὰ τὸν ἑαυτόν του. Τὰ δημόσια οἰκονομικὰ μαραίνονται, ἐνῷ τοῦναντίον δὲ ιδιωτικὸς πλοῦτος αὐξάνει. Αἱ πόλεις φθίνουν, ἐνῷ δὲ ιδιωτικὸς βίος γίνεται πολυτελέστερος. Ἡ γυμναστικὴ παραμελεῖται μὴ θεωρουμένη πλέον ὡς ἀναγκαῖον στοιχεῖον τῆς παιδεύσεως τῶν νέων. Πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὃς λέγομεν καὶ κατωτέρω, ἥσμάνοντο ἀποστροφὴν καὶ ἐπεζήτουν παντοίας ὑπεκφυγὰς ἀπὸ ταύτης.

100. Τὰ στρατιωτικά.

Μέχρι τέλους σχεδὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου τὴν βάσιν τῆς στρατιωτικῆς δργανώσεως τῶν διαφόρων ἐλληνικῶν πόλεων ἀπετέλει κυρίως ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀπειρος ἀγάπη καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἀπορρέουσα αὐταπάρονησις καὶ ἐθελομυσία. Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία δὲν ἦτο, ὡς δνομάζομεν αὐτὴν σήμερον, **ὑποχρέωσις** ἀλλὰ **δικαίωμα**. Χωρὶς νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ὑποχρεωτική, ἦτο ἔξοχως **τιμητική**, καὶ διὰ τοῦτο τὸ δικαίωμα τοῦ φέρειν δπλα εἰχον μόνον οἱ πολῖται. Ἀλλὰ μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τὸν βίον, εἰς τὰς ἔξεις καὶ εἰς τὰ φρονήματα τῶν Ἑλλήνων ἐπῆλθε σπουδαία ἀλλοίωσις. Οἱ πολῖται ἥρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀποστροφὴν πρὸς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἐπεξήτουν παντοίας ὑπεκφυγὰς ἀπὸ ταύτης. Ἐνεκα τούτου αἱ κυβερνήσεις ἥναγκάσθησαν ἐν καιρῷ πολέμου νὰ μισθώνουν ἔνοντας. Ἀλλ ἡ χρῆσις μισθοφορικῶν στρατευμάτων ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὰς κυρίας αἰτίας τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλλάδος. Οἱ τρόποι καὶ τὰ ἥθη τῶν μισθοφορικῶν στρατευμάτων ὅλων τῶν αἰώνων εἶναι τὰ αὐτά. Ἔλλείπει ἀπὸ αὐτὰ ἡ πειθαρχία καὶ ἡ φιλοτιμία. Τὸ στρατόπεδον εἶναι ἡ πατρίς των. Ἄδιαφοροῦν ὑπὲρ τίνος μάχονται. Τὸν μισθὸν καὶ τὰ λάφυρα σπαταλοῦν εἰς σωματικὰς ἥδονὰς καὶ εἶναι παντελῶς ἀμέριμνοι διὰ τὴν αὔριον.

Ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα ἔχει καὶ τὴν καλήν του ὄψιν. Ἀπὸ τοῦδε ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ἀσκεῖται ὑπὸ ἀνδρῶν, οἱ δποῖοι εἰχον τὸν πόλεμον ἐπάγγελμα, καὶ ἐπομένως ἡ στρατιωτικὴ τέχνη ἥρχισε νὰ τελειοποιῆται. Ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ πολέμου (ζδ. σ. 195) οἱ μισθοφόροι ἀπετέλεσαν τὸ κράτιστον μέρος τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν Ἀθηνῶν· ὡργάνωσε δὲ αὐτούς, τοὺς ὑπέβαλεν εἰς πειθαρχίαν καὶ ἐτελειοποίησε τὸν δπλισμὸν καὶ τὸν ἴματισμὸν καὶ τὰς κινήσεις αὐτῶν ὁ μεγαλοφυῆς Ἀθηναῖος στρατηγὸς Ἰφικράτης. Τοὺς σιδηροῦς καὶ χαλκοῦς θώρακας τῶν δπλιτῶν ἀντικατέστησε διὰ τῆς θρακικῆς **πέλτης**, μικρᾶς καὶ ἐλαφρᾶς ἀσπίδος, ἔξ ἣς καὶ **πελτασταὶ** ἐκαλοῦντο οἱ φέροντες αὐτὴν στρατιῶται, ἐδιπλασίασε δὲ τὸ μῆκος τῶν δοράτων καὶ τῶν ξιφῶν καὶ ἐπενόησεν ὑποδήματα τῶν στρατιωτῶν ἐλαφρότερα καὶ εὐκόλως λυσόμενα, τὰ δποῖα δνομάζοντο **Ιφικρατίδες**. Καὶ διετήρησαν μὲν οἱ δπλῖται τὴν ὑπεροχὴν αὐτῶν εἰς τοὺς ἀγῶνας τοὺς διεξαγομένους ἐκ παρατάξεως εἰς δμαλὰ πεδία, ἀλλ ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι οἱ πελτασταὶ τοῦ Ἰφικράτους,

δσάκις ἐπρόκειτο νὰ ἐπιπέσουν αἰφνιδίως κατὰ τῶν πολεμίων ἢ νὺ κυκλώσουν αὐτοὺς ἰδίως εἰς χωρία ἀνώμαλα.

‘Ο παλαιὸς τρόπος τῆς παρατάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο νὰ τάσσωνται οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ εἰς δύο παραλλήλους γραμμάς, ἔχουσας βάθος μεγαλείτερον ἢ μικρότερον ἀναλόγως τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Ή μάχη ἥρχιζε σχεδὸν τοῦτο χόρδων καθ’ ὅλην τὴν γραμμήν. ‘Ο Ἐπαμεινώνδας διὰ τῆς μεγαλοφυΐας του ἐπέφερε τελείαν μεταβολὴν εἰς τὸ στρατιωτικὸν τοῦτο σύστημα. Πρῶτον ἀνέπτυξεν ἔτι μᾶλλον τὸν νεωτερισμὸν τοῦ Ἰφικράτους μεταχειρισθεὶς προσφορώτατα καὶ τὸ πεζικὸν καὶ τὸ ἵππικὸν καὶ τοὺς πελταστὰς καὶ τοὺς ὄπλιτας· ἐπειτα δὲ ἐπενόησε τὴν καλουμένην **λοξὴν φάλαγγα**, διὰ τῆς ὁποίας συμπυκνῶν εἰς ἓν τι κύριον σημείον τοῦ πεδίου τῆς μάχης δύναμιν ἀκαταγώνιστον διὰ τὸν ὅγκον αὐτῆς, ἔχων δὲ τὸ λοιπὸν τοῦ στρατοῦ ἀπλῶς ἀμυνόμενον, διέσπα τοιουτορόπως ὡς δι’ ἐμβόλου τινὸς τὴν παρατάξιν τῶν ἀντιπάλων καὶ ἐπέφερε τὴν δλην τροπὴν αὐτῆς (βδ. σελ. 199 σημ.).

‘Ο Φύλιππος ὁ Μακεδὼν κατὰ τὴν ἐν Θήβαις διατριβήν του παρετήρησε καὶ ἐμελέτησε δλην τὴν πρόοδον τῆς ἑλληνικῆς πολεμικῆς τέχνης, ἐκ ταύτης δὲ ὁρμώμενος κατόπιν, ὅταν ἔγινε βασιλεύς, ἐπέφερε πλείστας ὅσας βελτιώσεις καὶ εἰς τὸν ὄπλισμὸν καὶ εἰς τὰς διατάξεις, οὕτω δὲ συνεκρότησε στρατὸν πολὺ τελειότερον ἀπὸ τοὺς προηγουμένους.

‘Ο Φύλιππος συνεκρότησε τὸν στρατὸν του κυρίως ἐξ ἴδιαγενῶν Μακεδόνων, ἀπετελεῖτο δὲ οὗτος ἐκ πεζικοῦ καὶ ἵππικοῦ καὶ μηχανικοῦ. Τὴν βάσιν τῆς ἐθνικῆς στρατιᾶς τῶν Μακεδόνων ἀπετέλει **ἡ φάλαγξ**· ἡ τὸ βαρὺ πεζικόν, οἱ καλούμενοι **πεζαίτεροι** ἦτοι οἱ πεζοὶ σωματοφύλακες τοῦ βασιλέως. Οἱ φαλαγγῖται ἦσαν βαρέως ὄπλισμένοι, ἔφερον βραχὺ ἔιφος, στρογγύλην ἀσπίδα καλύπτουσαν σχεδὸν ὅλον τὸ σῶμα, θώρακα, κνημῖδας καὶ κράνος· ἀλλὰ τὸ κυριώτατον αὐτῶν ὄπλον, ἀμυντικὸν ἄμα καὶ ἐπιθετικόν, ἦτο **ἡ μακρὰ λόγχη**, **ἡ καλουμένη σάρισσα**, μήκους 21 ποδῶν.

Οἱ φαλαγγῖται εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ἐτάσσοντο κατὰ στοίχους εἰς βάθος 16 ποδῶν. Οἱ πέντε πρῶτοι στοῖχοι ἐκράτουν μὲ τὰς δύο χειραρχας τὴν σάρισαν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐχθροῦ οὕτως ὥστε αἱ σάρισαι τοῦ πέμπτου στοίχου προεξεῖχον τρεῖς πόδας πρὸ τοῦ σώματος ἐκάστου στρατιώτου τοῦ πρώτου στοίχου (πρωτοστάτου). Οἱ μετὰ τοὺς πέντε πρώτους στοίχους στρατιῶται ἔχοντες μενον εἰς τὸ νὰ ὑποστηρί-

ζουν καὶ ὡθοῦν πρὸς τὰ πρόσω τὸ μέτωπον καὶ ἀνεπλήρουν τοὺς τραυματιζομένους τῶν πρώτων στοίχων.

Τὸ μέγα προτέρημα τῆς φάλαγγος ἦτο ὁ συμπαγὴς ὅγκος· ἀλλ᾽ οὗτος δὲν ἦδύνατο νὰ διατηρηθῇ εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ εἰς πάντα τόπον. Ἡ φάλαγξ εἶχεν ἀνάγκην ὅμαλοῦ πεδίου, ὅπου ἦτο δυσκαταγώνιστος. Ἀλλ᾽ ἐπὶ ἀνωμάλου ἐδάφους καὶ κατὰ τὰς ἐκ πλαγίου ἢ ἐκ τῶν ὅπισθεν προσβολὰς τοῦ ἔχθροῦ ἡ φάλαγξ ἔχανε τὸ ἀκαταμάχητον αὐτῆς. Ἔνεκα τούτου εἶχεν ἀνάγκην καὶ ἄλλων τινῶν ἐπικουρικῶν σωμάτων. Τοιοῦτοι δὲ ὡργανώθησαν ὑπὸ τοῦ Φιλίππου οἱ καλούμενοι **ὑπασπισταὶ** ἦτοι ἀσπιδοφόροι. Οἱ ὑπασπισταὶ ἦσαν εἴδος ἑλαφροῦ πεζικοῦ· ὅντες δὲ ἑλαφρότερον ὅπλισμένοι καὶ ὡς ἐκ τούτου εὐκινητότεροι ἦσαν ἐπιτήδειοι καὶ εἰς τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγῶνας καὶ εἰς τὰς κατὰ τοῦ ἔχθροῦ προσβολὰς. Ἐχοησιμοποιοῦντο δὲ οἱ ὑπασπισταὶ καὶ πρὸς ἐκπόρθησιν ὀχυρωμάτων καὶ εἰς ταχείας νυκτοπορίας.

Τὸ ἵππικὸν τῶν Μακεδόνων ἀνέκαθεν ἦτο ἄριστον, τελειοποιηθὲν δὲ καὶ τοῦτο ὑπὸ τοῦ Φιλίππου ἀπέβη ὅσον καὶ τὸ πεζικὸν χρήσιμον. Διεκρίνετο δὲ τὸ ἵππικὸν εἰς βαρὺ καὶ εἰς ἑλαφρόν. Τὸ βαρὺ ἵππικόν, οἱ καλούμενοι **ἔταιροι**, ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς τῆς χώρας (οἱ εὔποροι γαιοκτήμονες) καὶ ἦτο προωρισμένον διὰ τοὺς ἐκ τοῦ συστάδην ἀγώνας· ἔφερον δὲ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ λόγχην βραχεῖαν, τὸ καλούμενον **ξυστόν**. Τὸ ἑλαφρὸν ἵππικὸν ἐχοησίμενον ἴδιως εἰς προφυλακὰς καὶ εἰς ἄλλας τοιαύτας προκειόντων ὑπηρεσίας, ἔφερον δὲ οἱ ἄνδρες αὐτοῦ σάρισαν μήκους 14 ποδῶν, ἔξ οὖν **καὶ σαρισοφόροι** ὠνομάζοντο.

Μετὰ τῶν τεσσάρων τούτων κυρίων σωμάτων (φάλαγγος, ὑπασπιστῶν, βαρέος ἵππικοῦ, καὶ ἑλαφροῦ ἵππικοῦ) συνέπεραττον καὶ ἄλλα πολλὰ καὶ ἀξιολογώτατα ἐπικουρικὰ σώματα. Πρὸς τούτοις ὁ Φίλιππος συνεκρότησε καὶ ἐπιτηδειότατον μηχανικόν, σῶμα χοήσιμον εἰς πολιορκίας καὶ εἰς μάχας.

Καθόλου εἰπεῖν ὁ μακεδονικὸς στρατὸς δ ὁργανωθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου Β' ὑπῆρξε πολὺ ἀνώτερος ὅλων τῶν προηγουμένων Ἑλληνικῶν στρατῶν, τελειοποιηθεὶς δὲ ἀκόμη περισσότερον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ Φιλίππου, τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἐδέσποσε τῆς Ἀνατολῆς ἐπὶ δύο ὅλας ἑκατονταετηρίδας.

101. **Ἡ φιλολογία.**

Ἡ δητορική.—Εἰς πᾶσαν πολιτείαν διωργανωμένην δημοκρατικῶς ἡ εὐγλωττία εἶναι ἀπαραίτητον προσὸν τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Οἱ δια-

σημότεροι πολιτικοὶ ἄνδρες τῶν παλαιῶν χρόνων, Σόλων, Πεισίστρατος, Κλεισθένης, Θεμιστοκλῆς, Ἀριστείδης, διέπρεψαν συγχρόνως καὶ ὡς δήτορες τοῦ λαοῦ. Ἄλλ' ἡ δητορικὴ αὐτῶν δεινότης ἦτο φυσικὸν δῶρον. Οἱ λόγοι των ἥσαν φυσικώτατοι, ἀπλούστατοι καὶ μεγαλοπρεπεῖς, σκοπὸν ἔχοντες πᾶς νὰ πείσουν τοὺς ἀκροατάς. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν διετηροῦντο ἡ περιέπιπτον εἰς λήθην. Ἀπὸ δὲ τοὺς φυσικοὺς δήτορας ὑπερεῖχεν ὁ δαιμόνιος Περικλῆς, δστις πολλάκις ἐδημηγόρει οὐχὶ ἀνέτοιμος. Ὁ Θουκυδίδης περιέλαβεν εἰς τὴν ἴστορίαν του τρεῖς δημηγορίας αὐτοῦ, οὐχὶ ὅπως ὁ Περικλῆς ἔξεφώνησεν αὐτάς, ἀλλ' ὅπως αὐτὸς ὁ ἴστορικὸς ἔγγύτατα ἀντελήφθη αὐτάς.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους, ὅτε ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις καὶ ὁ δημόσιος πολιτικὸς καὶ δικαστικὸς βίος ἔλαβε μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν, ἡ δητορικὴ εἰσῆλθεν εἰς εὐρύτερον στάδιον, δλοι δὲ ὅσοι ἐπευθύμουν νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὰ πολιτικά, ἐζήτησαν ν' ἀναπληρώσουν διὰ τῆς τέχνης τὴν ἔλλειψιν τοῦ φυσικοῦ δώρου τοῦ λέγειν. Ἐκ τούτου ἔλαβε τὴν ἀρχὴν ἡ ἔντεχνος δητορεία, ἡ ὅποια κατ' ἔξοχὴν ἐκαλλιεργήθη καὶ ἐτέλειοποιήθη εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τὰ ἀντικείμενα, περὶ τὰ δόποια ἡσχολεῖτο ἡ δητορική, ἥσαν πολιτικὰ καὶ δικαστικά· οἱ δήτορες δηλονότι α') ἀπήγγελον λόγους συμβουλευτικοὺς πρὸς τὸν λαόν, β') ἐπήνουν ἡ ἔψεγρόν τι κατὰ τὰς ἑορτὰς καὶ τὰς πανηγύρεις, καὶ γ') ὑπερόπτιζον ἡ κατηγόρουν ἐν τοῖς δικαστηρίοις. Ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθησαν τρία εἴδη τοῦ δητορικοῦ λόγου, α') τὸ συμβουλευτικὸν ἡ δημηγορικόν, β') τὸ ἐπιδεικτικὸν ἡ πανηγυρικόν, καὶ γ') τὸ δικαστικόν.

“Οἱοι οἱ μετὰ τὸν Περικλέα Ἀθηναῖοι δήτορες ἐμορφώθησαν τεχνικῶς πρῶτος δὲ ἥνοιξε δητορικὴν σχολὴν ὁ Ἀντιφῶν ὁ Ραμνούσιος (480—411) καὶ συνέγραψε δητορικὴν τέχνην. Ὁ Ἀντιφῶν ἔγραψε πολλοὺς δικαστικοὺς λόγους κατὰ παραγγελίαν ἄλλων, διότι εἰς τὰ δικαστήρια δὲν ἐπετρέπετο τότε ἀντὶ τῶν διαδύκων νὰ ἀγορεύουν ἄλλοι, ὅπως σήμερον οἱ δικηγόροι. Οἱ γράφοντες δικαστικοὺς λόγους κατὰ παραγγελίαν ἄλλων ὀνομάζοντο λογογράφοι.

‘Ἡ δητορικὴ ἀνῆλθεν εἰς τὴν τελειοτάτην αὐτῆς ἀνάπτυξιν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα, ὀνομαστὸι δὲ δήτορες τῆς ἐποχῆς ταύτης ὑπῆρξαν ὁ Λυσίας καὶ ὁ Ἰσαῖος (καὶ οἱ δύο περίφημοι λογογράφοι), ὁ Λυκοῦργος, ὁ Ὑπερείδης, ὁ Αἰσχίνης καὶ ὁ μέγιστος ὅλων τῶν δητόρων τῆς ἀρχαίτητος Δημοσθένης.

Κανεὶς δήτωρ δπως ὁ Δημοσθένης δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ διεγείρῃ τοὺς ἀκροατάς του, νὰ δεσμεύῃ καὶ νὰ ἐνθουσιάσῃ αὐτούς. Εἰς δλους τὸν λόγους του καταφαίνεται μεγαλεῖν ψυχῆς, σαφήνεια, γοργότης καὶ σφοδρότης ἐκφράσεως, ποικιλία σχημάτων, μετάπτωσις ἐκ τοῦ σπουδαίου εἰς τὸ ἀστεῖον, πικροὶ σαρκασμοί, καὶ ἐν γένει ὅλα ὅσα ἀποδεικνύουν αὐτὸν τὸν δυνατώτατον τῶν ὅητόρων.

Η ἴστορία. — Τὴν ἴστορίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀντιπροσωπεύει δ. **Ξενοφῶν**, ὅστις ὅμιοῦ μὲ τὸν Ἡρόδοτον καὶ τὸν Θουκυδίδην ἀποτελοῦν τὸν τρεῖς μεγάλους ἴστορικους τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ Ξενοφῶν συνέγραψε συγγράμματα ποικίλης ὑλῆς, προσέτι δὲ καὶ Ἑλληνικὴν ἴστορίαν (Ἐλληνικὰ εἰς 7 βιβλία), ἡ δποίᾳ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σημεῖον, εἰς τὸ δποῖον κατέλιπε τὴν ἴστορίαν του δ. Θουκυδίδης, καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης. Καὶ διακρίνεται μὲν εἰς τὰ Ἑλληνικά του δ. Ξενοφῶν διὰ τὴν σαφήνειαν, τὴν λεπτότητα, τὴν καλλιέπειαν καὶ τὴν ἀρμονίαν περὶ τὴν σύνθεσιν, ὑπολείπεται δμως πολὺ τοῦ Θουκυδίδου κατὰ τὸ βάθμος τῶν νοημάτων καὶ τὴν ἴστορικὴν πίστιν.

Ἡ φιλοσοφία. — Μετὰ τὰς βάσεις, τὰς δποίας ἔθεσεν δ. Σωκράτης εἰς τὴν φιλοσοφίαν, αὕτη ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην περιωπὴν διὰ τῶν δύο μεγάλων φιλοσόφων Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους.

Ο Πλάτων ὑπῆρξεν δ. ἐπιφανέστατος τῶν μαθητῶν τοῦ Σωκράτους. Μόνος οὗτος κατενόησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ μεγάλου διδασκάλου του καὶ προήγαγεν αὐτήν. Ἐδίδασκεν εἰς τὸ ἔξω τῆς πόλεως γυμνάσιον, τὴν Ἀκαδήμειαν, ἔξ οῦ καὶ ἡ φιλοσοφία του ὀνομάσθη **Ἀκαδημαϊκή**.

Ο Πλάτων ἔξέτεινε καὶ συνεπλήρωσε τὴν περὶ τῆς ἥθικῆς καὶ τοῦ κόσμου σωκρατικὴν φιλοσοφίαν, ἀνεδείχθη δὲ δ. μέγιστος τῶν φιλοσόφων ὃχι μόνον τῆς Ἑλλάδος ἀλλὰ καὶ τοῦ κόσμου ὅλου. Καθ' ὅλου ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος εἶναι ἡ ὑψίστη ἐκφρασις τῆς ἰδεολογίας (idealisme) καὶ ἐν πολλοῖς ταῦτεσται μὲ τὰς ἰδέας τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ο Ἀριστοτέλης κατήγετο ἀπὸ τὰ Στάγειρα τῆς Μακεδονίας καὶ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Πλάτωνος. Ἐδίδασκεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπὸ τὰς σκιερὰς στοὰς τοῦ Λυκείου περιπατῶν δι^o δ καὶ ἡ σχολὴ αὐτοῦ ὀνομάσθη **Περιπατητική**. Ο Ἀριστοτέλης ὑπῆρξε τὸ μεγαλείτερον πνεῦμα ὃλων τῶν αἰώνων. Συνέγραψε συγγράμματα ποικιλώτατα, εἰς γλῶσσαν δμως ἀνώμαλον καὶ ἔηράν. Η δὲ ἐπίδρασις αὐτοῦ καθ' ὅλους τοὺς μετὰ ταῦτα αἰώνας ὑπῆρξε μεγίστη. Η σπουδὴ τῶν συγγραμμάτων

των του ἀπετέλει τὸ κέντρον πάσης πνευματικῆς ἐνεργείας. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπῆρξεν δὲ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστήμης, δὲ αὐτὸς δὲ ἔθεσε καὶ τὰς ἀρχὰς σειρᾶς ὅλης εἰδικῶν ἐπιστημῶν. Τὸ δόνομα τοῦ Ἀριστοτέλους πολλάκις ἀναφέρεται ὡς ἡ προσωποποίησις τοῦ φιλοσοφικοῦ καὶ ἐπιστημονικοῦ πνεύματος. Κατὰ δὲ τὸν μεσαίωνα δὲ Ἀριστοτέλης ἦτο τὸ μαντεῖον τῶν φιλοσόφων. Μόλις κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους ὑπέστησαν μεταβόλην τινα αἱ φυσικαὶ καὶ μαθηματικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι, ἐνῷ τὸ κῦρος αὐτοῦ εἰς τὴν λογικήν, τὴν μεταφυσικήν, τὴν ἡμικήν καὶ τὴν πολιτικὴν μένει ἀπαραμέιτον.

102. Η Τέχνη.

Ἀρχιτεκτονική. — Μετὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἥδυνατο πλέον διὸ ἔλλειψιν χρημάτων νὰ οἰκοδομῇ ἐπιφανῆ οἰκοδομήματα. Οἵ εὔποδοι ὅμως τῶν πολιτῶν κατεσκεύαζον πολυτελεστάτας οἰκίας, ἄλλοι δὲ ἀνήγειρον μνημεῖα πρὸς ἰδίαν ἐπίδειξιν. Τοιοῦτον μνημεῖον εἶναι τὸ μέχρι σήμερον διατηρούμενον μνημεῖον τοῦ Λυσικράτους εἰς τὴν ὁδὸν Τριπόδων

Εἰς ἄλλα ὅμως μέρη τῆς Ἑλλάδος οἱ πολῖται ἐφιλοτιμοῦντο νὰ κοσμοῦν πολυτελῶς τὰς πόλεις των διὰ ναῶν, θεάτρων, γυμνασίων, σταδίων καὶ ἄλλων παντοειδῶν μνημείων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην φικοδομήθη εἰς τὴν Τεγέαν τῆς Πελοποννήσου ὁ ναὸς τῆς Ἀλέας Ἀθηνᾶς, ὁ μέγιστος καὶ κάλλιστος ἐκ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ναῶν.

Γλυπτική. — Κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα ἡ γλυπτική, ὡς προείπομεν, ἀνῆλθεν εἰς τὸ ὕψιστον σημείον τῆς τελειότητος αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα ἡ γλυπτικὴ διετηρήθη ἐν τῇ τελειότητι αὐτῆς καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην παρήχθησαν γλυπτικὰ ἔργα ἐφάμιλλα πρὸς τὰ τοῦ Ε' αἰῶνος. Ἐνεκα ὅμως τοῦ μαρασμοῦ τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν, τῆς πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς παραλυσίας, καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ ἴδιωτικοῦ πλούτου, ἡ γλυπτικὴ κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα δὲν ἔχει μοναδικὸν ἔργον νὰ ἔξωραΐζῃ τὴν πόλιν καὶ ν' ἀποδίδῃ τὰ αἰσθήματα τῆς φιλοπατρίας καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Ὅπηρετεὶ κυρίως τοὺς πλουσίους ἴδιώτας καὶ οὕτω καθίσταται μᾶλλον προσωπική. Μεγάλοι καλλιτέχναι τῆς περιόδου ταύτης ὑπῆρξαν οἱ ἐκ Πάρου Σκόπας καὶ Πραξιτέλης, ἔργαζόμενοι εἰς τὰς Ἀθήνας, καὶ ὁ Λύσιππος ὁ Σικυώνιος.

Οἱ Σκόπας προσήγγιξε πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Μύρωνος, δὲ Πραξιτέλης πρὸς τὴν τέχνην τοῦ Πολυκλείτου. Οπως δὲ Μύρων ἐνεψύχωνε τὰ ἀγάλματά του ἀποτυπῶν εἰς αὐτὰ ἔκφρασιν ὁρμητικῆς κινήσεως,

οὗτο καὶ δ Σκόπις ἐπλήρου τὰ ἴδια τον ἀγάλματα σφοδροῦ αἰσθήματος καὶ τραγικοῦ πάθους, ἀποβλέπων εἰς τὴν παράστασιν ὅχι ἀπλῶς τῆς μορφῆς, ἀλλὰ τῆς μορφῆς τῆς κινούμενης ὑπὸ ψυχικῆς ταραχῆς. Ἐκ τῶν ἔργων αὐτοῦ περιφημότερα ἦσαν ἡ Βάκχη καὶ τὸ σύμπλεγμα τῆς Νιόβης καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς.

Ο Πραξιτέλης διέπρεπε κατ' ἔξοχὴν εἰς τὴν παράστασιν τοῦ νεανικοῦ κάλλους. Εἰργάζετο ἀποκλειστικῶς ἐκ μαρμάρου καὶ τὰ πλεῖστα ἐκ τῶν ἔργων του ἦσαν ἀγάλματα θεῶν καὶ μάλιστα παραστάσεις ἐκ τοῦ κύκλου τῆς Ἀφροδίτης, τοῦ Ἔρωτος, τῆς Δήμητρος, τοῦ Βάκχου καὶ τοῦ Ἀπόλλωνος. Ο Πραξιτέλης ἐδημιούργησε τὸν τύπον τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἔρωτος. Η Κνιδία Ἀφροδίτη του ἦτο ἔργον, τὸ δόπιον ἔθαυμαζεν δ ἀρχαῖος κόσμος. Γυμνή, φαιδρὰ καὶ αἰδήμων παρίστατο ἥθελα τοῦ Ἔρωτος καθ' ἥν στιγμὴν ἀπεκδυθεῖσα τὸν χιτῶνα καὶ ὁρίπτουσα αὐτὸν ἐπὶ ἀγγείου ἔσπευδεν ἵνα λουσθῇ. Εξ ἵσου περιφημος ἦτο καὶ δ Ἔρως του, τὸν δόπιον ἥταίρα Φρύνη, εἰς τὴν δόπιαν ἐδώρησεν αὐτὸν δ Πραξιτέλης, ἀφιέρωσεν εἰς τὰς Θεοπιάς. Γυμνὸς ὥραῖος νεανίας, ἔχων πτέρυγας κεχρουσωμένας καὶ κρατῶν τόξον ἐν τῇ δεξιᾷ. Ο ἐν Ὁλυμπίᾳ ἀνευρεθεὶς Ἐρυμῆς τοῦ Πραξιτέλους, τὸν δόπιον θαυμάζει σήμερον δ κόσμος, ἦτο νεανικὸν ἔργον τοῦ Πραξιτέλους οὐχὶ ἐκ τῶν περιφήμων.

Ο Λύσιππος ἦτο Συκιώνιος. Κοινὸς χαλκουργὸς ὃν κατ' ἀρχὰς αὐτοδίδακτος, δι' ἐπιμελοῦς σπουδῆς τῶν ἀρχαιοτέρων ἔργων καὶ μάλιστα τοῦ Δορυφόρου τοῦ Πολυκλείτου, δπως ἔλεγεν δ ἴδιος, ἔγινε μέγας καλλιτέχνης καὶ δ παραγωγικώτατος τῶν Ἑλλήνων τεχνιτῶν. Ο Λύσιππος ἐποίησε νέον κανόνα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, διάφορον τοῦ κανόνος τῶν παλαιοτέρων τεχνιτῶν. Τὰ μὲν σώματα ἀπειργάζετο ἐπιμηκέστερα καὶ ἰσχνότερα τῆς φυσικῆς ἀναλογίας, τὴν δὲ κεφαλὴν καὶ τὰ ἄκρα μικρότερα, ἵνα οἱ εἰκονιζόμενοι φαίνωνται μείζονες ἢ κατὰ φύσιν καὶ ἡρωϊκώτεροι. Τὸ κάλλιστον ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Λυσίππου ἦτο δ Ἀποξυόμενος, ἀθλητὴς ἀπομάσσων διὰ στλεγγίδος τὸν

Εἰκ. 34. Ο Ἀποξυόμενος τοῦ Λυσίππου.

πηλὸν ἀπὸ τοῦ σώματος. Ὁσπούδασε δὲ πρὸ πάντων ὁ Λύσιππος εἰς τὴν ἀποτύπωσιν ὅχι τοῦ πάθους ἀλλὰ τοῦ ἥθους.

Οὐδὲν μένεινεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδροῦ, εἰς αὐτὸν δὲ μόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐπέτρεπε νὰ ποιῇ εἰκόνας του, διότι οἱ Λυσίππειοι ἀνδριάντες ὅχι μόνον τὴν ἰδέαν τοῦ σώματος ἀριστα ἐνέφαινον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἥθος αὐτοῦ καὶ τὴν ἀρετὴν ἐμήνυον.

Ἡ ζωγραφικὴ. — Αἱ πρόοδοι τῆς καλουμένης νεωτέρας ζωγραφικῆς μετὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους (ἰδ. σ. 165) διφείλονται οὐχὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀλλ᾽ εἰς ἄλλας πόλεις, ἵδιως δὲ εἰς τὸ Ἱωνικὸν ἢ Ἀσιατικὸν καὶ εἰς τὸ Σικουώνιον ἐργαστήριον. Εἰς τὸ Ἱωνικὸν ἐργαστήριον ἀνήκουν ὁ ἔξι Ἡρακλείας τῆς Βυθινίας **Ζεῦξις**, ὁ **Παρράσιος** ὁ Ἐφέσιος, καὶ ὁ ἐκ Κύθνου **Τιμάνθης**. Διὰ τῶν τριῶν τούτων τεχνιτῶν ἡ ζωγραφικὴ προήχθη μέχρις διπτικῆς ἀπάτης: διότι λέγεται ὅτι ὁ Ζεῦξις διαγωνιζόμενος πρὸς τὸν Παρράσιον ἐζωγράφησε σταφυλάς, τὰς διοπίας ἀπατηθέντα τὰ πτηνὰ ἐξέλαβον ὡς ἀληθινὰς καὶ κατῆλθον διὰ νὰ τὰς φάγουν· ὁ δὲ Παρράσιος ἐζωγράφησε παραπέτασμα, τὸ ὅποιον ὁ Ζεῦξις ἐξέλαβεν ὡς ἀληθινὸν καὶ παρεκάλεσε τὸν Παρράσιον νὰ τὸ ἀποσύρῃ.

Οἱ ζωγράφοι οὗτοι δὲν περιωρίζοντο εἰς μόνην τὴν θαυμασίαν ἀπομίμησιν τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ ἐξεῖχον εἰς τὴν ἀναπαράστασιν τῶν παθῶν τῆς ψυχῆς. Οἱ Τιμάνθης εἰς τὴν εἰκόνα τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας, ἀφοῦ ἀπετύπωσεν εἰς τὰς μορφὰς τῶν ἀπεικονιζομένων ὅλους τοὺς βαθμοὺς τῆς θλίψεως, ἐπειδὴ ἦτο ἀδύνατος ἡ παράστασις μεγαλειτέρου βαθμοῦ θλίψεως, ἐκάλυψε διὰ πέπλου τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός. Καὶ ὁ Ζεῦξις καὶ ὁ Παρράσιος εἰργάσθησαν ἐπί τινα χρόνον καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας.

Τοῦ Σικουώνιου ἐργαστηρίου περίφημοι ἀντιπρόσωποι εἶναι ὁ **Πάμφιλος**, ὁ **Μελάνθιος**, ὁ **Πανσίας** καὶ ἄλλοι.

Οἱ οὖτε διαφορεῖσθαι τοὺς ζωγράφους τούτους καὶ τοὺς ἄλλους συγχρόνους ὑπερέβαλε καὶ εἰς τὸ ἀκρότατον προήγαγε τὴν ζωγραφικὴν τέχνην ὁ ἐκ τῆς Κοιλοφῶνος **Ἀπελλῆς**. Οἱ Απελλῆς ἦτο διμήλικος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδροῦ, τὸν διοῖον καὶ ἡκολούθησεν εἰς τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν του, μόνος δὲ αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ζωγραφῇ τὸν Ἀλέξανδρον. Δι᾽ ὃ καὶ ἐλέγετο ὅτι «ἐκ τῶν δύο Ἀλεξανδρῶν διὸν Φιλίππου γέγονεν ἀνίκητος, ὁ δὲ Ἀπελλοῦ ἀμίμητος».

Εἰς δλα τὰ ἔογα τοῦ Ἀπελλοῦ ἐπήνθει ἐμφυτος καὶ ἀβίαστος χά-

ρις. Διέπρεπεν ίδιως δὲ Ἀπελλῆς εἰς τὴν ἀπεικόνισιν αὐτοῦ τοῦ κάλλους. Ἡ Ἀραδυομένη Ἀφροδίτη τοῦ Ἀπελλοῦ, ή ἐκθλίβουσα διὰ τῆς παλάμης τὸ ὕδωρ ἀπὸ τῶν διαβρόχων πλοκάμων της, ἐθαυμάζετο δῶς τὸ ἄριστον πρότυπον τῆς γυναικείας καλλονῆς.

Εἰς τὸν κατόπιν χρόνους ή ζωγραφική κατηλθεν ἐκ τοῦ ὑψους τῶν μεγάλων ίδεων καὶ ἐλάμβανεν δῶς θέμα παραστάσεων εὗτελῇ τοῦ κοινωνικοῦ βίου πράγματα καὶ πράξεις, ἀνεπτύχθη δηλαδὴ ή καλουμένη *ἔρωπογραφία*.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ (336—322)

103. Παιδική ήλικια καὶ ἀγωγὴ τοῦ Ἀλεξάνδρου. —
Καταστροφὴ τῶν Θηβῶν.

Τὸν Φίλιππον Β' διεδέχθη ἐπὶ τοῦ μακεδονικοῦ θρόνου δὲ νίδιος αὐτοῦ Ἀλέξανδρος, εἰκοσαετής τὴν ήλικιαν.

Οὐδὲν πάλιον δὲ μέγιστος τῶν στρατηγῶν καὶ δορικτητόρων καὶ τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νεωτέρου κόσμου. Ἡ φύσις ἐπροσκισεν αὐτὸν μὲ τὰ λαμπρότερα πνευματικὰ καὶ ψυχικὰ προτερήματα. Τὰ προτερήματα δὲ ταῦτα ἔκαλλιέργησε καὶ ἀνέπτυξε θαμασίως δὲ μέγιας αὐτοῦ διδάσκαλος Ἀριστοτέλης δὲ φιλόσοφος. Οὐδὲν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Φίλιππου ἀνέλαβε τὴν ἔκπαίδευσιν τοῦ δεκατριετοῦ Ἀλεξάνδρου. Διαμείνας δὲ ἐπὶ πολὺ εἰς τὴν μακεδονικὴν αὐλὴν διέπλασε καὶ διεμόρφωσε τὸ ἥθος τοῦ μαθητοῦ του ἐλληνοπρεπέστατον καὶ μεγαλόφρον καὶ ἐνέπνευσεν εἰς αὐτὸν ἔρωτα πρὸς τὰς μεγάλας πράξεις. Τόσην δὲ ἀγάπην καὶ τόσον σέβας ἦσθάνετο δὲ Ἀλέξανδρος πρὸς τὸν διδάσκαλόν του, ὥστε ἔλεγεν «*Εἰς μὲν τὸν πατέρα μου διείλω τὸ ζῆν, εἰς δὲ τὸν διδάσκαλόν μου τὸ εὖ ζῆν*».

Ἐκ παιδικῆς ήλικίας ἐδεικνύετο ή ὑπέροχος φύσις τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διηγοῦνται δὲ, δσάκις ἥρχετο ἀγγελία τις δὲ δὲ πατήρ του ἐκυρίευσε πόλιν τινὰ ή ἐνίκησε μάχην, δὲ Ἀλέξανδρος περίλυπος ἔλεγεν «*Ο πατήρ μου ἔχει σκοπὸν νὰ κατορθώσῃ δλα καὶ νὰ μὴ ἀφήσῃ καὶ εἰς ἐμὲ νὰ πράξω μέγα τι καὶ λαμπρὸν ἔργον*».

Οὐδὲν πάλιον μειράκιον ὃν δεκατεσάρων ἐτῶν παρέσχε λαμπρὸν δεῖγμα τῆς ἐκτάκτου τόλμης του καὶ ἀφοβίας, δαμάσας τὸν ἄγριον θεσαλικὸν ἵππον *Βουκεφάλαν*, τὸν δποῖον οὔτε δὲ πατήρ του οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν αὐλικῶν ἥδυνήθη νὰ ἴππευσῃ. Εἰς τὴν περίστασιν ταύτην δὲ Φίλιππος δακρύων ἐκ τῆς χαρᾶς ἐνηγκαλίσθη τὸν νίόν του καὶ

ἀσπαζόμενος αὐτὸν τοῦ εἶπε «Ζήτει, νιέ μου, ἀλλο βασίλειον μεγαλείτερον, διότι ἡ Μακεδονία εἶναι μικρὰ διὰ σέ». Δεκαοκταετής δὲ τὴν ἡλικίαν διηγήθυνεν ἐν Χαιρωνείᾳ τὸ ἀριστερὸν κέρας τῶν Μακεδόνων καὶ κατέκοψε τὸν Ἱερὸν λόχον, συντελέσας κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν μεγάλην ἔκεινην νίκην.

“Οταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον δὲ Ἀλέξανδρος, εὑρέθη περιστοιχισμένος ὑπὸ διαφόρων κινδύνων ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν. Καὶ πρῶτον μὲν κατέστησεν ἐκποδὼν ὅλους ἔκεινους, οἵ δποῖοι ἥθελησαν νὰ τοῦ ἀμφισβητήσουν τὸν θρόνον.” Επειτα δὲ μαθὼν ὅτι οἱ Ἑλληνες ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπαναστατήσουν, περιφρονοῦντες αὐτὸν διὰ τὴν νεότητά του, εἰσέβαλεν ἀμέσως μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προχωρήσας ἐστρατοπέδευσε πλησίον τῆς Καδμείας.

“Ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη ἐμφάνισις τοῦ Ἀλέξανδρου ἐξέπληξε τοὺς Ἑλληνας, ἀνευ δὲ ἀντιστάσεως ὑπέκυψαν οὗτοι εἰς αὐτόν. Μετὰ ταῦτα δὲ Ἀλέξανδρος ἤλθεν εἰς τὸν Ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ συνεκάλεσεν ἐκεῖ κοινὴν σύνοδον τῶν Ἑλλήνων, ἣ δποία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἀρχιστράτηγον ὅλων τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Περσῶν. Μόνοι οἱ Σπαρτιᾶται καὶ πάλιν δὲν ἐπειμψαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν σύνοδον ταύτην.

“Ο Ἀλέξανδρος ἐπιστρέψας εἰς τὴν Μακεδονίαν, πρὸν ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῶν Περσῶν ἥθελησε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς λαούς, οἵ δποῖοι κατώκουν πέριξ τῆς Μακεδονίας, Τοιβαλλούς, Παίονας καὶ ἄλλους, καὶ οὕτω ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀρχήν του. Ἄλλο ἐνῷ ἐπολέμει πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐναντίον τῶν Γετῶν, τοὺς δποίους καὶ ὑπέταξε, διεδόθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ ψευδῆς φήμη ὅτι ἐφορεύθη. Οἱ Ἑλληνες ἐξήτησαν ἀμέσως νέαν ανακήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, πρῶτοι δὲ οἱ Θηβαῖοι λαβόντες τὰ ὅπλα κατέκοψαν μέρος τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς.

“Ο Ἀλέξανδρος μαθὼν τὴν ἐπανάστασιν τῶν Θηβαίων φθάνει ὡς ἀστραπὴ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ στρατοπεδεύει ἐξωθεν τῶν Θηβῶν. Προσκαλεῖ τοὺς Θηβαίους νὰ καταθέσουν τὰ ὅπλα ὑποσχόμενος ἀμνηστίαν ἄλλο οὗτοι ἀρνοῦνται. Τότε δὲ Ἀλέξανδρος δργισθεὶς διατάσσει ἐφοδον. Ἡ πόλις ἐκνοεύθη (335) καὶ κατεσκάφη πλὴν τῆς Καδμείας, τῶν ναῶν καὶ τῆς οἰκίας τοῦ ποιητοῦ Πινδάρου. Ἔξ χιλιάδες Θηβαῖοι ἐφορεύθησαν, οἵ δὲ λοιποί, περὶ τὰς τριάκοντα χιλιάδας, ἦχμαλωτίσθησαν ἢ ἐξηνδραποδίσθησαν.

Τὴν μεγάλην ταύτην σκληρότητα ἔδειξεν δὲ Ἀλέξανδρος πρὸς τοὺς Θηβαίους, θέλων νὰ καταπλήξῃ καὶ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας καὶ νὰ κα-

ταστήσῃ ἀδύνατον εἰς τὸ μέλλον πᾶν ἐπαναστατικὸν κίνημα αὐτῶν. Καὶ ἀληθῶς τόσον πολὺ ἐτρόμαξαν οἱ ἄλλοι Ἕλληνες καὶ μάλιστα οἱ Ἀθηναῖοι, ὥστε οἱ τελευταῖοι ἔσπευσαν καὶ διὰ πρεσβείας νὺν διολογήσουν ὑπακοὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον.

104. Ἐκστρατεία τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας.—
Ἡ ἐπὶ τῷ Γρανικῷ ποταμῷ μάχη (334).

“Οτιν ἐπέστρεψεν δὲ Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μακεδονίαν, παρεσκευάσθη καὶ τὸ ἕαρ τοῦ 334, ἀφήσας εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπίτροπον τὸν Ἀντίπατρον, ἔξεστρατευσε μετὰ τριάκοντα χιλιάδων πεζῶν καὶ τεσσάρων χιλιάδων ἵππεων ἐναντίον τῆς Ἀσίας, τὴν δποίαν διενοεῖτο νὰ κατακτήσῃ ὅλην. Εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς περιφήμους στρατηγοὺς Παρμενίωνα, Περδίκκαν, Φιλώταν, Κράτερον, Κλείτον καὶ ἄλλους.

Διαβάς τὸν Ἑλλήσποντον δὲ Ἀλέξανδρος ἤλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Τροίαν καὶ ἐτέλεσεν ἀγῶνας πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλλέως, τὸν δποίον ἦξ ὅλων τῶν ἡρώων κατ' ἔξοχὴν ἔθαμάμαξε καὶ ἐμακάριζε, διότι ἔσχε κήρυκα τῶν κατορθωμάτων του τὸν Ὁμηρον.

Ο βασιλεὺς τῶν Περσῶν Δαρεῖος δο Κοδομανός, ὅταν ἔμαθε τὴν κατὰ τῆς Ἀσίας ἐκστρατείαν τοῦ Ἀλεξάνδρου, διέταξε τοὺς ἐν τῇ Μικρῷ Ἀσίᾳ σατράπας καὶ στρατηγοὺς νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν ἀκτὴν καὶ ἐμποδίσουν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν τῶν Μακεδόνων. Εἴκοσι χιλιάδες Πέρσαι καὶ εἴκοσι χιλιάδες Ἕλληνες μισθιφόροι παρετάχθησαν παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν ἀναμένοντες τὸν Ἀλέξανδρον. Ο Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι οἱ Πέρσαι τὸν ἀνέμενον παρὰ τὸν Γρανικόν, ἀμέσως διηγήθη κατ' αὐτῶν. Πρώτη ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν ἡ ἥλη τῶν ἑταίρων (βαρὺ ἱππικόν), μετ' αὐτὴν δὲ δὲ Ἀλέξανδρος ἐφιππος ἐπὶ τοῦ Βουκεφάλα ἄγων τὸ δεξιὸν κέρας καὶ συγχρόνως δο Παρμενίων μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος. Οἱ Πέρσαι ἀπὸ ὑψηλὸν μέρος ἥχισαν νοῦ ἀκοντίζουν τοὺς Μακεδόνας, οἱ δποίοι κατ' ἀρχὰς ἔνεκα τοῦ ὀλισθηροῦ πηλοῦ ἐκωλύοντο καὶ ἐκακοπάθουν. Τέλος ἔξηλθον καὶ ἐπέπεσαν ἀράτητοι. Ο Ἀλέξανδρος δῶς λέων μάχεται μεταξὺ τῶν προμάχων, ἀλλὰ παρὸ δλίγον νὺν φονευθῆ. Ο σατράπης τῆς Ἰωνίας Σπιθορίδατης ὑψωσε τὴν χεῖρα, ἵνα καταφέρῃ διὰ τοῦ ἔιφους κτύπημα κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκ τῶν δπισθεν. Ἀλλ' δο Μακεδὼν στρατηγὸς Κλείτος ἐπρόλαβε καὶ ἀπέκοψε τὴν χεῖρα τοῦ Σπιθορίδατου καὶ οὗτο ἐσώθη δὲ Ἀλέξανδρος. Τέλος μετὰ φονικώτατον ἀγῶνα οἱ Πέρσαι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Δύο χιλιάδες πεντακόσιοι Πέρσαι ἐφονεύθησαν.

‘Ο Ἀλέξανδρος μετὰ τὴν νίκην ἐφρόντισε περὶ τῶν τραυματιῶν. Τὴν ἀλλην ἡμέραν ἔθαψε μετὰ πομπῆς τοὺς πεσόντας. Ἀποδίδων δὲ μέρος τοῦ θριάμβου του εἰς τοὺς Ἐλληνας ἔπειτα 300 ἀσπίδας, ἵνα ἀναρτηθοῦν εἰς τὸν Παρθενῶνα μὲ τὴν ἔξης ἐπιγραφὴν «Ἀλέξανδρος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ Ἐλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν τὴν Ἀσίαν οἰκούντων βαρβάρων».

105. **Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.— Γόρδιος δεσμός.**

Ἡ πρώτη αὕτη νίκη παρὰ τὸν Γρανικὸν ποταμὸν κατέστησε τὸν Ἀλέξανδρον κύριον δῆλης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Τὸ Δασκύλιον, ἢ καθέδρα τοῦ σατράπου τῆς Φρυγίας, παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα, αἱ δὲ Σάρδεις, πρωτεύουσα τῆς Λυδίας παρεδόθησαν ἀμαχητὶ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ὁλαι αἱ ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικαὶ πόλεις μὲ μεγάλην χαρὰν ὑπεδέχοντο τοὺς διμοφύλους των. Εἰς ταύτας δὲ Ἀλέξανδρος κατήργησε τὰς ὀλιγαρχίας καὶ εἰσήγαγε τὰ δημοκρατικὰ πολιτεύματα καὶ τοὺς πατρίους νόμους. Μόνον δύο πόλεις ἴσχυρόταται, ἢ Μύλητος καὶ ἡ Ἀλικαρνασσός, ἀντέστησαν πεισματωδέστατα. Ἄλλὰ καὶ ταύτας δὲ Ἀλέξανδρος πολιορκήσας ἔκυριευσεν.

Ἄκολοινθως δὲ μὲν Παρμενίων ἔηκολονθησεν ὑποτάσσων τὴν Φρυγίαν, δὲ δὲ Ἀλέξανδρος ἥσχολήθη εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Λυκίας, Παμφυλίας καὶ Πισιδίας. Στραφεὶς δὲ ἔπειτα πρὸς βορρᾶν ἐφθασεν εἰς τὸ Γόρδιον, πόλιν τῆς Φρυγίας, ὅπου συνητήθη μετὰ τοῦ Παρμενίωνος. Ἐκεῖ διὰ τοῦ ξίφους του ἔκοψε τὸν πολυμορύλητον **Γόρδιον δεσμόν**, περὶ τοῦ δοπίου ἀρχαῖος χρησμὸς ἔλεγεν ὅτι, ὅστις λύσῃ αὐτὸν, θὰ ἀρξῃ δῆλης τῆς Ἀσίας.

Ἄπὸ τὸ Γόρδιον δὲ Ἀλέξανδρος ἐπορεύθη πρὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ τὴν Καππαδοκίαν καὶ ὑπέταξεν αὐτάς. Ἐπειτα διέβη τὰ στενὰ τῆς Κιλικίας καὶ ἐφθασεν εἰς τὴν πόλιν αὐτῆς Ταρσόν. Ἐκεῖ θελήσας νὰ λουσθῇ εἰς τὰ ψυχρὰ ὕδατα τοῦ Κύδνου ποταμοῦ, ἐνῷ ἦτο κάθιδρος, κατελήφθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ καὶ ἔπεσε κλινήρης. Ἄλλος ἐσωσεν αὐτὸν δὲ πατρικὸς φίλος του Ιατρὸς Φίλιππος δὲ Ἀκαρνάν.

106. **Ἡ ἐν Ισσῷ μάχη (Νοέμβριος 333).**

Ο Δαρεῖος ἀνέλαβε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Συνήθοισε λοιπὸν τετρακοσίας χιλιάδας πεζῶν καὶ ἐκατὸν χιλιάδας ἵππεων καὶ κατέβαινε ἐκ τῆς Βαρβυλῶνος. Θεωρῶν δὲ τὸν ἑαυτόν του ἀκαταμάχητον καὶ σπεύδων πρὸς τὴν μάχην, δὲν ἐπερίμενε τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὰς ἀναπεπταμένας πεδιάδας, ἀλλὰ, ἀπερισκέπτως προ-

χώρει πρὸς τὰς στενὰς διόδους τῆς Κιλικίας. Εἶχε δὲ μεθυσθῆ ἐκ τῶν κολακεῖων τῶν μεγιστάνων του, οἱ δοποὶ βλέποντες τὸν Ἀλέξανδρον ὅπωσδήποτε χρονοτριβήσαντα εἰς τὴν Ταρσὸν καὶ ἔνεκα τῆς ἀσθενείας του καὶ διότι ἥθελε νὰ καθυποτάξῃ τὰς δορεινὰς φυλὰς τῆς Κιλικίας, ἔλεγον ὅτι ὁ Μακεδὼν βασιλεὺς ἔχει καταληφθῆ ὑπὸ φόβου καὶ δὲν θὰ τολμήσῃ ν' ἀντικρύσῃ τὸν μέγαν βασιλέα. Ὁ Δαρεῖος λοιπὸν ἔφθασεν εἰς τὴν στενὴν παράλιον πεδιάδα τῆς Ἰσσοῦ, τὴν διαρρεούμενην ὑπὸ τοῦ Πινάρου ποταμοῦ, καὶ ἐκεῖ ἐστρατοπέδευσεν.

Ο Ἀλέξανδρος ενδοίσκετο εἰς τὴν πόλιν Μυρίανδον, ἔκατὸν στάδια μακράν. Μαθὼν δὲ τὴν προσέγγισιν τοῦ Δαρείου ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ. "Οταν ἐπλησίασε μέχρι τοξεύματος, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀλλαλαγμοῦ τῶν στρατιωτῶν μὲν ἀκατάσχετον δρυμὴν ἔρριφην εἰς τὸν ποταμόν. Μὲ γυμνὸν τὸ ξίφος ἐπήδησεν εἰς τὴν ἀπέναντι ὅχθην τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, ἐπιπεσὼν δὲ νῶς κεραυνὸς διέρρηξ τὰς τάξεις τῶν Περσῶν. Ὁ Δαρεῖος καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ τρέπεται εἰς φυγὴν. Ὁ Ἀλέξανδρος τὸν καταδίωκει ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπῆλθε νῦν, ἡναγκάσθη νὰ καταπαύῃ τὴν καταδίωξιν.

Μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ Δαρείου ὁ περσικὸς στρατὸς διελύθη καὶ ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγῆν, καταδιωκόμενος καὶ κατακοπτόμενος πανταχόθεν. "Ολον τὸ στρατόπεδον κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Τὸ ἄρμα, ἡ ἀσπὶς καὶ τὸ τέξον τοῦ Δαρείου, περιῆλθον εἰς τὸν νικητήν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων ἦτο καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Δαρείου, ἡ μήτηρ του, ἡ σύζυγός του, δύο θυγατέρες του καὶ ὁ μικρὸς νιός του. Ὁ Ἀλέξανδρος μόνον ἄπαξ ἐπεσκέφθη τὴν οἰκογένειαν τοῦ Δαρείου καὶ τὴν παρηγόρησεν, ἀφοῦ προηγουμένως διὰ τοῦ στρατηγοῦ Λεοννάτου ἀνήγγειλεν εἰς αὐτήν, ὅτι ὁ Δαρεῖος ζῇ. Διέταξε δὲ ν' ἀποδίδωνται εἰς τὴν σῆζυγον τοῦ Δαρείου βασιλικαὶ τιμαί.

107. Κατάκτησις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αιγύπτου.

Μετὰ τὴν ἐν Ἰσσῷ μάχην ὁ μὲν Παρομενίων ἐβάδισε κατὰ τῆς Κοίλης Συρίας καὶ κατέλαβεν ἄνευ δυσκολίας τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Δαμασκόν, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ τῆς κυρίας δυνάμεως διηνθύνθη κατὰ τῆς Φοινίκης, ἥτις ὅλη ὑπετάχθη εἰς αὐτὸν ἀμαχητὶ μὲ τὴν πρωτεύουσαν Σιδῶνα. Μόνη ἡ Τύρος, ἡ καλουμένη βασιλὶς τῆς Θαλάσσης, ἥσονή θη νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Ἀλέξανδρον. Ἄλλὰ καὶ ταύτην ἐκνοίενται δὲ Ἀλέξανδρος μετὰ ἐπτάμηνον πολιορκίαν καὶ παραδειγματικῶς ἐτιμώρησεν. Ἡ πόλις κατεσκάφη, ἐκ δὲ τῶν κατοίκων ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἔξηνδραποδίσθησαν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας τῆς Τύρου ὁ Δαρεῖος ἐπεμψε πρόσβεις εἰς τὸν Ἀλέξανδρον μετ' ἐπιστολῆς καὶ προσέφερεν εἰς αὐτὸν δέκα χιλιάδας τάλαντα ως λύτρα διὰ τὴν οἰκογένειάν του, προσέτι δὲ

"Ελληνικὴ Ιστορία. — N. Βεραχνοῦ. "Εκδοσις Α'. 5-6-925 15

μίαν ἐκ τῶν θυγατέρων του εἰς γάμον καὶ δλην τὴν χώραν τὴν ἐντεῦθεν τοῦ Εὑφράτου ποταμοῦ, ὑπὸ τὸν δόρον νὰ γίνη φίλος καὶ σύμμαχος. Διηγοῦνται ὅτι ὁ Παρομενίων, ὅταν ἤκουσε τὰς προτάσεις ταύτας, εἶπεν. «*Ἄν ήμην Ἀλέξανδρος, θὰ ἐδεχόμην*». «*καὶ ἔγώ, ἀπήντησεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἂν ήμην Παρομενίων*». Εἶπε δὲ εἰς τοὺς πρόσβεις ὅτι δὲν ἔχει ἀνάγκην τῶν χοημάτων οὔτε συναινεῖ νὰ λάβῃ ἐν μέρος τῆς χώρας, ἀφοῦ ἡδη ἔχει δλην εἰς τὴν ἔξουσίαν του ἐὰν δὲ ὁ Δαρεῖος θέλῃ τὴν οἰκογένειάν του, δύναται νὰ ἔλθῃ ὁ Ἰδιος νὰ παραλάβῃ αὐτὴν χωρὶς νὰ φοβηθῇ νὰ πάθῃ τι. Μετὰ ταῦτα ὁ Ἀλέξανδρος ὑπέταξεν ἀμαχητὶ καὶ τὴν Παλαιστίνην. Μόνον εἰς τὴν Γάζαν ἀπήντησεν ἀντίστασιν μεγάλην, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ταύτην ἐκυρίευσε μετὰ δίμηνον πολιορκίαν καὶ κατέστρεψεν ἐκ θεμελίων.

‘Ο Ἀλέξανδρος ἀφοῦ ἔγινε κύριος τῆς Συρίας, τῆς Φοινίκης καὶ τῆς Παλαιστίνης, ἐπορεύθη πλέον ἀκολύτως κατὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ὑπέταξεν αὐτὴν ἀμαχητί. Εἰς μνημεῖον δὲ ἀθάνατον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου του ἔκτισε παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Νείλου τὴν φέρουσαν τὸ δνομά του Ἀλεξάνδρειαν. Ἡ πόλις αὕτη εἰς διάστημα δλίγονυ χρόνου διὰ τὸ ἐπίκαιρον τῆς θέσεώς της ἔγινε κέντρον παγκοσμίου ἐμπορίου, ἐλληνικῶν γοραμμάτων καὶ ἐλληνικοῦ βίου.

‘Απὸ ἐκεῖ τοῦ ἐπῆλθε ἥ ἰδέα νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ περιβόητον μαντεῖον τοῦ Διὸς Ἀμμωνος. Ἐκείτο δὲ τοῦτο εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Λιβύης, δώδεκα ἡμέρας μακράν τῆς Μέμφιδος (πρωτευόστης τῆς Αἰγύπτου), ἥτις ἔκειτο πλησίον τοῦ σημερινοῦ Καΐρου. Πορευόμενος λοιπὸν διὰ μέσου ἀνύδρων καὶ ἀμμωδῶν ἐρήμων ἐφθασεν εἰς τὴν χαρίεσσαν καὶ θελκτικὴν δᾶσιν Σιβᾶ, εἰς τὸ μέσον τῆς δύποιας ἥτοι ὁ ναός. Εἰσαχθὲς ὁ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν ναὸν ἐστάθη πρὸ τοῦ βωμοῦ, ὃ δὲ ἱερεὺς ὀνόμασεν αὐτὸν *παῖδα τοῦ Διός*. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος ἐφαντάζετο τὸν ἑαυτόν του νίὸν τοῦ Διός, ἥ μᾶλλον ἤθελε νὰ τὸν φαντάζωνται οἱ ἄλλοι πρὸς εὐκολωτέραν καθυπόταξιν τῶν δεισιδαιμόνων λαῶν τῆς Ασίας. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ὁ Ἀλέξανδρος διέτριψε πέντε μῆνας, ἔπειτα δὲ τὸ ἔαρ τοῦ 331 ἐπανῆλθεν εἰς Φοινίκην.

108. *Ἡ παρὰ τὰ "Ἀρβηλαῖ μάχη* (Ὀκτώβριος 331) — *Κατάληψις Βαβυλῶνος, Σεύσων καὶ Περσεπόλεως.*

‘Ο Δαρεῖος πεισθεὶς ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἤρχετο εἰς κανένα συμβιβασμὸν, ἀπεφάσισε καὶ πάλιν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τῶν ὅπλων. Συνήθροισε λοιπὸν ἐν ἐκατομμύριον πεζοὺς καὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἵππεις καὶ διακόσια δρεπανηφόρα ἄρματα καὶ ἐπήρχετο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος διαβὰς τὸν Εὑφράτην καὶ τὸν Γίγηντα προούχωρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ Δαρείου ἄγων τεσσαράκοντα χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἐπτὰ χιλιάδας ἵππεις. Ἡ συνάντησις ἔγινεν

εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Γαυγαμήλων, ὅχι μακρὰν τῶν Ἀρβήλων, πόλεως τῆς Ἀσσυρίας. Πρῶτος ἐπετέθη κατὰ τῶν ἔχθρῶν δὲ Ἀλέξανδρος μὲν ἀκατάσχετον δομῆν. Ὁ ἀγὼν ὑπῆρχε πεισματώδης. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτιθέμενος εἰς πάντα κίνδυνον ἐπλήγωσε τὸ ἥνιοχον τοῦ Δαρείου, ὡρμησε δὲ νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν τὸν Δαρεῖον, ἀλλ᾽ οὗτος προλαβὼν φίπτεται ἔξω τοῦ ἀρματος, ἀναβαίνει ἐπὶ ἵππου καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ κονιορτοῦ καὶ τοῦ σκότους σφάζεται. Καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην οἱ Πέρσαι ὑπέστησαν πανωλεθρίαν. Κανεὶς πλέον μέγας περσικὸς στρατὸς δὲν συνεκροτήθη οὔτε μάχη ἔγινε.

Μετὰ τὴν παρὰ τὰ Ἀρβηλα μάχην τὸ κράτος τοῦ Δαρείου κατελύθη, δὲ δὲ Ἀλέξανδρος ἔγινε πλέον κύριος ὅλου τοῦ περσικοῦ κράτους. Ἡ Βασιλῶν καὶ τὰ Σοῦσα ἤνοιξαν τὰς πύλας εἰς τὸν νικητήν. Εἰς τὰ Σοῦσα εὗρεν δὲ Ἀλέξανδρος τοὺς θησαυροὺς τοῦ Δαρείου, ἀνερχομένους εἰς πεντήκοντα χιλιάδας ταλάντων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, καὶ πλεῖστα ἄλλα πράγματα ἀμυθήτου πλούτου καὶ πολυτελείας. Ἀπὸ τὰ Σοῦσα ἐπορεύθη δὲ Ἀλέξανδρος εἰς Περσέπολιν, ὃπου ὁσαύτως εὗρε παμπληθεῖς θησαυρούς.

109. Θάνατος τοῦ Δαρείου. — Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσικοῦ κράτους.

Ἐκ τῆς Περσεπόλεως δὲ Ἀλέξανδρος διηυθύνθη εἰς τὴν Μηδίαν μεθ' ὅλου τοῦ στρατοῦ του πρὸς καταδίωξιν τοῦ Δαρείου. Ὄταν ἔφθασεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς Ἐκβάτανα, ἔμαθεν δὲ τὸ Δαρεῖος διηυθύνειο πρὸς βορρᾶν. Ἀμέσως ἀκολούθει αὐτὸν κατὰ πόδας. Καθ' ὅδὸν μανθάνει δὲ διατράπης τῆς Βακτριανῆς Βῆσσος συλλαβὼν τὸν Δαρεῖον ἔσυρεν αὐτὸν δέσμιον καὶ δὲ τὸ ἀνεκήρυξεν ἑαυτὸν βασιλέα τῆς Περσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος πλήρης δόργης σπεύδει μὲ 500 μόνον ἵππεις πρὸς καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου. Ὁ Βῆσσος, βλέπων δὲ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐπλήγωσε θανασίμως τὸν Δαρεῖον καὶ ἀφήσας αὐτὸν εἰς τὴν ὅδὸν ἐπετάχυνε τὴν φυγὴν του. Ὁ Ἀλέξανδρος φθάσας καὶ ἰδών τὸν Δαρεῖον νεκρὸν εἰς τὴν βασιλικὴν ἀμάξαν συνεκινήθη· καλύψας δὲ αὐτὸν μὲ τὴν χλαμύδα του διέταξε νὰ τὸν μετακομίσουν εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ νὰ τὸν θάψουν μὲ βασιλικὰς τιμὰς εἰς τοὺς πατρώους τάφους.

Τότε δὲ Ἀλέξανδρος ἀνέβαλεν ἐπὶ τινα χρόνον τὴν καταδίωξιν τοῦ Βῆσσου καὶ ἡσούλήθη εἰς τὸ νὰ κατακτήσῃ τὰς παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χώρας Υρωνίαν καὶ Παρθίαν. Κατέβαλε δὲ καὶ τοὺς Μάρδους, οἵτινες ἐμεωροῦντο ἀήττητοι. Υπέταξεν ὁσαύτως τὴν Ἀρίαν καὶ τὴν Ἀραχωσίαν (σημερινὸν Ἀφγανιστάν), ὃπου ἔκτισεν ἄλλην Ἀλεξάνδρειαν. Διανύσας δὲ ἐν τῇ Ἀραχωσίᾳ ὀλόκληρον τὸν χειμῶνα, τὸ ἔαρ τοῦ 324 διέβη μετὰ πολλὰς κακουχίας τὸν αἰωνίως χιονοσκεπῆ Παρο-

πάμισον ἥτις Ἰνδικὸν Καύκασον καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βακτριανήν, ἥτις ὑπετάχθη ἀμαχητὶ μέχοι τοῦ ποταμοῦ Ὡξου. Ὁ Βῆσσος εὐδίσκετο εἰς τὴν Βακτριανὴν ὅταν δὲ ἔμαθε τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἔφυγεν εἰς τὴν Σογδιανήν. Ὁ Ἀλεξανδρος τὸν κατεδίωξε κατὰ πόδας καὶ ἀφοῦ τὸν συνέλαβε, τὸν παρέδωκεν εἰς τοὺς συγγενεῖς τοῦ Δαρείου, οὗτοι δὲ τὸν ἐβασάνισαν σκληρότατα καὶ ἔπειτα τὸν ἐφόνευσαν. Μετὰ τὴν σύλληψιν τοῦ Βῆσσου ὑπετάχθη καὶ ἡ Σογδιανὴ εἰς τὸν Ἀλεξανδρον. Ἡ Σογδιανὴ καὶ ἡ Βακτριανὴ ἦσαν αἱ βορειότεραι καὶ λίαν ὁρειναὶ ἐπαρχίαι τοῦ Περσικοῦ κράτους. Εἰς αὐτὰς διέτριψεν δὲ Ἀλεξανδρος ἐν καὶ ἡμισυ ἔτος, τὸ μὲν ἵνα ἐμπεδώσῃ τὴν εἰς ἑαυτὸν ὑποταγὴν τῶν ὁρεινῶν καὶ μαχίμων ἐκείνων κατοίκων, τὸ δὲ ἵνα ἐξημερώσῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Πρὸς τοῦτο ἔκτισεν εἰς τὰς χώρας ἐκείνας πολλὰς πόλεις. Λαβὼν δὲ βορειοανατολικὴν διεύμυνσιν ἔφυγασεν εἰς τὸν μέγαν ποταμὸν Τάναιν, ὃστις ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἐκαλεῖτο Ἱαξάρτης καὶ ὅστις ἀπετέλει τὰ ὄρια τοῦ βασιλείου τοῦ μεγάλου Κύρου. Παρὰ τὸν Ἱαξάρτην καὶ ἐπὶ τῆς γωνίας, ὅπου τώρα ἔνοῦται τὸ Τουρκεστάν, ἡ Σινικὴ καὶ ἡ ἀσιατικὴ Ρωσία, ἔκτισε τὴν ἐσχάτην Ἀλεξάνδρειαν.

Διὰ τῆς ὑποταγῆς τῆς Βακτριανῆς καὶ τῆς Σογδιανῆς συνεπληρώθη ἡ κατάκτησις τοῦ Περσικοῦ κράτους ἐν διαστήματι ἑπτὰ ἔτῶν (334—327). Εἰς τὴν Βακτριανὴν διατρίβων δὲ Ἀλεξανδρος ἐνυμφεύθη τὴν ὁραιοτάτην Ρωξάνην, θυγατέρα τοῦ ἐπιφανοῦς Βακτρίου Ὀξεύαρτου.

110. Συνωμοσία κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου.—Θάνατος Φιλώτα Παρμενίωνος καὶ Κλείτου.

Ο Ἀλεξανδρος διὰ νὰ ἔξασφαλίσῃ τὴν κυριαρχίαν του ἐπὶ τοῦ Περσικοῦ κράτους, ἐσέβετο τὴν θρησκείαν τῶν διαφόρων αὐτοῦ λαῶν καὶ τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα αὐτῶν, ἄφινε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς ἐγχωρίους σατράπας εἰς τὰς θέσεις των. Διὰ νὰ προσοικειωθῇ δὲ τοὺς βαρβάρους, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Δαρείου περιεβλήθη τὴν στολὴν τῶν μοναρχῶν τῆς Περσίας, μακόδον λευκὸν ἔνδυμα καὶ διάδημα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ἤρχισε νὰ ὑποδέχεται τοὺς προσερχομένους πρὸς αὐτὸν Ἀσιανοὺς μὲ τὴν ἀσιατικὴν ἐθιμοταξίαν. Συνήθοισε δὲ περὶ ἑαυτὸν Ηέρσας μεγιστᾶνας καὶ ἐτίμα αὐτοὺς διὰ σπουδαίων ἐντολῶν, ὅπως καὶ τοὺς Μακεδόνας.

Ἡ συμπεριφορὰ ὅμως αὐτῇ τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τοὺς ὑποτασσομένους λαοὺς τῆς Ἀσίας ἐνωρίς ἤρχισε νὰ γεννᾷ δυσαρεσκείας εἰς τοὺς Μακεδόνας, οἱ δόποι οι φυσικὰ δὲν ἡδύναντο νὰ ἔννοήσουν τὰς ὑψηλὰς καὶ κοσμοπολιτικὰς ἰδέας τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς δυσαρεσκείας ταύτης ἦτο συνωμοσία τις κατὰ τῆς ζωῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἤσχολείτο εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Υρκανίας καὶ

τῶν λοιπῶν παρὰ τὴν Κασπίαν θάλασσαν χωρῶν. Τῆς συνωμοσίας ταύτης ἔλαβε γνῶσιν καὶ ὁ γενναιός στρατηγὸς Φιλώτας, ἀλλὰ δὲν ἔσπευσε νὰ καταγγεῖῃ αὐτὴν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, διότι, ὡς ἴσχυρίζετο, δὲν ἔθεωρε σπουδαῖον τὸ πρᾶγμα, ἵσως ὅμως καὶ διότι δὲν ἦτο ἀμέτοχος αὐτῆς. Ὁ Ἀλέξανδρος λαβὼν γνῶσιν τῶν συμβαινόντων παρέπεμψε τὸν Φιλώταν εἰς στρατιωτικὸν δικαστήριον, τοῦτο δὲ κατεδίκασεν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ ἦ ἀπόφασις ἔξετελέσθη ἀμέσως. Ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα τοῦ Φιλώτα, τὸν γηραιὸν στρατηγὸν Παρμενίωνα, ὅστις εὑρίσκετο εἰς τὰ Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας ὡς διοικητὴς τῆς πόλεως, διέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ φονεύσουν, διότι δὲν ἐκρίθη δρυθόν, φονευθέντος τοῦ νιοῦ, νὰ ζῇ ὁ πατήρ, ὅστις εἶχε μεγάλην δύναμιν παρὰ τῷ στρατῷ.

Μετά τινα χρόνον ὁ Ἀλέξανδρος ἐφόνευσεν ἵδια χειρὶ ἐν συμποσίῳ τὸν στρατηγὸν Κλεῖτον, διότι οὗτος κατεγέλασε τὴν ἀξίωσιν τοῦ Ἀλέξανδρου νὰ τὸν λατρεύουν ὡς θεόν.

111. Ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδικῆς (327).—Ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Περσίαν.—Ὑποταγὴ τῶν Μακλλῶν.

‘Η ἀκόρεστος φιλοδοξία τοῦ Ἀλέξανδρου δὲν ἄφινεν αὐτὸν νὰ ἥσυχασῃ. Ὁθεν ἀπεφάσισεν οὗτος νὰ φέρῃ τὰ δόπλα του κατὰ τῆς Ἰνδικῆς. Ἐν ἀρχῇ λοιπὸν τοῦ 327 ἄγων ἐκατὸν χιλιάδας πεζοὺς καὶ δέκα πέντε χιλιάδας ἵππεις, κατὰ τὸ πλεῖστον βαρβάρους, διέβη τὸν Ἰνδὸν ἐπὶ γεφυρῶν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὰς χώρας τοῦ βασιλέως Ταξίλου, αἱ δοποῖαι ήρχιζον ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς ὄχθης τοῦ Ἰνδοῦ καὶ ἔφθανον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Υδάσπου. Ὁ Ταξίλης ὑπετάχθη εἰς τὸν Ἀλέξανδρον καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν πεντήκοντα ἑλέφαντας.

‘Ο Ἀλέξανδρος ἀνταμείψας τὸν Ταξίλην διὰ τὴν πρόθυμον ὑποταγὴν τοῦ ἔξεστρατευσεν ἔπειτα κατὰ τοῦ κραταιοῦ βασιλέως Πώρου. Τούτου τὸ βασίλειον ἔκειτο πέροι τοῦ Υδάσπου καὶ ἔξετείνετο μέχρι τοῦ Υδραώτου. Ὁ Πῶρος ἔθεωρησεν αἰσχρὸν νὰ παραδοθῇ ἄνευ πολέμου. Ὁθεν ἐνινήθη κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου μὲ πεντήκοντα χιλιάδας Ἰνδὸν πεζούς, τέσσαρας χιλιάδας ἵππεις, μὲ ἄρματα καὶ μὲ διακοσίους πυργοφόρους ἑλέφαντας. Ἀλλὰ ἐνικήθη, καὶ ἥχιμαλωτίσθη καὶ ἥχθη ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ Ἀλέξανδρος ἥρωτήσεν αὐτὸν πῶς θέλει ἐνώπιον τοῦ Ἀλεξάνδρου. «Βασιλικῶς», ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. «Καὶ τοῦτο νὰ τὸν μεταχειρισθῇ. «Βασιλικῶς», ἀπεκρίθη ὁ Πῶρος. «Καὶ τοῦτο μὲν θὰ γίνη, εἴπεν ὁ Ἀλέξανδρος. ἀλλο δὲ τι ζητεῖς;»—«Εἰς τὸ βασιλικῶς δλα περιέχονται».—ἀπήντησεν ὁ Πῶρος. Ὁ Ἀλέξανδρος, θαυμάσας τὴν μεγαλοφροσύνην τοῦ Πώρου, ὅχι μόνον τὸ βασίλειόν του ἀπέδωκεν εἰς αὐτὸν, ἀλλὰ καὶ ἄλλας χώρας τοῦ προσέθεσε καὶ μεγίστην ἐμπιστοσύνην ἔκτοτε ἐδείκνυε πρὸς αὐτόν.

‘Αφοῦ ὁ Ἀλέξανδρος ἔκτισε παρὰ τὸν Υδάσπιν τὴν Νίκαιαν εἰς τὸ μέρος, ὃπου ἐνίκησε τὸν Πῶρον, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς νίκης, προσυχώ-

οησεν ἔπειτα εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Ἰνδικῆς καὶ ἔφθασε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ὑφάσιος. Ἐνῷ δὲ ἡτοιμάζετο νὰ διαβῇ τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὰς θαυμασίας χώρας τοῦ Γάγγου, αἴφνης πρώτην φοράν οἱ Μακεδόνες ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, ἀποκαμόντες ἐκ τῶν διαφόρων ἀγώνων καὶ τῶν μεγάλων ταλαιπωριῶν, ἥρονήθησαν ν^ο ἀκολουθήσουν αὐτόν. Ὁ Ἀλέξανδρος προσεπάθησε διὰ διαφόρων μέσων νὰ μεταπείσῃ αὐτούς, ἀλλ᾽ ἐστάθη ἀδύνατον.

Τότε λοιπὸν ὁ πάντοτε ἀγέττητος Ἀλέξανδρος ἐστεργεῖ νὰ ἡττηθῇ ὑπὸ τῶν Μακεδόνων. Πρὸιν δὲ ἐπιστρέψῃ, ἀνήγειρεν ἐπὶ τῆς δυτικῆς ὅχθης τοῦ Ὑφάσιος δώδεκα πυροειδεῖς βωμοὺς πρὸς τιμὴν τῶν δώδεκα Ὀλυμπίων θεῶν καὶ ως ἔσχατον πρὸς ἀνατολὰς ὅριον τῶν δορυκτησιῶν του. Ἐπειτα δὲ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Νίκαιαν. Ἐκεῖ ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε ναυπηγήσει στόλον ἐκ 2000 πλοίων. Ἐπιβιβασθεὶς δὲ μὲ μέρος τοῦ στρατοῦ εἰς τὰ πλοῖα κατέπλευσε τὸν Ὑδάσπην, τὸν Ἀκεσίνην καὶ τὸν Ἰνδόν. Τὸ μεγαλείτερον μέρος τοῦ στρατοῦ ἦκολούθει ἀπὸ τὰς δύο ὅχθας. Κατὰ τὸν κατάπλουν αὐτὸν ὑπέταξε καὶ τοὺς Μαλλούς, ἔθνος τῆς Ἰνδικῆς πολεμικώτατον, διετέρεξε τὸν μέγιστον τῶν κινδύνων. Σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος ἔξηκολούθησε τὸν πλοῦν καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν πόλιν Πάταλα, κειμένην εἰς τὸ μέρος, ὃπου δὲ Ἰνδὸς σχίζεται εἰς δύο βραχίονας καὶ σχηματίζει τὸ Δέλτα. Τὴν πόλιν ταύτην ὠχύρωσεν ὁ Ἀλέξανδρος, ἴδρυσε δὲ ἐν αὐτῇ νεώρια καὶ τὴν κατέστησε κέντρον ἐμπορίας.

Ἄπο τὰ Πάταλα δὲ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν Νέαρχον, τὸν ὄποιον διώρισεν ἡγεμόνα τοῦ στόλου, διέταξε νὰ φέρῃ τὸν στόλον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ ὄκεανοῦ καὶ τοῦ Περσικοῦ κόλπου εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Εὐφράτου, αὐτὸς δὲ ἀπεφάσισε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Περσίαν διὰ Ἑρᾶς. Κατ' Αὔγουστον λοιπὸν τὸν 325 ἀνεχώρησεν ἐκ Πατάλων καὶ μετὰ δυσχερῆ καὶ ἀγωνιώδη πορείαν διὰ τῆς ἀμμώδους καὶ ἀνύδρου Γεδωρασίας (τοῦ σημερινοῦ Βελούτχιστάν), καθ' ἣν πορείαν κατεστράφη μέγα μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἔφθασε τέλος εἰς τὰ Πούρα, πρωτεύουσαν τῆς Γεδωρασίας, ὃπου εὗρε ἀφθονία τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἀπὸ ἐκεῖ διὰ τῆς εὐφόρου Καρμανίας ἔφθασεν εἰς τὴν Περσέπολιν καὶ τέλος εἰς τὰ Σοῦσα τὸν Φεβρουάριον τοῦ 324. Μετ' ὀλίγον κατέπλευσε καὶ δὲ ὁ Νέαρχος μετὰ τοῦ στόλου. Η ἐπάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὰ Σοῦσα ἦτο ἀναγκαιοτάτη, διότι κατὰ τὴν ἀπονίσιαν αὐτοῦ μεγάλαι ἀταξίαι καὶ ἐπικίνδυνοι στάσεις συνέβησαν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς μοναρχίας του. Προσέπι δὲ καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν σατραπῶν διέπραξεν μεγάλας καταχρήσεις. Ὁ Ἀλέξανδρος ἔδειχθη ἀμείλικτος πρὸς τοὺς τοιούτους καταχραστάς. Ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν τάξιν, προσεκάλεσε τοὺς σατράπας καὶ τοὺς στρατηγοὺς ἵνα δώσουν λόγον τῶν πράξεών των, ὃσους δὲ εὗρεν ἔνόχους ἔτιμώρησε διὰ θανάτου.

112. Τὸ ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Ἀλεξάνδρου.

Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Ἀσίαν δὲν εἶχε μόνον καὶ ἀποκλειστικὸν σκοπὸν τὴν κατακτησιν αὐτῆς. Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου ἦτο νὰ κατακτήσῃ μὲν τὴν Ἀσίαν, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ διαδώσῃ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν εἰς τοὺς λαοὺς αὐτῆς καὶ νὰ συγχωνεύσῃ τὸν βαρβαρικὸν καὶ ἑλληνικὸν κόσμον εἰς μίαν ἔθνοτητα. Καὶ πρῶτον εἴδομεν πῶς συμπεριεφέρετο πρὸς τοὺς ἡττημένους λαούς. Ἐσέβετο τὴν θρησκείαν ὡς καὶ τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα αὐτῶν. Τοὺς Πέρσας σατράπας ἀφίνεν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺν εἰς τὰς θέσεις των. Μόνον ὁσάκις ἢ ἀνάγκη ἐπέβαλλε τοῦτο, ἀφήρει ἀπὸ τοὺς ἔγχωρίους σατράπας τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ ἀνέθετεν αὐτὴν εἰς τοὺς Μακεδόνας. Ωσαύτως εἰς πολλὰς σατραπείας καὶ τὴν οἰκονομικὴν διαχείρισιν παρέδιδεν εἰς τοὺς Μακεδόνας.

Εἰς πολλὰ μέρη τῆς ἀπεράντου μοναρχίας του ἔκτισε νέας πόλεις μὲ πυρῆνα ἑλληνικοῦ πληθυνμοῦ. Κατὰ τὸν Πλούταρχον αἱ κτισθεῖσαι ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου πόλεις ἀνήρχοντο εἰς ἕβδομήκοντα, ἐκ τῶν δποίων αἱ περισσότεραι ἔφερον τὸ ὄνομα Ἀλεξάνδρεια. Εἰς δλας ταύτας ὁ Ἀλεξάνδρος ἔδωκε τὸν ἀστικὸν δργανισμὸν τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Αἱ πολυάριθμαι αὗται πόλεις προορισμὸν εἶχον νὰ μεταδώσουν μεταξὺ τῶν βαρβάρων τὰ ἑλληνικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα, τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν γένει τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Καὶ αἱ ἑλληνικαὶ φρουραὶ, αἱ δποίαι εἰχον ἐγκατασταθῆ εἰς πολλὰ μέρη τοῦ κράτους, πλὴν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀσφαλείας ἔξυπηρέτουν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς μεταδόσεως τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἐπίσης καὶ αἱ ἑλληνικαὶ ἔορται καὶ πανηγύρεις, τὰς δποίας εἰς πολλὰ μέρη ἐτέλει δ Ἀλεξάνδρος, τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἐπεδίωκον.

Οταν δ Ἀλεξανδρος ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Σοῦσα, ἐπεδίωξε μετὰ μεγαλειτέρας δραστηριότητος τὴν συγχώνευσιν τῶν δύο κόσμων. Προσεκάλεσεν εἰς τὰ Σοῦσα δλους τοὺς Πέρσας μεγιστᾶνας τοῦ ἀχανοῦς κράτους του μὲ τὰς γυναικάς των καὶ τὰς θυγατέρας των, διὰ νὰ παραστοῦν εἰς μεγάλην ἔορτήν, τὴν δποίαν παρεσκεύασεν ἐπὶ τῇ ἐνώσει καὶ συγχωνεύσει τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἀσιανῶν. Πρῶτος δ Ἀλεξανδρος ἔδωκε τὸ παράδειγμα τῆς ἐνώσεως ταύτης συζευχθεὶς τὴν πρεσβύτεραν θυγατέρα τοῦ Δαρείου Στάτειραν. Τὴν νεωτέραν αὐτῆς ἀδελφὴν Δρύπετιν συνεζεύχθη δ ἀγαπητὸς τοῦ βασιλέως Ἡφαιστίων. Ὁ γδήκοντα δὲ ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν καὶ φίλων του συνεζεύχθησαν Περσίδας παρθένους ἀνηκούσας εἰς τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν καὶ εἰς τὴν περσικὴν ἀριστοκρατίαν. Οἱ γάμοι οὗτοι ἐτελέσθησαν κατὰ τὰ περσικὰ ἔθιμα καὶ ἐπανηγυρίσθησαν διὰ λαμπροτάτων ἔορτῶν. Δεκακισχίλιοι ἐπίσης Μακεδόνες στρατιῶται ἐνυμφεύθησαν Ἀσιάτιδας, εἰς δλας δὲ ταύτας δ Ἀλεξανδρος ἔδωκε βασιλικὴν προῖκα.

Διὰ τῆς ἔօρτῆς τῶν ἐν Σούσοις τελεσθέντων γάμων συνετελέσθη συμβολικῶς ἡ συγχώνευσις τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἔλαβεν ὑπόστασιν ἡ μιξελληνικὴ Ἰδέα, εἰς τὴν δυοῖαν δὲ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος διεῖδε τὴν δύναμιν καὶ τὴν διάρκειαν τοῦ κράτους του.

113. Δυσαρέσκεια τῶν Μακεδόνων.

Ἐν τούτοις οἱ Μακεδόνες βλέποντες δλα ταῦτα δυσηρεστοῦντο κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. διότι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ ἐφαρμόζῃ οὗτος κατὰ τῶν ὑποστεταγμένων τὸ δικαίωμα τῆς δορυκτησίας καὶ δχι νὰ μεταχειρίζεται αὐτοὺς ἴσοτίμως μὲ τοὺς Ἑλλήνας. Ἡ δυσαρέσκεια τῶν Μακεδόνων καὶ τῶν Ἐλλήνων ἐπετάθη πολύ, ὅταν δὲ Ἀλέξανδρος ἐπεχείρησε νὰ συγχωνεύσῃ καὶ τὰς καλλίστας στρατιωτικὰς δυνάμεις τῆς Ἀσίας μετὰ τοῦ μακεδονικοῦ στρατοῦ. Συνέστησε σῶμα στρατιωτικὸν ἐκ 30 χιλιάδων ἐπιλέκτων Περσῶν, οἱ δοποῖοι ἐκλήθησαν ἐπίγονοι καὶ ἐφερον δλοι μακεδονικὰς πανόπλιας. Ωσαύτως εἰς τὸ σῶμα τῶν ἑλιαφρῶν ἱππέων κατέταξε πολλοὺς Βακτρίους, Σογδίους, Ἀριανοὺς καὶ Πάρθους ἵππεῖς, διακρινομένους ἐπὶ ἀξιώματι, ἐπὶ κάλλει ἢ ἐπὶ ἄλλῃ τινὶ ἀρετῇ. Ὅταν δὲ Ἀλέξανδρος ἐποδέτεινε νὰ πέμψῃ εἰς τὴν Μακεδονίαν δλους ἐκείνους, οἱ δοποῖοι ἔνεκα γήρατος ἢ ἀσθενείας κατέστησαν ἄχρηστοι πρὸς τὸ πολεμεῖν, ἔξερραγη στάσις εἰς τὸν στρατόν, διότι δὲ πρότασις αὕτη ἐθεωρήθη ὑπὸ πάντων τῶν στρατιωτῶν ὡς ὕβρις καὶ περιφρόνησις. Ἐξήτουν δὲ μετὰ κραυγῶν τὴν ἀπόλυτην τῶν διὰ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς πατοίδας τῶν. Ο κίνδυνος ἦτο μέγας. Ἀλλ' εἰς τὴν περίστασιν ταύτην δὲν ἐγκατέλειψε τὸν Ἀλέξανδρον ἡ συνήθης δραστηριότης του. Διὰ τολμηρῶν τιμωριῶν καὶ δι' ἐπιτηδείων περιποίησεων ἐπανέφερε τὴν διασταύρωσιν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, ὅστις μετανόησε καὶ δακρύων ἐξήτησε συγγνώμην παρὰ τοῦ βασιλέως του. Ο Ἀλέξανδρος συνεχώρησε δλους, προσέφερε δυνάμεις εἰς τὸν θεοὺς ἐπὶ τῇ συνδιαλλαγῇ καὶ παρέθεσε μέγα συμπόσιον, εἰς τὸ δοποῖον παρεκάθησαν 9000 Μακεδόνες καὶ Πέρσαι (οἱ Μακεδόνες πλησιέστερον τοῦ Ἀλεξάνδρου). Τούτους πάντας δὲ Ἀλέξανδρος φιλοφρονούμενος ὑπὸ τὸν Κράτερον ἀπῆλθεν εἰς Μακεδονίαν, εἰς ἔκαστον δὲ ἐξ αὐτῶν δὲ Ἀλέξανδρος ἔδωκεν ἐν τάλαντον.

114. Ἐπάνωδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς τὴν Βαβυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ (323).

Αφοῦ ἔξησφάλισεν δὲ Ἀλέξανδρος τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν εἰς τὸν στρατόν, ἀπῆλθεν εἰς τὰ Ἐκβάτανα, δόου ἐτέλεσε πάλιν μεγαλοπρεπεῖς ἀγῶνας καὶ ἐπεδόθη εἰς εὐωχίας καὶ διασκεδάσεις. Ἀλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν διασκεδάσεων ἀπέθανεν δὲ στρατηγὸς Ἡφαιστίων, τὸν δοποῖον

δ' Ἀλέξανδρος ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους καὶ ἔξοχὴν ἥγάπα. Ἡ θλῖψις δὲ τοῦ Ἀλέξανδρου διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπιστηθίου φίλου του ὑπῆρξεν ἀπέργυραπτος. Οὐ νεκρὸς μετεκομίσθη εἰς τὴν Βαβυλῶνα, ὃπου ἡ τάφη μετὰ πρωτοφανοῦς λαμπρότητος. Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἦλθε καὶ δ' Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Βαβυλῶνα, τὴν δποίαν ἐμελέτα νὰ καταστήσῃ πρωτεύουσαν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του.

Οὐταν δ' Ἀλέξανδρος εὑρίσκετο εἰς τὴν Βαβυλῶνα, προσῆλθον πρὸς αὐτὸν ἀλλεπαλλήλως πρέσβεις ἔξι ὅλων σχεδὸν τῶν μερῶν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου διὰ νὰ συγχαροῦν αὐτὸν διὰ τὰ κατορθώματά του καὶ ζητήσουν τὴν φιλίαν του. Οὐ Ἀλέξανδρος εἶχε πλέον μετεωρισθῆ εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως. Εἰς τὴν μεγάλην ἐκείνην πόλιν τῆς Βαβυλῶνος κατεγίνετο δραστηρίως εἰς τὴν διαρρύθμισιν τοῦ ἀχανοῦς κράτους του. Κατεσκεύασεν ἐν αὐτῇ λιμένα καὶ νεωσοίκους καὶ ἐναυπήγησε χιλίας τοιήρεις. Παρεσκευάζετο προσέτι διὰ νὰ ἐκστρατεύσῃ κατὰ τῆς Ἀραβίας, σκοπῶν νὰ ἐνώσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ κράτους του. Ωσαύτως διενοεῖτο κατόπιν νὰ ὑποτάξῃ τὴν Καρχηδόνα, τὴν Ἰβηρίαν (Ίσπανίαν) καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ δλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν του.

Ἄλλα τὸ μεγαλεπιβολώτατον τοῦτο σχέδιον δὲν ᾏτο πεποιημένον νὰ ἐκτελεσθῇ. Ἡ τελευταία ὥρα τοῦ Ἀλέξανδρου προσήγγιζε. Καταβληθεὶς οὗτος ὑπὸ τῶν πολλῶν κακοπαθειῶν, τὰς δποίας ὑπέστη εἰς τὰς τεραστίας ἐκστρατείας του, καὶ ὑπὸ τῆς ὑπερβολικῆς λύπης, τὴν δποίαν ἡσθάνθη διὰ τὸν θάνατον τοῦ προσφίλοις του Ἡφαιστίωνος, προσέτι δὲ βασανιζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν θλιβερῶν ἀναμνήσεων τοῦ θανάτου τοῦ Φιλώτα, τοῦ Παρμενίωνος καὶ τοῦ Κλείτου, ἡσθένησε βαρέως. Τὴν ὅγδοην ἡμέραν τῆς ἀσθενείας του ἀπέθανεν εἰς ἥλικιαν τριάκοντα τριῶν ἑτῶν τῷ 323. Οὐ νεκρός του ταριχευθεὶς καὶ τεθεὶς εἰς χρυσῆν λάρνακα μετεκομίσθη μετὰ δύο ἔτη εἰς Ἀλέξανδρειαν τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐτάφη μετ' ἐκτάκτου λαμπρότητος εἰς τὸ τέμενος τὸ κατασκευασθὲν ὑπὸ τοῦ τότε σατράπου τῆς Αἰγύπτου Πτολεμαίου.

Ἡ ἴστορία δὲν γνωρίζει ἄλλο γεγονός τόσον καταπληκτικόν, ὃσον καταπληκτικὸν εἶναι τὸ ἔργον τοῦ Ἀλέξανδρου. Οὐ Ἀλέξανδρος μὲ μικρὰς δυνάμεις καὶ εἰς βραχὺ χρονικὸν διάστημα κατέβαλεν δλοσχερῶς τὴν δύναμιν κράτους πελωρίου, τοῦ Περσικοῦ, καὶ κατέκτησε τὰς μέχρι τῆς Ἀφρικανικῆς ἡπείρου καὶ πέραν τοῦ Ἰαξάρτου καὶ τοῦ Ἰνδοῦ χώρας καὶ διεδώκεν εἰς αὐτὰς τὸν ἔλληνικὸν πολιτισμόν. Ἡ ἴστορία δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἄλλον ἄνδρα ἐφάμιλλον τοῦ Ἀλέξανδρου, εἰς αὐτὸν δὲ πρῶτον ἔδωκε τὴν προσωνυμίαν Μέγας. Οὐ Ἀλέξανδρος διέμεινε μέχρι τοῦδε ἥρως, τὸν δποῖον θαυμάζουν δλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς καὶ τὸν δποῖον φροντίζουν νὰ μιμηθοῦν οἱ μεγάλοι στρατηλάται.

115. Διάδοχοι του Μεγάλου Αλεξάνδρου.

Ο Αλέξανδρος ἀποθνήσκων δὲν ὕστε κανένα διάδοχον. Ἐρωτηθεὶς δὲ εἰς ποῖον ἀφίνει τὴν βασιλείαν, *Εἰς τὸν κράτιστον*, εἶπεν. Ἀλλὰ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀσθενείας του, ἵδων ὅτι ἡ κατάστασίς του ἔχειροτέρευεν, ἔδωκε τὸν σφραγιστῆρα δακτύλιον εἰς τὸν Περδίκκαν διὰ νὰ σφραγίσῃ τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὰς ἐπομένας ἡμέρας βασιλικὰ διατάγματα. Ἐν τούτοις οἱ ἐπιφανέστεροι τῶν στρατηγῶν του, δι Περδίκας, δι Λεοννάτος, δι Πτολεμαῖος καὶ ἄλλοι, συνῆλθον ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἵνα ἀποφασίσουν περὶ τῆς διαδοχῆς. Ἐκ τῶν συγγενῶν τοῦ Ἀλεξάνδρου δὲν ὑπῆρχε κανεὶς, τὸν δοποῖον οἱ Μακεδόνες ἥδυναντο ἀνευ ἀντιρρήσεως ν ἀναγνωρίσουν ὡς διάδοχον. Ο ἐκ τῆς Βαρσίνης, χήρας τοῦ Ροδίου Μέμνονος, στρατηγοῦ τοῦ Δαρείου, υἱός του Ἡρακλῆς ἐθεωρεῖτο νόθος· δι ἐτεροθαλῆς ἀδελφός του Ἀρριδαῖος ἦτο βλάχος καὶ ἐποιένως ἀνίκανος νὰ ἀρξῃ· ἡ δὲ πρώτη σύζυγός του, ἡ Ρωξάνη, ἦτο ἔγκυος. Μετὰ πολλὰς καὶ διαφόρους συζητήσεις κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν ν ἀναγνωρίσουν ὡς κληρονομικὸν βασιλέα τὸ τέκνον τὸ δοποῖον ἔμελλε νὰ γεννήσῃ ἡ Ρωξάνη, ἀν ἦτο ἄρρεν, νὰ ἐπιτροπεύουν δὲ αὐτὸς εἰς τὴν Ἀσίαν μὲν δι Περδίκκας καὶ δι Λεοννάτος, εἰς τὴν Εὐρώπην δὲ δι Αντίπατρος. Ἀλλ’ εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀντετάχθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς φάλαγγος Μελέαγρος. Ἐντεῦθεν ἐπῆλθε ὁ ἔπικος μεταξὺ τῶν δύο μεριδῶν. Ἀλλὰ δι ἀμοιβαίων ὑποχωρήσεων τὰ πράγματα συνεβιβάσθησαν, καὶ βασιλεὺς μὲν ἀνεκηρυχθῇ ὁ Ἀρριδαῖος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετάσχῃ τῆς βασιλείας καὶ τὸ τέκνον τῆς Ρωξάνης, ἀν ἐγεννᾶτο ἄρρεν, δὲ δὲ Περδίκκας διωρίσθη χιλίαρχος, οἵνει πρωθυπουργός, καὶ δι Μελέαγρος ὑπαρχος τοῦ Περδίκκου. Μετά τινα χρόνον ἡ Ρωξάνη ἔτεκεν ἄρρεν, τὸ δοποῖον ὀνομάσθη Ἀλέξανδρος.

Ο Περδίκας, ἀφοῦ ἀνέλαβε τὴν ἀρχήν, ἐφρόντισε πρῶτον ν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὸν Μελέαγρον. Κατώρθωσε λοιπὸν καὶ ἐπεισε τὸν ἀσθενῆ κατὰ τὸν νοῦν Ἀρριδαῖον νὰ φονεύσῃ τὸν Μελέαγρον, αὐτὸς δὲ δι Περδίκκας ἔγινεν ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους. Ο Περδίκκας τότε διὰ νὰ προσοικειωθῇ τοὺς ἐπιφανεστέρους τῶν στρατηγῶν, ἀλλ’ ἐν ταῦτῃ νὰ ἀπομακρύνῃ καὶ διασκορπίσῃ αὐτούς, διένειμεν εἰς αὐτοὺς τὰς σατραπείας τοῦ κράτους. Εἰς μὲν τὸν Πτολεμαῖον ἔδωκε τὴν σατραπείαν τῆς Αίγυπτου· εἰς τὸν Αντίγονον τὴν σατραπείαν τῆς Παμφυλίας, Λυκίας καὶ μεγάλης Φουγίας· εἰς τὸν Λεοννάτον τὴν σατραπείαν τῆς μικρᾶς Φουγίας τῆς παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον· εἰς τὸν Εὐμένην τὴν σατραπείαν τῆς Παφλαγονίας, τῆς Καπαδοκίας καὶ τῆς παρὰ τὸν Πόντον πρὸς ἀνατολὰς μέχρι τῆς Τραπεζούντος χώρας· καὶ εἰς ἄλλους ἄλλας. Εἰς δὲ τὴν Εὐρώπην τὴν Θράκην ἔδωκεν εἰς τὸν φίλον του Λυσίμαχον, τὴν δὲ Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν Αντίπατρον καὶ τὸν Κράτερον. Ως ἐπιμελητὴς δὲ τοῦ κράτους δι Περδίκκας εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν

τῶν βασιλικῶν στρατευμάτων καὶ ἔφερε τὴν βασιλικὴν σφαγῆδα, ὅλαι
δὲ αἱ ἀρχαὶ τοῦ κράτους, πολιτικαὶ καὶ στρατιωτικαί, παρ' αὐτοῦ ἐλάμ-
βανον διαταγάς.

116. Εξέγερσις ἐν Ἑλλάδι κατὰ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας. — Λα-
μιακὸς πόλεμος. — Θάνατος τοῦ Δημοσθένους.

Ἡ ἄγγελία περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου συνετάρα-
ξεν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Πολλαὶ πόλεις αὐτῆς ὑποκινούμεναι ὑπὸ τοῦ
Δημοσθένους καὶ τοῦ Υπερείδου, Ἀθηναίου ὁρτοφοροῦ, ἔλαβον τὰ ὅπλα
κατὰ τῶν Μακεδόνων, συμμαχικὸς δὲ στρατὸς τῶν Ἑλλήνων ἐκ τοιμά-
κοντα χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνδρείου καὶ ἐμπειρο-
πολέμου Ἀθηναίου στρατηγοῦ Λεωσθένους κατέλαβε τὸς Θερμοπύλας.
Οἱ Ἀντίπατρος μὲν δέκα τρεῖς χιλιάδας πεζοὺς καὶ ἔξακοσίους ἵππεις
ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἐνικήθη καὶ ἡ ναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς Λα-
μίαν. Ἐξ αὐτῆς δὲ διόπλεμος οὗτος ὀνομάσθη **Λαμιακός**. Οἱ Λεω-
σθένης ἐπολιόρκησε στενώτατα εἰς τὴν Λαμίαν τὸν Ἀντίπατρον, ἀλλὰ
πληγωθεὶς καιρίως εἰς τὴν κεφαλὴν διὰ λίθου ἀπέθανε μετά τινας ἡμέ-
ρας περὶ τὸ τέλος τοῦ 323.

Οἱ θάνατος τοῦ Λεωσθένους, δστις ἦτο ἡ ψυχὴ τοῦ πολέμου, ἐνέ-
κρωσε τοὺς συμμάχους. Διάδοχος αὐτοῦ ἐξελέχθη ὁ Ἀντίφιλος, δστις
ἥτο μὲν ἀνδρεῖος καὶ συνετὸς στρατηγός, ἀλλὰ πολὺ κατώτερος τοῦ
Λεωσθένους. Οἱ Ἀντίφιλος μαθὼν ὅτι στρατὸς ἔξι εἴκοσι χιλιάδων πε-
ζῶν καὶ δύο χιλιάδων ἵππων ὑπὸ τὸν σατράπην τῆς μικρᾶς παρὰ τὸν
Ἑλλήσποντον Φοιγίας Λεοννάτον ἤρχετο εἰς βοήθειαν τοῦ Ἀντίπα-
τρον, ἡ ναγκάσθη νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Λαμίας καὶ ν' ἀντιπα-
ραταχθῇ κατὰ τοῦ νέου πολεμίου, ποὺν ἐνωθοῦν οἱ δύο ἐχθρικοὶ στρα-
τοί. Ἡ συνάντησις ἔγινεν εἰς τὴν νότιον Θεσσαλίαν. Οἱ Μακεδόνες
ἐνικήθησαν καὶ διόπλεμος ἐφονεύθη. Ἄλλος ἡ νίκη αὕτη δὲν ὀφέ-
λησε πολὺ τοὺς συμμάχους, διότι διόπλεμος ἐξελέχθων ἐκ τῆς Λαμίας
καὶ ἐνωθεὶς μὲ τὸν στρατὸν τοῦ Λεοννάτου, λαβὼν δὲ καὶ ἐπικουρίας
δέκα χιλιάδων Μακεδόνων ὑπὸ τὸν Κράτερον, ἐπετέθη κατὰ τῶν Ἑλλήνων
καὶ ἐνίκησεν αὐτοὺς εἰς τὴν Κρανιῶνα τῆς Θεσσαλίας (322).

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θεωροῦντες ἀδύνατον τὴν
ἔξακολούθησιν τοῦ πολέμου, ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν Ἑλλήνων
ἔμενον ἀπλοὶ θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος, ἐπεμψαν πρὸς τὸν Ἀντίπατρον πρέ-
σβεις περὶ εἰρήνης. Ἄλλος διόπλεμος, θέλων νὰ διασπάσῃ τὴν συ-
μαχίαν τῶν Ἑλλήνων, εἰσέβαλε μετὰ τοῦ Κρατέρον εἰς τὴν Ἑλλάδα
καὶ ὑπερχρέωσεν ἔκάστην πόλιν νὰ συνθηκολογήσῃ χωριστὰ μετ' αὐτοῦ.
Καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους Ἑλληνας ἐφάνη πολὺ μετριοπαθῆς διόπλεμος
Ἀντίπατρος. Ἄλλα πρὸς τοὺς Ἀθηναίους, τοὺς δοπίους ἐθεώρει ὡς πρω-
τατίους τοῦ πολέμου, ἐδείχθη πολὺ αὐστηρός. Ἀπήγιησε παρ' αὐτῶν

α') νὰ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα εἰς τιμοκρατίαν, τουτέστι μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν ἀνω τῶν δύο χιλιάδων δραχμῶν νὰ θεωροῦνται πολῖται καὶ αὐτοὶ νὰ ψηφίζουν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· β') νὰ δεχθοῦν μακεδονικὴν φρουρὰν ἐν Μουνιχίᾳ· γ') νὰ παραιτήσουν τὰς νήσους Ἰμβρον, Λῆμνον καὶ Σκῦρον, ὡς καὶ τὸν Ὡρωπόν· δ') νὰ πληρώσουν τὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου· καὶ ε') νὰ παραδώσουν εἰς αὐτὸν τοὺς δῆτοράς Δημοσθένην καὶ Ὑπερείδην.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἡναγκάσθησαν νὰ παραδεχθοῦν τοὺς δῆτους τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἄλλος δὲ Δημοσθένης καὶ ὁ Ὑπερείδης προλαβόντες ἔφυγον ἐξ Ἀθηνῶν. Ἐκ τούτων ὁ μὲν Ὑπερείδης συνελήφθη εἰς τὴν Αἴγιναν, καὶ παραδοθεὶς εἰς τὸν Ἀντίπατρον ἐβασανίσθη καὶ ἐθανατώθη· ὁ δὲ Δημοσθένης κατέφυγεν εἰς τὸν ἐν Καλαυρείᾳ, τῷ σημερινῷ Πόρῳ, ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος. Ἄλλα καὶ ἐκεῖ κατεδίωχθη κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἀντιπάτρου. Ἀπειλούμενος δὲ ν' ἀποσπασθῇ διὰ τῆς βίας ἐκ τοῦ ναοῦ ἔλαβε δηλητήριον, τὸ δποῖον εἶχεν ἐν τῇ γραφίδι, καὶ ἀπέθανε.

117. Πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων.—Θάνατος τοῦ Περδίκκου.

Νέα διανομὴ τοῦ κράτους. — Τὰ ἐν Ἑλλάδι καὶ Μακεδονίᾳ
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντιπάτρου.

Ἄδυνατον ἦτο νὰ διατηρηθῇ ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι ὅλοι ἦσαν φιλόδοξοι καὶ πλεονέκται. Ὁθεν μετ' ὀλίγον ἔξεροράγησαν μεταξὺ αὐτῶν μαροὶ καὶ αἵματηροὶ πόλεμοι. Καὶ πρῶτον ἐφονεύθη ὁ Περδίκκας εἰς τινὰ ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Πτολεμαίου, σατράπου τῆς Αίγυπτου, καὶ ἔγινε νέα διανομὴ τοῦ κράτους. Κατ' αὐτὴν δὲ Πτολεμαῖος διετήρησε τὴν Αἴγυπτον ὡσαύτως καὶ ὁ Ἀντίγονος διετήρησε τὰς χώρας, τὰς δόποις εἶχεν· ὁ Σέλευκος ἔλαβε τὴν Βασιλωνίαν καὶ ὁ Πύθων τὴν Μηδίαν· ἐπιμελητὴς δὲ τοῦ κράτους ἀνεγνωρίσθη ὁ Ἀντίπατρος.

Οἱ Ἀντίπατρος ἀποθανὼν ἀφῆκεν ἐπιμελητὴν τοῦ κράτους ὃῃ τὸν υἱὸν του Κάσσανδρου, ἀλλὰ τὸν γηραιὸν Πολυσπέρχοντα. Τοῦτο δυσηρέστησε πολὺ τὸν Κάσσανδρον, ὅστις ἀπεφάσισε μὲ κάθε μέσον νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Πολυσπέρχοντα τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπιμελητοῦ. Ὅθεν εἰς μὲν τὰς Ἀθήνας ἔπειμψε τὸν πιστόν του Νικάνορα διὰ νὰ παραλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐν Μουνιχίᾳ φρουρᾶς, αὐτὸς δὲ μετέβη εἰς τὴν Ἀσίαν διὰ νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἀντιγόνου καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐξ ἄλλου μέρους δὲ Πολυσπέρχοντων διὰ νὰ προσελκύσῃ πρὸς τὸ μέρος του τοὺς Ἐλληνας ἥροιςε νὰ καταλύῃ τὰ δηλιγαρχικὰ πολιτεύματα, τὰ δόποια εἶχεν ίδρυσει ὁ Ἀντίπατρος, καὶ νὰ εἰσάγῃ δημοκρατίας.

Η κατάλυσις τῶν δηλιγαρχιῶν ὑπὸ τοῦ Πολυσπέρχοντος ἐπέφερεν ἀναρχίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προεκάλεσεν ἀντεκδικήσεις. Εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνῷ δὲ δῆμος μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς δημοκρατίας ἥθελε

νὰ ἐκδιώῃ ἐκ τῆς Μουνιχίας τὴν μακεδονικὴν φρουράν, διότε στρατηγὸς Φωκίων προνοῶν περὶ τῆς τάξεως καὶ ήσυχίας ἡδιαφόρησε καὶ οὕτω εὗρε καιρὸν διάρχηγὸς τῆς μακεδονικῆς φρουρᾶς ὅχι μόνον τὴν Μουνιχίαν νὰ δχρωσῃ, ἀλλὰ καὶ τὸν Πειραιᾶ νὰ καταλάβῃ. Ο δῆμος τῶν Ἀθηναίων ἔξεμάνη καὶ ὅχι μόνον καθήρεσε τὸν χρηστὸν Φωκίωνα ἀπὸ τῆς στρατηγίας, ἀλλὰ καὶ τὸν κατεδίκασεν ἐπὶ προδοσίᾳ νὰ πίῃ τὸ κώνειον.

Μετ' ὀλίγον κατέπλευσεν εἰς τὸν Πειραιᾶ διάσπανδρος μὲν ἵκανὴν δύναμιν, τὴν δποίαν ἔλαβε παρὰ τοῦ Ἀντιγόνου. Οἱ Ἀθηναῖοι συνωμολόγησαν μὲ τὸν Κάσσανδρον εἰρήνην, καθ' ἣν τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα μετεβλήθη εἰς τιμοκρατικόν, ὥστε μόνον οἱ ἔχοντες περιουσίαν δέκα μνᾶν ἥδιναντο νὰ μετέχουν αὐτοῦ. Ο Κάσσανδρος τότε διώρισεν ἐπιμελητὴν τῶν Ἀθηνῶν τὸν Δημήτριον τὸν Φαληρέα, ἄνδρα ἐνάρετον, φιλόσιφον καὶ δήτορα καλλιεπῆ, ὅστις ἐπὶ δεκαετίαν (317 - 308) ἐκυβέρνησε τὰς Ἀθήνας φιλανθρωπίας.

Ἡ ἀλαζὼν καὶ ἐκδικητικὴ Ὄλυμπιάς, μήτηρ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διέταξε νὰ σφάξουν τὸν Ἀρριδαῖον, διὰ νὰ μείνῃ ἀδιαφιλονεικήτως διόρονος εἰς τὸν μικρὸν Ἀλεξανδρον· ἐπελθὼν δύμως διά Κάσσανδρος τὴν μὲν Ὄλυμπιάδα ἐφόνευσε, τὴν δὲ Ρωξάνην μετὰ τοῦ ἔξατοῦς Ἀλεξάνδρου περιώρισεν εἰς φυλακὴν ἐν Ἀμφιπόλει, τὴν δὲ Θεσσαλονίκην, ἀδελφὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔλαβε σύζυγον. Ἐκτοτε διά Κάσσανδρος ἥρχεν ἀκωλύτως τῆς Μακεδονίας, ἐνῷ διά Πολυπόρων ἔζήτησεν ἀσυλον παρὰ τοῖς Αἰτωλοῖς.

§ 118. Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων.—Ἐξόντωσις τοῦ βασιλικοῦ σίκου.—Ἡ ἐν Ἰψῷ μάχη.

Ο Ἀντίπατρος ἀναγνωρισθεὶς μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Περδίκκου ἐπιμελητὴς τοῦ κράτους ἀνέθεσεν εἰς τὸν Ἀντίγονον τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῶν ἐν Ἀσίᾳ βασιλικῶν στρατευμάτων μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καταπολεμήσῃ τὸν ὑπάρχοντας ὀκόμη διαδούς τοῦ Περδίκκου. Ο Ἀντίγονος καιοφθώσας μετὰ μακρὸν καὶ πεισματώδη ἀγῶνα νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὸν ἴσχυρότερον τῶν ἀντιπάλων του, τὸν Εὑμένην, διότε ἐφονεύθη καὶ διά Κράτερος, ἀπέβη κατόπιν κύριος ὅλης τῆς Ἀσίας ἀπὸ τῆς Ἰνδικῆς μέχρι τῆς Μεσογείου. Ἐφαίνετο ἥδη παντοδύναμος, καὶ διενοεῖτο νὰ ὑποτάξῃ ὑπὸ τὴν ἔξουσίαν του ὅλον τὸ κράτος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἔχων ἀριστον σύμμαχον τὸν υἱόν του Δημήτριον τὸν Πολιορκητήν.

Ἐν τῷ μεταξὺ διά Κάσσανδρος ἐφόνευσε τὴν Ρωξάνην καὶ τὸν δωδεκαετῆ υἱόν της Ἀλεξανδρον, οὕτω δὲ ἔξελιτε καὶ τὸ τελευταῖον νῆμα, διὰ τοῦ διόποίου συνεκρατεῖτο ἡ ἐνότης τοῦ κράτους. Ωσαύτως τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Κασσάνδρου ἐφονεύθη καὶ διά τερος υἱὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλε-

ξάνδρου Ἡρακλῆς ἐκ τῆς χήρας τοῦ Μέμνονος Βαρσίνης, διὰ τοῦ θανάτου δὲ τούτου ἔξελιπεν ὁ οἶκος τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Κατὰ τῆς ἐπιφόρβου δυνάμεως τοῦ Ἀντιγόνου ἡνώθησαν ὁ Πτολεμαῖος, ὁ Σέλευκος, ὁ Λυσίμαχος (κύριος ὥν τῆς Θράκης) καὶ ὁ Κάσσανδρος. Ὁ ἀγὸν ἥρχισε πάλιν καὶ ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐν Ἀσίᾳ. Ὁ Δημήτριος ὁ Πολιορκητὴς καταπλεύσας εἰς Πειραιᾶ ἔξεδίωξεν ἐκ τῆς Μουνυχίας τὴν φρουρὰν τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἀποκατέστησεν ἐν Ἀθήναις τὸ δημοκρατικὸν πολίτευμα. Ἐπειτα δὲ μετέβη εἰς Ἀσίαν πρὸς βοήθειαν τοῦ πατρός του. Ὁ ἀγὸν καθίσταται πεισματώδης καὶ λαμβάνει διαφόροις τροπάς. Ἐν τῷ μεταξὺ καὶ δὲ Ἀντίγονος καὶ ὁ Πτολεμαῖος καὶ ὁ Σέλευκος καὶ ὁ Λυσίμαχος καὶ ὁ Κασσάνδρος ἀναγορεύοντας ἑαυτὸνς βασιλεῖς. Τέλος διὰ τῆς ἐν Ἰψῷ τῆς Φρυγίας μεγάλης μάχης (301 π. χ.) ἐτέθη τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον τοῦτον πόλεμον. Ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ ἐνικήθη καὶ ἐφονεύθη ὁ Ἀντίγονος, ὁ υἱὸς αὐτοῦ Δημήτριος μόλις ἐσώθη εἰς Ἐφεσον μὲ τὰ λείψανα τῆς ἡττημένης στρατιᾶς, οἱ δὲ νικηταὶ ἀμέσως προέβησαν εἰς τὴν διανομὴν τῶν χωρῶν τοῦ Ἀντιγόνου. Ὁ Σέλευκος ἔλαβεν ὅλην τὴν Συρίαν καὶ τὰς πέραν τοῦ Ταύρου χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁ δὲ Λυσίμαχος ἔλαβε τὰς ἐντεῦθεν τοῦ Ταύρου χώρας τῆς χερσονήσου ταύτης. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Κάσσανδρος ὡς ἐκ τῆς θέσεως τῶν χωρῶν του δὲν ἦδυνατο νὰ λάβῃ ἐπέκτασίν τινα εἰς τὴν Ἀσίαν, ἐδόθη εἰς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Πλείσταρχον ἡ Κύπρια. Ὁ Πτολεμαῖος τῆς Αιγύπτου, ἐπειδὴ δὲν μετέσχε τῆς ἐν Ἰψῷ μάχης, δὲν ἔλαβε τίποτε ἐκ τῆς διανομῆς.

ΤΕΛΟΣ

ΠΙΝΑΣ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Σελ.		Σελ.
Σύντομος χωρογραφία τῆς Ἑλλάδος Προέλληνες.—Πελαγοί.—Ἡ Κρήτη καὶ τὸ Μινώικὸν ιράτος Οἱ Ἑλληνες καὶ ἡ καταγωγὴ αὐτῶν Προοχητικὴ περίοδος Κρητικὸς καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμός Αἱ καλαὶ τέχναι Αἱ ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μεταναστεύσεις.—Ἡ μετανάστευσις τῶν Δωριέων εἰς τὴν Πελοπόννησον Οἱ πρῶτοι Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς Ἐθνικαὶ φυλαὶ καὶ διάλεκτοι Πολιτικὸς καὶ κοινωνικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὰς μεταναστεύσεις Ἡ πολιτεία τῆς Σπάρτης Αἱ κατακτήσεις τῆς Σπάρτης ἐπέκτασις τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς εἰς τὸ πλεῖστον μέρος τῆς Πελοποννήσου Ἡ πολιτεία τοῦ Ἀργούς Ἡ πολιτεία τῆς Κορίνθου Ἡ πολιτεία τῆς Σικουῶνος Προϊστορικοὶ χρόνοι τῆς Ἀττικῆς Τὸ πρό τοῦ Δράκοντος ἐν Ἀθήναις πολίτευμα.—Ἀρχὴ τῶν εὐπατριδῶν.—Κύλων Νομοθεσία τοῦ Δράκοντος Οἱ Σόλων καὶ ἡ νομοθεσία του Ἡ τυραννίς τοῦ Πεισιστράτου Μεταρρύθμισις τοῦ πολιτεύματος ὑπὸ τοῦ Κλεισθένους Οἱ δεύτερος Ἑλληνικὸς ἀποικισμὸς Τὰ Ἑλληνικὰ πολιτεύματα Τὰ πολεμικά Ἐμπόριον, ναυτιλία, νομίσματα Πνευματικὴ καὶ ἥθικὴ ἀνάπτυξις Θρησκεία καὶ λατρεία Οἱ ἴδιωτικὸς βίος Ἀγωγὴ τῶν παιδῶν κυρίως ἐν Ἀθήναις Αἱ καλαὶ τέχναι Ἡ ποίησις Ἡ φιλοσοφία Ἀρχικὴ ἔννοια τοῦ ὀνόματος Ἑλλην καὶ ἐπικράτησις αὐτοῦ Ἐθνικὴ ἔννοια τῶν Ἑλλήνων. Μαντεῖα	3. ^ο Αμφικτιονίαι.—Πανελλήνιοι ἀγῶνες Οἱ Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας 5. Αἰγύπτιοι 8. Βαβυλωνῖοι καὶ Ἀσσύριοι 8. Φοίνικες Λυδοὶ 13. Μῆδοι καὶ Πέρσαι 18. Ἐπανάστασις τῶν Ἰώνων ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ Οἱ περσικοὶ πόλεμοι 22. Ἐκστρατεία τοῦ Μαρδονίου κατὰ τῆς Ἑλλάδος 26. Ἡ ἐν Μαραθῶνι μάχη 'Αριστείδης καὶ Θεμιστοκλῆς Ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξου κατὰ τῆς Ἑλλάδος 38. Ἡ ἐν Θερμοπύλαις μάχη Ναυτικαὶ συγκρούσεις παρὰ τῷ Ἀρτεμίσιον. Πυρόπλησις τῶν Ἀθηνῶν Πολεμικὰ συμβούλια τῶν Ἑλλήνων 45. ἐν Σαλαμῖνι 47. Ἡ ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχία 48. Φυγὴ τοῦ Ξέρξου ἐκ τῆς Ἑλλάδος. 49. Ἀπονομὴ τῶν ἀριστείων 50. Προτάσεις τοῦ Μαρδονίου πρὸς τοὺς Ἀθηναίους 'Η ἐν Πλαταιαῖς μάχη 52. Ἡ ἐν Μυκάλῃ μάχη καὶ ἡ παρὰ τὴν Ιμέραν 55. Ανοικοδόμησις τῶν Ἀθηνῶν τείχισις αὐτῶν καὶ τοῦ Πεισιωπόνος 59. Ἡ πολιτικὴ μεταρρύθμισις τοῦ Ἀριστείδου 61. Ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων 68. κατὰ τῶν Περσῶν.—Προδοτικὰ σχέδια τοῦ Παυσανίου καὶ θάνατος αὐτοῦ 73. Ἐξορία καὶ θάνατος τοῦ Θεμιστοκλέους. Θάνατος τοῦ Ἀριστείδου 76. Ἡ ἀθηναϊκὴ συμμαχία 'Ο Κίμων καὶ τὰ κατορθώματα αὐτοῦ.—Μεταβολαὶ εἰς τὴν συμμαχίαν 82. Ἀνταγωνισμὸς τῆς ἀριστοκρατικῆς καὶ δημοκρατικῆς φατοίσας 88. Τρίτος Μεσσηνιακὸς πόλεμος.—Ἐξορία τοῦ Κίμωνος 89. Μείωσις τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀρείου 90.	91 98 99 102 104 105 106 109 111 112 113 116 118 120 121 122 123 124 125 126 128 129 130 131 132 135 138 140

Σελ.	
141	Η Μακεδονία πρὸ τοῦ Φιλίππου Β'
142	Ανάμιξις τοῦ Φιλίππου εἰς τὰ τῆς Ελλάδος. — Πολιτεία τοῦ Δη-
143	μοσθένους
146	Φωκικὸς πόλεμος
148	Η ἐν Χαιρωνείᾳ μάχη. — Σζέδια καὶ
150	θάνατος τοῦ Φιλίππου
154	Κοινωνικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατά-
155	στασις κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα
159	Τὰ στρατιωτικὰ
161	Η φιλολογία
163	Η τέχνη
167	Παιδικὴ ήλικιά καὶ ἀγωγὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου. — Καταστροφὴ τῶν
170	Θηβῶν
172	Ἐξστρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἀσίας. — Η ἐπὶ τῷ
173	Γρανικῷ ποταμῷ μάχη
175	Κατάκτησις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. — Τάρρων
176	Η ἐν Ιστῷ μάχη
177	Κατάκτησις Φοινίκης, Παλαιστίνης καὶ Αἰγύπτου
180	Η παρὰ τὰ Λορθηλα μάχη. — Κατά- ληψις Εαρβιλῆνος, Σούσων καὶ
183	Περσεπόλεως
185	Θάνατος τοῦ Δαρείου. — Συμπλήρω- σις τῆς κατακτήσεως τοῦ Περσι-
189	κοῦ κράτους
190	Συνωμοσία κατὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου. — Θάνατος Φιλώτα, Παρμενίωνος,
193	Κλείτου
194	Ἐξστρατεία τοῦ Ἀλεξάνδρου κατὰ τῆς Ἰνδίης. — Επάνοδος αὐτοῦ εἰς τὴν Περσίαν. — Υποταγὴ τῶν
195	Μαλλῶν
196	Τὸ ἐπολιτιστικὸν ἔργον τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου
197	Δυσαρέσκεια τῶν Μακεδόνων
197	Επάνοδος τοῦ Ἀλεξάνδρου εἰς Βα- βυλῶνα καὶ θάνατος αὐτοῦ
199	Διάδοχοι τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου
200	Εξέγερσις ἐν Ελλάδi κατὰ τῆς μα- κεδονικῆς δυναστείας. — Λαμπά- κος πόλεμος. — Θάνατος τοῦ Δη-
201	μοσθένους
202	Πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων. — Θάνατος Περδίκκου. — Νέα δια- νομὴ τοῦ κράτους
203	Νέοι ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν διαδόχων. — Εξόντωσις τοῦ βασι- λικοῦ οἴκου. — Η ἐν Τψῷ μάχη

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΑ ΓΥΜΝΑΣΙΑ

1. Ιστορία Ελληνική και Ρωμαϊκή από της ἐν Ὑψῷ μάχῃ μέχρι του θανάτου του Μ. Θεοδοσίου μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Β' τάξιν.
2. Ιστορία τοῦ μεσαιωνικοῦ ἔλληνισμοῦ ἀπὸ τοῦ 395 μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν διὰ τὴν Γ' τάξιν.
3. Εὐρωπαϊκὴ καὶ Ελληνικὴ Ιστορία ἀπὸ τοῦ 1E' αἰῶνος μέχρι σήμερον μετὰ εἰκόνων, διὰ τὴν Δ' τάξιν.

ΔΙΑ ΤΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

1. Ελληνικὴ Ιστορία ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς Ἀχαικῆς συμπολιτείας μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Α' τάξιν.
 2. Ελληνικὴ Ιστορία ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Ἀχαικῆς Συμπολιτείας μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μετὰ εἰκόνων καὶ χαρτῶν, διὰ τὴν Β' τάξιν.
 3. Ελληνικὴ Ιστορία ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων μέχρι τοῦ 1914 καὶ τὰ κυριώτερα ἐκ τῆς Νέας καὶ Νεωτέρης Εὐρωπαϊκῆς Ιστορίας μετὰ εἰκόνων, διὰ τὴν Γ' τάξιν.
-